

Kent Akademisi

Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi | Journal of Urban Culture and Management

www.kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

Volume: 11 Issue: 4 Winter 2018 | Yıl: 11 Sayı: 4 - Kış 2018 | bilgi@kentakademisi.com

The Bleeding Wounds of Our Cities: The Problem of Urban Regeneration

Kentsel Dönüşüm
Sorunsalı,
Yatay Dikey
Dilemma!

KA

Problematic of Urban Regeneration,
vertical and horizontal dilemma!

Kent Akademisi Urban Academy Journal of Social Sciences

Volume: 11 Issue: 4 Winter 2018 | Yıl: 11 Sayı: 4 - Kış 2018 | bilgi@kentakademisi.com

ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA SERVICES

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

For article submit: bilgi@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 - Corporate GSM: +90532 486 45 03

* * *

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to their writers. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere.

Publication Type:

Scientific, International Refereed Indexed Journal

* * *

Publication Period:

Urban Academy is Published Tri-monthly

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner in the Name of Online Information, Culture, Art,
Communication and Media Services

Blacksea Poet and Author Association

Managing Director

Dr. Halit SUIÇMEZ

Konsept Danışmanı

Nena Danışmanlık Adına

Nurdan KIZILAY

Legal Advisers

Lawyer Gamze AKDERİN

Lawyer Sibel SEVİNÇ

Informatics Technical Adviser

Baran Kadir GERAY

REPRESENTATIVE AGENCIES

Ankara Regional Representative

Mustafa Nevruz SINACI

İstanbul Regional Representative

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Black Sea Regional Representative

Asst. Prof. Dr. Osman SİRKECİ

Akdeniz Regional Representative

Prof.Dr. Yakup BULUT

YAYIN YÖNETİMİ

Online Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri
Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

Yazı İşleri Müdürü

Dr. Halit SUIÇMEZ

Konsept Danışmanı

Nena Danışmanlık Adına

Nurdan KIZILAY

Hukuk Danışmanları

Av. Gamze AKDERİN

Av. Sibel SEVİNÇ

Bilişim Teknik Danışmanı

Baran Kadir GERAY

TEMSİLCİLİKLER

Ankara Bölge Temsilcisi

Mustafa Nevruz SINACI

İstanbul Bölge Temsilciliği

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Karadeniz Bölge Temsilcisi

Dr.Öğr.Üyesi Osman SİRKECİ

Akdeniz Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Yakup BULUT

EDITORIAL BOARD

EDITORIA	EDİTÖRYAL KURUL
CHIEF EDITOR	GENEL YAYIN EDİTÖRÜ
Asst. Prof. Dr. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidanc.com	Dr.Öğr.Üyesi Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com
ASSOCIATE EDITORS	YARDIMCI EDİTÖRLER
Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / ebuerdonmez@yahoo.com Assist.Prof.Dr. Osman SIRKECİ / osmansirkeci@gmail.com	Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / ebuerdonmez@yahoo.com Dr.Öğr.Üyesi Osman SİRKECİ / osmansirkeci@gmail.com
BRANCH EDITORS	BRANŞ EDİTÖRLERİ
PUBLIC MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES	KAMU YÖNETİMİ ve SİYASET BİLİMİ
Prof. Dr. Yakup BULUT / Administration Sciences yakupbulut@hotmail.com Assoc.Dr. Thomas KRUM / Political Science krumm@staff.uni-marburg.de Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN / Yerel Yönetimler canaynura@gmail.com Prof.Dr. Thomas A. BRYER / Public Management thomas.bryer@ucf.edu	Prof.Dr. Yakup BULUT / Yönetim Bilimi yakupbulut@hotmail.com Doç.Dr. Thomas KRUM / Siyaset Bilimi krumm@staff.uni-marburg.de Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN / Yerel Yönetimler canaynura@gmail.com Prof.Dr. Thomas A. BRYER / Kamu Yönetimi thomas.bryer@ucf.edu
MANAGEMENT and ORGANISATION	YÖNETİM VE ORGANİZASYON
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA / Management and Organisation harundemirkaya@hotmail.com Assoc. Prof. Dr. Derya ÖZTÜRK / Business Administration deryaozturk@odu.edu.tr	Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Yönetim ve Organizasyon harundemirkaya@hotmail.com Doç.Dr. Derya ÖZTÜRK / İşletme Yönetimi deryaozturk@odu.edu.tr
MİMARLIK VE KENTLEŞME	MİMARLIK VE KENTLEŞME
Prof.Dr. Tuğba KİPER / Urban Design tkiper@nku.edu.tr Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU / Bölge Planlama pinozden@istanbul.edu.tr Asist.Prof.Dr. Pelin KARAÇAR / Güzel Sanatlar ve Tasarım pkaracar@medipol.edu.tr Prof.Dr. Candan KUŞ ŞAHİN / Landscape Architecture candansahin@sdu.edu.tr	Prof.Dr. Tuğba KİPER / Kentsel Tasarım tkiper@nku.edu.tr Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU / Bölge Planlama pinozden@istanbul.edu.tr Dr.Öğr.Üyesi Pelin KARAÇAR / Güzel Sanatlar ve Tasarım pkaracar@medipol.edu.tr Prof.Dr. Candan KUŞ ŞAHİN / Peyzaj Mimarlığı candansahin@sdu.edu.tr
TRANSPORTATION and LOGISTICS	ULAŞIM TAŞIMACILIK ve LOJİSTİK
Prof. Dr. Mehmet TEKİN / Transportation Shipment mehtekin60@hotmail.com Prof.Dr. Serap İNCAZ / International Trade and logistics serapincaz@gmail.com Prof. Dr. İsmet BALIK / Maritime Management ibalik@hotmail.com Asst.Prof.Dr.Ercan YÜKSEKYILDIZ / Maritime Transportation eyuksekyildiz@gmail.com	Prof.Dr. Mehmet TEKİN / Ulaştırma Taşımacılık mehtekin60@hotmail.com Prof.Dr. Serap İNCAZ / Uluslararası Ticaret ve Lojistik serapincaz@gmail.com Prof.Dr. İsmet BALIK / Denizcilik İşletmeciliği ibalik@hotmail.com Dr.Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ / Deniz Ulaştırma eyuksekyildiz@gmail.com
ENVIRONMENT MANAGEMENT and POLITICS	ÇEVRE YÖNETİMİ ve POLİTİKALARI

Assoc.Dr. Sevim BUDAK / Environment Problems and Policies
sebudak@istanbul.edu.tr

Assit.Prof.Dr. Oylum GÖKKURT BAKI / Environmental Engineering
oylumgokkurt@gmail.com

COMMUNICATION and MEDYA

Assoc.Prof.Dr. Huriye TOKER / Urban and Communication
huriye.toker@yasar.edu.tr

Assoc.Dr. Mehmet YILMAZ / Media
mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

Prof.Dr. Cavit YAVUZ / Public Relations and Urban Vision
yavuzcavit@hotmail.com

LITERATURE and ART

Prof. Dr. A. İhsan KOLCU / Literature
aliihsan.kolcu@giresun.edu.tr

Asst.Prof.Dr. Shrubu KAYHAN / Halk Edebiyatı
shurubukayhan@gmail.com

Assist.Prof.Dr. Betsy SULLOM / Plastic Arts
sbetsy@gmail.com

INTERDISIPLINER BRANCH

RohitKumar VERMA / Multidiciplinary Literature
rohitvermasir1997@gmail.com

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Kent Psikolojisi
kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr

PhD. Simon GRIMA / Urban and Risk Management
simon.grima@um.edu.mt

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / Labour Economics and Emplloyment
gozcure@odu.edu.tr

Prof.Dr. Claus OTTE / Demography and Social Sciences
Bonner Institut

Assoc.Prof.Dr. Ruhet GENÇ / Urban and Tourism
drgench@gmail.com

Asst.Prof.Dr. Mustafa BİLGİN / Local Development
mustafabilgin@hitit.edu.tr

Assist. Prof. Dr. Nedim DİKMEN / Economics
nedim1963@yahoo.com

Asst.Prof.Dr. Orhan İYİBİLGİN / Theology
orbilgin@yahoo.com

Asst.Prof.Dr. Hasan YILDIZ / Tarih
yildizh52@hotmail.com

TEKNİK EDITÖR

Şenay KOCA / bilgi@bilgiagi.net

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Rsc. Asist. Barış Anıl ÇETİN
barisanilcetin@protonmail.com

Ali KÖKNEL

Proof Reading Editor

Can ARKIN / online@kentakademisi.com

Doç.Dr. Sevim BUDAK / Çevre Sorunları ve Politikaları
sebudak@istanbul.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Oylum GÖKKURT BAKİ / Çevre Mühendisliği
oylumgokkurt@gmail.com

İLETİŞİM ve MEDYA

Doç.Dr. Huriye TOKER / Kent ve İletişim
huriye.toker@yasar.edu.tr

Doç.Dr. Mehmet YILMAZ / Medya
mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

Prof.Dr. Cavit YAVUZ / Halkla İlişkiler ve Kent Vizyonu
yavuzcavit@hotmail.com

EDEBİYAT ve SANAT

Prof.Dr. A. İhsan KOLCU / Edebiyat
aliihsan.kolcu@giresun.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Shrubu KAYHAN / Halk Edebiyatı
shurubukayhan@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Betsy SULLOM / Plastik Sanatlar
sbetsy@gmail.com

DİSİPLİNLER ARASI BRANŞLAR

RohitKumar VERMA / Multidisipliner Yazın
rohitvermasir1997@gmail.com

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Kent Psikolojisi
kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Simon GRİMA / Kent ve Risk Yönetimi
simon.grima@um.edu.mt

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / Çalışma Ekonomisi ve İstihdam
gozcure@odu.edu.tr

Prof.Dr. Claus OTTE / Toplum Bilimleri Nüfus
Bonner Institut

Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Kent ve Turizm
drgench@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa BİLGİN / Yerel Kalkınma
mustafabilgin@hitit.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN / Kent Ekonomisi
nedim1963@yahoo.com

Dr.Öğr.Üyesi Orhan İYİBİLGİN / İlahiyat
orbilgin@yahoo.com

Dr.Öğr.Üyesi Hasan YILDIZ / Tarih
yildizh52@hotmail.com

TEKNİK EDİTÖR

Şenay KOCA / bilgi@bilgiagi.net

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Arş.Gör. Barış Anıl ÇETİN
barisanilcetin@protonmail.com

Ali KÖKNEL

Redaksiyon Editörü

Can ARKIN / online@kentakademisi.com

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

(Hierarchic Criteria: Academic Title and Alphabetical)

Prof.Dr. Adem ESEN / İstanbul University

ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

(Sıralama Ölçütü: Unvana göre, alfabe sırası)

Prof.Dr. Adem ESEN / İstanbul Üniversitesi

Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK / Kadir Has University Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU / Giresun University Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER / İzmir Demokrasi University Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ / Balıkesir University Prof.Dr. Cavide UYARGİL / İstanbul University Prof.Dr. Claus OTTE / Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN / Sakarya University Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Kocaeli University Prof.Dr. Hülya BAYKAL /Marmara University Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY / Transylvania University Prof.Dr. İnci ARTAN / İstanbul University Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Toros University Prof.Dr. Mehmet TEKİN / Gaziosmanpaşa University Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI /Yüzüncüyıl University Prof.Dr. Mustafa ILICALI / Erzurum Milletvekili Prof.Dr. Ruşen KELEŞ / Ankara University Prof.Dr. Thomas A. BRYER / University of Central Florida / School of Public Administration Prof.Dr. Halis Yunus ERSÖZ İstanbul University / The Faculty of Economy Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER / Siegen University Germany Doç.Dr. Aynur CAN ATMACA/Marmara U. Faculty of Polit Sciences Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Yıldız Teknik University Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA / Middlebury Inst. of International Studies at Monterey Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA / Azerbaijan National Scientific Acad. Doç.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN / I.U. Faculty of Political Sciences Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Türkisch-Deutsche Universität Doç.Dr. Tuna BASKOY / Ryerson University Doç.Dr. Zhanna YUSHA / Rusya Scientific Academy Siberian Inst of Phylology	Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK / Kadir Has Üniversitesi Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU / Giresun Üniversitesi Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER / İzmir Demokrasi Üniv. Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ / Balıkesir Üniversitesi Prof.Dr. Cavide UYARGİL / İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Claus OTTE Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN / Sakarya Üniversitesi Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Kocaeli Üniversitesi Prof.Dr. Hülya BAYKAL /Marmara Üniversitesi Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY/Transylvania Üniversitesi Prof.Dr. İnci ARTAN / İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Toros Üniversitesi Prof.Dr. Mehmet TEKİN / Gaziosmanpaşa Üniversitesi Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI /Yüzüncüyıl Üniversitesi Prof.Dr. Mustafa ILICALI / Erzurum Milletvekili Prof.Dr. Ruşen KELEŞ / Ankara Üniversitesi Prof.Dr. Thomas A. BRYER / University of Central Florida / School of Public Administration Prof.Dr. Halis Yunus ERSÖZ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğr. Üyesi Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER / Siegen University Almanya Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN /Marmara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Yıldız Teknik Üniversitesi Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA / Middlebury Inst. of International Studies at Monterey Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA /Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Doç.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN / İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Kent ve Turizm Doç.Dr. Tuna BASKOY / Ryerson University Doç.Dr. Zhanna YUSHA / Rusya Bilim Akademisi Sibirya Filoloji Enstitüsü

REVIEWER BOARD

HAKEM KURULU

(Hierarchic Criteria: Academic Title and Alphabetical)

(Sıralama Ölçütü: Unvana göre, alfabe sırası)

Prof.Dr. Abdildacan AKMATALİEV

Prof.Dr. Abdildacan AKMATALİEV

Kyrgyz National Academy The Institute of Language

Kırgız Milli Devlet Akademisi Dil Enstitüsü

Prof.Dr. Ahmet Guner SAYAR

Prof.Dr. Ahmet Güner SAYAR

Beykent University / Faculty of Econ. and Administrative Sciences

Beykent Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

Prof.Dr. Ahmet Vefik ALP

Prof.Dr. Ahmet Vefik ALP

Chairman Boss Alp Architects Ing Company

Alp Architects Yönetim Kurulu Başkanı

Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK

Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK

Kadir Has University / The Faculty Applied Sciences

Kadir Has Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Öğr.Üyesi

Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU

Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun University / The Faculty of Literature and Science

Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Ali YAKICI

Prof.Dr. Ali YAKICI

Gazi University Department of Turkish Language and Literature

Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof.Dr. Akmaral İBRAYEVA

Prof.Dr. Akmaral İBRAYEVA

Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University

Kuzey Kazakistan Manas Rozybayev Devlet Üniversitesi

Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ

Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ

Balıkesir University / Necatibey Educational Faculty

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Cavide Bedia UYARGİL

Prof.Dr. Cavide Bedia UYARGİL

İstanbul University / Busines and Economy Instution

İstanbul Üniv. İşletme İktisadi Enstitüsü Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Claus OTTE

Prof.Dr. Claus OTTE

Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen

Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen

Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN Milli Savunma University	Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN Milli Savunma Üniversitesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Gönül UZELLİ İstanbul University / The Faculty of Literature	Prof.Dr. Gönül UZELLİ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Prof.Dr. Gürbüz GÖKÇEN Marmara University / The Faculty of Business	Prof.Dr. Gürbüz GÖKÇEN Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Hamza AL Sakarya University / Faculty of Political Sciences	Prof.Dr. Hamza AL Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA Kocaeli University / The Faculty of Business	Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA Kocaeli Üniversitesi İİBF İşletme Fak. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Havva İnci Erdem ARTAN İstanbul University / The Faculty of Business	Prof.Dr. Havva İnci Erdem ARTAN İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY Sapientia Hungarian University Faculty of Tech and Human Sciences	Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY Sapientia Hungarian University of Transylvania, Faculty of Tech. and Human Sciences
Prof. Dr. İsmet BALIK Faculty of Marine Sciences Maritime Management	Prof. Dr. İsmet BALIK Fatsa Deniz Bilimleri Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi
Prof.Dr. Kemal YILDIZ Marmara University / Faculty of Theology	Prof.Dr. Kemal YILDIZ Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Marufjon YULDASHEV Alişer Nevai Özbek Dil ve Edebiyatı Üniversitesi	Prof.Dr. Marufjon YULDASHEV Alişer Nevai Özbek Dil ve Edebiyatı Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet TEKİN G.Osmanpaşa Univ. / Tokat VET School of Technical Sciences	Prof.Dr. Mehmet TEKİN Gaziosmanpaşa Üniv. Tokat Teknik Bilimler MYO Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI Yüzüncüyıl University / Faculty of Literature	Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI Yüzüncüyıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Nergis BİRAY Pamukkale University, The Faculty of Literature and Science	Prof.Dr. Nergis BİRAY Pamukkale Üniversitesi, FEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Prof.Dr. Nilgün SAZAK Sakarya University State Conservatory	Prof.Dr. Nilgün SAZAK Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuarı Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Orhan SÖYLEMEZ Kastamonu University The Faculty of Literature and Science	Prof.Dr. Orhan SÖYLEMEZ Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Prof.Dr. Sayfuline FLERA Russia Tataristan Kazan Federal University	Prof.Dr. Sayfuline FLERA Rusya Tataristan / Kazan Federal Üniversitesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Serap İNCAZ Nişantaşı Univ. / Faculty of Eco. and Administrative Sciences	Prof.Dr. Serap İNCAZ Nişantaşı Üniv. İİSB Fakültesi Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Thomas A. BRYER University of Central Florida / School of Public Administration	Prof.Dr. Thomas A. BRYER University of Central Florida / School of Public Administration
Prof.Dipl.Ing. Ulrich Exner Siegen University / Lecturer Germany	Prof.Dipl.Ing. Ulrich Exner Siegen University Öğretim Üyesi Germany
Prof.Dr. Yakup BULUT M. Kemal University / Faculty of Econ. and Administrative Sciences	Prof.Dr. Yakup BULUT Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF Öğr. Üyesi
Prof.Dr. Yüksel DEMİRKAYA Marmara University / Faculty of Political Sciences	Prof.Dr. Yüksel DEMİRKAYA Marmara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi
Assoc.Prof.Dr. Aynur ATMACA CAN Marmara University / Faculty of Political Sciences	Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi
Assoc.Dr. Cavit YAVUZ Ordu University, Public Relations	Doç.Dr. Cavit YAVUZ Ordu Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Assoc.Dr. Doğançan ÖZSEL Munzur University Department of Political Sciences	Doç.Dr. Doğançan ÖZSEL Munzur Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Assoc.Prof.Dr. Dünder DENİZER Anadolu University / The Faculty of Tourism	Doç.Dr. Dünder DENİZER Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğr. Üyesi
Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ Yıldız Teknik University / The Faculty of Architecture	Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi
Assoc.Prof.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA Middlebury Inst. of International Studies at Monterey	Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA Middlebury Inst. of International Studies at Monterey

Assoc.Prof.Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan University / The Faculty of Educational Sciences

Doç.Dr. Mehmet YILMAZ

Ordu University, Faculty of Fine Arts

Assoc.Prof.Dr. Merziyye NECEFOVA

Azerbaijan National Sciences Academy

Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl University, Faculty of Theology

Doç.Dr. Nilsun SARIYER

Muğla Sıtkı Kocman University, Seydikemer Vocational School

Assoc.Prof.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

İstanbul University / Department of Urbanisation
and Environment Problems

Doç.Dr. Selim ÖKEM

Yıldız Teknik University Faculty of Architecture

Assoc.Prof.Dr. Sevim BUDAK

İstanbul Üniv. Faculty of Political Sciences

Assoc.Prof.Dr.Serkan PERKMEN

Balıkesir University / Necatibey Educational Faculty

Doç.Dr. Ruhet GENÇ

Türkisch-Deutsche Universität Facult Of Econ. and Adminis. Science

Doç.Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Univ. Faculty of Engineering and Architecture Department

Assoc.Prof.Dr. Tan BAYKAL

The University of Tampa / Florida

Assoc.Prof.Dr. Tuna BASKOY

Ryerson University Politics and Public Administ. Toronto

Assoc.Prof.Dr. Zhanna YUSHA

Russia Science Academy / Siberian Institute of Phylology

Asst.Prof.Dr. Ayşe Derya IŞIK

Bartın University / Faculty of Education

Dr.Öğr.Üyesi Aziz MUSLU

Faculty of Marin Sciences Maritime Management

Asst.Prof.Dr. Binnur Yıldırım HACİİBRAHİMOĞLU

Giresun University Faculty of Education

Asst.Prof.Dr. Bora GÖKTAŞ

Bayburt University / Management Information Systems

Asst.Prof.Dr. Derya ÖZTÜRK

Ordu University Departmen of Busines

Asst.Prof.Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ

Ordu University / Fatsa Marine Sciences

Asst.Prof.Dr. Figen TAŞKIN

Ordu University, Political Sciences

Asst.Prof.Dr. Fulya Üstün DEMİRKAYA

Karadeniz Technical University Faculty of Architecture

Asst.Prof.Dr. Güran YAHYAOĞLU

(Merhum, The First Review of Our Journal

Asst.Prof.Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Harran University Birecik Vocational School Public Relations

Asst.Prof.Dr.Hasan YILDIZ

Ordu University / Faculty of Econ. and Administrative Sciences

Asst.Prof.Dr. Hatice YALÇIN

Karatay University / The Faculty of Health Sciences

Asst.Prof.Dr. Hülya YOLASIĞMAZOĞLU

Giresun University / The Faculty of Education

Doç.Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Mehmet YILMAZ

Ordu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç.Dr. Nilsun SARIYER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uyg. Bilimler MYO

Doç.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

İstanbul Üniv. SBF Kentleşme ve Çevre Sorunları
Anabilimsel Öğretim Üyesi

Doç.Dr. Selim ÖKEM

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Doç.Dr. Sevim BUDAK

İstanbul Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr.Serkan PERKMEN

Balıkesir Üniversitesi / Necatibey Eğitim Fakültesi

Doç.Dr. Ruhet GENÇ

Türk Alman Üniversitesi İİBF Stratejik Yönetim

Doç.Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Üniv.i Müh. ve Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Doç.Dr. Tan BAYKAL

The University of Tampa Öğr. Üyesi / Florida

Doç.Dr. Tuna BASKOY

Ryerson Üniv. Politics and Public Administration Toronto

Doç.Dr. Zhanna YUSHA

Rusya Bilim Akademisi Sibirya Filoloji Enstitüsü Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Ayşe Derya IŞIK

Bartın Üniv. Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Aziz MUSLU

Fatsa Deniz Bilimleri Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi

Dr.Öğr.Üyesi Binnur Yıldırım HACİİBRAHİMOĞLU

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Bora GÖKTAŞ

Bayburt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri

Dr.Öğr.Üyesi Derya ÖZTÜRK

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF Öğretim Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ

Ordu Üniv. Deniz Bilimleri Fakültesi Öğr.Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Figen TAŞKIN

Ünye İİBF Kanu Yönetimi Bölümü Siyaset Bilimi Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Fulya Üstün DEMİRKAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Güran YAHYAOĞLU

(Merhum, Dergimizin İlk hakem heyeti üyesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hasan ÇİFTÇİ

Harran Üniversitesi Birecik MYO Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Dr.Öğr.Üyesi Hasan YILDIZ

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF Öğretim Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Hatice YALÇIN

Karatay Üniv. Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Hülya YOLASIĞMAZOĞLU

Giresun Üniv. Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Asst.Prof.Dr. İsmail Hakkı TEKİNER

Gelişim University / The Faculty Applied Sciences

Asst.Prof.Dr. İkbal Ece POSTALCI

Mimar Sinan Univ. Faculty of Architecture

Assist.Prof.Dr. Nazan DÜZ

Uşak University Facult of Fine Arts

Asst.Prof.Dr. Nedim DİKMEN

Ordu Üniv. Faculty of Ünye Econ. and Administrative Sciences

Asst.Prof.Dr. Nurcan SÜKLÜM

Hitit University / Sungurlu Vocational School

Asst.Prof.Dr. Osman SİRKECİ

Giresun Üniversitesi / School of Civil Aviation

Asst.Prof.Dr. Özlem Tüz EBESK

Mersin University Faculty of Architecture

Asst.Prof.Dr. Parisa GÖKER

Uşak University Faculty of Fine and Arts

Asst.Prof.Dr. Sezai ÖZTOP

M. Akif Ersoy Univ. Administrative Sciences

Dr. Hasan TAŞÇI

The Deputy Mayor Esenler

Dr. Halit SUİÇMEZ

General Directorate of Productivity / Technology Specialist

Dr. Setenay EKŞİOĞLU

European Court Of Human Right / Judge

Dr. Simon GRİMA

Malta University Finances and Insurance Department

Dr. Kerim TUZCU

Manas University

Ahmet DURAN

Deputy Leader of Blacksea Poet and Author Assoc.

Dr.Öğr.Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER

Gelişim Üniversitesi Uyg.Bil.Yüks. Öğretim Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi İkbal Ece POSTALCI

Mimar Sinan Üniv. Mimarlık Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Nazan DÜZ

Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN

Ordu Üniv. Ünye İİBF Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Nurcan SÜKLÜM

Hitit Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Osman SİRKECİ

Giresun Üniv. Siv.Hav. Y.Okulu Havacılık Yön. Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Özlem Tüz EBESK

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Parisa GÖKER

Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Sezai ÖZTOP

M. Akif Ersoy Üniv. Öğr. Üyesi

Dr. Hasan TAŞÇI

Esenler Belediye Başkan Yardımcısı

Dr. Halit SUİÇMEZ

Verimlilik Genel Müdürlüğü Sanayi ve Teknoloji Uzmanı

Dr. Setenay EKŞİOĞLU

European Court Of Human Right / Judge

Dr. Simon GRİMA

Malta University Finances and Insurance Department

Dr. Kerim TUZCU

Manas Üniversitesi

Ahmet DURAN

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Gen.Bşk.Yrd.

Kent Akademisi

Kent Akademisi Urban Academy Journal of Social Sciences

Volume: 11 Issue: 4 Winter 2018 | Yıl: 11 Sayı: 4 - Kış 2018 | bilgi@kentakademisi.com

General Publication Editor
On behalf of editorial board
Dr. Ahmet FİDAN

Problamatic of Urban Regeneration, vertical and horizontal dilemma!

We are together again with a tiring and full-fledged page. Our 36th edition coincided with December and the birth of the December issue of academic journal is another stress and pain. This time next year, we will publish our 40th edition, and we will start our editorial piece with the words "41 times of Mashallah" .

As time goes by, it's like 'a passengers on the road ' our journal continues the development process. Each number adds new field editors. In this issue, with a new participating of our field editors, Prof.Dr. Tuğba KİPER, Assoc. Prof. Dr. Candan KUŞ ŞAHİN, MD Betsy SULLAM HALFON, Oylum GÖKKURT BAKI our editorial team has increased to 33 branch editors.

From this issue, we prepared the Main Branch Editorship (Main science / Main arts branch)and Field Editorship (Science / Art Branch) as preparation for 2019. With the power of knowledge, we formed the upper class academy

Kentsel Dönüşüm Sorunsalı, Yatay Dikey Dilemma!

Yine yorucu ve dop dolu bir sayıda birlikteyiz. 36. sayımızın Aralık sayısına geldik. Akademik dergicilikte Aralık Sayının doğumu bir başka stres ve sancılı olmakta. Seneye bu zamanlar, 40. sayımızı yayınlayıp, 41 Kere Maşallah diye başlayacağız editör yazımıza.

Zaman geçtikçe, 'yoldaki yolcu' olan insan gibi, dergimiz de gelişme sürecini devam ettirmekte. Her sayı bünyesine yeni alan editörlerini katmaktadır. Bu sayımızda dergimize katılan alan editörlerimiz, **Prof.Dr. Tuğba KİPER, Doç.Dr. Candan KUŞ ŞAHİN, Dr. Betsy SULLAM HALFON, Dr. Oylum GÖKKURT BAKI,** ile birlikte, yayın masamız 33 branş editörüne çıkmıştır. Bu sayıdan itibaren 2019 yılına hazırlık olması babından baş alan editörlüğü (Anabilim / Anasanat Dalı) ve alan editörlüğü (Bilim / Sanat Dalı) olarak düzenledik. Adeta, bilgi gücümüzle kentin üst çizgiden akademisini oluşturduk.

Sevgili Yazarlarımız;

Yayın periyodu içinde gönderilen her makaleyi prensip olarak Itenticate programından geçirerek hakem sürecine alıyoruz. Ancak bundan sonraki süreçlerde, makale

of the city.

Dear Authors:

Before we take the referee process, in principle, each article (sent within the period of publication), is passing through the Ienticate program.

However, in the following processes, articles submitted without using our article template, will be left to the usual flow, if the articles are created according to the journal's template will be given priority . As of 2019, our journal will start to give DOI.

Our aim is to make our Kent Academy journal a source of pride for our country in the scientific community, and within a few years, to become the focus of interdisciplinary, multidisciplinary, and transdisciplinary studies of the world science environment, via taking part of indexes such as SCI, SSCI, ISI.

The Bleeding Wounds of Our Cities: The Problem of Urban Regeneration and Unbalanced Horizontal Stitching Trends in Metropolitan Areas

As it is known, cities that absorbed the population of the 1960s rural areas have formed the cities where human masses live in the name of Megapol due to unplanned irregular structures without infrastructure. After the 1990s and especially in the 2000s, both in terms of infrastructure and superstructure, it has been forced to experience both the structure and the mentality revolution in the geography that has been transformed into such a chaos.

The places that have undergone urban change in terms of structure had to live the process of urbanization with a mentality. They learned that, unstable buildings would damage first of all to themselves , If they stand, they should be positioned on the right and give way to fast passers (foreseeing that those have a right who want to go faster on the escalator are entitled), not leaving shoes in front of doors in apartment buildings. Just as the educators did the training by learning new things themselves, our cities became cities learning with their structures and people.

Trend: From Engineering to Architecture, from Vertical to Horizontal

Today, the construction processes of the structures are

şablonumuzun kullanılmadan gönderildiği makaleleri, olağan akışına bırakmak, şablona göre oluşturulan makalelerin ise, takipli statüde öncelik verileceğini belirtmek isteriz. 2019 dan itibaren dergimiz DOI vermeye başlayacaktır.

Hedefimiz, Kent Akademisi dergimizi bilim camiasında ülkemiz için gurur kaynağı haline getirmek, birkaç sene içinde SCI, SSCI, ISI gibi indekslerde yer alarak dünya bilim çevresinde interdisipliner, multidisipliner, ve transdisipliner çalışmaların odak noktası haline getirmektir.

Kentlerimizin Kanayan Yarası: Kentsel Dönüşüm Sorunsalı ve Metropolitan Alanlardaki Dengesiz Yatay Dikel Eğilimler

Bilindiği gibi 1960 ların kırdan nüfusunu masseden kentler, alt yapısı olmayan plansız düzensiz yapılarla adına megapol dediğimiz insan yığınlarının yaşadığı kentleri oluşturmuştur. 1990 ve özellikle 2000 li yıllardan sonra gerek alt yapı gerekse üst yapı bakımından böylesi keşmekeşe dönüşmüş coğrafyada hem yapı hem zihniyet devrimini yaşamak zorunda kalmıştır.

Yapı yönünden kentsel değişime uğrayan mekanlar zihniyet yönüyle kentleşme sürecini yaşamak zorunda kalmıştır. Dayanaksız yapının önce kendine zarar vereceğini, yürüyen merdivende daha hızlı gitmek isteyenlerin hakkı olduğunu öngörerek, duracaksa sağda konuşlanıp hızlı geçenlere yol vermesi gerektiğini, apartmanlarda ayakkabıların kapı önlerinde bırakılmaması gerektiğini öğrendi. Tıpkı eğitimciler, eğitim verirken, kendileri de yeni şeyler öğrenerek eğitimi gerçekleştirdikleri gibi, kentlerimiz de yapıları ve insanlarıyla öğrenen kentler haline gelmiştir.

Trend: Mühendislikten Mimariye, Dikeyden Yataya Yönelim

Günümüzde yapıların yapım süreçleri, teknolojik açıdan pratikleşti ve otomasyon sistemiyle yapılar inşa edilmeye başlanmış ve yapının mühendislik boyutu, bilinir ve öngörülebilir hale gelmiştir. Bu boyuttaki pratikleşme ve kolaylaşma süreci, detay eğilimler mühendislikten mimariye yönelmiştir. Özellikle son 50 yıla yakın bir zaman diliminde kent merkezleri dikey yükseliş trendini

technically practical and the structures of the automation system have started to be constructed and the engineering dimension of the structure has become known and predictable. The practicality and ease-of-the-step process of this dimension has led to detailed trends from engineering to architecture. Especially in the last 50 years, urban centers have been carrying a vertical upward trend, while yesterday's suburbs and eaves have been caught in this verticalization wind.

Since the 1950s, suburbs have been subject to distorted construction, and since 2000, urban transformation has become inevitable, especially after the Gölçük and Sakarya earthquakes. Hereby, so to speak, for take advantage of, it has been influenced via uptrend at the city center. In other developing world cities, similar characteristics are observed for such regions and structures.

From the city center to suburban and satellite cities, the Metropolitan Region Renewal continued its upward trend and was under the centrifugal effect of growth as a result of dizzying developments in transportation and communication techniques and technologies. **The vertical tendency in the structures in these skidding areas was replaced by the new manor areas as they were replaced by the center. At this point, metropolitan cities, with the effect of reverse migration, merged with several metropolitan areas and turned into metropolitan areas. In the meantime, the next 100 years will be spent with the development and infrastructure of the mansion areas spread over suburban areas.**

Yes, precious readers, again from this day to the future, we have put forward a horizon line although we use hand procedure though. In the March 2019 issue of our journal, we will focus on Environmental Management and Policies.

In the June 2019 issue, we will also focus on the ZERO WASTE agenda as a detail of the environmental theme.

In the hope of meeting the more beautiful and bright future, my dear.

sürdürürken dünkü banliyöler ve saçakları bu dikeyleşme rüzgarına kapılmıştır.

1950 lerden bu yana banliyöler çarpık yapılaşmayla kıvranırken 2000 den bu yana özellikle Gölçük ve Sakarya depremlerinin ardından kentsel dönüşüm kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu vesile ile tabir caizse fırsattan istifade kent özeklerindeki yükselme trendine kapılmıştır. Gelişmekte olan diğer dünya kentlerinde de böylesi bölge ve yapılara ilişkin benzer özellikler gözlemlenmektedir.

Kent özeğinden banliyöye ve uydu kentlere doğru 'Metropolitan Bölge Yenilenmesi' yükselme trendini devam ettirirken ulaşım ve iletişim teknik ve teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler sonucu büyümenin merkezkaç etkisi altında kalmıştır. Bu savrulma alanlarında, yapılardaki dikey eğilim, yerini yataya bırakmış ve merkezden dışa doğru açıldıkça yeni malikane bölgeleri ortaya çıkmıştır. Tam da bu noktada tersine göçün etkisiyle metropol kentler, birkaç metropolle birleşerek metropoliten bölgelere dönüşmüştür. Bu meyanda gelecek 100 yıl banliyö ötesi alanlarına yayılmış malikane bölgelerinin imarıyla ve alt yapısının geliştirilmesiyle geçirilecektir.

Evet kıymetli okurlar, yine bu günden geleceğe, yordamlama da olsa bir ufuk çizgisi ortaya koymuş olduk. **Dergimizin 2019 Mart sayısında Çevre Yönetimi ve Politikaları ağırlık taşıyacak. Haziran sayımızda ise, yine çevre temasının ayrıntısı olarak SIFIR ATIK gündemine eğilecektir.**

Daha güzel ve aydınlık yarınlarda buluşmak ümidi ile esen kalın efendim.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Water Efficient Use for Sustainability of Water Resources in Urban Areas: Xeriscape	
Corresponding Author	Assoc. Prof. Işık SEZEN Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Design, Ataturk University, Erzurum, Turkey, isiksezen@atauni.edu.tr , GSM: 05308862418	
Submission Date Admission Date	13.09.2018 / 10.12.2018	
How to Cite	SEZEN I., ESRİNGÜ A., YARDIMCI K.S.. (2018). Water Efficient Use for Sustainability of Water Resources in Urban Areas: Xeriscape Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 474/485	

ORCID NO:
0000-0003-0304-9072

Water Efficient Use for Sustainability of Water Resources in Urban Areas: Xeriscape

Kentsel Alanlarda Su Kaynaklarının Sürdürülebilirliği İçin Suyun Etkin Kullanımı: Kurakçıl Peyzaj Düzenleme

Işık SEZEN
Aslıhan ESRİNGÜ
Kübra Sema YARDIMCI

Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Design, Ataturk University, Erzurum

ÖZ:

Tüm dünyadaki su kaynakları, iklim değişikliği, küresel ısınma, yanlış arazi kullanımları, kentlerde hızlı nüfus artışı gibi nedenlerden dolayı hızlı bir şekilde tükenmektedir. Su canlı yaşamı için vazgeçilemez, yeniden üretilemez, alternatifi olmayan en önemli doğal kaynaklardan birisidir. Son yıllarda özellikle kentlerde yapılan peyzaj düzenlemelerinde su tüketimi azaltabilmek için suyun etkin olarak kullanıldığı tasarım yaklaşımları tercih edilmektedir. Bu yaklaşımlardan birisi ise Kurakçıl Peyzaj Düzenlemeleri'dir.

Tüm Dünya'da "Xeriscape" olarak bilinen "Kurakçıl Peyzaj Düzenleme" genel olarak suyun en az düzeyde kullanılmasıyla, su kaynaklarının ve çevrenin korunmasını ilke edinen, özellikli peyzaj düzenleme olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram ilk olarak 1981 yılında Denver Su Departmanı tarafından peyzaj düzenlemelerinde su kullanımına yönelik tasarrufun sağlanabilmesi amacıyla kuru anlamına gelen "xeros" ile peyzaj anlamına gelen "landscape" sözcüklerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

Bu çalışmada; azalan su kaynaklarının etkin kullanımı için kentsel mekanlarda yapılan peyzaj tasarım anlayışında önemli değişikliklere gidilmesi, kentlerin sürdürülebilirliği için ekolojik yaklaşımlara ve bu bağlamda suyun etkin kullanımını sağlayan peyzaj tasarım ve uygulamalarından biri olan "Kurakçıl Peyzaj Düzenleme" anlayışına önem verilmesi gerektiği tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Su, suyun etkin kullanımı, peyzaj, kurakçıl peyzaj düzenleme, kentsel alan

ABSTRACT:

Water resources all over the world are rapidly depleting due to climate change, global warming, misuse of land, rapid population growth in cities. Water is one of the most important natural resources that cannot be created for living. In

recent years, design approaches have been preferred in use to effectively of water to reduce of water consumption in landscape arrangements, especially in urban areas. One of these approaches is the Xeriscape.

The "Arid Landscaping" known all over the world as "Xeriscape" is a landscaping scheme that adopts the principle of protecting the water resources and the environment with minimum use of water. Xeriscape definition was first introduced by the Denver Water Department in order to provide savings for water use in landscaping in 1981. It was formed by combining the words "xeros" meaning dry and "landscape" meaning landscape.

As a result of the research, it has been suggested that importance should be attached to the concept of "Xeriscape" which provides efficient use of water in ecological approaches for urban sustainability in landscape designs made in urban areas.

Key Words: Water, effective use of water, landscape, xeriscape, urban areas

“Water Efficient Use for Sustainability of Water Resources in Urban Areas: Xeriscape”

INTRODUCTION:

Natural reserves are the elements thought not to be destroyed for the continuity of the life on the earth. However, today, increase in the environmental pollution and consumption habits of human beings in the parallel of rapid population increase, climate change resulting from global warming have so far caused decreases in the quality of natural reserves and rapid consumption of natural reserves. Depending on these factors, impairment in natural resources brings together serious problems. Especially contamination in water reserves may cause problems resulting in losses among plants in green areas in arid or semiarid regions (Çetinkale Demirkan and Akat, 2017)

Since the beginning of the 20th century, water consumption in the world has increased 6 times. Today 70% of total water consumption is for irrigation, 22% for industry and 8% for drinking and utility water. In developed countries, these rates are 30%, 59% and 11%, respectively, while in less developed countries they are 82%, 10% and 8%. In Turkey, these values are close to the world average and 72% of the water is consumed in agriculture, 18% in domestic use and 10% in industry sector (Karaca and Kuşvuran, 2012).

In the past, the main objective of landscape design applications was to improve the quality of the environment and restoration of the degraded environmental conditions, while in recent years, with the concerns due to the problems related to global warming and climate change and increase in the difficulty of providing water supply applications considering the rational use of water and design with resistant to drought are forefront (Baykan and Birişçi, 2013).

In our age, the problem of water shortage caused mainly by global warming and drought that negatively affect the whole world has unfavourable impacts on plant elements in the application of landscape architecture as it has on all living things. When such a condition is addressed by sustainable landscaping approach, it has brought about the Xeriscape (landscaping in drought) approach for the efficient water use to reduce the negative effects of drought in planning and implementation (Bayramoğlu, 2016).

"Landscape Design for the arid (regions/times) or "Xeriscape", in its most known name all over the world, is defined as a specific landscape design aimed at preserving water resources and environment with minimum water use. Xeriscape does not necessarily mean the zero water use. In previous years, in landscape architecture applications, improving the quality of the environment and restoration of the degraded environmental conditions have been the main objectives while in recent years, concerns related to global warming and climate change and efficient use of water and design and application with plant resistant to aridity have gained importance (Çorbacı et al., 2011).

Xeriscape was derived from the Greek word 'xeros' meaning dry and 'landscape' (Sovocool and Morgan 2005; Bayramoğlu, 2016). The term Xeriscape was first used in 1978 in Colorado state of the US. In this respect, approaches under the main title of "water-efficient landscape design", such as wise use of water, "little water use" and "natural landscape design" brought new concepts for traditional landscape design and planning (Çorbacı et al., 2011). Such planning approach was used largely in 1980s in arid south States, Colorado and Florida (Barış, 2007; Gary, L.W. et al., 2009; Bayramoğlu, 2016).

1. 7 basic principles of Xeriscape

- 1.1. Appropriate planning and design,
- 1.2. Preparation and improvement of soil,
- 1.3. Preference of drought tolerant plants,
- 1.4. Reducing the rate of lawn,
- 1.5. Efficient irrigation,
- 1.6. Use of mulch,
- 1.7. Proper maintenance.

1.1. Appropriate planning and design

In order to achieve a water efficient landscape design, the most important stage is the planning and design. Rather than the preference of plant species to be used, physical and environmental conditions of the area should be analysed to understand and solve the present problems in the area. In the following stage, it is required to evaluate and prefer the design type considering the aims and scope, decide what plant species should be used and how to categorize the preferred plant species for their water consumption (Barış, 2007; Çetinkale Demirkan ve Akat, 2017).

In addition to the determination of landuse types in a landscape, a Xeriscape plan should categorize the landscape parts according to their water use. In this respect, place of the plants grouped considering their water demand can be determined. In Xeriscape works, plants are grouped and placed from the centre to outside for their water needs in three clear and special zones (Figure 1) (Çorbacı et al., 2011).

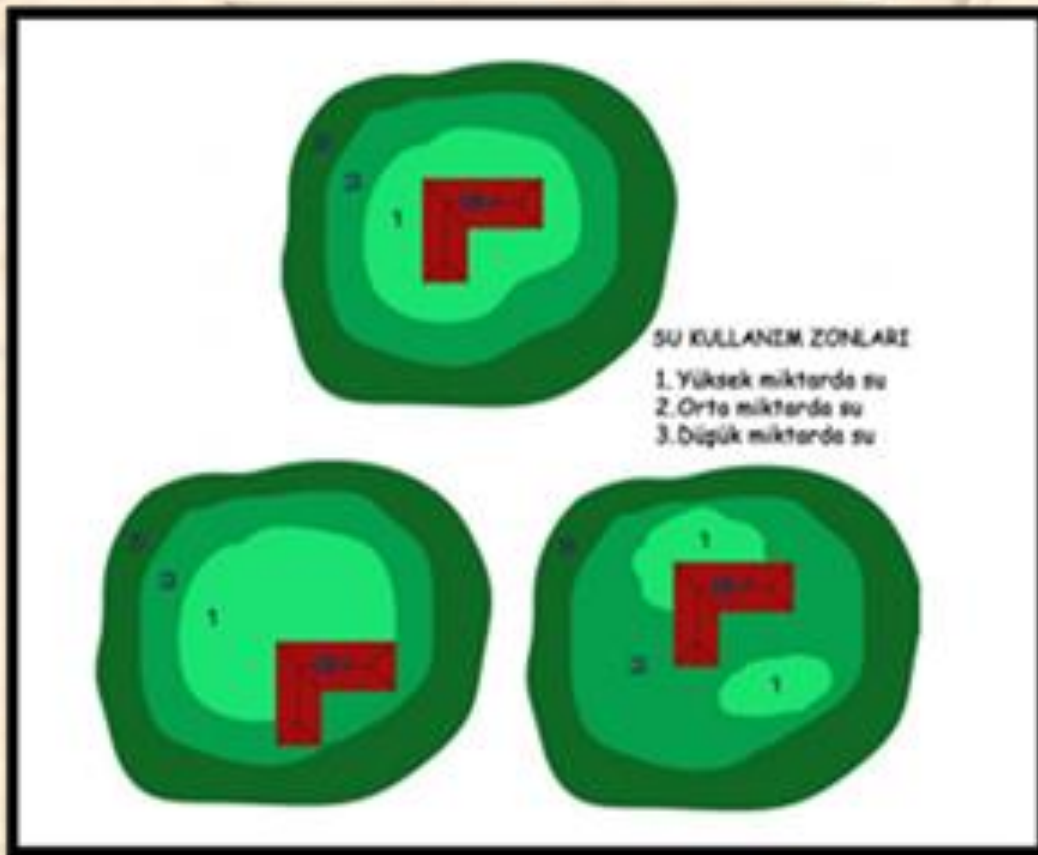

Figure 1. Water use zones (Çorbacı et al., 2011).

Water use zones according to Çorbacı et al. (2011);

Water use changing from moderate to high (Zone 1)

Low water use zone (Zone II)

Very low water use zones (Zone III)

Zone 1: In this zone, high water demanding plant species are used closely to the house. They are planted under formal pergolas. Generally, these zones may be turfs where grass species needing less water are used.

Zone 2: Plants used in this region require irrigation in addition to natural rainfall. In these areas, it is more suitable to use plants that require irrigation once a week or less.

Zone 3: The plants used in this zone require additional water very rarely after planting. This is the most suitable area for xeriscape (non-hydrophilic) and ground-covering plants. Natural plants and other varieties can take place in this area with very little additional water.

Orientation of the building in the zone can give information about the planting place of the plants (sunny or shadowy). For instance, plants planted at the points getting sun rays directly in the afternoon get drier more rapidly since they take in more water than those under shadow. It is suitable to place plants tolerant to aridity at such points.

1.2. Preparation and improvement of soil

In Xeriscape design, it is very important to determine the soil structure, which is the habitat of plants (Figure 2). Each soil type has its own unique texture, drainage, PH, nutritional value and fertilizer needs. For this reason, the area to be designed should be evaluated in terms of water retention capacity by soil analysis. As a result of the analysis, the organic materials of the soil should be improved and the nutrients needed for the plants should be provided. (Bayramoğlu, 2016).

Figure 2. Preparation and improvement of soil (URL-1)

1.3. Preference of drought tolerant plants

Especially the use of natural and drought tolerant (Figure 3) species suitable for the region is very important. Plants in the area to be planned should be selected among those species that require minimum additional water by considering climate, soil type and environmental conditions. Because the more natural the plant is, the more harmonious it is with the environment. For this reason it is necessary to use the natural species of the region, especially the arid plants (Bayramoğlu, 2016).

In Xeriscape type landscapes, plant material should be selected from species that require minimum additional irrigation. Although it is preferred feature that plants can grow using water only from rainfall 18-24 months after planting, all plant species can be used in xeriscape form (Çorbacı vd., 2011).

Figure 3. Drought tolerant plants (URL-2).

1.4. Reducing the rate of lawn

Since depending on the size of lawns in landscape architecture designs, they constitute the surfaces covering plants requiring the largest rate of maintenance and water, ground covering plants play an important role in water conservation in these areas (Figure 4). For this reason, it is necessary to use the lawns in the right places and for the right purposes in the Xeriscape designs. For instance, in the areas that need to be visually foregrounded, grass areas can be used as a whole in playgrounds or in recreation areas without fragmentation (Çetinkale Demirkan and Akat, 2017).

Figure 4. Reducing the rate of lawn (URL-3)

1.5. Efficient irrigation

The basic principle of landscapes based on rational water use is to make additional irrigation at minimum rates. For this reason drip irrigation is preferred in order to prevent excessive water loss by providing correct irrigation system and design (Figure 5). Irrigation should be made in the morning hours if the sprinkler system is used or drip irrigation can be run at any time of day. Drip irrigation can be defined as dropping water to the root zone of a plant (Çorbacı et al., 2011). The main purpose is to give water to the plant as much water as the plants need. For this reason, it is necessary to determine the amount of water consumption of each plant (Bayramoğlu, 2016).

The Xeriscape arrangement consists of mulch leaf layer, straw or organic matter. It keeps the moist content of the soil surface rich with organic matter and allows the water to penetrate into the water during irrigation. It is necessary to apply the materials used in a certain thickness and for a year (Bayramoğlu, 2016). It also makes it possible to maintain useful organisms and habitats for the plant in the soil.

Figure 5. Efficient irrigation (URL-4)

1.6. Use of mulch

The Xeriscape arrangement consists of mulch leaf layer, straw or organic matter (Figure 6). It keeps the moist content of the soil surface rich with organic matter and allows the water to penetrate into the water during irrigation. It is necessary to apply the materials used in a certain thickness and for a year (Bayramoğlu, 2016). It also makes it possible to maintain useful organisms and habitats for the plant in the soil.

Figure 6. Use of mulch (URL-5)

1.7. Proper maintenance

The proper maintenance work in the implemented Xeriscape arrangement is the most basic principle to maintain the continuity of the design (Figure 7). Weed control, pruning, fertilization, control of harmful organisms, and timely watering are necessary to improve the quality of Xeriscape design. In this way, a less costly and healthy Xeriscape design is provided (Bayramoğlu, 2016). For this reason, natural plant use and well-designed irrigation system helps to reduce maintenance work.

Kent Akademisi

Figure 7. Proper maintenance (URL-6)

2. Xeriscape Plants

According to Baykan and Birişçi (2013), some of the xeriscape plants are classified as follows;

- 2.1. Deciduous trees and shrubs,
- 2.2. Evergreen trees and shrubs,
- 2.3. Perennial covering plants,
- 2.4. Grasses,
- 2.5. Biannual seasonal flowers,
- 2.6. Succulents and cactus,
- 2.7. Palms and palm-like species,
- 2.8. Odorant plants.

2.1. Deciduous trees and shrubs

Acer campestre, Acer galabrum, Acer tataricum, Aesculus hippocastanum, Betula nigra, Catalpa speciosa, Celtis orientalis, Cercis sp., Cotinus coggygia, Crataegus crus-galli, Elaeagnus angustifolia, Fraxinus americana, Ginkgo biloba, Gleditsia triacanthos, Hippophae rhamnoides, Koelreuteria paniculata, Liriodendron tulipifera, Populus tremula, Pyrus sp., Quercus robur, Quercus rubra, Robinia pseudoacacia, Sambucus nigra, Sambucus racemosa, Sophora japonica, Syringa vulgaris, Ulmus pumila, Ulmus parvifoli.

2.2. Evergreen trees and shrubs

Pinus nigra, Pinus silvestris, Pinus mugo, Pinus strobus, Cupressus arizonica, Cupressus sempervirens, Taxus baccata, Thuja orientalis, Juniperus chinensis, Juniperus communis depressa, Juniperus horizontalis, Juniperus x media, Juniperus sabina, Juniperus scopulorum, Juniperus squamata, Juniperus virginiana, Berberis thunbergii, Buxus sempervirens, Campsis radicans, Caragana arborescens, Cotoneaster dammeri, Cotoneaster horizontalis, Cotoneaster salicifolius, Euonymus alatus, Euonymus fortunei, Euonymus japonicus, Hedera helix, Ligustrum japonicum, Ligustrum obtusifolium, Ligustrum vulgare, Lonicera tatarica, Lycium barbatum, Mahonia aquifolium, Parthenocissus tricuspidata, Prunus laurocerasus, Pyracantha coccinea.

2.3. Perennial covering plants

Achillea filipendulina, Achillea millefolium, Alyssum saxatile, Anemone sylvestris, Artemisia schmidtiana, Artemisia absinthium, Aspidistra elatior, Bergenia cordifolia, Campanula carpatica, Campanula rotundifolia, Cerastium tomentosum, Euphorbia polychrome, Festuca glauca, Gaillardia aristata, Gaura lindheimeri, Gazania linearis, Helianthemum nummularium, Heliopsis helianthoides, Hemerocallis hybrids, Iberis sempervirens, Iris germanica var, Lamium maculatum, Lavandula angustifolia, Liatris spicata, Linum perene, Lychnis coronaria, Narcissus spp., Nepeta faassenii, Phlox subulata, Salvia argentea, Thymus serpyllum, Tagetes lemmonii.

2.4. Grasses

Agropyron cristatum, Festuca arundinacea, Poa pratensis.

2.5. Biannual seasonal flowers

Cosmos sulphures, Gomphrena globosa, Leonotis nepetifolia, Portulaca grandiflora, Zinnia elegans.

2.6. Succulents and cactus

Aloe saponaria, Aloe vera, Euphorbia tirucalli, Kalanchoe fedtschenkoi, Opuntia humifusa, Stapelia spp., Tradescantia pallida

2.7. Palms and palm-like species

Acrocomia aculeata, Beaucarnea recurvata, Brahea armata, Butia capitata, Chamaerops humilis, Chrysalidocarpus lutescens, Cocos nucifera, Cycas revoluta, Cycas circinalis, Dioon edule, Jubaea chilensis, Livistona chinensis, Livistona decipiens, Phoenix canariensis, Phoenix dactylifera, Phoenix reclinata, Phoenix rupicola, Sabal mexicana, Sabal causiarum, Sabal domingensis, Sabal etonia, Sabal palmetto, Serenoa repens, Trachycarpus fortunei, Washingtonia filifera.

2.8. Odorants Plants

Salvia officinalis, Thymus vulgaris, Lavandula angustifolia, Origanum majorana, Eucalyptus sp., Pelargonium sp.

CONCLUSION:

One of the most important problems that make life difficult in cities is that the water resources are about to be exhausted. It is required that attention should be paid to the concept of "xeros landscape design " which is one of the landscape designs and applications that provide effective use of water in ecological approaches for urban sustainability and to make significant changes in landscape design understanding in urban areas for effective use of decreasing water resources.

A large quantity of the water resources are used for the purpose of irrigation. As alternative water sources, treated water can also be used for green areas in urban areas. As Karaca and Kuşvuran (2012) pointed out, irrigation of the areas such as parks and gardens, traffic island (road middle pavements) and grass covered areas in urban areas involving ornamental plants is largely carried out using municipal water supply. This leads to high consumption of high quality drinking water.

The practice of watering green areas using water supplied from the drinking water network should be abandoned and these areas should be watered with alternative sources such as wastewater treatment plants. Taner (2010) and Eşbah (2010) argued that the systems where water from rain and snow can be stored should be built especially in many countries in residential areas, and that these systems can also reduce overuse of underground water resources during periods of drought.

Until recent years, aesthetics in the concept of landscape design was at the forefront, while nowadays, the concept of usefulness, being economic and sustainable design understanding has come to the forefront. One of the most important causes of this change is that the world's water resources give dangerous signals that can be exhausted. Taner (2010), Eşbah (2010), Karaca and Kuşvuran (2012) stated that they should abandon the classical landscape concept in the newly created green space designs and adopt the new landscape design principles that best suit the existing conditions.

In plant designs; plant species resistant to aridity consuming less water should be given higher priority than others. Natural plant species are more adaptable than foreign native plant species. As a matter of fact, Taner (2010) and Eşbah (2010) stated that natural plants are more resilient than foreign-originated plants and are affected less than regional climate extremes, contribute to soil fertility, decrease erosion and generally require less water, fertilizer and more.

As Çetinkale Demirkan and Akat (2017) also pointed out, projects should be led in the pilot regions in order to make use of water-efficient practices in city landscapes without sacrificing visual quality. When the climate change and the disasters it creates are taken into consideration; Xeriscape, a landscaping application that protects both the environment and the water efficiently, must be given serious consideration for these reasons.

REFERENCES:

Barış, M.E. (2007). Kurakçıl Peyzaj. Bilim Teknik Dergisi, 478: 22-27.

Bayramoğlu, E. (2016). Sürdürülebilir peyzaj düzenleme yaklaşımı: KTÜ Kanuni Kampüsü'nün xeriscape açısından değerlendirilmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17(2): 119-127.

Baykan, N., Birişçi, T. (2013). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçesi Örneğinde Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Yaklaşımıyla Xeriscape. V. Süs Bitkileri Kongresi, 06-09 Mayıs 2013, Yalova.

Çetinkale Demirkan, G., Akat, H. (2017). Kurak Bölgelerde Su Etkin Peyzaj Düzenlemeleri Yaklaşımıyla 'Xeriscape'. 3RD ASM International Congress of Agriculture and Environment, 16-18 November, Antalya/Turkey

Çorbacı, Ö.M., Özyavuz, M., Yazgan, M.E. (2011). Peyzaj Mimarlığında Suyun Akıllı Kullanımı: Xeriscape. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, 4 (1): 25-31.

Eşbah, H. (2010). Kurakçıl Peyzaj, Peyzaj Mimarları Odası, İstanbul Şubesi Semineri.

Gary, L.W., Midcap, J.T., Coder, K.D. Landry, G, Tyson, A.W., Weatherly, N.J. (2009). A Guide to Developing a Water-Wise Landscape. University of Georgia Environmental Landscape Design Department, Georgia 30602, pp 44

Karaca, E., Kuşvuran, A. (2012). Çankırı Kenti Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Bazı Bitkilerin Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 5 (2): 19-24.

Sovocool, K.A., Morgan, M. (2005). Xeriscape Conversion Study: Final Report. A Report Submitted to Southern Nevada Water Authority, Las Vegas.

Taner, T. (2010). Peyzaj Düzenlemesinde Suyun Etkin Kullanımı: Kurakçıl Peyzaj, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir.

URL-1. <https://ziraatyapma.blogspot.com/2015/11/bahceniz-icin-ideal-toprak-hazrlama.html> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

URL-2. <http://www.yazreyhan.com/2017/11/kurakcil-peyzaj> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

URL-3. <http://www.weedtrimmerline.com/tr/best-lawn-watering/> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

URL-4. <http://www.ustaiste.com/blog/2012/11/29/damlama-sulama-yontemi/> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

URL-5. <http://www.yazreyhan.com/2017/11/kurakcil-peyzaj/> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

URL-6. <http://rivierasolgunlar.com/blog/Bahce-Bakimi-Nasil-Olmali-1.html> (Erişim Tarihi:05.09.2018)

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Kamusal Alan Toplum İlişkisinde Mekansal Kalite; Eminönü Tahtakale Örneği	
Corresponding Author	Emir ÇEKMECELİOĞLU Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eposta: emircekmececi@msn.com	
Submission Date Admission Date	11/09/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	ÇEKMECELİOĞLU, E., ERDÖNMEZ, M. E. (2018). Kamusal Alan Toplum İlişkisinde Mekansal Kalite; Eminönü Tahtakale Örneği , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 486-507	

ORCID NO:
0000-0003-2284-1778

Kamusal Alan Toplum İlişkisinde Mekansal Kalite; Eminönü Tahtakale Örneği

Emir ÇEKMECELİOĞLU¹
emircekmececi@msn.com
Doç.Dr. M. Ebru ERDÖNMEZ²
ebruerdonmez@yahoo.com

ÖZ:

Kamusal alanlar kent hayatı içerisindeki temel alanlardan bir tanesidir. Bu alanlar kentteki herkesi içine alarak kentlerin bütünleşme aracı konumundaki alanlardır. Bu nedenle kamusal alanlar, kentlilerin ve her türlü kullanıcıların kültürel birikimlerini paylaştığı, aktardığı, tekrar öğrendiği mekanlar olup, kentin tanımlanmasında ve imajının oluşmasında önemlidir.

Çalışma, açık kamusal alanların bireyin yaşamını nasıl etkilediği Eminönü bağlamında incelenerek kamusal alan ve toplumsal yapı ilişkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmaya konu olan kamusal alanların mekânsal kalitesinin incelenmesinde İstanbul'un tarihi, kültürel ve ticari olarak merkezini oluşturan Eminönü'nün Tahtakale Mahallesi seçilmiştir. Çalışmada, mekânsal kalite analiz edilerek, alan ile ilgili alınabilecek önlemler, yürütülebilecek çalışmalar konusunda bir belge ortaya koymak amaçlanmaktadır.

The Spatial Quality in Public Space and the Society; the Example of Eminönü Tahtakale

ABSTRACT:

Public spaces constitutes one of the most eminent parts of the urban living. These spaces serve as a means of integration for different segments of the society. Hence, public spaces play a key role in developing the perception of the city and defining the city. These spaces emerge as meeting places where users of all kinds exist with their cultural varieties and constitute a society embracing these differences and learning from each other.

This study will try to analyse and reveal the relationship between public space and social structure and how public open spaces effect the life of the individuals within the context of Eminonu district. Tahtakale neighborhood of Eminonu is selected as the focus of the study for being the cultural, historical an commercial center of Istanbul. The spatial qualities of puclic spaces within this area will be evaluated and it is aimed to bring together a document proposing solutions and suggesting policies to enhance these qualities based on the analyses.

¹ Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, emircekmececi@msn.com
Mustafa Kemal University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ebruerdonmez@yahoo.com
Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

KEYWORDS: Public Space, Society, Space Quality, Eminönü, Tahtakale / **ANAHTAR KELİMELER:** / Kamusal Alan, Toplum, Mekan Kalitesi, Eminönü, Tahtakale.

“Kamusal Alan Toplum İlişkisinde Mekansal Kalite; Eminönü Tahtakale Örneği

GİRİŞ:

Yerleşik hayat düzeninin başlangıcından beri insan hayatının merkezi konumunda olan kentler, sürekli değişen ve dönüşen canlı mekanlar olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu dinamizm içerisinde pek çok farklı kullanıcıyı, mekanı ve donatıyı barındıran kentlerde tüm farklılıkların bulunduğu alan, kamusal alanlar olmuştur. Tüm farklılıkları bünyesinde barındıran tüm kentlilerin ortak mekanı olan kamusal alanlar, yaşayan kentlerin kalbini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sağlıklı bir kentin sağlıklı kamusal alanlara sahip olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kamusal alanlarda kalite kavramı önem kazanmakta ve ön plana çıkmaktadır.

Kentlerde modernizmin etkileri görülmeye başladığından beri kamusal alan bilinci gelişmeye ve kamusal alanların durumu ile ilgili görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu görüşler içerisinde mekânsal kaliteye dair düşünceler de ağırlık kazanmaktadır. Bu bağlamda çalışmaya konu olarak seçilen mekânsal kalite analizi konusunda örnek alan olarak, İstanbul’un tarihi, kültürel ve ticari olarak merkezini oluşturan Eminönü’nün Tahtakale Mahallesi seçilmiştir. Çalışmada Tahtakale Mahallesi’nde mekânsal kalite analiz edilerek, alanın kalite durumunun ortaya konulması hedeflenmektedir. Alan çalışması sırasında, mekânsal kalite ölçümünde dair güncel bir yaklaşım olan Place Standart tekniği kullanılmaktadır. Alanda öncelikle Place Standart’ın belirlemiş olduğu on dört adet parametre ile yürütülen gözlemler doğrultusunda mekânsal kalite durumu yorumlanmaktadır. Ardından genel olarak kullanıcıların tatminine bağlı olan bir durum olan kalite kavramının, nesnel olarak ortaya konulması adına, alanda farklı gün ve saatlerdeki kullanıcılarla anket çalışması yürütülmüştür.

1. Kamusal Alan Kavramı

Kamu sözcüğü, bir ülkedeki halkın bütünü, halk anlamına gelmektedir (tdk.gov.tr, 2018). Kamusal alan kavramı ise, genel anlamıyla, kentsel mekanlar içerisinde kullanıcıların birbiri ile karşılaşması, iletişim içerisinde olması, bütünleşmesi, kültür alışverişinde bulunmasını sağlayan, herhangi bir kişi veya kuruluşa ait olmayan alanlar için kullanılmaktadır. Kent içerisindeki bir alanın “kamusal” olarak nitelendirilebilmesi için bu alanların tüm kentlilerin kullanımına açık ve kapsayıcı olması gerekmektedir.

Kamusal alan kavramına dair yaklaşımlar 1960’lı yıllardan itibaren literatürde sıklıkla farklı yaklaşımlar ile tartışılmaya başlanmıştır. Kamusal mekan tanımı ilk kez 1962 yılında Jürgen Habermas tarafından “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine Araştırmalar” adlı eserinde ele alınmıştır. Habermas kamusal alanı, “özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanı” olarak tanımlamaktadır (Habermas, 2015: 95).

Hannah Arendt’e göre ise kamusal alan; insanların var olduğunu gösterme alanıdır. Arendt’e göre kamusal alanda görülen her şey herkes tarafından algılanabilir en geniş açıklığa sahiptir. Bu durumda kamu alanı, bize ait olan dışında herkese ait olan bir dünyayı ifade etmektedir (Arendt, 2016: 51-52).

Richard Sennett ise, farklı bir perspektiften yaklaşarak kamusal alanı birey üzerindeki değişimleri sorgulayarak tanımlamaktadır. Sennett’e göre geç modern dönemde insanlar giderek birbirlerinden uzaklaşmakta, kendi özel alanına yönelmekte, devlete karşı teslimiyetçi ve kanıksayıcı bir tutum içindedir, böylece de kamusal insan tanımı çökmektedir. Artık birey kamusal alanın bir aktörü konumunda değildir. Çağımızda kamusal alan yaşamın biçimsel bir yükümlülüğüdür. Sennett’e (2001: 16-18) göre, kamusal alan demokrasinin taşıyıcısı, kentin kalbi, yurttaşlık hislerinin, anılarının yer aldığı kentin ruhu ve kentin doğasıdır. Sennett’in bu tanımı, kamusal alanların eşitlik, paylaşım, yerin duygusu gibi çok yönlü özelliklerine ve hem fiziksel hem de toplumsal içeriğine vurgu yapması açısından oldukça önemlidir.

Ülkemizde ise kamusal alana dair görüşler 1980’li yıllardan itibaren yoğunlukla tartışılmaktadır. İlhan Tekeli, kamusal alanı, herkese açık bir görünme ve görüşme mekanı olarak tanımlamaktadır (Tekeli, 1999: 8-10). Uğur Tanyeli ise, kamusal alanı kentte yaşayan herkesin bulunabildiği, var olabildiği, tartışabildiği, susabildiği ve dolayısıyla kentte yaşayan herkesi ilgilendiren mekanlar olarak tanımlamaktadır (Tanyeli, 2011: 42).

Tüm bu tanımlamalardan hareketle kamusal alanlar için, özel alanların dışlayıcı özelliğinin aksine tüm toplumu dahil etme ve tüm farklılıklarına rağmen herkesi içine alma ve bütünleştirme amacıyla olan alanlar olarak bahsedilebilir. Dolayısıyla bir kentin tanımlandığı, kentli olmanın bilincine varıldığı yerler de kamusal alanlar olmaktadır. Kamusal açık alanlardan, kentteki özel yapılaşmalar ile sınırlanan kentin ve genel formunu belirleyen açık alanlar olarak bahsedilebilir. Meydanlar, sokaklar, parklar kamusal açık mekan örnekleridir. Kamusal alanlar özel alanlara geçiş kamusal, yarı kamusal yarı özel ve özel alanlar olarak belirlenmiş bir hiyerarşi içerisinde tanımlanabilir. Yarı kamusal olarak belirlenmiş alanlarda, kullanım ve erişim özellikleri ile birlikte tüm kentlinin kullanımına açık olan sınırlandırılmış, yapılmış alanlardır. Çarşılar, sergi mekanları, geçitler vb. mekanlar yarı kamusal alan örneğidir.

2. Kamusal Alanlarda Mekansal Kalite

21. yüzyıla girildiğinden bu yana “kalite” kavramı, hemen her mekan için kullanılmaya başlanmıştır. Türk Dil Kurumu’nun güncel Türkçe sözlüğüne göre kalite, “nitelik, bir şeyin iyi veya kötü olma özelliği” şeklinde tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2018).

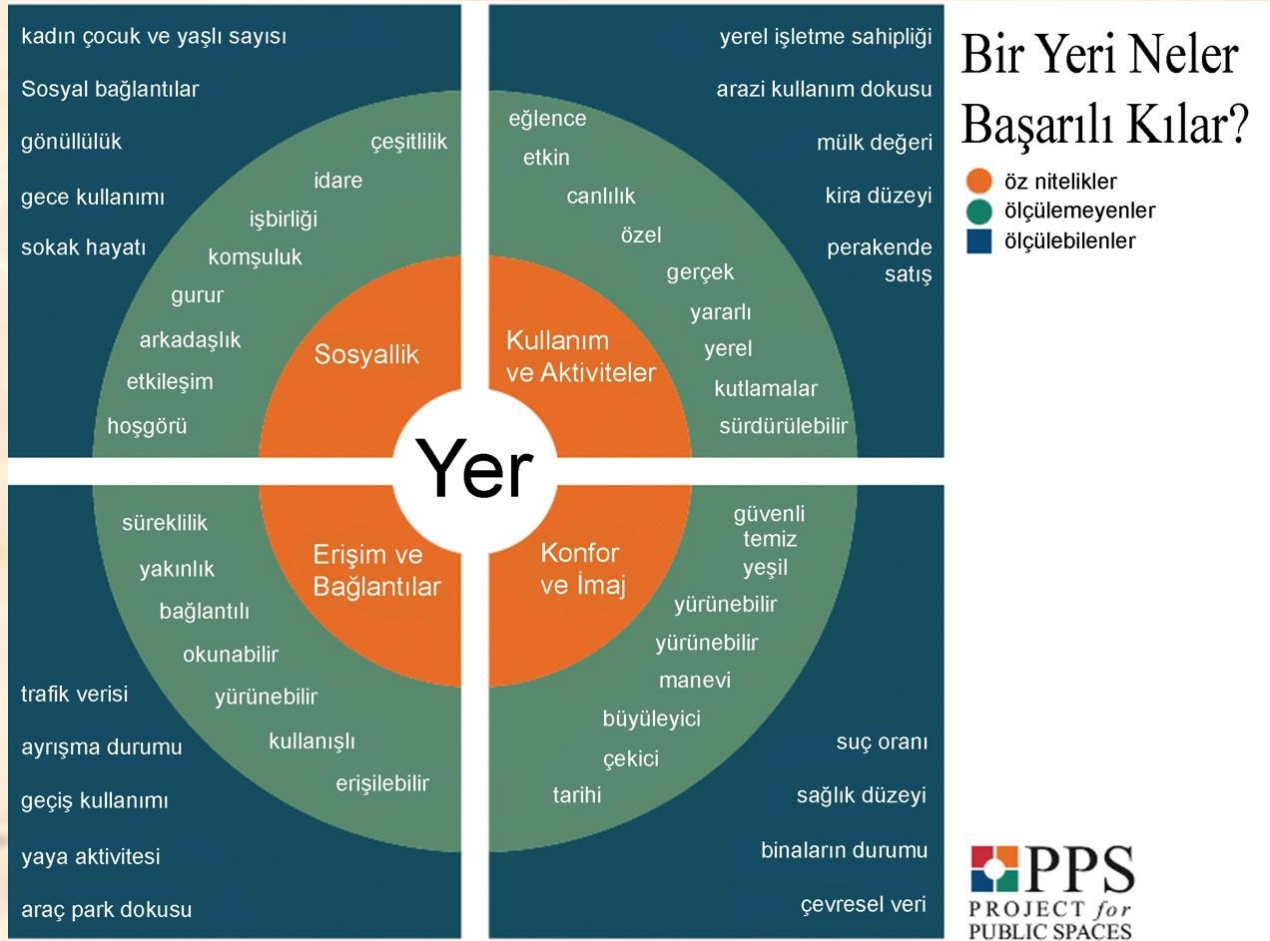
Mekanda kalitesi üzerine teorisyenlerin yürüttüğü çalışmalar, bazen sadece estetik bazen de o mekâna ait işlevsel değerleri belirlenmesi ile sınırlılık göstermemektedir. Çalışmalar genellikle tek yönlü olarak ve birkaç gösterge ile yürütülmektedir. Fiziksel olarak yapılandırılmış çevrenin yapısal durumu, sonuç olarak kentlilerin refahını ve mutluluğunu arttırabilecek karakterli kentler yaratma açısından önemlidir (İnceoğlu, 2007: 101). Kentlerdeki kamusal alanların kalitesi, tüm kentlilerin hayatını doğrudan etkilemektedir. Tüm kentliler özel alanlarının dışına adım attıkları anda, kentteki kamusal alanı deneyimlemektedir. Dolayısıyla kamusal alanlarda kalite, mekan içi rekabetin en şiddetli olduğu yer olması, nüfus yoğunluğunun ve talebin de en çok olduğu yer olması nedenleriyle diğer mekanlarda olduğundan daha önemlidir.

Günümüze gelinceye kadar kamusal alanların mekansal kalite parametrelerinin belirlenmesi ile ilgili pek çok teorisyen ve kuruluş tarafından çalışmalar ortaya konulmuş fakat bazı çalışmaların kesişmesine rağmen bütünsel bir yaklaşım oluşturulamamıştır.

Kevin Lynch “Good City Form (1981: 111-205)” adlı eserinde iyi bir şehrin özelliklerini ortaya koymaya çalışmış ve insanın yaşadığı her ortamla uyumlu olmasının, genel değerleri belirli hareketlerle bağlayabilmesinin önemini vurgulamıştır. İyi bir kent yapısını elde edebilmek amacıyla da Lynch, yerleşim kalitesini ölçebilmek için; canlılık, duyu, uygun olma, erişim, kontrol şeklinde beş adet kriter ve yerleşim kalitesi iyi olan her yer için geçerli olan verimlilik ve adalet şeklinde iki başlık önermiştir (Lynch, 1981: 111-205). Jack L. Nasar ise, günlük aktivitelerinde insanların kentin kamu mekânlarında bulunmalarını ve kentin şeklinin ve görünüşünün onu yaşayanları aynı zamanda da daha geniş halk kitlelerini tatmin etmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Nasar, beğenilen çevrelerin eş kalitesini tanımlamış, buna göre; doğallık, bakım, açıklık ve tanımlanmış mekan, tarihsel önem, düzen şeklinde kullanıcının algılayış şekline göre değişen beş parametre tanımlamıştır (Nasar, 1998: 28 aktaran; İnceoğlu, 2007: 121). Bu tanımlara paralel olarak, Allan Jacobs ve Donald Appleyard, “Towards an Urban Design Manifesto (1987)” adlı eserlerinde, geleceğin kaliteli kentsel çevresine ulaşabilmek için, yaşanabilirlik, kimlik ve kontrol, fırsat, hayal ve keyfe giriş, gerçeklik ve anlam, toplum ve kamu hayatı, kentsel özgüven, herkes için olan bir çevre şeklinde yedi adet hedef önermiştir (Jacobs & Appleyard, 1987: 115-116 aktaran; İnceoğlu, 2007: 123).

Whyte “The Social Life Of Small Urban Spaces (2000)” adlı eserinde, bir kamusal alanı başarılı kılan; ulaşılabilir olması, çeşitli aktivitelerin yer alması, mekanın konforlu ve iyi imaja sahip olması, sosyal faaliyetleri destekleyen mekanlar olması şeklinde dört temel özellik belirlemiştir (Whyte, 2000: 32-39 aktaran; Uzgören & Erdönmez, 2017: 44).

ABD merkezli “Kamusal Mekanlar İçin Proje Şirketi” PPS (Project for Public Spaces inc.), 1975 yılında kurulmuş ve çok sayıda kamusal mekan projesi gerçekleştirmiştir. PPS’e göre başarılı bir kamusal mekan; erişim ve bağlantılar, amaç ve aktiviteler, rahatlık ve imaj, sosyalleşme şeklinde dört ana işlevi yerine getirmelidir (Şekil 1) (pps.org, 2018).

Şekil 1. PPS'e göre başarılı kamusal bir alanda bulunması gereken nitelikler (pps.org, 2018)

Essex İlçe Meclisi tarafından hazırlanan, Essex Tasarım Kılavuzu Kentsel Yer Eki'nde (Essex Design Guide Urban Place Supplement, 2006: 38-101) ise; ölçek, kapalı mekân, erişim, malzeme, detay çalışmaları, devamlılık, işçilik, mikro iklim, benimseme, yönetim ve bakım, kamusal sanat, emniyet ve güvenlik şeklindeki parametreleri içerecek şekilde kamusal alan kalitesini incelemektedir.

İngiltere Başbakan Yardımcılığı'na bağlı bir kurum olan OPDM (Office of Deputy Prime Minister), 2000'li yıllarda yürüttüğü ve "By Design; Urban Design In Planning System: Towards Better Place" adlı yayında topladığı araştırmalar sonucunda kamusal alandaki kaliteyi on adet kriter üzerinden incelemektedir. Bunlar; temizlik, erişilebilirlik, çekicilik, konfor ve ferahlık, kapsama, canlılık ve uygulanabilirlik, işlevsellik, ayrıcalık, emniyet ve güvenlik, sağlıklımlık şeklindedir (CABE, 2000: 36-39).

Kamusal alana dair çalışmalarında Jan Gehl, kamusal alanların kalite analizini yapabilmek için yaya merkezli bir yaklaşım geliştirmiştir. Gehl, kamu mekanlarının kalitesinin ancak saatte 5 km/saat hızla yürüyen bir yaya gözüyle görülebildiğinde iyi sonuç alınabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda, kaliteli bir kentsel alanda bulunması gereken parametreleri; koruma, konfor ve zevk (eğlence) şeklindeki üç parametre ile tanımlamıştır (Gehl, 2004: 5-7) (Şekil 2).

K o r u m a	1. Trafik ve kazalara karşı koruma - trafik kazalarına karşı - trafik terörüne karşı - diğer kazalara karşı	2. Suç ve şiddete karşı koruma (güvenlik) - yaşam yeri / kullanım - sokak yaşamı - sokak izleyicileri olmalı - katmanlaşma - mekan ve zaman	3. Hoşa gitmeyen iklim koşullarına karşı koruma - rüzgâr / hava akımı - yağmur / kar - soğuk / sıcak - güneş / parlama	
	K o n f o r	4. Yürüyüş olanakları - yürüyüş için uygun oda - düzgün sokak dokusu (bezdirici olmayan) - ilginç cepheler - düzgün yüzeyler - engellerin olmaması	5. Durmak ve kalmak için imkânlar - kalma bölgeleri - kenar etkileri - kalma için belirlenen lekeler - kalma için destek	6. Oturma için olanaklar - oturma bölgeleri - artırılan avantajlar - temel oturma koşulları - ikincil oturma koşulları
		Z e v k E ğ i l e n c e	7. Görüş için olanaklar - görüş - mesafeler - engellenmemiş (kapalı) manzaralar - ilginç manzaralar - karanlıkta aydınlatma	8. Dinleme / konuşma olanakları - düşük ses seviyesi - bank düzeni - konuşma mekanları
10. Ölçek Yapı boyutları ve insanlık için önemli olan duygu, hareket, büyüklük kavramları ile ilgili gözde edilen mekanlar ve davranışlar	11. İklimin olumlu özelliklerinden yararlanmak için olanaklar - güneş / gölge - sıcak / soğuk - rüzgâr / havalandırma		12. Estetik Kalite / Pozitif Duyum ve Deneyimler - İyi Tasarım ve Detay - İyi Görüş Alanı ve Manzara - Ağaçlar, Bitkiler, Su	

Şekil 2. Gehl'e göre kentsel mekanda olması gereken kalite parametreleri (Gehl, 2004: 5-7 aktaran; İnceoğlu, 2007: 132)

Kamusal alanlardaki mekânsal kalitenin ölçülmesine ait güncel bir yaklaşım ise; İskoçya Hükümeti desteğiyle A&DS (Architecture and Design Scotland) tarafından geliştirilen "Place Standart" adlı uygulamadır. Place Standart uygulaması, "mekanımız ne kadar iyi?" sorusuna yanıt arayacak şekilde, bir yerin fiziksel unsurlarını ve sosyal yönlerini ele alan sistematikte sorular ile mekan kalitesinin değerlendirilmesine yönelik bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım içerisindeki sorular 14 adet başlıkta toplanmaktadır (Tablo 1) (placestandard.scot, 2018).

Tablo 1. Place Standart'ın mekânsal kalite parametreleri

Dolaşım	Yaya ve bisiklet ulaşımı açısından çevrenin erişilebilirliği
Toplu Taşıma	Uygun fiyatlı ve gelişmiş bir toplu taşıma ağının bulunması
Trafik ve Otopark	Trafik yoğunluğunun etkileri ve insanların güvenli bir şekilde dolaşmalarına imkan veren otopark düzenlemelerinin bulunması
Sokaklar, Boşluklar	Sokakların yapısı, sokak üzerindeki yapıların durumu, nirengi noktalarının varlığı
Doğal alanlar	Görsel ve termal konfor koşullarına da katkı sunan yeşil alanların varlığı
Rekreasyon alanları	Yaşam kalitesinin ve sağlığımızın iyileşmesine katkı sunan ayrıca çocuklar için oyun alanı olan rekreasyon alanlarının varlığı
Donatılar, olanaklar	Alan içerisindeki kent mobilyaları ve bunun dışında farklı aktivitelere imkan sağlayan veya gerekli olan işlevlerin yer alması
İş ve yerel ekonomi	Alandaki yerel ekonominin iyi kalitede iş, gelir ve sosyal iletişim fırsatlarını sağlaması
Konut ve toplum	Yerel olarak mevcut konut dokusunun durumu ve bu dokunun toplumun ihtiyaçlarını karşılaması
Sosyal bağlantı	Alanın insanların sosyalleşmesi için imkanlar sunması
Kimlik ve aidiyet	Alanın kimlik özelliklerinin durumu ve bunların toplumun aidiyet hissine etkisi
Güvenlik	Alandaki kullanıcıların güvenlik hissi
Bakım ve onarım	Alanda yapılı çevrenin ve donatıların yeterince bakım ve onarım görüp görmediği
Etkin olma ve katılım	Alandaki kullanıcıların çevre üzerinde etkide bulunabilip bulunmaması, etrafları hakkında söz haklarının bulunup bulunmaması, çevrelerinin iyileşmesi için yürütülen çalışmalara katılım sağlayıp sağlamaması.

Project Standart'ın belirlediği, alandaki kullanıcılar tarafından cevaplanan ve Tablo 1'deki parametreleri ölçmeye dair 14 adet soru sonrasında ortaya çıkan grafiksel ölçümler ile birlikte mekan kalitesi değeri ortaya konulmuş olmaktadır.

3. Kamusal Alanlarda Mekansal Kalitenin İncelenmesi; Eminönü Tahtakale Mahallesi

İstanbul'un tarihi yarımada olarak bilinen kısımda, Haliç'in batısında yer alan Eminönü, günümüzde idari olarak Fatih ilçesine bağlı bir semttir. Tamamıyla İstanbul'un tarihi çekirdeği olan sur içerisinde yer alan Eminönü, merkezi alanın canlı bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde Deniz Gümrüğü ve Gümrük Eminliğinin burada bulunması sebebiyle Eminönü adını almış olan semt, Fatih ilçesiyle birlikte cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'un merkezi ilçesi olmuştur. Tahtakale, Eminönü'nde, Mısır Çarşısı'nın güneybatısında, Mercan Mahallesi ile Rüstem Paşa Camii ve Hasırcılar Caddesi arasında yer almaktadır (Şekil 3) (Şekil 4).

Kent Akademisi

Şekil 3. Tahtakale Mahallesi'nin konumu ve yakın çevresi (2018 tarihli Google Earth uydu görüntüsü üzerinden hazırlanmıştır.)

Kent Akademisi

Şekil 4. Tahtakale Mahallesi ve sokakları (2018 tarihli Google Earth uydu görüntüsü üzerinden hazırlanmıştır.)

Tahtakale, günümüzde bir ticaret ve iş bölgesi olma özelliğini sürdürmektedir. Mahalle, zamanında bölgede Osmanlı devletine ait kale dışı yerleşmeler bulunmasından dolayı "Tahte'l kal'a" (Kale altı) adını almıştır. 1980 öncesinde gayri resmi döviz işlemleriyle de ünlü olan semt, Tahtakale Borsası teriminin doğmasına neden olmuş, ancak 1980'lerin ortasından itibaren döviz işlemleri üzerindeki yasağın kalkmasıyla bu özelliğini kaybetmiştir (wikizero.info, 2018).

3.1. Çalışma Alanının Tarihsel Değişimi

Bizans döneminde, Eminönü'ndeki Haliç ve liman meydanı, farklı işlevlere göre düzenlenmiş bir merkezdi. Eminönü, sadece bu dönemde ticaret, ulaşım ve depolama merkezi değil aynı zamanda idari ve askeri merkez konumundaydı. Bizans döneminde kentin kapıları ve iskeleler Eminönü mevkiinde bulunmaktaydı. Bu kapılar ve iskeleler, ticari faaliyetler, kent dokusu ve şehir sınırı arasındaki ilişkiyi belirleyen önemli kentsel unsurlardır. Bugünkü Eminönü, Bizans döneminde "Neorion" Kapısı (Bahçekapı-eski Haseki) ile "Porta Drungari" Kapısı (Odunkapısı) arasındaki kıyı ve liman bölgesini kapsamaktadır (Kuban, 1993: 158-163).

Osmanlı döneminde kentteki ticari alanlar II. Mehmet zamanından itibaren gelişmiştir. Fakat ana liman ve şehrin iş hayatının merkezi yerleri değişmeden kalmıştır. Zaman içerisinde kentteki nüfus artışı ile birlikte, Kapalı Çarşı'nın genişletilmiş, yeni hanlar ve bedestenler öncelikle Kapalı Çarşı etrafında inşa edilmeye başlanmıştır. II. Mehmet döneminde dükkânlar, bu alandan, büyük rıhtımların ve ambarların bulunduğu Haliç kıyısına kadar uzanmaktaydı. Arastalar ana iş merkezini oluşturmaktaydı (Kuban, 1993: 158-163).

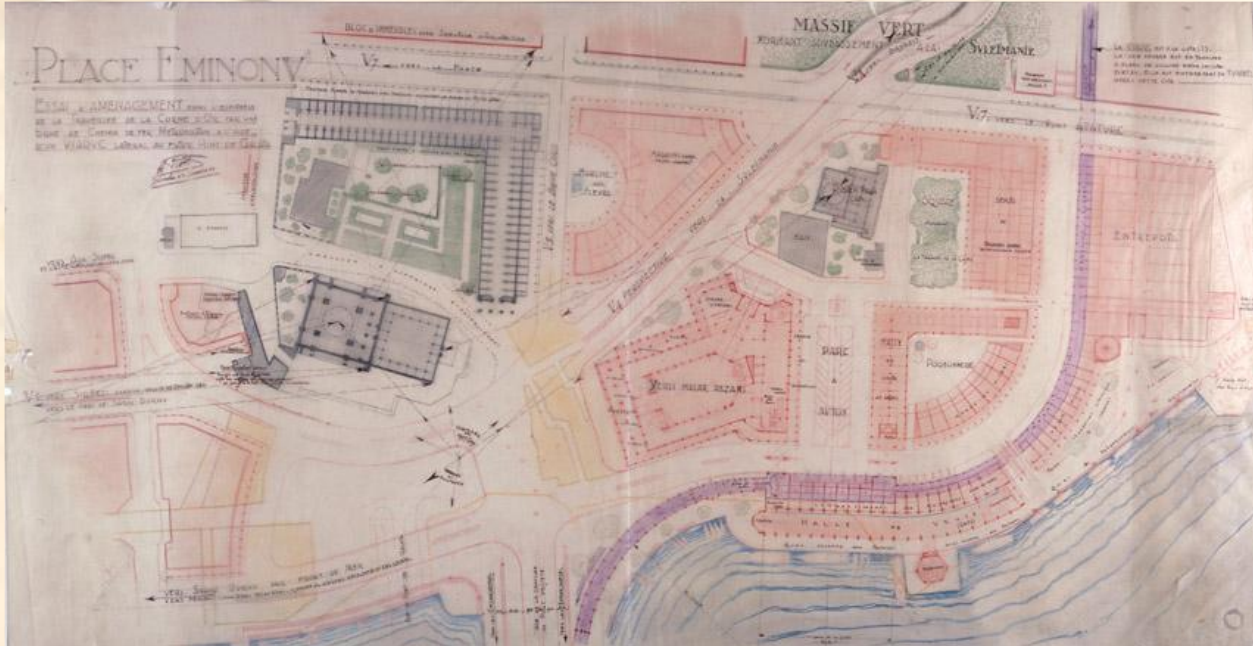
Eminönü bölgesindeki ticaret ağırlıkla deniz yoluyla yapılmaktaydı. Haliç kıyısındaki rıhtımlar mal çeşitlerine göre sınıflandırılmış ve bazıları Bizans döneminden beri yerini korumaktaydı. Örneğin; Mısır Çarşısı, Mısır'dan gelen gemilerin mallarını boşaltıldığı alandı. Bizans döneminde de görüldüğü gibi Unkapanı, Odunpazarı ve Balıkpazarı depoların yoğunlaştığı alanlardı. Tarih boyunca, işyerlerinin bulunduğu yerler limana sıkı ilişkiler içerisindeydi. Osmanlı döneminde özellikle 16. yüzyıldan itibaren Haliç yamaçlarında şehrin silüetine pek çok külliye eklenmiş ve kent Haliç etrafına doğru büyümüştür. Yeni yerleşimler bu yapıtların etrafında yoğunlaşmıştır (Şekil 5) (Kuban, 1993: 158-163).

Kent Akademisi

19.yy'ın ikinci yarısında kentsel dokudaki değişikliklerde Tanzimat reformları ve düzenlemelerinin yanında büyük yangınların da önemli etkileri olmuştur. 1856 yılında Aksaray'da yangın, 1865 yılındaki Hocapaşa yangını ve 1870 yılındaki Pera yangını kentsel reformları yönlendiren en önemli yangınlardır. Eminönü Hocapaşa yangınının etkilediği bölgede olmasına rağmen bölgede ciddi bir doku değişikliği olmamış, yangından yıkılan alanlar büyük oranda eski haline uygun şekilde yeniden yapılmıştır. Kurulan Islah-ı Turuk Komisyonu, yanan alanların yeniden planlanması için çalışmış, bu bölgelerde cadde genişlemeleri yapılmasını kanunlaştırmıştır (Çelik, 1998: 42-47).

19. yüzyıl itibariyle Eminönü bölgesinde gerçekleşen müdahalelerden biri de ulaşım sistemi müdahaleleridir. Bu müdahaleleri, modern köprülerin inşası, modern iskelelerin inşası ve tramvay yollarının inşası şeklinde sayabiliriz. Bu müdahaleler, Eminönü'ne yeni ilişkiler ve yeni bir doku getirmiştir. Kentte yeni arterlerin açılması ile araç trafiği buralara yönlendirilmiştir. Ticari faaliyetler bu alanda sıkışarak liman bölgesinden farklı bir doku oluşturmuştur. Bu da limanların olduğu kıyıların diğer kıyı bölgelerinden farklı bir dokuya sahip olmasına neden olmuştur. Ayrıca köprülerin girişleri trafiğin yoğunlaştığı bölgeler haline gelmiştir. Böylelikle bu alanlarda da doku değişimi meydana gelmiştir (Çelik, 1998: 72-78).

Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren Osmanlı Devleti batılılaşmanın da etkisiyle çok sayıda yabancı şehir planlamacısını davet etmiş ve projeler hazırlatmıştır. Fakat bu projeler gerçekleştirilememiştir. Cumhuriyet döneminden sonra ise 1937 yılında İstanbul için ilk büyük ölçekli kentsel tasarım projesi Henri Prost tarafından tasarlanmıştır. Prost, kent tarihine ve arkeolojik dokuya önem vermiş, fakat buna rağmen tarihi yarımada için radikal operasyonlar önermiştir. Prost planı, içerisinde İstanbul karayolu özellikle önemlidir. Kentin kuzeyi ve güneyini bağlayacak ana bir yol bağlantısı tasarlanmıştır. Tarihi Yarımada bu "omurga" yol ile iki parçaya ayrılmaktadır. Merkezi iş bölgesi doğuya ve yerleşim alanları batıya yerleştirilmiştir. Ayrıca Prost, Tarihi yarımada'ya da yeni bir ulaşım ağı önermiştir. Bu yeni ağ, yeni cadde ve sokakların açılmasını gerektirmiştir. Prost'un en önemli projelerinden biri de Eminönü Meydanı için olan projesidir. Yeni Cami'nin kuzeyindeki binaların yıkılması ile Eminönü'ne yeni bir meydan tasarlanmıştır (Şekil 6). Perspektifler ve vista noktaları yaratmak Prost'un planının temel tasarım ilkelerinin arasında yer almıştır. Ayrıca silüette görünen binaların 3 katı aşmayacak şekilde sınırlandırılmasını önermiştir.

Şekil 6. Prost'un Eminönü Planı (<http://kiricioglu.blogspot.com.tr>, 2017)

Eminönü bölgesinde yapılan tüm değişimler Eminönü Meydanı'nı tarihi yarımada'nın bir kapısı haline dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Yeni Cami etrafındaki binaların kaldırılmasıyla Caminin güzelliğini öne çıkarmak ve meydana hakim olması hedeflenmiştir. Ayrıca Mısır Çarşısı önündeki yapılarda yıkılarak çarşı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Fakat bu durum Mısır Çarşısının kamusal alanı sekteye uğratarak içe dönük bir hale gelmesine sebep olmuştur. Önceki dönemle karşılaştırıldığında Eminönü Meydanı'nda Prost operasyonlarından sonra kent dokusunda

büyük değişiklik mevcuttur. Buradaki operasyonlar Eminönü'nün geleneksel yapısını değiştirmiştir (Bilsel, 2004: 4-8).

Prost'un projesi kentlerdeki meydanlara ve şehir içerisindeki açık alanlara yeni bir bakış açısı getirmiştir. Eminönü'ndeki harim bölgesi doğrudan kente açılmıştır. Meydanlarda oluşan bu kamusal alan bilinci kentlerde modernleşme anlayışının getirisi olmuştur (Emerce, 2012: 88).

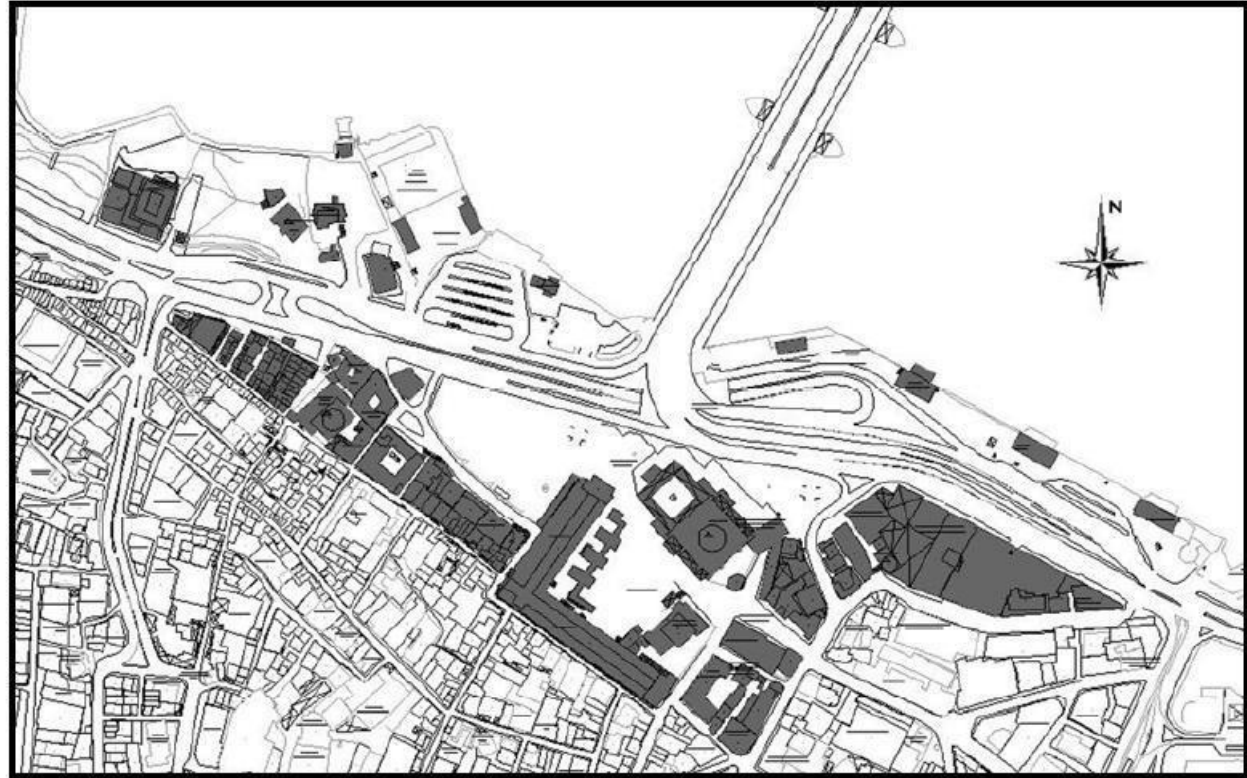
Prost planı, tam olarak gerçekleştirilememesine rağmen Eminönü bölgesi üzerinde büyük değişimlere sebep olmuştur. Tahtakale bölgesi etrafında da görülen yeni bulvar anlayışı, yeni yapı biçimleri bu dönem ve sonrasında ürün olarak ortaya çıkmıştır.

Eminönü Bölgesinde Prost'un görevde kaldığı 1936-1950 yılları arasında yapılan planlar ve uygulamalardan sonra 1950-1960 yılları arasında iktidar olan Demokrat Parti döneminde bölgeyi radikal biçimde değiştiren Menderes Operasyonları olarak bilinen gelişmeler devam etmektedir. Bu operasyonlar ile de 1950'li yılların ikinci yarısında İstanbul'da radikal bir imar ve yıkım faaliyeti yaşanmıştır. Yaklaşık 3,5 yılda 7.289 binanın istimlak edilmiş ve yıkılmıştır.. Haliç sahil yolu 1956-60 arasında yapılan imar faaliyetleri sonunda açılmıştır. Eski sur ve dokusu, Balıkpazarı, 1935 yılında yapılan hal binası, bölgede yer alan geleneksel yapılar ve sokaklar yıkılarak Eminönü-Unkapanı arasındaki Ragıp Gümüşpala caddesi açılmıştır. Bu yıkımlarla beraber tarih boyunca gündelik hayatın en önemli yerlerinden biri olan Eminönü sahili ve Balıkpazarı karakteristik dokusunu yitirmiştir (Tülek, 2015: 94-103) (Şekil 7).

Şekil 7. Menderes Operasyonları sonrası Eminönü Meydanı civarı (Çin, 1996: 124)

Bu operasyonlardan sonra Eminönü'nde değişikliğe sebep olan bir diğer radikal operasyon 1980'li yıllarda yaşanan İBB Başkanı Bedrettin Dalan dönemi operasyonlarıdır. 1985'te Batı Marmara kıyılarında, Tarihi Yarımada'da, Samatya'dan başlayan kısımlarda Sirkeci-Florya kıyı bandı, 'Rekreasyon Planı' uygulamaya konulmuştur. Kıyı bölgelerinde yıkımlar, dolgular ve sahil yolları açılması ile kentin su ile bütünleşmesi hedefi doğrultusunda ciddi müdahaleler yürütülmüştür. Fakat bu coğrafya ve kıyı etrafındaki mekanları dikkate almayan bu müdahaleler ile su ile ilişki zayıflamıştır. "Sahilin temizlenmesi operasyonu" adıyla yürütülen müdahaleler sonrasında Eminönü'nde kıyıdaki birkaç bina dışında tüm binalar temizlenmiştir. Yemiş iskelesi bölgesinde kalan dokunun neredeyse tamamının yok olması, sadece birkaç anıtsal yapı kalmıştır (Tülek, 2015: 103) (Şekil 8).

Şekil 8. Dalan Operasyonları sonrası Eminönü Meydanı ve civarı (Çin, 1996: 124)

3.2. Çalışma Alanının Mekansal Kalite Analizi

Tahtakale Mahallesi kamusal alalarındaki mekânsal kaliteyi ölçmeyi hedefleyen bu çalışmada mekânsal verilerin yanında sosyal çevre verileri de göz önünde bulundurulmuştur. Bu değerlendirme esnasında iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi somut kalite ölçme göstergeleri, ikincisi ise kullanıcıların öznel çıkarımlarına dayanan anket çalışmasıdır. Kamusal alanda mekânsal kaliteyi ölçmek için geliştirilmiş olan ve çalışmanın üçüncü bölümünde aktarılmış olan yöntem ve yaklaşımlardan Place Standart yaklaşımı çerçevesinde çalışma alanı ele alınmıştır. Tahtakale Mahallesi'ne ait mekânsal veriler alan analizleri sırasında yerinde gözlemlenmiş ve bu doğrultuda haritalanmıştır. Bu harita üzerinde çalışma alanındaki kamusal alanlar ve bu kamusal alanlar üzerindeki mekânsal kaliteye etki eden donatı elemanları da işlenmiştir (Şekil 9).

Kent Akademisi

Şekil 10. Tahtakale sokaklarından görünüm (24.12. 2017)

Tahtakale Mahallesi genelinde engellilerin rahatlıkla erişim sağlayabilmesi için gerekli olan öğeler bulunmamaktadır. Sokaklardaki eğim değerleri tekerlekli sandalye ulaşımı açısından uygun olmasına rağmen, zemin yapısında görme engelliler için gerekli olan sarı bant gibi çözümler yer almalı, zemin malzemesinin seçimlerinde bu kriter dikkate alınmalıdır. .

Çalışma alanı genelinde dolaşım alanlarında termal konfor koşullarının sağlanmasına katkı sunacak düzenli bir örtü sistemi yer almamaktadır. Dolayısıyla aşırı sıcak veya yoğun yağış gibi olumsuz hava koşullarında dolaşım sıkıntıları yaşanabilmektedir.

Toplu Taşıma: Eminönü günümüzde barındırdığı pek çok toplu taşıma alternatifi ile bir aktarma istasyonu konumundadır. Tarihi Yarımada'nın da ulaşım açısından kapısı Eminönü'dür. Tahtakale Mahallesi de konumu itibarıyla, çok alternatifli bir toplu taşıma ağının yakınında yer almaktadır. Bölgeye iskelelerden deniz yoluyla, yakın mesafede bulunan duraklardan tramvay, metro ve otobüs gibi alternatif toplu taşıma sistemleri ile ulaşılabilir.

Trafik ve otopark: Tahtakale Mahallesi'nin çevresinde bulunan Uzun Çarşı Caddesi ve Vasıf Çınar Caddesi dışındaki alanları taşıt trafiğine kapalıdır. Ayrıca bu caddelerde yol üstü otopark dışında bir otopark sistemi kurulmamıştır. Dolayısıyla bu özellikleri itibarıyla mahallenin taşıt ve otopark açısından olumsuz özellikler gösterdiği söylenebilir.

Sokaklar ve boşluklar: Tahtakale mahallesi içerisinde bulunan sokaklarda bir homojenlikten bahsedilememektedir. Doku içerisinde tarihi çarşı sokağı görünümünde olan sokaklar, pasajlar ve dükkanlar ile çevrili sokaklar ve bunlara hizmet eden depo ve ikincil birimlerin (çay ocağı, lokanta, terzi, tamirci vb.) bulunduğu sokaklar birbiriyle ilişkili biçimde bulunmaktadır. Örneğin; Hasırcılar Caddesi ve Sabuncuhamı Sokakları çarşı sokağı görünümündedir ve bu sokaklar üzerindeki yapılar genellikle yakın dönemde inşa edilmiş iki ve üç katlı yapılardır. Ayrıca sokaklarda, sokağa açılan dükkanlarda benzer işlevler bir arada bulunabilmektedir. Dolayısıyla bu sokaklarda daha uyumlu ve dinamik bir yapının oluşturduğu çekici bir çevreden bahsedilebilmektedir. Tahtakale Caddesi Sokağı ise özellikle elektronik ithal ürünlerin toptan satışının gerçekleştiği bir alandır. Alan üzerinde çok sayıda pasaj bulunmakta dolayısıyla sirkülasyon yapılarının içerisine de taşmaktadır. Ayrıca sokakta banka gibi işlevlere sahip yapılar da yer almaktadır. Alanda yer alan Fındıkçılar Sokağı, özellikle atık kağıtların toplandığı bir sokak konumundadır. Dolayısıyla izbe ve güvensiz bir görüntü içerisindedir. Alanda bulunan diğer sokaklar ise yakınında bulunan diğer işlevlerin taşıdığı sokaklar şeklindedir ve yapısal olarak da diğer sokakların devamı niteliğindedir (Şekil 11).

Şekil 11. Tahtakale Caddesi (solda), Fındıkçılar Sokağı (sağda) görünüşleri, (25.12.2017)

Çalışma alanı içerisindeki yapı adalarında boşluklar yer almaktadır. Bunlar; Balkapan Hanı'nın avlusu ve Vasıf Çınar Caddesi ile Tahtakale Caddesi arasında yer alan kamu yapılarının bahçeleridir. Balkapan Hanı'nın avlusuna Balkapanı Sokağı üzerinden ulaşılabilir. Avluda depolar, çay ocağı ve bir mescit bulunmaktadır. Bulunduğu görüntü itibarı ile bu mekanın pek kullanılmadığı ve bakımsız bir halde bırakıldığı görülebilmektedir. Vasıf Çınar Caddesi ile Tahtakale Caddesi arasında yer alan kamu yapılarının (Telefon idaresi, Türk Telekom binası) bahçeleri ise duvar ve demir kapılar ile çevrelenmiş binalara ait otopark olarak kullanılan ve bölgedekilerin kullanımına kapalı mekanlardır. Çalışma alanı içerisinde yer alan önemli boşluk- avlular olmalarına rağmen erişilebilir mekanlar değildir (Şekil 12).

Kent Akademisi

Şekil 12. Balkapan Hamı'nın avlusundan görünüm (solda), Türk Telekom binasının bahçesinin görünümü (sağda), (25.12.2017)

Doğal Alanlar: Doğal alanlar, kamusal alanlar içerisinde görsel konfor, gölgeli ve yağışa karşı korunaklı alanlar oluşturmaları ile de termal konfor açısından olumlu bir etki yaratmaktadır. Ayrıca Çalışma alanı genelinde yaygın bir doğal alan bulunmamaktadır. Şekil 9' da da görüldüğü gibi alan genelinde Uzun Çarşı Caddesi üzerinde ve birkaç noktada ağaçlar bulunmaktadır.

Rekreasyon alanları: Rekreasyon alanları buldukları çevre içerisinde insanların, rahatlamasını sağlamakta spor yapmalarına imkan vermekte ayrıca çocuklar için oyun alanı olmaktadır. Tahtakale bölgesinde bu biçimde kurgulanmış bir alan bulunmamaktadır. Bölge, konut yerleşimi bulunmayan, işlevsel olarak özelleşmiş bir alan olmasından dolayı böyle bir işleve yer verilmemiştir. Ancak bölge denize yakın bir alanda yer almakta ve bu tür işlevlerin sahil bandında düşünülmesi önerilmektedir.

Donatılar ve olanaklar: Çalışma alanı içerisinde yer alan kentsel donatılar Şekil 9'da görülebilmektedir. Alan, kent mobilyası bakımından pek zengin olmayan bir alandır. Çalışma alanı içerisinde yer alan aydınlatma elemanlarının sayısı yeterli değildir. Ayrıca bu elemanlar belirli bir sistem içerisinde de yer almamaktadır. Alan içerisinde atık birimleri de az sayıda noktada görülebilmektedir. Oturma elemanları da aynı şekilde alan içerisinde sadece bir bölgede görülmektedir. Bu özellikleri itibarıyla çalışma alanının donatılar bakımından oldukça yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Alan içerisinde ticaret işlevi hakim işlev konumundadır. Bu işlev dışında insanların farklı aktivitelerde bulunabileceği alanların sayısı oldukça kısıtlı durumdadır. Bu da olanaklar bakımından alanın zayıflığını göstermektedir.

İş ve yerel ekonomi: Eminönü bölgesi geneli itibarıyla uzun yıllar İstanbul'da ticaretin merkezi olmuş bir bölgedir. Günümüzde bölge, hala canlı bir ticari dokuya ev sahipliği yapmaktadır. Tahtakale Mahallesi de Eminönü'nün en canlı ticaret alanlarından bir tanesidir. Alan genelinde toptan ticaret ürünleri, ev eşyaları ve özellikle elektronik ürün ticareti yoğunudur. Bu bakımdan Tahtakale'nin iş ve yerel ekonomi bakımından dinamik bir alan olduğu söylenebilmektedir.

Konut ve toplum: Tahtakale Mahallesi içerisinde konut yerleşimi yer almamaktadır. Dolayısıyla alan içerisinde gündelik ihtiyaçlara dair işlevler de yer almamaktadır. Alanda bulunan kullanıcılar alışveriş veya gezi için gelen ziyaretçiler veya çalışanlardır.

Sosyal bağlantı: Çalışma alanı içerisindeki sosyal bağlantılar ticaret işlevi etrafında biçimlenmektedir. Alandaki çalışanlar arasından iş ilişkilerinden kaynaklı bağlantılar ve yardımlaşma görülebilmektedir. Alanda her gün çok farklı yerlerden gelen kullanıcılar bulunduğundan dolayı alışveriş sırasında yeni sosyal ilişkiler kurabilmek açısından avantajlı bir bölgedir.

Kimlik ve aidiyet: Çalışma alanı gerek yapısal çevresindeki özgün fiziksel doku, gerek barındırdığı işlevden kaynaklı özellikleri itibariyle diğer alanlardan farklılaşan kimlik özelliklerine sahiptir. Özellikle alan ile özdeşleşmiş ticari ürünler günümüzde alanın kimliği açısından ön plana çıkmaktadır. Alan içerisinde belirli bir iş ilişkisi içerisinde bulunan kullanıcılar da bu ilişkilerden kaynaklı ağ ile birlikte alana bir aidiyet kazanmaktadır.

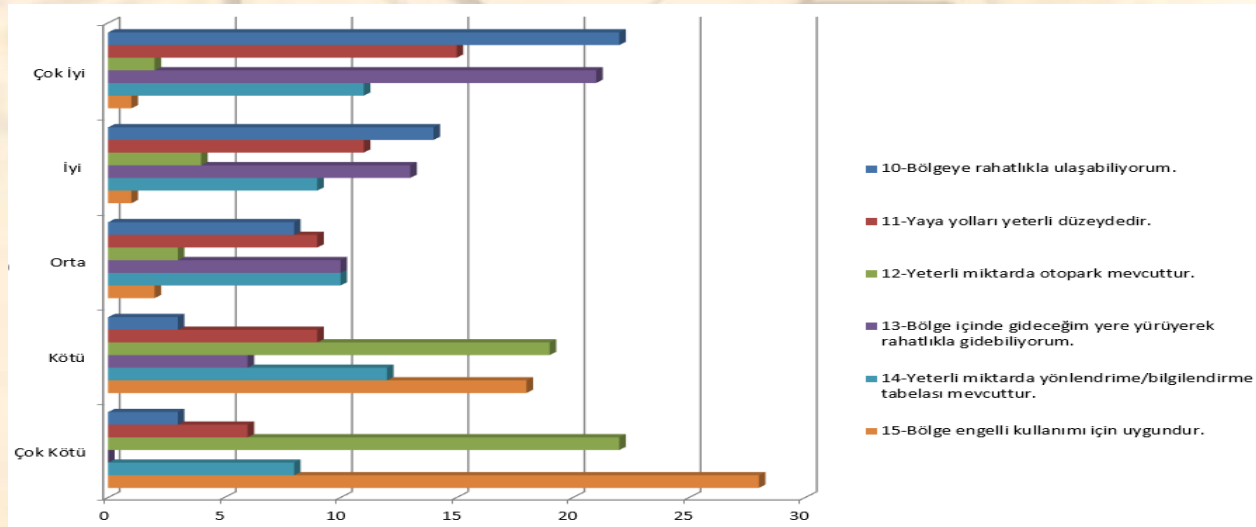
Güvenlik: Çalışma alanı gün içerisinde yoğun bir ticaret hacmine dolayısıyla da yüksek bir insan popülasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Fakat mesai saatlerinin akşam itibariyle bitmesiyle birlikte iş mekanları kapanmakta insan yoğunluğu azalmakta ve bölge ıssız bir görüntü içerisine girmektedir. Alan içerisindeki aydınlatma elemanlarının da Şekil 8’de görüldüğü gibi yetersiz olması itibariyle havanın kararması ile birlikte bölgede güvensizlik hissi yükselmektedir. Dolayısıyla alanın gündüz ve gece koşulları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

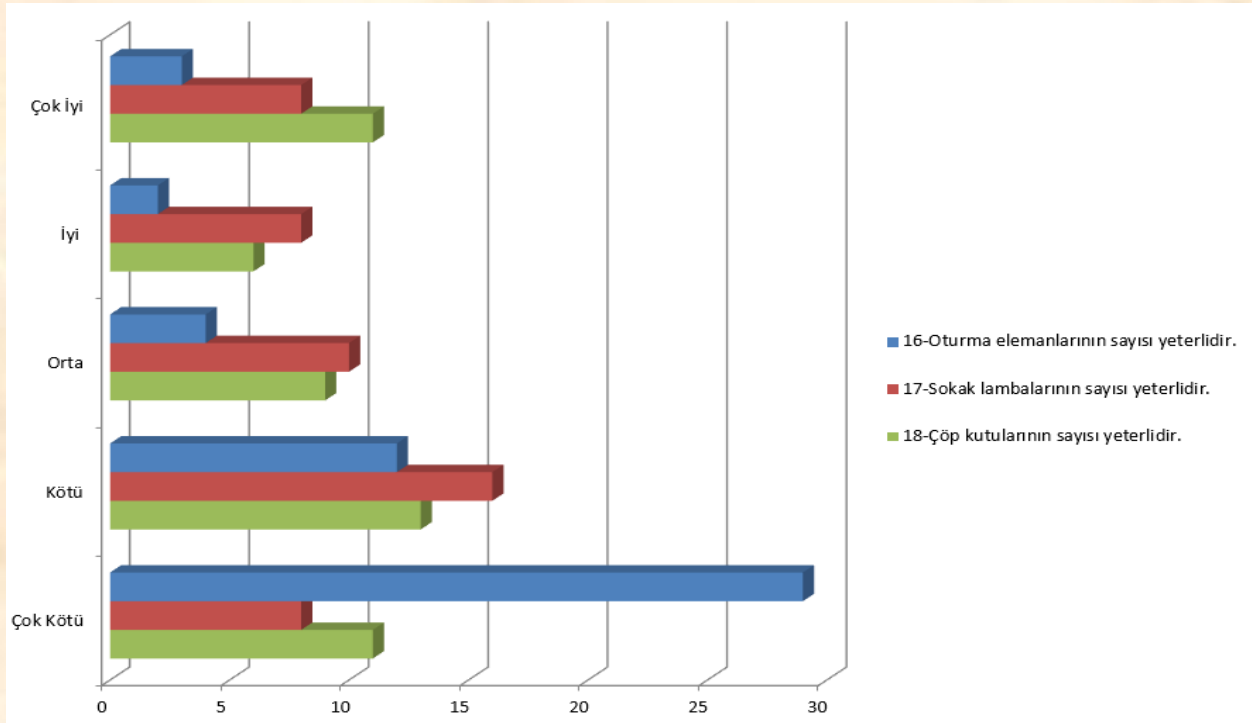
Gündüz saatlerinde de bölgenin bazı kamusal alanlarında diğerlerine oranla güvenlik hissini daha yüksek olduğundan bahsedilebilmektedir. Örneğin yoğun kullanılan Hasırcılar Caddesi ile çok az kullanıma sahip Fındıkçılar Sokağı arasında güvenlik hissi bakımından ciddi farklar görülebilmektedir.

Bakım ve Onarım: Çalışma alanı yoğun kullanımlı bir alan olması itibariyle özellikle temizlik konusunda sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Alan genelinde değişen bir yoğunluk olmasına rağmen bu bakım çalışmalarının genel olarak yetersiz olduğundan bahsedilebilmektedir. Ne yazık ki sokaklar içerisinde zeminde çok sayıda atık görülebilmektedir. Alan içerisindeki atık birimlerinin de yetersizliği bu durumu destekler niteliktedir.

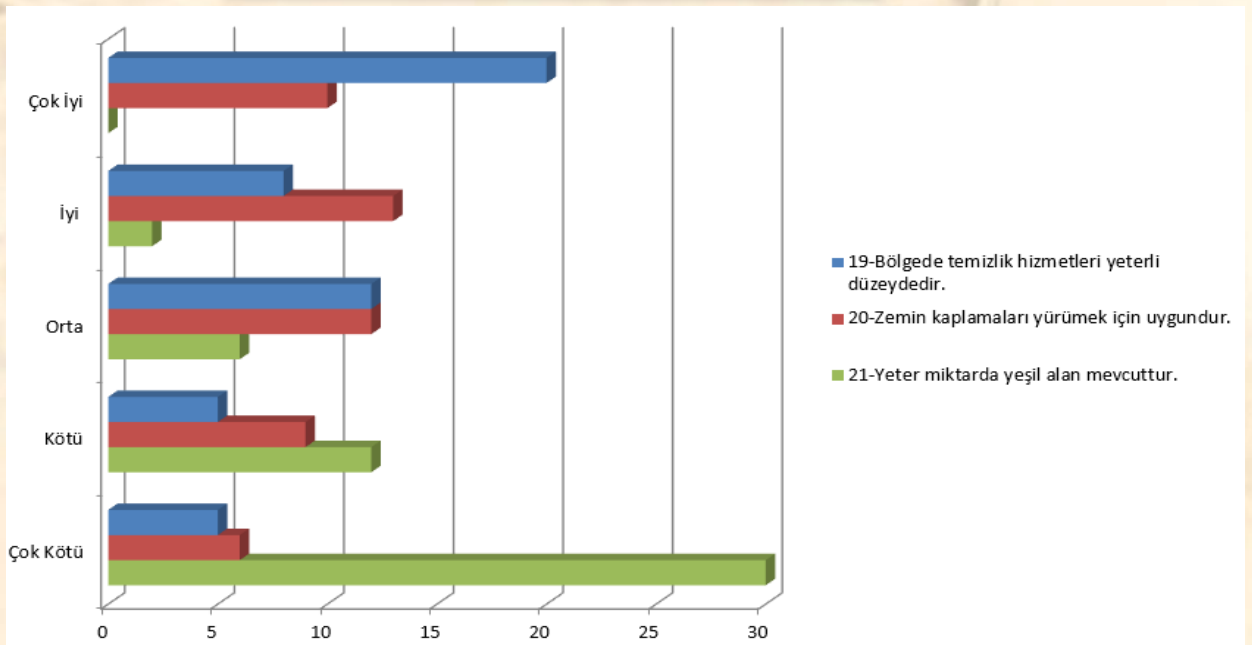
Çalışma alanında bulunan yapılarıdaki bakımsızlık görülebilmektedir. Özellikle tarihi bir han olan Balkapan Hanı’nın içerisinde bulunduğu durum bölgede bakım ve onarım çalışmalarının yetersizliğini ortaya koymaktadır (Şekil 12).

Etkin olma ve katılım: Etkin olma ve katılım konut bölgelerinde daha yoğun olarak ortaya çıkan bir yerleşim özelliğidir. Çalışma alanı bir ticaret bölgesi olduğundan bölgenin kullanıcıları etraflarına yeterli ilgiyi büyük oranda göstermemektedir. Bu durumda kullanıcı yoğunluğunun çalışanlar olması da önemli bir etkidir.

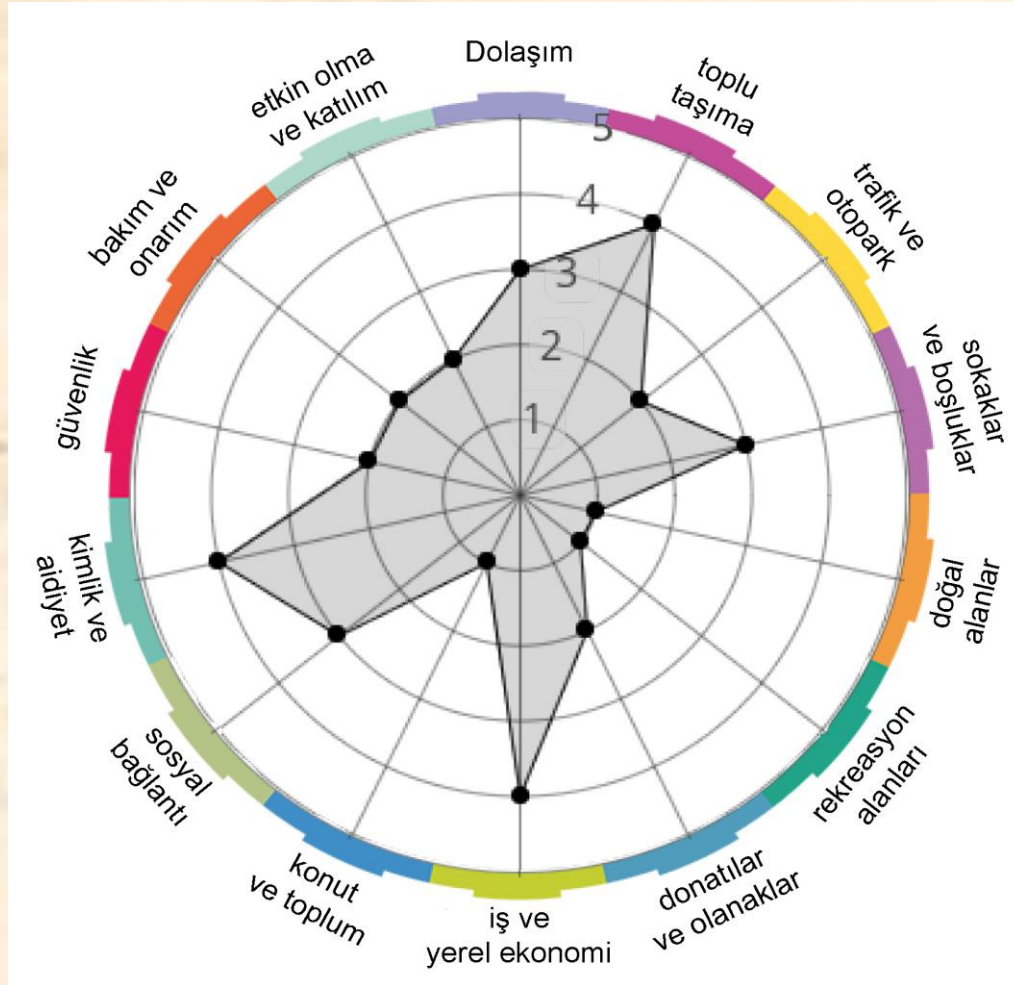
Şekil 13. Alanla İlgili Anket Çalışmaları

Şekil 14. Alanla İlgili Anket Çalışmaları

Alan çalışmasının diğer adımını oluşturan kullanıcı anketleri de Mekan Standartı tekniğinin (Place Standart) mekan kalitesi ile ilgili olarak belirlemiş olduğu on dört madde ile ilişkili sorular ile yürütülmüştür. Çalışma kapsamında farklı gün ve saatlerde alanda bulunan 50 adet kullanıcıya 30 adet soru yöneltilmiştir. Anket çalışmasına 25 adet kadın 25 adet erkek katılmıştır. Katılımcıların 6 tanesi 19-24, 18 tanesi 25-35, 11 tanesi 36-50 ve 15 tanesi de 51-65 yaş aralığındadır. Eğitim durumları; 13 kişi ilkökul, 6 kişi ortaokul, 14 kişi lise, 4 kişi ön lisans ve 13 kişi lisans şeklindedir. Katılımcıların 13'ü iş yeri sahibi, 18'i çalışan, 19'u ziyaretçidir. "Bölgeyi haftanın hangi günleri kullanıyorsunuz?" sorusuna kullanıcıların 18'i hafta içi, 16'sı hafta sonu, 7'si her gün, 9'u değişken yanıtını vermiştir.

Bölgede bulunma sıklığına ise, 18 kişi çok sık, 8 kişi ayda 8-10, 6 kişi ayda 6-8, 5 kişi ayda 4-6, 8 kişi ayda 2-4, 7 kişi nadiren yanıtını vermiştir. “Bölgeyi günün hangi saatlerinde en çok kullanıyorsunuz?” sorusunu ise katılımcıların büyük kısmı 10:00-14:00 ve 14:00-18:00 saatleri şeklinde yanıtlamıştır. Bölgeyi en çok hangi amaçla kullandıkları sorulduğunda ise 4 kişi turizm, 21 kişi iş/egitim, 16 kişi alışveriş, 6 kişi geçiş alanı ve 3 kişi diğer seçeneğini seçmiştir. Bölgeyi tercih sebepleri sorulduğunda ise katılımcılardan 4 kişi tarihi özellikleri, 13 kişi yakın ve ulaşılabilir olması, 12 kişi hareketli ve eğlenceli olması, 18 kişi yeme-içme ve alışveriş imkanı, 3 kişi alışkanlık seçeneklerini seçmiştir. Katılımcıların özelliklerini belirlemeye yönelik olan bu soruların ardından mekan kalitesini ölçmeye yönelik olan sorular sorulmuş ve katılımcıların bu sorulara en düşük 1, en yüksek 5 arasında değerler ile yanıt vermeleri istenmiştir (Anket örneği için Ek-1’i inceleyiniz). Bu değerlendirme sırasında sorulan sorular ile toplanan değerlerin ortalaması Mekan Standart tekniğinde 14 temel maddesinden ilişkili oldukları ile bağlantılanmış ve bunun sonucunda da ortaya çalışma alanının mekânsal kalite özelliklerini ortaya koyan Şekil 15’teki grafik oluşturulmuştur.

Şekil 15. Anket sonuçlarına göre çalışma alanının mekânsal kalite grafiği

Elde edilen grafik bir bakışta çalışma alanı içerisinde mekânsal kalite parametrelerinden hangilerinin zayıf hangilerinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Grafik ile ortaya çıkan sonuçlar mekanın kalitesini arttırabilmek adına alınabilecek önlemler, yürütülebilecek çalışmalar konusunda fikir verebilmektedir. Ortaya çıkan grafikte 5 değerine en yakın değerler güçlü parametreleri merkeze en yakın değerler ise zayıf parametreleri ortaya koymaktadır. Şekil 13’te de görüldüğü üzere kullanıcıların alanda en güçlü bulduğu kalite parametreleri toplu ulaşım, iş ve yerel ekonomi ve kimlik ve aidiyet öğeleridir. Alanda en zayıf olarak ortaya çıkan parametreler ise yeşil alanlar, rekreasyon alanları ve konaklamaya dair özelliklerdir. Diğer kalite parametreleri ise orta düzeylerde görülmektedir.

SONUÇ:

Kamusal alanlar, fiziksel ve toplumsal özellikleri itibariyle farklı niteliklere sahip çok sayıda bireyin bir arada bulunduğu mekanlardır. Kamusal mekanlar, tüm kentin ortak kullanımına açık olan mekanlar olmalarından dolayı, bu alanlardaki düzenlemeler, kentte bulunan bütün bireylerin fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerine uymak zorunluluğundadır. Bu sebeplerle doğrultusunda, kamusal mekanların “tüm kentlilere ait ortak mekanlar” olabilmesini sağlamada mekânsal kalite büyük önem arz etmektedir.

Eminönü bölgesi, İstanbul’un tarihsel olarak çekirdeğini oluşturan en önemli yerleşimlerinden biridir. Günümüzde de barındırdığı birçok dinamik ile kentin önemli alanları arasındadır. Dolayısıyla Eminönü’nün merkezinde yer alan ve ticaretin kalbini oluşturan Tahtakale bölgesinin her yönüyle “kaliteli” bir alan olmasını beklemek tüm kentlilerin ortak istekleri arasındadır. Çalışma alanında yürütülen mekânsal analizler, kullanıcı görüşmeleri ve anket çalışmalarının sonucunda Tahtakale Mahallesi’nin, planlama açısından eksiklikleri olan, karmaşık ve tanımsız bir görüntü içerisinde olduğu ve kullanıcıların beklentilerini tam olarak karşılayamadığı görülmektedir. Alanın sahip olduğu değer ve potansiyelin altına bir mekânsal kalite performansı ortaya koyduğu görülmektedir.

Tahtakale Mahallesi’nin kamusal alanlarının, sahip olduğu değeri yansıtan, tüm kentliler için mekânsal ve sosyal olarak kaliteli bir hale gelecek şekilde bir düzenlemeye ihtiyacı olduğu ortadadır. Bu müdahale süreci içerisinde de tüm kentlilerin ortak malı olan kamusal alanlarda kullanıcıların görüşleri de alınarak etkili bir şekilde kullanılması esastır. Bu süreçte, kamusal mekanların ve barındırdıkları aktivitelerin toplumsal yapı üzerindeki etkileri ve gücü de göz ardı edilmemelidir. Gün geçtikçe değerlerini yitiren, insanları birleştirmek yerine uzaklaştıran ve temel ihtiyaç öğelerini dahi barındıramayan kamusal alanların önüne geçilmelidir. Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar bu bağlamda değer kazanmaktadır. Kamusal alanlarda mekânsal kalite öğeleri incelenerek, mekanın durumu ortaya konularak tarihimizin, kentsel belleğimizin önemli taşıyıcılarından olan Tahtakale Mahallesi gibi alanların özgün değerlerini koruyup geleceğe aktarmalarına katkı sunulmalıdır.

KAYNAKÇA:

Akın, O. (2012). İstanbul Kentinin Değişim Öyküsü, Mimarist, 45, 45-60.

Arendt, H. (2016). İnsanlık Durumu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bilsel, F.C., 2004, Shaping a Modern City out of an Ancient Capital: Henri Prost’s Plan for the Historical Peninsula of Istanbul in 11th International Planning History

Society, IPHS 2004, Barcelona. Emerce, G. (Ed.) (2012). Kıyı Alanlarında Kentsel Tasarım Bağlamında Kayıp Mekanların İrdelenmesi; İstanbul Eminönü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ FBE, İstanbul.

CABE, (2000), By Design: Urban design in the planning system: towards better practice, Department of the Environment, Transport and the Regions, London.

Çelik, Z. (1998), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Çin, T. (2006). Transformation of a Public Space in Istanbul: The Eminönü Square, Basılmamış Doktora Tezi, ODTÜ FBE, Ankara.

Emerce, G. (2012). Kıyı Alanlarında Kentsel Tasarım Bağlamında Kayıp Mekanların İrdelenmesi; İstanbul Eminönü Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ FBE, İstanbul.

EPOA (Essex Planning Officers Association), (1997), The Essex Design Guide for Residential and Mixed Use Areas, Essex County Council.

Gehl, J., (2004), Places For People, City Of Melbourne In Collaboration With Gehl Architects, Melbourne: Urban Quality Consultants Copenhagen.

Habermas, J. (2015), Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İstanbul: İletişim Yayınları.

İnceoğlu, M. (2007), Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, YTÜ FBE, İstanbul.

Jacobs, A. & Appleyard, D. (1987), Toward an Urban Design Manifesto, Journal of the American Planning Association, Vol. 53, No. 4, pp112–120. İnceoğlu, M. (Ed.) (2007), Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, YTÜ FBE, İstanbul.

Kuban, D. (1993). Eminönü-Bizans Dönemi, Osmanlı Dönemi, Eminönü Meydanı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Sayı: 3, 158-163.

Kuban, D. (1996), İstanbul: An Urban History, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Lynch, K. (1981), A theory of good city form, Cambridge MA/London: The MIT Press.

Nasar J., L. (1998), The Evaluative İmage Of The City, London: Thousand Oaks, CA : Sage Publications. Derleyen: İnceoğlu, M. (Ed.) (2007), Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, YTÜ FBE, İstanbul.

Project for Public Spaces (2000) How to Turn a Place Around: A Handbook of Creating Successful Public Spaces, New York: Project For Public Space.

Sennett, R. (2013), Kamusal İnsanın Çöküşü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tanyeli, U. (2011). Mimarlık gündelik yaşamla İlişisini nasıl keser? Mimarlık ve Gündelik Yaşam. Ankara Mimarlar Odası, Dosya 27, 41-45.

Tekeli, İ. (1999) Önsöz, Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim, Ed.: A.Y. Sarıbay, H.B. Kahraman, E. F. Keyman, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı.

Tekeli, İ. (2005), Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tülek, M. (2015). Eminönü Sahilinde Mekânsal Değişimin İncelenmesi: 20. Yüzyıl Başında Balıkpazarı Ve Yemiş İskelesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ FBE, İstanbul.

Uzgören, G. & Erdönmez, E. (2017), Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Megaron, 12(1), s41-56.

Whyte, W. H. (2000) The Social Life Of Small Urban Spaces, Common Ground Readings and Reflections on Public Space, Ed.: A.M. Orum and Z.P. Neal (editors), New York, Routledge, s.32-39.

Uzgören, G. & Erdönmez, E. (Ed) (2017), Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Megaron, 12(1), s41-56.

İnternet kaynakları

<http://www.tdk.gov.tr/>, (12.01.2017)

<http://www.tdk.gov.tr/>, (13.01.2018)

<https://www.pps.org/article/grplacefeat>, (15.01.2018)

<https://placestandard.scot/>, (15.01.2018)

<https://goo.gl/nmjjaqQ>, (26.11.2017)

<http://kiricioglue.blogspot.com/2012/02/henri-prostun-istanbulu-1937-1951.html>, (05.12.2017)

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Harmony Of Sultanahmet Square Urban Furniture With The Urban Fabric In Terms Of Aesthetic, Functionality And Perceptibility Benchmarks	
Corresponding Author	Melisa Elif İLHAN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, melisaelifilhan@gmail.com	ORCID NO:
Submission Date Admission Date	08/08/2018 / 30/12/2018	
How to Cite	İLHAN M. E. H. OZSİRKINTI KASAP (2018) Harmony of Sultanahmet Square Urban Furniture with the Urban Fabric in Terms of Aesthetic, Functionality and Perceptibility Benchmarks / Sultanahmet Meydanı Kent Mobilyalarının Estetik, İşlevsellik ve Algılanabilirlik Ölçütlerinde Kent Dokusu ile Uyumu , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 508-522	

Harmony of Sultanahmet Square Urban Furniture with the Urban Fabric in Terms of Aesthetic, Functionality and Perceptibility Benchmarks / Sultanahmet Meydanı Kent Mobilyalarının Estetik, İşlevsellik ve Algılanabilirlik Ölçütlerinde Kent Dokusu ile Uyumu

Melisa Elif İLHAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, melisaelifilhan@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Handan ÖZSİRKINTI KASAP

İstanbul Gedik Üniversitesi Öğretim Üyesi (handan.kasap@gedik.edu.tr)

ABSTRACT:

Urban furniture has a highly distinctive determinant effect on the human and society relations. Nowadays, in urban design applications, urban furniture is accepted as an integral part of the space; and a particular importance has been given to it in urban design works. Urban furniture is the equipment that determines and constrains the relations of urban residents, with other people, with institutions and with the city and meets the urban needs of urban residents. Certainly, functionality is important in designing and placing the urban furniture. However urban furniture should be tackled at the design stage by considering the space integrity and it should not be missed that the urban furniture is an inseparable part of the urban identity. Urban furniture must be evaluated in unison with the urban space's historical, environmental and cultural texture; and must be considered as an enriching and aesthetic element of the urban fabric and urban space. Designing urban furniture needs a much more diligent approach, particularly in the historical places conveying the urban identity. In this study, concepts such as urban, urban space, urban outer space are evaluated and relation between the urban furniture and urban space is handled in detail. Urban furniture in and around Sultanahmet Square -which are chosen as the sample case for the field research of the this study- is investigated on site and evaluated in terms of their cohesion with the historical urban space, design and application. Also, the relation between historical places and urban furniture in terms of urban identity and culture are exhibited. As a conclusion, suggestions are made on the design and application plan regarding the furniture of Sultanahmet Square and its surroundings.

KEYWORDS: Urban furniture, urban, urban outer space, square, urban culture, Sultanahmet Square, functionality, aesthetics, perceptibility.

ÖZ:

Kent mobilyaları, kentsel mekan bağlamında insan ve toplum arasındaki ilişkilerde son derece belirleyici bir etkiye sahiptir. Günümüzde, kentsel tasarım uygulamalarında kent mobilyaları, mekanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte ve kentsel tasarım çalışmalarında kent mobilyalarının tasarımına özel bir önem verilmektedir. Kent

mobilyaları, kentte yaşayanların, insanlarla, kurumlarla ve kentle ilişkilerini belirleyen, düzenleyen, sınırlayan; kentlilerin kentsel ihtiyaçlarını karşılayan donatı elemanlarıdır. Kent mobilyalarının tasarımında ve yerleştirilmesinde işlevsellik elbette önemlidir fakat kent mobilyaları tasarım aşamasında kentsel mekanın bütünlüğü içerisinde ele alınmalı, kent mobilyalarının kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Kent mobilyaları, kentsel mekanın tarihi, çevresel ve kültürel dokusuyla birlikte değerlendirilmeli, kentsel alana estetik katan ve kentsel dokuyu zenginleştiren bir unsur olarak düşünülmelidir. Özellikle bir kentin kimliğinin taşıyıcısı olan tarihi mekanlarda kent mobilyalarının tasarımı daha özenli bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu çalışmada kent, kentsel mekan, kentsel dış mekan kavramları açıklanarak kent mobilyaları ve kentsel mekan ilişkisi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın saha araştırması için örnek alan olarak seçilen Sultanahmet Meydanı ve civarındaki kent mobilyaları yerinde incelenmiş ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Böylece Sultanahmet Meydanı; tasarım, uygulama ve tarihi kentsel mekana uyumları bakımından değerlendirilmiş; kent kimliği ve kent kültürü açısından tarihi mekan ve kent mobilyaları ilişkisi ortaya konulmuştur. Sonuç kısmında Sultanahmet Meydanı ve civarındaki kent mobilyalarıyla ilgili tasarım ve uygulama planında öneriler getirilmiştir.

KEYWORDS: Kent mobilyaları, kent, kentsel dış mekan, meydan, kent kültürü, Sultanahmet Meydanı, işlevsellik, estetik, algılanabilirlik.

“Sultanahmet Meydanı Kent Mobilyalarının Estetik, İşlevsellik ve Algılanabilirlik Ölçütlerinde Kent Dokusu ile Uyumu”

GİRİŞ:

İnsan diğer canlılardan farklı olarak, yaşadığı mekânı ve çevreyi biçimlendirme, dönüştürme ve tahrip etme gücüne sahip bir varlıktır. İnsan için bir mekâna ait olma hissi, aynı zamanda varoluşsal bir kaygıdır. Öte yandan, mekânı da kendisinin kılmak arzusundadır. Tarih boyunca insan, kimi zaman kendisini kuşatan doğal çevrenin tehlikelerinden korunmak, kimi zaman beslenmek, bazense ticaret yapmak; kısaca yaşamak ve yaşayakalmak için doğal çevresine müdahalelerde bulunmuş, ihtiyaçlarının güdülemesiyle doğal çevreyi kendisine özel bir mekân haline getirmiştir.

Mekân; sınırlandırılmış ve bir amaca yönelik ve fiziksel olarak birçok bağlantısı olan boşluktur ve kendisine kültürel ve bölgesel içerik taşıyan bir bütünsel anlam yüklendiğinde yer haline gelir. Yer olma eylemi, somut özellikleri ile olduğu kadar, zamanla oluşmuş, karmaşık beşeri kültürel kompozisyonları da içerir (Güremen 2011, Trancik 1986).

Fiziksel çevre; onu kavrayan, eklemeler yapan insandan ve etkinliklerinden; kısaca onun toplumsal ve kültürel çevresi olarak adlandırdığımız yaşantısından ayıramaz. İnsan için yaşamsal mekânlar oluşturmak, onun kültürel bir parçasıdır. Eğer bir doğa parçasını, içinde varlığını devam ettireceği bir alan haline getirmek istiyorsa, ona kendisinden bir şeyler katar. Böylece kent ona ait bir yer olur ve bir kimlik kazanır. Bu ilişki elbette karşılıklıdır. İnsanın inşa ettiği kent, zamanla insanın kendisini biçimlendirir, onun kimliğinin en önemli belirleyicilerinden birisi haline gelir.

Kentsel alanlar tarih boyunca kentte yaşayanlar bakımından, barınma ve korunma dışında, dinsel, düşünsel, kültürel ve estetik boyutlarıyla da çok geniş anlamlar ihtiva edegelmiştir. Kentsel alanla ilişkimiz kenti oluşturan farklı elemanlar tarafından belirlenir. Diğer bir deyişle, “kullanıcılar açısından bu elemanların önemi, yaşayanların kentle kurdukları görsel ve fiziksel ilişkinin öncelikle kentsel donatı elemanları aracılığıyla olması nedeniyledir. Kent açısından ise bu elemanlar buldukları çevreyi tanımlayan, belirleyen ve özelleştiren nitelikleri nedeniyle önemlidir” (Bayraktar, Tekel, Ercoşkun 2008).

Bu çalışmada, kentsel tasarım ve kentsel donatı elemanları (kent mobilyaları) ilişkisi bağlamında; kent mobilyalarının tarihi serüveni, kent mobilyaları ve kamusal alan ilişkisi, kent mobilyalarının tasarım ilkeleri ve kullanım amaçları, kent ve kentli ilişkileri bağlamında kent mobilyalarının işlevi, kent mobilyaları ve kent kimliği ilişkileri ele alınmış, özellikle kent kimliği ve işlevleri bakımından Sultanahmet Meydanı ve civarında kentsel tasarım elemanı olarak kullanılan kent mobilyaları örnek olarak incelenmiştir.

Saha araştırması için Sultanahmet Meydanı'nın tercih edilmesinin önemli nedenleri vardır. Sultanahmet Meydanı tarih boyunca İstanbul'un kent kimliğinin ortaya çıktığı, büyük çalkantılar ve dönüşüm süreçlerine rağmen İstanbul kent kimliğinin tarihi süreklilik içerisinde izlenebildiği bir alandır. Sultanahmet Meydanı, uzun tarihi boyunca; siyasetin, kültürün, sanatın, toplumsal olayların merkezinde yer almıştır. İki büyük imparatorluğun yönetim merkezi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Cumhuriyet'in ilanından sonra siyasi merkez olma özelliğini yitirse de, kentin en önemli çekim merkezlerinden biri olma özelliğini hep sürdürmüştür. Öyle ki, Sultanahmet Meydanı, İstanbul söz konusu olduğunda akla gelen en önemli mekânlardan biridir. Tarihi eserleri, silueti, meydan ve çevresinde yer alan mimari yapılar ve kentsel donatı elemanlarıyla, yer, kent kimliği ve kentsel mekân arasındaki ilişki bağlamında son derece zengin veriler sunmaktadır.

Öte yandan Sultanahmet Meydanı turistik gezi ve eğlence mekânı olması dolayısıyla kent mobilyaları açısından ciddi çeşitliliğe ve zenginliğe sahiptir. Kullanılan kent mobilyalarının kent planlaması ve tasarım açısından uygunluğunu değerlendirmek ve kentlilerin meydana bulunan kent mobilyaları aracılığıyla kentsel mekanla kurdukları ilişkiyi gözlemlemek, önemli bir çalışma konusu sunmaktadır. Çalışmamızda, Sultanahmet Meydanı'nda bulunan kent

mobilyaları başlıklar halinde mevcut durumlarıyla ele alınmış, kent mobilyalarının tasarım ilkeleri bağlamında tartışılmıştır. Kent konforunun artırılması ve kentlilerin yaşam kalitesinin yükselmesi için önemli olan kent mobilyaları, yerleştirildikleri kentsel mekânlara katkı sağlama ve mekân ölçeğinde tasarım objeleri olarak işlevsellikleri açısından ele alınmış; peyzaj ve kentsel tasarım bağlamında Sultanahmet Meydanı'nda bulunan kent mobilyaları konusunda çözümler önerilmiştir.

1. Materyal ve Metot

Literatür Taraması: bu kapsamda öncelikle, kent, kentsel mekân, kent kültürü ve kent mobilyaları ile ilgili kapsamlı bir kaynak taraması yapılmış ve veriler toplanmıştır.

Saha Araştırması: Sultanahmet Meydanı ve çevresindeki kent mobilyaları, yerinde incelenmiş ve fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğü ve Fatih Belediyesi İmar Müdürlüğü yetkilileriyle görüşülmüş, bilgi ve belgeler temin edilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında, kent ve kent mobilyaları ilişkisi değerlendirilmiş; hedef alanda kullanılan kent mobilyaları; kent kültürü, kentsel tarihi mekâna uygunluk ve kentsel tasarım ilkeleri çerçevesinde ele alınmıştır.

2. Kent Mobilyaları

Tarihte bilinen ilk kent mobilyaları, Antik Roma Dönemi'ne ait mil taşları, at olukları ve bağlama kazıklarıdır. İlk dönemlerde daha çok ulaşım ile ilişkilendirilen kent mobilyaları, teknolojinin de gelişmesi, kentlerde nüfusun giderek artması ve artan nüfusun çeşitli noktalarda kontrol edilmesine duyulan gereksinimle birlikte çeşitlenmeye başlamıştır. Yayaların ve yapıların güvenliği adına yaya-araç yolları çeşitli sınırlayıcılarla birbirinden ayrılmış, özellikle büyük kitlelerin vakit geçirdiği açık alanların konforlu hale getirilmesi için gölgelikler, oturma birimleri, su elemanları gibi pek çok farklı birimin tasarlanması gündeme gelmiştir.

19. yüzyılda Haussmann ve onun ardından 20. yüzyıl işlevsellik hareketinin önderleri, kentin neyi temsil ettiği ve ne olması gerektiği ile kuvvetli şekilde ilgilenmiş olsalar ve uygulanma aşamasında ikonik kent mobilyalarına yer vermişlerse de, günümüzdeki kapsam ve odaklanma ile kent mobilyalarının ele alınması, daha yakın bir döneme denk gelmektedir.

Çağdaş kent mobilyası kavramı, kentsel mekânın tasarımında, mekânın bütünselliği açısından donatı elemanlarının kentsel alanın vazgeçilmez parçası olduğundan hareketle, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de de tasarımcılar, peyzaj mimarları, mimarlar ve çevre bilimciler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Açık alan düzenlemelerinde kullanılan elemanlar, çeşitli çalışmalarda farklı isimler altında tanımlanmıştır. Kent mobilyası yerine kent donatı elemanları, kent aksesuarları, çevre düzenleme öğeleri gibi deyimler de kullanılmakla birlikte bunların anlamları farklıdır. Kent donatı elemanları deyimi, altyapıyla ilişkili iken, çevre düzenleme öğeleri daha çok peyzaj ağırlıklıdır; kent aksesuarları ise sadece dekoratif öğeleri kapsayan bir anlam taşımaktadır.

Kent mobilyaları, kentte yaşayan her bireye hitap etmek durumundadır. Dolayısıyla, kullanılan her eleman ve düşünülen her tasarım, toplu yaşamı devam ettirebilmeye odaklı olmalı; aynı mantıkla kentte birlikte yaşama kurallarının da iyi belirlenmiş olması gerekmektedir (Güney vd. 1995). Kent mobilyaları, kentsel mekânı tanımlar. Kentsel mekânı, işlevsel anlamlarına göre sınırlar, sınıflandırır. Kentlilerin kentle ilişkisini düzenler, kentsel alan içerisinde, koruma, estetik, eğlence, dinlence, ticari ve benzeri tüm alanların ayrıştırılması ve kentsel alanın amacına uygun kullanımına yardım eder. Kent mobilyaları ayrıca, "işlevsel, güvenli ve sağlıklı ortamların oluşumu üzerinde etkili, özgün tasarım ürünleridir" (Aksu 2012).

3. Kent Mobilyalarında İşlevsellik

İşlevsellik, herhangi bir ürünün beklenen fayda ve amaca uygun olmasıdır. Kent mobilyalarının tasarımında kent mobilyası olarak kentsel mekâna yerleştirilen ürünün mekânda ifade edeceği görevle uyumlu olması gerekir. Mimarlıkta işlev; amaç, gereklilik ve uygunluk kavramlarını içermektedir. Bununla bağlantılı olarak bir nesnenin biçimi de, o nesneye bağlı işlevden ve ondan istenen hizmetten türemektedir. Yine bir nesnenin istenen biçimde üretilmesinde, istenen özellikleri taşımasında, tasarımın istenen noktaya varmasında malzemenin rolü de büyüktür.

Tasarımların işlevsel ve estetik ölçütlerin birleşimiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Tasarımda bir sistem söz konusudur. Bu sistem içinde bileşenlerin neler olduğu, sistemin yapısının nasıl oluşturulduğu, sistemin nasıl ayakta tutulduğu, işlevlerin neler olduğu çok önemlidir. Bir tasarım yapılırken ilk düşünülecek olan onun ne için kullanılacağıdır, işlevidir.

Mekân tasarımlarından beklenen işleve göre kullanılacak donatı elamanları, karmaşayı ve obje yoğunluğunu önlemiş olacaktır. Böylece kullanıcı, uyumlu, özgün ve rahat bir mekândan en iyi şekilde hizmet ve fayda alacaktır.

4. Kent Mobilyalarında Algılanabilirlik

İnsan yakın çevresini, içinde yaşadığı mekân ve onu oluşturan öğeleri duyularıyla ve duygularıyla algılar ve değerlendirir. Bu kendiliğinden olan bir olaydır ve çevreden ilgili bilgiler alma yoluyla olur. Bu bilgileri bize uygun ve doğru hareket etmemize yardım edecek biçimde yorumlayıp değerlendiren algıdır.

Genellikle önceden hakkında bilgimiz olan bir şeyi algılamamız daha kolaydır. Bir donatı elemanının kullanıcı tarafından anlaşılması, ne olduğunun tanımlanması gerekir. Kullanıcı beğenisi ve kullanım kolaylığı gibi etkenler dikkate alınmadan yapılan ve farklı form anlayışı içeren tasarımlar bazen algılanamayabilir. "Mobilyalar aracılığı ile kullanıcılara biçim, renk, doku, malzeme vb. öğeler ile belirli işaretler gönderilmektedir. Bu işaretlerin anlaşılabilirliği algılamayı kolaylaştırmaktadır" (Öztürk 1991). Ancak algılama kavramı; özgün tasarımlar oluşturmada kısıtlayıcı değil, aksine hayal gücünü zenginleştiren, kullanıcıların beğeni düzeylerini geliştiren, çeşitlendiren bir kavram olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. (Aksu 2012).

5. Estetik Değerlerin İşlevsellik ve Algılanabilirlik Kavramlarına Katkısı

Estetik değerler, neredeyse insanın varoluş ile olan imtihanıyla eşit derecede bir kaygı kaynağıdır. Bununla orantılı olarak insanlık tarihinin çok erken dönemlerinden beri vazgeçilmez olagelmışlerdir. Bununla birlikte estetik, hayatın geri kalanından kopuk bir olgu değildir. Tam tersine, diğer tüm kavramlarla uyum sağlaması ve onları yüceltmesi beklenmektedir.

Kent Mobilyaları, kullanım alanlarına planlamaya ve mekânların işlevlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Mekân içerisinde yer alan diğer elemanlar ile mimari doku ve tasarım bütünlüğü içerisinde renk, doku, biçim, boyut ve malzeme açısından uyumlu olarak tasarlanmalıdır.

Tasarımın genelinde bulunan bütünlüğü ve uyumu bozmamak koşuluyla, kent mobilyalarının standart hale getirilmesi, mekânın uygulanabilirliği için önemli bir unsurdur. Aynı zamanda bir bütün içerisinde tasarlanan tüm mobilyaların ölçü, biçim, renk ve benzeri yönlerden açık mekân koşullarına uygun olması, rahat ve ergonomik olması mekân içerisindeki kullanım olanaklarını artırıcı bir özelliktir.

Kent mobilyalarının estetik bir görünümde olması ve işlevsel verimliliği, her bir öğenin kentsel alanın bütününe hesaba katan bir tasarım sürecinin parçası olmasıyla mümkündür. Tasarım ve uygulama aşamaları belli ilkelere uygun olmalı ve tam bir eşgüdüm halinde gerçekleştirilmelidir çünkü tek tek ele alışlar ve farklı uygulama süreçleri, algılamada zorluğa neden olmaktadır. Oysa beğenide görsel algının önemi büyüktür. Elemanların birer tasarım ürünü olmaları kullanıcılar tarafından beğenilmelerine, bilinçli kullanılmalarına ve korunmalarına yardımcı olmaktadır.

Kent, farklı mekânların bir araya gelerek oluşturduğu bir bütündür. Mekân için(de) tasarlanan özgün donatı elamanları mekânı düzenlerken aynı zamanda kent içindeki donatı alanları için de bir sistematik oluşturmaktadır. Mekân ölçeğinde başlayan tasarım çalışmaları planlama aşamasında kent için de bir aktivite çeşitliliği oluşturmaktadır. Mekânı donatma kavramı ile başlayan tasarım süreci kent ölçeğinde kentsel alanların yayılmasına destek olmaktadır.

Donatı elamanları için gerekli bir takım tasarım ölçütleri vardır. Bunlar doğru ve uygun olarak kullanıldığında kent konforunu ve yaşam kalitesini artırıcı tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Bu tasarım sürecinde oluşturulan donatı elamanları kentlerin kimliğini, mimari yapı ile uyumunu ve imgesel özelliklerini bünyesinde bulunduracaktır. Kent kalitesi ve kimliği üzerinde etkisi olan kamusal dış mekânların taşıdıkları anlam ve rol, sahip oldukları organizasyon, tasarım ve detay düzeyine bağlı olmaktadır. Kentlerin kimliğinin bir parçası olan yapısal elemanlar sosyal ve kültürel özellikler ile doğal faktörler sonucu şekillenmektedir. Estetik algı kişiden kişiye değişmekle birlikte kültür ortaklığıyla kent kimliğinin bir parçası olan yapay elemanların şekillenmesinde rol oynar.

İnsan yapısı mekânlarda çevre, doğal olan üç boyutlu algısal çevresi kadar insan tarafından yaratılan ve mekâna anlam katan ürünlerden oluşur. Böyle bir çevrenin karakteri o yerde bulunan nesnelere, şekiller, dokular ve renklerden oluşmaktadır. Mekâna katılan her nesnenin o mekânın var olan kimliğinin desteklenmesi veya yıpratılmasında rolü büyüktür. Bu nedenle mekâna eklenen her nesnenin mekânın barındırdığı fonksiyonları destekleyen nitelikleri kadar ortak dile hizmet etmesi bir zorunluluktur. Buradaki ortak dil, mekânın estetik değerleri ile ürünün çatışmaması kadar ürünün o bölgenin ruhuna hizmet edecek nitelikte olmasıdır.

Kenti yaşanabilir ve algılanabilir kılan kentsel donatı elemanlarının her biri kullanıcılar ve kent açısından farklı bir anlama ve öneme sahiptir. Kullanıcılar açısından bu elemanların önemi, kullanıcıların kentle kurdukları görsel ve fiziksel ilişkinin öncelikle kentsel donatı elemanları aracılığıyla olması nedeniyledir. Kent açısından ise bu elemanlar buldukları çevreyi tanımlayan, belirleyen ve özelleştiren nitelikleri nedeniyle önemlidir. Belirli bir düzen içinde ele alınan, buldukları çevre ile bütünleşerek kentin bir ögesi haline gelen donatı elemanları birbirleri ile kurdukları dil birlikteliği aracılığı ile bir kentin kimliğinin oluşmasına katkı sağlayan en önemli nesnelere başında gelmektedir. Bu nedenle kentsel donatı elemanlarının birer tasarım ürünü olarak ele alınmalarını sağlayacak, birbirleri ve yer aldıkları kentsel mekânlar ile doğru ilişkiler kurmalarını olanaklı kılacak bazı yaklaşımlara gerek duyulmaktadır.

Çevre kimliği oluşumunda etkili olan simgesel özellikler, psikolojik etkiler, malzeme, doku ve renk öğeleri, donatılar, tanıtıcı öğeler, doğal dengeler ve buna benzer psikolojik ve biyolojik açıdan insana huzur ve mutluluk veren birçok eleman ve özellikler mekânların kalitesini artırmaktadırlar. Çevre kalitesini arttırmak ya da mekânsal standartları yükseltmek noktasında istem ve toplumsal baskıların oluşumu; doğrudan bilgi birikimi, ekonomik güç, sosyal ve kültürel kimlik gibi dengelerinin kurulmasına bağlıdır. En nihayetinde, gerek tek başına yapıların gerekse yapı ve yeşil alanların birlikte oluşturdukları çevrenin yalnızca insanın biyolojik gereksinmelerini karşılayan bir işlevsellik değil; aynı zamanda psikolojik ve entelektüel gereksinimleri de karşılayan estetik nitelikler de taşıması beklenir.

Kent mobilyalarının, her toplulukta farklı yönlere gidebildiği gözlemlenen estetik değerler çerçevesinde, işlevsellik ve algılanabilirlik hedefi doğrultusunda, biçim, malzeme, renk ve doku gibi temel bileşenlerde belli tasarım ilkelerine sahip olması gerekir.

6. Sultanahmet Meydanı Örneği

Osmanlı dönemi öncesinde, Sultanahmet Meydanı'nın yerinde Roma Hipodromu bulunmaktaydı. Bu dönemin pek çok eseri, zamana, insan eline veya depremlere yenilmişlerdir; ancak günümüze ulaşan kısmı dahi küresel çapta eşsiz bir kültürel hazinedir. Sonrasındaki Osmanlı dönemi de sur içi açısından çok zengin bir mimari, sosyal, ekonomik ve kültürel birikim dönemi olmuştur. Dolayısıyla, her ne kadar Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Sultanahmet Meydanı, "Osmanlı dönemindeki işlevsel yönünü yitirmiş, anıtsal yapılarıyla turistlerin rağbet ettiği turizm ağırlıklı" bir alana dönüşmüş olsa da (Torgay 2003), birbirinden çok farklı üç rejimin kümülatif hafızasını içinde barındıran değerli bir alandır.

Meydan, Haziran 2010'da tamamen yayalaştırılmış ve kentlilerin özgürce kullanabilecekleri bir alan haline gelmiştir. Ancak kentsel tasarım ve uygulama açısından bütünlüklü bir planlama dâhilinde, meydanın tarihi ve kültürel özelliklerini göz önünde bulunduran düzelemelere ihtiyaç vardır. Kuşkusuz kent mobilyaları da bu düzenlemelerin önemli bir parçasıdır.

6.1. Sultanahmet Meydanı'ndaki Kent Mobilyaları İçin Durum Tespiti

Meydan, kentsel mekânın sürekliliği, tarihi değeri ve kültürel zenginlikleriyle kent mobilyalarının tasarım, uygulama ve işlevsellik bakımından uygunluğunun araştırılması için son derece zengin bir veri seti sunmaktadır. Yapılan araştırmada, kent mobilyaları kapsamında Sultanahmet Meydanı'nda bulunan;

- Aydınlatma elemanları
- Oturma elemanları
- Reklam panoları
- Büfe, kiosk ve standlar

- Oyun elemanlar
- Bisiklet parkları
- Telefon üniteleri
- Su öğeleri
- Atık ve geri dönüşüm birimleri
- Cadde ve sokak tabelaları
- Bölücü ve sınırlayıcı elemanlar
- Altyapı tesisleri bakım kapakları
- Ağaç ızgaraları
- Yangın muslukları
- Bitki kapları ve çiçeklikler

yerlerinde incelenmiş, kullanılan kent mobilyalarının kent kültürü ve kentsel tasarım açısından uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir.

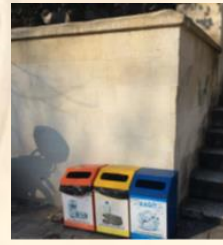

Bu kent mobilyaları için yapılabilecek temel tespit, ekseriyetle, belli bir tasarım bütünlüğü, işlevsel kullanım ilkesi veya kent planı şemsiyesi altında değerlendirilip yapılmadıklarıdır. Bu dağınıklık durumu, alanın kentliler tarafından aktif bir şekilde kullanılmasını engellediği gibi, insan ve çevre arasındaki harmoniyi de zedeler niteliktedir.

Sultanahmet Meydanı Kent Mobilyalarının Estetik, İşlevsellik ve Algılanabilirlik Ölçütlerinde Kent Dokusu ile Uyumu				
Kent Mobilyası	Estetik	İşlevsellik	Algılanabilirlik	Kent Dokusuna Uygunluğu
Aydınlatma Elemanı	Özelleştirilmiş kültürel dokuya sahip bir alanda aydınlatma elemanlarının estetik bütünlüğünün olması gerekmektedir.	Dış mekân aydınlatmasının yer düzlemi üzerinde eşit dağılımlı olabilmesi için yeter yükseklikte ve aralıklarda sıralanması gerekmektedir.	Kültürel alanlarda tarihi dokuyu vurgulayacak aydınlatma yapılabilir.	Sultanahmet Meydanı'nda kullanılan aydınlatma armatürleri bütünsel tarihi dokuya uygun değildir.
	Şekil 1.1: Farklı tür ve boyutta aydınlatma elemanları bir arada (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 1.2: Modern tarzda bir aydınlatma elemanı (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Oturma Elemanı	Sultanahmet Meydanı'nda kullanılan oturma elemanlarının,	Sultanahmet Meydanı'nın oturma elemanlarının, kentliler tarafından eğlence ve	Kentsel mekan düzenlemelerinde oturma elemanlarının kolay algılanabilmesi	Meydanda kullanılan oturma elemanlarının fonksiyonellik, konfor ve tasarım ilkeleri

	aydınlatma elemanlarında olduğu gibi meydanın atmosferiyle örtüşen bütünlüklü bir tasarım ve planlama anlayışından uzak olduğu gözlemlenmiştir. Oturma elemanlarının kitle, şekil ve ölçü bakımından çevreye uygun olmalarına dikkat edilmeli, oturma elemanı rahat ve davet edici görünmelidir.	dinlenme amacıyla kullanılabilmesi sağlanmalı, bilgisayar kullanımına ve kitap okumaya olanak veren hatta aydınlatma amacıyla da kullanılacak çoklu fonksiyona sahip oturma elemanları tasarlanmalıdır.	için, manzaraya hakim ya da meydanı daha iyi gören bir açıda yerleştirilmeleri uygundur. İnsanlar genel olarak dış mekânda arkalarının korunduğu hissini duydukları bir yerde durmak ve açıklığa doğru bakmak eğilimindedirler. Güven hissi sağlayan bir arka fon ve daha büyük bir alana bakış imkanı sağlanmalıdır.	gözetilerek bütünsel bir yaklaşımla yeniden ele alınmasının yararlı olacağı değerlendirilmiştir. Zira güncel durumda bir özgünlükten söz edebilmek mümkün görünmemektedir.
	Şekil 2.1: Sultanahmet Meydanı'nda seyir ve dinlenme amaçlı oturma elemanları (Fotoğraf Elif İLHAN)		Şekil 2.2: Sultanahmet Meydanı'nda aynı zamanda koruma bariyeri işlevi de gören oturma elemanları (Fotoğraf Elif İLHAN)	
Reklam Panoları	Kentin silüetini bozacak doğal veya tarihi çevrenin algılanmasını engelleyecek şekilde reklam uygulamaları konulmamalıdır.	Meydanda yer alan reklam panolarında işlevsellik açısından kent genelinde zaten kanıksanmış ve kabul görmüş bulunan dil ve yapı kullanılmıştır. Dolayısıyla salt bu açıdan bakıldığında ilave bir sorun görülmemekle birlikte, işlevsellik azami faydayı ancak diğer ölçütlerle uyum içerisinde olduğunda verebilmektedir.	İnsanların bilgileri dahilindeki bir şeyi algılamaları daha kolaydır. Fakat bu, bir kent planı kapsamında hep aynı kurguların kullanılması anlamına gelmemektedir. Doğru algı, diğer ölçütlerle birlikte hareket eder ve kent dokusuna uyum sağlar. Reklam panoları da anlaşılabilir olmak; ancak bunu yaparken farklı ölçütleri göz önünde tutmak durumundadırlar.	Meydan ve çevresinde reklam panoları ve ticari tabelaların çok çeşitli olması, belli bir standardizasyona tabi olmaması hem görüntü kirliliği yaratmakta hem de bütünlüğü bozmaktadır. Ayrıca tarihi doku ve kültürel değerlere referans veren ve bunlara uyum gösteren çözümlere öncelik verilmesi de uygun olacaktır.

	Şekil 3.1: Bilbord (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 3.2: Afiş değiştirebilen reklam kuleleri (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Büfe, Stant ve Kiosklar	Büfe ve benzeri elemanlar bulunduğu bölgedeki diğer kent mobilyaları ile bir bütünlük oluşturmalıdır.	Satış büfelerinin tasarımları haricinde kullanım alanlarını genişletmelerine izin verilmemelidir. Aksi durumda işlevsel bir karmaşa ortaya çıkacaktır.	Tasarımda ve kullanımda algı karmaşası olması, büfelerin amaçlarına hizmet edememesine ve planlanan belli estetik unsurların insanlar tarafından kısmen veya tamamen algılanamamasına sebebiyet verebilir.	Büfe ve benzeri ünitelerin yapı ve işlev analizleri yapılarak, tasarımda kent mobilyalarına ilişkin kararlar dikkate alınmalı, bu elemanlar, aydınlatma elemanları ve diğer kentsel elemanlarla (yeşil doku-kullanım alanı- bank ve oturma grupları) birlikte düşünülmüş kentsel mekana uygun şekilde konuşlandırılmalıdır.
	Şekil 4.1: Büfe Örnekleri (Fotoğraf; ELİF İLHAN)		Şekil 4.2: Büfe Örnekleri (Fotoğraf; ELİF İLHAN)	
Oyun Elemanları	Özelleştirilmiş kültürel dokuya sahip bir alanda oyun elemanlarının estetik bütünlüğe hizmet etmesi gerekmektedir. Aykırı tasarım ve yerleşimler gerekli pozitif duyguları uyandıramayacaktır.	Çocuk oyun alanları tasarımı, belirli yaş grubu ve çocuk sayısına göre belli bir kapasite içermelidir. Yeterli alan içinde oyun ünite ve bölümleri arasında yaratılan bütünlük çalışmaları, en küçük yaş grubundan başlanarak geliştirilmelidir. Güvenli bir şekilde eğlenme ve vakit geçirme işlevlerine hizmet etmelidirler.	Tarihi bir alanda yer alsalar da, oyun elemanlarının hedef kullanıcıları tarafından tespit ve ayırt edilebilmeleri çok önemlidir. Dokunun içinde kaybolmayacak ama bu dokuyu yansıtarak kendi varlığını algılayabilecek, diğer ölçütlerle bütüncül oyun elemanları tasarlanmalıdır.	Sultanahmet Meydanı'nda eski hipodromdan artakalan güney duvarlarının dibinde meydana en yakın çocuk parkı bulunur ancak bu alanın tarihi dokuya yeterli seviyede bir uygunluğu bulunmamaktadır. Bu parktaki oyun elemanları kent genelinde kullanılan örneklerinden farksızdır.

	Şekil 5.1: Oyun Elemanları (Fotoğraf; Elif İLHAN)	Şekil 5.2: Oyun Elemanları (Fotoğraf; Elif İLHAN)		
Bisiklet Parkları	Bisiklet parkları, yerleştirildikleri mekanda yer alan diğer kentsel düzenlemeler uyumlu şekilde tasarlanmalıdır.	Bisikletler park alanına bağlandıklarında donatı şeridinden taşmamalı, araç ve yaya trafiğine mani olmamalı, ayrıca diğer kent mobilyalarının kullanımını engellemelidir.	Kentsel mekan düzenlemelerinde bisiklet parkının kolaylıkla algılanabilmesi kritik öneme sahiptir. Bu açıdan aykırı bir tasarım, konum ve yerleştirme olmamalıdır. Bisiklet kullanıcıları bu alanı ayırt edebilmelidir.	Sultanahmet Meydanı'nda yer alan bisiklet parkları; konumlandırılışı, kullanılan malzeme ve diğer donatı elemanlarıyla ilişkisi itibarıyla genel tasarım ilkelerine uygundur.
	Şekil 6.1: Sultanahmet Meydanı'nda donatı aksı içerisine yerleştirilmiş bir bisiklet parkı (Fotoğraf ; ELİF İLHAN)	Şekil 6.2: Sultanahmet Meydanı'nda bisiklet parkları (Fotoğraf; ELİF İLHAN)		
Telefon Üniteleri	Form ve malzeme bakımından olduğu kadar, estetik anlayış açısından da buldukları kentin dokusuna uygun tasarlanmalıdır. Kendi başlarına uyumlu olup da birbirleriyle uyum göstermeyen üniteler, en nihayetinde yine estetik bir karmaşa yaratacaktır.	Telefon kabinleri yaya geçişine engel olmayacak bir konumda ve kolay fark edilebilecek şekilde yerleştirilmelidirler. Görüşme yapmaya müsait alanların seçilmesi de önem arz etmektedir.	Telefon üniteleri çok temel ve bariz bir amaca hizmet etmektedir. Bu yüzden de insanların dikkatini doğru manada çekebilecek ve ana amaca vurgu yapan bir tasarım ve yerleşim anlayışı benimsenmelidir.	Sultanahmet Meydanı'nda, diğer kent mobilyası örneklerinde olduğu gibi, telefon ünitelerinin de belli bir standartta, bütüncül bir kentsel tasarım düşüncesine göre tasarlanmadıkları görülmektedir.

	Şekil 7.1: Çoklu telefon ünitesi (Fotoğraf; ELİF İLHAN)		Şekil 7.2: Tekli telefon ünitesi (Fotoğraf; ELİF İLHAN)	
Atık ve Geri Dönüşüm Birimleri	Atık ve geri dönüşüm elemanları, kentsel mekan içerisinde diğer donatı elemanlarıyla, mekanın çevresel ve tarihi özellikleriyle ve müspet estetik anlayışla uyumlu olmalıdır.	Atık ve geri dönüşüm elemanları, çevresel etkilere karşı dayanıklı malzemeden üretilmeli, bakımı ve kullanımı kolay olmalı, kesinlikle dışarıya sızdırma yapmamalıdır.	Kentsel tasarım planında farklı elemanlar ile bütünlük içerisinde ele alınmalıdır.	Sultanahmet Meydanı'nda bulunan atık birimleri arasında, tasarım, form ve estetik açılarından belirgin uyumsuzluklar vardır. Ayrıca bir bütün olarak da meydanın özgün dokusunu yansıtmamaktadırlar.
	Şekil 8.1: Dört ve iki tekerlekli çöp konteynırı yan yana (Fotoğraf; ELİF İLHAN)		Şekil 8.2: Farklı türde atıklar için çöp kutuları (Fotoğraf; ELİF İLHAN)	
Cadde ve Sokak Tabelaları	Cadde ve soka tabelaları bir kentin estetik bütünlüğü açısından çok önemlidirler ve uzun süreler zarfında oluşmuş bazı özgün estetik kalıpları yansıtmalarına sıkça rastlanmaktadır.	Cadde ve soka tabelaları, sokak ya da caddenin adıyla birlikte ögenin gösterdiği kesimde yer alan kapı numaraları dizisini ve dizinin akış yönünü içerecektir.	Yerleşik tabela anlayışının dışına mümkün olduğunca çıkmadan yapılacak tasarım ve uygulamalar, insanların bu elemanları doğru anlamalarına yardımcı olmaktadır.	Sultanahmet Meydanı ve civarında sokak tabelaları konusunda bütünsel bir tasarım düşüncesinin oturduğu görülmektedir.
	Şekil 9.1: Sultanahmet Meydanı ve civarında sokak tabelası örnekleri (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 9.2: Sultanahmet Meydanı ve civarında sokak tabelası örnekleri (Fotoğraf; Elif İLHAN)	

Bölücü ve Sınırlayıcı Elemanlar	Bölücü ve sınırlayıcı elemanlar renkli çizgilerle veya kontrast renkte boyanmış olmalıdır.	Yaya alanlarında veya istenmeyen motorlu trafiği dışarıda tutmak için olmayan bir park alanı belirtmek için yerleştirilmektedir.	Kültürel alanlarda tarihi dokuyu vurgulayacak bölücü ve sınırlayıcı elemanlar yapılabilir.	Sultanahmet Meydanı ve civarında, özellikle meydan içerisinde kullanılan engelleyici, sınırlayıcı elemanların genellikle tasarımsal bir bütünlük içerisinde olduğu görülmektedir.
	Şekil 13.1: S. Ahmet Meydanı'nda döküm sınırlayıcı elemanlar (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 13.2: S. Ahmet Meydanı'nda Beton engelleyici elemanlar (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Altyapı Tesisleri Bakım Kapakları	Altyapı bakım kapakları, yerleştirildikleri mekanın dokusuyla bütünlük arzmelidir, estetik açıdan göze rahatsızlık vermemeli.	Kent donatıları ve altyapı elemanları; hiçbir surette kaldırımlar ve yaya yollarının genişliğini daraltacak şekilde düzenlenmemeli, yürüyüş aksı üzerinde kot farkı oluşturacak şekilde konumlandırılmamalıdır.	Sultanahmet meydanının tarihi dokusu içinde çevre ile uyumuyla tam bir etki yaratmadığını açıkça görüyoruz.	Sultanahmet Meydanı ve civarında altyapı tesisleri bakım kapakları konusunda kentsel tasarım açısından bir bütünlük olmadığı gözlenmiştir.
	Şekil 14.1: Kanalizasyon ızgarası (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 14.2: Telekomünikasyon bakım kapağı (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Ağaç Izgaraları	Sultanahmet Meydanı'nda ağaçların toprakla birleştiği yerlerde kot farkı oluşmakta, toprak alanın da gelişigüzel çevrelendiği buda estetiği bozmaktadır.	Kaldırım üzerine dikilen tüm ağaçların aynı aks üzerinde olması ve araç trafiğine en yakın şekilde dikilmesi daha uygundur.	Sultanahmet meydanının tarihi dokusu içinde çevre ile uyumuyla tam bir etki yaratmadığını açıkça görüyoruz.	Sultanahmet Meydanı'nda anan cadde ile meydana bağlanan yollarda kent dokusunu bozacak konumda düzensizlik göze çarpmaktadır.

	Şekil 15.1: Sultanahmet Meydanı'nda kullanılan ağaç ızgaraları (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 15.2: Meydanın farklı noktalarında ağaçların konumu (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Yangın Muslukları	Sultanahmet Meydanı'nda yer alan yangın muslukları estetik ve kentsel tasarım açısından kusurlu yönler tespit edilmiştir.	Yangın muslukları, ulaşılması kolay ve yakınında engelleyici bir unsur olmaksızın yerleştirilmelidir.	Yangın muslukları dikkat çekici canlı renkler kullanılıp, bütün kentsel alanda tek bir stilde, aynı renkte ve belli olacak şekilde dizayn edilmelidir,	Sultanahmet Meydanı çevresi de, tarihi bir yerleşim bölgesi olması sebebiyle yangın muslukların kent dokusuyla uyumu tam sağlanamamaktadır.
	Şekil 16.1: Sultanahmet Meydanı'nda farklı stillerde yangın muslukları (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 16.2: Sultanahmet Meydanı'nda farklı stillerde yangın muslukları (Fotoğraf; Elif İLHAN)	
Bitki Kapları ve Çiçeklikler	Betonlaşmanın yoğun olduğu alanlarda, özellikle yayalaştırılmış yollarda toprak üzerinde bitki yetiştirme imkanının bulunmadığı hallerde, kentsel alana estetik ve doğallık katmak amacıyla bitki kapları ve çiçeklikler kullanılabilir.	Bitki kapları buldukları mekân ile ölçü, biçim ve malzeme açısından uyum içinde olmalıdır.	Tarihi dokuya vurgu yapacak bitki kapları ve çiçeklikleri kullanılmalıdır.	Kullanılacak elemanlar; söz konusu mekândaki kent mobilyaları ile kentin dokusuyla bütünlük içinde olmalıdır.
	Şekil 17.1: S.Ahmet Meydanı civarında bitki kapları (Fotoğraf; Elif İLHAN)		Şekil 17.2: Sultanahmet Meydanı'nda kullanılan bitki kapları (Fotoğraf; Elif İLHAN)	

SONUÇ:

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması ve saha araştırması sonucunda, kent mobilyaları mevzu bahis olduğunda estetik değerlerin her aşamada ne kadar etkili olduğunu görülmüş olmakla beraber; asıl ilgi uyandıran sonucun, işlevsellik ve algılanabilirlik kavramları dışında kalan bir estetik değerlerin, istenilen sonuçları ortaya koymakta başarısız olduğudur. Dolayısıyla, burada tek başına anlam ve işlevi gölgeleyen bir estetik yerine, anlam ve işlevi pekiştiren ve belli kıstaslar doğrultusunda gerçek değerleri ile ortaya çıkartan, kentli ile kent arasındaki ilişkiye yeni bir boyut katan türde bir estetikten bahsetmek daha doğru olacaktır.

Salt yaratıcılık ve öznellik temelli bir estetik anlayış, özellikle de kentleşme denen çok büyük bir olgunun önemli bileşenlerinden olan kent mobilyaları konu olduğunda, uygun bir anlayış olarak ortaya çıkamamaktadır. Sultanahmet Meydanı örneğinde de görülmektedir ki, İstanbul'un veya farklı bir kentin bir meydanında bütüncül (estetik, işlevsel, algılanabilir) olarak uygun düşebilecek pek çok kent mobilyası, gerek bir bütün olarak sergiledikleri kompozisyondaki kopukluk, gerekse de meydanın tarihi ve kültürel pozisyonu ile kurmakta güçlük çektikleri organik bağ

sebebiyle, ideal sonuçlar yaratamamakta ve eldeki potansiyeli değerlendirememektedir.

İnsanlık için yaşamsal bir değerler bütünü olan estetik, insanlar tarafından insanlar için yaratılan kent mobilyaları açısından da kritik bir öneme haiz olmakla birlikte; kent mobilyalarının beşeri hayatta gerçek değerlerini görebilmeleri için, muhakkak estetik, işlevsellik ve algılanabilirlik ile birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA:

Bildiriler

Öztürk. K. (1991), "Kent Mobilyaları Tasarımında Bilgi-İletişim Estetiği", *Kamu Mekânları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi.

Kitaplar

Güney. A., Erdem. Ü., Zafer. B., Hepcan. Ş. (1995), *Peyzaj Konstrüksiyonu (Donatı Elemanları)*, E.Ü.Z.F. Yayın No: 514, İzmir.

Torgay, H. (2003), *İstanbul'un Semtleri: Sultanahmet*, İBB Yayınları, İstanbul.

Trancik, R. (1986), *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*, Von Nostrand Reinhold, New York.

Makaleler

Aksu, Ö. V. (2012), "Kent Mobilyaları Tasarımında Özgün Yaklaşımlar", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 2:6, 373-386.

Bayraktar. N., Tekel. A. ve Ercoşkun. Y. (2008), "Ankara Atatürk Bulvarı Üzerinde Yer Alan Kentsel Donatı Elemanlarının Sınıflandırılması, Değerlendirilmesi ve Kent Kimliği İlişkisi", *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Dergisi*, 23:1, 105-118.

Güremen, L. (2011), “Kent Kimliği ve Kent Estetiği Yönüyle Kentsel Donatı Elemanlarının Amasya Kenti Özelinde Araştırılması”, e-Journal of New World Sciences Academy, 6:2, 254-291.

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Planning/Design and Planning Priority in Urban Transportation-Transit-Focused Development Metropol Experience in The Cities, Sample of Istanbul	
Corresponding Author	K. Pınar Kırkık Aydemir Istanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mimar844@gmail.com	
Submission Date Admission Date	16/09/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	Aydemir, K.P., Akyüz, B., Yılmazsoy, B., Akdemir, Ç., Güler, S., 2018., Kentsel Ulaşım Yaya Öncelikli Planlama/Tasarım ve Transit Odaklı Gelişimin Metropol Kentlerdeki Deneyimi, İstanbul Örneği . Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages,	ORCID NO: 0000-0002-1331-1655

Kentsel Ulaşım Yaya Öncelikli Planlama/Tasarım ve Transit Odaklı Gelişimin Metropol Kentlerdeki Deneyimi, İstanbul Örneği

K.Pınar Kırkık Aydemir¹ (Dr. Öğr. Üyesi) Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, **Bilgehan Akyüz**² (Y. Şehir Plancısı) Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı **Burak Kaan Yılmazsoy**³ (Dr. Öğretim Görevlisi) Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, **Çiğdem Akdemir**⁴ (Şehir Plancısı) İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, **Süleyman Güler**⁵ (Y. Ulaşım Mühendisi) İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ulaşım Mühendisliği Anabilim Dalı.

ABSTRACT:

As a result of the rapid and unplanned urbanization, many problems as land loss, collapse of city centers, expansion to rural areas, increase in private car ownership and environmental issues have emerged. In metropolitan cities, all these negatively affect the right and demand of the urban residents to access the city life and creates a spatial layout that is hard to walk and access. The “New Urbanism Movement” emerged after the 1990s aims to put an end to these problems. In New Urbanism movement, the solutions for the urban transport are decreasing automobile dependency, improving public transport by determining the best mode of transport both within and outside the city with connections to the other centers and designing walkable, pedestrian-friendly roads and streets.

In this direction, the study aims to point out the development of TOD (Transit Oriented Development), developed as a solution to urban transportation problems after 1990 and its benefits to urban space. Turkey has utilized the experiences in metropolitan cities as Florida, Boston, New Jersey etc. to create a guiding base for urban transportation/urban design policies.

Within the scope of the study, the contributions of transit-oriented development to urban transportation are determined and its importance in creating pedestrian-friendly space is highlighted.

¹Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mimar844@gmail.com

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı bakyuz2004@yahoo.com

³ Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, burakylimazsoy@gmail.com

⁴ İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı cigdemakdemir337@gmail.com

⁵ İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ulaşım Mühendisliği Anabilim Dalı suleyman.guler@ibb.gov.tr

The limitations of the study include the lack of similar projects in Turkey and selection of mega-city Istanbul as the sample of the project in the country.

The method of the study is literature review on the solutions for public transportation and pedestrian-oriented transportation from past to present. The experiences of global metropolitan cities are transferred. In Turkey, mega-city Istanbul is assessed in these terms. Spatial evaluations regarding the transfer points and commonly used public transportation rail systems as metrobus, metro, tram etc. are conducted. The study utilizes a three-stage method:

- Face-to-face interviews with Istanbul Metropolitan Municipality (IMM) Directorate of Public Transportation. The semi-structured interview method, which is a qualitative research method, is utilized. Photographs and IMM maps are provided for a better understanding of the study.

-It is aimed to create a guide for urban transportation/urban design strategies of Turkey using comparative analysis of megacity examples. In the comparative analysis, (+) refers to developed and (⊥) refers to underdeveloped.

- In order to create a base for Turkey and Istanbul as a sample, the study also offers suggestions for pedestrian-oriented design/planning.

Keywords: Transport Planning, TOD, Pedestrian Priority, Metropolitan Cities, Istanbul.

ÖZ:

Dünyada hızlı ve plansız kentleşme sonucunda arazi kayıpları, kent merkezlerinin çöküşü, kırsal alanlara yayılma, özel araç kullanımların artışı, çevre problemleri gibi pek çok sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumdan metropoliten kentlerde yaşayan kentlinin kent yaşamına erişimi ile dahil olabilmeye hakkı ve talebi de olumsuz etkilenmekte, yayalar için yürünülmesi, erişilmesi zor bir mekansal düzen gelişmektedir. 1990'lı yıllardan sonra ortaya çıkmaya başlayan "Yeni Kentleşme Akımı" da bu problemlere dur diyebilmek amacını taşımaktadır. Yeni kentleşme akımında kentsel ulaşım açısından çözümler, otomobil bağımlılığını azaltmak, kent içinde ve kente bağlanan diğer merkezlerde en iyi ulaşım modunu belirleyerek, toplu taşımayı geliştirmek, yürünebilir, yaya dostu cadde-sokaklar tasarlamaktır.

Bu doğrultuda çalışmadaki amaç, 1990 sonrası ulaşım kaynaklı kentsel sorunlara bir çözüm yolu olması amacı ile geliştirilen TOD (Transit Oriented Development)'ün gelişimi ve kentsel mekana faydalarını belirtmektir. Florida, Boston, New Jersey vb. metropol kentlerin deneyimleri üzerinden ülkemiz kentsel ulaşım/kentsel tasarım politikaları için yönlendirici bir altlık oluşturmaktır. Çalışmanın kapsamı, transit odaklı gelişimin kentsel ulaşımına katkılarını belirtmek, yaya dostu mekanlar oluşturmadaki önemine değinmektedir.

Çalışmadaki sınırlılıklar, ülkemizde bu tarz projelerin yetersiz oluşu, Türkiye'de toplu ulaşım kapsamında örnek alan olarak megakent İstanbul'un seçilmiş olmasıdır. Yöntem olarak, geçmişten günümüze toplu taşıma ve yaya odaklı ulaşım çözümlerinin geliştirilmesi ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Dünya genelinde metropol kentlerin deneyimleri aktarılmıştır. Türkiye açısından megakent İstanbul incelenmiştir. İstanbul'a yönelik aktarım noktaları ve toplu taşıma araçlarının yaygın kullanıldığı metrobus, metro, tramvay vb. raylı sistemler üzerinden mekansal değerlendirmeler yapılmıştır. Üç aşamalı yöntem kullanılmıştır;

-İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Toplu Ulaşım Daire Başkanlığı ile karşılıklı görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için fotoğraf ve İBB haritaları temin edilmiştir.

-Megakent örneklerinin karşılaştırmalı analizi ile ülkemiz kentsel ulaşım/kentsel tasarım stratejilerine rehber oluşturmak amaçlanmıştır. Karşılaştırmalı analizde (+) gelişmiş, (⊥) geliştirilmesi gerektiği anlamında kullanılmıştır.

-Yapılan araştırmanın ülkemiz ve İstanbul örneğine altlık oluşturması amacıyla yaya odaklı tasarım/planlamaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ulaşım Planlama, TOD, Yaya önceliği, Metropol Kentler, İstanbul.

Kentsel Ulaşımında Yaya Öncelikli Planlama/Tasarım ve Transit Odaklı Gelişimin Metropol Kentlerdeki Deneyimi, İstanbul Örneği

GİRİŞ:

Dünyada kentleşme süreci incelendiğinde son dönemlerde kent planlaması ve kentsel altyapı yatırımlarının ayrıışan bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Tüm dünyada bütüncül ve kapsamlı planlama yerini stratejik ve parçacı planlama pratiklerine, yer yer proje mantığına bırakmaktadır. Planlama ve ile altyapı yatırımlarının birbirinden kopukluğu kaynakların verimli ve etkin kullanılmamasına, kentsel yapıyı çevrede adil olmayan arazi kullanımı sonucu altyapı sorunlarına ve kentsel ekosistemin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır (Şahin, 2012). Bu durum özel araç kullanımındaki artış ve toplu taşımadaki eksiklikler ile birlikte, küresel sıcaklık artışı, iklim değişimi gibi çevresel sorunların yanı sıra, sosyo-toplumsal etkisi olan yürünebilir çevre yapısını ve kamusal gerçekliği de olumsuz etkilemektedir (Jacobson ve Forsyth, 2008).

Günümüz modern kentlerinde araç kullanımı sakinlerin erişilebilirliğinin sağlanmasında hayati rol oynamaktadır. Yaya erişilebilirliği yürüme yolları ve kaldırımlar ile kısıtlı kalmaktadır (Ballester vd.,2011). Bu noktada kentsel ulaşım planlamasının amacı; kentlerde ulaşım alanlarının denetimli geliştirilmesi, kent içi ulaşımında harcanan zaman ve kaynak kaybını en aza indirmek ve erişilebilirliği artırmaktır (Ayataç, 2016).

Çağdaş ulaşım politikalarında temel hedeflerden biri olabildiğince çok kişiyi otomobillerine binmeden toplu taşıma kullanımına yönlendirmektir (Kılınçaslan, 2012). Ulaşım, bir ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli yer tutan bir hizmet sektörüdür. Yarattığı dışsallıklar, maliyetleri ve fiyatlama politikaları, özellikle sosyal devlet ve kamu yararı açısından devletin sektördeki fonksiyonunu arttırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, özellikle alt sistemlerin rekabetine değil, tamamlayıcılığına yönelik ve diğer sektörlerdeki gelişmeler de dikkate alınarak yapılacak bir ulaşım planlaması ekonomik kalkınma açısından bir anlam ifade eder (Şahin, 2012).

Kentsel arazi kullanım planlanmasında yol ile ulaşım sorunlarının aşılmasına yönelik yaklaşımlar 1950’li yıllardan bu yana dile getirilmektedir. Özellikle otomobil kullanımının yaygın olduğu kentlerde, kent merkezlerindeki trafik sorunlarının aşılması için farklı planlama /tasarım kararları üretilmektedir. Yol kapasitelerinin artırılması veya yeni yollar inşa edilmesine yönelik seçeneklerin trafik sorununu azaltmadığı, aksine yol ağı üzerindeki taşıt kullanımını artırdığı görülmüştür (Zorlu, 2008). 1980 sonrasında “sürdürülebilirlik” kavramı ile planlamanın pek çok boyutuyla birlikte ulaşım planlaması da önem kazanmıştır. Sürdürülebilir kentsel ulaşım ve arazi kullanımı ile kentsel alanın tüm sakinlerine mal ve hizmetlerin verimli şekilde erişiminin karşılanması, çevre, kültürel miras ve ekosistemlerin korunarak günümüzdeki refah düzeyinin gelecek nesillerin de sahip olmasının sağlanması adına sürdürülebilir bir ulaşım politikasının izlenmesi konusunda kararlar alınmıştır (Ayataç, 2016).

Özellikle Avrupa Konseyi’nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı, 1992 tarihli ilk kentsel şartında;

- Otomobil kullanımının azaltılması,
- Değişik ulaşım türlerinin geliştirilmesi,
- Yolların sosyal mekan olarak düzenlenmesi,
- Kökleşmiş anlayışların değiştirilmesi, ilkeleri esas alınmıştır.

2008 Tarihli Avrupa Kentsel Şartı II de ise; kentlerin, kentsel toplumların günümüzdeki sorunları ile baş edebilmesini olanaklı kılacak bir dizi ortak ilke ve kavram oluşturma, yeni bir kentsel yaşam şeklinin çerçevesinin çizilmesi gerekliliği kararı alınmıştır (Acar, 2001).

Kentlerin ve kasabaların düzgün bir şekilde işlemesi ve çevresel açıdan sağlıklı bir kentsel gelişme elde edebilmesi için ulaşımın öneminden bahsedilmiştir. Günümüzün yoğun iletişim toplumlarında, seyahat ve hareket olanağının giderek önem kazanması, kentsel yaşam kalitesi açısından sürdürülebilir ulaşımı belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkarmıştır. Bu bağlamda, sadece kamu ulaşımına sınırlı kalmayan yollar ve kamusal alanlar için, her türden ulaşım olanak veren, ancak sosyal yararlılıkları açısından otomobil ve motosikletlerin daha az payı olan yeni bir toplumsal paylaşım sağlayan toplu taşıma politikasının tercih edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 2008).

1980’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerdeki ulaştırma kurumlarınca geliştirilen “Toplu Taşıma Odaklı Gelişim” olgusu da büyük kentlerde ulaşım sorununa çözüm sunmak isteyen yerel yönetimler için yönlendirici niteliktedir. TOD toplu ulaşım seçeneklerini en üst düzeye çıkarmak, kamu ulaşımını yaygınlaştırmak ve insanlara transit ulaşım hakkında seçenekler sunarak, kentsel tasarımda yaya dostu sistem kurulmasını hedeflemektedir. İstanbul’da da ulaşımın karayolu ağırlıklı bir sistemde geliştiği, metro vb. raylı sistemler ile metrobüs, otobüs, minibüsten oluşan kentte yaşayanların %53’ünü taşıyan bir toplu taşıma ağı olduğu bilinmektedir. Özellikle metrobüs ve metro ağlarının birbiriyle entegre olması hızlı ve ucuz ulaşım imkanı sağlamakta, yaya dolaşımını desteklemektedir.

Mevcut durum analiz edildiğinde, Türkiye’de toplu taşıma odaklı gelişim boyutunda belirli hatlar boyunca, merkezi iş ve çalışma alanlarını baz alan yaklaşımlar şeklinde ulaşım sisteminin geliştiği görülmektedir. Genellikle insanların merkezlere erişimlerinin kolaylıkla sağlanmasına odaklanılmaktadır. Gerçekleştirilen projeler ile yayılmış kentsel bölgelerde ikamet etmekte olan kişilerin gün içerisinde yaptıkları yolculukların erişilebilirliğini sağlamak esastır. Özellikle İstanbul deneyiminde metrobüs ve raylı sistemler benzeri ulaşım ağlarının toplu taşımayı geliştirerek, özel araç kullanımını azalttığı görülmektedir. Alan kullanımı ve yaya dostu mekanlar kazanımı konusunda yurtdışı örneklerinin daha başarılı olduğu görülmektedir. Bu sebeple Türkiye’de Transit Odaklı Gelişim için daha fazla araştırma yapılması gerekmekte, farklı meslek disiplinlerinin işbirliğinin olduğu (Ulaştırma Mühendisliği, Şehir ve Bölge Planlama, Mimarlık, Kentsel Tasarım, Peyzaj Mimarlığı vb.) ulaşım planlama/tasarım işbirliği sağlanmalıdır.

TOD uygulamaları kompakt yapılı, karma kullanımlı kentlerde kentsel ulaşımında zaman ve maliyet israfı önlenmekte, yaya öncelikli yürünebilir çevreler oluşmaktadır. Ülkemiz örneklem alanı İstanbul’da İBB çalışmaları sayesinde toplu taşıma açısından çok büyük ilerlemeler kat edilmiştir. Yalnız yaya dostu mekan kazanımı açısından, uluslararası kent örnekleri ile karşılaştırıldığında ülkemiz metropollerinin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

1. Kentsel Ulaşım ve Yaya Öncelikli Planlama/Tasarım

Tarihsel yapı incelendiğinde tüm büyük kentlerin kuruluşunda ve gelişiminde kentsel altyapı önemli bir rol üstlenmiştir. Örneğin Mezopotamya ve Antik Yunan kent devletlerinde altyapı kentsel iktidarın korunması ve sürdürülmesinde önemli bir rol üstlenirken, yaygın ulaşım sistemleri ve altyapı imparatorluk başkentlerinin konumlarını, etki alanlarını güçlendirerek, kalıcı hale getirmelerinde etkili olduğu görülmüştür(Şahin, 2012).

Günümüz dünyasında ise kentsel altyapının dönüştürücü gücü geçmişe göre çok daha fazla artmıştır. Kentlerin küresel bir ağ içerisinde kamu, özel sektör ve sivil toplumun ortak yararlığını mümkün kılacak birer düğüm noktası haline gelmeleri kentsel altyapının da bir ağ yapısı içerisinde yapılmasını ve sunulmasını getirmektedir (Şahin, 2012). Bu durum tüm kentlerde kentsel altyapıyı kentsel fiziksel çevrenin oluşumu için en önemli güçlerden birisi haline getirmiştir. Kentsel altyapı tüm mekânsal ölçekleri, sosyal sınıfları ve disiplinleri çapraz biçimde etkilemektedir (Neuman ve Smith, 2010).

Ulaşım ve ulaşım ilişkileri, her dönemde, kent formu ve dokusunun temel belirleyicilerinden olmuştur. 19. yüzyılda demiryolları altyapısı kentlerde önemli yapısal değişiklikler yaratmış; 20. yüzyılın şehirlerini ise otomobil şekillendirmiştir. Ulaşım ağları, tarihin her döneminde kentsel gelişmeyi etkileyen etmenlerin başında yer almıştır. Bu bağlamda ulaşım ağları ile kentsel gelişme arasındaki ilişkinin geri beslemeli döngüsel bir sistem olduğu söylenebilir. Arazi kullanım kararları, taşınım gereksinmesi yaratarak ulaşım ağını etkiler, mevcut ulaşım sistemini yetersiz hale getirebilir, yeni ulaşım talepleri ortaya çıkarabilir. Kentin planlanan arazi kullanım kararlarının gerçekleşmesi ve ulaşım sorunlarının azaltılması, arazi kullanımı ve ulaştırma arasındaki ilişkilerin iyi kurulduğu bir planlama ve uygulama ile mümkündür (Uysal, 2006).

1980 sonrasında uygulanan neo-liberal politikaların ulaşım sektörüne yansımaları, sürdürülebilirlik, özel sektör katılımı, dışsal maliyetlerin içselleştirilmesi, fiyatlandırma, kullanıcı öder ilkelerinin bir bütünün parçaları olduğu görülmüştür.

Gelişmiş ülkelerdeki ulaştırma kurumları kent gelişiminin yeni istasyonların çevresinde ve bu yatırımlara bağlı olarak gelişmiş, yeni toplu ulaşım istasyonlarının kent gelişimindeki etkilerini daha iyi anlaşılabilir, kentsel gelişim sistemine destekleyici bir aktör olmaya başlamış, ulaşım yatırımcıları daha çok yaya kullanıcı yoğunluğu getiren ve ulaşım desteği gerektiren projelere destek vermiş, “Toplu Ulaşım Destekli Gelişim” olgusu ortaya çıkmıştır (Basid vd., 2017).

Diğer bir önemli nokta da engelsiz, yaşanılabilir, kullanışlı ve erişilebilir kentsel alanların ve yapıların oluşturulması, engellilere yönelik farkındalık oluşturulmasıdır. Bu noktada kentsel mekânların büyük bölümünü oluşturan cadde-sokaklar aslında kentsel yaşamın başladığı ortak alanlardır. Kentlerde artan güvenlik sorunları, cadde-sokakların kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Buna ek olarak yetersiz kaldırım genişlikleri, yaya yollarında kot farklarının eğimi yüksek rampalarla veya rampasız olarak çözülmesi, yüksek bordür kullanılan kaldırımlar, kaldırımlara park etmiş araçlar ve döşeme malzemesinin de yaya yürünebilirliğini destekleyecek özellikte olmaması cadde-sokakların kullanımında kısıtlama getirmektedir (Dikmen, 2011, s.838-858).

Son yıllarda, Sağlık Bakanlığı'nın Türkiye'de Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programında (2013-2017) yürünebilir kentsel mekanlar, sağlıklı yaşam ve obezite ile mücadelede önemli bir araç olarak görülmektedir. Kentsel mekanda yürünebilirliği artırmak, kamusal mekânı renkli, canlı ve dinamik hale getirmekte; toplumsal etkileşime aracılık ederek, toplumsal uyumun ve yaşanabilir toplulukların gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Akkar Ercan ve Belge, 2017). Bu noktada bütünsel cadde tasarımı, istasyon alanları etrafında tasarlanan yaya mekanları, kontrollü erişim noktaları, korumalı yaya boşlukları vb. kentsel mekânın kullanılabilirliğini ve güvenilirliğini artıran çözümlere ihtiyaç vardır.

Bütüncül cadde tasarımı her yaşta kullanıcının güvenlik ve erişilebilirlik ihtiyacını en iyi şekilde karşılanmasını esas almaktadır. Yaşanabilir bir kent için sürücülerin, yayaların, transit erişim olanaklarını kullanan yolcuların ihtiyaçlarını dikkate alarak, paylaşımlı cadde uygulaması şeklindeki düzenlemelere ihtiyaç vardır (Slotterback ve Zenger, 2013). Bütüncül cadde tasarımında kaldırımlar; yapı zonu, yaya zonu, yeşil-kentsel donatı zonu ve kaldırım kenarı zonu şeklinde 4 kısımda ele alınmaktadır (Preferred Width for Sidewalk Zones, 2011).

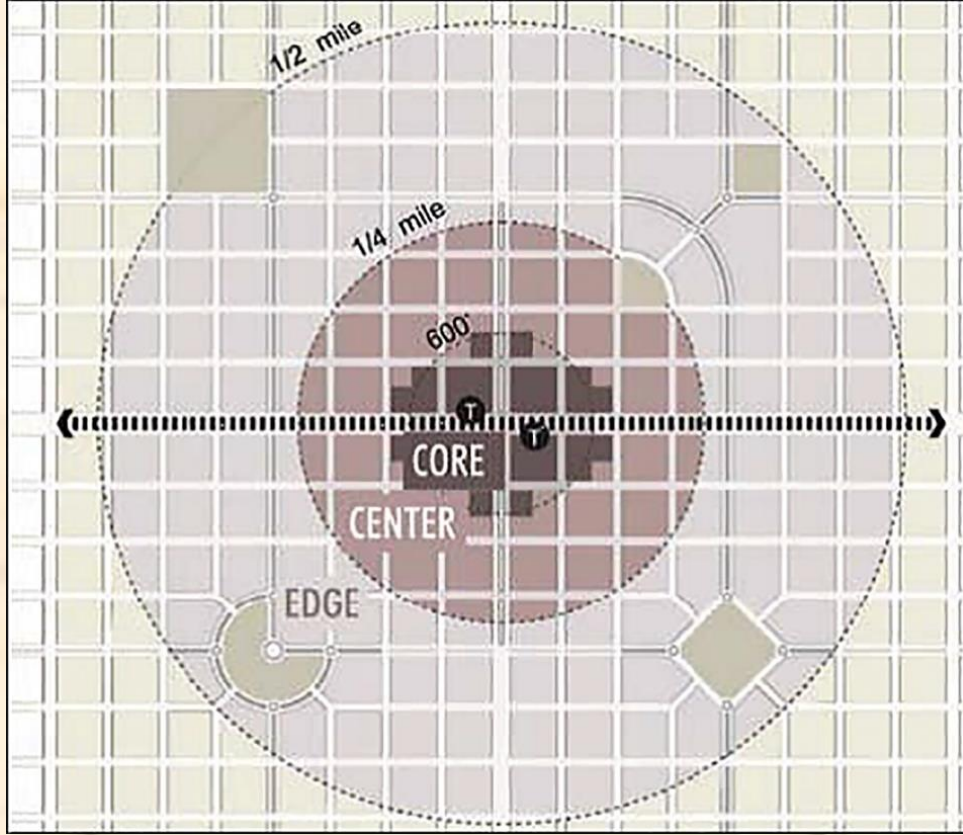
İstasyon alanlarının tasarım ve düzeni ise tehlikeli yaya hareketlerinin frekansı açısından önemlidir. Yaya trafiğini sinyalizasyon ile yaya geçitlerine yönlendiren kontrollü erişim noktaları olan kapalı istasyon alanlarını kullanmak güvenilir bir çözümdür. Düşük platformlu açık istasyon alanları ise genellikle kırmızı ışıkta geçmeye daha fazla müsaitken, yüksek platformlu kapalı istasyonlar, bu tehlikeli hareketlerin oluşumunu azaltabilmektedir (EMBARQ, 2015).

Dolayısıyla yaya yolu ağının niteliği, sokakların fiziksel tasarım kalitesiyle doğrudan ilişkilidir; Ayrıca "Engelsiz hareket" için her yaşta ve yetide olan insanın kesintisiz ve engellenmeden mekânda yürüyebilme olanağı sağlanması gerekir (Akkar Ercan ve Belge, 2017). Türkiye'de 2000'li yılların başında özellikle engellilerin erişilebilirliği bağlamında çalışmalar önem kazanmıştır. Örneğin yürüyüş mekanlarının planlamasında eğimin 1/12'den fazla olmamasına dikkat edilmeli, basamak ve kaldırım kenar taşları gibi platformlar ile tekerlekli sandalye, çocuk arabası geçişini engelleyen düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Özellikle köşe dönüşlerde rampa yapılması, erişilebilirliği artırmaktadır (EMBARQ, 2015).

Kentsel mekânın yaya odaklı çözümü için, yaya erişim ağının farklı ulaşım türleriyle doğrudan bağlantılı olması gerekir. Bunun için, motorsuz ulaşım araçlarıyla, toplu taşıma (otobüs, minibüs, tren, tramvay ve benzerleri) ve özel araçların birbirine eklemlendiği; toplu taşıma duraklarının, otoparkların, gar, otobüs terminali gibi aktarma merkezlerinin yaya ulaşım sistemiyle bütünleştiği; yayayı ulaşım stratejisinin odağına yerleştiren bütüncül ve kapsamlı bir ulaşım planına ihtiyaç duyulmaktadır (Akkar ve Belge, 2017).

2. Transit Odaklı Gelişim (TOD) ve İlkeleri

Transit Odaklı Gelişim (TOD), ulaşım seçeneklerini en üst düzeye çıkarmak, insanlara transit yakın yaşam tarzı hakkında seçimler sunmak, kamu ulaşımını yaygınlaştırmayı esas alan arazi kullanım politikaları ve kentsel tasarım-planlama konseptini içermektedir. Tipik olarak bir TOD mahallesi, hafif raylı sistem ve otobüs durağına sahip, daha düşük yoğunluklu kentsel gelişim alanını temsil etmektedir. TOD genel olarak yürüme mesafesi içerisindeki bir toplu taşıma durağından ¼ ya da ½ mil yarıçap içerisinde bir alana hizmet etmektedir (Florida TOD Guidebook, 2012). (Şekil 1).

Şekil 1: TOD kentsel hizmet alanı şeması (Florida TOD Guidebook, (2012)).

Transit istasyon durağına 5-10 dakikalık yürüme mesafesi içerisinde varılabilmesini amaçlamaktadır. Konut, ticaret ve ulaştırma alanlarında seçenekler sunmaktadır. Değişken ekonomik ve sosyal koşullara cevap verebilecek şekilde esnek tasarım imkanı sunmaktadır. TOD mevcut mahalle karakterini ve mevcut mahallelerin sürdürülebilir işlevsel kullanımı ile canlılığını desteklemektedir. TOD, toplumsal gelişme tipini referans alan bir altyapıya sahiptir. Yürünebilir bir mahalle yapısı ve aktif kentsel nişler şeklinde cadde-sokak bağlantıları ile sürdürülebilir mekan kullanımını sağlamaktadır. Kentsel yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Florida TOD Guidebook, 2012).

Transit odaklı gelişim bölgeleri; düşük yoğunluklu, orta yoğunluklu ve yüksek yoğunluklu olmak üzere 3 yerleşim özelliği şeklinde görülebilir.

Düşük yoğunluklu geçiş alanlarında TOD, dönüm başına 1-20 konut arasında değişen yoğunlukta konut kullanımlarını desteklemektedir. Düşük yoğunluklu alanlarda, mevcut yapıların kütlelerine ve ölçeğine odaklanarak, birbiri ile işlevsel ve uyumlu bir kentsel arazi kullanımı oluşturmaktadır. Arazi kullanım yapısı olarak, yeme-içme alanları, kreşler, sosyal tesisler, hafif raylı sistem istasyonları ve kavşakların yakınında gelişmektedir.

Orta yoğunluklu transit gelişim alanlarında TOD, dönüm başına 20-50 konut yoğunluğuna sahip arazi kullanımlarında etkindir. Bu alanlar genellikle konut ve ticari gelişim alanlarıdır. Çok katlı konut gelişim alanlarında zemin kat kullanımlarda perakende ve ofis kullanımları ile kentsel mekanda hareket kazandırmaktadır.

Yüksek yoğunluklu gelişim alanlarında TOD uygulaması, transit istasyonlarına yakın mesafede bulunan yayaların yoğunlaştığı yüksek nüfuslu merkezi yerlerdedir. Bu alanlarda raylı sistemler geliştirilmiştir. Bina yükseklikleri, yüksek yoğunluklu konut ve yüksek yoğunluklu ofis-ticari kullanımlar için kurulmuştur. Erişilebilirlik ve aktivite olanakları fazladır (Transit Oriented Development Success Stories, 2010).

TOD'un temel ilkelerini sıralayacak olursak:

- Kompakt, nispeten yoğun gelişme olan yerleşimler
- Yürüme ve bisiklet mesafesinde kamu ulaşım seçenekleri

- Canlı, birbirine bağlantılı cadde- sokak ağları ve kentsel çevre
- Konut, iş, hizmet, alışveriş şeklinde karma arazi kullanımı
- Günün her saatinde aktif kullanıma imkan veren kentsel arazi düzeni şeklindedir (Doğru ve Yılmaz, 2017).
- Kentsel ulaşım açısından yapısal ölçekte TOD'un faydaları;
- Çok katlı ve farklı kullanımlar (zemin kat ticaret, ara katlar ofis ve üst katlar konut) öngörmesi, yatayda alınacak olan mesafeyi kısaltmasıdır.
- Yüksek yoğunluklu yapılaşma alanlarında metro veya diğer toplu ulaşım istasyonlarından 10 dakikalık yürüme mesafesi ve bisiklet mesafesi içindeki daireyi kapsamamasıdır.
- Kamusal açık alanlar oluşturması ve açık alanların (sokak, meydan ve park) optimum şekilde toplum tarafından kullanılmasını sağlamasıdır.
- Mahalleli için farklı arazi kullanımının yanı sıra toplu ulaşım istasyonuna yürüyerek ulaşmayı sağlamasıdır.
- Alışveriş, yaya hareketi ve istihdamı yükseltmesidir.
- Farklı ulaşım türlerini entegre ederek, toplu ulaşımı ve yaya ulaşımını öncelikli kılmasıdır,
- Sokakları yürüme ve bisiklet kullanımı için öncelikli planlamasıdır.
- Özel ve kamusal kentsel gelişme projelerine imkan vermesidir.
- Nüfus ve yapı yoğunluğunu belirli bir değerün üstünde tutarak, kentsel gelişme merkezi işlevi göreyerek ekonomiyi güçlendirmesidir
- Mahalle sakinleri için ulaşım maliyetini azaltması, yürüme mesafesinde ulaşım noktalarına erişimi sağlamasıdır.
- Sokakların bağlantı kurulabilirlik özelliklerine göre yaya ulaşımını öncelik veren ve çevredeki araç trafiğini de kontrol altına alan bir sistem oluşturmasıdır.
- Otopark yönetimi ve Park et & Devam et yaklaşımı ile toplu ulaşım transfer sağlayarak kent merkezlerinin kullanım kapasitesini yükseltmesidir. Transit Odaklı Gelişimde Otoparklar, kent merkezi sınırına değmekte ama kent dışında olacak şekilde konumlandırılarak, araç trafiğinin toplu ulaşımına entegrasyonu sağlamakta ve özel araç kullanımı oranını düşürmektedir (Capital Metropolitan Transportation, 2016).

Transite dayalı ulaşımı anlamak açısından megakentlerin deneyimlerini incelemek faydalı olacaktır.

3. Metropol Kentlerde TOD Uygulaması

3.1. Florida

Florida'da TOD'un ilk ve en önemli hedefi kompakt ve yürünebilir bir çevre oluşturmaktır. Bu kapsamda toplu taşıma kullanımını artırmaya ve seyahat süresini kısaltmaya çalışılmaktadır. 1990'da özellikle Denver Bölgesinde büyüme talebini karşılamak amacıyla çoklu ulaşım seçeneklerine yönelinmiştir. 122 mil uzunluğunda yeni ticari metro hattı ve hafif metro hattı kurulmuştur. 18 mil mesafede çalışan hızlı otobüs (BRT: Bus Rapid Transit) sistemi ve 21.000 m²'lik yeni otopark alanı oluşturularak park et ve devam et şeklinde bir işlevsel ulaşım akışı sağlanmıştır. Ulaşım alternatifleri olan kentte bütüncül cadde kullanımı, metro hattı, liman hattı kullanımı, bisiklet ve yaya işlevine dayalı bir kentsel çevre oluşturmak istenmiştir. Güney Florida'da 72 mil uzunluğunda Sunrail metro hattının 2060 yılına denk gelen büyüme talebi hesap edilerek yapıldığı bilinmektedir. Florida da istasyon alanlarına yer için gelişim alanları seçilmiştir. Transit teknolojisi ve transit servis karakteri istasyon alanlarının yoğunluğunu, türünü ve mekan kullanımını etkilemektedir. Transit destekleyici alanlar, istasyon alanı, ana transit noktası, transit mahallelerden oluşmaktadır (Renaissance Planning Group, 2011).

Ulaşım sistemi istasyon ağları etrafında çözölen Florida'da ticari metro hattı; hafif metro, elektrikli araçlar, hızlı otobüs (BRT) ve hızlı metro hatları kullanılmaktadır. TOD Bölgesel Merkez, Topluluk ve Mahalle merkezi olmak üzere 3 ölçekte ele alınmaktadır. Topluluk Merkezleri; alt bölgesel ve yerel ekonominin merkezi, toplumsal aktivite alanı olarak işlev vermektedir. Şehir merkezlerinde bir veya daha fazla transit aktarım türünü içerir. Topluluk merkezlerindeki ikamet alanları tipik olarak bölgesel merkezdeki konut yoğunluğundan düşüktür. Konut ve karma kullanımlar arasında erişilebilir, dengeli bir arazi kullanımı vardır. Topluluk merkezlerinde genellikle transit istasyonlarına varış, yürüme mesafesi içerisinde çözülmüştür. Topluluk merkezleri gelişim tarzı kentten-banliyö yerleşimlere bir düzen içerisindedir. Yapı yoğunlukları, gelişme yoğunlukları da bu ölçüde uyumludur. Otoparklar transit istasyonlara yakın bir şekilde yapılandırılmıştır.

Konut kullanımları yoğun olan mahalle merkezlerinde ise tek tür transit seçeneği vardır. Transit istasyona erişim yürüme mesafesinde çözülmüştür. Bütünsel cadde kullanımı ve kaldırım zonları vardır. Florida'da TOD sistemi ile değişken iklim koşullarına karşı, korunaklı ara yüzler oluşturularak yaya yürünebilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Florida'da ticari ve kültürel öneme sahip bölgesel merkezde ise, hızlı metro, hafif metro, banliyö treni, BRT, yerel otobüs olmak üzere çok alternatifli transit seçeneği vardır. Buna dayalı olarak yolcu taşıma kapasitesi de fazladır.

3.2. Edmonton

Edmonton şehrinde TOD bir transit istasyon ve merkezle bütünleşmiş ve planlanmıştır. TOD ile barınma, alışveriş ve istihdamın devam ettiği 400 m boyunca uzanan bir ağ vardır. TOD, LRT (Light Rail Transit) istasyonları etrafında çözülmüştür. Mevcut transit toplam mesafesi 21 km olup, 15 adet LRT istasyonu vardır. Edmonton'da TOD'un amacı, özel otomobil kullanımını azaltmaktır. Transit duraklara varış mesafesi azaltılarak bisiklet kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. 400 m yürüme mesafesi içerisinde transit duraklara erişim oluşturan bir altyapı hazırlığı vardır. İnsanların çoğunun bir araya gelmesini sağlayan ve toplumsal canlılığı artıran ve kısa mesafelerde araç kullanımını azaltan, yürümeye teşvik eden arazi kullanım planı hakimdir. Bütünsel kullanımlı caddeler, kaldırım zonları ve bisiklet yolları oluşturulmuştur. Yaya güvenliğini sağlamak ve yaya erişilebilirliğini artırmak hedeflenmiştir. İstasyonlar etrafında bisiklet park alanları tasarlanmıştır (The City of Edmonton, 2011).

TOD ile özel araç sahipliğinin azaltılması ve transit ulaşım tercihlerine katılımın artırılması istenmektedir. Mahalle, gelişmiş mahalle istasyonu, yeni mahalle istasyonu, iş istasyonu, şehir merkezi istasyonu, kurum/rekreasyon istasyonu olmak üzere 6 kategoride istasyon alanları oluşturulmuştur. Mahalle istasyon alanı transit istasyona 400 m yürüme mesafesindedir (Barua ve Alam, 2013).

3.3. Boston

1850'den itibaren transit servislere imkan veren Boston'da transit istasyonları, şehrin ¼ mil alanını kaplamaktadır. Transit servislerin %51'i okul çevresinde, %56'sı konut alanı çevresinde, %80 ise iş alanı çevresindedir. Boston'da TOD gelişim stratejisi iki temele dayalıdır. İlki, tüm mahalle merkezlerinin geniş bir toplu taşıma ağı veya bisiklet yol ağına sahip olması ve bunların kentin tüm kültürel ve doğal kaynaklarına bağlantısının oluşturulmasıdır. İkincisi her bir mahalle merkezinin niteliğine ve toplumsal gelişim hedeflerine bağlı olarak arazi kullanım ve tasarım politikalarında uzun vadeli stratejik kararlar alınmasıdır (Renaissance Planning Group. 2011).

ABD'nin en gelişmiş yerleşimi olan Boston'da günümüzde (MBTA: Massachusetts Bay Transportation Authority) Metropoliten Boston Yönetimi tarafından yapımı devam ettirilen farklı projeler vardır. Özellikle BRT hattı ile Boston şehir merkezi ve Logan Havaalanı arasında yaklaşık 1 mil uzunluğunda ulaşım ağı Silver Line hattı devam etmektedir. Diğer önemli projeler, güneydoğu Boston'a hizmet sağlayan Fairmount hattıdır. Bu hat Amerika'da en pahalı cadde-yol ağı projelerindedir. Trafik akışını iyileştirmek ve Boston çevresi banliyö bölgelerindeki kronik trafik tıkanıklığını hafifletmek için planlanmış etkin bölünmüş bir yol ağına sahiptir. Boston'da merkezi cadde ile North End ve kıyı mahalleleri şehrin ekonomik yaşantısından uzaklaştırılmıştır. Kıyıya paralel rekreasyon ve park alanları oluşturulmuştur (Renaissance Planning Group. 2011).

Kentsel gelişim açısından South istasyonu Boston'da banliyö demiryolu, metro, otobüs, bölgesel yolcu trenleri olmak üzere bir çok transit seçeneğini birleştiren önemli bir hattır. Boston'da transit ağları oluşturulurken ticari alan, barınma- konut alanları, kitlesel konut- mahalle, akıllı kent hedefleri dikkate alınmaktadır (Renaissance Planning Group. 2011).

3.4. New Jersey

New Jersey' de TOD çalışmalarına işe gidiş sürelerini kısaltma ve kamu ulaşımını desteklemek amaçlı yatırımlar 1990'larda başlamıştır. Otomobil bağımlılığını azaltmak, transit köy-mahalle vb. yerleşim alanları oluşturarak, yaşanabilir kent olgusunu artırmak ana hedeflerdir. Bu kapsamda kentsel büyümede çoklu ulaşım alternatifleri desteklenmiş olup, 5-10 dakikalık sürelerde kamu ulaşımına varış planlanmıştır. Sirkülasyon, alışveriş caddeleri, transit duraklar, kamusal mekan edinimi ve doğal çevre dikkate alınarak kentsel arazi kullanım politikaları geliştirilmiştir. Feribot ve deniz ulaşımı alt yapı sistemini destekleyen projeler hazırlanmıştır. (Renaissance Planning Group. 2011).

Çoklu ulaşım ağını destekleyen; otobüs, hafif raylı sistem, metro gerçekleştirilmiş ve 600 mil uzunluğunda raylı sisteme dayalı altyapı hazırlanmıştır. New Jersey'de transit duraklar etrafında kamusal mekanlar oluşturulmuştur. Rahway istasyonu, Newark Penn istasyonu, South Orange İstasyonu, Morris Town istasyonu, Bay Street İstasyonu

şeklindeki istasyon dağılım alanları ile şehir ulaşım ağı sağlanmaktadır. Otobüs hattı boyunca bisiklet ve yürüme yolları ile paylaşımlı cadde uygulaması yapılmıştır (Renaissance Planning Group. 2011).

4. Transit Odaklı Gelişim (TOD) ve Yaya Odaklı Tasarım Açısından Türkiye; İstanbul

Marmara Bölgesi kentsel ağ yapısı incelendiğinde sanayi sonrası dönemde demiryolu ulaşımı ve limanların kentsel ulaşımında belirleyici olduğu görülmektedir. Yirminci yüzyılın ortalarından sonra kentsel ağ yapısını oluşturan omurganın önceleri karayollarının, sonraları otoyolların etkisinde geliştiği görülür. Günümüzde ise hızlı tren hatları ile entegre kentsel ağ ve ulaşım altyapısı geliştirilmesi için çalışmalar devam etmektedir (Gündüz, 2011). Marmara ölçeğinde ulaşım ağı bağlamında yapılan çalışmalarda özellikle İstanbul bağlantılı projelerde yoğunlaşmaktadır.

Marmaray hattında oluşacak yoğunluğu hafifletmek için Boğaz'a yapılan üçüncü köprü projesi ile de Ankara-İstanbul Sürat Demiryolu Projesi bağlantılı demiryolu geçişinin de dahil edilmesi düşünülmektedir (URL1). Hızlı tren hatlarının yaygınlaşmasıyla şehirlerarası yolcu taşımacılığında demiryolunun payı artacaktır. Hızlı tren hatları tamamlandığında ulusal demiryolu ağının omurgasını oluşturan

- Edirne-İstanbul-Eskişehir-Ankara-Sivas-Erzurum-Kars
- Edirne-İstanbul-Eskişehir-Polatlı-Konya-Adana-Gaziantep-Cizre hattı, tamamlanmış olacaktır.

Ayrıca 3. Boğaz köprüsüne entegre demiryolu ağı ile tarihi "İpek Yolu"nu canlandırmayı hedefleyen TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) projesi de gerçekleştirilmiş olacaktır. TRACECA projesinin temel amacı, Avrupa Birliği desteğini alarak Avrupa'dan Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Denizi güzergahında Orta Asya'ya kadar uzanan taşıma koridoru oluşturulmasıdır (Erdal, 2004)(Şekil 2).

Kent Akademisi

Şekil 2: İstanbul 3. Köprü Güzergahı, TRACECA Projesi (İBB 2018'den alınarak geliştirilmiştir).

İstanbul Ulaşım Master Planı (IUMP)(1), 2007 yılı arazi kullanım planlarında yıllık % 3'den fazla olan nüfus artışının devam edeceği ve nüfusun 2023'de 20 milyonun üzerine çıkacağını öngörülmektedir. Araç sayısının da üç kat bir artışla 4.19 milyona çıkması planlanırken, araç sahipliği oranının ise hane bazında % 67'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu faktörlerin tamamının sonucunda şehir içindeki trafiğin daha çok büyümesi ile beraber Boğazi aşan yolculuk sayısının 1.5 katına çıkması beklenmektedir (ELC Group, 2011).

Toplu ulaşım açısından İstanbul'da özellikle transit geçiş için talep edilen 3. köprü, Ulaştırma Bakanlığınca yürütülen ve planlama sürecinde de ele alınan Marmaray ve diğer raylı sistem taşıma projeleri ile özellikle son dönemlerde geliştirilen karayolu tünelleri (Avrasya tüneli) önemli projeler arasındadır. Özellikle 3. Köprü projesi İstanbul'un kuzey yönünde gelişme eğilimini artırmaktadır. Yapılan araştırmalarda Anadolu ve Avrupa yakaları arasındaki geçişlerde köprü geçişlerinin %81'lik, deniz yoluyla yapılan boğaz geçişlerinin ise %19'luk bir paya sahip olduğu dikkati çekmiştir (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, 2010). TRACECA projesinin omurgasını oluşturan 3.Köprü Projesi, transit trafiğin daha kuzeyden geçirilerek, kent içi kara ulaşımında trafiği rahatlatma amacına da hizmet etmektedir (Çalışkan, 2009).

Bunun yanı sıra İstanbul'da şehrin trafik yoğunluğunu rahatlatmaya yönelik 161 km'lik karayolu tüneli projelendirmelerinin de devam ettiği bilinmektedir. Yakın zamanda tamamlanan Avrasya Tüneli Projesi, İstanbul Boğazi'nin altında, İstanbul'un Asya ve Avrupa yakasındaki sahilleri arasında 5,4 km uzunluğunda bir karayolu tüneli projesidir. Avrasya Tüneli, Boğazi geçen üçüncü bir yol aracılığı ile mevcut yoğunluğu hafifletmeye katkıda bulunmak için tasarlanmış olup, Avrupa- Asya arasında 100 dakikaya varan yolculuk süresini, 15 dakika gibi kısa bir süreye indirmektedir. Bu sayede ulaşım kolaylaşarak, seyahat süresi kısaltmakta ve kentsel ulaşımında artan güvenilirlik gibi büyük ekonomik faydalar sağlanabilmektedir (ELC Group, 2011).

Çalışma kapsamında ise metrobüs ve hattı üzerindeki raylı sistemler ele alınmaktadır. Metrobüs uygulaması ve raylı sistem yatırımlarının erişilebilirliği önemli derecede artırdığı görülmektedir. Güzergahtaki talep karşısında kapasitenin yeterli olup olmadığı ve kullanılan araç teknolojisine ilişkin eleştiriler olmakla birlikte, metrobüs projesinin, uygulama tahsisli otobüs yolu

düzenlemesine Türkiye’den verilebilecek iyi örnekler arasında olduğu bilinmektedir (Çalışkan, 2009). Doğu-batı ekseninde E-5 hattı boyunca düzenlenen metrobüs hattı Beylikdüzü-Söğütlüçeşme arası bağlantı sağlamakta özel araç ve servis kullanımını az da olsa düşürebilmesi, özellikle sıkışık trafikte ayrıcalıklı şerit özelliğiyle diğer insanları teşvik edici olması, kısa sürede uzun mesafe kat edebilmesi ve trafiğe köprü geçişleri dışında hiç girmemesi vb. artıları sebebiyle de oldukça önemlidir. Ücretlendirme politikası, duraklara erişim ve geçitlerin (özellikle engelliler için) kullanılabilirliği, şerit esnekliğinin çok sınırlı olması vb. sebepler metrobüs projesinde kaza ve arıza durumlarında ulaşım sisteminin kilitlenmesine sebep olmaktadır (Çalışkan, 2009).

Türkiye’de özellikle 1970’lerden itibaren devam eden çalışmalarda kompakt yapıyı değiştirerek, kontrollü bir desantralizasyon politikasıyla mekanda yayılmadan, belli koridorlar boyunca gelişim stratejisi benimsendiği ve buna dayalı ulaşım altyapısı kurulduğu görülmektedir (Öztaş, 2014). Özellikle ulaşım ağları içerisinde metrobüs, marmaray, metro aksları üzerinden diğer toplu taşıma aksları ile bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır. Metrobüs ve bağlantılı raylı sistemler koridorlar şeklinde E5 üzerinde zonlar oluşturmakta, yoğun kullanım kapasitesi göstermektedir. 2017-2018 yılı Şubat-Mart ayları İBB metrobüs yolcu taşıma kapasiteleri incelendiğinde Şirinevler, Cevizlibağ, Mecidiyeköy, Zincirlikuyu, Uzunçayır istasyonlarında yoğun kullanım olduğu saptanmıştır (İBB, 2018’den alınarak geliştirilmiştir) (Tablo 1).

Tablo 1: Metrobüs istasyonlarında şubat ve mart ayı yolcu sayıları (İBB 2018’den alınarak geliştirilmiştir).

Metrobüs İstasyonlar	Şubat ayı yolcu sayısı	Mart ayı yolcu sayısı
Şirinevler	275,004	319,447
Cevizlibağ	258,699	304,27
Mecidiyeköy	321,652	373,684
Zincirlikuyu	510,488	588,213
Uzunçayır	328,014	376,115

Megakent İstanbul’da raylı sistem ağının (metro, tramvay, marmaray) 160,55 km olduğu görülmektedir. Raylı sistemler sayesinde 169.000 özel aracın trafiğe çıkması engellenmektedir. Avrupa yakasında İstanbul metro ağları açısından aktarım noktası Yenikapı olan metro ağı iki kola ayrılmaktadır (Şekil 3). Bunlardan ilki Hacı Osman, ikincisi ise Esenler-Otogar üzerinden iki ayrı hat oluşturan Kirazlı-Bağcılar güzergahı ve Atatürk Havalimanı’na bağlanmaktadır. Bağcılar- Kirazlı hattı Halkalı Olimpiyat Stadı ve Başakşehir Metrokent’e bağlanmaktadır. Hacı Osman hattından Levent-Boğaziçi Üniversitesi’ne Sanayi’den de Seyrantepe’ye bağlanan metro ağı vardır (Şekil 3).

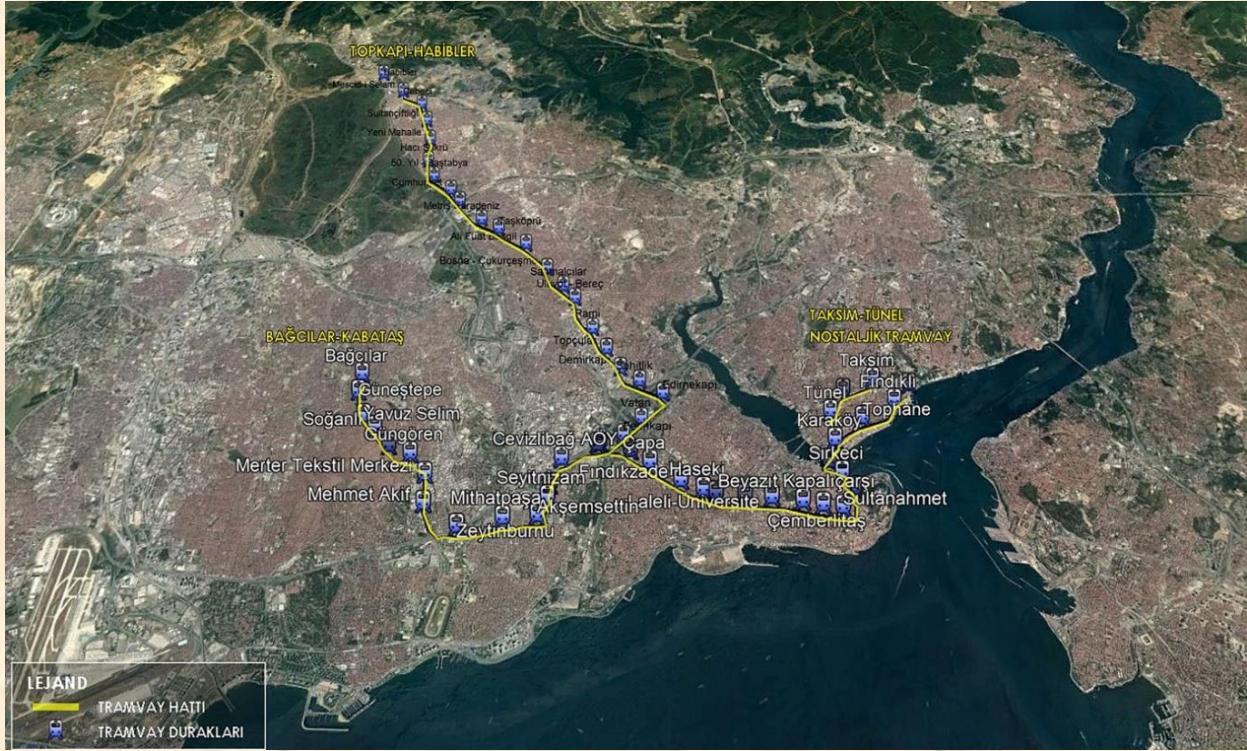
Kent Akademisi

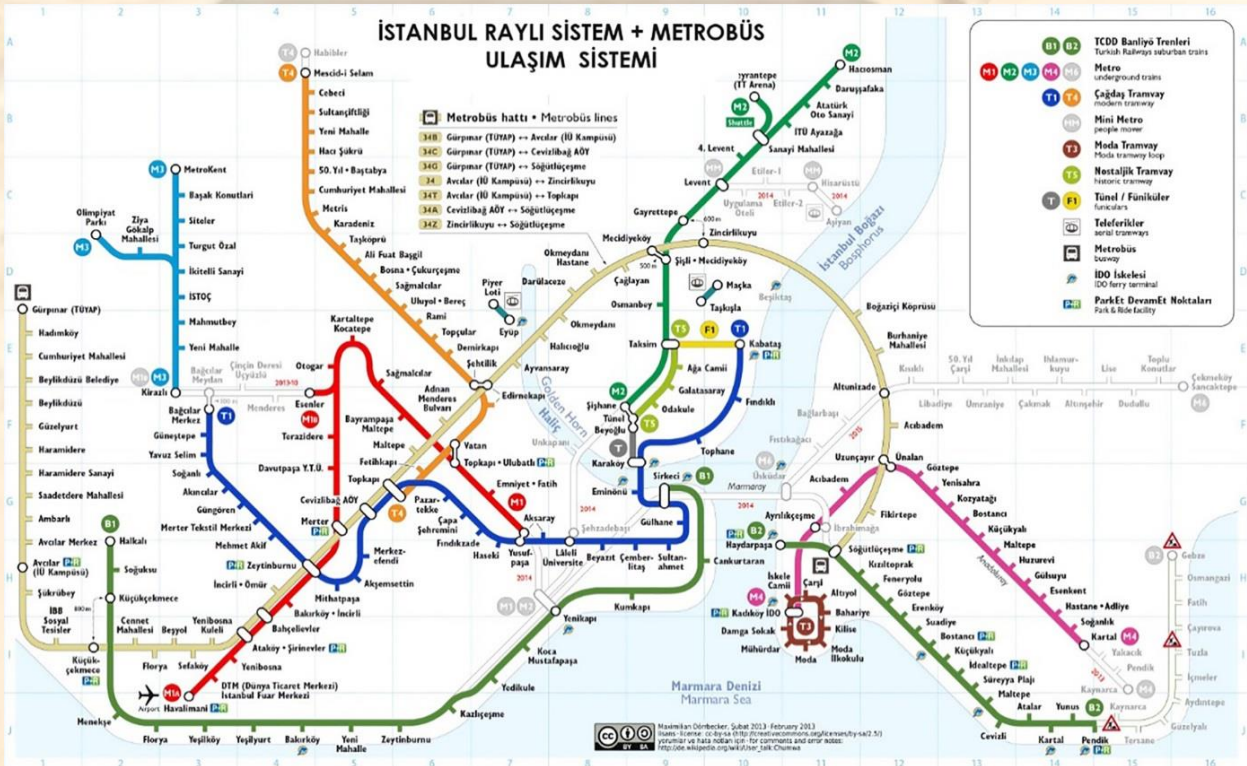
Şekil 3: İstanbul metro ağı (İBB 2018'den alınarak geliştirilmiştir).

Tramvay ağı Bağcılar-Kabataş arası, Topkapı-Habibler arasında hizmet vermektedir (Şekil 4). Karaköy-Tünel, Tünel-Taksim arasında da nostaljik tramvay hattı vardır. Yapımı 2011 yılında tamamlanan Ünalán-Kartal metrosu da Uzunçayır metrobüs istasyonu ile bağlantılandırılmıştır (Şekil 5). Yakın zaman içerisinde toplu taşımayı artırmak amaçlı 294,20 km'lik daha raylı sistem kurulması için çalışmalar devam etmektedir (Şekil 6).

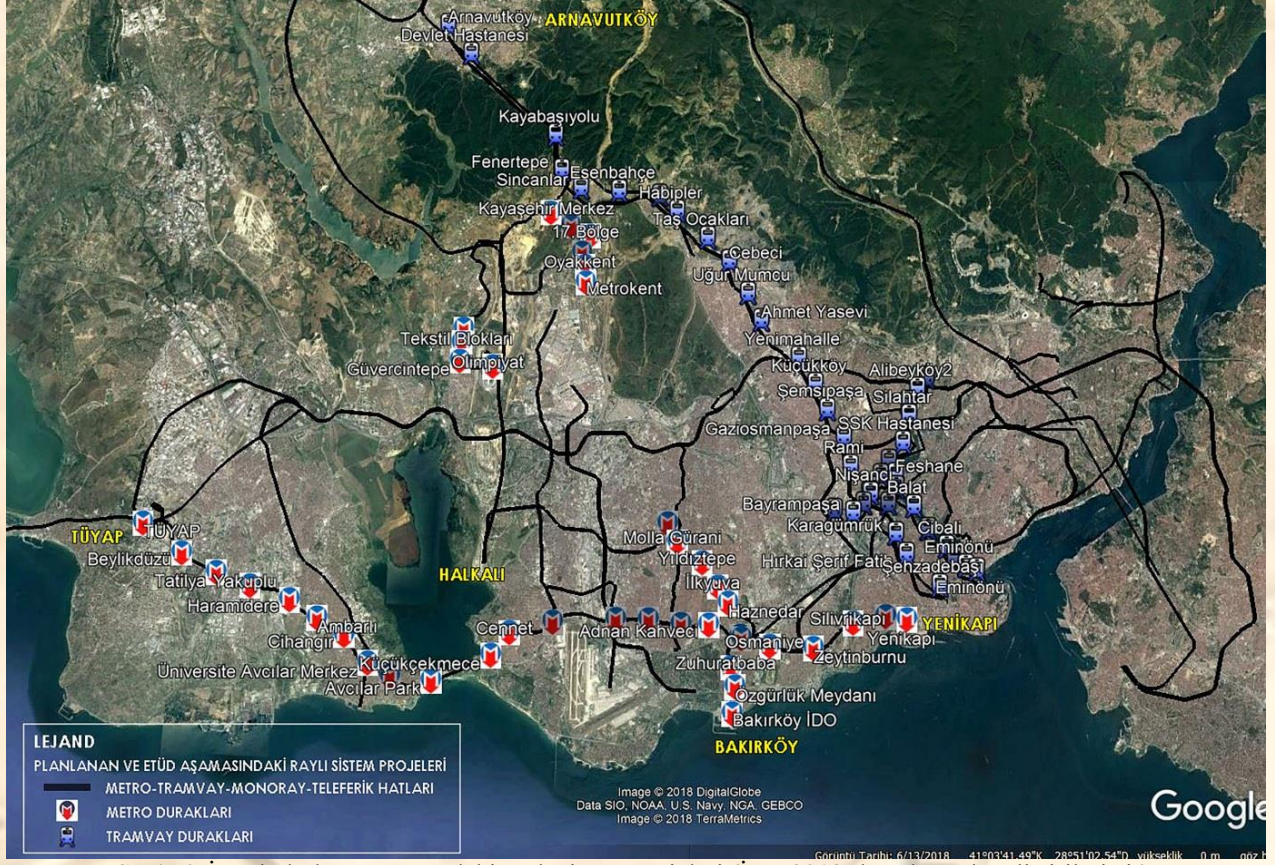
Kent Akademisi

Şekil 4: İstanbul tramvay ağı (İBB 2018'den alınarak geliştirilmiştir).

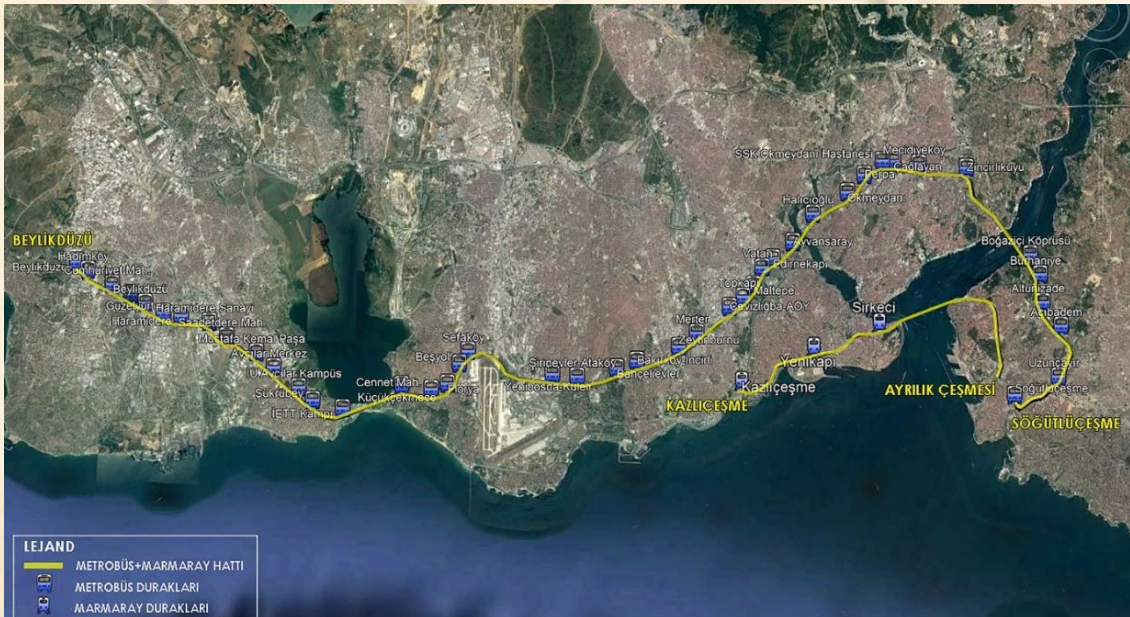

Şekil 5: İstanbul raylı sistem+metrobüs ulaşım sistemi ve Ünalın - Kartal metro bağlantısı (URL2).

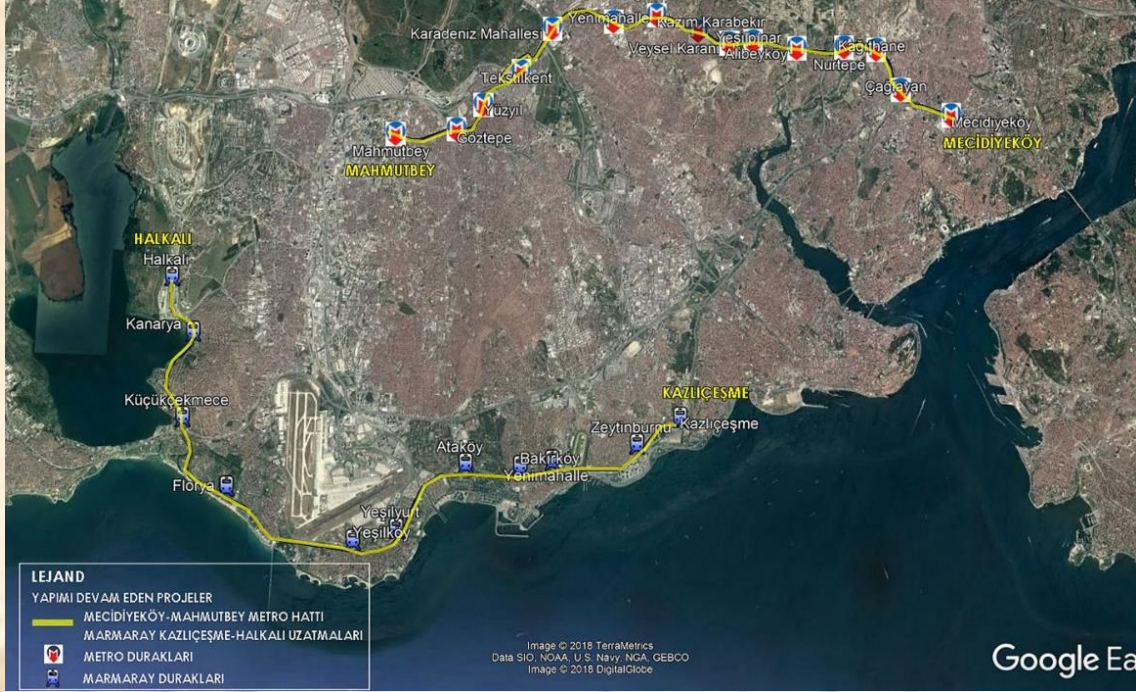
Şekil 6: İstanbul plan aşamasındaki raylı sistem projeleri (İBB 2018'den alınarak geliştirilmiştir).

Halkalı-Kazlıçeşme arası yapımı devam eden Marmaray Projesi ise “Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş, Tüneller ve İstasyonları” ismiyle “BC1 Sözleşmesi”nde belirlenen etapta (Kazlıçeşme, Yenikapı, Sirkeci ve Üsküdar olmak üzere) dört istasyon ile Kazlıçeşme İstasyonu’ndan Söğütluçeşme İstasyonu’na bağlantıyı sağlayan ana hattı oluşturmaktadır. Bu noktada Kazlıçeşme durağı Marmaray Projesi’nin çekirdeğini oluşturmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7: İstanbul metrosü ve Marmaray projeleri (İBB 2018'den alınarak geliştirilmiştir).

Avrupa ile Anadolu yakasını birleştiren tünel kısmı 13,5 km olup, Kazlıçeşme’de başlayarak, Ayrılık çeşme durağında tamamlanmaktadır. Güzergahın geri kalan 63 km’si ise banliyö hattından oluşmaktadır (Şekil 8). Proje Ortadoğu ve Avrupa’yı birbirine bağlayan ilk demiryolu hattı niteliği taşıması açısından oldukça önemlidir Hattın yapımı tamamlandığında araçla tek yönde 2-10 dakika arayla çalışacak 440 araçla günlük 75.000 yolcu taşınması hedeflenmektedir.

Şekil 8: Yapımı devam eden projeler ve banliyö hattı devam eden Marmaray projesi (İBB 2018’den alınarak geliştirilmiştir).

Marmaray projesi boğaz geçişi İstanbul’un tarihi çekirdeği olan Üsküdar ve Tarihi Yarımada arasında inşa edilmektedir. Bu bağlamda boğaz geçişi güzergahı bakımından da özel bir nitelik taşımaktadır. Boğaz geçişinin banliyö hatlarına bağlandığı düşünüldüğünde İstanbul’un tarihi çekirdeğinin “merkez” olma kimliğini güçlendireceği görülmektedir. Özellikle Marmaray hattı İstanbul metropolünün merkezi iş alanı; Tarihi Yarımada-Üsküdar bölgesinden kent çeperlerindeki sanayi alanlarına doğru uzanmaktadır. Her iki yönde de merkezi iş alanı-konut alanı-sanayi alanı dizilimiyle uzanan hat İstanbul makroformunun omurgasını oluşturmaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Daire Başkanlığı, Ulaşım Planlama Müdürlüğü, 2011).

Tarihi İstanbul kent çekirdeklerini (Tarihi Yarımada, Üsküdar) bağlayan tüp geçişli metro sisteminden; bölgesel ölçek bazında İstanbul metropolünü boydan boya gecen Halkalı-Gebze banliyö hattı ile Marmaray Projesi küresel ölçekte Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan hızlı tren hatlarından birini oluşturmaktadır. Dolayısı ile Marmaray Projesi sadece kent içi metro

sistemi değil, aynı zamanda demiryolları bağlamında küresel bağlayıcı ulaşım olanağı sunması açısından da önemlidir.

Toplu taşıma sistemleri çevre bilincinin gelişmesi, tıkanmış yollar ile kentsel yayılmanın engellenmesi, nüfus, kent büyüklüğü, maliyet, erişilebilirlik ihtiyacı ve koridorlar oluşturması vb. faydalar açısından birçok kentsel soruna çözüm oluşturmaktadır.

Megakent İstanbul’da da toplu taşımanın özellikle kent içi sistemsel erişim ve yaya araç kullanımını azaltmadaki başarısı yadsınamaz. Metrobüs hattının diğer ulaşım türleri ile olan entegrasyonunda karayolu sistemi ve raylı sistem ile entegre olarak hizmet ettiği görülmektedir. Metrobüs hattının bütünsel cadde tasarımı açısından trafikten bütünüyle ayrılmış bir yapıda olması ulaşım güvenilirliği açısından da önem taşımaktadır.

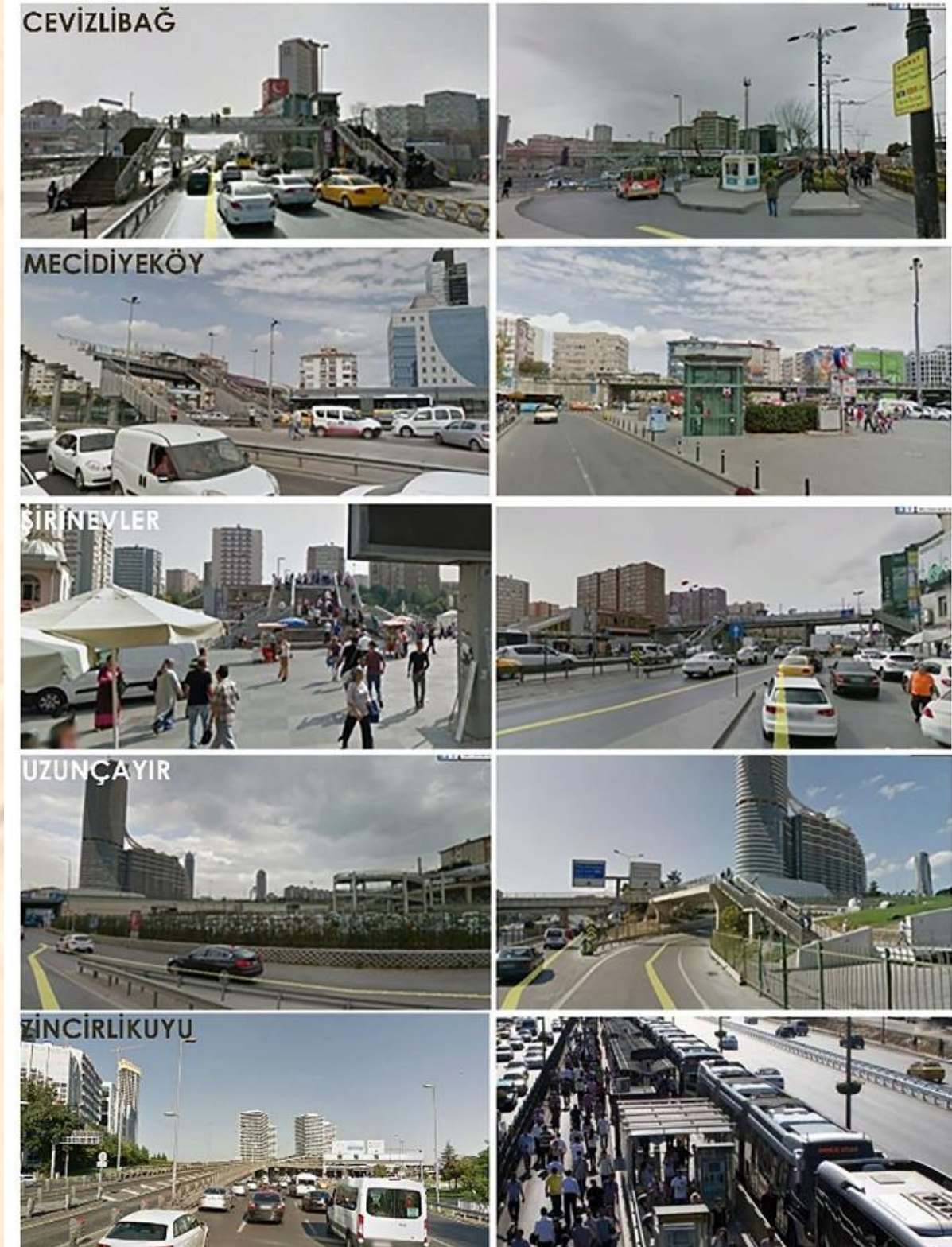
Bunun yanı sıra kentsel yolculukların çok büyük bir kısmında yayalar toplu taşıma durak ve istasyonların

yürüyerek erişmektedir. Metrobüs istasyonlarında ‘yaya erişilebilirliği’nin merdiven, kaldırım, yürüme yolu, yayalaştırılmış alanlar, yaya köprüleri, platform alanlar ile karşılandığı görülmüştür. İstasyon alanlarına giriş-çıkışlarda turnikeler kullanılmıştır. Tüm metrobüs hattı genelinde, hemen hemen her istasyonda platform alanlarının girişinde, merdivenlerin devamında, yaya korkuluğu uygulanmıştır. Bu durum yaya güvenliği açısından pozitif bir gelişmedir (Akı, 2012).

2014 yılında EMBARQ Türkiye ve CONSIA Danışmanlık ortaklığında gerçekleştirilen yol güvenliği inceleme çalışmasında metrobüs hattı boyunca güvenlik, kapasite ve işletme konularında kritik noktalar belirlenmiş ve bu alanlara yönelik öneriler geliştirilmiştir. Özellikle İstasyonlarda yolcu binış ve inişlerinin daha güvenli ve rahat olması amacıyla iyileştirilmesi gereken özellikler tespit edilmiştir. Bunlardan ilki istasyon alanlarına yolcuların erişiminin doğrudan ve iyi bir şekilde tasarlanmasıdır. Bu kapsamda üç öneri geliştirilmiştir. Bunlar; Metrobüs istasyon alanlarına üst geçitler ile İETT (İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri) otobüs hatları ile bağlantısının kurulması, metrobüs çevresinde bulunan İETT otobüs duraklarının yerleri için güncelleme ve yaya alanlarının, kaldırımların genişletilmesi, yaya hareketlerine olanak verecek şekilde yeniden düzenlenmesidir. Bu kapsamda özellikle yoğun kullanımlı metrobüs aktarım noktalarında düzeltmeler yapıldığı belirtilmiştir. EMBARQ raporunda ikinci belirtilen nokta duraklara erişimin üst ya da alt geçitler aracılığıyla sağlanması ve bu anlamda engelli, bebek arabalı, yaşlı kişilerin duraklara erişiminde asansör ve rampa uygulamalarının gerçekleştirilmesidir. Zincirlikuyu, Mecidiyeköy, Çağlayan, Okmeydanı, Edirnekapı, Cevizlibağ, Beşyol, Florya, Şükrübey ve Avcılar duraklarında engelli erişime yönelik rampa ve asansör düzenlemeleri yapılmıştır. Ayrıca metrobüs hattının 4. Etapı olan Avcılar-Beylikdüzü hattında bulunan tüm istasyonlar engelli erişimine uygun biçimde tasarlanmıştır. Raporda belirtilen üçüncü düzeltme ise yoğun kullanım istasyonlarında platform alanların genişletilmesidir. İstasyon giriş-çıkışlarında oluşan kuyruklanmayı azaltmaya yönelik iyileştirmeler Uzunçayır, Zincirlikuyu aktarım noktalarında dikkate alınmıştır. Ayrıca metrobüs istasyonlarında yoğunluğun azaltılması amacıyla bazı duraklarda da yolcu giriş-çıkış yönleri ayrılmıştır (EMBARQ, 2014).

Bunların yanı sıra metrobüs güzergahı üzerinde Zincirlikuyu, Zeytinburnu, Merter, Acıbadem, Florya, Mecidiyeköy, Söğütliçeşme, Okmeydanı, Şirinevler ve TÜYAP (Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş.) olmak üzere 10 noktada ücretli otopark uygulaması “Park et ve Devam Et” sistemi vardır. İSPARK’ın kent genelinde hizmete açtığı Park et Devam et otopark uygulaması ile karbondioksit salınımının çevreye yayılımını azaltmakta, daha temiz bir çevrenin oluşmasına katkı sağlamaktadır (URL3).

Kentsel ulaşım planlama/tasarımı açısından üzerinde durulması gereken diğer bir nokta Toplu taşımanın keşiştiği ulaşım aktarma noktalarında kullanıcıların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına da çözüm geliştirmektir. Aktarma merkezlerini kullanan yolcu yoğunluğu ve taleplerindeki artış göz önüne alındığında, planlama ve tasarımda yeşil altyapı çalışmaları ile bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Ulaşım unsurları, yeşil ulaşım yakınlık derecesine göre yaya, bisiklet, toplu taşıma, taksi-nakil aracı, birden fazla kişinin bindiği otomobil, tek kişilik otomobil olarak yeşil ulaşım piramidinde ifade edilmektedir. Yaya olmak en yeşil, diğer bir deyişle en önceliklidir. Diğer yeşil ulaşım uygulama örneği bisiklet yolları ve bisiklet kullanımınıdır (Coşku ve Esin, 2017). Florida, Edmonton, New Jersey vb. sürdürülebilir kent modelleri incelendiğinde kent merkezindeki bütüncül cadde uygulamalarında yaya yollarının yeniden düzenlendiği dikkati çekmektedir. İstanbul E5 hattında bisiklet yolu vb. yeşil ulaşım sistemi bulunmamaktadır (Şekil 9).

Şekil 9: İstanbul Metrobüs+metro aktarım merkezlerinden görünüm (URL4).

Gelişen teknoloji ulaşım aktarma merkezlerindeki peyzaj donatılarının; bilgilendirme, etkileşim ve rekreasyon amaçlı işlevlerle akıllı sistemleri birleştirmesi üzerinedir. Özellikle Kullanıcı yoğunluğu fazla olan aktarım mekânlarında

yeşil alanlar, yaya yolları, meydanlar, Kent mobilyaları; kentsel ve kamusal açık alan çerçevesinde bireylerin sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek özellikte olmalıdır (Najafidashtape, 2018). Bu aynı zamanda kentin algılanabilirliği, okunabilirliği ve karakteri açısından da oldukça önemlidir. İstanbul metrobüs+metro bağlantılarının yoğun olduğu zonların yeşil alan ve mekan kazanımı açısından zayıf kaldığı görülmektedir.

SONUÇ:

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok kentte, daha yaşanabilir alanlar oluşturmak için “Sürdürülebilir Kent içi Ulaşım” politikaları üretilmeye başlanmıştır. Bu politikaların ortak noktası toplu taşımının yaygınlaştırılması, yaya ve bisiklet ulaşımının geliştirilmesi ve daha cazip hale getirilmesi, kentlileri ekonomik ve çevresel anlamda daha verimsiz olan ulaşım türlerinden vazgeçirmektir (Öztürk, 2017).

Trafik sıkışıklığının önüne geçilmesi ve yaşanabilir şehirlerin oluşturulması için daha az aracın trafiğe çıkmasının sağlanması gerekmektedir. Bu noktada TOD, ulaşımın altyapı sistemleri ve onu çevreleyen arazi kullanımının tanımlanmasıyla yeni kentleşme sürecinde çıkış yapmaktadır. Bölgeleme, Kentsel tasarım ve planlama, toplumsal gelişim ve destekleyici altyapı yatırımları ve bunların birlikte sağlanması ile TOD, yüksek yoğunluklu kentsel yapılaşma alanlarında “yaya ulaşımına dayalı gelişme” olgusunu desteklemektedir. Sürdürülebilir toplumsal hayatın sağlanması için her yaştan ve farklı gelir grubundan insan için ulaşım ve barınma imkanı sağlamakta, kent içerisinde yürünebilirliği artırarak, seyahat sürecince insanları memnun eden kamusal mekanlar sunmayı amaçlamaktadır (Doğru ve Yılmaz, 2017).

Megakent örneklerine baktığımızda Florida, Edmonton, Boston ve New Jersey’de toplu taşıma, karma kullanım ve yoğunluk, açık alan oluşturma, yürüyüş ve bisiklet fırsatı, aktif kaldırım kullanımı, talep yönetimi ve kamusal katılım açısından daha başarılı olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Özellikle toplu ulaşımında metrobüs hattı şeklindeki çözümler özellikle kentlilerin gözünde ‘raylı sistem yansıması’ yaratmaktadır. Dünya çapında yaklaşık 137 kentte hayata geçirilen metrobüs ya da “tercihli otobüs yolu” uygulaması kentsel yayılma sorunsalına da çözüm sunmaktadır. Marmaray’ın tamamlanmasıyla birlikte % 5,7 olan raylı sistemlerin kent içi ulaşımındaki payının yaklaşık iki katına çıkacağı öngörülmektedir. Ancak bu oran bile diğer dünya metropollerine karşılaştırıldığında çok gerilerde kalmaktadır (URL5).

Ülkemiz açısından megakent İstanbul’da da yapılan çalışmaların daha çok karma kullanıma sahip yoğun alanlarda toplu taşımının artırılması yönünde geliştiği üzerinedir. Özellikle Toplu Taşıma Daire başkanlığı ile yapılan görüşmede zonlar şeklinde gelişen metrobüs+metro aktarım noktalarında toplu ulaşım bilincini artırmayı amaçladıklarını, metrobüs güzergahı üzerinde kullanım yoğunluğu ve talep yönetimini dikkate aldıklarını ifade ederek, belirli aralıklar ile toplu taşımada yaşanan sorunlara ilişkin anket uygulamaları yaptıklarını eklemiştir. Genel olarak yaya odaklı projeler için EMBARQ ile ortak çalışmalar yürüterek, çözüm geliştirmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2: Florida, Edmonton, Boston, New Jersey ve İstanbul şehirlerinin TOD ilkeleri kapsamında karşılaştırılması.

	Toplu taşıma	Karma kullanım ve yoğunluk	Açık Alanlar	Yürüyüş ve bisiklete binme	Aktif Kenarlar	Talep Yönetimi	Kamusal Katılım
Florida	+	+	+	+	+	+	+
Edmonton	+	+	+	+	+	+	+
Boston	+	+	+	+	+	+	+
New Jersey	+	+	+	+	+	+	+
İstanbul	+	+	±	±	±	±	±

Sonuç olarak megakent İstanbul örneğinden öğrendiğimiz; yeşil ulaşım vb. altyapı ve insanı bütüncül ele alan çevreci sistemlerde ülkemiz ulaşım politikalarının geliştirilmeye açık olduğudur. Bunun için daha kapsamlı arazi kullanım politikaları ve uygulamaları ile farklı meslek disiplinlerinin işbirliğinin olduğu (Ulaştırma Mühendisliği,

Şehir ve Bölge Planlama, Mimarlık, Kentsel Tasarım, Peyzaj Mimarlığı vb.) ulaşım master planları yapılması gerekmektedir.

21. yüzyılda kentsel standartlar ve altyapıdaki gelişmeler, kentsel mekân niteliğine verilen önemi artırmıştır (Şahin, 2012 ve Aydemir, 2018). Bu kapsamda kentsel alanlarda taşıma, erişim ihtiyacının en ekonomik ve çevreye en duyarlı şekilde karşılanması amacıyla tüm dünyada “sürdürülebilir kent içi ulaşım” kavramına yönelik çeşitli politikalar geliştirilmektedir (Cirit, 2014). Bu sebeple İstanbul gibi metropol kentlerde kentsel ulaşımında yaya öncelikli planlama/tasarıma yönelik;

- Yüksek yolculuk talebinin gerçekleşeceği, yüksek yolcu kapasitesine hizmet veren birbiri ile entegre projelere ihtiyaç vardır.
- İmar ve ulaşım planlamanın tek elden ve sürdürülebilir şekilde yönetimi gereklidir.
- Çekme politikaları çerçevesince metrobüs, otobüs, metro vb. raylı sistemler ve çevresinde yürüme, bisiklet gibi yeşil ulaşım sisteminin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Transit duraklarda bisikletlerin park edilebileceği kontrollü bisiklet park alanları oluşturulmalıdır.
- Kentsel mekan niteliği açısından ulaşım aktarma merkezlerinde her türde kullanıcının çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek, algılanabilir, ergonomik, kolay, seri, kesintisiz ve güvenli seyahat koşullarını sağlayan kent mobilyaları seçilmelidir.
- Tanımlayıcı, bilgilendirici, yönlendirici, etkileşim olanağı yaratabilen, kültürel, politik, ekonomik ve sosyal açıdan da halkın çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte kent bilgilendirme sistemlerine ihtiyaç vardır.
- Özellikle istasyon alanlarında engelliler ve yaşlılar için hissedebilir ve yönlendirilebilir yüzeyler kullanılmalıdır. Braille harfleri ile okunabilirlik sağlanmalıdır. Rampalarda tirabzanlar sabitlenmelidir. Açık olan rampa yan tarafları için açık kısım boyunca yerden 1m baston çarpma çubuğu yerleştirilmelidir. Metrolarda asansör standardı bir tekerlekli sandalye kullanımının girebileceği askeri derinliği 1*1,25m genişlikte olmalıdır. İstasyon alanlarında engelliler için ayrı bekleme kabini oluşturulmalıdır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2008).
- Ulaşım aktarma noktalarında güvenilirliği sağlamak için hizmet birimleri geliştirilmelidir. (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2008).
- Ulaşım proje ve yatırımlarından halkın katılımının ve bilgisinin sağlandığı vb. nitelikteki çalışmalara öncelik verilmelidir.

KAYNAKÇA:

Kitaplar:

Kılınçaslan, T. (2012). *Kentsel Ulaşım*. Ninova Yayınları.

Makaleler:

Acar, İ.H. (2001). Avrupa Kentsel Şartı Işığında Ulaşım Ve Hareketlilikte İzmir’de Uygulanan Bütüncül Yaklaşım. *TMH – Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı 415 - 2001/5.

Akkar-Ercan, M.A. Belge, Z.S. (2017). Daha Yaşanabilir Kentler İçin Mikro Ölçek Bir Yürünebilirlik Modeli. *Journal of the Faculty of Architecture*, Volume:34, Number:1, Middle East Technical University.

Ayataç, H. (2016). Kentsel Ulaşım Planlaması ve İstanbul. *İTÜ Vakfı Dergisi*. Sayı:71, ss.31-35.

Dikmen, Ç.B. (2011). Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım Ve Dolaşım İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan Ve Yapılara Erişebilirliğinin Sorgulanması: Yozgat Örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy* 2011, Volume: 6, Number: 4, Article Number: 1A0200, ISSN:1306-3111, SS. 838- 858.

Erdal, M. (2004). “TRACECA Projesi ve Türkiye’nin Viyonu”, *Dünya Gazetesi, Perşembe Rotası Deniz Ticareti ve Lojistik Gazetesi*, Sayı:7446, 11 Kasım 2004, s:2

Jacobson, J. Forsyth, A. (2008). Seven American TODs: Good Practices for Urban Design in Transit-Oriented Development Projects. *Journal of Transport and Land Use*. Volume 1, No:2.

Najafidashtape, A. (2018). Ulaşım Aktarma Merkezlerinde Akıllı Kent Mobilyaları. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life* 3(1), 2018, (63-74) ISSN: 2564-6109 DOI: 10.26835/my.398502.

Neuman, M. Smith, S. (2010). City Planning and Infrastructure: Once and Future Partners. *Journal of Planning History*, Vol:9, Issue:1, <https://doi.org/10.1177%2F1538513209355373> Erişim tarihi: 05.07.2017.

Uysal, Y. (2006). İstanbul ve Ulaşım, *Mimarist Dergisi*, sayı:20, Yaz 2006.

Zorlu, F. (2008). Kentsel Doku- Ulaşım Sistemi İlişkileri. *METU JFA* 2008/1 (25:1) 81-104.

Tezler:

Akı, M. (2012). Kentsel Toplu Taşıma Kapsamında Metrobüs Sisteminin Yaya Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydemir, K.P.K. (2018). Yavaş Kent Hareketi Üzerinden Yaşanabilir aramekan/arayüz geliştirmede bir model önerisi. İstanbul Beşiktaş Sinanpaşa Mahallesi Örneği. Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.

Cirit, F. (2014). Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Politikaları ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Karşılaştırılması. T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, ISBN: 978-605-9041-04-01, Türkiye.

GÜNDÜZ, Ş., (2011), Ulaşım Ağları ve Kentsel Projeler Kapsamında; Marmara Bölgesi'nin Ulaşım Ağları ve Marmaray Projesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bildiri ve Raporlar:

Avrupa Konseyi. (2008). *Avrupa Kentsel Şartı – 2: Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto Karar No. 269*. Strazburg. Avrupa Konseyi 15. Genel Oturumu.

Ballester, M.G. Perez, M.R. Stuiiver, J. (2011). *Automatic Pedestrian Network Generation*. AGILE Conference.

Basid, A., Yılmaz, G., (2017), "TOD Ve İstanbul'un Kentsel Gelişmesinde Yeni Bir Planlama Stratejisi Olarak Geliştirilmesi" İstanbul Büyükşehir Belediyesi Transist İstanbul Ulaşım Kongresi ve Fuarı http://transist.net/wp-content/uploads/2017/11/Transist16_Bildiri-Kitab%C4%B1_v2.pdf.

Barua, S. Alam, D. (2013). *Transit Oriented Development (TOD) in Edmunton, Canada*. Tokyo Institute of Technology.Capital Metropolitan Transportation. 2016

City of Edmonton Sustainable Development and Transportation Services Departments, (2012), "Transit Oriented Development GUIDELINES" https://www.edmonton.ca/residential_neighbourhoods/PDF/TOD_Guidelines_-_February_2012.pdf. (Erişim tarihi: 28.06.2017).

Coşkun, K. Esin, N. (2017). *Kentlerde Ulaşım Dönüşümü: Yeşil Ulaşım Altyapısı*. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 12. Ulaştırma Kongresi Ulaşım Politikaları, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/841bb21bd45c204_ek.pdf?tipi=2&туру=X&sube=15 (Erişim tarihi: 28.06.2017).

Çalışkan, O. Ç. (2009). *İstanbul Ve Büyük Ulaşım Projeleri Raporu*. Pdf Erişim: <http://yesildusunce.org/dl/uploads/2-istanbul-ve-buyuk-ulasim-projeleri-raporu.pdf> .

Doğru, A. Yılmaz, G. (2017). *TOD Ve İstanbul'un Kentsel Gelişmesinde Yeni Bir Planlama Stratejisi Olarak Geliştirilmesi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Transist İstanbul Ulaşım Kongresi ve Fuarı, http://transist.net/wp-content/uploads/2017/11/Transist16_Bildiri-Kitab%C4%B1_v2.pdf. (Erişim tarihi: 28.06.2017).

ELC Group. (2011). *Avrasya Tüneli Projesi Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi*. İstanbul, Türkiye. Pdf Erişim:<https://www.ebrd.com/english/pages/project/eia/42163ntst.pdf>, (Erişim tarihi: 16.06.2017).

EMBARQ. (2014). *İstanbul Metrobüs Hattı Yol Güvenliği Ve Erişilebilirlik İzleme Çalışması*. Pdf Erişim: <http://wisehirler.org/sites/default/files/%C4%B0stanbul%20Metrob%C3%BCs%20Hatta%20Yol%20G%C3%BCvenli%C4%9Fi%20ve%20Eri%C5%9Filebilirlik%20%C4%B0zleme%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2018).

EMBARQ. (2015). *Otobüs Yollarında Trafik Güvenliği, Pilot Sürüm- Yol Testi*. İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Pdf Erişim: <http://wisehirler.org/arastirma/yayin/otob%C3%BCs-yollar%C4%B1nda-trafik-g%C3%BCvenli%C4%9Fi>. (Erişim tarihi: 05.07.2017).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü. (2011). *İstanbul Metropoliten Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı (İUAP)*. İstanbul.

İBB, 2018, “İstanbul Toplu Ulaşım Haritası” Toplu Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

Öztaş, Ç.Ç. (2014). *Kent İçi Ulaşım Uygulamalarında Toplu Taşım Odaklı Gelişim (TOD) Yaklaşımı*. Esenler Şehir Düşünce Merkezi Geleceğin Şehri, Esenler Belediyesi, ISBN: 978-605-9917-05-6, İstanbul.

Öztürk, E.A. (2017). *Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Endeksi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Transist (2017), <http://transist.net/wp-content/uploads/2017/12/Transist-2017-Akademik-Bildiri-Kitab%C4%B1.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2017).

Preferred Width for Sidewalk Zones. (2011). http://bostoncompletestreets.org/pdf/2/chap2_2_sidewalk_width_chart.pdf (Erişim tarihi: 05.07.2017).

Renaissance Planning Group. (2011). *A Frame Work for Transit Oriented Development in Florida*. Florida Department of Transportation and Department of Community Affairs.

Slotterback, S.C. Zerger, C. (2013). *Complete Streets from Policy to Project The Planning and Implementation of Complete Streets at Multiple Scales*. CTS Center for Transportation Studies LRRB Final Report 2013- 2030, Pdf Report: <http://www.dot.state.mn.us/research/TS/2013/201330.pdf> (Erişim tarihi: 05.04.2017).

Şahin, S.Z. (2012). *Kent Planlama Süreci ile Kentsel Altyapı Yatırımlarının İlişkisi: Ankara Örneği*. İnşaat Mühendisleri Odası 6. Kentsel Altyapı Sempozyumu. Ankara,

TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2008). *Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi Örnek Uygulama Rehberi*. Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:48, ISBN: 978-975-19-4433-7, Ankara.

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi. (2010). *3. Köprü Projesi Değerlendirme Raporu*. Pdf Erişim: http://www.mimdap.org/images/dosya/spoist_3.koprurapor.pdf (Erişim tarihi: 01.03.2017).

“Transit Oriented Development (TOD) Success Stories”, New Haven-Hartford-Springfield Rail Program, www.nhhsrail.com/pdfs/TODcasestudydraft_100311.pdf. (Erişim tarihi: 01.03.2017).

Transit-Oriented Development Guide *A Resource Manual for Designing Good Urbanism*. Pdf Erişim: <https://www.capmetro.org/uploadedfiles/.../tod-guide.pdf>. (Erişim tarihi: 26.05.2017).

Treasure Coast Regional Planning Council. (2012). *Florida TOD Guidebook*. 850-414-4520 (diane.quigley@dot.state.fl.us) (Erişim tarihi: 01.03.2017).

Ustad. (2013). *Engelliler için Evrensel Standartlar Kılavuzu*.http://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9260/mod_resource/content/0/engelliler-icin-evrensel-standartlar-kilavuzu.pdf (Erişim tarihi: 01.08.2017)

İnternet Kaynakları:

URL1:<http://www.ubak.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01.07.2018)

URL2:http://www.ibb.gov.tr/trTR/BilgiHizmetleri/Yayinlar/FaaliyetRaporlari/Documents/2012/iBB_CD_PDF_2013/ulasimhizmetleri_raylisistemler.pdf, (Erişim Tarihi: 16.07.2018)

URL3:<http://metrobus.iett.istanbul/tr/metrobus/pages/park-et-devam-et/344>, (Erişim Tarihi: 18.07.2018).

URL4: <https://www.google.com/intl/tr/earth/resources/> (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

URL5:<http://www.istanbul-ulasim.com.tr/default.asp?page=kurumsal>, (Erişim Tarihi: 06.01.2018)

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Determination Of Flood Hazard Maps With Geographic Information Systems	
Corresponding Author	Gül USLU Ondokuz Mayıs University, Faculty of Engineering, Department of Geomatic Engineering, Samsun, Turkey gul.uslu@omu.edu.tr	
Submission Date Admission Date	10/04/2018 / 29/12/2018	
How to Cite	USLU, G., SESLİ F. A, UZUN B., Yılmazsoy, B., Akdemir, Ç., Güler, S., 2018., Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Taşkın Tehlike Haritalarının Belirlenmesi Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages,	

ORCID NO:

Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Taşkın Tehlike Haritalarının Belirlenmesi

Uslu, G.*⁽¹⁾, Sesli, F.A.⁽²⁾, Uzun B.⁽³⁾

ABSTRACT:

^{(1),(2)}Ondokuz Mayıs University, Faculty of Engineering, Department of Geomatic Engineering, Samsun, Turkey
⁽³⁾ Karadeniz Technical University, Faculty of Engineering, Department of Geomatic Engineering, Trabzon, Turkey

*to whom all correspondence should be addressed: e-mail: gul.uslu@omu.edu.tr

Özet:

Doğal afetler, insan yaşamını olumsuz yönde etkileyen, maddi ve manevi zararlara yol açan doğa olaylarıdır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde depremlerden sonra en büyük doğal afetlerden biri de taşkınlardır. Nehir yatağının değişmesi, nehir kenarlarına yapılaşmanın artması, nehrin akış yönüne dik olacak şekilde önünün kesilmesi gibi insan müdahalelerinden kaynaklanan durumda taşkın olayı afete dönüşür. Bu çalışmada, 2012 yılında Samsun'da Mert Irmağı ve nehrin yan kolu olan Yılanlıdere'de meydana gelen taşkında çok sayıda can ve mal kaybı olduğu için çalışma alanı olarak Mert Irmağı ve Yılanlıdere seçilmiştir. Çalışma alanına ait taşkın tehlike haritasını oluşturmak için 75 adet 1/1000'lik hâlihazır harita ve 2 adet 1/5000'lik imar planı ile 10, 25, 50, 100, 500 ve 1000 yıllık taşkın tekerrür debileri gerekli kurumlardan temin edilmiştir. Daha sonra bu verilerden taşkın tekerrür debilerine göre Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) tabanlı Hec-GeoRAS ve HEC-RAS programı kullanarak taşkın tehlike haritaları oluşturulmuştur. Elde edilen taşkın tehlike haritalarına göre mahalle bazında 2014 yılında yapılan taşkın ıslah çalışması öncesi ve sonrasına göre taşkın alanının yüzölçümü, bu alana giren bina ve parsel sayıları, binalarda bulunan bağımsız bölüm sayıları (mesken ve işyeri) ve meskenlerde yaşayan ve işyerlerinde çalışan kişi sayıları tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, yapılan ıslah çalışmasının yeterli olup olmadığı tespit edilmiş ve taşkın alanında kalan binalar hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelime: Taşkın, Taşkın Tehlike Haritası, Coğrafi Bilgi Sistemi, Taşkın Islah çalışması

Determination Of Flood Hazard Maps With Geographic Information Systems

Abstract:

Natural disasters are natural events that negatively affect human life and cause material and moral damages. As in all over the world, one of the biggest natural disasters after earthquakes is floods. In case of human intervention such as changing the river bed, increasing the building to the rivers, and interrupting the river perpendicular to the direction of flow, the flood event becomes a disaster. In this study, Mert River and Yılanlıdere were chosen as the study area because of the loss of life and property in the floods occurred in Samsun Mert River and Yılanlıdere which is the river reach in 2012. In order to generate the flood hazard map of the study area, 75 pieces of 1/1000 current maps, 2 pieces of 1/5000

zoning plans and 10, 25, 50, 100, 500 and 1000 year flood repetition rates were obtained from the necessary institutions. Then, flood hazard maps were created by using Geographical Information System (GIS) based Hec-GeoRAS and HEC-RAS program according to flood recurrence rates. According to the flood hazard maps, the area of the flood area, the number of buildings and parcels in this area, the number of independent sections in the buildings (residence and workplace) and the number of people living and working in the dwellings were determined according to the flood hazard maps.

As a result of the study, it was determined whether the breeding study was sufficient and suggestions were made about the buildings in the flood area.

Keywords:

Flood, Flood Hazard Maps, Geographic Information Systems, Flood Recurrence Rates

1.1st Giriş

İnsanlar için can kayıpları, ekonomik kayıplar ve sosyal kayıplar oluşturarak genel hayatın ve insan aktivitelerinin belirli bir süre kesintiye uğramasına sebep olan, doğal veya insan faaliyeti kaynaklı olaylar “afet” olarak tanımlanmaktadır (TAMP, 2013). Birçok ülke; bulunduğu coğrafya, iklim koşulları, jeolojik ve topografik özelliklerine bağlı olarak zaman zaman çok önemli boyutlarda mal ve can kaybı ile sonuçlanan meteorolojik kaynaklı doğal afetlere maruz kalmaktadır. Bu doğal afetlerden biri olan taşkın, akarsuların muhtelif nedenlerle yatağından taşarak, çevresindeki arazilere, yerleşim yerlerine, altyapı tesislerine ve canlılara zarar vermek suretiyle, etki bölgesinde normal sosyo-ekonomik faaliyeti kesintiye uğratabilecek ölçüde bir akış büyüklüğü oluşturması olayı şeklinde ifade edilmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde aşırı yöresel yağışlardan veya toplu kar erimelerinden sonra yaşanan akarsu taşkınları oldukça yaygındır.

Hızlı gelişen yağışlar, yavaş ve düşük şiddetli yağışlar, kar erimesi, barajların veya seddelerin yıkılması yada bunların kombinasyonu, ayrıca deprem, toprak kaymaları, gel-git, fırtına dalgaları gibi olaylar taşkını etkileyen olaylardır. Genel olarak taşkınlar akarsuyun doğal yatağı ve normal taşkın yatağı ile denize ulaşırlar. Ancak gelişen şehirleşme ile doğal akarsu yatağı, köprü ayakları, taşımacılık, boru hatları, kanalizasyon drenajları ve diğer engellerle daraltılmaktadır.

Taşkın, bölgenin iklim koşullarına ve topografik özelliklerine bağlı olarak gelişen doğal bir oluşum olmasına rağmen, taşkın zararı, tamamen insan aktivitelerinin sonucu olarak meydana gelmektedir. Tehlike altında bulunan alanların tespit edilmemesi ve gerekli önlemlerin alınmaması sebebiyle, kontrolsüz kentleşme faaliyetleri dünyanın her köşesinde taşkın oluşumunun en önemli sebebidir. Türkiye’de ise taşkınlar, depremlerden sonra en fazla ekonomik kayıp veren doğal afettir (Akay vd., 2010).

Taşkınlar, meteorolojik açıdan, oluşum yerleri açısından, nedenlerine göre ve oluşum sürelerine göre dörde ayrılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Taşkın Çeşitleri

Bu çalışmada, taşkın ıslah çalışması yapılmadan önceki ve yapıldıktan sonraki durumda Samsun Büyükşehir Belediyesi ve Devlet Su İşleri (DSİ) 7. Bölge Müdürlüğü’nden alınan verilerle CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi) ortamında oluşturulan meta veri ve diğer verilerle birlikte taşkın tehlike haritası oluşturulmuştur. Daha sonra taşkında tehlikeli alana isabet eden arsa ve binalar tespit edilerek taşkından etkilenebilecek alanların mülkiyet durumları ve bu alanlarda bulunan kişi sayıları irdelenmiştir.

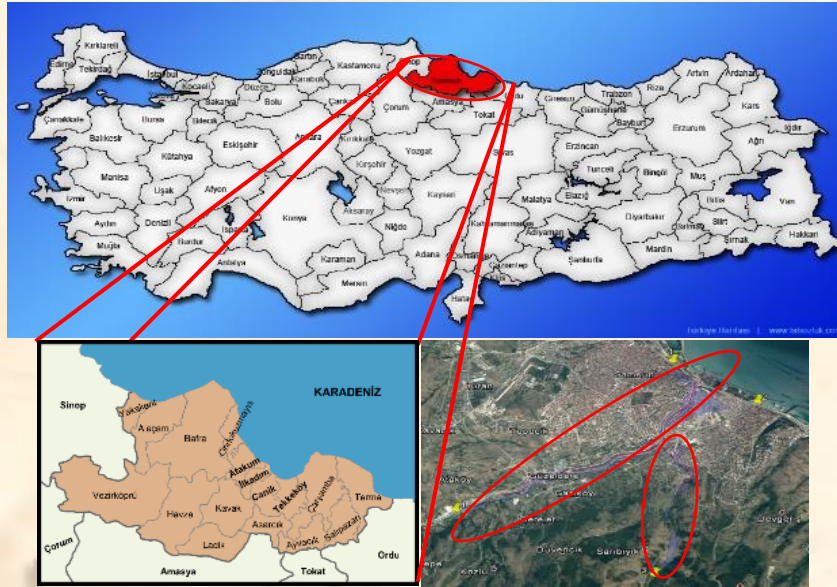
Geleneksel tekniklerle taşkın tehlike haritası oluşturmak çok zaman alırken, teknolojinin ilerlemesiyle uzaktan algılama teknikleri ve coğrafi bilgi sistemleri ile taşkından etkilenebilecek alanlar çok doğru ve hızlı bir biçimde tahmin edilerek taşkın tehlike haritaları oluşturulabilmektedir. Bu konuyla ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır.

Bu konudaki ilk çalışmalar uzaktan algılama verilerinin küçük ve orta ölçekte haritalarda altlık olarak kullanılabileceğini Byrne vd. (1980) göstermiştir. 1980'li yılların sonunda yeni bir kavram olan uydu görüntüsünü kullanarak taşkın tehlike haritasını oluşturmak için 1987'de Imhof vd., Aşağı Ganges Nehri taşkın sınırlarını Landsat-Multispectral Scanner (MSS) ile L-band radar verisi kullanılarak haritalamışlar. 1990'li yıllardan akarsu veya açık kanal yapılarını modellemek için Amerikan Hidrolik Mühendislik Merkezi tarafından Windows işletim sistemi altında çalışan HEC-RAS (Hydraulic Engineering Center, River Analysis System, 1998) programı yazılmıştır. Türkiye'de Bartın Nehri'nde taşkın zamanı oluşabilecek alanların hesaplanması için Yazıcılar ve Önder (1998), HEC-RAS programını kullanmışlar ve taşkın anında meydana gelen gerçek alanla programda haritalanan alan arasında oldukça yakın sonuçlar tespit edilmiştir. Smemoe ve ark., 2003, taşkın tehlikeli olan bölgelerinin sınırlarının tespiti için HEC-RAS modelini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, modelden alınan verilerle oluşturdukları taşkın haritasının yerleşim planlarında düzenlemeler yapılmasından taşkın sigortasına kadar birçok alanda fayda sağlanacağını belirtmişlerdir. Ekinci (2003), Karadeniz Bölgesi'nde geçmişte meydana gelen taşkınların incelenmesi için taşkıni oluşturan maksimum hidrolojik verilerin ve suyun kaynağının büyüklüğüne göre ele almıştır. Bu çalışmada İhsaniye Deresi Havzası'nın yağış ve hidrolojik parametrelerinin geliştirilerek yağış ve akış nitelikleri, taşkınların tekrarlama sıklığının tahmini incelenmiştir. Adams ve ark.(2006), Ohio Nehri havzası için USACE HEC-RAS modelini hazırlamışlardır. Burada, akarsu ana koluna birleşen yan kollar ve üzerinde bulunan barajlar, köprüler vb. yapıların etkisi ve hatta yağıştan kaynaklanan akımların hesaplanması dikkate alınarak geliştirilmiş bir modeldir. Çalışmanın sonunda modelleme veri kalitesinin ne kadar önemli olduğu ve yüksek kalitede veri ile daha iyi sonuçlar elde edildiği belirtilmiştir. Pradhan (2009), lojistik regresyon modeli ve CBS kullanarak Malezya'da bulunan Kelatan nehrinde tahmini taşkın alanları için taşkın duyarlılık haritalamasını oluşturmuştur. Çalışmada özellikle bulutlardan etkilenmeyen RADARSAT verilerinden yararlanılarak geliştirilen sistemde taşkın etkilediği alanla ilgili çok hızlı bir değerlendirme yapılabileceği, taşkın boyunca sular altında kalan arazi kullanımı hakkındaki bilgilerin hemen ortaya konabileceği ve taşkından zarar görebilecek insan sayısının çok kısa sürede tespit edilebileceği gösterilmiştir. Brivio vd. (2010) çalışmalarında, 1994 yılı Kasım ayında İtalya Piemonte bölgesinde meydana gelen taşkıni ele alınarak CBS tekniğiyle elde edilen SYM verisi ve SAR (synthetic aperture radar) görüntülerinden taşkın alanları birleşimiyle taşkın en yoğun olduğu zamanda tahmini taşkın alanının belirlenmiştir. Jing ve Chuan (2010), Çin'in Wenshan şehrinde 26 Temmuz 1998 tarihinde meydana gelen taşkında Quikbird uydu görüntüsü, yükseklik modeli ve CBS verilerini kullanarak taşkından etkilenen alanlarda altyapıda meydana gelen sorunların ve hasar tespiti çalışmalarının doğru ve hızlı sonuçlar verdiğini belirtmiştir. Bayazıt vd. (2014), Porsuk Çayı'nın taşkın tehlike haritalarını elde etmişlerdir. Çalışmada UA ve CBS yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen verileri analiz edilerek gerekli geometrik veriler HEC-RAS yazılımına aktararak hidrolik veriler girilmiş ve 50, 100 ve 1000 yıllık taşkın debilerine göre analizleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Eskişehir ilinden geçen nehirde bazı mahalleleri taşkın tehlikesi altında kaldığı tespit edilmiştir. Geyikli (2015), tez çalışmasında, Derme Deresi'nin taşkın analiz çalışmasını yapmıştır. Çalışmada sayısallaştırılan haritalarla araziden alınan ölçümler kullanılarak ArcGIS ve HEC-RAS programları yardımıyla taşkın seviyeleri tespit edilmiştir. Elde edilen taşkın seviyeleri yorumlanarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. Materyal ve Method

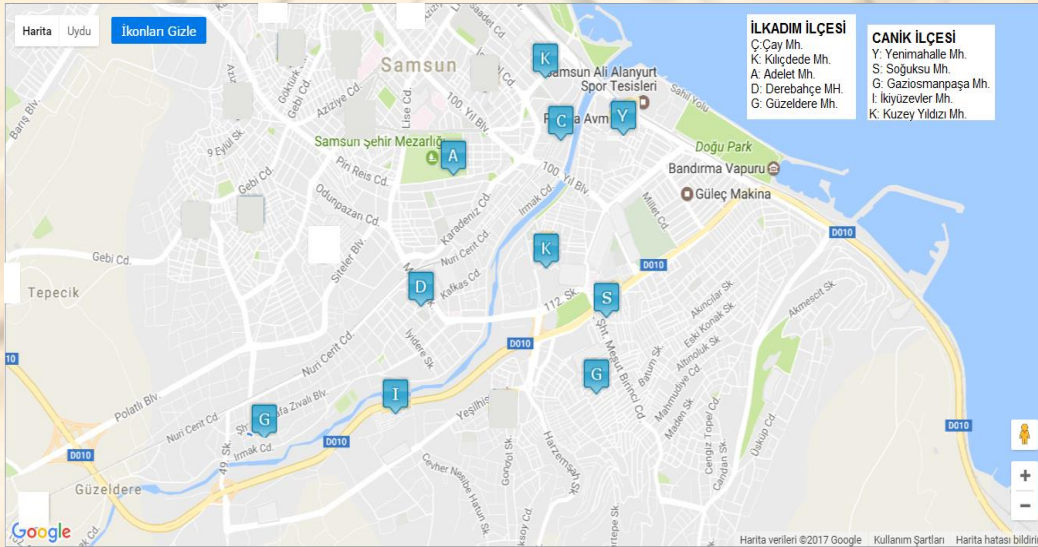
2.1st Çalışma Alanı

Bu çalışmada, Samsun İli Mert Irmağı'nın denize döküldüğü yerden itibaren 7251.074m'ye kadar olan kısmı ve nehrin yan kolu olan Yılanlıdere'nin Mert Irmağı ile birleşim yerinden itibaren 4150.276m'ye kadar olan kısmı çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma Alanı

Nehir doğusunda Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan Canik İlçesi ve batısında yine Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 10 km'lik gelişme alanı içinde İlkadım İlçesi sınırları arasından geçerek Karadeniz'e dökülmektedir. Mert Irmağı ve Yılanlıdere'nin kenarında İlkadım İlçesi'ne ait Çay Mh., Kılıçdede Mh., Adalet Mh., Derebağçe Mh. ve Güzeldere Mh., Canik İlçesi'ne ait Yenimahalle Mh., Soğuksu Mh., Gaziosmanpaşa Mh. ve İkiyüzevler Mh. bulunmaktadır. Ayrıca çalışma alanında 1 adet Alışveriş Merkezi, Organize Sanayi Bölgesi ve 1 adet özel hastane bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Mert Irmağı'na yakın İlkadım ve Canik İlçelerine ait Mahaller (<http://earth.google.com/images/rome.jpg>)

2000'li yılların başında Yılanlıdere üzerinde, aşırı yağışların neden olabileceği su taşkınlarını önlemek amacıyla bir "sel kapanı" oluşturulmuştur. Bu sel kapanının hemen önü uzun yıllar Samsun Belediyesi tarafından çöp döküm istasyonu olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu çöplerin üzerinin örtülmesi için hafriyat döküm alanı olarak kullanılmaktadır. Yılanlıdere'nin Mert Irmağı'na ulaştığı kısımda dere ıslah çalışması yapılmış, Büyükşehir Belediyesi ve DSİ'nin ortak çalışmasıyla Yılanlı Derenin yatağı değiştirilmiştir ve DSİ tarafından bu yatak açık beton kanal içine alınmıştır. Daha sonra açık kanalın 120m'lik kısmının üzeri Samsun Büyükşehir Belediyesi'nce kapatılmıştır. Hemen sonrasında kanalın üzerinden geçirilen çevre yolu da geçtiği kısımda kanalı kapalı hale getirmiştir (Anonim, 2015ac).

Sel kapanının bir bölümü Temmuz 2012'de meydana gelen aşırı yağışlara dayanamamaya 5-6m derinlikte yırtılmıştır. Sel kapanında biriken su bu yırtılmadan dolayı önünde depolanmış çöp hafriyat artığı, su ağaç dalları vb. rusubat malzemelerini sürüklemiştir.

Kapalı kanal ve karayolu alt geçidi kısa zamanda tıkanıdığından, sel suları Mert Irmağına ulaşmadan dağılmış, bir kısmı Yılanlıdere'nin eski yatağında inşa edilmiş olan TOKİ konutlarına giderken, bir kısmı da çevre yolunu takiben çevredeki tesislere ve küçük sanayi sitelerine doğru yönelmiştir (Şekil 4).

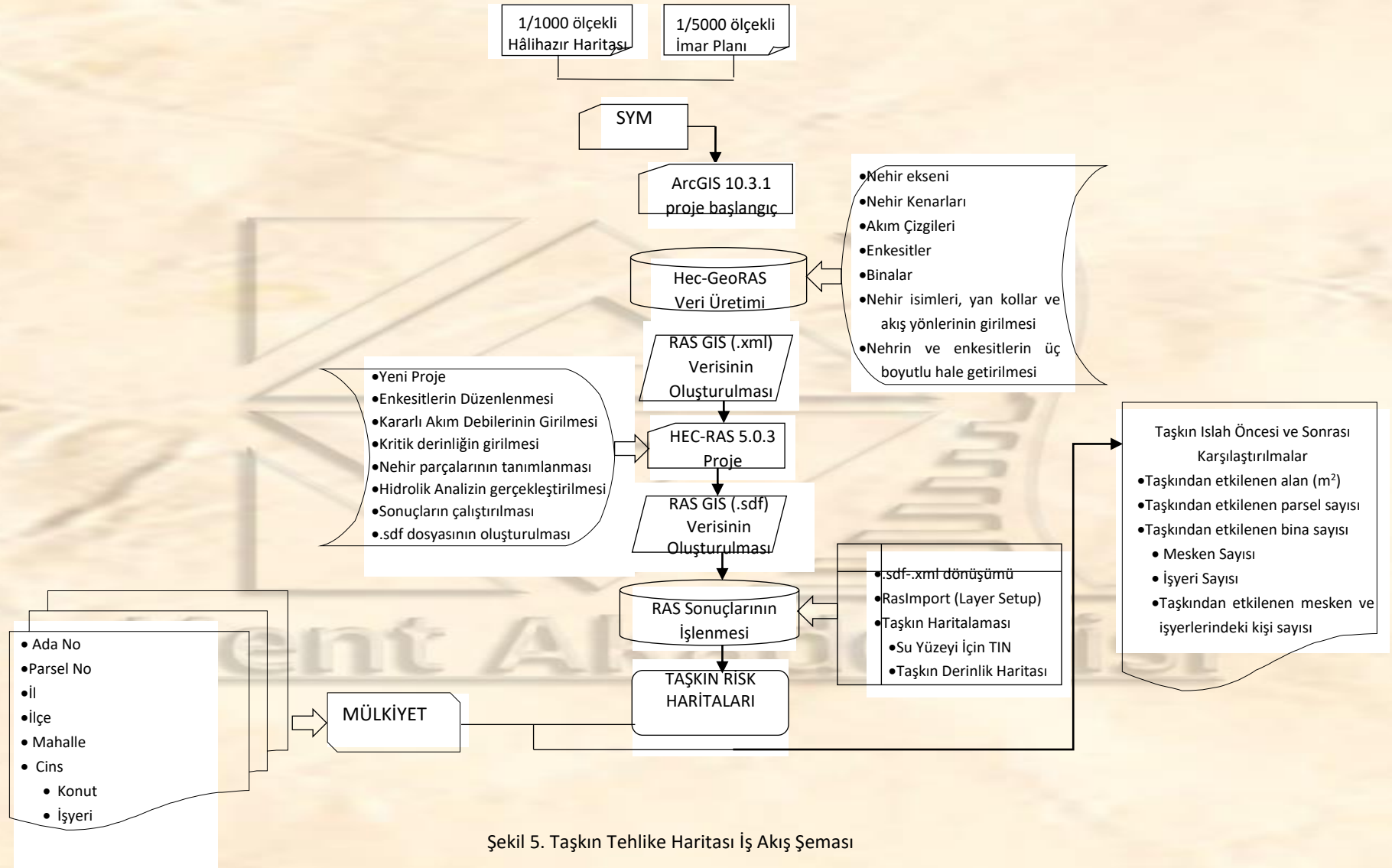

Şekil 4. 2012 yılında meydana gelen Mert Irmağı ve Yılanlıdere taşkını

2.2nd Mert Irmağı ve Yılanlıdere'nin Taşkın Tehlike Haritasının Oluşturulması

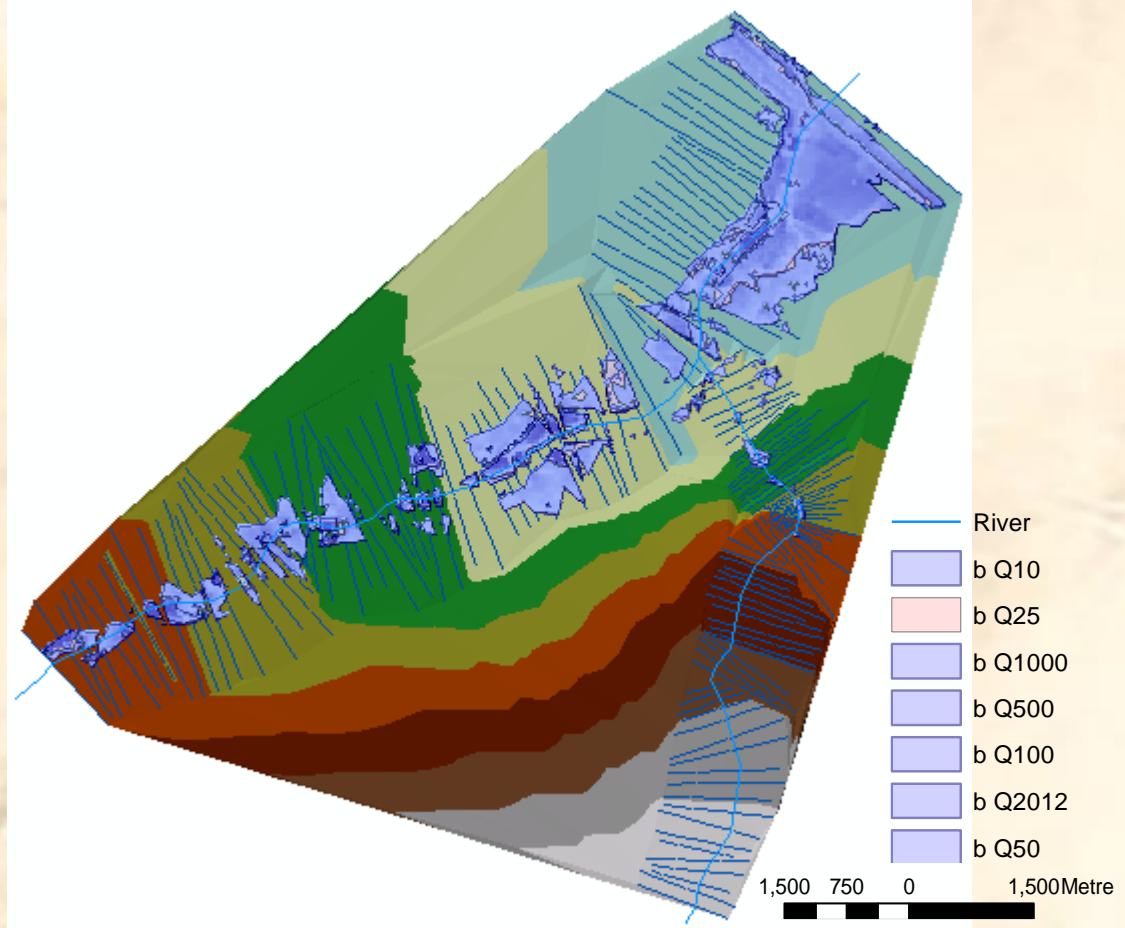
Bu çalışmada Mert Irmağı ve Yılanlıdere'nin taşkın ıslah çalışması yapılmadan önceki ve yapıldıktan sonraki durumda Samsun DSİ 7. Bölge Müdürlüğünden alınan debi ve taşkın ıslah raporlarına göre HecGeoRAS ve HEC-RAS (Hydrologic Engineering Centers River Analysis System) programı kullanarak su yüzeyi profilleri tespit edilmiş ve çalışma alanına ait 10, 25, 50, 100, 500 ve 1000 yıllık debilerde taşkın tehlike haritası oluşturulmuştur. Taşkın haritalamasının iş akış şeması Şekil 5'te gösterilmektedir.

Kent Akademisi

Şekil 5. Taşkın Tehlike Haritası İş Akış Şeması

Taşkın sırasında taşkına maruz kalabilecek alanları belirlemek için Sayısal Yükseklik Modeli oluşturuldu ve HEC-GeoRAS'da geometrik veri hazırlanmıştır. Geometrik veriler temin edilen debi değerlerine göre HEC-RAS'da işlendi ve elde edilen sonuçlar tekrar HEC-GeoRAS'da haritalanmıştır(Şekil 6).

Şekil 6. Çalışma alanına ait taşkın yatağı HEC-GeoRAS görüntüsü

3. BULGULAR

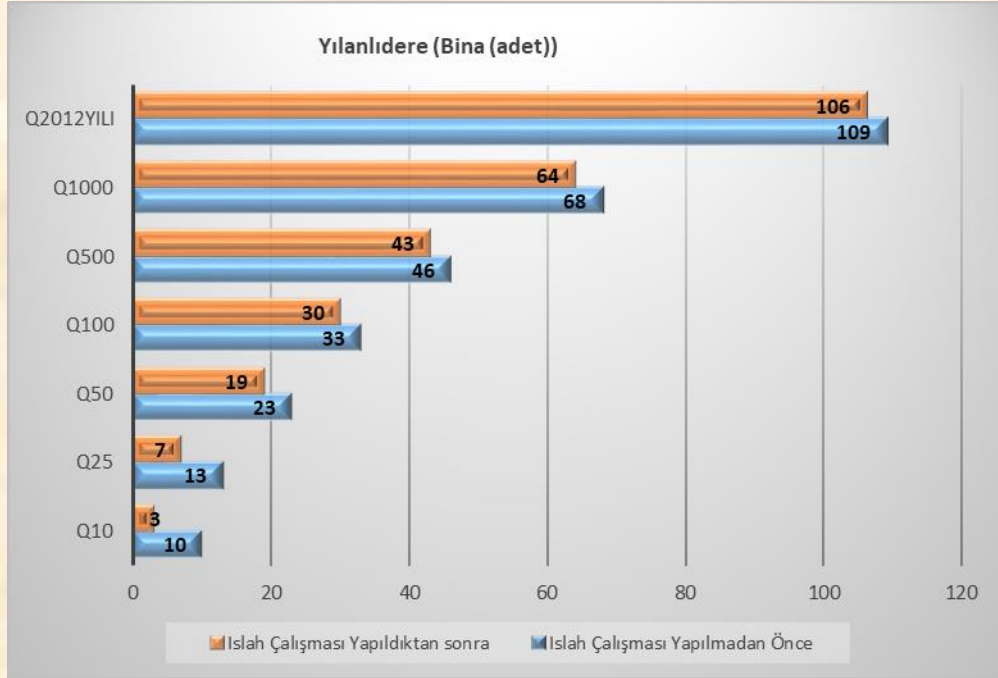
CBS yazılımlarının kullanılması ile birlikte kurumlardan temin edilen harita, uydu görüntüsü, hidrolik ve hidrolojik parametreler gibi verilerin doğruluğu taşkın tehlike haritasının hassasiyetinin artmasına sebep olacaktır. Bu çalışmada gerekli 65 adet 1/1000'lik hâlihazır harita ve 2 adet 1/5000'lik imar planı Samsun Büyükşehir Belediye'sinden, hidrolik ve hidrolojik veriler ise Samsun DSİ 7. Bölge Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Bu değerler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Mert Irmağı ve Yılanlıdere taşkın tekerrür debileri

	Q ₁₀	Q ₂₅	Q ₅₀	Q ₁₀₀	Q ₅₀₀	Q ₁₀₀₀	Q _{2012yılı}
Mert Irmağı	721.9	959.9	1167.6	1405.2	1988.9	2342.7	3234.3
Yılanlıdere	80.1	119.6	155.7	197.6	279	314	710

Daha sonra temin edilen bu veriler yardımıyla CBS ve modelleme yazılımı kullanarak çalışma alanının ıslah edilmeden önceki ve ıslah sonrası taşkın tehlike haritaları oluşturulmaktadır ve her bir debi için taşkın sahasında kaç m²'lik alanı kapsadığı ve bu alanlardaki konut ve iş yeri olarak bina ve parsel sayıları tespit edilmektedir. Ayrıca bu taşkınlardan etkilenecek kişi sayıları tespit edilmektedir.

Şekil 7'de örnek olarak 2012 yılında meydana gelen taşkın debisine göre taşkın ıslah çalışması yapılmadan önceki ve sonraki verilere göre oluşturulan taşkın sahasında kalan alanlar gösterilmektedir. Burada taşkın ıslah çalışması yapılmadan önce toplam 2787986.789m²'lik alan taşkın alanı içinde kalmıştır. 2014 yılında ise Samsun DSİ 7. Bölge

Şekil 9. Yılanlıdere'nin ıslah çalışması yapılmadan önceki ve sonraki durumda taşkından etkilenen binaların gösterimi
Mert Irmağının ana kolunda meydana gelebilecek olası bir taşkın durumunda etkilenebilecek bina sayıları ise Şekil 10'da gösterilmektedir.

Şekil 10. Mert Irmağının ana kolu üzerinde ıslah çalışması yapılmadan önceki ve sonraki durumda taşkından etkilenen binaların gösterimi

Taşkınlardan etkilenebilecek İlkadım İlçesi'ne ait Kılıçdede, Çay, Derebahçe Mahalleleri ve Canik İlçesi'ne ait Kuzey Yıldızı, Yenimahalle ve Gazi Mahallesi'nde bulunan binalardaki kişi sayılarını bulmak için taşkın alanına giren binaların mülkiyet durumları Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi İyileştirme Daire Başkanlığı ve Samsun Tapu ve Kadastro Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Bu verilerde parselin ada numarası, parsel numarası, mahalle adı, cinsi (arsa vasfında olup olmadığı, üzerinde yapı olup olmadığı, bu yapıların kaç katlı olduğu, bu yapıların mesken veya işyeri olarak kullanıldığı, buralardaki bağımsız bölüm sayıları) ve yüzölçümü bulunmaktadır. Grafik olarak temin edilen imar (parsel katmanı) verisi ile tapudan alınan veriler birleştirilmiştir. Elde edilen taşkın tehlike haritasında taşkın tekerrür debilerine göre mevcut taşkın alanları ile parsel katmanı tekrar birleştirilmiştir ve gerekli sorgulamalar

yapılarak mahalle bazında taşkın alanlarında bulunan bina sayıları, bağımsız bölümlerin mesken veya işyeri olarak kullanılan bağımsız bölüm sayıları ve taşkından etkilenebilecek bağımsız bölümlerde bulunan kişi sayıları taşkın ıslah çalışması yapılmadan önceki ve sonraki durumları ile taşkın ıslah çalışması öncesi (TIÖ) ve taşkın ıslah çalışması sonrası (TIS) meydana gelebilecek azalma oranları Tablo 3’de araştırılmaktadır.

Tablo 3. Taşkın ıslah öncesi ve sonrası durumlarda taşkından etkilenebilecek bina, bağımsız bölüm ve kişi sayıları

Q _{DEBi}	Toplam Etkilenen Bina Sayısı			Bağımsız bölüm Sayısı			Kişi Sayısı								
				Mesken		İşyeri	Mesken			İşyeri					
	TIÖ	TIS	Fark (%)	TIÖ	TIS	Fark (%)	TIÖ	TIS	Fark (%)	TIÖ	TIS	Fark (%)			
Q ₁₀	617	509	17.50	2290	2092	8.65	555	498	10.27	11176	9809	12.23	3326	3198	3.85
Q ₂₅	701	612	12.70	2905	2675	7.92	606	546	9.9	12782	11329	11.37	3653	3546	2.93
Q ₅₀	821	751	11.45	3176	2954	6.78	703	656	6.68	13535	12098	10.62	4218	4116	2.41
Q ₁₀₀	922	854	9.22	3832	3642	4.96	714	679	4.9	16462	15080	8.39	4284	4188	2.24
Q ₅₀₀	974	921	6.88	3796	3688	2.84	736	706	4.08	16702	15627	6.44	4406	4320	1.95
Q ₁₀₀₀	1068	1016	5.15	3911	3830	2.07	831	817	1.68	17009	16576	2.55	4986	4902	1.68
Q _{2012 yılı}	1272	1237	4.32	4948	4875	1.47	904	895	0.99	21771	21451	1.47	5400	5358	0.78

Tablo 3’te taşkın tehlikesi bulunan alanda mahalle bazında etkilenecek kişi sayısı hesaplanırken Türkiye İstatistik Kurumu’ndan elde edilen 2016 yılı verilerine göre Samsun’da hane başına düşen ortalama kişi sayısı 4,4 olarak ele alınmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu Samsun İlkadım ve Canik İlçe Müdürlüğü’nden alınan 2017 yılı Nisan ayı verilerine göre İlkadım ilçesinde toplam 7964 faal işyeri ve bu işyerlerinde toplam 48197 işçi çalışmaktadır. Canik İlçesinde ise toplamda 1986 faal işyeri ve bu işyerlerinde 11330 işçi çalışmaktadır. Bu verilere göre bir iş yerinde ortalama 6 işçinin çalıştığı göz önüne alınmıştır.

Bu verilere göre 10 yıllık hesaplanan Mert Irmağı’na ait 721,9 m³/sn’lik ve Yılanlıdere’ye ait 80,1 m³/sn’lik taşkın debisinde taşkın ıslah çalışması yapıldıktan sonra taşkından etkilenen bina sayılarında 108, mesken olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 198, işyeri olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 57, meskende yaşayan kişi sayısında 1367 ve işyerinde çalışan sayısında 128 azalma meydana gelecektir. 2014 yılından önce taşkın ıslah çalışması yapılsaydı 2012 yılında meydana gelen taşkın debisine göre taşkından etkilenen bina sayılarında 35, mesken olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 73, işyeri olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 11, toplam bağımsız bölüm sayısında 84, meskende yaşayan kişi 320 ve işyerinde çalışan sayısında 54 azalma meydana gelmiş olacaktı.

Tablo 4’te taşkın ıslah çalışması yapılmadan önce Q_{2012yılı} debisinde taşkın tehlike haritasına giren İlkadım İlçesinde bulunan Kılıçdede, Derebahçe ve Çay mahallesi bina sayısı 422, 2150’si mesken ve 140’ı işyeri sayısı olarak toplamda 2290 bağımsız bölüm; bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 9460 hane halkı, iş yerlerinde 840 çalışan kişi bulunmaktadır. Canik İlçesinde bulunan Kuzey Yıldızı, Yenimahalle ve Gazi mahallelerinde toplam bina sayısı 850, 2798’i mesken ve 760’ı işyeri sayısı olarak toplamda 3558 bağımsız bölüm; bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 12311 hane halkı, iş yerlerinde 4560 çalışan kişi bulunmaktadır. Toplamda Q_{2012yılı} debisinde taşkın ıslah çalışması yapılmadan önce 1272 bina, 4948’i mesken, 904’ü işyeri olmak üzere 5848 bağımsız bölüm ve bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 21711 kişi, işyerlerinde 5400 kişi taşkından etkilenebilecektir.

Tablo 4. Q₂₀₁₂ yılı debisine göre mahalle bazında taşkın ıslah çalışmasından önce yapılan taşkın alanına giren bağımsız bölümler ve etkilenen kişi sayıları

İlçe	Mahalle	Bina sayısı (Mesken ve İşyeri)	Bağımsız Bölüm Sayısı		Toplam Bağımsız Bölüm Sayısı	Taşkından Etkilenen Kişi sayısı	
			Mesken	İşyeri		Mesken	İşyeri
İlkadım	Kılıçdede	282	1342	83	1427	5905	498
	Derebağçe	117	386	57	443	1698	342
	Çay	23	422	-	422	1857	-
TOPLAM		422	2150	140	2290	9460	840
Canik	Kuzey Yıldızı	367	1420	81	1501	6248	486
	Yenimahalle	286	753	604	1357	3313	3624
	Gazi	197	625	75	700	2750	450
TOPLAM		850	2798	760	3558	12311	4560
GENEL TOPLAM		1272	4948	904	5848	21771	5400

2014 yılında yapılan taşkın ıslah çalışmasından sonra Q₂₀₁₂ yılı debisinde İlkadım İlçesinde bulunan Kılıçdede, Derebağçe ve Çay mahallesi bina sayısı 413'e, mesken sayısı 2118'e ve işyeri sayısı 137'ye; toplamda bağımsız bölüm sayısı 2255'e düşmüştür; bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 9320 hane halkı, iş yerlerinde 822 çalışan kişi bulunmaktadır. Canik İlçesinde bulunan Kuzey Yıldızı, Yenimahalle ve Gazi mahallelerinde toplam bina 824, 2737'si mesken ve 756'sı işyeri sayısı olarak toplamda 3513 bağımsız bölüme düşmüştür; bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 12131 hane halkı, iş yerlerinde 4356 çalışan kişi bulunmaktadır. Toplamda Q1000 debisinde taşkın ıslah çalışması yapılmadan önce 1237 bina, 4875'i mesken, 893'ü işyeri olmak üzere 5768 bağımsız bölüm ve bu bağımsız bölümlerde meskenlerde 21451 kişi, işyerlerinde 5358 kişi taşkından etkilenebilecektir (Tablo 5).

Tablo 5. Q₂₀₁₂ yılı debisine göre mahalle bazında taşkın ıslah çalışmasından sonra yapılan taşkın alanına giren bağımsız bölümler ve etkilenen kişi sayıları

İlçe	Mahalle	Bina sayısı (Mesken ve İşyeri)	Bağımsız Bölüm Sayısı		Toplam Bağımsız Bölüm Sayısı	Taşkından Etkilenen Kişi sayısı	
			Mesken	İşyeri		Mesken	İşyeri
İlkadım	Kılıçdede	283	1327	81	1409	5839	486
	Derebağçe	107	369	56	424	1624	336
	Çay	23	422	-	422	1857	-
TOPLAM		413	2118	137	2255	9320	822
Canik	Kuzey Yıldızı	362	1397	80	1478	6147	480
	Yenimahalle	279	748	604	1350	3291	3624
	Gazi	183	612	72	685	2693	432
TOPLAM		824	2737	756	3513	12131	4356
GENEL TOPLAM		1237	4875	893	5768	21451	5358

Bu verilere göre; taşkın ıslah çalışması yapıldıktan sonra taşkından etkilenen bina sayılarında 35, mesken olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 73, işyeri olarak kullanılan bağımsız bölüm sayılarında 11, toplam bağımsız bölüm sayısında 84, meskende yaşayan kişi 320 ve işyerinde çalışan sayısında 54 azalma meydana gelmiştir.

4. SONUÇLAR VE TARTIŞMALAR

Bu çalışmada oluşturulan taşkın tehlike haritalarında ilk olarak Samsun Büyükşehir Belediyesi ve DSİ 7. Bölge Müdürlüğü'nün Mockus yöntemine göre hesaplayarak elde ettiği 10, 25, 50, 100, 500, 1000 yıllık taşkın tekrerrü debilerine göre ve 2012 yılında meydana gelen taşkın debisine göre Yılanlıdere'nin 1000 yıllık debisi

$Q_{1000}=314m^3/sn$ iken, 2012 yılında meydana gelen taşkında Yılanlıdere'nin debisi $Q_{2012}=710m^3/sn$ (yani katastrofik debi) olarak tespit edilmiştir. Bunun anlamı nehir debisi afet oluşturacak ölçüde artmıştır.

Elde edilen taşkın tehlike haritalarından taşkın tekerrür debilerine göre taşkın alanına giren binalar, mesken ve işyeri olarak kullanılan bağımsız bölüm sayıları ve taşkından etkilenebilecek kişi sayıları irdelendiğinde Q_{10} debisinde taşkın alanına 617 bina, 2290'ı mesken ve meskende ikamet eden 10076 ve 555'i işyeri ve 3300 işçi olduğu tespit edilmiştir. Taşkın ıslah çalışmasından sonra 10 yıllık debide meydana gelen bir taşkında taşkın alanına 509 adet binanın girdiği, bu binalarda meskenlerde 9809 kişinin etkilendiği ve işyerlerinde ise 2958 çalışanın taşkından etkilendiği tespit edilmiştir. Oluşturulan taşkın tehlike haritasında Q_{10} debisinde meydana gelebilecek bir taşkın olayında yapılan taşkın ıslah çalışmasının taşkın zararlarını önemli derecede azalttığı fakat yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Taşkın tehlike haritalarının elde edilmesinde kullanılan hâlihazır ve imar planlarının yeterince hassas ve güncel olması elde edilen SYM'nin ve dolayısıyla taşkın tehlike haritalarının güvenilirliğini arttıracığı için bu haritaların sıklıkla güncellenmesi gerekmektedir.

Kıyı Kanunu'na göre nehirlerde de Kıyı Kenar Çizgisi oluşturularak kıyı kenar çizgisi içerisinde kalan alanlarda koruma bandı oluşturulmalı ve yapılaşmalar bu banttı sonra başlamalı ve kamulaştırma yükünün azaltılması için oluşturulan taşkın koruma bandının Düzenleme Ortaklık Payı (DOP) kapsamına alınması gerekmektedir.

Nehir kenarlarında uygulanmış mevcut İmar Planlarının düzeltilmesi veya yeni planları yapımı öncesinde taşkın tehlike haritalarının hazırlanması ve imar planında veri olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Planlanmış Alanlarda Tip İmar Yönetmeliği'nin 23. maddesine göre; taşkın koruma bandı içinde bulunan yapıların kaldırılarak Kentsel Dönüşüm kapsamına alınıp bu alanların "ağaçlandırılacak alan" olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde taşkın olayını tamamen önlenemeyeceğine göre devlet bütçesini de zarara uğratmadan taşkın maddi açıdan zararlarının bir kısmını önlemek için Amerika, İngiltere vb. gelişmiş ülkelerde olduğu gibi "Taşkın Sigortası" kavramını hayata geçirmek gerekmektedir. Bunun için UA ve CBS gibi son teknolojiler kullanılarak taşkın tehlike haritaları oluşturulmalı bunların sürekli güncellemeleri yapılmalı, tehlike giderici önlemlerin alınmalıdır.

Ayrıca bu konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılarak özel sigorta şirketleri ve devlet ortaklığı ile taşkın sigortası için gerekli poliçeler düzenlenerek halkın taşkın ve zararları konusunda bilinçlendirilmesi, Zorunlu Deprem Sigortası'nda olduğu gibi Zorunlu Taşkın Sigortası (TASK) kavramının da hayata geçirilmesi ve bunun sürekli hale getirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Adams EA, Monroe SA, Springer AE, Blasch KW, Bills DJ. 2006. Electrical resistance sensors record spring flow timing, Grand Canyon, Arizona. *Groundwater* 44: 630–641.
- Akay O., Volkan B., Bulu A., Taşkın Alanlarının Planlanması ve Yönetimi, II. Ulusal Taşkın Sempozyumu, 22-24 Mart 2010, Afyonkarahisar
- Bayazit Y, Bakış R., Koç C., Kaya T., 2014, Porsuk Çayı'nın Eskişehir İli Taşkın Haritalarının Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Oluşturulması, Uluslararası Katılımlı IV. Ulusal Baraj Güvenliği Sempozyumu, 09-11 Ekim 2014, ELAZIĞ, 731-739.
- Brivio, P.A., R. Colombo, M. Maggi and R. Tomas, 2002. Integration of remote sensing data and gis for accurate mapping of flooded areas. *Int. J. Remote Sens.*, 23: 429-441.
- Byrne, R.P., Bhowmilk, N.G., A.P. Bonini, W.C.Bogner, 1980. *Hydraulics of Flow and Sediment Transport to the Kankee River in Illinois*. Illinois State Water Survey Report of Investigation 98, Champaign, Ill.
- Dewan et al. 2007, Dewan AM, Islam MM, Kumamoto T, Nishigaki M (2007) Evaluating flood hazard for land-use planning in greater Dhaka of Bangladesh using remote sensing and GIS techniques. *Water Resour Manage* 21:1601–1612. doi:10.1007/s11269-006-9116-1
- Ekinci, D., 2003, İhsaniye Deresi Havzası (Zonguldak) Taşkın Analizi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 11, 97-118
- Geyikli Mehmet Selim, (2015). Taşkın risk haritalarının CBS yazılımları yardımıyla Belirlenmesi, İnönü Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, 424346
- HEC-RAS, http://www.hec.usace.army.mil/software/hec-ras/documentation/HEC-RAS_4.1_Users_Manual.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2016
- http://www.mimarlarodasiankara.org/_media/4/3783.pdf, 2015
- Hydraulic Engineering Center, River Analysis System, 1998, <http://www.hec.usace.army.mil/>

- Imhof, M.L., Vermillion, C., Story, M.H., Choudhury, A.M., Gafoor, A. ve Polycon, F., 1987. Monsoon Flood Boundary Delineation and Damage Assessment Using Space Borne Imaging Radar and Landsat Data Photogramm, Engng. Rem. Sens., 53, 405413.
- Jing, Z. and Chuan, T.,2010. Urban Flood Damage Estimation Using GIS and Remote Sensing. 2010 3rd International Conference on Advanced Computer Theory and Engineering (ICACTE)
- Khattak et. Al, 2016,Floodplain Mapping Using HEC-RAS and ArcGIS: A Case Study of Kabul River, Arabian Journal for Science and Engineering, April 2016, Volume 41, Issue 4, pp 1375–1390 .
- Klotz D., Strafaci A., Hogan A., & Dietrich K.(Eds.) (2003). Floodplain modeling using HEC-RAS (1th ed.). USA: Haestad Press.
- Masood M., Takeuchi K., 2016, Indicators of Necessary Storages for Flood and Drought Management: Towards Global Maps (Application), International Centre For Water Hazard And Risk Management (ICHARM), Public Works Research Institute (PWRI), Tsukuba, Japan, Eric Wood Symposium Princeton, 2 June 2016
- Onuşluel, G., 2005, Floodplain Management Based On The Hec-Ras Modeling System, Doktora Thesis, Dokuz Eylül University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, İzmir, 202726
- Pradhan, B., 2009, Flood susceptible mapping and risk area delineation using logistic regression, GIS and remote sensing, Journal of Spatial Hydrology, Vol.9, No.2 Fall 2009
- Shrestha, R. R. (2000). Application of GIS and numerical modeling tools for floodplain modelling and flood risk assessment of Babai River in Nepal. Retrieved October 26, 2000, from http://www.geocities.com/rajesh_rajs/Abstract.html.
- Smemoe, C., Nelson, J., Zundel A., Developing a Probabilistic Flood Plain Boundary using Hec-1 and Hec-ras, World Water Congress: 2003, ASCE, 1-8, 2003.
- Turkey Disaster Response Plan (TAMP), 2013. Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, 44 page. https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/PLANLAR/Afet_Mud_PI_ResmiG%2020122013.pdf
- Wahl, T., J. Jensen, and C. Mudersbach, 2010. A Multivariate Statistical Model for Advanced Storm Surge Analyses in the North Sea, Proceedings 32nd International Conference Costal Engineering (ICCE), Shanghai, China.
- Yazıcılar, F., Önder, H., "Taşkın Yatakları Planlamasında HEC-RAS Bilgisayar Programı ile Su Yüzü Profili Hesaplanması-Bartın Nehrinde Bir Uygulama", Su Mühendisliği Problemleri Semineri (V), Fethiye, Muğla, 13 (1998).
- Yazıcılar, F., Önder, H., "Taşkın Yatakları Planlamasında HEC-RAS Bilgisayar Programı ile Su Yüzü Profili Hesaplanması-Bartın Nehrinde Bir Uygulama", Su Mühendisliği Problemleri Semineri (V), Fethiye, Muğla, 13 (1998).

Kent Akademisi

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Spor Mekanı Olarak Stadyum'un Gelişimi	
Corresponding Author	Khaled SELO Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Turkey, xaled@live.com	
Submission Date Admission Date	11.07.2018 / 28.12.2018	
How to Cite	SELO K, ERDÖNMEZ M.E... (2018). Spor Mekanı Olarak Stadyum'un Gelişimi Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 559-/574	ORCID NO: 0000-0002-0880-2281

Stadyum's Evolution In The Historical Context of Sport Spaces Spor Mekanı Olarak Stadyum'un Gelişimi

Khaled SELO
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Turkey, xaled@live.com
Doç.Dr. M. Ebru ERDÖNMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi ebruerdonmez@yahoo.com

Stadyum's Evolution In The Historical Context of Sport Spaces

ABSTRACT:

Subsequent to religious buildings, stadia are among the oldest buildings in human history and they still have a great status in today's city and social life. In order to have a better understanding of its evolution, this study examines stadia in historical context of sport and sport spaces. After starting with origins of sport, sport spaces and stadia's architecture will be viewed in main historical periods. Afterwards contemporary stadia's evolution, architectural features and main design trends will be further explained. Finally, a classification of sports spaces through history along with stadia's status related to this classification will be explained.

Keywords: Sports Spaces, Stadium, Stadia, Sports Architecture.

ÖZ:

Dini yapılardan sonra insanlık tarihinde kökeni en eskiye dayanan yapılardan olan stadyum yapıları günümüzde önemini korumaktadır ve günümüzün kentleri ve sosyal hayatında önemli yere sahiptir. Mevcut durumunun daha iyi anlaşılması amacıyla bu çalışmada stadyumların spor ve spor mekanları bağlamında tarih içindeki gelişimi ele alınacaktır. Spor'un kökeni ile başladıktan sonra tarih içindeki ana dönemler olarak görülen dönemlerde spor mekanları ve stadyumlar mimari olarak incelenecektir. Akabinde günümüzün stadyumlarının gelişimi ve bu gelişimde stadyumun mimarisinin karakteristik özellikleri ve stadyumların tasarımındaki hakim eğilimlerden söz edilecektir. Son bölümde ise spor mekanları için bu çalışma kapsamında oluşturulan bir sınıflandırmaya yer verildikten sonra stadyumların bu sınıflandırmadaki durumu anlatılacaktır.

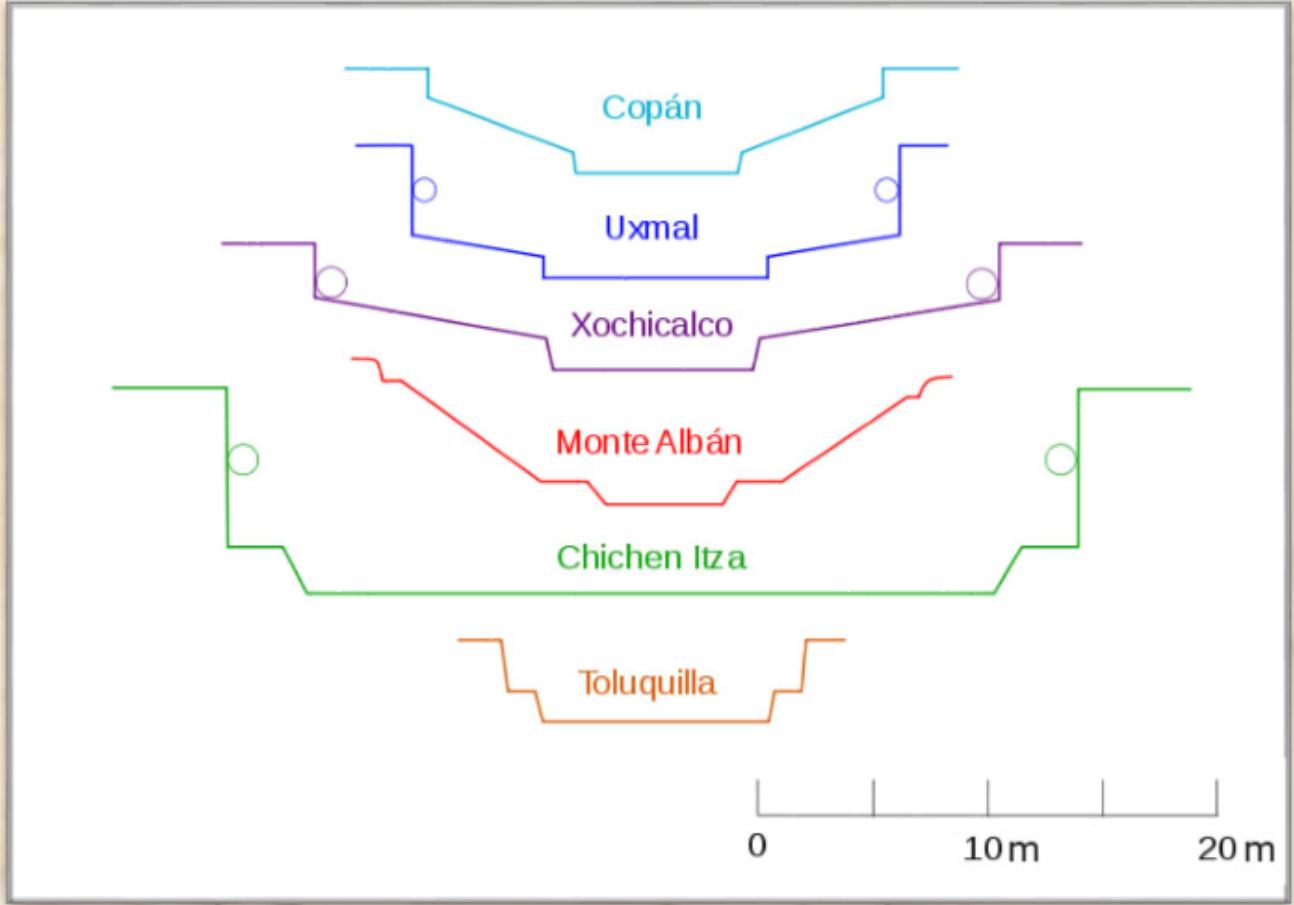
Anahtar Kelimeler: Spor Mekanları, Stadyumlar, Spor Mimarisi.

GİRİŞ:

Toplumsal hayatımızın her noktasını etkileyen spor ve sporun tarihiyle ilgili çalışmalar incelendiğinde sporun, günümüzün tanımlamalarından farklı biçimlerde de olsa insanlık tarihiyle iç içe olduğu ve bu tarihle eş olduğu görüşün hakim olduğu görülmektedir (Dever, 2010). İlk yıllarda insanın birey olarak korunma, savunma ve saldırıya yönelik koşması, ok atması vb. aktivitelerinin ilk spor eylemleri veya ilk sporların ortaya çıkmasına neden olduğu, daha sonra da insanların bu eylemleri gruplar halinde yapmaları, savaşmaları ve savaşa hazırlanmaları da ilk takım sporlarının ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir (Crowther, 2007). Spor ile ilişkilendirilebilecek en eski somut bulgu Fransa'da Lascaux mağaralarında bulunmuştur. Burada 15.000 yıl eski olduğu tahmin edilen koşu ve güreşi betimlediği düşünülen duvar resimleri yer almaktadır (Capelo, 2010). Moğolistan'ın Bayankhongor bölgesinde de, 9000 yıl önceye ait olduğu düşünülen, izleyicilerle çevrili bir güreş maçı tasvir eden mağara duvar çizimleri bulunmaktadır (Hartsell, 2011). Eski Mısır, Sümer ve Assurlular dönemlerinde sporun branş sayısı arttı ve spor belirli kurallarla ve sık olarak yapılmaktaydı. Fiziksel beceri, çeviklik gibi kavramlar ortaya çıkmış ve yayılmış, özellikle de krallar, hükümdarlar ve onlara bağlı olan askerlerin ve savaşçıların sahip olmaları gereken, kimliklerinin önemli öğelerinden olmuştu. Bu aktiviteleri düzenli olarak yapan ve başarılı olanlara destekler sunulmuş, ayrıcalıklar tanınmış, ödüller ve teşvikler verilmiştir (Tomay & Değirmencioglu, 2017).

1. Bilinen İlk Spor Mekanları:

Erken spor aktiviteleri ilk zamanlarda doğada, açık alanlarda, daha sonra da genel, ortak veya çok amaçlı olarak tanımlanabilecek alanlar veya mekanlarda gerçekleşiyordu, örneğin, kent meydanları. Spor geliştikten sonra mekansal gereksinimleri artmış, spora göre biçimlenmiş ve ana işlevi spor olan yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. İhtisaslaşmış olan bu yapıların bilinen ilk örneklerine Orta Amerika'da rastlanılmaktadır. Bu coğrafyada kutsal niteliği olan ve tarihi en az 3400 yıl önceye dayanan bir çeşit top oyunu, topsahası (ballcourt) isimli yapılarda oynanmaktaydı (Hill, Blake, & Clark, 1998). Yapı, boyutsal olarak çok farklı varyasyonlara sahip ancak temel olarak, oyun alanı "alley" ve bu alanı çevreleyen, taştan yapılmış eğimli, yatay (teras) ve bazen de dik duvarlardan oluşmaktadır. En eski örneklerde sahanın iki ucu açıktı ancak daha gelişmiş yapılarda oyun sahası I biçimi almış ve taş duvarlar ve/veya teraslar sahanın dört tarafını sarmaktadır. Sahanın oranları 4:1 veya ona yakın oranda olsa da (Quirarte, 1977), yapıların biçim ve büyüklüklerinde büyük varyasyonlar bulunmaktadır. Chichen Itza'daki Great Ballcourt'un sahası 96.5x30 m. ölçülerindeyken, Tikai'deki Ceremonial Court'ta saha, 16x5 m. boyutlarındaydı. (Taladoire, 2001). 2001 yılına kadar Orta Amerika'da yaklaşık 1300 topsahası bulunmuştur (Taladoire). Topsahaları aynı zamanda farklı kültürel ve sanatsal aktivitelerin yapıldığı ve yoğun kullanılan kamusal alanlardı. (Day, 2001)

Şekil 1.1. Farklı ballcourt tiplerine ait kesitler (Mesoamerican Ballgame, Wikipedia, 2007)

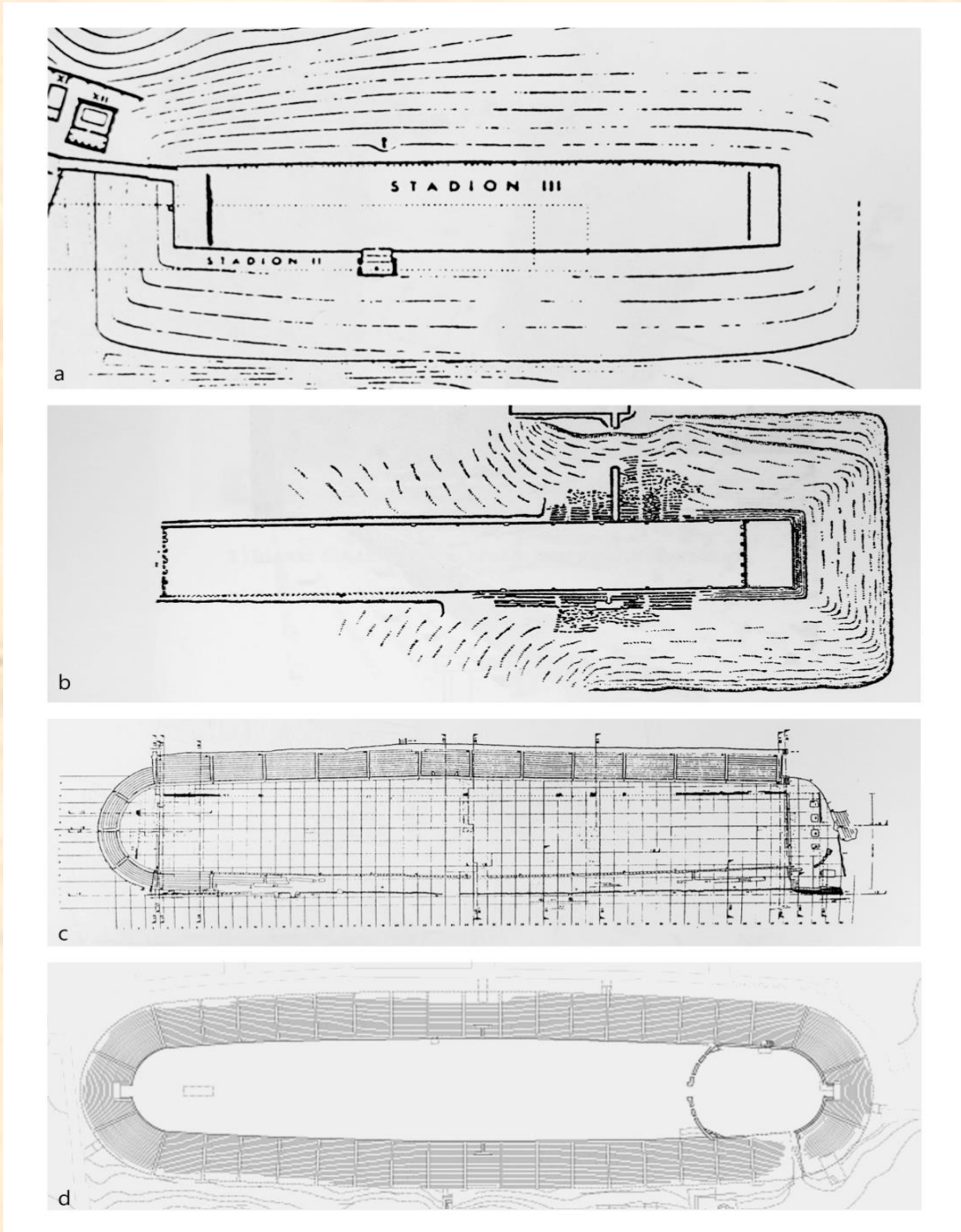
2. Antik Yunan Dönemi:

Spor, dünyanın farklı uygarlıkları ve coğrafyalarında gelişmeye devam etmiştir. Antik Yunanlılar atletik yarışmaları düzeli olarak yapmaya başlamıştır. Bu yarışmalar dinsel nitelikte tertiplenen kutsal şenlikler şeklindeydi. Bu şenliklere katılmak üzere spor ile uğraşanlar (sporcu, antrenör) ve spor ile ilgilenenler (seyirciler) uzun seyahatler edebilmekteydi (Tomay & Değirmencioğlu, 2017). Bu dönemde Athlos (yarış, yarışma), Athleter (yarışmacı) gibi terimler ortaya çıkmış ve artık atlet ve sporcu olmak, tamamlayıcı bir vasıf değil, kendi başına bir kimlikti. Bu dönemde spor ve bedensel eğitim ilk olarak kent meydanları olan agoralarda yapılıyordu ancak bedensel eğitime ilgi arttıkça ve sporlar geliştikçe ve ihtiyaçları arttıkça agoralar yetersiz kalmış bu ihtiyaçları karşılamak için ayrı bir mekana ihtiyaç duyulmuş ve Gymnasion ve Palaistra¹ gibi yapılar ortaya çıkmıştır (Wycherley, 2011). Bu yapılar daha sonra hem bedensel hem de ruhsal eğitimin de merkezi olmuştu ve belli bir dönemde artık her antik kentin en az bir gymnasionu bulunmaktaydı (Wycherley).

¹. "Palaistra, yani güreş alanı, kendi başına var olsa bile, gymnasionun önemli bir bölümü idi" (Wycherley, 2011).

Kullanıcı olarak bakıldığında, gymnasium ve palaistra ağırlıklı olarak spor ile uğraşanların kullandığı mekanlardı. Spor zamanla daha da geliştikten sonra spor ile uğraşanların yanında izleyiciler için de mekan ihtiyacı doğmuş ve stadyum gibi yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Antik Yunan'da stadyumlar ilk olarak kutsal yerlerde yapılmıştır. Olimpiya stadyumu en eski stadyum olarak bilinmektedir. Kutsallığı olan ve her dört yılda bir tekrarlanan olimpiyat oyunları ilk olarak M.Ö. 8. yy'da Olimpiya'da başladığı biliniyor. İlk oyunlarda sadece koşu yarışı yapılmaktaydı ve stadyumlar oldukça yalındı. İki ucunda boş birer alanı olan, 600x100 ayaklık düz, sert topraktan bir koşu alanı ve bu alanın etrafında seyirciler için yapılmış toprak setler bulunmaktaydı. (Saltuk, 1995). Olimpiya stadyumunda olduğu gibi erken dönemde stadyumların yapımında doğanın yardımına başvurulmaktaydı. İki yamaç arasında bulunan düz bir alan stadyum için ideal bir alandı. Böyle bir yer bulunmadığında koşu alanı bir yamacın dibine yerleştirilir ve sonrasında da karşı yanda yapay seyirci setleri oluşturulmaktaydı ve gerektiğinde de yamaçlar genişletilebilir, ekler yapılabilir veya yapay biçimde oluşturulabilmektedir (Wycherley, 2011). Taş ya da kesme taş oturma yerlerinin kullanımına M.Ö. 4. yy'da başlanmış ve ilk zamanlarda kısmi olarak uygulanmıştır. Sonralarında ise taş kullanılmıştır ve bu kullanım tiyatroların etkisinde olmuştur. Seyirci alanı merdivenlerle bölünmüş ve öncelerinde düz olarak yapılan üçteki seyirci oturma yerleri yarım daire şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Sphendone olarak adlandırılan bu bölüm, kimi gösteriler için bir tiyatro olarak da kullanılabilir. Geç dönemde yapılan stadyumların bazılarında her iki ucunda birer sphendone yer almaktadır. Roma egemenliği döneminde Ege coğrafyasındaki stadyumlar yalnız görüldüğü için bu stadyumlarda anıtsal girişler, bezemeler, kemerler vb. elemanlar kullanılmıştır.

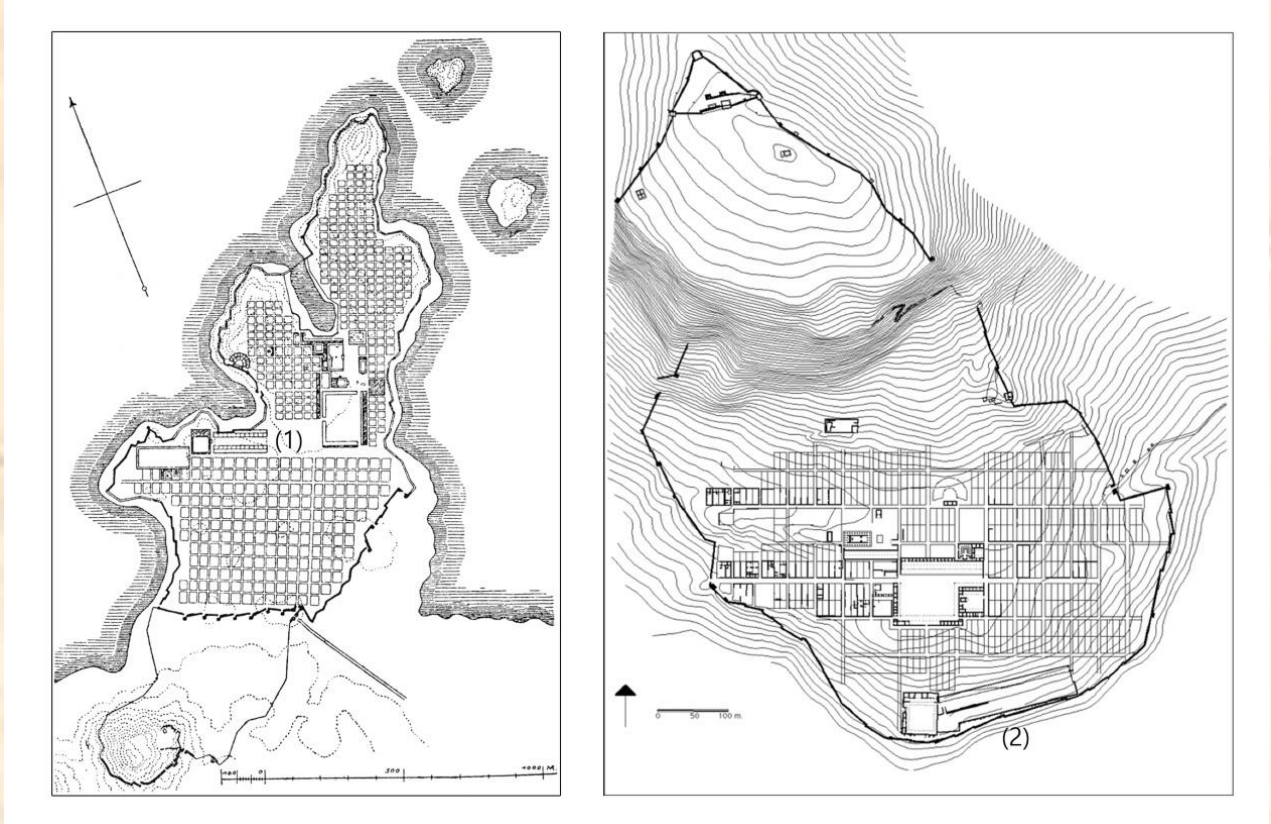
Kent Akademisi

Şekil 2.1. Olympia (a), Epidauros(b), Delphi (c) (Saltuk, 1995) ve Aphrodisias (d) (University of Oxford, 2017) stadyumları.

İlk zamanlarda stadyumlarda sadece koşu yarışları yapılmaktaydı. Sonralarında ise uzun atlama, disk ve cirit atma gibi atletik oyunlar da yer almaya başlamıştır.

Konum olarak stadyumlar genellikle antik kentlerin bir ucunda veya dışında konumlanmakta ve çoğu zamanda da yanında gymnasium bulunmaktadır. Kentin merkezinde yer alması pek olası değildir, özellikle de düzgün planlanmış dikdörtgen sokaklı kentlerde. Miletos ve Priene kentlerinde stadyumlar uçlara yerleştirilerek, Hippodamos (ızgara) planının etkin bir birimine dönüştürülmüştür (Wycherley, 2011).

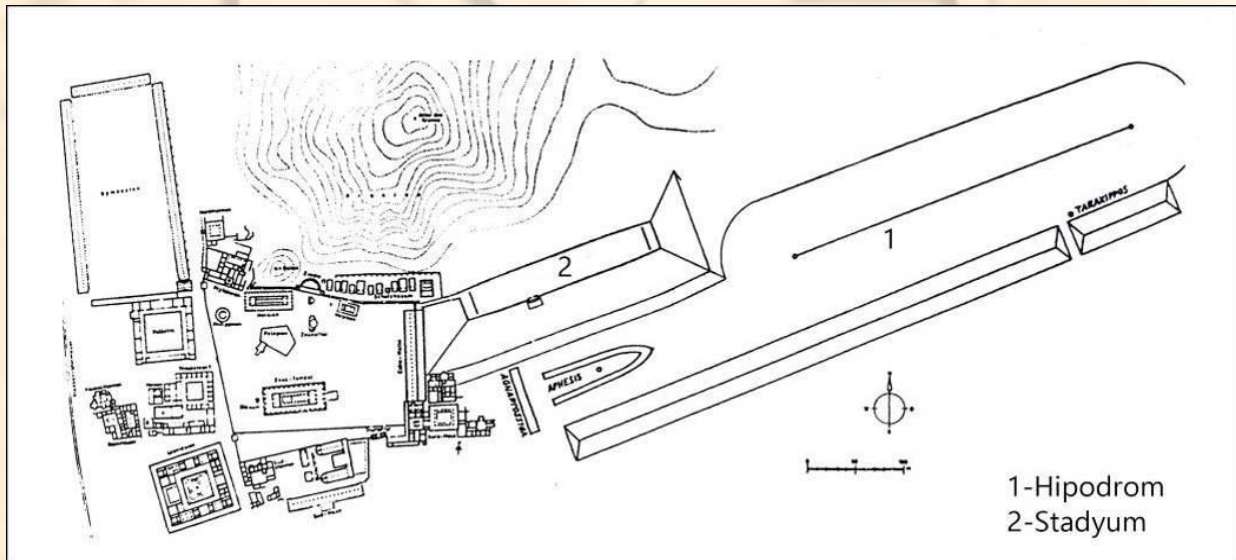
Şekil 2.2. Solda: Miletos antik kentinde stadyum yerleşimi (1) (Saltuk, 1995). Sağda: Priene antik kentinde stadyum yerleşimi (2) (Gates, 2011).

Roma imparatorluğu ege dünyasına egemenlik kurduktan sonra Ege dünyası Roma kültüründen etkilenmiş ve Romalılar da antik yunan kültüründen etkilenmişti. Bu karşılıklı etkileşimin sonucunda atletik oyunlar yayılmış ve Roma kentine kadar ulaşmıştır. Romalıların kültüründe de yaygın olan gladyatör ve hayvan dövüşleri, imparatorluğun egemenlik kurduğu diğer coğrafyalarda olduğu gibi Yunanistan ve küçük Asya bölgelerinde de stadyumlar ve tiyatrolarda da yapılmaya başlanmıştır. Yeni yapılan stadyum ve tiyatrolar artık bu işlevlere de uygun olarak yapılmış, mevcut ve önceden yapılmış olanlar da bu işleve uygun hale getirilmek için değiştirilmiştir.

3. Roma İmparatorluğu Dönemi:

Romalıların spor kültürü Yunanlılara göre farklıydı. Sağlıklı olmak veya eğlenmek için idman yapmak gerekiyordu ve bu dönemde, özellikle de İmparatorluğun batı bölgelerinde bedensel eğitim için yüzme tesisleri ve termal tesisler kullanılmıştır (Arıkan, 2009) ancak Yunanlılarda olduğu gibi sportif başarı elde etmek için zamanın çoğunu spora ayırmak, antrenör tutmak vs. gereksiz olarak görülmüştür (Saltuk, 1995). Roma döneminde spordan çok, eğlence önemliydi ve bu dönemde daha çok, gladyatör ve hayvan dövüşleri ve at ve araba yarışları düzenlenmiştir. Bu faaliyetler amfitiyatro, “circus”lar ve hipodromlarda gerçekleştirilmiştir. Bu yapıların spor yapısı olarak değerlendirilmesi tartışma konusu olabilir ancak günümüzün sporunda ve spor yapılarında da eğlence önemli bir unsur olduğundan, binicilik ve atlı yarışlar spor olarak değerlendirildiğinden bu yapılar bu çalışmada spor yapıları olarak değerlendirilmiştir.

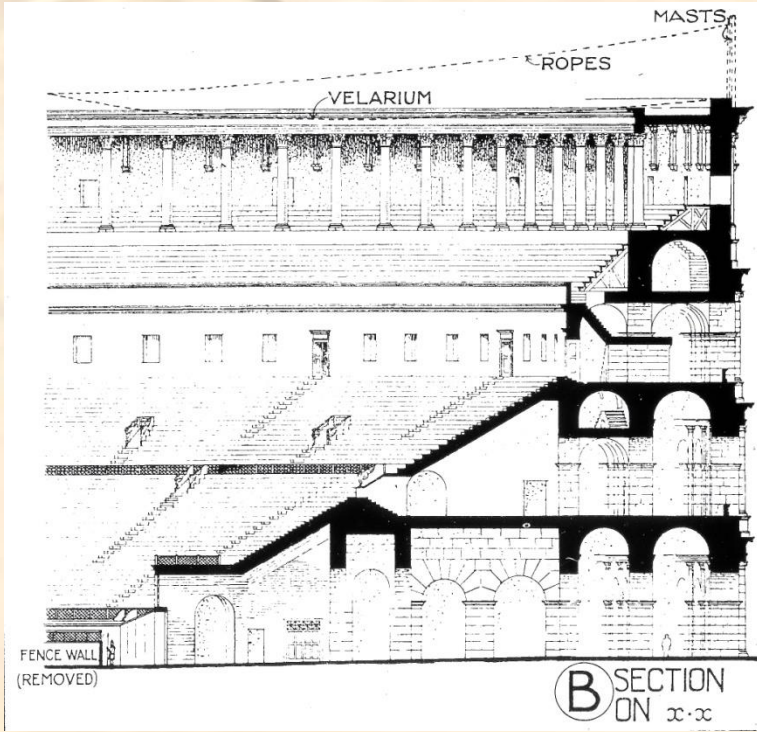
Ana işlevi at ve araba yarışları olan “circus” ve hipodromlar, stadyumlara nazaran daha az bilinmekteydi. Eski Yunanistan'da dayanan ilk hipodromların gereksinimleri çok basitti; yarış için düz bir arazi, bir veya iki dönüş işareti ve seyirciler için toprak bir set yeterli olabilmekteydi. Bu mekanın sadece yarış zamanında fonksiyonel olması gerekiyordu ve ara dönemlerde mera olarak kullanılabilirdi. Hipodrom ve circuslar plan olarak stadyumlara benzer ancak boyut olarak çok daha büyüktü ve gelişmiş circuslarda arenayı (yarış veya oyun alanı, pisti) uzunlamasına ayıran, dönüş yerlerini belirleyen bir bariyer bulunmaktaydı (Saltuk, 2001). Roma döneminde sadece büyük kentlerde hem stadyum hem de circus bulunabilir ve ayrı bir stadyuma sahip olmayan kentlerde circus, aynı zamanda stadyum işlevini de görmüştür. İmparatorluğun batı tarafındaki kentler genellikle sadece bir circusa sahip iken, imparatorluğun Yunanistan ve Küçük Asya bölgelerinde eski Yunan oyunlarına olan eğilim devam ediyordu ve fazla sayıda bulunan eğlence yapısı hipodrom veya “circus” değil, stadyumdu (Saltuk, 2001).

Şekil 3.1 Roma İmparatorluk Döneminde Olympia Kenti (Saltuk, 2001)

“Circus”ları, stadyumlar ve eski hipodromlardan ayıran en önemli özellik ise kentlerin çeperlerinde veya dışında değil, genellikle içinde bulunmasıdır. “Circus”lar genellikle hükümdarların ikamet ettikleri ana mekanlara yakın bulunmaktadır. Çok sayıda insanı bir araya getirebilme kabiliyeti olduğundan siyasi propoganda veya eylemlerde önemli bir yeri vardı. Eski İstanbul’da (Constantinopolis) 4. yy’da yapılan hipodrom, bölgenin eski hipodromlarından farklı olarak, Romanın en gelişmiş circusu olan Circus Maximusa benzetilerek ve kent merkezinde ve imparatorluk sarayına yakın yerde inşa edilmiştir.

Dönemin sporla ilişkilendirilebilecek bir diğer yapısı amfityatrodur. Circuslar gibi bu yapının kökeni Roma cumhuriyet dönemine dayanmaktadır. Amfityatrou gelişmiş haline imparatorluk döneminde kavuşmuştur (Welch, 2007). Bu yapıda başlıca gerçekleşen faaliyetler; gladyatör ve hayvan güreşleri, kutlamalar, şenlikler ve infazlar olarak sayılabilir. İmparatorluk döneminde bir çok kentte inşa edilmiş, veya önceki bölümde anlatıldığı gibi, tiyatro vb. mevcut yapılar yukarıdaki işlevlere uygun hale gelmeleri için müdahaleye maruz kalmış ve değiştirilmiştir. Amfityatroların en fazla tanınmış ve aynı zamanda en büyüğü, Roma kentinde M.S. 1. yy’da yapılan Kolezyumdur. Bu yapıda dönemin en iyi teknolojileri ve malzemeleri kullanılmış ve bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Yapı planı yaklaşık 190x155 m. boyutlarında bir elips biçiminde, 50 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 50 bin kişilik kapasiteye sahipti. O döneme kadar bir çok yapı, özellikle de büyük yapılar doğanın yardımına başvurur, yapıların bir bölümü, bazen de tamamı yamaçlar üzerinde inşa edilebilmekteydi ancak bu yapı, devasa kemeler ve kolonlar sayesinde tek başına yerden yükselmektedir.

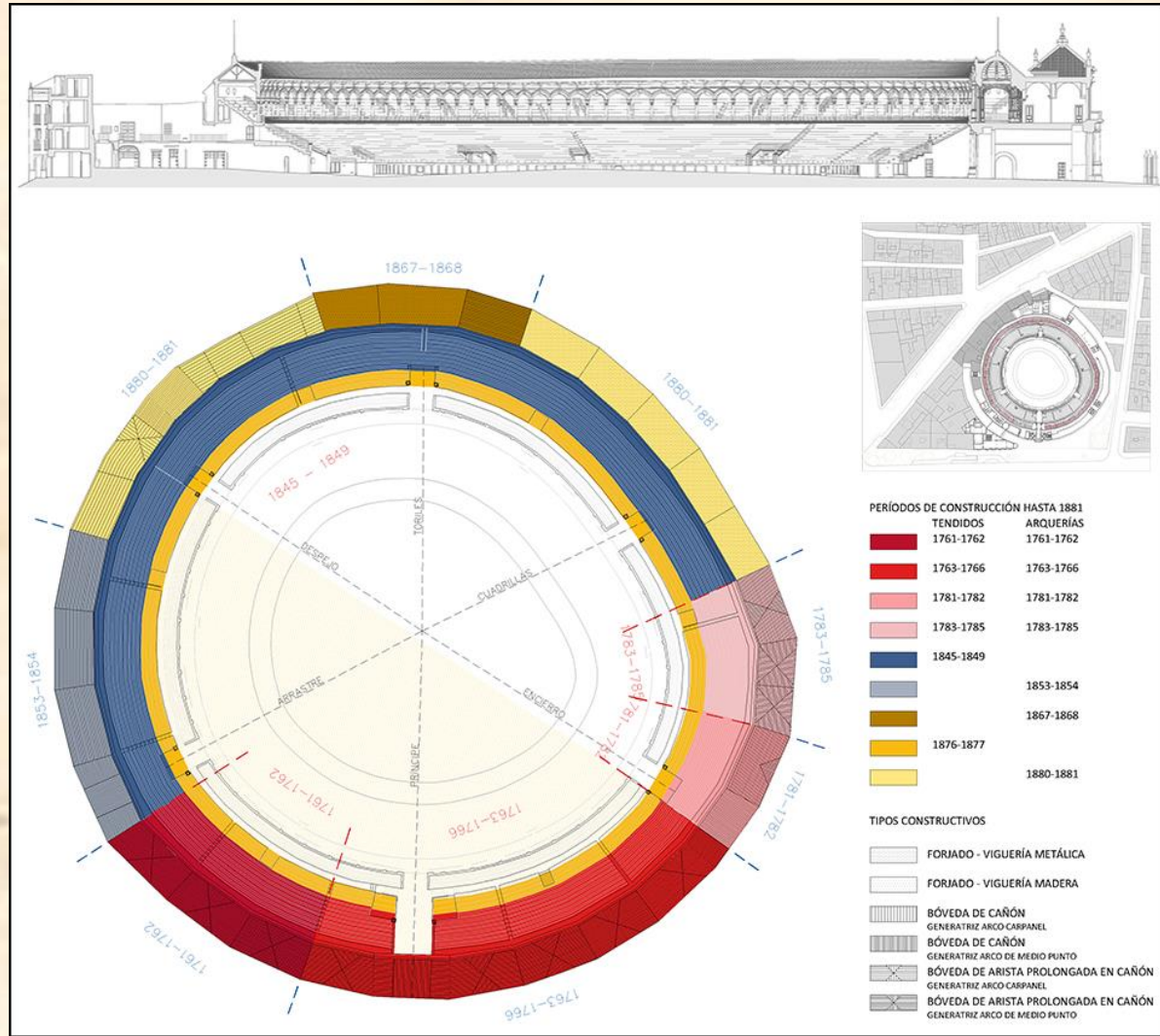
Şekil 3.2 Kolezyumdan bir kesit (Library of University of Michigan , 2018)

Bu yapı aynı zamanda dönemin sosyal yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Yapının seyirci kısmı bölümlere ayrılmış, her bölümde farklı siyasal, sosyal sınıf ve cinsiyetten insanlar yer almaktadır.

4. 5. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar:

Spor yapıları uzun zaman boyunca kullanılmış, savaşlara ve doğal olaylara maruz kaldıktan sonra onarılmış veya yeniden yapılmıştır ancak hristiyanlığın insanlar ve yöneticiler arasında yayılması ve kabulü nedeniyle mekansal anlamda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin sonucunda, pagan inançla ilişkisi olduğu ve bedeni vurguladığı için atletik oyunlar, kanlı olduğu için dövüşler vb. bir çok faaliyet popülerliğini kaybetmiş, terk edilmiş veya tamamen yasaklanmıştı. Bu gelişmelerden sonra bu yapıların çoğu az kullanılmış veya terk edilerek tamamen işlevsiz kalmıştır. Terk edilen bu yapılar doğal olaylardan ve savaşlardan sonra onarılmamış ve malzeme açısından da zengin oldukları için bazen de yağmalanmaya maruz kalmıştı. Bu dönemde atlı araba yarışları, şövalye, okçuluk veya kılıç kullanma turnuvaları gibi, dini olarak sakıncalı olmayan ve genellikle savaş ve avcılıkla ilişkisi olan faaliyetler düzenlenmiştir. Bu faaliyetler genellikle açık alanlar ve meydanlarda yapılmıştır. Bu faaliyetlerin düzenlendiği alanın etrafında bariyerler, seyirciler için tribünler ve yarışmacılar veya organizatörler için çadır gibi geçici elemanlar ve/veya yapılar kullanılmıştır. Avrupanın farklı bölgelerinde günümüzün top oyunlarına benzeyen oyunlar oynanabilir ancak bu oyunlar boş uğraş olarak değerlendirildiği ve savaşa hıızrlık niteliği olmadığı için sürekli yasaklanmıştır (Boniface, 2007). Avrupada yüzyıllar süren bu durum, mevcut düzene karşı ortaya çıkan görüşler, reform hareketleri, mezhep savaşları, fransız devrimi vb. olaylar köklü değişimlere öncülük etmiş ve neden olmuştur. Bu değişimlerin sonucunda yasaklar sorgulanmış ve kırılmış, antik Yunan ve Roma kültürüne yeniden ilgi duyulmuş, sanat, eğlence, spor vb. aktiviteler yeniden canlanmıştır.

Eğlence ve spor aktivitelerinin yeniden canlanması, bu aktivitelerin yapıldığı mekanların ve yapıların yeniden canlanmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Kökleri antik Romaya dayanan boğa güreşleri Avrupanın farklı bölgelerinde ve ilk zamanlarda kent meydanlarında (plaza) vb. alanlarda yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Bu dönemin 'kalıcı' en erken spor yapıları ve stadyumlardan biri olan yapılan Real Maestranza arena binası, İspanyanın Seville kentinde 1761 yılında yapılmıştır (Estudio Carbajal, 2011). Kentin bir meydanında inşa edilen yapı eklemleme ile gelişerek, en gelişmiş biçimine 1881 yılında kavuşmuştur. Yapıda boğa güreşlerinin dışında, festivaller, konserler vb. etkinlikler düzenlenmiştir.

Şekil 4.2 Real Masteranza'nın Gelişimi (Estudio Carbajal, 2011).

18. ve 19. yüzyıllarda Avrupanın bir çok yerinde 'güreş stadyumu' yapılmıştır. Fransın Nines kentinde Roma döneminden kalan amfitiyatro 1863 yılında boğa güreşi arenasına çevrilmişti. Yapı günümüzde çok işlevli yapı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

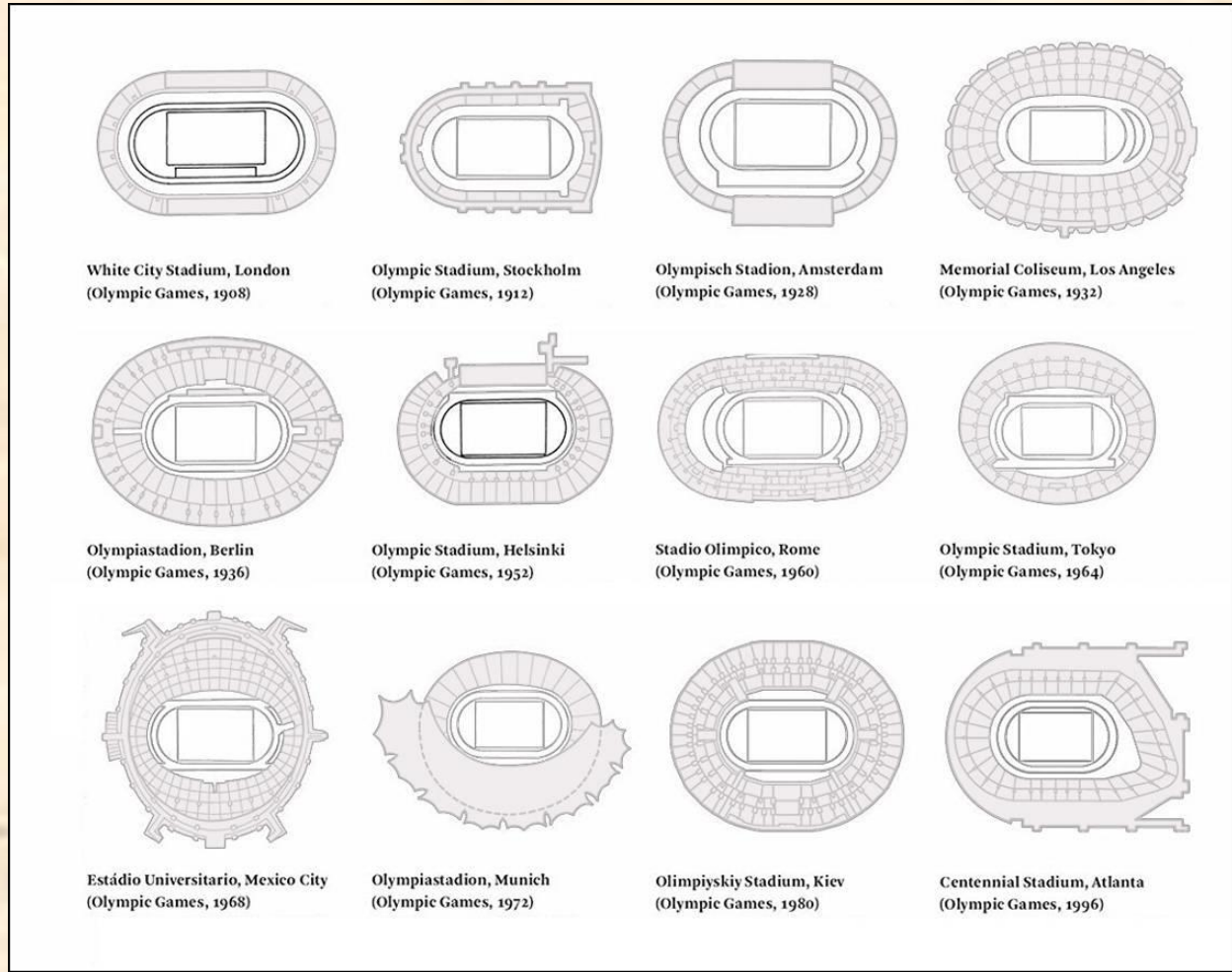
5. 19. Yüzyıl'dan Günümüze Kadar:

Avrupadaki siyasi ve sosyal değişimlerle beraber sanayide ve teknolojiye de gelişmeler yaşanmıştır. Makinaların icadıyla üretimler hızlanmış, gelişmiş ve yeni malzemeler ortaya çıkmıştır. Yapımı ve üretimi daha önce mümkün olmayan ürünler üretilmeye ve öncelerde çok uzun sürede elde edilen ürünler çok daha kısa sürede elde edilmeye başlanmıştır. Çelik, betonarme vb malzemelerin de icadıyla yapılar çok daha kısa sürede yapılabilir hale gelmiştir. Bu gelişmelerinde yanında bu dönemde spora, sporcu, izleyeci veya işletmeci olarak olsun ilgi hızlı artmış, ve spor artık büyük kitlelerin odağında olmuş ve bunun sonucunda spor yapıları hızlı bir şekilde yayılmıştır. Günümüzün

futbolunun beşiği olan İngiltere’de uzun geçmişi olan top oyunları 19. yy’ın sonlarında gelişmiş, kurallaşmış ve artık mahalleler ve kentler ölçeğinde maçlar sık olarak düzenlenmekteydi. Burada modern futbol oyununun ilk stadyumları 1870li yıllarda inşa edilmeye başlanmıştır. Bu stadyumlar bir oyun alanı ve bir yanında bulunan çelikten yapılmış ve ‘stand’ veya ‘grandstand’ olarak adlandırılan tribünlerden ibaretti. Başlangıçta kısmi olarak yapılan tribünler çoğu zaman büyümüş ve oyun alanını tamamen sarmıştır. İlk futbol stadyumlarından biri olan İngiltere’deki Stanford Birgde, bir saha ve kenarında bulunan bir tribün ile faaliyete 1876 yılında başlamış ve 1904’te eski bir binanın atıkları kullanılarak seyirci için yamaçlar oluşturulmuş ve yaklaşık 100 bin kişilik bir stadyum inşa edilmişti.

Sayıları hızla artan takımların arasında düzenli şekilde maçlar ve müsabakalar gerçekleşmeye başlamıştır. Oyunu kurallaştırmak ve müsabakaları düzenlemek ve yönetmek amacıyla önce yerel ölçekte federasyonlar kurulmuş, sonrasında oyunların ülkelere ve dünyaya yayılmasıyla da, FIFA ve IOC gibi uluslararası kurumlar da kurulmuş ve oyunlar artık hem yerel hem de uluslararası ölçekte düzenli şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda sporların yapıldığı mekanlar, örneğin spor salonları ve stadyumlar da hızla çoğalmıştır. Günümüzde de olduğu gibi bu dönemin ilk stadyumları da bazen tek oyuna göre, bazen de birden fazla oyuna uygun olarak yapılmaktadır. Ancak stadyumlarda oyun alanlarının, özellikle de olimpik stadyumlarda gelişmiş biçimlerine kavuşması ve standartlaşması biraz zaman almış ve günümüz standartlarında ilginç sayılabilecek biçimlerden geçerek (1908 olimpiyatlarında stadyumun içinde havuz bile yer alıyormaktaydı) 20. yy’ın ortalarında gelişmiş biçimine kavuşmuştur.

Kent Akademisi

Şekil 5.2 Yaz Olimpiyatlarında kullanılan Bazı stadyumlar (Wimmer, 2016)

Stadyumların seyirci alanı ise günümüze kadar gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişimde belli eğilimlerden bahsetmek mümkündür. İlk dönemde, günümüzde de hala geçerliliği olan, en fazla seyirci barındırma, alabilme eğilimi hakim olmuştur. Konfor ve güvenlik şartları geri planda kalarak stadyuma olabildiğince en fazla sayıda seyirci alınmıştır. Seyirci alanı bir kenarda başlayıp daha sonra büyütülmüş ancak ilk zamanlarda bu alanının sadece bir bölümünde oturma yerleri bulunmuştur. Çatı da ilk yıllarda çoğu zaman kısmi olarak yapılmıştır. Erken futbol ve olimpiyat stadyumlarının çoğunda seyirciler genellikle ayakta, açıkta ve bazen de oyun alanından uzak olmuştur. En fazla sayıda seyirci alabilme eğilimi devam etmiş ve 200 bin kapasiteli stadyumlara ulaşılmıştır (RSSSF, 2017). Stadyumların aşırı kalabalık olması bazen olumsuzlukların, bazen de felaketlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu olaylar güvenliğe ve konfora gösterilen ilginin artmasına ve en fazla seyirci alabilme eğilimini sınırlamış ve de tersine çevirmeye başlamıştır. Stadyumlarda taraftarlar arasında şiddet olaylarını engellemek amacıyla konulan tel örgüler ve bariyerler daha büyük felakete neden olmuştur (Whalley). Müسابakların televizyonlarda naklen yayılması stadyumların alternatifsizliğini bozmuş ve insanlar artık müsabakaları stadyumlarda bulunmadan seyredebilir hale gelmiştir (Jenaway, 2013). Butün bu gelişmelerden sonra stadyumların güvenlik ve konfor şartları iyileştirilmeye başlanmıştır. Teknolojinin ve üretim yöntemlerinin gelişimi, sporların büyük yatırım, tanıtım, reklam ve propoganda araçları olması nedeniyle spor yapıları ve stadyumlara daha fazla bütçeler ayrılmasına neden olmuştur. Yüksek ve kalıcı maddi

kazanç elde etmek amacıyla varlıklı insanları çekmek ve de ‘önemli’ insanları ağırlamak için tribünlerde özel bölümler yapılmış, daha sonrasında gelişerek, müsabakaları izlemek için koltukların dışında, bar, tv, yemek masası, toplantı masası vb. imkanları sunan ve müsabaka zamanının dışında da kullanılabilen mekanlar stadyumlarda yer almaya başlamıştır. Dünyada son dönemde yaygınlaşan, çevre bilinci, sürdürülebilirlik, evrensel tasarım vb. konular ve eğilimler, ölçeği, önemi, etkisi ve sorunları nedeniyle stadyumlarda da etkisini göstermiş ve bunların adına bir çok uygulama yapılmıştır. Teknolojik imkanlardan da yararlanıla bu uygulamaların ana mimari karakteristik özelliği ise stadyumları esnek; çok işlevli, uyarlanabilir ve dönüştürülebilir/değiştirilebilir hale getirilmeleridir.

Sonuç:

Çalışmanın konusu olan stadyumlar ve spor mekanlarını daha iyi ve kolay anlamak amacıyla bu bölümde bu mekanlar için sınıflandırma çalışması yer almaktadır (Tablo 5.1).

	Spor Mekanının Adı/Türü:	Örnek
1	Açık alanlar	Her yer
2	Ortak Mekanlar:	Kent meydanları
3	Spor ile uğraşanlar (sporcu/atlet/Antreör..) için İhtisaslaşmış Mekanlar	Palaistra,Gymnasion, Termal Yapılar
4	Spor ile uğraşanlar ve Seyirciler için İhtisaslaşmış Mekanlar	Stadyum, Amfityatro, Ballcourt, Hippodrom
5	Teknolojik Yapılar	Spor salonları, Stadyumlar,

Tablo 6.1 Spor Mekanlarının Türleri

Bu mekan türleri biraz daha açıklanacak ancak öncesinde zaman içindeki gelişiminden bahsedilecektir. Uzun süreye yayılan bu gelişim her zaman “ileri” veya “pozitif” olarak nitelendirilebilecek yönde olmamıştır. Bu gelişim ve hangi yapının ne zaman ortaya çıktığı ve kullanıldığı Şekil 6.1’de şematik olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Uzun süreye yayılan ilk gelişimden sonra, farklı nedenlerden dolayı “gerileme” de olmuştur. Bunun sonucunda ihtisaslaşmış mekanlar ortadan kalkmış ve belli bir dönem boyunca, çok daha öncesinde olduğu gibi spor, sadece açık alanlar ve orta mekanlarda yapılmıştır. Yaklaşık 1000 yıl süren bu dönemden sonra, günümüze kadar devam eden ve çok daha hızlı olan bir gelişim süreci başlamış ve teknolojik gelişmenin de sayesinde yeni mekan türü ortaya çıkmıştır.

Tür	1	2	3	4	4	2	2	3	4	5	
	1	1	2	3	3	1	1	2	3	4	
Tarih	en eski		m.ö. 8. yy.		5. yy.			15. yy.	18. yy.	20. yy.	şimdi
Süre		Binlerce Yıl (tahimini)				Yaklaşık 1000 Yıl				Yaklaşık 500 Yıl	

Şekil 6.1 Spor Mekanlarının Zaman İçindeki Konumu

1-Açık Alanlar: İnsan'ın spor veya spor olarak değerlendirilmiş ilk aktiviteleri doğanın her hangi bir yerinde gerçekleştirilebilirdi. Buradaki "açık" sözcüğü, bu alanları belirleyen ve tanımlayan bir sınır olmadığı ve mekan niteliği bulunmadığı için kullanılmıştır. Mekan niteliği olmadığı için de mimari niteliklerinden de söz edilememektedir.

2-Ortak Mekanlar: İnsanlar yerleşik düzene geçtikten ve bir arada yaşamaya başladıktan sonra spor henüz gelişmemiş ve kent meydanları gibi asıl işlevi spor olmayan ve çok işlevli olarak tanımlanabilen mekanlarda yapılmaktadır. Bu mekanlarda spor işlevi için bazen kalıcı müdahaleler yapılabilir, örneğin koşu yarışı için başlama taşı (Wycherley, 2011), bazen de ahşaptan yapılmış geçici tribünler de kullanılabilir.

3-Spor ile Uğraşanlar için İhtisaslaşmış Mekanlar: Spor zamanla gelişince ve spor ile uğraşanların sayısı arttıkça artık mekan gereksinimleri de arttı ve mevcut ortak mekanlar yetersiz gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda spor ile uğraşanlar için, palaistra ve gymnasium gibi ihtisaslaşmış ve mekanlar ortaya çıkmıştır. Bir çok spor aktivitesi ve beden eğitimine ev sahipliği yapan bu yapılarda aynı zamanda zihinsel eğitim de yer almıştır (Wycherley, 2011). Bu mekanlar çok basit olarak başlayıp daha sonra büyüyebilir ve gelişebilir.

4-Spor ile Uğraşanlar ve Seyirciler için İhtisaslaşmış Mekanlar: Bu tür spor mekanlarında sporcu, atlet ve antrenör gibi spor ile uğraşanların yanı sıra, seyirciler için de kalıcı bölümler yer almaktadır. Bu mekanlar başlangıçta basit şekilde bir yapılp, örneğin stadyumun bir sadece bir tarafında, ve basit malzemeden yapılp, daha sonra diğer taraflara genişleyebilir ve taş gibi malzemeyle kaplanabilmektedir. Bu mekanlar siyasi veya dini şöenler ve kutlamalara da yer verebilmektedir. Bazen de kalıcı müdahalelere maruz kalarak farklı işlevlere uygun hale getirilmektedir.

5-Teknolojik Yapılar: Teknolojinin gelişmesiyle mimari çevreler büyük gelişim göstermiş ve yeni bir çok spor ve spor mekanı ortaya çıkmıştır. Spor salonları gibi, teknolojiyi hem elde edilme sürecinde hem de işleyişinde kullanan yapılar artık dış çevreden tamamen bağımsız ortamlar yaratabilmektedir. Bu mekanları farklı amaçlarla uyarlamak ve değiştirmek artık daha kolay, daha kısa zamanda ve sürekli olarak yapılabilmektedir ve şişme yapılar gibi geçici ve yer değiştirebilir mimari çevreler de oluşturulabilmektedir.

Teknolojik yapıların kapsamında olan günümüzün stadyumları, geçmişteki spor mekanlarına göre çok hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu çalışmada bu gelişimde hakim olan eğilimlerden ve stadyumların mimarisi ile ilgilisi olan karakteristik özelliklerden söz edilmiştir. Bu gelişim, niceliksel olarak başlamış ve ilk stadyumlarda, en çok sayıda oyun ve en fazla sayıda seyirci barındırmak hedeflenmiştir. Stadyumların gelişimi daha sonra, farklı nedenlerden dolayı niteliksel biçim almış ve stadyumlar artık seyirci için daha güvenli ve konforlu mekanlar haline gelmiştir.

KAYNAKÇA:

Arıkan, M. T. (2009). Spor Salonlarının Çok Amaçlı Kullanımının İSGM'ye Bağlı Salonlar Örneğinde İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Boniface, P. (2007). *Futbol ve Küreselleşme*. NTV Yayınevi.

Capelo, H. (2010, July 13). *Symbols From The Sky*. 1 29, 2018 tarihinde Seed Magazine: http://seedmagazine.com/content/article/symbols_from_the_sky adresinden alındı

Crowther, N. B. (2007). *Sport in Ancient Times*. Greenwood Publishing Group.

Day, J. S. (2001). Performing on the Court. *The Sport of Life and Death: The Mesoamerican Ballgame*, s. 65-77.

Dever, A. (2010). *Spor Sosyolojisi*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Estudio Carbajal. (2011). *Refurbishment Work of Real Maestranza Bullring*. 8 25, 2018 tarihinde Estudio Carbajal: <http://www.estudiocarbjal.com/en/refurbishment-works-of-real-maestranza-bullring/> adresinden alındı

Gates, C. (2011). *Ancient Cities: The Archaeology of Urban Life in the Ancient Near East and Egypt, Greece and Rome*. New York: Taylor & Francis.

Hartsell, J. (2011, 3 11). *Wrestling 'in our blood,' says Bulldogs' Luvsandorj*. 1 29, 2019 tarihinde The Post and Courier: https://www.postandcourier.com/sports/wrestling-in-our-blood-says-bulldogs-luvsandorj/article_38523109-17ce-59d5-9943-599b8e5cd508.html adresinden alındı

Hill, W. D., Blake, M., & Clark, J. (1998). Ball court design dates back 3,400 years. *Nature* , 392, 878-879.

Jenaway, B. (2013). *Evolution of Stadiums: A Study in The Design and Construction of Ancient and Modern Stadia*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, University of Southern Queensland, Faculty of Health, Engineering & Sciences.

Library of University of Michigan . (2018). *Art, Architecture and Engineering Library*. 8 23, 2018 tarihinde Library of University of Michigan : <https://quod.lib.umich.edu/u/ummu2ic?page=index> adresinden alındı

Quirarte, J. (1977). The Ballcourt in Mesoamerica: Its Architectural Development. *Pre-Columbian Art History* , 191-212.

RSSSF. (2017, 6 17). *Best Attendances in Brazil*. 08 26, 2018 tarihinde The Rec.Sport.Soccer Statistics Foundation.: <http://www.rsssfbrasil.com/miscellaneous/attendances.htm> adresinden alındı

Saltuk, S. (2001). *Antik Çağda Hipodromlar Circuslar*. İstanbul: Egemen Yayınları.

Saltuk, S. (1995). *Antik Stadyumlar*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.

Taladoire, E. (2001). The Architectural Background of the Pre-Hispanic Ballgame. *The sport of life and death : the Mesoamerican ballgame* , 97-115.

Tomay, B., & Değirmencioğlu, H. (2017). Antik Çağda Anadolu'da Spor Turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi* (2 (2)), s. 9-21.

University of Oxford. (2017). 8 23, 2018 tarihinde Aphrodisias Excavations: <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/site.html> adresinden alındı

Welch, K. E. (2007). *The Roman Amphitheatre: From Its Origins to the Colosseum*. New York: Cambridge University Bridge.

Whalley, C. (tarih yok). *Stadium Safety Management in England*. 03 04, 2018 tarihinde http://ficheiros.parlamento.pt/DILP/Dossiers_informacao/Violencia_Desporto/stadium-safety-management-in-england.pdf adresinden alındı

Wimmer, M. (2016). *Stadium Buildings: Construction and Design Manual*. Berlin: DOM Publishers.

Wycherley, R. E. (2011). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	“No Hurry My Friend” The Challenge of Human to Spatial Dependency	
Corresponding Author	Doç.Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK Artvin Çoruh Üniversitesi Öğretim Üyesi, hatice_karakusx@hotmail.com	
Submission Date Admission Date	10/10/2018 / 00/00/2018	
How to Cite	KARAKUŞ ÖZTÜRK H., (2018). “Acele Yok Arkadaş” İnsanın Yere Bağımlılığa Meydan Okuması, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 575-582	

ORCID NO:

“Acele Yok Arkadaş” İnsanın Yere Bağımlılığa Meydan Okuması

Doç.Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK

Artvin Çoruh Üniversitesi Öğretim Üyesi, hatice_karakusx@hotmail.com

Özet

İnsanoğlu yontma taş devrinden bu yana yapraklara, duvarlara yazı yazarak konuşma dışında iletişime geçmenin yollarını aramıştır. Yazmanın olası somut sonuçlarını gören insan çağın kendisine sunduğu herşeye yazıyı eklemeyi ihmal etmemiştir. Tekeleğin icadı ile birlikte yerden ayağı kesilen ve diğer insanlara bir şekilde mesafe koyan insan için, bu mesajı iletebileceği seçenek araba yazıları olmuştur. Araba yazıları pek çok konuyu kapsayan bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmada hız merkezli araba yazılarının analizi yapılmaktadır. Arabanın bir kudret vasıtası olması ile birlikte hızlı olmak cazibesi olan bir davranış haline geldi. İnsan için ölüm nedeni olan hızın dış dünyaya meşru olarak gösterilmesi noktasında araba arkası yazıların devreye girdiği söylenebilir. Zaman ve mekanı kontrol etmek, hızın sadece güç değil aynı zamanda bir gurur kaynağı olması, bireye durdurulamazlık hissi vermesi, var olma hissini yaşatması daha fazla özgürleşme idealini yansıtmaması ve fazla bir şeye sahip olduğunu hissettirmesi, hızla ilgili araba yazılarının çıkış noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hız, Araba Yazıları, Hız Tutkusu.

“No Hurry My Friend” The Challenge of Human to Spatial Dependency

Abstract

Humankind has been trying to think of ways to communicate out of speaking through writing on the leaves and walls from Paleolithic age. The human who sees the possible concrete results of writing has not neglected to add writings to everything offered them by the age. For the human who has overcome the dependency to land with the invention of wheel and who somehow has kept a distance from other people, the option by which they can deliver this message has been the vehicle writings. Vehicle writings has a content that covers many subjects. In this study, it has been conducting the analysis of the speed-based vehicle writings. While the vehicle is means of power, being fast has become an attractive behavior. It can be said that the vehicle writings come into play at the point of legitimizing the speed which is a cause of death for the human. Controlling the time and space, the fact that the speed is not only a source of power but also a source of pride, the fact that it gives individuals the feeling of being unstoppable, and the fact of that it makes the individual experience a feeling of existence and a more emancipatory ideal are the starting point of speed-based vehicle writings.

Keywords: Speed, Speed passion, Vehicle writings.

Giriş

Marshal McLuhan “bir kültürün içinden ya da dışından bir teknoloji başlatılır ve bu teknoloji duyularımızdan birine ya da diğerine yeni bir vurgu ya da üstünlük verirse, bütün duyularımız arasındaki oran değişir. Artık ne eskiden hissettiklerimizin aynısını hissederiz ne de gözlerimiz ve kulaklarımız ve öteki duyularımız aynı kalır” (1999: 35-36) diyor. Tekerleğin icadı ile birlikte insan artık o eski insan değil. Tekerleğin icadı bahsi geçen değişimin sonuçları açısından pek çok gelişmenin de habercisi oldu. Yer değiştirme yeteneğine sahip olan insan, bu değişimin verdiği güçle, geleceğin yeni gelişmelere gebe olduğunun da mesajı verdi. İnsan bu yeni durumla birlikte çağları çok hızlı atlar oldu. Öyle ki demiryollarıyla birlikte yolculuk hızı için yeni ölçütler yerleştiğinden atların çektiği araba 1870’li ve 1880’li yıllarda müzelik olma durumuna düşmüştü (Ruppert; 1996: 12).

Çok uzun yıllar atlarla coğrafyayı yaşayan insan için tekerlek dünyayı yeniden okumanın ve bir yönüyle dünyaya meydan okumanın da sebebi oldu. Otomobilde atların yorulmasının söz konusu olmayışı ve hayvansal olandan bağımsızlaşma, dar alanda devingenlik, otomobille ulaşılamayacak yerin olmaması, hızın esnekliği, yönetilebilirlik, dizginlenebilirlik, hazır bulundurulabilirlik, otobüslerin ortak ulaşımlarından ayrımlı olarak özel mülkiyete uygunluk (Scharfe; 1990: 228-230’dan akt: Ruppert; 1996: 153) gibi pek çok avantaj bahsi geçen üstünlüğün nedenleri arasındadır.

Vasconcellos (1997: 246) ilgili çalışmasında otomobilden çok boyutlu bir araç olarak söz ediyor. Yazara göre otomobil antropolojik boyutta statü, güç ve zenginlik göstergesidir. Politik olarak özgürlük ve özelliğin simgesi iken, psikolojik boyutta genç görünme ve kendine güveni sağlamanın bir emaresidir. Ekonomik boyutta ise rahatlık ve ekonomik bir yolculuğun adıdır otomobil. Bu çok boyutluluk doğal olarak insana bazı alanlarda üstünlük duygusu da vermektedir. Otomobil insanın kendisini ve konumunu yansıtmada belirleyicidir. Şöyle ki otomobil sahibi olan sahip olmayana karşı sağladığı bir kapasite avantajı vardır. Otomobil ile ayağı yerden kesilen insan hızlı hareket etme yeteneği ile birlikte yerde olana karşı bir üstünlük kazanmaktadır.

Ayağı yerden kesilen insan için makineleşmiş uygarlığın evladı olan hız dünyayı değiştirdi (Corbusier; 2000: 109). Böylece tekerlekle başlayan otomobil serüveni başka alanlarda da duygu anlamında kendini hissettiren “hız” olgusunu yarattı. Bu çalışma araba yazıları üzerinden hız olgusunun genel bir analizini yapmayı amaçlamaktadır.

Hız Olgusu

İnsanın hız tutkusunu “zamanı ve mekanı kontrol altına alma isteği” olarak tanımlayan Virilio’ya göre (1998: 69) modern çağla birlikte hız dünyanın genel yasası haline geldi. Ve hareketsizlik ölümle eşdeğer bir durum (Virilio; 1998: 69) olarak görülür oldu. Ayrıca hızlı hareket etmek zamanın kıt bir meta olduğu ve zaman ile mekânın aşılabilir veya sıkıştırılabilir şeyler olduğu fikirleriyle yakından bağlantılıdır (Freund, Martin; 1993: 129). Aşırı hareketliğin bir sonucu olan hız aynı zamanda yalnızca sorumlusu olmakla kalmayıp yaratıcısı ve bulucusu olduğumuz bir ölüm nedenidir de (Mc Murdo; 2000: 189).

Hız tarih boyunca pek çok dönüşümler geçirerek bugünkü durumuna gelmiştir. Denilebilir ki hızın dönüşümü ile ilgili olarak genel anlamda 3 tarihsel dönemden bahsedilebilir (Virilio; 2005: 40’dan akt: Aykutlap; 2017). İlk olarak kadın taşıyıcı bir araç olarak görülmüştür. Kadın savaşta yiyecek ve savaş malzemelerini taşıyarak erkeğin hareket kabiliyetinin artırılmasını olanaklı kılmıştır. Böylece kadın savaşın uzunca bir süre sürdürülmesini sağladığı için ilk taşıyıcı devrimi temsil etmektedir. Süreç içinde hayvanların ehlileştirilmesi taşıma işine hız getirmiştir. Hayvanlar sayesinde uzak mesafeleri yakınlaştıran araçlar hızı ivme kazandırmıştır. İkinci dönemde ise buharlı makinenin icadı ile birlikte hızın doğasında meydana gelen değişim söz konusudur. Şöyle ki iletişim ve ulaşımın artması ile birlikte demiryollarının ve su kanallarının inşası hızın doğasındaki değişimi tetiklemiştir. Son olarak elektronik resimler yoluyla bedenın yeniden kontrol altına alınması süreci gösterilebilir. Virilio’ya göre (1998: 59) hız bu şekliyle batının umududur. Şöyle ki savaşa kullanım kolaylığı getiren hızdır, taşımacılıktır. Bu ise orduların moralini yüksek tutar. Arazideki zırhlı araba engelleri ortadan kaldırır. Bu arabayla birlikte artık toprak yoktur. Bayırları tırmanır, korulukları aşar, çamura bata çıka ilerler, duvarları söker atar, kapıları yarar.

Hızın geçirdiği bu değişim süreç içinde hızı modern dünyanın yeni yasası haline getirmiştir. Modern dünyanın yeni yasası olarak hız “ekonomik, politik, askeri, toplumsal ve kentsel alanları kuşatan bir mantık olarak da görülmektedir. Başka bir deyişle modern toplum temelinde ekonomik dönüşümlerin değil, politik, askeri, mekansal ve teknolojik değişimlerin olduğu yeni bir hız mantığı uyarınca kurulmaktadır (Armitage, 2000: 2). Bu mantık uyarınca hız yeni dünyanın pek çok alandaki manevralarını şekillendiren bir özelliğe sahip olacaktır.

Bu yeni dünyada hızın etkileşim halinde olduğu en temel kavram güçtür denilebilir. Land'e göre (2006:2) bütün toplumlarda hız gücün kaynağı olarak görülmelidir. Çünkü hız, zenginliğin ve gücün yoğunlaşmasını olanaklı kılan bir dizi sonuca neden olmuştur (Aykutalp; 2017: 432). Peki hız ve güç ilişkisini nasıl okumak lazım? Özellikle de kimi erkekler için hız, güç ve gururun sembolü olma gibi bir özelliğe sahiptir. Arabanın konforlu, hızlı ya da güvenli olması erkeğin hem kendine güveni hem de diğer erkeklerle üstünlüğünü ve ayrıcalığını ispatlama dürtüsünden doğmaktadır. Otomobil bu haliyle erkek için istediği konuma ulaşmanın ve kendini korumanın garantisi olma gibi bir özelliğe sahiptir. Hatta arabasızlık erkekler için duruma göre bir tür iktidarsızlık ya da güçsüzlük olarak da yorumlanabilmektedir. Ve denkleme erkekler için araba hızla aynı anlama sahiptir. Hızlı olmayan geride kalmaya ve düşmeye mahkumdur (www.bayefendi.com, www.gecce.com.tr).

Hızın güzelliği olarak vücut bulan bu anlayışta dünyanın görkemini yeni bir güzellikle zenginleştirdiği (Mc Murdo; 2000: 194) dile getirilmektedir. Bu güzellik kimi zaman gündelik yaşamın gerilla savaşının bir silahı (Ruppert; 1996: 171-172) olarak da lanse edilmektedir. Şöyle ki sürücünün motoru öttürerek kendini sahnelemesi etkileyici bir biçimde hızlı gitme ve bunu yaparken daha zayıf daha yavaş bir aracın daha güçlü bir araçla taciz edilmesi söz konusudur. Ergüven'e göre (2000: 137) otomobilin yerine göre şiddet aracına dönüşme potansiyeli cinsel kimliğini de belirler. Hız bu yönüyle erkeğin kudret vasıtasıdır. Bütün bu nedenlere bağlı olarak denilebilir ki hız çağdaş toplumların en önemli kültürel fetişidir (Freund, Martin; 1993: 128).

Hız olgusu ülkemizdeki genel kabuller içinde de yer edinmektedir. Şöyle ki insanların hızla ilgili ad, sıfatları önemsendiği görülmektedir (Özdemir; 2011: 43). Sektördeki işletme unvanları, amblemleri/logoları (kanatlı ya da kanadı andıran görseller; hafif sola yatık- rüzgârı, hızı çağrıştıran yazı stilleri), aksesuarlar (uçak ya da yarış arabasına ait aksesuarlar) ve jargon (kaptan, hostes, anonlar, giyim ve kuşam) bu önceliğin temel belirtileri arasındadır.

Aşırı Hız Tutkusu

Tutku "irade ve yargıları aşan güçlü bir coşku, ihtiras, güçlü istek ve eğilimin yöneldiği amaç, aşırı düşkünlük" (tdk.gov.tr) olarak ifade edilmektedir. Bu eğilimin hız kavramı ile yoğrulması beraberinde farklı bir ruh halini de yaratmaktadır. Hız konusunda irade ve yargıları aşan, genel kuralların ve kabullerin dışına çıkıp aykırı hareket etmeyi ilke edinen insanlar için bu tutku ölüm değil aslında yaşamın bir belirtisidir. Aşılan ölçünün istek olarak kişinin ruh dünyasına yerleşmesi aşırı hız tutkusu olarak ifade edilen bir eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Peki hız tutkunlarını bu eğilime sürükleyen nedenler neler olabilir? Hangi duygu hali insanda ölümle sonuçlanabilecek bir eylemi yaşam olarak insana sunmaktadır?

İlk olarak bu gruptaki insanlar rüzgârın gücünü hissetmek ister. Çünkü rüzgârın arkalarına aldıklarında onları başka hiç kimse durduramaz. İkinci olarak rekabetin sıcaklığını yaşamak idealize edilen diğer bir duygu durumudur. Hız, tek başına bir tutkudur ancak en az iki kişi olduğunuzda bu tutkunun da gücü iki katına çıkar. Çünkü rekabet tutkuyu besler. Yaşam enerjisiyle dolup taşmak bu tutkuyu besleyen bir diğer nedendir. Hız tutkusu olan insanlara göre insan kendini kontrol edebildiği sürece hızın verdiği gücü yaşam enerjisine dönüştürmek mümkündür. Hız tutkunları, hayatın kendilerine karşı çizdiği sınırları aşmanın ve daha ileriye gitmenin yollarını ararlar. Yine her şeyi başarabilecek cesareti damarlarında hissetmenin yolu hızdan geçmektedir. Hız tutkusu, imkânsız diye bakılan şeyleri imkânlı haline getirebilme sanatıdır. Hızın sınırlarıyla tanışmış biri, hayatın diğer alanlarında da sınırları zorlar. O artık 'yapamazsın', 'edemezsin' eşiklerini bir bir atmıştır. Hayatta herhangi bir işe adım atarken sıradan insanlara göre daha fazla cesaret gösterir. Zamanı daha etkili kullanmanın bir yolu olması öne çıkan bir diğer nedendir. Dakikalar ve saniyelerle yarışan bu insanlar için hayatın ritmi diğer insanlara göre daha farklı ilerlemektedir. Bu bir süre sonra karakterin bir özelliği de olmaktadır. Son olarak kaderini kendi ellerine almak olarak hız, hayata bir meydan okumadır (www.hurriyet.com.tr).

Araba ile birlikte ayağı yerden kesilen insan ayağı yere basan insanla arasına bir mesafe koymak ister. Bu mesafenin dışarda kalanlara iletilme şekli ise arabanın arkasına yazılan yazılardır. Bu istek sadece dışa yönelik bir mesaj değil aynı zamanda bireyin kendi içinde gücünü aşma isteğinin de bir sonucudur. Güce vurgu yapması anlamında doğa ile ilgili terimlerin kullanıldığı söylenebilir. Doğanın erişilemeyen bir güce sahip olması ve acımasız olma özelliği bu tercihin geri planında yatan nedenler olarak düşünülebilir.

Rüzgar Hasan

Boğazın fırtınası

Heyecan fırtınası

Jet hızır geliyor

Fırtına kemal

Fırtına Osman

Karadeniz fırtınası

Kapılma rüzgarıma

Sen de aldanırsın

Kapılma rüzgarıma

Çeşidim olursun

Rüzgar gibiyim

Rüzgarın değil

Bu dünya arkada

Popper (2016) “Daha İyi Bir Dünya Arayışı” adlı kitabında tüm canlıların daha fazla özgürleşme isteğine sahip olduğundan bahsetmektedir. İşte bu daha fazla özgürleşmenin yolu ise diğerlerinden daha üstün özelliklere sahip olmaktan geçmektedir. İnsan kendinde olup başkasında olmayana vurgu yapacağı özel alanlar seçmektedir. Bu alanlar üzerinden farklılığı, ayrıcalığı ve bütün bunların toplamı olarak da üstünlüğünü diğer insanlara iletme telaşındadır. Bu isteğin ölçüyü aşan bir boyuta ulaşması bir süre sonra bireyin kader inancına bakış açısına da yansımaktadır. Şöyle ki fazla özgürlük ile kontrolün kendi elinde olduğuna inanan insan için, hayat ve ölüm çizgisini çizmek de kendi kontrolünde algılanan bir durum haline gelebilmektedir.

Önüme çıkma

Geçme beni

Üzerim seni

Düzde geçme beni

Rampada rezil ederim seni

Uğraşma dengimle koşarım

Geç te gör

Ölmek istemiyorsan

Sağımdan geç

Hızlı yaşayanlar

Ecel peşimizdedir arkadaş

Yolumu kesme

Hızlı yaşa genç öl istersen

Bundan önceki paragraflarda vurgulandığı üzere hızı ve otoyolları sevenler açısından hız sevdası bir süre sonra yaşamın genel bir mantığı haline gelmektedir. Hız ölümün değil yaşamın bir kaynağı olarak görülebilmektedir. İşte bu bakış açısına sahip olanlar için hızlı yaşamak bazen bir karakter özelliği bazen bir eğlence bazen bir grubun adı olarak değerlendirilebilmektedir.

Hızlı yaşa hazır ol

Sollarm arkadaş

Huyum kurusun

Sollamayı zevk edindim

Sağda neşe ne arar

Öte yandan Aylan'a göre (1981: 31) insanın delice sürat yapmasının altında bir yalnızlık patlaması vardır. Bir yönüyle sevgiye olan susamışlığın isyanıdır bu durum. Özellikle bu gruptaki sürücülerde yaşam kavramı olmaması ölüm kavramını da önemsiz hale getirmektedir. Bir diğer neden ise insanın güç isteğini göstermemidir. Ruppert'e göre (1996: 172) otomobil kullanma bireyin coşkularını denetleme biçimine bağlıdır. Sürücünün otomobilin yarattığı kuvvet üzerindeki egemenliği rasyonel olmayan bilinçsiz gereksinimleri doyurma denemesi de olmuştur. Gaz verme olayında büyük güçler serbest bırakılır. Hızlı gitme ya da daha zayıf daha yavaş bir aracın daha güçlü bir araçla taciz edilmesi güç isteğinin gösterişleridir. Bu güç aslında erkekliğin gösteriliş şekillerinden birisidir. Hız, erkekliği ilerlemeyi ve dinamizmi simgelerken, yavaşlıksa eski olanı, zayıfı, gerilemeyi hasta olanı, kısırlığı ve dişliliği (Hickman ve

Kaser'den akt: Freund & Martin, 1993: 128) sembolize etmektedir. Kişi direksiyon başında denetim ve denetimden yoksun olmanın çarpışması sonucu meydana gelen karışık duyguların toplamını da yaşamaktadır (Freund, Martin; 1993: 128). Bütün bu duygu halleri güç istencinin yarattığı birer sonuçtur. Hız, güç, denetimsizlik bir yönüyle de şiddetin serbest bırakılmasıdır (Ergüven, 2000: 136). İnsan hızın verdiği güçle yerde kalana karşı bir üstünlük kazanmıştır. Ve korkusuz sürücü güçlüdür (Ergüven; 2000: 137). Mc Murdo'ya göre (2000: 186) sürücü sollama yaparak kendini, gücünü dile getiriyor. Sürücü hız yaparken birkaç saniyelik zevk anları yaşamaktadır. Aslında bu zevkin de ötesinde bir durumdur. Şöyle ki risk bilincini içermektedir.

Demirde pas yolda as

Gücenme arkadaş sen de bas

Bastır oğlum

Gaz kesmez Erhan

Çılgın çocuk ünyeli

Deli Orhan

Jet kemal

Gör yolu Çek solu

Geçersem darılma

Geçme beni ezerim seni

Geçme palayı Bulursun belayı

İnsanın hız seviciliğinin altında riske duyulan istek vardır. İnsanların bazıları için riske edilen hayat, hayatı daha anlamlı, daha yaşanır kılmaktadır. Bu gruptaki insanlar için risk almak hem bedensel hem de ruhsal heyecanın artmasını sağlar. Bu anlamda hız, zevk verici bir duygunun adıdır. Heyecanla birlikte artan adrenalinle kalbimiz daha hızlı çarpar ve doğal olarak algılarımızda değişimler olur. Ve riske edilen şey sizin için ne kadar değerli ise heyecan da o ölçüde artar. İşte hız tutkunları için riske edeceği en kıymetli şey bedenidir. İnsanın bedenine paha biçilemez. Beden feda etmek başka zamanlarda yaşanmayacak bir haz ve heyecan sağlamaktadır. (www.e-psikoloji.com, www.tavsiyeeidiyorum.com). Bütün bu heyecan döngüsü içinde hızı ve riski sembolize edecek yazılar sürücüler tarafından özellikle tercih edilmektedir. Arabayı uçakla özdeş gören yazılar bu anlamda sıklıkla kullanılmaktadır.

Boink 707

Apollo geliyor

Uçan teneke

Ford uçmaz

Hızın insanda karşılık bulmasının bir diğer nedeni de özellikle aile otoritesine karşı bir başkaldırı simgesi olma işlevi görmesidir (Freund, Martin; 1993: 133). Yazara göre hızlı araba kullanmak genç neslin maskülen alt kültürlerinin

normal bir parçası sayılmaktadır. Cinsiyete bağlı hakaret ve saldırganlıklar trafikte çıkan sorunlara gösterilen tipik erkek saldırganlığı biçimindeki maço tepkileri içerir; örneğin bir araç tarafından sollanıldığında insanın tepesinin atması veya geri kaldığı için kendisinde eziklik hissetmesi gibi.

Pervanchon'a göre (2000: 142) arabanın insana sunduğu bir "var olma" zevki vardır. Yazar bu zevkin kendi içinde bir oyunu barındırdığını vurgulamaktadır. Şöyle ki araba insanın imgelemiyse teması geçerek insanın daha iyi var olmasını sağlamaktadır. Araba sürmek düş gibi bir şeydir. Ve insan bunu geceleri düşlemektedir. Ve imgelem bu anlamda önemlidir. Yazara göre alkol de bunu biraz hissettiriyor ancak araba kadar iyi değil çünkü alkolde hız yoktur.

Hızın erkeğin sürüş davranışta çokça yer edinmesinin bir diğer nedeni de hızın kadın imgesi ile kurulan psikolojik hikayesidir. Pervanchon (2000: 144) ilgili çalışmasında erkek için arabanın kadın ya da metres olma gibi bir özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Akıp giden yol sahip olunan kadındır, hız ise bu esrimenin¹ yoğunluğunu artırır. Yazar ilginç bir benzetme ile düşüncelerine şöyle devam ediyor. "Aynasızlık ve radar kocaya suçüstü yakalanmak gibidir ve olabildiğince bundan kaçınmak gerekir". Ve yazar kadınların da bu erotikleşmeyi kabul ettiklerini belirtiyor.

Yeri gelmişken kadınlar için hızın açılımı şu şekilde yapılabilir. Kadınlar arabada hızı tercih etmesinin nedenini Pervanchon (2000: 141-142) şu şekilde anlatıyor:

"Nassera'ya göre "araba sürmek atlı karıncaya binmek gibi bir şey. Hızlanıyorum , rüzgarı hissetmek için camları açıyorum kendimi iki kat daha fazla hissediyorum, işte zevk bu;" ya da dahası "araba sürerken kendimi başka hiçbir yerde bulamadığım bir kişilik olarak hissediyorum." Arabadan alınan bu zevkin ardında "fazla" bir şeye sahip olma duygusu var. "kendimi iyi hissediyorum. Sanki bu fazlalık bedenimizde belirgin bir biçimde yer ediniyor muşçasına güçlü bir duygu. Bu fazlalıkta genç ve daha ileri yaşlardaki kadınlardaki bedenlerinin araba aracılığıyla değer kazanmasıyla bağlantılı nergisil eğilim hissedilebilir. Bazı günler bedenimi ve özgür olma zevkini hissetmek için çok hızlı sürmek istiyorum

"Yeni Hız Dini-Ahlakı" adlı yazısında Marinetti ise (Mc Mordo; 2000: 194) hızın yarattığı bağımlılığı ve psikotik ruh halini şöyle aktarıyor:

"Dua Tanrı'yla iletişim anlamına geliyorsa yüksek hızla ilerleme duadır. Tekerleklerin ve rayların kutsallığı . İnsan yollarda diz çöküp Tanrısal hıza dua etmeli. İnsan jiroskopun rüzgar hızı önünde diz çökmeli: Dakikada 20.000 devir, insanın ulaştığı en yüksek mekanik hız. ..arabalarındaki yüksek hızların yol açtığı baş dönmesi insanın yegane tanrıyla birleştiğini hissetmesinin verdiği sevinç duygusundan başka bir şey değildir. Sporcular, bu dinin ilk adaylarıdır. Yakında evler ve şehirler yıkılıp arabaların ve uçakların büyük buluşma yerlerine yol açacaklar"

Ölçüyü aşmanın güçlü bir istek olarak yollarda karşımıza çıkması temkinli bir bakış açısını da yaratmaktadır. Şöyle ki yollarda hız, güce, cesarete, sınırları zorlamayı ve kadere meydan okumayı telkin eden yazılar kadar temkinli olmaya işaret eden yazılar da bulunmaktadır.

Hatalı sollama
Eve gözyaşı yollama

Hızlı giden ölüme
Yavaş giden evine

Acele yok arkadaş

Acele giden
Ecele gider

¹ kişinin, duyulur dünyanın dışına çıkarak kendinden geçmesi, kendini Tanrı'yla birleşmiş sayması durumu

*Geç geldi desinler
Geçmiş olsun demesinler*

Emmim oğlu gitti, dönmedi!

*Yolda yavaş
İşde savaş*

*Düğüne mi
Ölüme mi*

Uyma ölürsün

*Sabır selamet
Sürat felaket*

*Önünü görmeden sollama
Sılaya kara haber yollama*

*Artırma hızını
Yetim korsun kuzunu*

*Önünü görmeden sollama
Evine acı haber yollama*

Sonuç Yerine

Otomobilin insan için bir kudret vasıtası olması, bu düşünceye ivme kazandıran yeni bir duyguyu da yaratmıştır. Hızın güzelliği olarak kavramsallaştırılan bu yeni arayışta insan hızlanarak dünyayı yeniden farklı şekillerde yaşamının rüzgarına kapılmıştır. Hız isteği olan insanlar için zaman ve mekan bu duygu içine sıkıştırılarak yeni bir anlama kavuşturulmuştur. Aslında bu durum biraz da özellikle Batı medeniyetinin hız üzerinden dünyayı dizayn etmesinin bir sonucudur. Şöyle ki bat dünyası için hız olgusu sadece yollar için idealize edilen bir durum değil. Hayatın her alanında politik, askeri ya da teknolojik her alanda hız değişimin ve dünyayı kendi istediği şekilde dönüştürmenin kilit noktası durumuna gelmiştir. Ve beklentiye bağlı olarak hız gücü getirmiştir. Sadece gücü getirmekle kalmamış, bu gücün uzantısı olan gurur duygusunu da tetiklemiştir. İşte hızın genel mantığı içinde yer alan bu duygu halleri dört tekerlek üzerinde yer alan insana da sirayet etmiştir. Hızın olası birçok güzelliğinin etkisinde kalan insan daha fazla hızlanmanın yollarını arar oldu. Çalışmada bahsi geçen araba yazılarından da görüldüğü üzere hızlanan insan kendisini rüzgarla eşdeğer görmektedir. Durdurulamazlık isteği ya da beklentisi bu benzetmeye geçit vermektedir. Yine bu benzetme kendi içinde tutkunun ana malzemesi olan rekabet duygusunu da beslemektedir. Diğerlerine karşı yollarda sağlanan bu üstünlük daha fazla özgür olmak, var oluşun başka hallerini hayata dahil etmek gibi yan amaçlara da sahiptir. Hız bir başka yönüyle şiddetin kontrollü bir şekilde serbest bırakılmasının da bir yöntemidir denilebilir. Dört tekerleğe hakim olan insan çok fazla bir çaba sarf etmeden önemli bir gücü serbest bırakabilmektedir. İşte bahsi geçen araba yazıları insanın bütün bu isteklerini dışa yansıtması bir anlamda “ben böyle uygun gördüm” demenin meşru ve kolay bir yoludur Tanımadığınız bilmediğiniz ve hayatta karşılaşma imkanınızın olmadığı insanlara karşı kısa yoldan mesaj vermenin bir anlamda en kolay ve etkili yoludur. İçinde suç unsuru barındırmaması ise yazıları meşru bir zemine taşımaktadır.

Kaynakça

- Aykutalp, Aykut (2017), Hız Siyaseti: Paul Virilio'nun Dromoloji Kuramı, Sayı: 61, 429-440.
- Corbusier, Le (2000), Yol: Doğanın Bağrındaki Plastik Araç, Oto-mobil Bir Röntgen Denemesi, Cogito, Güz, Sayı: 24,109-118.
- Ergüven, Mehmet (2000), Çağdaş Kentauros, Oto-mobil Bir Röntgen Denemesi, Cogito, Güz, Sayı: 24,133-140.
- Freund, Peter & Martin, George (1993), Otomobilin Ekolojisi, Çev: Gürol Koca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Aylan, Gürkan (1981), Ömür Biter Yol Bitmez, Taşıt Edebiyatı&Taşıt Folkloru, May yayınları A.Ş., İstanbul
- Mc Luhan, Marshal (1999), Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu, Çeviren: Gül Çağlı Güven, YKY Yayınları, İstanbul.
- Mc Murdo, George "Kenti Sürmek" Cogito: Otomobil Özel Sayısı, 24, Güz: 183-201.
- Özdemir, Nebi (2011), kentlerin Gezgin İmgeleri veya Kent İmgeleri Giydirilen Otobüsler, Milli Folklor, Sayı: 89, 41-53.
- Pervanchon, Maryse (2000) "Beden İçi Başka Bir Yer ve Başka Bir Zaman", Cogito: Otomobil Özel Sayısı, 24, Güz: 141-150.
- Popper, Karl (2016), Daha İyi Bir Dünya Arayışı, Son Otuz Yıllık Makaleleri ve Bildirileri, Yapı Kredi Yayınları,
- Ruppert, Wolfgang (1996), "Otomobil: 'Uzam Üzerinde Egemenlik' ", Bisiklet, Otomobil, Televizyon: Gündelik Eşyaların Kültür Tarihi, (Haz.: Wolfgang Ruppert, Çev.: Mustafa Tüzel), İstanbul: Kabalcı Yayınevi: 131-175.
- Vasconcellos, Eduardo A. (1997), The Demand For Cars in Developing Countries, Vol:31, No:3, 245-258.
- Virilio, P. (1998). Hız ve Politika (Çeviren: M.Cansever), İstanbul: Metis Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Armitage J. (2000). Beyond Postmodernism? Paul Virilio's Hypermodern Cultural Theory.
<https://journals.uvic.ca/index.php/theory/article/download/14598/5751> Erişim Tarihi: 08.08.2018.
- Land, R. (2006). Networked Learning and the Politics of Speed: a Dromological Perspective,
<http://www.lancaster.ac.uk/fss/organisations/netlc/past/nlc2006/abstracts/pdfs/P16%20Land.pdf>. Erişim tarihi: 23.08.2018
- <https://www.bayefendi.com/erkeklerde-araba-tutkusu/>, Erkeklerde Araba Tutkusu. Erişim Tarihi 27.08.2018.
- <https://www.gecce.com.tr/haber-erkeklerin-tutkusu-erkeklerin-tutkusu>, Erkeklerin Tutkusu. Erişim Tarihi 27.08.2018.
- <https://e-psikoloji.com/forum/showthread.php?5884-A%FE%FD%FD-H%FDz-Tutkusu-Ve-Nedeni> , Aşırı Hız Tutkusu ve Nedeni, Erişim Tarihi 27.08.2018.
- <https://www.tavsiyedyorum.com/makale-4120.htm> , Hız Tutkusu ve Risk Alma Eğilimleri; İnsanlar Neden Hayatını Riske Atar, Erişim Tarihi 27.08.2018.
- <http://www.hurriyet.com.tr/paylas/sadece-hiz-tutkunlarinin-anlayabilecegi-7-durum-1889> , Sadece Hız Tutkunlarının Anlayabileceği 7 Durum, Erişim Tarihi 27.08.2018.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b96527159a8a0.47206642, Tutku Maddesi, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	A Case Study in Urban Transformation: Parameters of Urban and Social Infrastructure	
Corresponding Author	Dr. Halil İbrahim POLAT Istanbul, Turkey, halilibrahimpolat34@gmail.com	
Submission Date Admission Date	28/11/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	POLAT, H. İ., (2018). A Case Study in Urban Transformation: Parameters of Urban and Social Infrastructure, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 1, Pages, 584-590	
		ORCID NO: 0000-0002-4369-4343

A Case Study in Urban Transformation: Parameters of Urban and Social Infrastructure

Dr. Halil İbrahim POLAT¹

Kentsel Dönüşümde Bir Senaryo: Kentsel ve Sosyal Altyapı Parametreleri

ÖZ:

Kentsel dönüşüm uygulamaları için kurgulanmış olan bir matematiksel model çerçevesinde yeni yapılacak ya da yapılması planlanan kentsel dönüşüm çalışmalarında izlenmesi gereken yol ve yöntemlere ilişkin hesap ve değerlendirmelere katkı sunmaya çalışan bu makale; deprem kaynaklı bir riskli yapı çalışması yerine, ulusal ve uluslararası standartlar ve öneriler ışığında, alan temelli bir planlama çalışmasına yardımcı olmaya, planlamanın, mimari düşüncenin, mühendislik parametrelerinin ve çevresel etkilerin bir araya getirilmesiyle bir yapı oluşturarak bir Tasarı Kentsel Dönüşüm Modeli (TKDM)'nin Kentsel ve Sosyal Altyapı Parametrelerini düzenleyici bir öneri getirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, matematik model, kentsel dönüşüm, sosyal altyapı.

A Case Study in Urban Transformation: Parameters of Urban and Social Infrastructure

ABSTRACT:

Within the framework of a mathematical model designed for urban transformation applications in this article, it is tried to contribute to the accounts and evaluations related to the methods to be followed in the new urban transformation studies. This paper aims to create a structure by combining planning, architectural thinking, engineering parameters and environmental impacts in a field-based planning study in the light of national and international standards and recommendations, rather than an earthquake-based structure study. The model that emerged as a result of this study was called as Draft Urban Transformation Model (DUTM) and a suggestion is made a regulatory proposal for Urban and Social Infrastructure Parameters.

Keywords: City, mathematical model, urban transformation, social infrastructure.

¹ Istanbul, Turkey, halilibrahimpolat34@gmail.com

A Case Study in Urban Transformation: Parameters of Urban and Social Infrastructure

INTRODUCTION:

The consequent loss and degradation of urban and peri-urban green space and social infrastructure could adversely affect ecosystems as well as human health and well-being [1]. Urban transformation is working as a public policy to solve the urban problems caused by capitalist processes in the city (de-industrialization, increasing unemployment, the formation of collapse zones). Sustainable development has a global dimension. However, the existence of mutual interaction between local and global processes is also increasingly recognized [2]. In urban transformation, improving the living conditions without changing the demographic structure of a project area should form the basis of the transformational spirit [3]. In this context, the structural and regional data of a place to be transformed should be examined in detail and the road map should be drawn accordingly. The analysis of the present situation in an area subject to transformation, the current situation analysis, the demographic and socio-economic structure of the region, geological and geotechnical analysis, earthquake risk, physical structure analysis (structure functions, floor quantities, building types, structure quality, density), property situation, upper scale planning and investment decisions, 1/5000 scale master plan, 1/1000 scale implementation zoning plan, transportation, technical infrastructure, expectations of the households, surveys which will take a picture of the current situation, the study sheets should be in the feasibility and research reports where the problems of the region will be detected in the future.

The model is the whole of the conceptual structures in mind and the external representations of these structures to interpret and understand complex systems and structures [4]. Today, mathematical modeling is used not only in mathematics, but also in mathematical modeling in technology, architecture, economics, engineering, medicine and many other fields. [5] According to the mathematical modeling process, modeling does not take place in a number of isolated and linear related steps but by mutual and cyclic interaction of these steps. [6]

In order to obtain a draft model, in addition to the parameters obtained in the current situation, new parameters and digital inputs which are determined according to the need of the field are processed in the database. In the calculations made in the draft model study, in line with the recommendations developed with reference to national and international planning standards, it is within the boundary values accepted by numerical criteria integrated into the mathematical model. It is analyzed whether the said result provides the Draft Urban Transformation Model (DUTM). The values accepted for each data are not final, but indicate a range of values that can be revised according to the needs of each region. If the selected numerical inputs are within the limit values that are integrated into the draft model, the analysis is completed with the acquisition of DUTM. Otherwise; In the event that one or more limit values are not provided, the numerical inputs are reduced and multiplied by the analysis until such criteria are met, i.e. the design (appropriate) model is obtained.

1. Urban and Social Infrastructure Parameters

Urban and social infrastructure data, as shown in Figure 1, are started to be dealt with by creating the current status database of the selected region for transformation. In the second stage, within the framework of the urban transformation approach, an account and analysis method are set up within the national, international and proposal boundary value criteria with the data bank of the region in question.

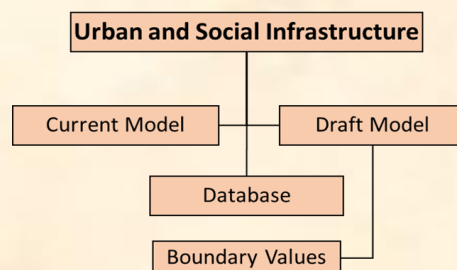

Figure 1. Urban and social infrastructure diagram [7]

The group data of the urban and social infrastructure parameters that are subject to the model described as “A” are examined under the current and draft model headings. The aggregate data index for this group is as in Table 1 and 2.

Table 1. Whole index of current data on urban and social infrastructure - A [7]

N. A1 (Current)	
1	Current population (person)
2	Project area (m ²)
3	Current density (person / ha)
4	Current residential (zoned + land) (m ²)
5	Current residential (zoned + land) percentage (%)
6	Current commercial (zoned + land) area (m ²)
7	Current commercial (zoned + land) area percentage (%)
8	Current residential + commercial (zoned + unrecorded) area (m ²)
9	Current residential + commercial (zoned + land) area percentage (%)
10	Current total (zoned + land) area (m ²)
11	Current total (zoned + land) percentage (%)
12	Current road area (m ²)
13	Current road area percentage (%)
14	Current green area (m ²)
15	Current green area coefficient (m ² / person)
16	Current educational facility area (m ²)
17	Current educational facility area coefficient (m ² / person)
18	Current health facility area (m ²)
19	Current health facility area coefficient (m ² / person)
20	Current social-cultural facility area (m ²)
21	Current social-cultural facility area coefficient (m ² / person)
22	Current religious facility area (m ²)
23	Current religious facility area coefficient (m ² / person)
24	Current technical infrastructure area (m ²)
25	Current technical infrastructure area coefficient (m ² / person)
26	Current total infrastructure area (m ²)
27	Current total infrastructure area coefficient (m ² / person)
28	Current total infrastructure area percentage (%)
29	Total area (m ²)
30	Total area percentage (%)

Table 2. Whole index of draft data on urban and social infrastructure - A [7]

N. A2 (Draft)	
1	Project area (m ²)
2	Draft density (person / ha)
3	Draft population (person)
4	Draft residential development area percentage (%)
5	Draft residential development area (m ²)
6	Draft commercial development area percentage (%)
7	Draft commercial development area (m ²)
8	Draft residential + commercial development area percentage (%)
9	Draft residential + commercial development area (m ²)
10	Draft total development area percentage (%)
11	Draft total development area (m ²)
12	Draft road area percentage (%)
13	Draft road area (m ²)
14	Draft green area coefficient (m ² / person)
15	Draft green area (m ²)
16	Draft educational facility area coefficient (m ² / person)
17	Draft educational facility area (m ²)
18	Draft health facility area coefficient (m ² / person)
19	Draft health facility area (m ²)
20	Draft social-cultural facility area coefficient (m ² / person)
21	Draft social-cultural facility area (m ²)

22	Draft religious facility area coefficient (m ² / person)
23	Draft religious facility area (m ²)
24	Draft technical infrastructure area coefficient (m ² / person)
25	Draft technical infrastructure area (m ²)
26	Draft total infrastructure area coefficient (m ² / person)
27	Draft total infrastructure area (m ²)
28	Draft total infrastructure area percentage (%)
29	Draft development area / infrastructure area rate
30	Total area percentage (%)
31	Total area (m ²)

In the urban and social infrastructure database of the current model, the data obtained in accordance with the feasibility studies of the region to be transformed are in the input column of the variable input data, and the data that these variable input data are mathematically correlated with each other in the dependent input column. The calculation and analysis results are shown in the output column (Table 3). As a parameter can be used as both input and output data, a continuous data transfer between these parameters occurs.

According to this;

- 30 current types,
- 12 variable inputs (obtained from feasibility studies),
- 3 dependent inputs (determined by the relationship between variable inputs),
- 15 output data (as a result of equation factors in the parameters section) are obtained.

Table 3. Urban and social infrastructure data of the current model - A1 [7]

N.	Type	Variable input	Dependent input	Output
1	Current population (person)	x	-	-
2	Project area (m ²)	x	-	-
3	Current density (person / ha)	-	-	x
4	Current residential (zoned + land) (m ²)	x	-	-
5	Current residential (zoned + land) percentage (%)	-	-	x
6	Current commercial (zoned + land) area (m ²)	x	-	-
7	Current commercial (zoned + land) area percentage (%)	-	-	x
8	Current residential + commercial (zoned + unrecorded) area (m ²)	x	-	-
9	Current residential + commercial (zoned + land) area percentage (%)	-	-	x
10	Current total (zoned + land) area (m ²)	-	x	-
11	Current total (zoned + land) percentage (%)	-	-	x
12	Current road area (m ²)	x	-	-
13	Current road area percentage (%)	-	-	x
14	Current green area (m ²)	x	-	-
15	Current green area coefficient (m ² / person)	-	-	x
16	Current educational facility area (m ²)	x	-	-
17	Current educational facility area coefficient (m ² / person)	-	-	x
18	Current health facility area (m ²)	x	-	-
19	Current health facility area coefficient (m ² / person)	-	-	x
20	Current social-cultural facility area (m ²)	x	-	-
21	Current social-cultural facility area coefficient (m ² / person)	-	-	x
22	Current religious facility area (m ²)	x	-	-
23	Current religious facility area coefficient (m ² / person)	-	-	x
24	Current technical infrastructure area (m ²)	x	-	-
25	Current technical infrastructure area coefficient (m ² / person)	-	-	x
26	Current total infrastructure area (m ²)	-	x	-
27	Current total infrastructure area coefficient (m ² / person)	-	-	x
28	Current total infrastructure area percentage (%)	-	-	x
29	Total area (m ²)	-	x	-
30	Total area percentage (%)	-	-	x

As a result of the analysis of the current model according to the mathematical model operation diagram, assuming that the urban transformation study is necessary, project model analysis is started for the project area in question.

In the data section of the urban and social infrastructure database belonging to the model, the data determined in the variable input column (V) according to the need of the region to be transformed, the data determined for some parameters (educational, health facility, etc.) that are required for the condition in the C. column, in the legend column (L), this variable input (V) data with each other the mathematical correlation data is in percentage (%) and dependent input (DI) column and the results of the calculation and analysis are shown in the output (O) column. However, the proposed values are developed in national and international criteria where the adequacy of the outputs are questioned and the proposed values are in the limit (L) value column and the conditional (C) and appropriateness (A) columns that examine the situation within the limit value standards are also included (Table 4).

Table 4. Urban and social infrastructure data on the draft model- A2 [7]

N.	Type	V	L	DI	O	C	L	A
1	Project area (m ²)	-	-	X	-	-	-	-
2	Draft density (person / ha)	X	-	-	-	-	-	-
3	Draft population (person)	-	-	-	X	X	X	X
4	Draft residential development area percentage (%)	X	-	-	-	-	-	-
5	Draft residential development area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
6	Draft commercial development area percentage (%)	X	-	-	-	-	-	-
7	Draft commercial development area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
8	Draft residential + commercial development area percentage (%)	X	-	-	-	-	-	-
9	Draft residential + commercial development area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
10	Draft total development area percentage (%)	-	-	X	-	-	-	-
11	Draft total development area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X
12	Draft road area percentage (%)	X	-	-	-	-	-	-
13	Draft road area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X
14	Draft green area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
15	Draft green area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X
16	Draft educational facility area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
17	Draft educational facility area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
18	Draft health facility area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
19	Draft health facility area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
20	Draft social-cultural facility area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
21	Draft social-cultural facility area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X
22	Draft religious facility area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
23	Draft religious facility area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
24	Draft technical infrastructure area coefficient (m ² / person)	X	-	-	-	-	-	-
25	Draft technical infrastructure area (m ²)	-	X	-	X	X	X	X
26	Draft total infrastructure area coefficient (m ² / person)	-	-	X	-	-	-	-
27	Draft total infrastructure area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X
28	Draft total infrastructure area percentage (%)	-	-	X	-	-	-	-
29	Draft development area / infrastructure area rate	-	-	-	X	X	X	X
30	Total area percentage (%)	-	-	-	X	X	X	X
31	Total area (m ²)	-	-	-	X	X	X	X

Here;

- 31 current types,
- 11 variable inputs (assigned by the designer),
- 7 legend (5 variables, 2 dependent),
- 10 percentage (%) data (obtained from the proportional comparisons in the database),
- 4 dependent inputs (retrieved from data banks that interact with the relationship between the variable inputs),
- 16 output,

• 16 conditions are used, 8 of which are less than or equal and 8 are greater than or equal (\geq) and the relationship between output and boundary value is determined.

• 16 limit values,

• 16 Appropriateness criteria: positive (\checkmark) and negative (x) status of the condition relationship between output and limit values are reflected in the database, and in negative cases (x), it is obtained by trying to convert the condition into positive (\checkmark) with the help of variable inputs.

According to this; there are international (I) and national (N) value references of the input data of 16 types in the A2 - urban and social infrastructure database (draft density, draft green area, etc.) and the suggestions (S) given by DUTM in the final analysis are given (Table 5). The proposal of DUTM is accepted as the limit value in the model analysis.

Table 5. Limit value references for input data - A2 [7]

N.	Type	I	N	S
1	Draft density (person / ha)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
2	Draft residential development area percentage (%)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
3	Draft commercial development area percentage (%)	\checkmark	-	\checkmark
4	Draft residential + commercial development area percentage (%)	-	-	\checkmark
5	Draft total development area percentage (%)	-	-	\checkmark
6	Draft road area percentage (%)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
7	Draft green area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
8	Draft educational facility area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
9	Draft health facility area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
10	Draft social-cultural facility area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
11	Draft religious facility area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
12	Draft technical infrastructure area coefficient (m ² / person)	-	\checkmark	\checkmark
13	Draft total infrastructure area coefficient (m ² / person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
14	Draft total infrastructure area percentage (%)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
15	Total area (m ²)	-	-	\checkmark
16	Total area percentage (%)	-	-	\checkmark

In addition to the 16-input data shown in Table 4, the output data, which is the result of the equations of each data, were restricted in the same context to the limit value condition in accordance with the international (I) and national (N) standards and it was tried to make suggestions (S) (Table 6).

Table 6. Limit value references for output data - A2 [7]

N	Type	I	N	S
1	Draft population (person)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
2	Draft residential development area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
3	Draft commercial development area (m ²)	\checkmark	-	\checkmark
4	Draft residential + commercial development area (m ²)	-	-	\checkmark
5	Draft total development area (m ²)	-	-	\checkmark
6	Draft road area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
7	Draft green area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
8	Draft educational facility area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
9	Draft health facility area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
10	Draft social-cultural facility area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
11	Draft religious facility area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
12	Draft technical infrastructure area (m ²)	-	\checkmark	\checkmark
13	Draft total infrastructure area (m ²)	\checkmark	\checkmark	\checkmark
14	Draft development area / infrastructure area rate	-	-	\checkmark
15	Total area percentage (%)	-	-	\checkmark
16	Total area (m ²)	-	-	\checkmark

Since the types in Table 4 and Table 5 interact with each other in the model, each input data determined by the limit values provides a direct or indirect participation with whether the output yields the boundary value requirement.

CONCLUSION:

This paper aims to help the region-based planning work in the light of national and international criteria and recommendations, rather than a risky structure study with an earthquake. The Draft Urban Transformation Model (DUTM) has tried to bring the urban and social infrastructure data (current and draft), which is considered as the upper model of model A, with the suggestion that planning, architectural thought, engineering parameters and environmental effects form a structure together.

In this scenario; the analysis is carried out on 177 parameters, including 61 types, 23 variable inputs, 3 dependent inputs, 31 outputs, 7 legend, 4 percentage data, 16 conditions, 16 limit values and 16 appropriateness criteria.

As a result; the draft urban transformation model (DUTM) has created a model of accountability in a project area in which all the elements of transformation are brought together and in constant interaction with each other. The model provides a pre-transformation prediction for metropolitans, where the density ratio, like Istanbul in particular, is the maximum, and provides a method to minimize the problems by suggesting the most appropriate solution after conversion.

REFERENCES:

- [1] Tzoulas, K. at all, (2007). Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review, *Landscape and Urban Planning*, (81), 3, 20, P.167-178.
- [2] Munda, G., (2006). Social multi-criteria evaluation for urban sustainability policies, *Land Use Policy* 23 (2006) 86-94.
- [3] Couch, P. ve Fraser, C. (2003). *Urban Regeneration in Europe*, Blackwell. Çavuşoğlu, E. (2011). İslamcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetışı ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hâle. *Birikim*, 270, 40-51.
- [4] Lesh, R.A., & Doerr, H. (2003). Foundations of model and modeling perspectives on mathematic teaching and learning. In R.A. Lesh and H. Doerr (Eds.), *Beyond Constructivism: A models and modeling perspectives on mathematics teaching, learning, and problem solving*. Mahwah, NJ: Lawrance Erlbaum.
- [5] Lingefjard, T. (2002). Teaching and assessing mathematical modeling. *Teaching Mathematics and Its Applications*, 21 (2), 75-83.
- [6] Borromeo-Ferri, R. (2006). Theoretical and empirical differentiations of phases in the modelling process. *Zentralblatt für Didaktik der Mathematik-ZDM*, 38 (2), 86-95.
- [7] Polat, H. İ., (2017), "A Mathematical Model Suggestion for Urban Transformation in Turkey - Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları İçin Matematiksel Bir Model Önerisi", Yıldız Technical University, Institute of Science, Istanbul.

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Urban Transformation Implementations; Gülistan District of Isparta Example	
Corresponding Author	Dr. Bora BİNGÖL MAKÜ, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Burdur. bbingol@mehmetakif.edu.tr	
Submission Date Admission Date	29/10/2018 / 11/12/2018	
How to Cite	BİNGÖL, B., GÖK A.B. (2018). Kentsel Dönüşüm Uygulamaları; Isparta Gülistan Mahallesi Örneği, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 591-599	

ORCID NO:

Kentsel Dönüşüm Uygulamaları; Isparta Gülistan Mahallesi Örneği

Dr. Bora BİNGÖL¹
Ayşe Betül GÖK²

ABSTRACT:

Cities are changing over time due to economic reasons, migration, misplaced ground and natural disasters and they need renovation, revitalization, development, conversion or conservation projects and applications for these reasons. The urban transformation that emerges at this point represents the whole of all the strategies and plans that are produced for the problematic areas in the cities, although the forms of implementation vary. As in the whole world, urban transformation projects are implemented in many cities in our country. However, when some urban transformation studies in our country are examined, it has been observed that deviations from the purposes of the applications made lead to the formation of new rent areas, which do not contribute to the improvement in the cities rather than to the solution oriented ones.

In this study, the urban transformation area in Isparta Province, Gülistan District was considered and the changes before and after urban transformation were compared. Urban transformation applications carried out in Gülistan District have been solved in economic and social context by providing social integration, contributing to contemporary urban fiction and developing suggestions for increasing the quality of life through transformation.

KEYWORDS: Urban, Urbanization, Transformation, Rent

ÖZ:

Kentler zaman içerisinde ekonomik sebepler, göç, yanlış yer seçimi ve doğal afetler yüzünden değişime uğramakta ve bu nedenlerden dolayıda yenileme, canlandırma, geliştirme, dönüştürme ya da koruma projelerine ve uygulamalarına gereksinim duymaktadırlar. Bu noktada ortaya çıkan kentsel dönüşüm kavramıda uygulama biçimleri farklılık gösterse de kentlerdeki sorunlu alanlar için üretilen tüm strateji ve planlamaların bütünü ifade etmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bir çok ilimizde kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Fakat ülkemizdeki bazı kentsel dönüşüm çalışmaları incelendiğinde

yapılan uygulamaların amaçlarından saparak çözüm odaklı olmaktan çok kentlerdeki gelişime katkı sağlamayan yeni rant alanlarının oluşmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada da Isparta İli, Gülistan Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm alanı ele alınmış, kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası oluşan değişimler karşılaştırılmıştır. Gülistan Mahallesi'nde yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarının, sosyal entegrasyonu sağlaması, çağdaş kent kurgusuna katkı sağlayabilmesi ve dönüşüm aracılığıyla yaşam kalitesinin yükseltmesi için öneriler geliştirilerek, elde edilen veriler ekonomik ve sosyal bağlamda çözümlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Kent, Kentleşme, Dönüşüm, Rant

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, bbingol@mehmetakif.edu.tr

² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mekansal Planlama Anabilim Dalı, a.betulsari@gmail.com

“Kentsel Dönüşüm Uygulamaları; Isparta Gülistan Mahallesi Örneği”

GİRİŞ:

Uygarlığın doğa üzerindeki en belirgin etkisi, insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün kentlerdir. Kentler de canlı varlıklar gibi doğan, büyüyen ve eskiyen toplumsal birimlerdir (Koçak ve Tolanlar, 2008, s.398). Dolayısıyla kentlerde kısa veya uzun vadede olumlu veya olumsuz değişimler geçirmektedir.

Kentler zaman içerisinde ekonomik sebepler, göç, yanlış yer seçimi ve doğal afetler yüzünden değişime uğramakta ve bu nedenlerden dolayıda yenileme, canlandırma, geliştirme, dönüştürme ya da koruma projelerine ve uygulamalarına gereksinim duymaktadırlar. Kentsel dönüşüm kavramıda bu noktada ortaya çıkarak gerek gerekçeleri, gerekse de uygulama biçimleri farklılık gösterse de kentlerdeki sorunlu alanlar için üretilen tüm proje ve uygulamaların bütünü ifade etmektedir.

Kentsel dönüşüm fiziksel/tasarım, sosyal, ekonomik ve yasal/yönetimsel boyut olmak üzere birbirini tamamlayan dört boyutu içinde barındıran bir kavramdır. Ekonomik, toplumsal ve mekânsal pek çok planlama eylemini, yasaları, politikaları, ekonomik karar ve tercihleri içeren çok çeşitli aktörlerin yer alabildiği bir eylemler bütünüdür (Kocaer Şenyol ve Bal, 2013, s.445). Ayrıca kentsel donatı alanlarının da bilim ve bilgi ölçüsünde ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm; oturma, konaklama, okul, iş yerleri ve benzeri yerleşim yerlerinin ulaştırması ve diğer alt yapı sorunlarının giderilmesi temelinde bütünlüklü bir kent planlaması kapsamında ele alınmalıdır (TMMOB, 2016, s.10).

Kentsel dönüşüm, uygulamanın niteliğine göre farklı biçimler alabilmektedir (Türkün, 2012, s.281). Farklı nedenler ve metotlarla yapılsa dahi kentsel dönüşüm ile oluşturulan değişimin günümüz ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilmesi yapılacak değişimin çözüm üretme noktasındaki başarısını arttıracacağı gibi bu alanların yeni alanlar olarak kentlere kazandırılması, kentin sosyal ve kültürel değerlerini arttırarak yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da önemlidir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bir çok ilimizde kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları genellikle bozulmuş tarihi alanların restore edilmesi, çöküntü alanlarının canlandırılması ve gecekonduların sağlıklarlaştırılması şeklinde yapılmaktadır (Dündar, 2006, s.71). Fakat ülkemizde son dönemlerde yapılan bazı kentsel dönüşüm çalışmaları incelendiğinde

yapılan uygulamaların amaçlarından saparak çözüm odaklı olmaktan çok kentlerdeki gelişime katkı sağlamayan yeni rant alanlarının oluşmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı olan Isparta İli, Gülistan Mahallesi; Isparta İli'nin kuzeybatısında, merkez ilçesinde yer almaktadır. Çalışma alanının Isparta İl merkezine olan mesafesi ise 1 km'dir (URL₁, 2018) (Şekil 1.1.).

Gülistan Mahallesi merkezi konumu, transfer noktalarına yakınlığı ile stratejik bir konuma sahiptir. Yakın çevresinde iş yoğunluğu ve ulaşım noktalarının olması bölgenin değerini belirleyici niteliktedir. Gülistan Mahallesi ayrıca bölgesel ulaşımı sağlayan eski Isparta-Burdur yolunun ana aksı üzerindedir.

Şekil 1.1. Isparta İli, Gülistan mahallesi (URL₂, 2018).

2. YÖNTEM:

Bu çalışmada Isparta İli, Gülistan Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm alanı ele alınmış, kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası oluşan değişimler karşılaştırılmıştır. Bunun için çalışma alanının kentsel dönüşüme girmeden önceki ve sonraki projeleri bir arada kıyaslanarak gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

Gülistan Mahallesi'nde yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarının kent bütünündeki yeri, sosyal entegrasyonu sağlaması, çağdaş kent kurgusuna katkı sağlayabilmesi ve dönüşüm aracılığıyla yaşam kalitesinin yükseltilmesi için öneriler geliştirilerek elde edilen veriler ekonomik ve sosyal bağlamda çözümlenmiştir.

3. BULGULAR:

Kamuoyunda "Kentsel Dönüşüm Projesi" olarak bilinen kanun yani "6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" 31.05.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı, afet riski taşıyan alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek olarak tanımlanmıştır (T.C Resmi Gazete, 2012).

Bu yasa kapsamında, üç tip alanda uygulama yapılabilir. Bunlar riskli alan, rezerv alan ve riskli yapı'dır. Bu alanlardan riskli alan bakanlık/idare teklifi ve bakanlar kurulu kararıyla verilebilmektedir. Rezerv alan ve riskli yapı ise bakanlıkça belirlenebilmektedir (Bektaş, 2014, s.160).

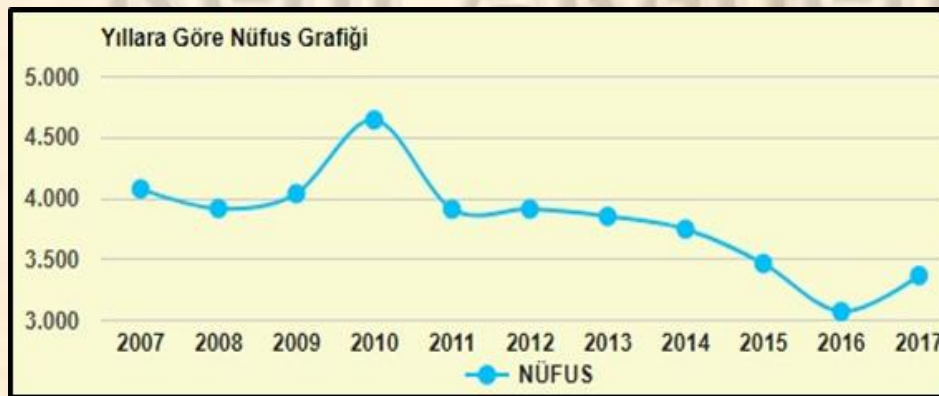
6306 sayılı kanunun 2012 yılında yürürlüğe girmesinden itibaren kentsel dönüşümü hızlandırmak için Isparta Belediyesi İmar Komisyonu tarafından 2014 yılında “Yüksek Yapılar Yönetmeliği” ile mevcut yasa ve uygulamalara ek olarak 10 kat ve üzeri yüksek yapılarda sağlamlığı sağlayacak ek kriterler getirilmiş ve Isparta’da kentsel dönüşüm projeleri başlatılmıştır (URL₃, 2018).

Çalışma alanı olarak seçilen Isparta İli, Gülistan Mahallesi 2014 yılı itibari ile Isparta'nın ilk toplu yaşam kentsel dönüşüm projelerinin başladığı mahalledir. Gülistan Mahallesi’nde bulunan yapılar genellikle 1975 yılı dolaylarında o günün koşullarıyla yapılmış ve günümüzde riskli yapılar sınıfına girmektedir. Fakat yükleniciler tarafından bu alanın tercih edilmesinin asıl sebepleri ise Gülistan Mahallesi’ni çevreleyen cadde kenarlarında kat yüksekliğinin 12 kata kadar çıkarılması ve çalışma alanının merkezi konumudur. Ayrıca Gülistan Mahallesi’nde yürütülen kentsel dönüşüm projeleride üst ölçekli bir planı olmadan, müteahhit firmalar ve mülk sahipleri beraberliğine bırakılarak yürütülmekte ve sadece fiziki bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Gülistan Mahallesi’ndeki cadde kenarları da bu dönüşüm süreci içerisinde şantiye görünümündedir (Şekil 3.1.). Bu da kentsel dönüşüm kapsamında olmayan kısımlarda yaşayan mahalle halkını olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 3.1. Isparta İli, Gülistan Mahallesi’ndeki kentsel dönüşüm çalışmaları.

Gülistan Mahallesi’nde 2014 yılında, kentsel dönüşüm ile yıkım sürecinde olan yapılarda yaşayan kiracılar bölgeyi terk edip başka bölgelere yerleşmiştir. 2017 yılında ise projelerin tamamlanmasıyla birlikte bölgedeki nüfus tekrar yoğunlaşmaya başlamıştır. 2017 yılı itibariyle ise Gülistan Mahallesi 3.367 kişilik bir nüfusa sahiptir (Şekil 3.2.).

Şekil 3.2. Isparta İli, Gülistan Mahallesi yıllara göre nüfus grafiği (URL₄, 2018).

Gülistan mahallesi genellikle 2 ila 5 kat arası konut yapılarından oluşan yaklaşık 618.000 m² yüzölçüme sahip bir alandır. Yapılan ölçümler sonucunda Gülistan Mahallesi'nde bulunan 65.068 m² alanın kentsel dönüşüme sokulduğu, bununda çalışma alanındaki konut alanının yaklaşık %21.3'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.3.).

Şekil 3.3. Isparta İli, Gülistan Mahallesi'nde kentsel dönüşüme sokulmuş bölgeler.

Kentsel dönüşüm sonucunda çalışma alanında bulunan 2 ila 5 kat arasında olan konut yapılarının 11 ila 12 kata çıktığı gözlemlenmiştir (Şekil 3.4.). Çalışma alanındaki yapıların yapım yıllarının ortalama 1975 yılı olduğu ve Isparta İli'nin 1.deprem kuşağında olduğu düşünülürse yapıların daha güvenli ve yaşanabilir hale getirilmesi olumlu bir adım olmakla birlikte kat izinlerinin beş kattan on iki kata çıkarılması ise düşündürücüdür.

Şekil 3.4. Isparta İli, Gülistan Mahallesi kentsel dönüşüm sonrası oluşan yüksek katlı yapılar.

Kentsel dönüşüm sonucunda kat sayısındaki artış ile konut sayılarındaki artış beraberinde nüfus yoğunluğunun artmasını sağlamıştır. Yapılan incelemeler sunucunda da mevcut nüfusun ortalama 3 katına ulaşarak 10.000 kişiye varması beklenmektedir. Fakat çalışma alanındaki kentsel dönüşüm sırasında maalesef bu yoğunluk artışı ile ilgili herhangi bir ek çalışmaya da rastlanılmamıştır (Şekil 3.5.). Ulaşım, teknik alt yapı, sosyal donatılar ve yeşil alan eksiklikleri de giderilmemiştir.

Şekil 3.5. Isparta İli, Gülistan Mahallesi'nde kentsel dönüşüm sonrası yoğunlaşma.

Çalışma alanında yer alan fakat cadde üzerinde olmayan ve 12 kat izni alamamış diğer bölgelere ise mütahitlerin ilgi göstermemesi bu bölgeler için ayrı bir risk ve sosyal adaletsizlik teşkil etmektedir (Şekil 3.6.). Kentsel dönüşüm projeleri, toplumun belli kesiminin çıkarını gözetmeyen bir konumda değil, toplumu bütün olarak ele alan, mekansal, ekonomik ve sosyal yapıyı birlikte değerlendiren, sürdürülebilir kalkınmayı hedef alan bir amaçla kullanılan uygulama aracı olmalıdır (Korkmaz, 2013, s.138).

Şekil 3.6. Isparta İli, Gülistan Mahallesi'nde kentsel dönüşüm projesine dahil olmayı bekleyen alanlar.

Isparta İli Gülistan Mahallesi'nde kentsel dönüşüm çalışmaları halen devam etmektedir. Bölgede yer alan projelerin bir kısmı tamamlanmış bir kısmı ise devam etmekte ya da başlamayı beklemektedir. Bölgede inşaat faaliyetinde bulunan firmalar ve projeleri aşağıdaki çizelgede verilmiştir (Tablo 3.1.).

FİRMA İSMİ	PROJE ADI	KONUT SAYISI	DURUMU
Behiç İnşaat	Selçuklu Sultan Konakları	252	Devam Ediyor
Halil İnce	Referans Isparta	88	Devam Ediyor
Gündüz İnşaat	Özgün Park	81	Devam Ediyor
Mert SK. A.Ş.&Alimoğlu Yapı	Mert Safirkent	180	Tamamlandı
	Mert Life	180	Devam Ediyor
Metro Mühendislik	Metro Sa-ba	228	Tamamlandı
	Metropolitan	168	Tamamlandı
Söyleyenler İnşaat	YSE Evler	180	Tamamlandı
	YSE Evler	99	Devam Ediyor

Tablo 3.1. Isparta İli, Gülistan Mahallesi'nde inşaat faaliyetinde bulunan firmalar.

Isparta Gülistan Mahallesi'nde kısa sürede yaşanan bu değişimi uydu fotoğraflarında da görmek mümkündür. İki fotoğraf arasındaki değişim ve bu değişimin kent bütünündeki yeri her şeyi özetlemektedir. Kentsel dönüşüm sırasında ulaşım, teknik alt yapı, sosyal donatılar ve yeşil alanlar üzerine henüz herhangi bir çalışmanın yapılmaması ve üst ölçekli bir planın bulunmaması nedeniyle çevresinde yer alan 2 ila 5 katlı yapılarla yeni yapılan 12 katlı yapıların uyumsuzluğu gözler önündedir (Şekil 3.7.).

Şekil 3.7. Isparta İli, Gülistan Mahallesi 2014-2018 yılları arasındaki değişim.

SONUÇ:

Çalışma alanı incelendiğinde kentsel dönüşüm sorunu olarak mekanların sadece fiziksel olarak değiştiği gözlemlenmiş toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının ise göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Gene yapılan incelemelerde kentsel dönüşüm çerçevesinde Isparta Gülistan Mahallesi'nde sadece belirli alanların inşaat firmaları tarafından tercih edildiği ve bu alanların kentsel dönüşüme sokulduğu görülmüştür.

Yapılan incelemelerde kentsel dönüşümün çalışma alanındaki az katlı yapıların bulunduğu alanlarda kapsamı gerekirken sadece ana cadde üzerindeki ve 11-12 kat izni verilen alanlarda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çalışma alanının belli kısımlarının kentsel dönüşüme dahil edilmemesi aynı zamanda ekonomik açıdanda belli eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açtığı gibi bölgede yaşayanların alınan kararlarda söz sahibi olmalarında önüne geçmiştir. Ayrıca yoğun konut bloklarının oluşturulması mahalle yoğunluğunda arttırmış ve beraberinde yeni sorunlar getirmiştir.

Çalışma alanındaki kentsel dönüşüm çalışmasında Isparta İli'nin 1.derece deprem kuşağında olduğu düşünülerek doğal afet riskleri açısından daha güvenli ve yaşanabilir hale getirilmesi amacıyla yola çıkılmış olsada alandaki beş katlı yapıların oniki katlı yapılara dönüştürülmesi bu düşünce ile çelişmektedir. Ayrıca Isparta genelinde çok katlı yapıların çok az yer alması sebebiyle, kent merkezine yakın bu tip alanlarda çok katlı yapıların yapılması, kentsel kimliğede aykırı düşmüştür.

Bu nedenlerden ötürü çalışma alanında yapılan kentsel dönüşüm çalışmasının kavramın gerçek anlamının ve amacının uzağında olduğu gözlenmektedir. Yıkıp yeniden yapmanın çalışma alanında olduğu gibi kentsel dönüşüm olgusu ile değerlendirilmemesi gerekmektedir. Isparta İli'nde daha verimli kentsel dönüşüm projeleri üretebilmek için farklı meslek disiplinlerinin bir arada yer aldığı kentsel kimliğe aykırı olmayan, gayrimenkul odaklı olmayan sürdürülebilir ve insan odaklı katılımın esas alındığı, bütünsel çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA:

Bektaş, Y. (2014). Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Etkisi: Ankara Örneği, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Planlama 2014;24(3):157-172, Doi: 10.5505/planlama.2014.83803.

Dündar, Ö. (2006). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Ankara: TMMOB ŞPO Yayın: 65-74.

Kocaer Şenyol, Ö., Bal, Ö. H. (2013). Kentsel Dönüşüm Gerçeği ve İzmir Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu, 445-452.

Koçak, H., Tolanlar, M. (2008). Kentsel dönüşüm uygulamaları: Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF. Dergisi, 10(2), 397-415.

Korkmaz, H. (2013). "Yerel Politikalarda Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Kayseri İli Örneği", Yerel Politikalar, 116-140.

T.C Resmi Gazete. (2012). 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, R.G: 31/05/2012-28309.

TMMOB. (2016). Kentsel Dönüşüm Nedir? Sorular, Sorunlar, Çözümler., İnşaat Mühendisleri Odası, Oda Yayın No: İMO/16/02, ISBN: 978-605-01-820-0.

Türkün, A. (2012). Kentsel Dönüşüm: Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması, 24. Uluslararası Yapı Yaşam Kongresi, 279-285.

URL₁, 2018. Harita TR, <https://www.haritatr.com/gulistan-mahallesi-haritasi-m522a>, (Erişim Tarihi: 10. 05. 2018).

URL₂, 2018. Google Maps, <https://www.google.com/maps/place/G%C3%BClistan+Mahallesi,+Isparta+Merkez%2Fisparta/@37.7667549,30.5326601,16z/data=!4m5!3m4!1s0x14c5b58e52dee24b:0x3dbfaee0b5c0cbcc!8m2!3d37.7668365!4d30.5387036>, (Erişim Tarihi: 20. 03. 2018).

URL₃, 2018. Isparta Bomba32, Isparta Tarihinde Bir İlk, <http://www.bomba32.com/haber/isparta/isparta-tarihinde-bir-ilk/8204.html>, (Erişim Tarihi: 15. 06. 2018).

URL₄, 2018. Türkiye Nüfusu İl ilçe Mahalle Köy Nüfusları, <http://www.nufusune.com/31386-isparta-merkez-gulistan-mahallesi-nufusu>, (Erişim Tarihi: 09. 04. 2018).

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Urban Transformation Applications Within The Context Of Protecting Cities' History And Cultural Texture	
Corresponding Author	Murat SEZİK Adıyaman Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü, msezik@adiyaman.edu.tr	
Submission Date Admission Date	08/10/2018 30/11/2018	
How to Cite	SEZİK M. (2018). Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 600-608	ORCID NO: 0000-0001-6219-1859

Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Murat SEZİK¹

ABSTRACT:

The towns come into existence with inns, baths, abbeys, worship places, streets, squares and neighborhoods with the examples of civil architecture that people living here show. The city is not the city when you change and transform it. Because cities are separated from each other by structures, natural beauties and cultures of different characteristics. Along with the process of urban transformation, these differences are diminishing, and cities are under threat of similarity, even alignment, with similar building blocks. The structures, natural beauties and cultural codes that protect their differences in the cities are tried to be preserved because they are seen as a commodity that can be marketed to someone else and marketing policies are determined through this. However, urban transformation practices must be applications that prioritize people living in that city and preserve and maintain their ties with their history. The institutional structure that will provide this can only be local governments. In this study, it is suggested that in the urban transformation applications, the day-to-day ongoing mistakes continue and the memory of the cities is deleted, and as a solution proposal, it is suggested to move away from the rent-centered approach of urban transformation.

KEYWORDS: Urban Transformation, City History, City Culture, Local Governments

ÖZ:

Kentler, burada yaşayan insanların ortaya koyduğu sivil mimari örnekleriyle, hanları, hamamları, kıraathaneleri, ibadethaneleri, sokakları, meydanlarıyla ve mahalleleriyle var olurlar. Bunları değiştirip dönüştürdüğümüzde kent o kent değildir. Çünkü, kentler farklı özellikteki yapıları, doğal güzellikleri ve kültürleriyle birbirlerinden ayrılmaktadır. Kentsel dönüşüm süreci ile birlikte bu farklılıklar iyice azalmakla beraber, kentler birbirine benzer yapı blokları ile benzeşme, hatta aynileşme tehdidi altındadır. Kentlerdeki farklılığı koruyan yapılar, doğal güzellikler ve kültürel kodlar ise bir başkasına pazarlanabilir meta gibi görüldüğünden korunmaya çalışılmakta ve bunun üzerinden pazarlama politikaları belirlenmektedir. Oysa kentsel dönüşüm uygulamaları o kentte yaşayan insanları önceleyen ve onların tarihleri ile bağlarını korumaya, devam ettirmeye yönelik uygulamalar olmalıdır. Bunu sağlayacak kurumsal yapı ise ancak yerel yönetimler olabilir. Bu çalışmada kentsel dönüşüm uygulamalarında geçmişten günümüze süregelen yanlışlıkların devam ettiği ve kentlerin hafızasının silindiği tespiti ile beraber çözüm önerisi olarak kentsel dönüşümün rant merkezli bir yaklaşımdan uzaklaşılması önerilmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: Kentsel Dönüşüm, Kent Tarihi, Kent Kültürü, Yerel Yönetimler

Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

¹ Adıyaman Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü, msezik@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Kentsel dönüşümü, bir kentin tümünün veya belli kesimlerinin değişmesi başka bir şekle girmesi olarak değerlendiren çalışmalar bulunmakla beraber kentin tümünün değişimi şeklinde ele alan çalışmalar da vardır.

Kentsel dönüşüm kentin sağlıklı bir şehirleşmeye kavuşması için bir fırsat olabilir fakat bu hiçbir zaman kentin kimlik öğelerini ortadan kaldırmaya yönelik olmamalıdır. Kent, büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri ile dönüştürüldüğünde o kent başka bir kimliğe bürüdüğünden artık o kent başkadır ve dolayısıyla dönüşümden değil başkalaşımdan söz etmek gerekir.

Kentin sahip olduğu kültürel değerler ve doğal değerlerin korunması kent bilimcilerin önem verdiği başlıklardan birisi olup bu değerler aynı zamanda kentin kimliğini oluşturmaktadır.

Kentsel dönüşüm olgusu ilk olarak gelişmiş Batı kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla başlamıştır. Sanayi devriminden sonra hız kazanan kentleşme süreciyle birlikte kentsel mekânda meydana gelen işlevsel değişim, sanayileşmenin kentlere olumsuz etkisi, kent merkezlerinin köhnelmesi, doğal afetler, savaşlar gibi nedenler mevcut kent yapısının dönüşümünü gerekli kılmıştır (Sağır,2009: 60).

Kentsel dönüşüm düşüncesini ilk başlatan olay, Paris'in kent kimliğini yeniden oluşturmak üzere Haussmann tarafından ortaya atılan "yaratıcı yıkım" kavramı ile gündeme gelmiştir. Kente nefes aldirmek amacıyla bu yola gidilmiş, caddeler genişletilmiş, bulvarlar açılmış, köşeli mahalleler kurulmuştur. Ayrıca, iktidarın gücünü mekâna yansıtmaya çalışması da olan bu çalışma "Paris Modeli" olarak Avrupa'nın diğer kentlerine ve Rusya'ya sıçramıştır (Kaypak, 2010: 88).

Bu çalışmanın konusu olan kentsel dönüşüm uygulaması yaratıcı yıkım yaklaşımı dışında kalan uygulamalardır. Zira kentlerin tarihinin ve kültürel birikiminin korunması ancak var olanı koruyarak yenilemek, restore etmek, kullanıma yeniden sunmak şeklinde olduğunda anlamlıdır.

Kentlerin tarihi, kültürel birikimlerini korumak ve bunları gelecek nesillere aktarmak öncelikli olarak yerel dinamiklere düşen görevler arasındadır. Bu yerel dinamikler içinde en öne çıkan ise yerel yönetimlerdir.

Günümüz Türkiye'sinde yerel yönetimler kente kimlik kazandıran unsurları pazarlanabilir birer öge gördüğü için koruma çabasına girmiş ve bu birçok Anadolu kentinde son dönem popüler uygulamalardan birisi haline gelmiştir. Oysa olması gereken bu değerler pazarlanabilir olduğu için değil kentte yaşayanların kente ait gördüğü değerlerin yaşatılabilmesi için korunmasıdır.

Çalışmada kentsel dönüşümün üç aktöründen ikisi ele alınmıştır. Bunlardan birincisi merkezi idare ve belediyeleri kapsayan idare boyutu, ikincisi kentsel dönüşümün uygulandığı alanda yaşayan halktır. Çalışma alanı kentsel dönüşümde kent kimliklerinin korunması ve kentin kültürel dokusunun gelecek nesillere aktarılması şeklinde belirlendiğinden kâr güdüsüyle kentsel dönüşümün aktörü olarak sistem içerisinde yer alan özel sektör çalışma dışında tutulmuştur.

1. Kentsel Dönüşüm ve Kültür Varlıklarının Korunması Kavramları

Kent mekânı öncelikle zamanla bütünleşmiş bir mekândır ve akışkandır; yani zaman-mekândır. Zira gündelik yaşamla birlikte daralır, genişler, hızlanır, yavaşlar, içine kapanır, dışarı açılır (Erzen, 2017:141). Kent bu süreçler içerisinde dönüşür ve değişir. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde kentsel dönüşüm kavramsal olarak yeni olsa da uygulamalar bağlamında değerlendirildiğinde eskiden beri var olan birtakım müdahalelerden oluşmaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü kentsel dönüşümü, "Kent'in imar planına uymayan, ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması" şeklinde tanımlamıştır. Türk Dil Kurumunun tanımı sadece mekâna yönelik olup insan unsurunu hesaba katmayan, işin sadece planlama, yıkma ve yeniden inşasını kapsayan bir tanımlamadır. Dolayısıyla yetersizdir.

Başka bir tanımı incelediğimizde; Kamu girişimi ya da yardımıyla, yoksul komşulukların temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma, çalışma ve dinlenme koşulları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasarım ve izlenceler uyarınca, kentleri ve kent özeklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi bir çevre verebilecek duruma getirme olarak tanımlanmıştır (Üstün, 2009: 3). Kentsel dönüşüme yönelik yapılan ikinci tanımda "yoksul komşulukların temizlenmesi" ifadesi kentsel dönüşüm uygulamalarının en tartışmalı boyutu olan "soylulaştırma" kavramını gündeme getirmektedir. Kentsel dönüşümü eleştirel olarak değerlendiren bu ve

benzeri tanımlar, kentsel dönüşümü; mevcut doku üzerinde kaynakların yeniden dağılmasına sebebiyet veren müdahaleler olarak görmektedir.

Bir diğer tanımda ise kentsel dönüşüm, kaybolan bir ekonomik etkinliğin, yeniden canlandırılması, işlevini yitiren toplumsal bir işlevin işler hale getirilmesi, toplumsal dışlanma olan alanlarda, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, çevresel kalitenin ya da çevre dengesinin kaybolduğu mekânlarda bu dengenin tekrar kurulması şeklinde karşılığını bulmuştur. Çökme ve bozulma olan kentsel mekânın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünü (Akkar, 2006: 29) şeklinde yapılan kentsel dönüşüm tanımı kapsayıcı olmakla beraber, tarihi dokunun korunmasına yönelik izlerde taşımaktadır.

Kültürel miras ise önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. UNESCO'nun 17. Genel Kurulu tarafından 1972 tarihinde kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre söz konusu kültürel miras unsurları anıtlar, yapı toplulukları ve siteler olarak üç grupta toplanmaktadır (Altaş, 2013:248).

Anıtlar, tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerde mimarî, heykeltıraşlık ve resim alanında gerçekleştirilmiş büyük eserler, arkeolojik nitelikleri olan eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman grupları olarak tanımlanmıştır. Yapı toplulukları; mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapılar olarak tanımlanırken, siteler ise; tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye'de kültür ve tabiat varlıklarının her türlü araştırmasının, korunmasının ve yönetiminin kurallarını belirleyen düzenleme 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Bu yasaya 2004 yılında, 5226 sayılı Kanun ile kültürel miras yönetimi ve finansmanı konularında dünyadaki yeni açılımları yansıtan değişiklikler yapılmıştır. Yasanın üçüncü maddesi 'kültür varlıkları', 'tabiat varlıkları', 'sit', 'özen yeri' kavramlarını tanımlamaktadır.

Yasaya göre kentlerdeki kültür varlıklarının korunması için, büyükşehir belediyeleri, belediyeler, il özel idareleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları gibi yapılara çeşitli görevler verilmiştir. Görev verilen kurumların yapısından anlaşılacağı üzere hem merkezi idare hem de yerel yönetim birimleri kültür varlıklarını korumada çeşitli düzeylerde görevlendirilmişlerdir. Kentlerdeki kültürel varlıkların korunmasıyla görevli olan bu kurumlar her şeyden önce Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğini sağlamaktadırlar. Bunun için atılması gereken en öncelikli adım ise kentsel korumadır.

Kentsel koruma Kent Bilim Terimleri sözlüğünde: "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değeri yüksek yapılarla, anıtların ve doğal güzelliklerin gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" olarak tanımlanmaktadır (Negiz, 2017: 170). Diğer bir kavram da kentsel sit kavramıdır. Buna göre; "kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin, dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlar" şeklinde tanımlanabilir.

2. Kentsel Dönüşüm Yasaları

Türkiye'de kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesine yönelik çok sayıda yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu yasal düzenlemeler sayesinde merkezi yönetim ve yerel yönetim birimleri ihtiyaç duydukları zaman kentsel dönüşüme başvurarak kenti şekillendirebilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu yasal düzenlemeler ana hatları ile ele alınacaktır. Ele alınan yasal düzenlemelerin her birisi yasanın çıkarıldığı dönemlerde etkili sonuçlar doğurmuştur. Bazı yasalar sadece bir kentin dönüşümünü şekillendirmek amacına yönelik düşünülmüşken, bazıları daha genel uygulamalara imkân vermiştir. Günümüz için ifade edilecek olunursa "6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" yerel yönetimlerin elini kentsel dönüşüm uygulamaları bağlamında güçlendiren bir yasa konumundadır.

2.1. Gecekondu Kanunu

1966 yılında kabul edilen 775 sayılı Kanun, mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve yeniden gecekondu yapımının önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması belirtilirken, gecekondu ifadesi ile "imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar" ın kastedildiği belirtilmektedir.

2.2. 2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun

24.02.1984 tarihinde yayınlanan bu kanun aslında belli bir döneme ve amaca yönelik olarak çıkartılmıştır. “af yasası” olarak da tanımlanan bu yasa günümüzde kullanımda değildir. Bu yasa ile gecekondu tapu tahsis, imara aykırı yapılara da iskân verilmiştir. Bu yasanın günümüz için önemi, yapı üzerindeki hak sahipliğinin tespiti açısından bir anlam ifade etmektedir.

2.3. Toplu Konut Kanunu

2985 numaralı Kanunla TOKİ gecekondu alanlarında, tarihi alanlarda, deprem riski olan alanlarda, plan yapmaya ve plan yaptığı alanlarda her türlü inşaat yapmaya yetkili olduğu görülmektedir. 1990 yılında kanuna eklenen ek madde ile TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) kurulmuş ve bu kuruma kentsel yenilenme ve dönüşüm adına önemli görevler verilmiştir. Ek 7. Maddenin (12.05.2004-5162 s.k.) 4. maddesi, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, gecekondu dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya valiliklerce toplu konut iskân sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkili kılınmıştır. Bu planlar, Büyükşehir Belediye sınırları içerisinde kalan alanlar için Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından, il ve ilçe belediye sınırları ile mücavir alanları içerisinde kalan yerler için ilgili belediye meclisleri tarafından, beldelerde ve diğer yerlerde ilgili valilik tarafından, planların belediyelere veya valiliğe intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içerisinde aynen veya değiştirilerek onaylanması suretiyle yürürlüğe girer. Üç ay içerisinde onaylanmayan planlar başkanlık tarafından re’sen uygulamaya konulur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı görevleri çerçevesinde gerçek ve tüzel kişilere ait arazi ve arsaları ve bunların üzerindeki her türlü eklenti veya yapıları kamulaştırmaya yetkili kılınmıştır.

Kentsel yenilenme, dönüşüm ve gelişim projelerine yönelik, merkezi düzeyde en kapsamlı yetkiler Toplu Konut İdaresi Başkanlığının elinde bulunmaktadır. Bu durum yerelliği ortadan kaldırarak tüm ülke çapında her yer için aynı plan ve projelerin uygulanması sonucunu doğurmaktadır (Özden,2008:334).

2.4. Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu

5104 sayılı Kanun adından da anlaşılacağı üzere Kuzey Ankara’ya yönelik kentsel dönüşümü sağlamayı amaçlamıştır. İlgili kanunun birinci maddesinde kanunun amacı “Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda, kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu kanunla kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan arazi ve arsalar bedelsiz olarak belediyeye devredilmiştir. Gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan gayrimenkuller ile 2981 sayılı Kanuna göre hak sahibi kişilerin haklarına konu olan gayrimenkuller, malikler ve hak sahipleri ile yapılacak anlaşmalar çerçevesinde projede kullanılabilir denilmiştir.

Bu kanunun uygulama yönetmeliğine göre uygulama esasları belirlenen üç ayrı gayrimenkul türü benimsenmiştir. Bunlar; Tapulu arsası ve tapulu arsası üzerinde tesisleri bulunan gayrimenkuller için uygulanacak esaslar, 2981 sayılı Kanuna tabi tapu tahsis belgeli gecekonduya uygulanacak esaslar ve belgesiz ve kaçak gecekonduya uygulanacak esaslar.

Kanun rızâ anlaşmanın sağlanmasını öncelemiş fakat anlaşma sağlanmadığı takdirde 4.11.1983 tarih ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu uygulanarak şahıs mülkiyetlerinin belediye adına tescil edilmesini öngörmüştür.

2.5. 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

16.06.2005 tarihinde kabul edilen bu kanun ile kentin eski parçalarının yenilenmesine yönelik bir adım atılmıştır. Kanunun uygulanması yönetmelikle yapılan düzenlemelere bağlanmıştır. Kanunun amacı, “Büyükşehir Belediyeleri, Büyükşehir Belediye sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması...” olarak saptanmıştır.

2.6. Belediye Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesinde; Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir denilmektedir (Ülger, 2010: 194).

2.7. İmar Kanunu

3194 sayılı İmar Kanunu esas itibarıyla kentsel dönüşüm düzenlemelerinin yer alması gereken bir yasal metin olması gerekirken bu konuda neredeyse hiçbir düzenlemeye sahip değildir.

2.8. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun 2012 yılında çıkarılmış ve afet riski taşıyan alanlar ile bu alanlarında dışında yer alan riskli binaların bulunduğu arsalarda, standartlara uygun, güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarını sağlamak için iyileştirme, tasfiye ve yenilemelerin nasıl yapılacağına ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir.

Halkın “kentsel dönüşüm kanunu” olarak isimlendirdiği bu kanunun uygulanmasında ilgili bakanlık olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; idare olarak ise belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeleri bu sınırlar dışında il özel idarelerini, büyükşehirlerde Büyükşehir Belediyelerini ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi halinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini tanımlamaktadır.

6306 sayılı kanun Marmara depreminden sonra gündeme giren önemli bir kanun olmanın yanında yetkilerin önemli bir kısmını merkezi idareye vermesi açısından eleştirilere de konu olmuştur. Oysaki yerel yönetimler yerel demokrasinin işleyişi açısından önemli kurumlardır. Coğrafi yakınlık açısından kendi yerelinde var olan sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözümleri daha yakından takip etme şansına sahiptir. Ayrıca seçilmiş oldukları da düşünüldüğünde siyasal sorumluluk çerçevesinde yerel halka karşı daha sorumlu davranmaları beklenir (Daşkiran ve Ak, 2015: 282).

3. Merkezi Yönetimin Etkili olduğu Kentsel Dönüşüm Uygulama Örnekleri

1950’lerde tarımda makineleşme ve hızlı ekonomik büyüme sonucunda köyden kente göçler ivme kazanmış özellikle büyük kentlerin nüfusu hızla artmıştır. 1950, 1955, 1960 ve 1965 nüfus sayımlarına göre bu yıllardaki göçmenlerin toplam sayıları sırasıyla 1.692.933, 2.507.454, 3.186.166 ve 4.018.770 olarak kayıtlara geçmiştir. 1950’de toplam nüfusun %81’i kırsal alanlardan gelen göçmenlerden oluşurken 1965’te Türkiye nüfusunun %11’i şu ya da bu biçimde göçmendi (Karpat, 2016: 94).

Kırsal alandan gelen göçlerden en fazla etkilenen kent İstanbul olmuş ve 1950-1955 yılları arasında nüfus 285.000 artarak 1,2 milyona çıkmıştır. Kentin nüfus yapısındaki bu artış kent çeperlerinde gecekondulaşmayı artırmıştır. Kentteki araç sahipliği sayısı 1944’de 1971 iken 1955’de 20.868’ çıkmıştır. Bu yoğunluk kısa sürede trafikte sorunlara yol açmıştır.

Kentteki bu sıkışıklığı ve plansızlığı gidermek adına, dönemin Menderes Hükümeti İmar programı hazırlamış ve hem tarihi yarımada hem de dışında ana ticaret merkezlerini birbirine bağlayan ve Marmara Denizi kıyıları ile Haliç kıyılarını çevreleyen pek çok ana cadde yapılması, trafik sıkışıklığını önlemek amacıyla mevcut sokak yapısını yeniden düzenlemek, büyük camilerin çevresindeki binaları yıkmak, yeni caddeler yaparak yabancı ziyaretçiler için İstanbul’un cazibesini artırmak hedeflenmişti (Gül, 2013:180).

Hazırlanan imar planının ana unsurlarını Millet Caddesi, Vatan Caddesi ve Ordu Caddesi’nin yapımı oluşturuyordu. Bu caddelerin doğrusal bir şekilde açılabilmesi için pek çok konut, dükkan hatta bazı Osmanlı eserleri de yıkılmıştır. 1747’de inşa edilen Hasan Paşa Hanı, Laleli Cami ve külliyesinde yapılan değişiklikler bunlar arasındadır. Tekeli’ ye göre Demokrat Parti döneminde 7289 bina yıkılmıştır (1993, 32).

Kentin tarihsel dokusuna en olumsuz etkiyi bırakan imar uygulaması Kennedy Caddesi’nin açılması olmuştur. Bu cadde için surların bir kısmı yıkılmış, bu müdahale ile kentin Marmara Denizi’nden görünen silüeti önemli ölçüde zarar görmüştür.

Tarihi yarım adanın tarihi ve kültürel dokusuna olumsuz müdahale anlamına gelen imar uygulamaları dönemin iktidarının yanlış tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Kentsel dönüşümde “yaratıcı yıkım” yaklaşımı yerine “koruyarak canlandırma” yaklaşımı benimsenmiş olsaydı İstanbul’un tarihi yarımadası bugünlerde yaşadığı sorunların büyük bir kısmından kurtulacaktı. Tarihi yarımada ya hiç müdahale etmeden kenti sur dışına çıkarmak ve buralarda geniş bulvarlar, iş merkezleri oluşturmak kentin bu günlerini kurtaracak bir hamle olurdu.

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in surlara ilişkin bir dostuna " Emin ol bu güzel eserleri bize bırakan ecdadın ruhlarının manevi huzurunda kadr-ü kıymetini bilmemiş olmaktan hicap ve azap duyuyorum." (Şahenk, 1996: 23) vurgusu tarihi eserlere olan ilgisini göstermesi açısından önemlidir. Kültürel mirasın bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazine olduğu, kültürel miras sayesinde, insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimler ve geleneklerinin devamlılığı korunarak; geleceğin doğru kurulmasını sağlandığı (ISMEP, 2014) unutulurken yapılan her dönüşüm müdahalesi kentin tarihle bağımlı olacaktır. İstanbul'da merkezi yönetimin farkında olmayarak yaptığı şey tam da budur.

Ankara'daki büyük ölçekli projelerde merkezi idarenin müdahaleci ve öncü rolü çok daha çarpıcıdır. Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi 2004 yılında, Ankara'nın Uluslararası giriş kapısı konumundaki alanda turistik açıdan çekici, prestijli bir kentsel mekân söylemleriyle başlatılmış, proje kapsamında kültür ve kongre merkezi, alışveriş merkezleri, oteller ve lüks konutların inşası planlanmıştır. 5104 sayılı Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Yasası ile Ankara Büyükşehir Belediyesine ayrıcalıklı yetkiler verilmiştir. Proje kapsamında 2300 kişi hak sahibi olarak görülmüş ve TOKİ Karacaören konutlarında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır (Penbecioğlu ve Bayırbağ, 2015: 346).

İzmir İnciraltı ekolojik özellikleri nedeniyle doğal sit alanı ilan edilmişken 2000'li yılların başında doğal sit alanı derecelendirmesinde değişiklik yapılarak 3. derece sit alanına düşürülerek belirli bir alanda mevzi imar planı aracılığıyla beş yıldızlı otel ve alışveriş merkezi yapılmıştır. 2000'li yılların ikinci yarısından sonra ise yerel sermaye öncülüğünde İnciraltı'nın EXPO alanı olarak turizm odaklı bir anlayışla imara açılması önerilmiş, yerel ekonomik kalkınma için bunu yapmanın kaçınılmaz olduğu söylemleri ile kitlelerin projeye razı olması sağlanmıştır (Penbecioğlu ve Bayırbağ, 2015: 346).

Merkezi idarenin kentsel dönüşüm uygulama kararı verdiği ve müdahil olduğu bir diğer büyükşehir ise Diyarbakır'dır. Diyarbakır Sur içi bölgesi kentsel dönüşüm uygulaması rant güdüsünden uzak, kültürel birikimlerin korunması ve tarihi değerlerin gün yüzüne çıkarılması hedefinin merkeze yerleştirildiği bir uygulama olmalıdır. Bölgede gerçekleştirilen ve devam eden kentsel dönüşüm uygulamaları hakkında bölgede yaşayan vatandaşların yaklaşımları ağırlıklı olarak kültürel ve tarihi dokunun korunmadığı yönündedir.

Kentsel dönüşümden memnun kalmayanların büyük bir çoğunluğu eski Diyarbakır evlerinin ana yapı malzemesi olan bazalt taşlarının yapıların inşasında yeniden kullanılmadığı bu taşların kullanılabilir olanlarının dahi kamyonlara yüklenerek Dicle Nehri yakınlarındaki hafriyat alanına taşındığı ifade edilmiştir. Kentsel dönüşüm sonrasında yapılar mimari proje bazında eski Diyarbakır evlerine benzemekte fakat yapı elemanları tamamen değişmiş durumdadır (Sezik ,2018: 277).

Bölgedeki kentsel dönüşüme çeşitli itirazların olması doğaldır fakat merkezi idare kentsel dönüşümü kentin kültürel ve tarihi değerlerinin kazanılması şeklinde görmesi halinde yerel yönetim ve bölgede yaşayan halkla karşılıklı mutabakat sağlanarak dönüşüm sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır. Anayasanın 57.maddesinde konut hakkı ile ilgili olarak "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler." yaklaşımı özellikle şehirlerin özelliklerinin ve çevre şartlarının gözetilmesi bağlamında dikkate alınması gereken amir hükümleridir.

Kültürel ve tarihi mirasın tahrip olmasına ilişkin olumsuz örnekler sadece büyükşehirlere mahsus bir uygulama olmayıp Anadolu'nun birçok kentinde çeşitli olumsuzluklar yaşanmaktadır. Örneğin, 1920 yılından kalma Nevşehir'deki tarihi Rum evlerinin bir kısmı kentsel dönüşüm kapsamında yıkılırken yapılan hatanın farkına varılarak yıkım durdurulmuştur (Altaş, 2013: 250).

4. Yerel Yönetimlerin Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Türkiye'de 2003'ten sonra, değişim ve dönüşümü planlayacak ve gerçekleştirecek iki güçlü aktör oluşturuldu. Bu aktörlerden birisi Toplu Konut İdaresidir. 4966 sayılı yasayla TOKİ'ye kentsel yenileme ve gecekondular dönüşümü konusunda yetki ve finansman desteği sağlanmış ayrıca 5126 sayılı yasayla gecekondular tasfiyesi konusunda İmar Bakanlığının yetkileri TOKİ'ye devredilmiştir. Bu aktörlerden ikincisi belediyelerdir. 2005 yılında kabul edilen 5366 sayılı Kanunla belediyeler ve il özel idareleri bu konuda yetkilendirilmiş ve güçlendirilmişlerdir (Tekeli, 2015: 313).

Başta İstanbul olmak üzere, İzmir, Gaziantep, Kastamonu, İznik, Safranbolu ve daha pek çok Anadolu kentleri tarihsel yapılar, anıtlar ve korunması gereken doğal güzelliklerle doludur. Bunların korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda merkezi yönetimler dışında yerel yönetimlere de çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

Yerelin bütün yönleriyle geliştirilmesi, demokratikleştirilmesi ve hizmet alanları açısından yeterli hale getirilmesi öncelikle ve özellikle belediyelerden beklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kent kimliklerinin korunması,

bilinirliğinin artırılması, markalaştırılması esasen belediyeler tarafından yürütülmekte olan bir süreç haline gelmiştir (Sezik, 2015: 996). Belediyelerin kentsel dönüşüm projelerinde en önemli aktör olması; projenin uygulanacağı alana karar verilmesi, alana uygun projenin hazırlanması, projede uygulanacak yöntem ya da yöntemlerin belirlenmesi ve proje alanında kamulaştırma yapma yetkisine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Bunun dışında yerel yönetimlerin yapısında 2012 yılında yapılan 6360 sayılı yasa ile önemli değişiklikler getirilmiş ve Büyükşehir olan illerde İl Özel idareleri ve köyler kaldırılarak yerel yönetim yapılanmasında tek aktör Belediyeler bırakılmıştır. Bu nedenle çalışmada ağırlıklı olarak belediyelerin uygulamalarına yer verilmiştir. Kentlerdeki kültürel mirasın korunmasında mahalli yöneticiler ile sivil toplum örgütleri çoğu kez paydaşlar olarak çalışmaktadırlar. Çekül Vakfı, Tema Vakfı, gibi vakıflar- dernekler ve Mimarlar Odası hem merkezde ve hem de yerelde bu konuya giderek daha fazla önem veren meslek kuruluşlarıdır.

Belediyeler, belediye başkanı ve belediye meclisinin kararları doğrultusunda iş ve işlemler tesis eden birimlerdir. Dolayısıyla gerek imar faaliyetleri gerekse kentsel dönüşüm çalışmaları denildiğinde önce bu aktörlerin konuya ilişkin yaklaşımlarının değerlendirilmesi gerekir.

Belediye başkanlarının imar düzenlemeleri üzerindeki etkisini vurgulamak bakımından Çebi'nin (2016: 101) “Başkanlar yarı Tanrı gibiler, dediği dediktir. İki dudağı arasından çıkanlar yapılması gereken ve kitaba uydurulması gereken işler” değerlendirmesi çok önemlidir. Benzer bir değerlendirmeyi belediye meclisleri için de yapan Çebi,(2016:100) “Belediye meclisleri ağırlıklı olarak müteahhitlerden oluşuyor, maalesef müteahhitlerin şehircilikle ilgili bir algıları yok. Şehir nedir? Diye sorsan sana anlatacak üç tane cümleleri yok” yaklaşımı da belediye meclislerine yönelik bir değerlendirme olarak kayıtlara geçmiş durumdadır.

Yerel Yönetim sistemimizdeki güçlü başkan zayıf meclis yapısı belediyeler tarafından illerde yapılan yatırım programlarında etkisini göstermekte ve belediye başkanının kentin tarihsel dokusunu ve kimliğini koruma yönünde önceliği yoksa bu alan tamamen boş kalabilmektedir.

Belediye başkanları ve belediye meclislerinin kentsel rantın yüksek olduğu alanlarda yoğunluğu arttıran ve işlev değişikliği öngören imar planlarını desteklemesi ve kentsel dönüşüm projelerinin kente etkileri incelenmeden uygulamaya konulması, kentleri çok katlı beton yığınları haline getirmektedir. Böylece, kentsel kimlikleri ayrılan birbirinin benzeri kentler üretilmektedir.

Kentlerin kimliklerinin oluşmasında etkili olan yöresel mimari özelliklerinin yerel yönetimlerce korunamaması, koruma amaçlı imar planlarının her fırsatta rant yaratıcı kararlarla esnetilmesi kentlerin kimliklerinin değişiminde önemli rol oynamaktadır (Akkoc, 2018: 27).

Belediyeler kent kimliğini koruma konusunda zaman zaman isteksiz de olabilmektedirler. Belediyelerin bu konudaki isteksizlik nedenlerinden birisi mali kaynak yetersizliği ve ilgili bakanlıkların verdiği mali kaynaklara erişme konusundaki mevzuat bilgi eksikliğidir. Bunun dışında kent kimliğini oluşturan tarihi dokuların korunmasının önemini anlayacak vizyoner bakışın olmaması da belediyelerin temel sorunlarından birisidir. Anadolu kentlerindeki belediyelerin birçoğunda istihdam edilen insan kaynağı da tarihi dokuların kent ve kent insanının tarihini bilmesi açısından ne kadar önemli olduğunu kavramaktan uzaktır.

Kentte, insanın atasından alıp bir sonraki kuşağa aktardığı değerler ve miras fiziksel olarak mimari ile belirmektedir. Köprüleri, kemerleri, ev ve anıtları, mabetleri insana dünyanın insan yapısı ve insan mirası boyutunu anımsatarak onu geçmiş ve geleceği arasında bir tarihe oturtarak diğer insanlar ve kuşaklarla ilişkilendirir. Yoksa bir kentin eski yapıları sadece güzel olduklarından dolayı önemli değildir (Erzen, 2017:117). Oysa yerel yöneticilerin çok büyük bir kısmı kentin tarihi dokusunu uluslararası turizm pazarında seyirlik mekân sahibi olmak ve kentlerin küresel rekabetinde avantaj sağlamak amacıyla korumaya çalıştığı bilinmektedir. Hatta modern kent yaşamı karşısında yenik düşen mahalle yaşantısı dahi turizm merkezli düşünülerek yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır.

Bu nedenle belediye yöneticileri sıklıkla, tarihi kentsel mekânlarda ikamet eden insanların yaşadıkları mekânın hakkını veremediği ve tarihi dokuyu bozduğu, turistlerin bu alanlardaki mekânlarda ikamet edenler tarafından rahatsız edildiği, buralarda yaşayanların zaten iyi şartlarda yaşamadıkları ve aslında buralardan taşınmaları gerektiği yaklaşımını ortaya koymaktadırlar. Son dönemlerde bu ve benzeri değerlendirmeler turizm pastasından daha fazla pay kapmak adına yerel yönetimler tarafından sıklıkla vurgulanır olmuştur. (İzmir Kadifekale, Diyarbakır Sur içi, Ankara Kalesi)

Yerel yönetimlerin kentsel alanda ortaya koyduğu tüm çalışmalarda olduğu gibi kentsel dönüşümde de Lefebre tarafından ortaya konulan “kent hakkı” kavramına uygun hareket etmesi beklenir. Lefebre kent hakkını; “ Kent hakkı, kentsel mekân hakkı olarak tanımlanabilir, Kentsel mekân hakkı, mekânın dönüşümüne katılmak ve mekâna yapılan

yatırımı kontrol etmek anlamına gelir”(Akt: Schmid, 2014: 86) şeklinde ifade etmiştir. Sayılanlar dışında tarihi mekânların bulunduğu mahallelerde yaşayan insanların temiz su, temiz hava, barınma, eğitim, düzgün işleyen kanalizasyon sistemi ve kentte kendilerine ilişkin karar verme aşamalarında demokratik katılım talepleri kent hakkı olarak değerlendirilmelidir.

6.SONUÇ

Türkiye’de kentsel dönüşüm yeni sayılabilecek bir kavram olmasına rağmen merkezi idare en etkili kentsel dönüşüm uygulamalarını Menderes Hükümetleri döneminde başlatmış ve tarihi kent mekânlarının korunması, sivil mimari örneklerinin sonraki kuşaklara aktarılabilmesi endişesi taşımadan İstanbul başta olmak üzere birçok kentte dönüşüm gerçekleştirilmiştir.

Oysa kentin tarihi dokusunu koruyarak kenti dönüştürmenin yollarından birisi Avrupa’da birçok kentte görüleceği üzere eski kent yapısını aynen koruyarak yeni kenti başka bir alanda inşa etmek olmalıdır.

Belediye uygulamaları bağlamında ise, kentin fiziksel unsurlarındaki görünüm estetiği, kentin tarihi ve kültürel değerlerini gelecek nesillere taşımak bakımından, kent içerisinde bulunan geleneksel sivil mimari örneği durumunda olan evlerinin restore edilmesi, benzer yapı özellikleri taşıyan sokakların sağlıklılaştırılması kent kimliği açısından son derece önemlidir.

Restore edilen tarihi yapılar, konutlar öncelikli olarak kentin hafızasının, geçmişinin gelecek nesillere aktarılabilmesi hedefine yönelik olmalıdır. Başka bir ifade ile bu çabalar “Kâr için değil halk için” ortaya konulmalı, fakat ikincil hedef olarak bu yapılar yöresel ürünlerin üretildiği ve pazarlandığı küçük ticarethanelere veya yöresel yemeklerin sunulduğu lokantalara dönüşebilir.

Kentsel dönüşüm, kentlerin çevrelerindeki plansız yerleşmelerin sosyal, ekonomik fiziki çöküntülerine karşı geliştirilmesi gereken çok boyutlu yaklaşımlar içermelidir.

KAYNAKÇA:

AKKAR, Müge (2006), “Kentsel Dönüşüm Üzerine batıdaki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”,Planlama dergisi, S. 2006-2, ss.21-32

ALTAŞ, Namık Tanfer (2013), “Kentsel Dönüşümde Kültürel Miras Değerlerinin Korunması: Erzurum Örneği”, Doğu Coğrafya dergisi, S.32, ss.243-260

AKKOÇ, Yavuz Selim (2018), “Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliğine Etkileri”, ÇYYD, S 27(1), ss. 23-51.

ÇEBİ, Avni (2016), Merhametli Şehirler, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları

DAŞKIRAN, F.,ve Ak D. (2015), “6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm” (2015),Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:13 Sayı:3

ERZEN, Jale N. (2017), Üç Habitus, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

GÜL, Murat (2013), Modern İstanbul’un Doğuşu, İstanbul: Sel Yayıncılık

ISMEP,(2014),“ Kültürel Mirasın Korunması”, <http://guvenliyasam.org>.

KARPAT, Kemal. H. (2016), Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm, 2. Baskı, İstanbul : Timaş Yayınları

KAYPAK, Şafak (2010) “ Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerine Etik ve Sosyal Sorumluluk Temelli Bir Yaklaşım”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi 3(2), 84-105

NEGİZ, Nülifer (2017), “Kentlerin Tarihsel Sürdürülebilirliğinde Kültürel Miras: Önemi Ve Değeri Üzerine Düşünmek”,Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, S1(3),ss. 159-172.

ÖZDEN, Pelin Pınar (2008), Kentsel Yenilenme: Yasal Yönetmelik Boyut, Planlama ve Uygulama İstanbul: İmge yayınları

PENBECİOĞLU, Mehmet ve Bayırbağ, M.Kemal (2015),“Büyükölçekli Projler ve Neoliberal Şehirciliğin Karşılaştırılmalı Siyaseti: Türkiye Metropoliten Kentlerinden Örnekler”, Kentsel Dönüşüm Ed. Betül Duman, İsmail Coşkun, Litera Yayıncılık

SAĞIR,, Adem (2009) “Kentsel Dönüşümlerden Sosyal Değişmelere: Pendik Belediyesi Örneği, Akademik İncelemeler Dergisi, 4(2)

SCHMİD, Christian (2014), “Kent Hakkı ve Yeni Metropol Ana Akımı”, Kar İçin Değil Halk İçin, İstanbul: Sel Yayınları

SEZİK, Murat (2015),“Kent Kimliklerinin Korunması/ Oluşturulmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Malatya İli Örneği”, I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, Eskişehir.

SEZİK, Murat (2018). “Kentsel Dönüşüm (Kentsel Yenilenme) Sürecinde Kent Kimliğinin Önemi ve Korunması: Diyarbakır Sur Örneği”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S10 (21),ss.269-280

ŞAHENK, Hilmi (1996), Bir Zamanlar İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri daire Başkanlığı Yayınları

TEKELİ, İlhan (1993), İcabında Plan, İstanbul: İmge Yayınları

TEKELİ, İlhan (2015), Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

ÜSTÜN, Gül (2009), Kentsel Dönüşümün Hukuki Boyutu, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Kentsel Alan Kullanımlarının Zamansal Değişimlerinin Hava Kirliliği Üzerindeki Etkisi	
Corresponding Author	Dr. Ahmet KOÇ İğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü ahmet.koc@igdir.edu.tr	
Submission Date Admission Date	07/11/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	KOÇ, A., (2018). Kentsel Alan Kullanımlarının Zamansal Değişimlerinin Hava Kirliliği Üzerindeki Etkisi , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4 Page, 609-617	
		ORCID NO: 0000-0001-6932-6680

Kentsel Alan Kullanımlarının Zamansal Değişimlerinin Hava Kirliliği Üzerindeki Etkisi

Dr. Ahmet KOÇ¹

ABSTRACT:

The Effect of Time-Changing of Urban Areas on Air Pollution

Due to the rapid increase in the world population and consequently the continuous migration from rural areas to urban areas, urban populations are constantly increasing. In the increasing urban populations, harmful pollutant factors are formed due to human effects. In this study, as a result of the controlled classification of 10 years' Landsat TM satellite images, the growth of Iğdır City Center and the related air pollutant factors were evaluated. According to the results of the study, it has been determined that the structural part of Iğdır City Center has grown by 19.9% in the 10-year period and the light green areas have decreased in the same ratio. As a result, despite the growth of the city center, a decrease in air pollutant factors has been determined and it has been observed that these decreases are caused by the fuel type change and meteorological factors.

Keywords:İğdır, air pollution, urban area, Landsat TM

ÖZ:

Dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artması ve buna bağlı olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara sürekli göç olmasından dolayı kent nüfusları sürekli artmaktadır. Artan kent nüfuslarında insan etkilerinden dolayı sağlık yönünden zararlı kirletici etmenler oluşmaktadır. Bu çalışmada 10 yıllık Landsat TM uydu görüntülerinin kontrollü sınıflandırılması sonucunda Iğdır Kent Merkezi'nin büyümesi ve buna bağlı olarak hava kirletici etmenlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre Iğdır Kent Merkezi'nin 10 yıllık zaman dilimi içerisinde yapısal kısmının % 19,9 oranında büyüdüğü ve buna karşın aynı oranda açık yeşil alanların küçüldüğü belirlenmiştir. Sonuç olarak kent merkezinin büyümesine karşın hava kirletici etmenlerinde azalma belirlenmiş ve bu azalmaların kullanılan yakıt cinsi değişikliği ve meteorolojik etmenlerden kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: İğdır, Hava Kirliliği, Landsat TM, Kontrollü Sınıflama.

¹ İğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü ahmet.koc@igdir.edu.tr

Kentsel Alan Kullanımlarının Zamansal Değişimlerinin Hava Kirliliği Üzerindeki Etkisi

GİRİŞ

Sanayileşmenin hızla artması ve bununla birlikte gelişen iş olanakları insanların kırsal alandan kentsel alanlara göç etmesine neden olmuştur. Bu göçler neticesinde kentsel alanlar nüfus yönünden sürekli artış içerisinde bulunmuştur. Yapılan bilimsel araştırmalara göre 1950’li yıllarda dünya nüfusunun sadece %30’lık dilimim kentsel alanlarda yamakta iken 2014 yılında bu oranın % 54 olduğu ve 2050 yılında ise % 66 ya ulaşacağı tahmin edilmektedir.(WHO, 2017). Kentsel alanların hızla büyümesi ve nüfus yoğunluğunun sanayileşme ile birlikte artması fosil yakıt kullanımlarını önemli derecede tetiklemiş ve hava kalitesinin düşük olduğu yoğun kent formların oluşmasına neden olmuştur.(Kan et al., 2012; Mannucci and Franchini, 2017; Pena and Rollins, 2017; Xu et al., 2016; Zhang and Cao, 2015). Çok sayıda bilimsel araştırma fosil yakıt atıklarının hava kalitesi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir. Artan fosil yakıt kullanımına bağlı olarak yakıt kökenli karbon-di-oksit (CO₂), kükürt-di-oksit (SO₂) ve partiküler madde (PM) kirleticilerin salınımı atmosfere artmıştır.(Galloway, 1998). Hava kirliliği insanların sağlığı yönünden önemli bir role sahiptir.(Brauer et al., 2016; Loizeau et al., 2018). Aynı zamanda hava kirliliği insanlar için kronik hastalıkların gelişmesine ve bu hastalıklara bağlı olarak yüksek sağlık maliyetlerine neden olmaktadır.(Buoli et al., 2018; Segalowitz, 2008). Dünya sağlık örgütünün raporlarına göre her dokuz ölümden biri hava kirletici etmenlerinden kaynaklanmaktadır.(WHO, 2017).

Hava kirletici etmenleri buldukları ortamda gaz ve partikül madde cinsinde havada asılı bir şekilde bulunmaktadır. Aynı zamanda bu hava kirletici etmenleri gaz halinde partikül maddeler ile etkileşim halinde olup kompleks karışımlar oluşturmaktadır.(Huang et al., 2018; Yu et al., 2013). Bu kompleks karışımlar genellikle kükürt-di-oksit (SO₂) ve partiküler madde (PM) cinsinden olup insan sağlığını doğrudan etkilemektedirler. Bu maddelere uzun süre maruz kalmak solunum bozukluğu ve akciğer hastalıklarını gibi sorunlara neden olmaktadır.(Burnett et al., 2014; Crouse et al., 2012; Pope III et al., 2011; Yang and Zhang, 2018).

Bu çalışmanın amacı Iğdır şehir merkezinin alan kullanımlarının zamansal değişimi ve bununla birlikte motorlu taşıt sayısının hava kirliliğine etkisinin araştırılmasıdır. Bu araştırma kapsamında kent içi alansal kullanımlar olan açık yeşil alanlar, yapısal kütleler, ulaşım ağları ve bunlarla birlikte kirletici etmen olan motorlu taşıt sayılarının hava kalitesine etkisi istatistiksel olarak yorumlanıp geleceğe ait senaryolar üretilmiştir.

MATERYAL

Çalışmada materyal olarak 399191 enlemi ile 440442 boylamları arazında kalan Iğdır ili kent merkezi ele alınmıştır. (Şekil 1). Iğdır Doğu Anadolu Bölgesi’nin Erzurum-Kars bölümünde yer almaktadır. Iğdır ili Ağrı Dağı’nın kuzey batı, eteklerinde kurulmuştur. Kuzey ve kuzeydoğu sınırını Aras Nehri ve bu nehrin yatağı boyunca geçen Ermenistan sınırı teşkil eder. Bölgenin doğu ve güneydoğusunda Nahcivan ve İran, güneyinde Ağrı İli, batı ve kuzeybatısında ise Kars İli yer almaktadır. Iğdır ilinin mücavir alan sınırlarını kapsayan çalışma alanı yaklaşık olarak 5030 (ha) büyüklüğüne sahiptir.

Kent Akademisi

Şekil 1. Çalışma alanının mevcut konumu

Çalışma alanında materyal olarak kullanılacak yıllık motorlu taşıt sayıları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), meteorolojik veriler Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden, hava kalitesi verileri Çevre Şehircilik Bakanlığı'ndan temin edilmiştir.

METOT

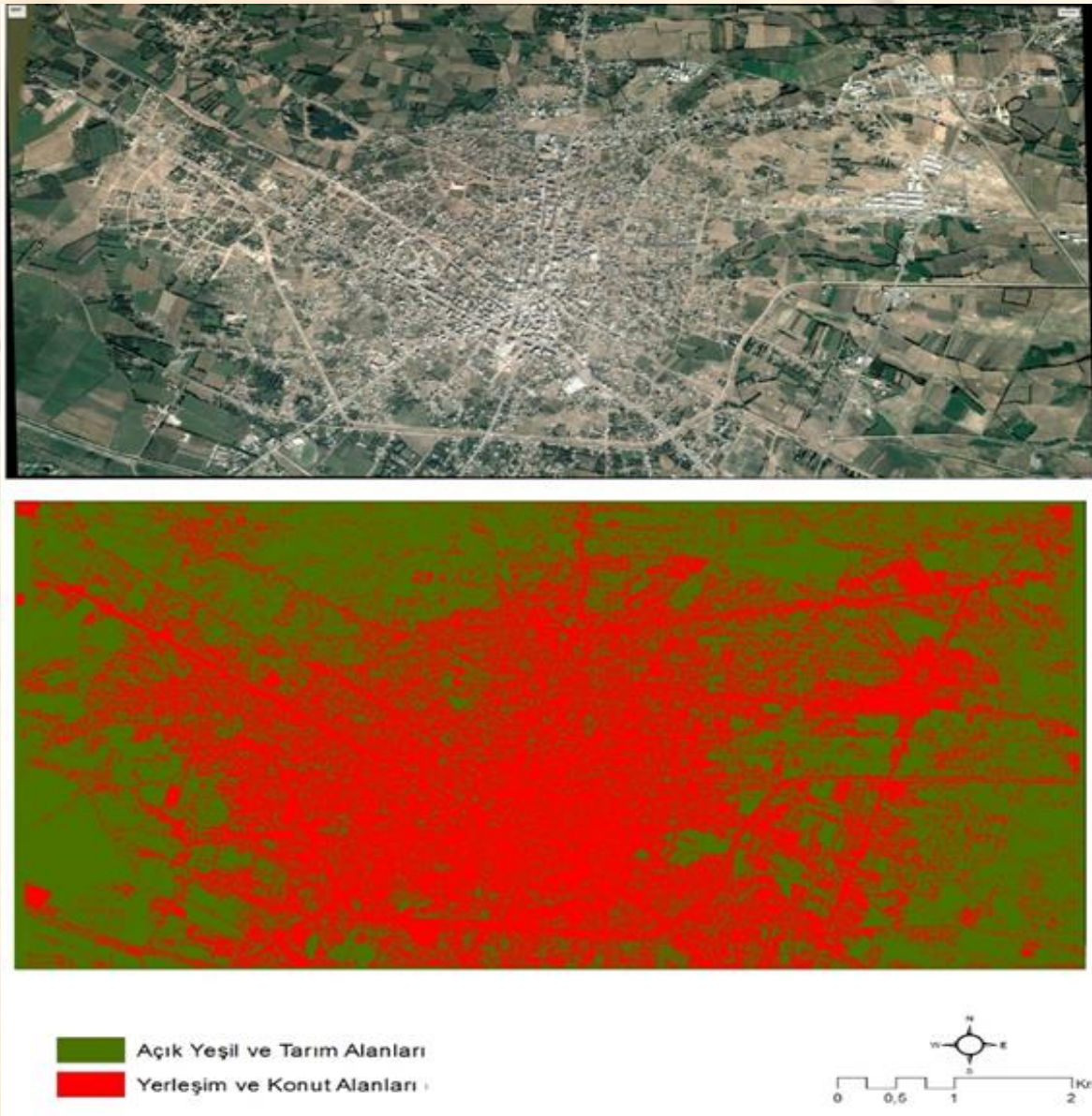
3.1 Uydu Görüntülerinin Elde Edilmesi: Çalışma alanına dair uydu görüntüleri 0.50- 0.90µm band açıklığına sahip olan Landsat TM uydusundan elde edilmiştir. Aynı zamanda elde edilen görüntüler 48000x2718 piksel ve 30 m yersel

çözünürlüğe sahiptir. Landsat TM uydusundan elde edilmiş olan 2007, 2015 ve 2017 yıllarına ait mekânsal veriler WGS-84 koordinat sistemine göre düzenlenmiştir.

3.2 Uydu Görüntülerinin Kontrollü Sınıflaması: Alan sınıflaması bilimsel çalışmalara göre görüntü piksel değerlerinin arazide karşılık geldikleri sınıflara göre otomatik bir şekilde kategorize edilmesi olarak tanımlanmaktadır.(Batur and Maktav, 2012; Elachi and Zimmerman, 1988). Bu tanımlamalara göre ; elde edilmiş olan Landsat TM uydu görüntüleri Arc-GIS 10.2 paket programında İmage Classification modülünde Maximum Likelihood yöntemi ile her “Yapısal alanlar” ve “Açık alanlar “ için 2 farklı alan kullanımının her biri için 35 örnekleme yapılarak kontrollü bir şekilde sınıflama işlemi yapılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Landsat TM uydu görüntülerinden elde edilmiş olan 2007 sınıflamasına göre çalışma alanı sınırları içerisinde açık alanların 2732 (ha) yapısal alanların ise 2298 (ha) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu yıla ait verilerde yapısal alan yoğunluk kütesinin kent içi açık alanlardan daha olduğu anlamına gelmektedir. (Şekil 2).

Şekil 2. 2007 yılına ait Landsat TM uydu görüntüsü ve sınıflaması

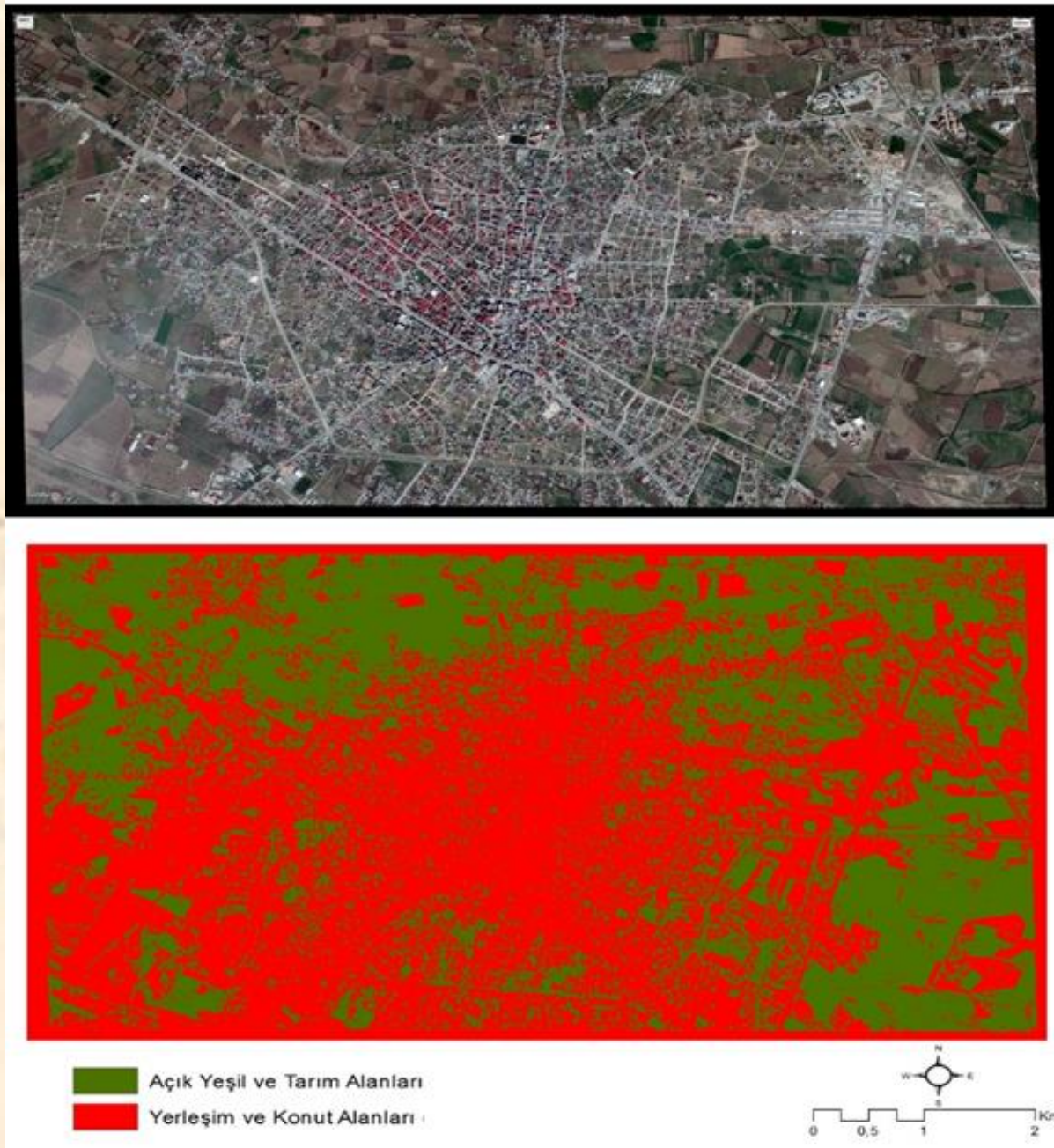
2015 Landsat TM uydu görüntüsünü alan kullanımlarına göre kontrolü sınıflaması yapıldığımda kent içi açık alanların 2697 (ha) yapısal alanların ise 2333 (ha) olduğu tespit edilmiştir. 2007 uydu görüntüleri ile 2015 arasındaki görüntüleri kıyaslama yaptığımız zaman; açık alan miktarlarında 35 (ha) bir azalma olmuş ve aynı zamanda bu oranın tam tersi niteliğinde yapısal alanlarda 35 (ha) bir artma olduğundan söz etmek mümkündür. Yüzelik dilim içerisinde yapısal alanların 8 yıllık bir periyot içerisinde Iğdır Kent Merkezi'nde %1,2 artış olduğu belirlenmiş ve bu artışın tam tersi şekilde % 1,2 oranında açık yeşil alanlarda düşüş olduğu gözlemlenmektedir. (Şekil 3).

Şekil 3. 2015 yılına ait Landsat TM uydu görüntüsü ve sınıflaması

2017 Landsat TM görüntülerinin kontrollü 2 sınıf şeklinde gruplandırılması sonucunda Iğdır Kent Merkezi'nin kent içi açık alanların 2186 (ha) ve yapısal alanların 2844 (ha) olduğu belirlenmiştir. Diğer yıllar da olduğu gibi 2017 yılına

ait verilerde yapısal alan yoğunluğunun arttığı buna bağlı olarak kent içi açık alan miktarlarında azalma eğilimi olduğu gözlemlenmiştir. Sayısal olarak verileri incelediğimizde açık alanların 10 yıllık dönemde 546 (ha) azaldığı buna karşılık yapısal alanlarında 546 (ha) olarak arttığı görülmektedir. Genel olarak 10 yıllık periyotta Iğdır Kent Merkezi'nin % 19,9 yapısal anlamda büyüdüğünü aynı oranda da açık alanların kaybolduğundan söz etmek mümkündür.(Şekil 4).

Şekil 4. 2017 yılına ait Landsat TM uydu görüntüsü ve sınıflaması

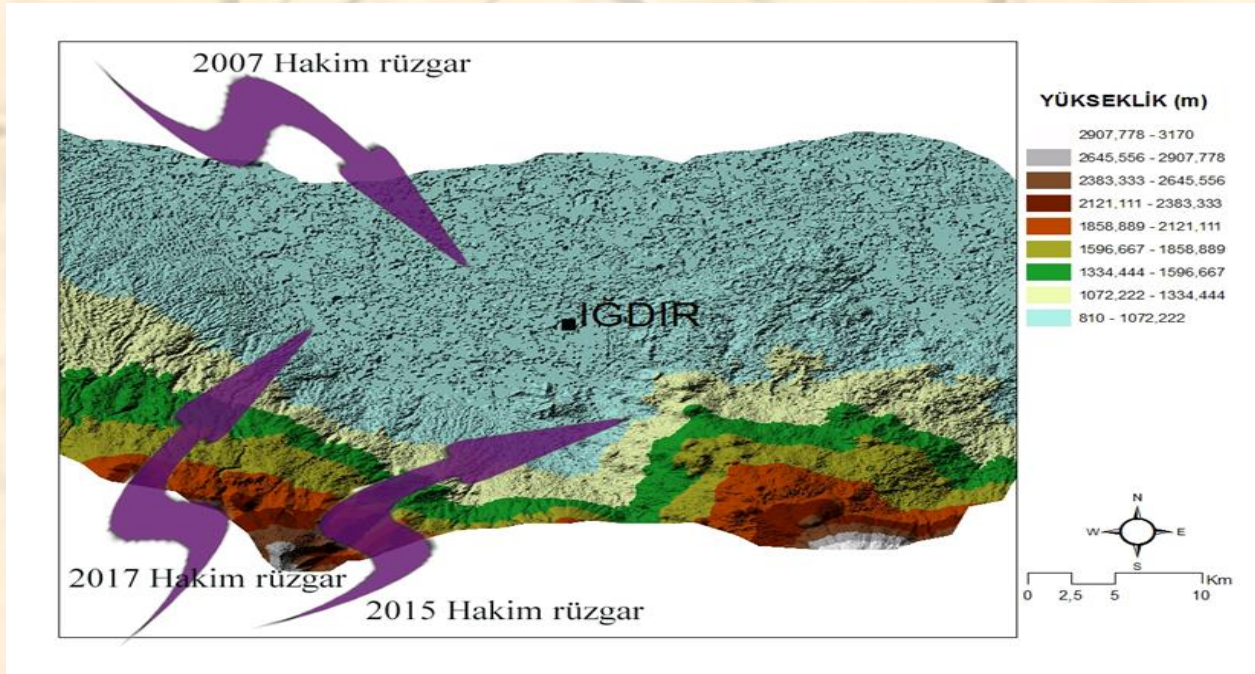
Yıllık bazda veri kümeleri incelendiği zaman kirlenme etmenleri olan insan faktörü, motorlu taşıt sayısı ve yapısal alanlar miktarlarında artış olmasına rağmen partikül madde (PM) miktarlarında düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim çoğu bilimsel çalışmada bu oranların artışında hava kirlenme etmenlerinin arttığını açıklamaktadır.(Ahmet et

al.; Gordon et al., 2018; Xu et al., 2018). Ancak çalışma alanında yapısal karakterdeki alanlarda kullanılan fosil yakıt türünün 2015 yılından itibaren doğal gaz sistemine geçilmesi partikül madde (PM) ve kükürt-di-oksit (SO₂) oranında azalmasının bir nedeni olabilir.(Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma alanının yıllara göre verileri

YIL	Açık alan (ha)	Yapısal alan (ha)	Nüfus	Motorlu taşıt sayısı	PM10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$	SO ₂ $\mu\text{g}/\text{m}^3$	Rüzgar Hızı (m/s)	Rüzgar Yönü (Derece)	Yıllık ortalama Sıcaklık (°C)
2017	2186	2844	136155	26688	131	11	2	241	12,49
2015	2697	2333	133704	24707	122	8	2	203	14,2
2007	2732	2298	119432	14572	198	11	1	162	12,15

Elde edilen verilere göre yapısal alan ve diğer etmenlerin artmasına rağmen hava kalite indekslerin azalmasında bir diğer etmen ise rüzgâr şiddeti ve yönüdür. Rüzgâr şiddeti ve yönü kentsel alanlarda uygun hava koridorları var ise kirlilik etmenlerinin azalmasında önemli bir rol oynamaktadır.(Koç and Koç 2018.). Nitekim çalışma alanının topoğrafik haritası incelendiğinde 2017 ve 2015 yıllarına ait ortalama rüzgar yönü incelendiğinde Kuzey-Doğu yönünde hakim olduğu 2007 yılında ise Kuzey-Batı istikametinde olduğu açılal olarak görülmektedir.(Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma alanına ait yükseklik ve hakim rüzgar yönü haritası

2017 ve 2015 yıllarındaki hakim rüzgarlar ortalama 2000 m yüksekliğindeki dağ silsilesini geçerek kent merkezinde hava akımlarının oluşmasını sağlamaktadır. Bu durum ise kent içindeki hava kalitesinin artmasını sağlamaktadır. 2007 yılındaki hakim rüzgar yönünde ise tam ters istikametten yönelmektedir. Bu yönelme sonucunda mevcut hava akımı şehrin Güney yönlerinde bulunan dağ silsilesini geçemediğinden dolayı şehir merkezinde hava akımı oluşmamaktadır. Oluşmayan hava akımı partikül maddelerin havada asılı kalmasını ve hava kalitesinin düşmesine neden olmaktadır.

.SONUÇ

Hava kirliliği kentleşmenin hızlı olduğu ve gelişen ülkelerin başlıca sorunlarından biri olmaktadır. İnsanoğlu kirlilik zararlarından en az düzeyde etkilenmek için sürekli arayış içinde olmuşlardır.

Çalışma alanında incelenmiş olan açık yeşil alanlar ve yapı yoğunluk kütlelerinin hava kalitesi etkisi üzerine bakılmıştır. Yapılaşmanın nerdeyse % 20 oranında arttığı Iğdır Kent Merkezi'nde hava kalitesi indeksleri incelendiği zaman düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüşün başlıca nedenlerinin insanların ısınma ve enerji ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı yakıt türünün değişmesi ve mevcut hakim rüzgar yönünün yıllara göre değişkenliği etkili olmuştur. Fakat çalışma alanında her ne kadar hava kalitesi indekslerinde azalma olsa bile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu hava kalite indeks değerlerine göre sürekli insanlar risk altında bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri ve Türkiye için partikül madde miktarında sınır değer olan $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$ Iğdır Kent Merkezi'nde ortalama $150 \mu\text{g}/\text{m}^3$ seviyelerinde görülmekte ve yaklaşık 3.5 kat daha fazla risk teşkil etmektedir.

Sonuç olarak Iğdır Kent Merkezi'nde gerek doğal oluşumlardan gerekse antropojen etkilerden kaynaklanan kava kirliliği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA:

Batur, E., Maktav, D., 2012, Floodplain Assessment With The Integration Of Remote Sensing And Gıs: Meric River Case Study, Journal of Aeronautics and Space Technologies 5(3):47-54.

Brauer, M., Freedman, G., Frostad, J., van Donkelaar, A., Martin, R. V., Dentener, F., van Dingenen, R., Estep, K., Amini, H., Apte, J. S., Balakrishnan, K., Barregard, L., Broday, D., Feigin, V., Ghosh, S., Hopke, P. K., Knibbs, L. D., Kokubo, Y., Liu, Y., Ma, S. F., Morawska, L., Sangrador, J. L. T., Shaddick, G., Anderson, H. R., Vos, T., Forouzanfar, M. H., Burnett, R. T., Cohen, A., 2016, Ambient Air Pollution Exposure Estimation for the Global Burden of Disease 2013, Environmental Science & Technology 50(1):79-88.

Buoli, M., Grassi, S., Caldiroli, A., Carnevali, G. S., Mucci, F., Iodice, S., Cantone, L., Pergoli, L., Bollati, V., 2018, Is there a link between air pollution and mental disorders?, Environment International 118:154-168.

Burnett, R. T., Pope, C. A., Ezzati, M., Olives, C., Lim, S. S., Mehta, S., Shin, H. H., Singh, G., Hubbell, B., Brauer, M., Anderson, H. R., Smith, K. R., Balmes, J. R., Bruce, N. G., Kan, H. D., Laden, F., Pruss-Ustun, A., Michelle, C. T., Gapstur, S. M., Diver, W. R., Cohen, A., 2014, An Integrated Risk Function for Estimating the Global Burden of Disease Attributable to Ambient Fine Particulate Matter Exposure, Environmental Health Perspectives 122(4):397-403.

Caf, A., Koç, A., Yılmaz, S., 2017, Kentleşmenin Hava Kalitesi Üzerine Etkisi; Bingöl İli Örneği, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 7(3):231-238.

Crouse, D. L., Peters, P. A., van Donkelaar, A., Goldberg, M. S., Villeneuve, P. J., Brion, O., Khan, S., Atari, D. O., Jerrett, M., Pope III, C. A., 2012, Risk of nonaccidental and cardiovascular mortality in relation to long-term exposure to low concentrations of fine particulate matter: a Canadian national-level cohort study, Environmental health perspectives 120(5):708.

Elachi, C., Zimmerman, P. D., 1988, Introduction to the Physics and Techniques of Remote Sensing, Physics Today 41:126.

Galloway, J. N., 1998, The global nitrogen cycle: changes and consequences, in: Nitrogen, the Confer-NS, Elsevier, pp. 15-24.

Gordon, T., Balakrishnan, K., Dey, S., Rajagopalan, S., Thornburg, J., Thurston, G., Agrawal, A., Collman, G., Guleria, R., Limaye, S., Salvi, S., Kilaru, V., Nadadur, S., 2018, Air pollution health research priorities for India: Perspectives of the Indo-US Communities of Researchers, Environment International 119:100-108.

Huang, J., Pan, X. C., Guo, X. B., Li, G. X., 2018, Impacts of air pollution wave on years of life lost: A crucial way to communicate the health risks of air pollution to the public, Environment International 113:42-49.

Kan, H. D., Chen, R. J., Tong, S. L., 2012, Ambient air pollution, climate change, and population health in China, *Environment International* 42:10-19.

Koç, A., Koç, C. 2018, An Assessment Through Relationship Between Air Pollution and Climatic Parameters in City of Iğdır. *Kent Akademisi Dergisi* 1:1-10.

Loizeau, M., Buteau, S., Chaix, B., McElroy, S., Counil, E., Benmarhnia, T., 2018, Does the air pollution model influence the evidence of socio-economic disparities in exposure and susceptibility?, *Environmental Research* 167:650-661.

Mannucci, P. M., Franchini, M., 2017, Health Effects of Ambient Air Pollution in Developing Countries, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 14(9).

Pena, M. S. B., Rollins, A., 2017, Environmental Exposures and Cardiovascular Disease A Challenge for Health and Development in Low- and Middle -Income Countries, *Cardiology Clinics* 35(1):71-86.

Pope III, C. A., Burnett, R. T., Turner, M. C., Cohen, A., Krewski, D., Jerrett, M., Gapstur, S. M., Thun, M. J., 2011, Lung cancer and cardiovascular disease mortality associated with ambient air pollution and cigarette smoke: shape of the exposure-response relationships, *Environmental health perspectives* 119(11):1616.

Segalowitz, S. J., 2008, Public health, brain health, and the dangers of air pollution for neural development, *Brain and Cognition* 68(2):115-116.

WHO, U., 2017, UNFPA, The World Bank and the United Nations Population Division 2013. Trends in Maternal Mortality: 1990 to 2013, World Health Organization, Geneva.

Xu, B., Luo, L., Lin, B., 2016, A dynamic analysis of air pollution emissions in China: evidence from nonparametric additive regression models, *Ecological indicators* 63:346-358.

Xu, X. Y., Gonzalez, J. E., Shen, S. H., Miao, S. G., Dou, J. X., 2018, Impacts of urbanization and air pollution on building energy demands - Beijing case study, *Applied Energy* 225:98-109.

Yang, J., Zhang, B., 2018, Air pollution and healthcare expenditure: Implication for the benefit of air pollution control in China, *Environment international* 120:443-455.

Yu, I. T. S., Qiu, H., Wang, X. R., Tian, L. W., Tse, L. A., 2013, Synergy between particles and nitrogen dioxide on emergency hospital admissions for cardiac diseases in Hong Kong, *International Journal of Cardiology* 168(3):2831-2836.

Zhang, Y.-L., Cao, F., 2015, Is it time to tackle PM_{2.5} air pollutions in China from biomass-burning emissions?, *Environmental Pollution* 202:217-219.

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	AN INVESTIGATION OF TRAFFIC ACCIDENTS IN ANKARA	
Corresponding Author	Ömer UYURCA Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trafik Planlaması ve Uygulaması ABD .uyurcaomer@gmail.com	
Submission Date Admission Date	18/09/2018 / 30/12/2018	
How to Cite	UYURCA, Ö.,ATILGAN, İ., (2018 Ankara İlinde Meydana Gelen Trafik Kazalarının İncelenmesi , Kent Akademisi, Volume, 11 (33), Issue 3, Pages, Page number can not write here.	
		ORCID NO: 0000-0002-5007-381

Ankara İlinde Meydana Gelen Trafik Kazalarının İncelenmesi

İnş. Yük. Müh. Ömer UYURCA¹
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ATILGAN²

AN INVESTIGATION OF TRAFFIC ACCIDENTS IN ANKARA

ABSTRACT:

Traffic accidents in our country lead to great material and spiritual loss. It is also known to be a major social problem at the same time. However, traffic accidents are not unavoidable. The necessary analysis and the resulting measures to reduce the problem can significantly reduce the accident rate. Traffic accident analysis is very important, but analyzes are usually based on the areas known as black spots where the intensity of accidents increases. In this study, the effects of conditions such as weather conditions of traffic accidents in Ankara province, seasonal conditions, weekly conditions, hourly conditions, geotechnical characteristics, and daylight conditions were analyzed. Some suggestions have been made about the work that can be done with the aim of preventing the influence of these factors on the accident rate.

KEYWORDS: Traffic accidents, Accident analysis, Ankara, Prevention of accidents, Accident parameters

ÖZ:

Ülkemizde trafik kazaları büyük maddi ve manevi kayıplara yol açmaktadır. Aynı zamanda büyük bir toplum sorunu olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte trafik kazaları önlenemez durumlar değildir. Gerekli analiz ve bunların sonucunda sorun gidermeye yönelik önlemler, kaza oranını ciddi miktarda azaltabilecektir. Trafik kaza analizi çok önemli olmakla birlikte, yapılan analizler genellikle kaza yoğunluğunun arttığı kara nokta olarak da bilinen alanların tespitine yöneliktir. Bu çalışmada Ankara ilinde meydana gelen trafik kazalarının hava durumu, mevsimsel koşullardaki durumu, haftanın günlerine göre durumu, saatlere göre durumu, yolun geoteknik özelliklerine göre durumu, gün ışığına göre durumu gibi koşulların etkileri analiz edilmiştir. Bu faktörlerin kaza oranına etkisini önlemek amacı ile yapılabilecek çalışmalar konusunda bazı önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Trafik kazaları, Kaza analizi, Ankara, Kazaların önlenmesi, Kaza parametreleri

¹ Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trafik Planlaması ve Uygulaması ABD ,uyurcaomer@gmail.com
Gazi University, Institute of Science and Technology, Department of Traffic Planning and Implementation, uyurcaomer@gmail.com
² Gazi Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Makine, Mühendisliği Bölümü, ibrahim.atilgan@gmail.com
Gazi University, Faculty of Engineering, Mechanical Engineering Department, ibrahim.atilgan@gmail.com

GİRİŞ:

Kaza kavramı önceden öngörülemeyen, can ve mal kaybına sebep olan bununla birlikte yanlış davranış, ihmaller ve sebeplerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır (Kıran ve ark.,2001). Trafik kazası da karayolu üzerinde gerçekleşen sürücü, yaya ve aracın tek başına ya da birlikte karıştığı öngörülemeyen, can ve mal kaybına sebep olan durumdur. Trafik kazası sonucunda ölüm, yaralanma ya da kalıcı hasarlara neden olmaktadır. Fiziksel zararların yanı sıra manevi kayıplarda oluşmaktadır, kalıcı izler bırakan bu kazalar şahıs ve toplum üzerinde verdiği zararlar aynı zamanda bir halk sağlığı sorunudur (Sözüer ve ark.,2000-Bayata ve ark.,2010-Alp ve ark.,20..)

Trafik kazalarının son 10 yıllık verileri incelendiğinde ülkemize yıllık ortalama maliyeti 22 milyar TL olduğu tahmin edilmektedir (Cnntürk,2018). Bunun yanında TÜİK verilerine göre 2016 yılında meydana gelen kazalarda 7300 kişinin öldüğü, 303.813 kişinin ise yaralandığı bildirilmiştir. Bu kayıplar her yıl artarak yaşanmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017). Bu nedenle kazaların önlenmesi için en üst düzeyde en etkili şekilde tüm tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

Öncelikli olarak tüm dünyada etkili bir şekilde kullanılan ve ortada bir sorun olması durumunda; sorunun oluşmasına sebep olan tüm risklerin tespiti ve bunların çözümü için verilerin analizi kullanılmaktadır (Özdemir, 2010-Büyüköztürk ve ark.,2017). Teknolojinin gelişmesi ile birlikte tüm büyük şirket ve kurumlar, etkinlik ve verimliliği artırarak karar verme mekanizmasının güçlendirmek amacıyla veri analizi yapmaktadırlar (Artinyan ve ark.,2010).

Trafik kazası da ortada tüm toplumu tehdit eden bir sorun olması sebebiyle bu probleme sebep olan girdileri analiz ederek ortaya çıkan sonuçlar ışığında bir takım önlemler alınmalıdır. Trafik kazasında; kazanın olduğu kesim, kaza oranı, kaza sebebi, kazayı nelerin etkilediği gibi parametrelerin veriler yardımıyla bulunmasıdır (Atalay ve ark.,2010-Saplıoğlu ve ark.,2006).

Kaza analizlerinde genel olarak kazanın olduğu noktada, tekrarlanan kazalar dikkate alınarak belirli bir yoğunluğun üstünde ise kara nokta olarak belirlenir. Fakat bunun yanı sıra kazayı etkileyen hava durumu, gün durumu, yolun geometrik yapısı, kazanın olduğu saat, mevsimsel koşullar gibi parametreler de trafik kazası oluşmasında etkilidir. Bu çalışmada Ankara'da meydana gelen trafik kaza verileri ışığında bu parametreler analiz edilerek hangi koşullarda trafik kazaları artış ve azalışlar olduğu tespit edilmiştir.

1.Malzeme ve Yöntem

Trafik kazası verileri kişisel bilgi kapsamındadır. Bu nedenle kaza verileri temin edebilmek için Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Eğitim ve Araştırma Dairesi Başkanlığından bilimsel araştırmalarda kullanılacağına dair Üniversite ya da araştırma yapan kurum resmi bir talebi üzerine verilmektedir. Kaza verileri içerisinde kişisel bilgi olabilecek veriler çıkarılarak ve geri kalan tüm veriler dijital ortamda talep ettiğimiz üniversitemize gönderilerek gerekli kaynaklar elde edilmiştir.

Alınan verilerin içerisinde Ankara ilinde 2015 yılında meydana gelen tüm ölümlü ve yaralanmalı kaza bilgileri yer almaktaydı. Kaza ili, ilçesi, ayı, günü, saati, koordinatları, yolun geometrik durumları, hava ve gün ışığı durumu, trafik işaretleri, kazaya karışan kişi ve araç sayısı gibi bilgiler verilmiştir.

Bunun dışında elde edilen veriler ise TÜİK internet sitesinde, yıllık olarak trafik kazalarına ilişkin hazırladığı haber bülteni üzerinden ve diğer akademik çalışmalardan elde edilmiştir. Elde edilen veriler Ek'te belirtilen verilere göre mekânsal olmayan ve trafik kazasına etki edebilecek tüm parametreler olarak ayrı, ayrı tablolar haline getirilmiştir. Tasnif edilerek düzenlenen bu veriler, trafik kazasına etkisini daha etkili ve verimli ortaya koyabilmek amacı ile grafik haline getirilmiştir.

2. Kaza Verileri

Trafik kaza analizi yapılabilmesi için verilerin oluşturulması ve tutulması gerekmektedir. İstatistiki verilerin tutulması için; Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planında: "Ülkemizde trafik kazası nedeniyle meydana gelen ölüm ve yaralanmalarla ilgili uluslararası standartlara uygun istatistiki veri toplanabilmesi için; Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurumlar tarafından; kendi görev ve yetki alanlarındaki gerekli çalışmalar

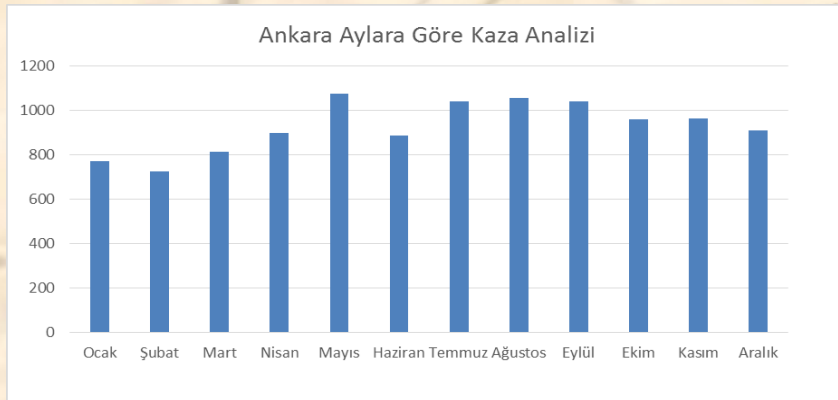
en kısa sürede sonuçlandırılacaktır” şeklinde karara varmışlardır (Saplıoğlu ve ark.,2006). Bu karar üzerine Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından diğer kurumlarla işbirliği yaparak bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Trafik veri tabanı veriler ise, illerde trafik polisleri aracılığıyla ölümlü ve yaralanmalı trafik kazalarında tutulması gereken tutanaklarda bilgiler doldurularak Trafik Denetleme Şube Müdürlüklerine iletilmektedir. Buradan da günlük çizelge halinde tek bir merkezde EGM Trafik Eğitim ve Araştırma Dairesi Başkanlığında toplanmaktadır. Burada tüm Türkiye’den gelen veriler tasnif edilip düzenlenerek Excel formatında birleştirilmektedir. Kaza tutanağında yer alan çalışmaya da esas teşkil eden veriler Ölümlü ve Yaralanmalı Trafik Kazası Tespit Tutanağında yer verilmiştir (Gökçe, 2015).

Kaza analizlerinde kullanılacak bilgilerin hatasız ve eksiksiz düzenlenmesi bu analizler neticesinde yapılacak trafik güvenliği araştırmalarına kılavuz olacaktır. Bu nedenle trafik kaza raporlarında düzenli veya düzensiz yapılan kodlama ve diğer hatalara yer verilmeden kaza bilgileri veri tabanına aktarılmalıdır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2017). Bu kazaların meydana geldiği yerler, kaza yoğunluğu, şiddeti ve türü hakkındaki ayrıntılı bilgiler sonra meydana gelebilecek kazalara karşı önlem alınabilmesi açısından çok önemlidir.

3.Mekânsal Olmayan Kaza Analizleri

3.1. Aylara Göre Trafik Kaza Durumu

Şekil 1. Ankara ili aylara göre trafik kaza dağılımı

Ankara ilinde meydana gelen trafik kazaları incelendiğinde, toplam 11.131 adet kaza olduğu görülmüştür. Bu trafik kazalarının aylara göre dağılımı en çok kazanın 1073 adet kaza ile Mayıs ayında meydana geldiği Şekil 1’de gösterilmektedir. Mayıs ayından sonra ise en çok kaza sırası ile Ağustos, Temmuz, Eylül ayları da 1054, 1041 ve 1040 adet kaza olduğu görülmektedir. En az kaza olan ay ise 725 kaza ile Şubat ayında meydana geldiği görülmektedir. Ocak ve Mart aylarında ise 769 ve 811 kaza ile oranların düşük olduğu tespit edilmiştir.

Ankara’da en fazla yağış alan ay 51,2 mm ortalama Mayıs ayıdır. Yılın en sıcak ayları 41 ve 40,4 0C ile Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Ortalama en soğuk geçen ay ise Ocak ve Şubat aylarıdır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2017). Yağışın en fazla olduğu ay olan Mayıs ayının, kaza oranının fazla olmasının sebebi olabileceği düşünülmektedir. Yaz aylarında artan kaza oranı ise trafik yoğunluğunun yaz aylarında artması olabileceği düşünülmektedir. Kış koşullarında daha az araç trafiğe çıkması ve bununla birlikte sürücülerin daha dikkatli ve duyarlı olması, kaza oranının düşmesine etki edebileceği değerlendirilmiştir.

3.2 Haftanın Günlerine Göre Kaza Durumu

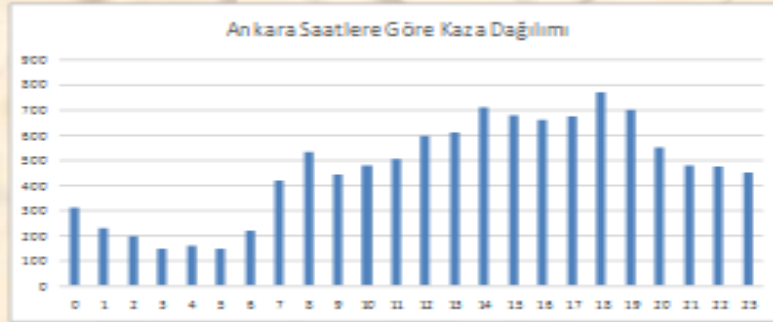
Pazartesi	1518
Salı	1573
Çarşamba	1603
Perşembe	1527
Cuma	1639
Cumartesi	1621
Pazar	1650

Şekil 2. Ankara ili günlere göre trafik kaza dağılımı

Toplam 11.131 kazadan 1650 kaza ile en yüksek günün Pazar olduğu Şekil 2’de görülmektedir. Ankara ili sınırları içerisinde gün bazında kaza sayı oranları çok değişiklik göstermemekle birlikte, 1639 ve 1621 kaza sayıları ile Cuma ve Cumartesi günleri kaza oranları yüksek olduğu günler olarak görülmektedir. Kaza oranının en düşük olduğu gün ise 1518 kaza ile Pazartesi günü olduğu görülmektedir. Ardından 1527 kaza sayısı ile Salı günü en az kaza olan ikinci gün olduğu tespit edilmiştir. Otomobil sınıfının hafta sonu ve özellikle Pazar günü toplam trafik içinde seyir oranının en fazla olduğu, otobüs sınıfının ise otomobil sınıfına benzer bir özellik sergilemekle birlikte, Pazartesi günü de yoğun olduğu dikkati çekmektedir (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2009). İstatistiklerden de anlaşılacağı üzere Pazar günü fazladır; bunun sebebinin hafta sonu eve dönüş trafiğinin artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Pazartesi günü ise trafik yoğunluğunun fazla olduğu fakat daha kontrollü ve denetimli bir trafik olması, sürücülerin daha duyarlı olması kaza oranını düşürdüğü değerlendirilmektedir.

3.3 Günün Saatlerine Göre Kaza Durumu

Saatlere göre trafik kazası Şekil 3’ te gösterilmiştir. Şekil incelendiğinde en fazla kazanın 18:00-19:00 saatlerinde meydana geldiği görülmektedir. Bunun sebebi ise; otomobil sınıfı araçların özellikle gündüz saatlerinde toplam trafikteki paylarının yüksek olduğu, 18:00-19:00 saat diliminde % 65,3 ile en yüksek değere ulaşmaktadır (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2009).

Şekil 3. Ankara ili Saatlere göre trafik kaza dağılımı

Görüldüğü üzere trafik gün içerisinde en yoğun olduğu saatlerde kaza oranında en yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Şekil 3’e göre kaza oranının en düşük olduğu 03:00-05:00 saatleri olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak taşıt yoğunluğunun gece saatlerinde azaldığı ve gündüz saatlerinde ise artan bir eğilim içerisinde olduğu, 03:00- 05:00 saatlerinde ise en az yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2009). Trafik kaza saatleri ve trafik yoğunluğu saatleri doğrudan ilişkili olduğu, verilerin birbiri ile doğrudan çakışmasından anlaşılmaktadır. Trafik yoğunluğu arttıkça kaza oranı da artmaktadır, yoğunluk azaldıkça ise kaza oranı azalmaktadır.

3.4 Yolun Tipine ve Yolun Yüzeyine Göre Kaza Durumu

Şekil 4 incelendiğinde Ankara ilinde kazaların % 68’ inin bölünmüş yollarda meydana geldiği görülmektedir. Karayolları Genel Müdürlüğü İllere Göre Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (km) incelendiğinde

Ankara ilinde 938 km yol ağı bulunduğu bunun 695 km sinin bölünmüş yol olduğu anlaşılmaktadır (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2017). Yani Ankara ili yol ağının % 74'ü bölünmüş yol olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kaza dağılımı incelendiğinde her ne kadar bölünmüş yollarda kaza yüzdesi yüksek ise de; istatistiksel olarak iki yönlü yol ağı sahip olduğu yol oranına göre kaza oranı daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Yolun yüzeyine göre kaza oranları Şekil 5'de yer verilmiştir. Kazaların % 80'inin yol yüzeyi kuru iken meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bunu takiben % 18'lik oran ile ıslak ve nemli yol yüzeylerinde oluşan kazalar olduğu görülmektedir. Diğer yol koşullarında ise çok fazla kaza olmadığı görülmektedir. Bunun nedeninin ise yolun karlı, buzlu, sel vs. olması koşullarında çok fazla aracın trafiğe çıkmaması nedeniyle kaza oranlarının yükselmediği değerlendirilmektedir.

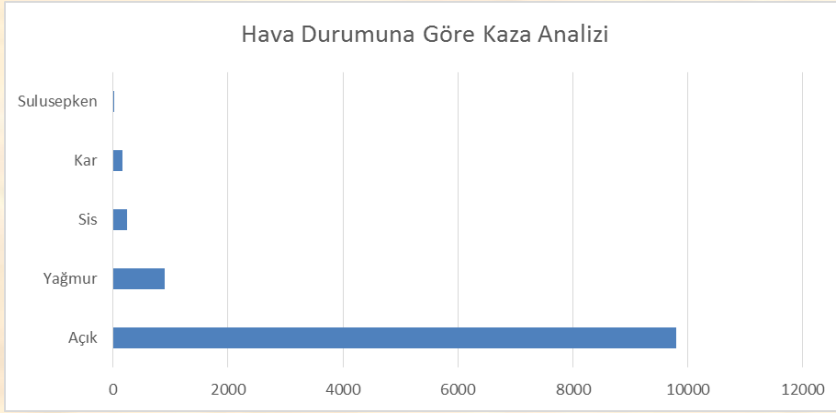

Şekil 4. Ankara ili yolun tipine göre trafik kaza dağılımı

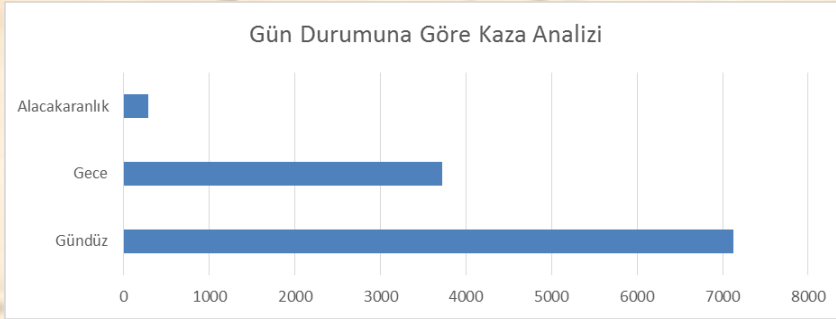

Şekil 5. Ankara ili yolun yüzeyine göre trafik kaza dağılımı

3.5 Hava Durumu ve Gün Durumuna Göre Kaza Durumu

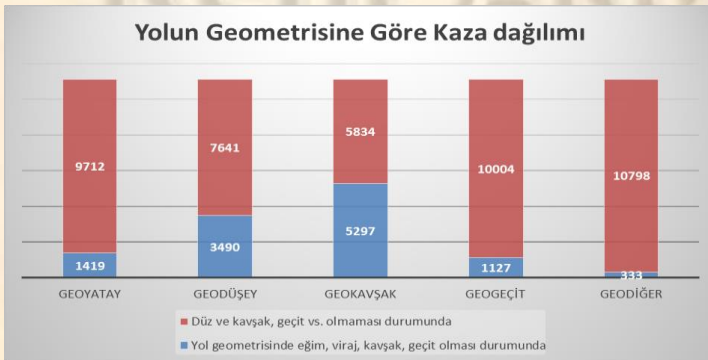
Şekil 6. Ankara ili hava durumuna göre trafik kaza dağılımı

Şekil 7. Ankara ili gün durumuna göre trafik kaza dağılımı

Şekil 6 incelendiğinde kazaların büyük bir kısmının gündüz gün ışığının varlığında olduğu görülmektedir. Fakat trafik yoğunluğunun büyük bir kısmı gündüz gerçekleşmektedir. Gece trafik yoğunluğu en az seviyede olduğundan araç yoğunluğuna göre kaza oranı çok yüksek olmaktadır. Trafik yoğunluğu verilerine göre gece (ortalama 20:00-06:00) arasında toplam trafiğin % 27,7 sini oluşturmaktadır (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2009). Gece olan trafik kazaları ise toplam kazaların % 34,7 sini oluşturmaktadır. Buna göre Ankara ilinde gece kaza oluşma riskinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Şekil 7' ye göre Ankara ilinde hava durumuna göre kazaların çok büyük bir bölümü açık havalarda meydana geldiği görülmektedir. Trafik yoğunluğu açık havalarda her ne kadar yüksek olsa da oranların yüksekliği hava durumunun yağışlı olduğu durumlarda sürücülerin daha dikkatli olmasına sebep olduğu da ayrıca değerlendirilmektedir.

3.6 Yolun Geometrisine Göre Kaza Durumu

Şekil 8. Ankara ili yolun geometrisine göre kaza dağılımı

Yolun geometrisine göre kaza oranları Şekil 8’ de yer verilmiştir. Buna göre özellikle kavşaklarda oluşan kazaların toplam kaza oranının yarısında fazla olması çok dikkat çekmektedir. Kavşakların geometrik yapılarının bu kazalara sebebiyet verip vermediği kara nokta analizi yapıldıktan sonra yerinde yapılan tespitlerde görülecektir. Ayrıca karp (viraj) ve deverlerde (düşey eğim) oluşan kaza oranları da oldukça fazladır. Özellikle deverlerde % 31 oranında kaza olduğu Şekil 8’de görülmektedir. Geometrik diğer yapıların varlığı da önemli oranlarda kazalara neden olduğu anlaşılmaktadır. Karayolu projelerindeki deneyimlere göre, kontrole konu ve risk faktörü oluşturabilecek olan 17 husus göz önüne alınmıştır. Bu 17 adet olarak belirlenen hata ve risk faktörlerinden hesaplara göre, 9 tanesi yüksek risk diğer 8 tanesi ise orta dereceli risk grubuna dâhil olduğu saptanmıştır (Can ve ark.,2015). Bu noktada her ne kadar kusur oranları sürücülerini işaret etse de ilçede bulunan kavşak, karp, dever, geçit ve diğer yapıların geometrik standartlara uygunluğunun kontrol edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

3.7 Kazaya Sebep Olan Diğer Faktörler

Ankara ilinde meydana gelen 11.131 trafik kazasının 72 âdetinde yolda çalışma işaret levhası bulunmaktadır. Meydana gelen kazaların 11.113 tanesinde Oto korkuluk yoktur. Kazaların 802 tanesinde emniyet şeridi ya da banket vardır. 6959 adetinde ise trafik işaret levhası bulunmamaktadır. 6312 tanesinde trafik lambası olmadığı, bulunanların 707’sinde ise bozuk durumda olduğudur. Meydana gelen kazaların bulunduğu yolların 1687’sinde aydınlatma bulunmamaktadır. Kazaların 15 tanesinde sadece görüşe engel cisim vardır. 834 kazada yolda hasar gören unsurlar vardır. Kazaların 3703 tanesi tek araç ile, geriye kalanlar ise 2 ya da daha çok araç ile meydana gelmiştir.

SONUÇ

Ülkemizde ve dünyada trafik kazalarının neden olduğu maddi ve manevi kayıplardan giriş kısmında bahsedilmiştir. Trafik kazaları sonucunda oluşan sorunun çözümü toplum üzerinde etki edebilecek yüksek risklere sahiptir, karar alıcı ve yürütücü kişi ile kurumları zor bir durum içerisinde bırakmaktadır. Kazaların analiz edilmesi ve bu analizlerin sonuçları probleme dair karar almayı daha verimli ve kolay kılmaktadır (Kaymak, 2004-Karaosmanoğlu, 2006). Yapılan analizlere göre doğrudan probleme ya da ona sebep olan faktörlere müdahale edilebilmektedir.

Aylara göre kaza durumu incelendiğinde en fazla kazanın Mayıs ayında olduğu tespit edilmiştir. Yağışlı havalarda kaza oranının azaltılabilmesi için sürücülerin toplu taşımaya özendirilmesi ve bu hava koşullarında trafik kazalarının arttığı hakkında toplumun kamu spotu, haberler vasıtası ile bilgilendirilmesi yararlı olacağı düşünülmektedir (Özdemir, 2009-Yaman ve ark.,2015).

Saatlere göre kaza durumu incelendiğinde en fazla kazanın saat: 18.00-19.00 arasında eve dönüş trafiğinde meydana geldiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu sorun için kazanın olduğu saatlerde trafik zabıtası aracılığı ile özellikle kaza yoğunluğunun fazla olduğu noktalarda denetim faaliyetlerini artırmanın çözüm olabileceği düşünülmektedir (Uyurca ve ark.,2016).

Haftanın günlerine göre kaza durumu incelendiğinde, Pazar günü en fazla kaza olan gün olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bayram tatili ve resmi tatil sonunda eve dönüşlerde de yaşanmaktadır. Bu durum için daha önce de bahsedildiği üzere denetim faaliyetlerini bu günler için artırmak ve bunun yanı sıra toplumu bilinçlendirme faaliyetlerinin bu konu hakkında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bölünmüş yollarda kaza oranı yüksek olmakla birlikte sahip olduğu yol oranına göre iki ve tek yönlü yollarda kaza riskinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Karayollarındaki bu yoğunluğu azaltmak ve daha güvenli taşımacılık için 2003 yılından itibaren Acil Eylem Planı çerçevesinde trafik yoğunluğu nedeniyle kapasitesinin artırılması gereken ana arterler belirlenerek, bir program dâhilinde bölünmüş yol çalışmalarına başlanmıştır (Çetin ve ark.,2011). Devlet politikası ile artırımı planlanan bölünmüş yollar ile ileride kaza oranının da düşeceği düşünülmektedir.

Hava durumu ve bağlantılı olarak yol yüzeyi ile ilgili kazalar açık havalarda ve yolun kuru olduğu yüzeylerde meydana gelmektedir. Fakat Ankara yıllık yağış miktarının fazla olmadığı (Ankara:383 mm, Rize:1860 mm) daha çok sene boyunca açık havaya ve yolda kuru yüzeye sahip olmaktadır [15]. Bu nedenle yağışlı ve karlı koşullarda yol yüzeyi kaygan iken trafiğe çıkılmaması toplu taşıma kullanımının özendirilmesi gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Yol geometrisine göre kaza durumuma baktığımızda ise kavşaklarda ve deverlerde kaza oranının arttığı gözlemlenmiştir. Ülkemizde karayollarını KGM ve Belediyelerce yürütülmektedir. Bu nedenle ilgili kuruluşlar tasarım kriterlerini geliştirerek kaza riskini en alt seviyeye indirmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde trafik kazası önemi anlaşılacakla birlikte yeterli özen henüz tam olarak gösterilmektedir. Trafik birçok etkeni içinde barındıran karmaşık bir yapıdır. Trafik kazalarının önlenmesi de ancak karmaşık yapı üzerinde geniş araştırmalar ve bu araştırma sonuçlarının saha da uygulanması ile gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

Artinyan, E. N.(2009). Veri analizi, veri kalitesi ve bütünlüğü. Deloitte, 1-7.

Atalay, A., & Tortum, A. (2010). Türkiye'deki İllerin 1997-2006 Yılları Arası Trafik Kazalarına Göre Kümeleme Analizi. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 16(3), 1997-2006.

Alp, S., & Engin, T. Trafik Kazalarının Nedenleri ve Sonuçları Arasındaki İlişkinin Topsis ve Ahp Yöntemleri Kullanılarak Analiz ve Değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 10(19), 65-87.

Bayata, H. F., & Hattatoğlu, F. (2010). Yapay Sinir Ağları Ve Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle Trafik Kaza Modellemesi. Erzincan University Journal of Science and Technology, 3(2), 207-219.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Atf İndeksi, 1-360.

Can, E., Erbiyık, H., Delice, Y. (2015). Karayolu Projelerinin Tasarımında Karşılaşılan Risklerin Hata Türü Etkileri ve Pareto Analizleri Kullanılarak Belirlenmesi ve Arazi Ölçümleri İle Gerekli Önlemlerin Alınması. Tmmob Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 15. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 25 - 28 Mart 2015, Ankara.

Çetin, B., Barış, S., & Saroğlu, S. (2011). Türkiye'de karayollarının gelişimine tarihsel bir bakış. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(1), 123-150.

Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı. (2017). Trafik Kazası Tutanağı. Emniyet Genel Müdürlüğü, Ayrancı Mahallesi, Dikmen Caddesi(No:11), Çankaya, Ankara.

Gökçe, S. (2015). Trafik Kazalarının Koordinat Verileri İle Mekânsal Analizi: Ankara Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Trafik Planlaması ve Uygulaması, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karaosmanoğlu, H. S. (2006). Düzenleyici Etki Analizi ve Türkiye Uygulaması. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no: 2691.

Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı. (2012). T. C. Resmi Gazete, 28370, 31/07/2012.

Karayolları Genel Müdürlüğü. (2009). Devlet Yolları Trafik Akımı Özellikleri ve Trafik Parametreleri. Karayolları Genel Müdürlüğü, İnönü Bulvarı (No: 14), Yücepete, Ankara.

Karayolları Genel Müdürlüğü. (2017). İllere Göre Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km.). Karayolları Genel Müdürlüğü, İnönü Bulvarı (No: 14), Yücepete, Ankara.

Kaymak, H. (2004). Düzenleyici Etki Analizi. Maliye Dergisi, 146.

Kıran, S., Şemin, S., & Ergör, A. (2001). Kazalar ve toplum sağlığı yönünden önemi. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 10(2), 50-1.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2017). Resmi İstatistikler. Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Kütükçü Alibey Caddesi, No:4 06120 Kalaba, Keçiören, Ankara.

Özdemir, A. (2009). Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. Turkish Journal of Forestry, 1, 144-153.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1).

Saplıoğlu, M., & Kardeşahin, M. (2006). Coğrafi Bilgi Sistemi Yardımı İle İsparta İli Kentiçi Trafik Kaza Analizi. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12(3), 321-332.

Sözüer, E. M., Yıldırım, C., Şenol, V., Ünalın, D., Naçar, M., & Günay, O. (2000). Trafik Kazalarında Risk Faktörleri. Ulusal Travma Dergisi, 6(4),237-240.

Trafik kazalarında dudak uçuklatan zarar. Son erişim tarihi: 31.01.2018 (<https://www.cnnturk.com/ekonomi/trafik-kazalarinda-dudak-ucuklatan-zarar>)

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2016. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 24606.

Yaman, F., & Göçkan, I. (2015). Kamu Spotu Reklamlarının Sigara Kullanıcıları Üzerindeki Etkisi: Afyonkarahisar İlinde Bir Uygulama. Kafkas University. Faculty Of Economics And Administrative Sciences. Journal, 6(11), 53.

Uyurca, Ö., & Atılğan, İ. (2016). Trafik Denetiminde Coğrafi Ve İklimsel Koşulların Etkilerinin İncelenmesi. Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2(2).

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Televizyonlardaki Evlilik Programlarında Kadın Kimliğinin Temsili	
Corresponding Author	Hakan YÜKSEL Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO Görsel ve İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, hakanyuksel25@gmail.com	
Submission Date Admission Date	14/11/2018 00/00/2018	
How to Cite	YÜKSEL, H, (2018). Televizyonlardaki Evlilik Programlarında Kadın Kimliğinin Temsili , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 627-639	
		ORCID 0000-0003-2186-533X

Televizyonlardaki Evlilik Programlarında Kadın Kimliğinin Temsili

Hakan YÜKSEL¹

ABSTRACT:

In the television sector which is one of the most effective means of media area, it was discussed in this study which is examined of how the representation of female identity, current marriage programs to female identity how tell and represent with how a logic. In this regard, it was evaluated identity and gender concepts with contents regarding to representation of female identity in the literature section. In content analysis section, it was examined three different marriage programs in televisions and the findings was discussed while are investigated analysis of female identity in these programs.

ÖZ:

Medya alanının en etkin araçlarından birisi olan televizyon mecrasında kadın kimliğinin nasıl temsil edildiğinin incelendiği bu çalışmada günümüzdeki evlilik konseptli programların kadın kimliğini hangi ölçütte ele aldığı ve nasıl bir algıyla temsil ettiği tartışılmıştır. Bu doğrultuda kimlik ve toplumsal cinsiyet kavramları ile kadın kimliğinin temsiline ilişkin içerikler literatür kısmında değerlendirilmiştir. İçerik analizi kısmında ise ekranlarda öne çıkan üç evlilik içerikli program incelenmiş ve bu programlarda kadın kimliğinin nasıl yansıtıldığı analiz edilerek ortaya çıkan bulgular tartışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Kimlik, Kadın, Televizyon, Evlilik

KEYWORDS: Identity, Women, Television, Marriage

¹ Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Görsel ve İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, hakanyuksel25@gmail.com
Kafkas University, Vocational School of Social Sciences, Department of Visual – Audiovisual Techniques and Media Production, hakanyuksel25@gmail.com

Televizyonlardaki Evlilik Programlarında Kadın Kimliğinin Temsili

GİRİŞ:

Global akımın her alanda etkisini gösterdiği günümüz dünyasında medya alanı da bu etkinin altında kalarak değişim ve gelişim sürecine girmiştir ve küresel güç sahipleri medya alanında da söz sahibi olmak kaygısıyla değişime ortam hazırlamıştır. Esas olarak ekonomik beklentilere dayanan bu değişim süreci medya alanının en güçlü organları arasında yer alan televizyon mecrasında reyting olgusunu önemli bir hedef haline getirmiş ve televizyon programlarının içerikleri bu doğrultuda oluşturulmuştur. Nitekim prime time kuşağında yayımlanan programlar tüm izleyicilere hitap ederken gündüz kuşağı programları ise genel olarak kadın izleyicilere uygun olarak dizayn edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla kadın izleyiciyi ekranlara çekecek düzeyde ve ilgi çekici programlara ağırlık veren büyük kanal şirketleri moda ve yemek konseptli programların yanı sıra reytingi yüksek olan evlilik programlarına da ayrı bir önem vermiştir.

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan evlilik kurumunun televizyon programlarında içerik olarak yer almasıyla birlikte kadın ve erkek arasındaki etkileşimi aşk üzerinden kurgulayıp evlilik hedefine ulaştırmayı gaye edinen bir format ortaya çıkmıştır. Zira toplumsal düzeyde hassas ve önemli bir kurum olan evlilik olgusu televizyon yayınlarında gelin ve damat adaylarının yanı sıra bu kişilerin yakın akraba ve arkadaşlarının da dahil olduğu hatta konuyla tamamen alakasız olan “yorumcu” kişilerin de katıldığı bir show ve tartışma programına dönüşerek kurgusal bir formatın malzemesi olmuştur. Öyle ki bu programlarda milyonlarca izleyici karşısında gelin ve damat adaylarının flörtleşme süreci ayrıntılarıyla aktarılmış ve adeta evlilik öncesi pratikler sunulmuştur. Bununla birlikte adayların kültür farklılığı üzerinden tartışmalar gerçekleştirilerek kişileri rencide edici durumlar da yaşanmıştır.

Bu bağlamda bahsi geçen tartışmalar çerçevesinde ele alınan çalışma kapsamında; kadın kimliğinin genel anlamda medya alanında nasıl temsil edildiği hususu toplumsal cinsiyet ve feminizm söylemleri doğrultusunda literatür kısmında ele alınmıştır. Televizyon ekranlarında reyting farkıyla öne çıkan üç evlilik programının incelendiği analiz kısmında ise televizyon ekranlarında gündüz kuşağında yayımlanan evlilik konseptli programlarda kadın kimliğinin temsil niteliğine ilişkin mevcut durum değerlendirilmiştir. Zira ataerkil bir bakış açısının var olduğu toplumumuzda televizyon ekranlarında kadın kimliğinin temsiline ilişkin sergilenen tutum kalıplaşmış algıların dışına tam anlamıyla çıkamadığı için tartışmalar bu yargı üzerine yoğunlaşarak bulgulara yansıtılmıştır.

1. Kimlik ve Toplumsal Cinsiyet

1.1 Kimlik:

Toplumdaki bireylerin “kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorularına verilen bir cevap niteliği taşıyan kimlik, (Güvenç, 1993:3) aynı zamanda insanların kendilerini tanımladıkları bir anahtar sözcüktür (Noppe, 2010:272). İnsana ait bir olgu olan kimlik; tanımlama ve aidiyet olmak üzere iki temel esasa dayanmaktadır. Toplumsal ve kültürel yapının kurulmasında önemli bir rol teşkil eden “dil” faktörü de kişinin kendini tanıması ve tanınması için gerekli bir araçtır (Aydın, 1998:12). Dolayısıyla evrensel çerçevede farklı coğrafyalar içerisinde değişken kültür yapılarının oluşması dil faktörüyle daha belirgin olmaktadır ve bu geniş kültür mozaiği içerisinde kimlik olgusu insana özgü olarak daha da bütünleşmektedir.

Kimlik olgusu bireyi kapsamlı bir biçimde temsil eden bir niteliğe sahip olduğu için kültürel dayanağının da güçlü olması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal çevre geleneksel yapısından kopmamakla birlikte değişen ve gelişen global dünyanın teknolojik ilerleyişine uyum sağlayıp var olan kültürel değerlerini entegre ederek kimlik olgusunun içeriğini güçlendirmektedir (ASGM, 2008). Böylece postmodern kültürün belli bir kalıba sığdırdığı kimlik profiline yerini geçmişin ve geleceğin bilincini taşıyan, toplum içerisindeki rol ve statüleri belirgin olan erkek ve kadın kimlikleri almaktadır.

Kimlik kavramı aynı zamanda kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konumu tayin eden bir süreci ifade eder. Örneğin kadın; genel olarak anne statüsü ile ilişkilendirilmiştir ve kendisini çocuk bakımına yönelik kolayca kombine etmektedir. Bu formül insanlık tarihinin başlangıcından beri bu biçimde ilerlemiş ve kadın evi ve çocuklarıyla ilgilenirken erkek, avcılık gibi tehlikeli işlerde uzmanlaşan bir kimlik yapısına bürünmüştür. Kadın ve erkeği keskin bir şekilde birbirinden ayıran ve mevcut kimlik yapısına kavuşturan sürecin temelinde ise; her iki cinsin yetilerini ortaya çıkaran fiziki yapıları ve toplumsal çevreyle ilişkilerinde belirleyici olan sosyal konumları yer almaktadır (Noppe, 2010:273)

Bu doğrultuda kimliği oluşturan cinsiyet stereotipi; bireyin sosyalleşmesindeki rolünü sürdürdüğü bir süreci gösterir ve önyargılı fikirlere rağmen kadın ve erkeğin rolünü kendi cinsiyet yapılarının sınırlandırıp belirlediği karakteristik özellikleri ortaya çıkarır. Daha genel bir ifadeyle her iki cinsin eğitim seçimleri ve gelecekteki profesyonel hayatları da karakteristik yapıları gibi kimlik özelliklerinin bir uzantısını temsil eder (Lorber, 1994:8). Tarihsel periyot ve coğrafi kaynaklara göre de kadın ve erkeğin tutum, tavır ve davranışlarının temelinde cinsiyet rollerinin etkisi mevcuttur. Kadın ve erkek profillerindeki davranış farklılığının ana etmeni olarak ise hormon yapısındaki farklılıklar ve kromozomlar gibi biyolojik faktörler gösterilir. Bununla birlikte kültürel değişimler ve sosyal süreçler de kimliğin ve cinsiyet rollerinin oluşumunda ağırlıklı bir etkiye sahiptir (Malin ve Birch, 1998:22).

Toplumsal yapı ile bir bütünü temsil eden kimlik, aynı zamanda bir takım imgelerle bağlı olduğu bu yapının imajında da etkin durumdadır. Nitekim toplum içi ve toplum dışı yansımalar kimlik olgusunu olumlu veya olumsuz etkileyebilmekte ve yaşanabilecek anlaşmazlıklar neticesinde kimlik bağlamında çeşitli meseleler ortaya çıkabilmektedir (Yıldız, 2007:19). Zira kimlik olgusu toplumsal çerçeve içerisinde değer kazanan belirli simge ve sembollerden oluşarak zihinsel sınırlar aracılığıyla, ötekileşen ve yabancılaşan unsurları ortaya çıkarmaktadır. Zaman ve mekân faktörleriyle dönüşüme uğrayan bu unsurlar kimlik olgusundaki aidiyet duruşunun sürekliliğini sağlamak için önem teşkil etmektedir (Yurdigül, 2007:15).

Kavramsal çerçevede geniş bir boyutta literatürde yer alan kimlik kavramını Süleyman Yıldız şu ifadelerle değerlendirmektedir (Yıldız, 2007,16):

“Kimlik kavramı; özünde kültür, sosyal yaşam, gelenek ve görenekler, tutum, algı, inanç sistemi ve kişilerin tanıma yapıları gibi önemli anlamları içeren, temeli sağlam, kalıcı ve sembolik yargılara dayanan bir içerik taşıyan ve gerek bireysel gerekse toplumsal niteliği ile tekil veya çoğul kavram içerebilen tanımlı bir olgudur. Kimlik; sahip olduğu içeriğin sağlamlığına, güçlülüğüne ve belirginliğine göre kişilerin toplum içinde bireysel olarak veya farklı toplumlarda olan ilişkilerinde yönlendirici veya kısıtlayıcı bir içerik kazanabilmekte ve bu boyutu ile toplumsal entegrasyon süreçlerinde dominant bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dominant kavram, kişilerin uyum süreci ile ilgili yaşadığı sorunlarında da temel noktayı oluşturmaktadır. Kişi, diğer toplumlarda olan ilişkilerinde ve adaptasyonunda zaten zor ve fedakârlık gerektiren aşamaları kendi bünyesinde çözmeye çalışmakta iken belirli değer yargıları ve kültürel süreçler sonucu sahip olduğu ve kendisini tümüyle etkisi altına alan kimlik olgusu bu uyum sürecinde, bazen zorluk bazen kolaylık getirerek birinci dereceden etkili bir faktör olabilmekte ve gerek kendisinden kaynaklanan gerekse bulunduğu toplumda kabul görmek ya da görmekten kaynaklanan sorunlarla yüz yüze kalmaktadır.”

Kapsamlı bir kavramı temsil eden kimliğin oluşumunda ve nitelikleriyle bireye yansımada çevresel faktörlerin de doğrudan etkisi bulunmaktadır ve özellikle bireyin yaşayabileceği geçiş süreçlerinde bu etki bariz bir biçimde görülmektedir. Demokratik ve anti demokratik yapıların çatışması neticesinde ortaya çıkan bu etkiye örnek olarak bireysel ve toplumsal göç süreçleri gösterilebilir. Zira gelenekçi ve kapalı bir toplum yapısından, daha farklı ve kuralcı Alman toplumuna geçiş yapan bir Türk ailesinin karşılaşacağı sorunlar aile fertlerini doğrudan etkilemekte ve böylece her iki kültürün gölgesinde daha değişken ve yeni bir kimlik yapısı ortaya çıkmaktadır (Yıldız, 2007:12). Öyle ki mevcut durumda Almanya’da yaşayan üçüncü kuşak gurbetçi Türkler bu yeni kimlik yapısını benimsemekte ve her iki kültürden esinlenmiş olan bu kimlikle yaşamlarını sürdürmektedir.

1.2 Toplumsal Cinsiyet:

Kavramsal olarak değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet terimi; kültürel bağlamda toplum tarafından kadın ve erkeğe atfedilen ve bu doğrultuda gerek kadın gerekse erkek tarafından benimsenen görev, hak ve davranışları ifade etmektedir. Kadını ve erkeği toplum içerisinde özgün kılan bu görev, hak ve davranışlar kültürden kültüre değişime uğrayabilmektedir. Dolayısıyla her iki cinsin tutum ve tavırları buldukları toplumun kültürünü yansıtmakta ve bu kültür harmonisinde kadın ve erkek dişil ve eril nitelikleriyle toplum içerisindeki yerlerini biçimlendirmektedir (Sabuncuoğlu, 2006:80)

Bununla birlikte çevresel unsurların etkisiyle kadın ve erkek bir takım olgularla karşılaşp davranışsal değişime de uğramakta ve toplumsal cinsiyet gelişimi bu faktörler eşliğinde sürdürülmektedir. Bu değişim ve gelişim toplumsal cinsiyete dair davranış oluşumunda belirleyici olmakta ve toplum ile birey arasındaki etkileşimde cinslerin konumunu oluşturmaktadır (Bussey ve Bandura, 1999:690). Nitekim zamanla gelenekselleşen ve bir kaide haline gelen toplum içerisindeki kadın ve erkek profiline temel de toplumsal cinsiyet noktasında belirleyici olan bu değişim ile beraber gerçekleştirilmektedir.

R.W Connel’e göre toplumsal cinsiyet kavramı; bireyleri toplumsallaştıran ve cinsiyet imajlarını toplum tarafından kendilerine sunan bir sürecin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç, bireylerin erkek ve kadın olarak toplumda edindikleri yeri ve değeri toplumun en küçük fertleri olan çocuklara aktarmayı görev kabul etmektedir. Bu bağlamda

erkek profilinin güçlü, bağımsız ve hâkim karakteri; kadın profilinin ise şefkatli ve hassas yapısı bir öğreti olarak sunulmaktadır (Connel, 1998:256 Akt: Mora, 2005:12).

Hedef kitleye toplumsal cinsiyet bağlamında aktarılan öğretiler kitle iletişim araçları vesilesiyle daha da pekişmektedir. Televizyon bu araçlar içerisinde en etkin konumda bulunmakta ve televizyon aracılığıyla toplumun doğru ya da yanlış kabul ettiği değer ve davranışlar aynı çerçeve içerisinde izleyiciye aktarılmaktadır. Toplumun kültürel yapısı ve toplum içerisindeki bireylerin pozisyonları da ekranlar aracılığıyla yansıtılmakta ve bu doğrultuda kadın ve erkeklerin ne yapması ve nasıl yapması gerektiği vurgulanarak toplumsal cinsiyet olgusu özümsemektedir (Sabuncuoğlu, 2006:122).

Zira medya araçlarının etkisiyle toplumsal cinsiyeti üreten süreçler devam ederek çevrenin ileti ve ifadeleriyle biçimlenmektedir (Kaypakoğlu,2004:25). Sosyal medya araçları bu süreci bir adım daha öteye taşımakta ve gerek kadını gerekse erkeği bir model olarak ele alıp belli bir çerçeve içerisinde nitelendirmekte ve kendisine biçilen statü ve roller ile birlikte kadın ve erkek cinsleri toplumsal cinsiyete dahil olmaktadır.

Kültürler arası boyutta değişkenlik gösteren toplumsal cinsiyet ilişkileri bu değişim sürecini zaman ve mekân bağlamında yaşamaktadır (Outhwaite, 2008:787). Dolayısıyla kadın ve erkeğin toplumdaki yeri geleneksel ve modern dönem olarak zaman farkını yansıtırken aynı zamanda kültürel yapıdaki değişkenliğiyle her kültür katmanında farklı bir profil olarak öne çıkmakta ve sonuç olarak erkeğin daha baskın olduğu kadının ise pasif kaldığı bir toplumsal cinsiyet tablosu yansıtılmaktadır.

2. Bir Kimlik Olarak Kadın Profili

Toplumsal düzende kadın kimliğinin oluşum süreci henüz çocukken kendisine ileriye yönelik sosyal ve toplumsal konum belirlenmesiyle başlar. Öyle ki kadınların hassas, duygusal ve şefkatli yapılarının temelinde de toplum ve aile tarafından çocuk yaşta kendisine biçilen evcil yaşam ve annelik psikolojisi yatmaktadır. Bu bilinci daha keskin bir biçimde empoze etmek ve sağlamlaştırmak için çocuk yaşta alınan oyuncaklar ve yönlendirilen meslekler belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla oyuncak bebek alınarak annelik duygusu özümsetilen kız çocukları bununla birlikte hemşirelik ve öğretmenlik gibi daha naif branşlara yönlendirilerek şefkat ve merhamet duyguları pekiştirilmektedir. Öte yandan bu toplumsal kodlamalar erkekler için de geçerli olup güç ve makam gibi algılamalarla çocukluktan itibaren erkek kimliğinin oluşumu tamamlanmaktadır (Metin, 2011:86).

Toplumsal çevrenin belli kalıplar içerisinde roller dayattığı kadın kimliği, hakim olan ataerkil yapıyı kırmak için özünü ve oluşunu tamamlamak durumundadır (Eliuz, 2011:222). Topluma bağlı, erkeğe bağlı ve çevreye bağlı kadın profili imajını ortadan kaldırmanın ve özgünlüğe kavuşmanın yolu da bu oluşun gerçekleştirilmesine bağlıdır. Böylece her alanda söz sahibi olan, dar kalıplar içerisinde sıkışmaktan kurtulan ve artık kendisine de toplum tarafından değer atfedilen bir kadın kimliğinden bahsetmek mümkün olacaktır.

Zira kadın kimliği o kimliği taşıyan ve içselleştiren kadın profili için bir realite konumunu taşımakta ve toplumdaki bir diğer kimliği temsil eden erkek profili ile birlikte varlığını devam ettirmektedir. Kadın kimliğini değerli kılan ve somutlaştıran da erkek kimliğidir. Bu durum erkek kimliği açısından da benzer bir biçimde önem arz etmektedir. Bununla birlikte kimlikler toplumsal yapıda ait oldukları yere statüler aracılığıyla ulaşmaktadır. Kadın kimliği için de geçerli olan bu olgu özellikle çocukluk çağından itibaren birey için bir öğreti niteliği taşımaya başlar. Örneğin bir kız çocuğu toplum içerisindeki akışı anlamaya çalışırken çevresindeki insanlara özellikle de yakın akrabalarına rol biçer ve kendisini annesiyle özdeşleştirildiği gibi tüm kadınları da annesi gibi düşünür ve büyüyüp evlendiğinde yine annesi gibi bir eş olacağına bilincine sahiptir. Baba ve koca statüleri için de aynı durum geçerlidir (Metin, 2011:83-85).

Medyadan politikaya, sanattan iş dünyasına kadar birçok alanda kadın kimliği öne çıkarılırken genellikle kadının erkeğe göre konumu dikkate alınmaktadır. Nitekim kadın ya X mevkideki bir erkeğin karısı ya da yine X mevkideki bir erkeğin kızı olarak lanse edilmekte ve toplumdaki var oluş gerekçesi erkekle birlikte değer kazanmaktadır (Tolan,1991:209). Bu algı kadının özgünlüğünü ve kimliksel konumunu muhafaza etmesini zorlaştırdığı gibi değer noktasında da kadın kimliğinin ikinci plana atılmasına yol açmaktadır.

Halbuki “kadın” geçmişten günümüze kadar her zaman toplumun önemli bir parçası olmuş ve bu husus önemini koruyarak süregelmeğe devam etmiştir. Kimlik olgusunda olduğu gibi kadın kimliğinde de bu süreç kapsamında zamanın ve çevrenin etkisiyle dönüşüm yaşanmıştır. Abdullah Metin, kadın kimliği bağlamında gerçekleşen bu gelişim ve dönüşüm sürecini şu ifadelerle özetlemektedir (Metin, 2011:76):

“Kimlikler de gündelik hayat içerisinde üretilmekte, dışsallaştırılmakta, nesnelleşmekte ve içselleştirilmektedir. Kimlikler, üretilmekten ziyade miras olarak alınmaktadır. Bu kimliklerin örneklerinden birisi de kadın kimliğidir. Bir annenin dışsallaştırmış olduğu kimlik, kızı tarafından içselleştirilir. Bu içselleştirme aşamasında kız çocuğu bir yandan kendi kimliğini kazanırken diğer yandan kız çocuğunun nasıl kadın olarak, erkek çocuğunun da nasıl erkek olarak

yetiştirileceğini öğrenir ve kendisi bir anne olduğunda da toplum tarafından kendisinden beklenen rolü oynar. Kısacası geleneksel kadın kimliği şeyleşmiştir ve gündelik hayatın döngüsü içerisinde sorgulanmaksızın nesilden nesile aktarılmaktadır.”

Toplumda erkek egemen bir anlayışın var olması kadın profilini edilgen konuma getirmekte ve yaşam alanını daraltarak kadını erkeğe bağımlı hale dönüştürmektedir. Dolayısıyla özerkliğini yitiren kadın her zaman bir hatta bir kaç adım geride kalmayı kabullenmeye mecbur kalmaktadır (Bora, 2005:103). Bu mantalite doğrultusunda devam eden sürecin doğal bir sonucu olarak da kadın örgütlenmeleri mağduriyetin direnişi olarak kitlesel hareketlere yönelmiş ve bu direnişi bir adım öteye taşıyarak feminizm hareketini başlatmışlardır.

Kadın kimliğini kabullendirmenin bir temsili olarak nitelendirilen feminizm hareketini Ülkü Eliuz, şu şekilde açıklamaktadır (Eliuz, 2011:222):

“Feminizm; erkek egemenliğine karşı kadın haklarını anlamayı amaçlayan sosyolojik, politik ve ahlaki yönleri olan bir harekettir. Bir cinsin diğer cinsi ötekileştirmesinin yanlış ve insanlığın gelişimi önündeki en büyük engellerden biri olduğu düşüncesinde odaklanan bu hareket, cinsiyetin bireysel ve toplumsal kimlik biçimlenmesindeki rolünü sorgular. Varlığının anlamını sorgulayan kadın için kadınların toplum içerisindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin olarak feminizm, öteki olmamak adına çaba gösterme ve toplumsal kabullere karşı bir meydan okuma edimi olur. Dolayısıyla bir kadın hareketi görünümündeki feminizm, toplumu eğitmek ve aynı zamanda tek taraflı bir önerme üzerine kurulu kurumların yeniden yapılandırılması için, bilinç düzeyini yükseltmeyi hedefleyen bir reform hareketi olarak şekillenir. Yaşamın tüm yönlerine seslenen dönüştürücü bir politika olan feminizm, kadının kendisine dayatılan rolleri reddetme, düzenleme ve en önemlisi kendililiğini kazanma yolunda tanımlaması üzerine yapılır. Eve gelen bilinç niteliğindeki bu yapılanma, kadının kendilik kategorilerini yeniden kazanması ve özgür olmasını amaçlar.”

Esas olarak kadın kimliğini baskın olan erkek hegemonyasından kurtarmanın temel yolu ise eğitimden geçmektedir. Nitekim sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda söz sahibi olarak gerek çevreye katkıda bulunan gerekse ekonomik özgürlüğünü kazanarak kendine olan güveni gelişen bir kadın profilinden bahsetmek eğitim ile mümkündür (Aktaş, 2013:62). Modern toplum da geleneksel anlayışın baskısından sıyrılmış ve kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadın imajı beklediği için bu güçlü profili topluma kazandırmak eğitim ile birlikte zaruri hale gelmiştir. Böylece yaşamın her alanında etkin olan bir kadın kimliği öne çıkmış olacaktır.

Ancak toplumdaki geleneksel yapı anlayışı kadını eve ve erkeğe bağımlı hale getirirken korunma ve güvende olma mitini kullanmış ve kadını bu mite teslim etmiştir. Dolayısıyla toplumsal yaptırımlardan sıyrılmak ve dışlanmamak gayesiyle kadın bu yapıya karşı koyamaz ve anne, eş ve kız çocuğu statüleriyle üzerine düşen vazifeyi yerine getirir (Eliuz, 2011:223). Kadının kimlik oluşumunu tamamlamasını etkileyen bu dayatma durumu kadını pasifleştirirken öte yandan erkeği daha basın bir karakter haline dönüştürür.

Zira toplumdaki ataerkil yapı kadını bir birey olarak bağımsız hareket etmekten alıkoymaktadır. Ve kadın, erkeğin neslinin sürmesini sağlayan bir meta olarak kabul edildiği için erkeğe doğrudan bağlı ve bağımlı durma gelmektedir (Alkan, 1981:5). Kadını özgünlük kimliğinden dışarı çıkaran ve birey olarak “anne” olmak yerine erkeğin soyunu sürdüren bir cinsel obje yaftası yapılandırılması, kadın kimliğinin değersizleştirildiğinin en açık göstergelerinden birisidir.

Küreselleşen dünyada modernizm akımı her alanı etkilediği gibi cinsiyet kimliklerini de etkileyip dönüştürmüştür. Bu doğrultuda kadın kimliği geleneksel toplumdaki pasif yapısını geride bırakarak hem sosyal hayat içerisinde hem de sektörel alanlarda erkeklerle rekabet edebilecek düzeye ulaşmıştır.

Modernizmin kadın kimliğinde oluşturduğu değişim ve dönüşümün olumlu ve olumsuz yansımalarını Ersan Ersoy şu tespitleriyle açıklamıştır (Ersoy, 2009:217):

“İş bölümü açısından geleneksel toplumda ev içi işleri gerçekleştiren kadın, modern sosyal hayat içerisinde erkeklerle benzer işlerde çalışmaya başlamış ve cinsiyet rolleri birbirine yakınlaşmıştır. Modern toplumlarda iş hayatına atılan kadın, sosyal hayat içerisinde kendisini daha fazla gösterirken, artan sorumlulukları beraberinde yeni problemlerin de doğmasına neden olmuştur. Geleneksel rollerin henüz tam olarak değişmediği ve aile içi ilişkilerde geleneksel rollerin sürdüğü bir ortamda kadınların çalışması, ev içi sorumluluklarına ek bir yükü de beraberinde getirmiştir. Bu sürece yeteri kadar destek çıkmayan ve değişimi gerçekleştiremeyen eşler arasında çoğu zaman çatışmalar ve huzursuzluklar yaşanmıştır. Burada mağdur olan ise ailenin en küçük üyeleri olan çocuklar olmuştur.”

Bununla birlikte kadın kimliği toplumsal düzen içerisinde özellikle anne ve eş statülerinde olduğu durumlarda iş dünyası ve kamusal alandan uzak kalmaktadır. Aile yapısı içerisindeki önemli sorumlulukların kadının üzerinde olması gerekçesiyle yaşanan bu soyutlanma ve uzak kalma durumu esas olarak ataerkil politikalar üzerine kurgulanan cinsiyetçi bir toplumsal iktidar anlayışının kaçınılmaz neticesidir (Aktaş, 2013:63). Bu doğrultuda, kadının da tıpkı erkek gibi

sosyal ve ekonomik alanda ön planda olabilmesi, aile kurumu içerisindeki sorumlulukların cinsiyet ayrımı gözetilmeden her iki cins tarafından da üstlenilmesiyle mümkün olacaktır.

Sosyal ve ekonomik hayat içerisinde kadın kimliğini daha güçlü hale getirmek için kültürel yapıda da değişim ve dönüşüm yaşanması gerekmektedir (Mustafoğlu, 2006:25). Kadını geleneksel anlayış içerisinde hapsederek dar bir kalıba sığdıran kültürel öğelerde dönüşümün gerçekleşmesiyle toplumsal çarka katkı sağlayan ve statülerine yeni statüler ekleyen bir kadın kimliği ortaya çıkacaktır.

3. Medya Alanında Kadın Kimliğinin Temsili

Kadın kimliğinin medya ortamındaki temsili değerlendirildiğinde genel olarak geleneksel rol biçimleriyle aktarıldıkları görülmekte ve bununla birlikte iki farklı temsil biçimi öne çıkmaktadır. Dolayısıyla kadın profili çizilirken iyi bir anne veya eş olarak sunumu yapıldığı gibi kötü bir kadın modeli de yansıtılabilmektedir. Bu bağlamda erkeğin cinsel arzularını dizginleyememesinin alt gerekçesi olarak da kadın profilinin kışkırtıcı özelliği belirtilmekte ve böylece kadın bedeni metalaştırılmaktadır (Bek ve Binark, 2000:4). Erkeği masumlaştırıp kadını kötü bir eylemin teşebbüs nedeni olarak sunan bu tutum, medya alanındaki kimliksel çifte standardı göz önüne sermektedir.

Öyle ki medya alanında özellikle de televizyon ekranlarında reytingleri arttırmak ve böylece pazar payından daha fazla yararlanmak için birçok televizyon kanalı kadın kimliğinin cinsel bir obje olarak metalaştırılmasına sessiz kalmakta ve aksine ekonomik çıkarları kaygısıyla bu durumu popüler kültürün bir gerekliliği olarak görüp destek çıkmaktadır. Bu doğrultuda kadın bedeni ekranlardaki programlar için bir dekor konumuna düşmektedir. Dizilerde erotik sahnelerin çoğalması, talk showlarda kadın bedeninin teşhir edilmesi ve magazin programlarında herhangi bir ünlü kadından bahsedilirken dahi açık resimlerinin ve videolarının gösterilmesi kadının hangi amaçla ekranlarda yer edindiğini net bir biçimde sergilemektedir (Yıldırım ve Karahisar, 2013:56).

Medya alanının tüm organlarını ayakta tutan reklamcılık sektörü de kadın kimliğini sunarken diğer yayın ve yayım araçları gibi kadın profilini cinsel bir unsur olarak kullanmayı tercih etmekte ve bu netice itibarıyla tüketiciyi etkilemeyi hedeflemektedir. Özellikle otomobil, içecek, parfüm ve dondurma reklamlarında kadın bedeni teşhir edilerek tüketiciye ulaşma amacı güdüldüğü görülmektedir (Fidan, 2000:124). Bu algının ortaya çıkardığı gerçek şudur ki; kapitalizm her alanda olduğu gibi medya alanına da hakim gelmekte ve erkek ya da kadın kimliğinin toplum içerisindeki değerini önemsemeyerek küresel sermaye sahiplerinin çıkarlarının gözetilmesi doğrultusunda bu kimlikleri dilediği gibi kullanıp sunmaktadır.

Zira kadın kimliğinin medya alanındaki temsilinde ürünlerin sunumu için bir obje niteliği taşıdığı görülebilmektedir. Özellikle televizyon mecrasında yaşanan bu durum, ekonomik dayanaklı reklam – televizyon ilişkisinde kadın profilini merkez noktaya koymakta ve hem ürün hem de hizmet tanıtımlarında bu profili değerlendirmektedir (Yıldırım ve Karahisar, 2013:55). Bu bağlamda televizyon dizileri örnek alındığında; dizi senaryosunda hor görülüp alçaltılan kadın kimliği, aynı dizinin reklam kuşağında bir obje olarak kullanılıp medya patronları ve reklam sahiplerinin ekonomilerini güçlendirmektedir.

Kitle iletişim araçlarının kimliğe dair sunumlarında kadın bedeninin teşhir edilmesi etik ölçütleri fazlasıyla zorlayan bir hâl almış vaziyettedir. Televizyon ekranlarında sağlık içerikli haberler verilirken dahi kadın bedeninin öne çıkarılması bu yargıyı destekleyici niteliktedir. Bununla birlikte gazete ve dergilerde kadın fotoğraflarının bir meta olarak sunulması sıklıkla yaşanan bir durumdur ve hem geleneksel hem de yeni medya araçlarında; namus, şiddet, cinayet ve benzeri marjinal konular haricinde kadın kimliği ancak bu gibi teşhir unsuru olarak değerlendirilmektedir (Büyükbakkal, 2007:21). Özellikle internet ortamında bu bakış açısı sürdürülmekte ve kadın kimliği olağan dışı aktarılmaya devam etmektedir.

Ataerkil yapı çerçevesinde eril algının baskınlığıyla kadın kimliğinin metalaştırılarak sunulması esas olarak kadınları rahatsız eden ve negatif etkileyen bir durumdur. Nitekim bu sunuma medya araçlarında sıkça rastlanmakta ve kadın profili; şiddete maruz kalan, aldatılan ve cinayete kurban giden rollerin içerisinde doldurarak gazetelerin üçüncü sayfa haberlerini teşkil etmektedir. Ortaya çıkan bu durum kadını toplum içerisinde ötekileştirdiği gibi aynı zamanda medya araçlarının tüketim unsuru haline getirmekte ve ayrımcı bir dil üreterek kadını kimliksizleştirmektedir (Yıldırım ve Karahisar, 2013:55). İnternet medyasında ve televizyon ekranlarında da durum çok farklı değildir. Öyle ki kadın profili cinsel obje ve reklam malzemesi konumları dışında hep ikinci plana atılan ve gerek toplum yaşantısında gerekse statüsü yüksek iş dünyasında zayıf ve düşük bir portre olarak kitleye sunulmaktadır.

Medya ortamında kadın kimliğinin temsil mecralarından birisi olan reklamcılık alanında kadın profili kullanılırken hedef kitlenin erkekler olduğu düşünülerek buna uygun bir strateji tercih edilmektedir. Dolayısıyla izleyen taraf erkek, izlenen taraf ise kadın olmakta ve bununla birlikte kadın görsel bir objeye dönüştürülmektedir (Temel ve Korkmaz,

2009:513). Bu kapsamda tartışılması gereken nokta hem tüketici olarak genel anlamda erkek egemen bir bakış açısının olması hem de tüketim unsuru olarak kadın kimliğinin sömürülmesidir. Nitekim kadın kimliğinin bu denli açık bir biçimde meta olarak sunulması medya organlarının sıklıkla eleştirildiği hususların başında gelmektedir.

Kadının ekranlardaki sunumunun bir başka boyutu ise toplum içerisindeki statüsü ile ilgilidir. Televizyon reklamlarında bu statü ele alınırken kadın profili sorumlu bir anne veya evin işleriyle ilgilenmesi gereken bir ev hanımı olarak değerlendirilmektedir. Ekranlardaki deterjan ve temizlik ürünü reklamlarında bu bakış açısını görmek mümkündür. Zira bu reklamlarda ev temizliğinin kadının işi olduğu ve bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Benzer bir biçimde bebek ve çocuk reklamlarında da kadın figürü “anne” statüsü ile gösterilerek çocukla ilgilenmesi gerektiğine atıf yapılmaktadır. Diğer yandan baskın ve güçlü karakteriyle ele alınan erkek kimliği reklamcılık alanında da ataerkil bir mantalitenin var olduğunu göstermektedir (Yıldırım ve Karahisar, 2013:60).

Kadın kimliğinin sıkça ele alındığı alanlardan birisi de televizyon ekranlarındaki gündüz kuşağı programlarıdır. Genel olarak evlilik ve tartışma içerikli konseptleriyle öne çıkan bu programlarda kadın kimliği mazlum, mağdur ve zayıf olarak aktarılmaktadır. İzleyici bu programlarda erkeğin ekonomik gücüne bağımlı olan düşük statüdeki ve çoğunlukla baskı ve şiddet görmüş bir kadın kimliği ile karşılaşmaktadır (Serim, 2007:337). Bu noktada şaşırtıcı olan durum ise reyting emelli ve hedef kitlesi kadın izleyiciler olan gündüz kuşağındaki bu programların büyük bir beğeniyle izlenilmesi ve kadını mağdur ve zayıf gösteren bu yapımlara yine kadın izleyicilerin ilgi göstererek prim vermesidir.

Ekranlardaki gündüz programlarında kadın temsili aktarılırken aynı zamanda kadına rol biçmekte ve çeşitli görevler atfedilmektedir. Öyle ki kadın; yemek programları vesilesiyle kocasına güzel yemekler yapması gereken ideal bir eş, çocuk programları aracılığıyla iyi bir çocuk yetiştirmesi gereken örnek bir anne ve bakım ve güzellik programlarından esinlenerek yine kocasına güzel görünmesi gereken çekici bir kadın olmalıdır imajı verilmektedir. Ve bu programlar kadın izleyiciler tarafından büyük bir merak ile takip edilmektedir.

Medya alanında kadın kimliğinin varlığını olumsuz etkileyen unsurlardan birisi de tercih edilen haber dilidir. Özellikle kadın cinayeti ve taciz içerikli haberlerde karşılaşılan bu durum mağdur durumdaki kadın, kullanılan haber diliyle adeta suçlu konumuna getirmektedir. Televizyon haberlerinde ve genellikle de gazete haberlerinde sıklıkla rastlanan bu haber mantalitesi; erkeğin işlediği suçlarda dahi kadını, suça sebebiyet veren ve tahrik edici bir etken olarak yansıtmayı ne yazık ki abes görmemektedir. Nitekim haber başlığı olarak çok fazla rastlanan “namus cinayeti” ifadesi cinayeti işleyen erkeği masumlaştırdığı gibi öldürülen kadını suç unsuru olarak öne atmaktadır. Televizyon ve gazete haberlerindeki bu algı, prime time kuşağında yayınlanan ve milyonlarca kişinin izlediği reyting rekortmeni dizilerde de benzer bir biçimde ele alınmakta ve kurgusal senaryolar tıpkı haber metinlerinde olduğu gibi kadın kimliğini mağdurken suçlu konumuna getirebilmektedir.

Televizyon mecrasındaki dram yapımı dizilerde kadın kimliği temsil edilirken genel olarak iki farklı sunum göze çarpmaktadır. Bunlardan biri zayıf ve mağdur konumdaki kadın profili iken diğeri ise gizemli, tehlikeli ve entrikacı kadın profilidir (Çelenk, 2010:236). Bu profillerin dışında nadir olarak görünse de güçlü ve başarılı bir kadın temsili de televizyon dizilerinde boy gösterebilmektedir. Türk yapımı televizyon dizilerinde kadın kimliğinin genel olarak bu şekilde temsil edilmesi özellikle yurt dışında toplumumuza olan bakış ve algıyı da olumsuz olarak etkilemektedir. Zira 90'lı yıllarda Latin dizilerinin oluşturduğu furya günümüzde yerini Türk dizilerine bırakmış vaziyettedir ve dünyanın birçok ülkesine dizi yapımları ihraç edilmektedir. Bu ortamda kurgusal da olsa televizyon dizileri aracılığıyla toplum yapımızı kadını ve erkeğiyle doğru bir biçimde yansıtmak oldukça önemli iken bu hususa yeterince hassasiyet gösterilmemektedir.

Medya alanında kadın kimliğinin temsil edildiği bir diğer alan ise beslenme ve diyet içerikli haber ve programlardır. Aynı zamanda hedef kitlesi de kadın olan bu yapımlar ideal fiziğe ulaşmayı vaat ederek okuyucu ve izleyicinin ilgisini çekmektedir. Nitekim moda tabiriyle giyim kuşam algısı sürekli değiştiği gibi bu tarz diyet ve bakım programlarıyla da güzellik anlayışı değişmekte ve kadınların ideal güzelliğe kavuşması için bu yapımların izlenmesi gerektiği empoze edilmektedir (Büyükbakkal, 2007:26). Konvansiyonel medya araçlarından birisi ve en eskisi konumundaki gazetelerde de kadın kimliğine atfedilen imaj diğer medya organlarından pek farklı değildir. Nitekim kadın profilinin temsili gazetelerde de magazin ve üçüncü sayfa haberleriyle sınırlı kalmakta, ekonomi ve siyaset içerikli sayfalarda güçlü ve başarılı kadın modeline pek rastlanmamaktadır. Bununla birlikte gazetelerin en arka sayfasına herhangi bir haber değeri olmadan anlamsızca yerleştirilen kadın fotomodel resimleri, kadına biçilen değeri göstermektedir (Büyükbakkal, 2007:28).

Yeni Asır gazetesi yazarlarından Seda Kaya, kadının medyadaki sunumuna ilişkin durumu şu ifadelerle özetlemektedir (yeniasir.com.tr, 2016):

“Gazetelerimizin çoğu, sayfalarında haber değeri olsun veya olmasın güzel ve çekici kadınları kullanmayı yeğler. Televizyonda da öyle. Kadınlar bedenleri sayesinde haber olurlar. Kadınların mağdur olarak yer aldıkları haberler erkeklere göre iki kat daha fazladır. Ve kadınlar haberin öznesi değil nesnesi halindedirler. Hem sürekli izlenen hem de en beğenilen program türleri arasında yer alan yerli diziler üzerine yapılan çalışmalar da, kadınların konumları ne olursa olsun genellikle aile içerisinde ve evinde gösterildiklerine dikkat çekiyor. Çalışma yaşamında yer alan kadınlar bile ev kadını ve anne nitelikleri ile ön plana çıkarılıyor. Reklamlarda da durum pek farklı değil. Temsil niteliğinde dengesizlik hemen göze çarpıyor. Kadın karakterler daha genç ve erkeklerin destekleyicisi olarak sunulurken, kadın ve erkeklere ait geleneksel kalıp yargılar dikkat çekiyor. Ayrıca erkekler reklamlarda özellikle otoriter rollerde yer alıyor ve kadınlardan daha fazla güvenilir kabul edilerek arka plan seslendirmesi yapıyor. Reklamlarda ideal bir kadın tipi var ve bu ideal kadın güzel bir kadın.”

4. Evlilik Programlarında Kadın Kimliğinin Sunumuna İlişkin İçerik Analizi

4.1. Konusu:

Kitle iletişim araçları içerisinde görsel ve işitsel nitelikleri itibarıyla en etkin konumda bulunan televizyon mecrasında, gündüz kuşağında yayınlanan evlilik programlarının kadın kimliğini hangi ölçütte kullandığına ilişkin tespitler bu analiz konusunu teşkil etmektedir.

4.2. Amacı ve Kapsamı:

Kadın kimliğinin temsiline ilişkin problemler alanlardan birisi olan medya sektöründe kadın profili genellikle belli çerçeveler dahilinde sınırlandırılmıştır. Televizyon alanı da kadın kimliğini dar kalıplara sığdıran ve niteliğini zayıflatan yayın politikalarını içermekte ve nitekim kadın profili, amacının dışında sunulmaktadır. Televizyonlarda evlilik programlarında kadın kimliğinin ele alınışını kapsayan bu çalışmada, Türkiye’deki ulusal kanallarda öne çıkan evlilik programlarının kadın kimliğini nasıl ve hangi yan etkilerle temsil ettiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

4.3. Yöntemi:

Türkiye’deki ulusal kanallarda yayınlanan evlilik programlarında kadın kimliğinin ne şekilde temsil edildiğini analiz etmek amacıyla bu çalışmada içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Ve bu doğrultuda ele alınan programlar beş günlük yayın periyodu çerçevesinde incelenmiştir.

4.4. Evreni ve Örneklemi:

Çalışmanın evrenini Türkiye’deki ulusal kanallarda yayınlanan evlilik programları oluşturmaktadır. Örneklemi ise; 2016 yılı içerisinde 23 mayıs pazartesi ve 27 mayıs cuma günleri arasındaki yayınları kapsamında değerlendirilen ATV ekranlarındaki “Esra Erol’da” , Fox TV’de sunulan “Zuhal Topal’la” ve Star TV kanalında izleyiciye sunulan “Evleneceksen Gel” adlı programlar teşkil etmektedir.

4.5. Bulgular:

Analiz kapsamında incelenen programlar gerek kurgusal formatları gerekse yayımlandıkları saat itibarıyla kadın izleyiciye hitap etmektedir. Kadın kimliğinin sunumuna ilişkin problemler bu programların hedef kitesinin de kadın izleyici olması ve kadınlar tarafından bu programlara prim tanınması ayrı bir ironi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte bu programları RTÜK’e en fazla şikayet eden de yine kadın izleyicilerdir. Kadın kimliğinin temsili noktasında özellikle kadın izleyici tarafından eleştirilen gündüz kuşağındaki evlilik programları kapsamında; analiz edilen üç televizyon programının içerik bilgileri Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Analiz Edilen Evlilik Programları

Kanal	Program	Yayın Saati	Analiz Edilen Program Sayısı
ATV	Esra Erol’da	16:20	5
FOX TV	Zuhal Topal’la	16:00	5
STAR TV	Evleneceksen Gel	13:30	5

(kaynak: medyafaresi.com)

Evlilik programlarında kadın kimliğinin temsiline ilişkin analiz çerçevesinde incelenen bu üç programın beş günlük reyting verilerine bakıldığında prime time kuşağında yayınlanan birçok diziden bile daha fazla reyting aldıkları görülmektedir. Nitekim share oranları da ortalama 20 civarı olduğu için bu evlilik programları yayınladıkları saatte her beş izleyiciden birisine hitap etmektedir. Ve üç program birden değerlendirmeye katıldığında her iki izleyiciden birisi gündüz kuşağında evlilik programı izlemektedir sonucuna rahatlıkla ulaşılmaktadır.

Tablo:2 Evlilik Programları Reyting Verileri

Kanal	Program	Tarih Aralığı	Reyting Ortalaması (Ab)	Reyting Ortalaması (Total)
ATV	Esra Erol'da	23-27 Mayıs 2016	2,86	2,58
FOX TV	Zuhal Topal'la	23-27 Mayıs 2016	3,22	1,57
STAR TV	Evlenecekse Gel	23-27 Mayıs 2016	2,81	1,41

(kaynak:medyafaresi.com)

Diğer taraftan izleyici profili de bu programların hedef kitlesinde belirleyici olmaktadır. Tablo 2'deki verilere bakıldığında Total grubuna nazaran eğitim seviyesi ve ekonomik düzeyi daha yüksek olan AB grubunun bahsi geçen evlilik konseptli programlara daha az ilgi gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Yine de her iki grup arasında önemli bir uçurum olmadığı gözlemlendiği için Türkiye'de toplumun her kesiminin gündüz kuşağında yayınlanan evlilik programlarını takip ettiği tespiti kabul edilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen evlilik programları ele alındığında kadın kimliğinin gerçeklikten uzak ve kurgusal bir bağlamda yansıtıldığı görülmüştür. Nitekim kadın kimliği bu programlarda genel olarak maddiyat düşkünü ve çeşitli kriterlerle her talibini reddeden ve bu sürecin sonucunda adeta programın ana taşlarından birisi konumuna gelen bir profille izleyiciye sunulmuştur. Öyle ki haftalarca hatta aylarca talibini bekleyen kadın adayların var olduğunu ve neredeyse her programda bir ya da bir kaç talibini geri çevirdiğini düşünürsek senaryonun parçası olan bir kadın profilinin ortaya çıkarıldığını söylemek mümkündür. Zira bu izdivaç karmaşası öyle bir hal almıştır ki incelenen her üç programda da aday konumundaki kadın ve erkeklerin birbirlerine talip olmaları durumu da yaşanmıştır. Bunun yanı sıra basit gerekçelerle taliplerini reddederek uzun süre programda kalan ve her talibini absürd sebeplerle geri çeviren kadın adayların varlığı da bu programlarda yer edinmiştir.

Yaşanan bu durumu tam anlamıyla yansıtan örneklerden birisi Esra Erol'da programında karşımıza çıkmaktadır. 24 Mayıs 2016 tarihli programda bayan adaylardan birisi olan Fatma Hanım'ın talibi olan Mehmet Bey ile yaşadığı basit sorun bu programlardaki samimiyeti de sorgular bir nitelik taşımaktadır. Mevcut olayda 52 yaşında ve ev hanımı olup Ordu – Fatsa'da ikamet etmekte olan Fatma Hanım talibi olan Mehmet Bey ile tanışıp görüşmeyi ilk başta kabul etmektedir. Mehmet Bey 60 yaşında ve emeklidir, İzmir – Urla'da yaşamaktadır. Bu çift programın konsepti doğrultusunda tanışmanın akabinde Mehmet Bey'in yaşadığı Urla ilçesine gidip iki gün vakit geçirdikten sonra program stüdyosuna gelerek son kararlarını vermek için ekran karşısına geçince Fatma Hanım şu ifadeleri kullanarak evliliğe onay vermediğini belirtmiştir. *“Ben Ordu-Fatsa'da denize sıfır bir evde yaşıyorum. Denizin olmadığı bir yerde asla yaşayamam. Mehmet Bey'de İzmir'in Urla ilçesinden geldiği için izdivaca ilk başta sıcak yaklaştım. Ancak bu iki günlük süre zarfında yaşadığı yeri görünce bu hayatın çok sade ve bana göre olmadığını düşündüm ve evi de denize uzak olduğu için ben kendisiyle evlenmeyi düşünmüyorum. Yani son kararım olumsuz yönde maalesef.”* Bu ifadelerden sonra gerek program sunucusu Esra Erol gerekse stüdyodaki konuklar şok etkisinde kalarak bir süre yorum dahi yapmadan beklemiş ve daha sonra Esra Erol şu ifadeleri kullanarak Fatma Hanım'ı eleştirmiştir. *“İnsanın sevmeye, sevilmeye, mutluluk içinde geçinmeye ihtiyacı varsa her yerde yaşar.”* Bu ifadeler mantık evliliğinin de bambaşka bir boyuta taşıdığına göstergesidir.

Dolayısıyla incelenen evlilik programlarının sadece birkaç kesiti dahi değerlendirildiğinde kadın kimliğinin, senaryonun bir aracı olarak kullanıldığını ve kullanılırken aynı zamanda farklı stereotiplere büründüğünü görmekteyiz. Zira kadın kimliği ile birlikte erkek kimliğini de farklı rollere sokan bu yapımların kurgusal bir dayanak üzerinden izleyiciye aktarılmasıyla; program yapımcıları ve kanal sahipleri için reyting yani para, aday konumundaki kadın ve erkekler için ise sosyal medya fenomeni olma beklentisi ortaya çıkmaktadır. Bu programlara konuk olarak katılıp daha sonra dizi ve müzik sektörüne geçiş yapan rol modelleri düşünürsek ekranlardaki evlilik programlarının ünlü olma beklentisine giren kişiler için bir basamak niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

Bu tespiti doğrulayan bir örneğe, Esra Erol'da programı ile aylardır ekranlarda yer edinen Ezgi ve Umut çifti ile varabiliriz. Bu çiftin program içeriğinde ön plana çıkması 2016 yılının Nisan ayı itibariyledir ve halen daha bu çift, programda taliplerini beklemeye devam etmekte ve ironik bir biçimde esasen de birbirlerini sevmektedir. Nitekim hemen her programda Ezgi ve Umut çifti mutlaka bir şekilde öne çıkarılmakta ve gerek kişisel olarak gerekse ailelerinin de telefon bağlantısıyla olaya dahil olmasıyla bu çiftin uzayan aşk hikayesi izleyiciyle buluşturulmaktadır. 25 Mayıs 2016 tarihli programda konuklardan Deniz Hanım'ın 19 yaşındaki Ezgi'ye yönelttiği “ *Sen başka birini kafanda düşünüyorsan (Burada Umut'u kastediyor) neden halen daha taliplerini bekliyorsun*” sorusu esasen programın kurgusal formatını gün yüzüne çıkaran bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Canlı yayın esnasında sarf edilen bu sözlere o an itibariyle müdahale edilemediği ve bant yayın olmadığı için montajla da kesilemediği için sahte izdivaç beklentilerinin olduğu bir nevi kanıtlanmıştır. 19 yaşındaki üniversite öğrencisi bir genç kızın o stüdyoda koca arama derdine düşmesi zaten başlı başına bir senaryo içeriğidir. Burada kadın kimliği değersizleştirilmekte ve özellikle genç jenerasyon şöhret dünyasının sahte ışılılarıyla uyutulmaktadır. İzleyicilerin bu programlara prim vermesi ve gerçekmiş gibi değerlendirmesi bu senaryoların hızla çoğalmasına zemin hazırlamaktadır.

Öte yandan bu tarz programlarda her kesimden kadın adaylar ekran önüne çıkarılarak adeta şaklaban yerine konulmakta ve kötü bir sese sahip olmasına rağmen zorla şarkı söyletilip dans ettirilerek adeta alaya alınmaktadır. Bu örneği de Evleneceksen Gel adlı programda sıkça görmek mümkündür. 24 Mayıs 2016 tarihli programda haftalardır talip bekleyen adaylardan 47 yaşındaki Perihan Hanım önceki programlarda olduğu gibi yeni gelen talibine şarkı söylemiş ve stüdyoda dans etmiştir. Talibi olan İkrâm Bey ise Perihan Hanım'ı etkilemek için elinde bir peruk ile gelerek bu peruğu Perihan Hanım'a hediye etmek istemiştir. Bu çift arasında geçen diyalog bariz bir biçimde kurgusal bir sahne olduğunu göstermektedir. Öyle ki İkrâm Bey'in tüm jestlerine rağmen Perihan Hanım; “*Beni seviyorsan bunu boğaz köprüsü altında bir tekne ile geçip pankart yazısıyla belli etmelisin ve beni iyi bir akşam yemeğine götürmelisin*” diyerek yeni bir gerçekçe ile talibini yollayarak bir süre daha stüdyoda yer almayı ve ekranlara çıkmayı sürdürmeyi amaçlamıştır. Bu noktada da kadın profili “ukala ve kibirli” bir model şeklinde aktarılarak kadın kimliğinin tahririne yol açmıştır.

Bir başka örnek ise kadın kimliğini maddiyat düşkünü bir yapıyla sunan o gün ki içeriğiyle Zuhâl Topal'la adlı programda yaşanmıştır. Bu izdivaç programında adaylardan Sevgi Hanım her talibini art arda reddetmektedir. Koca adayı olarak en önemli kriteri maddi noktada varlıklı olması durumudur ve izdivaç hadisesine mantıksal olarak yaklaşan bir bayan olarak kabul edilmektedir. Ancak 25 Mayıs 2016 tarihli programda bu durum üzerine büyük tartışmalar yaşanmış ve Sevgi Hanım'ın eski taliplerinden Birkan Bey bu durumun yapmacık olduğunu ve Sevgi Hanım'ın adeta rol yaptığını ima etmiştir. Zira Sevgi Hanım kendi kriteri ile çelişerek maddi gücü çok iyi olan ve nasıl bir hayat istiyorsan sana sunarım diyen taliplerini de sürekli reddedince karmaşık bir durum ortaya çıkmış ve kadın kimliğine nitelik noktasında zarar veren bu durum neticesinde esas hedefin programın kurgusal işleyişine ayak uydurmak olduğu anlaşılmıştır.

Gündüz kuşağında ekrana gelen bu izdivaç programlarının büyük oranda senaryodan ibaret olduğu artık izleyici tarafından da anlaşılmasına rağmen reytinglerde halen daha üst sıralarda yer alması ve kanalların bu programları yayından kaldırmaması RTÜK'ü harekete geçirmiş ve bu programlarda kurgu ile birlikte kadın ve erkek cinslerini rahatsız edici tavırların yer alması ceza sürecini hazırlamıştır. Bu durumla ilgili Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Başkanı Prof. Dr. İlhan Yerlikaya şu ifadeleri kullanmıştır: (www.aa.com.tr)

“Özellikle evlilik programları çığırından çıktı. Buralarda çok kötü şeyler oluyor. Ağzımıza alamayacağımız sözler söyleniyor. Evlilik programlarındaki o sözlerin bazılarını ben burada söylesem ve bunlar televizyonda yayınlansa RTÜK olarak o kanala kapatma cezası vermemiz gerekir. Bu süreç ile ilgili bir taslak hazırlığı yapılıyor ve bu taslak yakın zamanda Meclis gündemine getirilecektir” diyerek bu programlara ve yayıncı kuruluşlara doğrudan yetkili kurum tarafından önemli bir gözdağı verilmiştir.

Bununla birlikte evlilik programlarının kurgusal bir format üzerine kurulu olduğunu kanıtlayan ifadelerin ortaya çıkmasıyla bu tarz programlarının nitelik ölçütü de önemli bir sekteye uğramıştır. Bu yapıyı deşifre eden açıklamaları, daha önce izdivaç programlarında danışman görevi almış olan Psikolog Kaan Özdemir, Nokta Dergisinden Armağan Çağlayan'a şu ifadelerle anlatmıştır (www.mynet.com).

“Tabi kimileri oradan maaş alıyor, yorum yapanlardan maaş alanlar var. Oturan kızların ve erkeklerin bazıları oyuncu. Dolayısıyla para için gelenler var. Kurgu olduğu için hangileri gerçek hangileri kurgu bilemiyoruz. Oradaki figürler kurgusal ve gerçeklikle ilgisi olmayan şeyler. Çok farklı tipler çıkabiliyor oraya. Dolayısıyla çocukların bilinçaltı ona göre şekillenebileceği için bunların altında evlilikle ilgili, evliliğin nasıl olması gerektiğiyle ilgili uzun vadede ciddi problemler olabiliyor. Dizi, film ve programlara oyuncu gönderen cast ajansları ellerinde bulundurdukları datalar sayesinde aranan role en uygun kişiyi buluyorlar ve izdivaç tarzı programlara tanınmamış, amatör düzeyde oyuncu gönderiyorlar”.

Görüldüğü üzere Türk televizyonlarında gündüz kuşağında yayın yapan izdivaç içerikli televizyon programları büyük oranda kurgusal olan bir format ile izleyiciye sunulmakta ve bu prodüksiyon yapımlarda ekran önüne çıkarılan kadın ve erkekler sadece kendilerini ve çevrelerini değil tüm toplumu kimlik bağlamında etkilemektedir. Mevcut durumda yaşanan hadiseler ve analiz verileri bu kimlik temsilinin negatif boyutta olduğunu göstermektedir.

SONUÇ:

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular neticesinde ortaya çıkan yargı; ekranlardaki sözde evlilik programlarının toplum içerisinde kadının temsilini doğrudan etkilediği gibi içeriğindeki reyting amaçlı kurgusal malzemelerle Türk toplumuna etik bakımdan da zarar vermekte olduğu gerçeğidir. Öyle ki bu tarz programlarda öne çıkarılan kadın profillerindeki giyim kuşam tercihleri toplumdaki kadın imajını zedeleyici niteliktedir. Örneğin analizi yapılan programlarda başörtülü adayların aylar boyunca ekran önünde sunulmaları onlarca erkekle “flört ettirilmesi” esasen önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum aynı şekilde diğer giyim tercihlerini seçen tüm bayanlar için de geçerlidir ve temel itibarıyla tamamen kadına zarar verilmesi durumu söz konusudur. Ayrıca bu kurgusal modeller instagram hesaplarıyla yüz binlerce takipçiye ulaşarak sosyal medyada da bu sorunlu süreci devam ettirip şöhret peşinde koşmaktadır. Kadın kimliğinin temsili noktasında verilen en büyük zararlarından birisi bu programların imaj noktasında toplumdaki tüm kadınları olumsuz bağlamda etkilemiş olmaları hususudur.

Sonuç olarak; yaşanan ve yaşanmaya devam eden bu sorunlu alan kimliksel bağlamda kadınları etkilediği gibi uzun vadede toplumun tamamına zarar vermektedir. Nitekim hızla artan boşanmaların, sokak ortasında işlenen cinayetlerin ve medya dünyasının sahte ışıltısına kapılıp evinden kaçan genç bireylerin mevcut düzeyde temelinde bu programların sunum biçimi ve içeriği vardır. Zira reyting noktasında bu içerikteki programların önemli oranda izlenmeye devam ettiği gerçeği değerlendirildiğinde toplum üzerindeki bariz etkisinin var olduğu ve bu etkinin gerek psikolojik gerekse sosyolojik düzeyde bireyleri yönlendirebildiği kabul edilmektedir. Ortaya çıkan mevcut tespit şu ki; bu programlarda kadın ve erkek kimliğini temsil eden profiller, takındıkları tavır ve davranışları sebebiyle topluma ciddi düzeyde kötü örnek olmaktadır ve müdahale edilmediği müddetçe bu temsil durumu sürdürülmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA:

ALKAN, T. (1981). “Kadın – Erkek Eşitsizliği Sorunu”. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

AKTAŞ, G. (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt:30 Sayı:1

AYDIN, S. (1998). “Kimlik Sorunu: Ulusalçılık Türk Kimliği”. Öteki Matbaası.

BEK, M, BİNARK, M. (2000). “Medya ve Cinsiyetçilik”. Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

BORA, A. (2005). “Kadınların Sınıfı”. İstanbul: İletişim Yayınları.

BUSSEY, K, BANDURA, A. (1999). “Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation”. Psychological Review. 106.

BÜYÜKBAKKAL, C. (2007). “Medyada Kadın Olgusu”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Sayı:28

CONNEL, R. (1998). “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”. Ayrıntı Yayınları.

ÇELENK, S. (2010). “Televizyon Haberciliğinde Etik: Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”. Ankara: Fersa Matbaacılık.

ELİUZ, Ü. (2011). “Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak”. Turkish Studies International Periodical For the Languages. Literature and History of Turkish Volume 6/3.

ERSOY, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği: Malatya Örneği”. Fıray Üniversitesi SBE Dergisi. 19/2

FİDAN, A. (2009) “Sözleşme ve Evlilik Esneklikleri: Bilgi Ötesi (cybersapience) Toplumunda Sözleşme ve Evlilik Esneklikleri, <https://www.timeturk.com/tr/makale/dr-ahmet-fidan/sozlesme-ve-evlilik-esneklikleri.html> Erişim Tarihi: 10.05.2018

FİDAN, F. (2000). “Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu”. Bilgi Dergisi (2). Sayı:1

GÜVENÇ, B. (1993). “Türk Kimliği” Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAYPAKOĞLU, S. (2004). “Toplumsal Cinsiyet ve İletişim”. İstanbul: Naos Yayınları.

LORBER, J. 1994). “Pradoxes of Gender”. Yale University Press.

MALİN, T, BİRCH, A. (1998). “Introductory Psychology. London: Macmillan.

METİN, A. (2011). “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”. Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi 2(1).

MORA, N. (2005). “Kitle İletişim Araçlarında Yeniden Üretilen Cinsiyetçilik ve Toplumda Yansıması”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:2 Sayı:1

MUSTAFAOĞLU, S. (2006). “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadının Statüsüne Yönelik Bir Araştırma”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi.

NOPPE, İ. (2010) “Gender Role Development: The Development of Gender.

OUTWAİTE, W. (2008). “Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü”. İstanbul: İletişim Yayınları.

SABUNCUOĞLU, A. (2006). “Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet”. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

SERİM, Ö. (2007). “Türk Televizyon Tarihi 1952-2006”. İstanbul: Epsilon Yayınları.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2008). “Çocuk Programları ve Bu Programlarda Yayımlanan Reklamların İçerik Analizi Araştırması. İstanbul.

TEMEL, H, KORKMAZ, T. (2009). “Reklamlarda Kadının Temsil Biçimleri”. Medya ve Kültür. İstanbul: Urban Yayınevi.

TOLAN, B. (1991). “Aile, Cinsiyet ve Roller”. Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Cilt:1

YILDIRIM, V, KARAHİSAR, T. (2013). “Ulusal Televizyon Kanallarında Görsel İşitsel Obje Olarak Kadın”. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Cilt:2 Sayı:2

YILDIZ, S. (2007). “Milli Folklor: Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği”. Yıl:19 Sayı:74

YURDİGÜL, Y. (2007). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Ulusal Kimlik Olgusu ve Ulusal Kimliğin Televizyon Haberlerinde Sunumu. Doktora Tezi. İstanbul.

İnternet Kaynakları:

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/rtuk-baskani-/517280> Erişim Tarihi: 20.05.2018

<http://www.medyafaresi.com> Erişim Tarihi: 12.05.2018

<http://www.mynet.com/magazin/detay/magazin/lutfu-kaan-ozdemir-evlilik-programlari-tamamen-kurgu/69969/> Erişim Tarihi: 15.05.2018

http://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/seda_kaya_guler/2014/03/05/medyada-kadinin-temsili Erişim Tarihi: 23.05.2018

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	"Çocuklar! Toprakta Sanat Var" Adlı Projenin Çocuğun Görsel Ve Plastik Dil Gelişimi Yönündeki Çıktıları	
Corresponding Author	Dr. Research Assistant Ceylan SEBİK Ondokuz Mayıs University, Faculty of Fine Arts, İlkadım Campus - Samsun. ceylansbk@hotmail.com	
Submission Date Admission Date	18/11/2018 / 10/10/2018	
How to Cite	SEBİK, C. (2018). Outcomes Of The Project Named "Children! There Is Art In The Soil" In Terms Of Children's Visual And Plastic Language Development. Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 640-653	

ORCID NO:
0000-0001-2345-6789

Outcomes Of The Project Named "Children! There Is Art In The Soil" In Terms Of Children's Visual And Plastic Language Development

Dr. Research Assistant Ceylan SEBİK
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Fine Arts - Samsun.

ABSTRACT

The Project Named "Children! There Is Art in The Soil" was carried out under the call of Tübitak (Scientific and Technological Research Council of Turkey) 4004 Nature Education and Science Schools. The target group of the project consists of 18 persons, 9 of whom are girls and 9 boys, who are in need of protection between the ages of 08-12, within the Ministry of Family and Social Policies. The project, which was carried out for 7 days in a single camp period, was composed of programmed educational activities within the scope of art education and nature school based on outdoor education (AHE). The reflection of the project in the artistic layer was tried to be analyzed with pre-painting and post-painting activities. For this purpose, the children drew pictures under the supervision of their painting teachers as pre-painting on the first day and post-painting on the last day of the project.

The outcomes of the project which has been worked based on outdoor education (AHE) with respect to children's visual and plastic language development were discussed. Activity outcomes (The first painting and the last painting works named "Children! There Is Art In The Soil") obtained from the study were analyzed by three experts by using analysis methods in children's drawings. Differences in color perception were observed in accordance with the findings obtained in this direction. In the first painting study, the colors used in single and black color density were found to be replaced by color diversities in the last painting study. In the same category, the intensive use of rigid contour lines was found to be abandoned. Depending on AHE-based art education, trends and changes in location-figure analysis were identified. The relations between the figures forming in the paintings changed in parallel with their peer relations. In this respect, the only figures emphasizing the expression of loneliness present in many children's pre- paintings were replaced by community figures, and the disproportion between bigness and smallness became more balanced.

As a result, it was found that the project showed positive development and change towards visual and plastic language development in children. Based on data from all activity processes, it can be said that AHE-based art education creates meaningful changes in the participants' creative power of expression and thought world in the context of perceiving the world they live in and developing peer relations.

Key Words: Art education, Nature education and science school, Visual and plastic language.

ÖZ

Bu araştırmaya konu olan Çocuklar! Toprakta Sanat Var adlı proje Tübitak 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları çağrısı kapsamında yürütülmüştür. Projenin hedef kitesini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki sevgi evlerinde bulunan (08-12 yaşlarındaki, 9 kız – 9 erkek) 18 çocuktan oluşmaktadır. Tek kamp döneminde 7 gün süresince gerçekleştirilen proje, Açık Havada Eğitim (AHE) temelli sanat eğitimi ve doğa okulu çerçevesinde programlanmış eğitim etkinliklerinden oluşturulmuştur.

Nitel araştırma deseniyle çalışılan araştırmanın betimsel analiz kategorilerinden biri Çocuklardaki Görsel ve Plastik Dilin Gelişimine İlişkin Çıktılar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda projenin sanatsal tabakadaki yansıması ön-resim ve son-resim etkinlikleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Projenin ilk ve son günü resim öğretmenleri gözetiminde “Çocuklar Toprakta Sanat Var” adlı resim çalışmaları yaptırılmıştır. Belirlenen kategori bağlamında elde edilen resimler üç uzman tarafından, çocuk resimlerinde çözümlenme yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan bulgular uyarınca; özellikle çocuklardaki renk algısında anlamlı farklar gözlenmiştir. İlk resim çalışmasında tek çeşit ve siyah yoğunluğunda kullanılan renklerin, son resim çalışmasında yerini renk çeşitlemesine bıraktığı görülmüştür. Yine aynı kategoride sert kontör çizgilerinin terk edilmiş olduğu saptanmıştır. AHE temelli sanat eğitimine bağlı olarak mekân-figür ilişkisinin kurgulandığı çizimlerde değişimler olduğu saptanmıştır. Resimlerde yer alan figürlerde akran ilişkileriyle paralel şekilde değişimler belirlenmiştir. Birçok çocuğun ön resminde mevcut olan yalnızlık ifadesini vurgulayan tek figürlerin yerini topluluk figürleri alırken, büyüklük küçüklük arasındaki orantısızlık daha dengeli hale gelmiştir.

Sonuç olarak projenin çocuklarda görsel ve plastik dil gelişimi yönünde olumlu katkılar sağladığı saptanmıştır. Tüm etkinlik süreci verilerinden yola çıkarak; çocukların gerek yaşadıkları dünyayı algılamaları, gerekse de akran ilişkileri geliştirmeleri bağlamında AHE temelli sanat eğitiminin çocukların görsel ve plastik dil gelişimini desteklerken, yaratıcı ifade gücü ve düşün dünyalarında olumlu yönde değişiklikler oluşturduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi, Doğa eğitimi ve bilim okulu, görsel ve plastik dil.

GİRİŞ

Sanat insanoğlunun toplulaşma sürecinde; gerek görsel, gerek işitsel ve gerekse de bedensel ifadeyi en doğal yolla yapılandırarak; insandan insana, insandan doğaya ve doğadan insana doğru kurulan insanlığın ortak iletişim dilini oluşturmuştur. Bu bağlamda sanatsal bir temsilde resim, çocuğun kavramlarını yalnızca kendisinin nitelediği sessiz bir iletişim aracıdır. Çocuklar resim yoluyla kurdukları iletişimde benlik örüntülerinin yanı sıra soyut algılarına yönelik izleklerini de paylaşmaktadırlar. Yavuzer'e (2018, s. 12) göre resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük önem taşımaktadır.

Dünya eksenli kronolojik skalayı takip ettiğimizde, çocuk resimlerinin önem arz etmesi Sanayi Devrimiyle başlamaktadır. O dönemlerde meyvesini vermeye başlayan araştırmalar çocuk resimlerinin duygusal ve bilişsel boyutlarına işaret etmektedir. Çocuk resimlerini araştırmalarına konu edinen Löwenfeld (1939) çocukların çizgisel gelişim evrelerinin onun bir bütün olan çok yönlü gelişimleriyle birleştiğine, ayrıca sanat yoluyla bireyin kendini ifade etmesinin sağlıklı bir duygusal gelişimi de beraberinde getireceğine inanmıştır (San 1979, Kırıçoğlu 2005, s. 55).

Sanat çocuğun aktarımında katıksız yalın ifadenin vücut bulduğu en önemli kanaldır. Bu yolla çocuk, duygusal ve düşünsel aktarımını biliş boyutunda filtrelemeler yapmadan gerçekleştirir. Yavuzer'e (2018, s.11) göre kendiliğinden yapılan resimler iç dünyaları yansıtıyor olmaları nedeniyle iyi analiz edildiklerinde çocukları ve onların gelişimlerini bize ayrıntıyla yansıtırlar. Dolayısıyla çocuğun dünyasına ilişkin sağlam bilgi edinmenin ön koşulu da planlanan sanat eğitiminin özgün bir atmosferde gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Sanat kanalıyla çocuk ve çevresi, özellikle kültürel çevresi arasındaki etkileşim ve iletişim daha güçlü ve anlaşılır olabilmektedir (Savaş, 2014, s. 8).

Tutum, motivasyon ve katılıma teşvik ile çevreyle duygusal bir bağ oluşturarak edinilen öğrenmeleri içeren öğretim modelleri eş zamanlı olarak duyuşsal öğrenmeleri de işaret etmektedir. Geleneksel yaklaşımda, öğretmen ders anlatırken çocukların hiç kıpırdamadan sessizce kendisini dinlemesini beklemektedir. Oysa doğası böyle bir duruma uygun olmayan çocuk hareket etmek, beş duyusu ve tüm bedeni ile algılamak, dinlemekten çok aktif olarak katılmak ister (Kuyumcu, 2004, s. 267). Açık Havada Eğitim (AHE) yaklaşımının da öngördüğü bu içerikte, içedönük çocuk görsel ve plastik dil kullanmada artan enstrümanları sayesinde süreci bir oyuna dönüştürebilecektir. Çocuk çevresiyle olan bütün yaşantılarını resimleriyle dile getirir. Bu bağlamda çocuk resmi doğrudan deneyime dayandığı için ussal soyutlamaya da bir fırsat olarak görmektedir (Kırıçoğlu, 2005, s.55). Sonuç olarak dil bir araçtır ve çocuğun araçlar kutusunda ne kadar çok çeşitlilik varsa kullandığı aracın edimsel, fonksiyonel ve ereksel nitelikleri artacaktır. Bu varsayım görsel ve plastik dil için de başat bir unsurdur. Gerek somut, gerekse soyut manada çocuğun görsel belleği ne kadar çeşitlenir ve imge dünyası ne denli zenginleşirse üretimi de buna paralel olarak gelişeceği öngörülmektedir.

YÖNTEM

Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu projede durum çalışması deseninden faydalanılmıştır. Durum çalışması sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak açıklayan Merriam'a (2013,s.40) göre; "Araştırma süreci açısından durum çalışması, güncel bir olgu ile bağlam arasındaki sınırlar tam olarak belirgin değilse olguyu gerçek hayattaki bağlamıyla inceleyen ampirik bir araştırmadır." Durum çalışması katılımcı gözlemleri, derinlemesine görüşmeler ile doküman toplama yoluyla elde edilen ve analiz edilen verilerin derinlemesine ve boylamsal olarak incelenmesini içerir (Glesne, 2013, s. 13).

Nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak; etkinlik çıktıları (sanatsal ürünler), saha notları ve kamera kayıtları aracılığıyla toplanan verilerin yazınsal dökümleri yapılarak betimsel indekslere aktarılmıştır. Elde edilen verilerden: (a)Katılımcıların proje öncesi ve proje sonrası görsel ve plastik dil gelişmelerinin karşılaştırılması, (b)Katılımcıların günlükler aracılığıyla kişisel görüşlerinin belirlenmesi, (c)Katılımcıların gözlem yoluyla akran ilişkilerinin belirlenmesi, (d)Katılımcıların sanatsal üretimleri yoluyla eğitşel kazanımlarının belirlenmesi şeklindeki dört temel kategori oluşturulmuştur. Toplanan tüm veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilerek bulgular yorumlanmıştır. Analiz için Nvivo programından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada ise projenin betimsel analiz kategorilerinden biri olan *Çocuklardaki Görsel ve Plastik Dilin Gelişimine İlişkin Çıktılar* ele alınarak etraflıca tartışılmıştır. Belirlenen kategori bağlamında Çocukların görsel ve plastik dil kullanımlarında; *Bilinçaltının işlevi, Bilişsel ve Duyuşsal Arka Plan ilişkisi, Şematizm ve İdealizm kullanılması ile Çevresel Faktörlerin yansımaları* şeklinde dört kod oluşturulmuştur. Bu bulgular çerçevesinde elde edilen verilerden etkinlik çıktıları olan "Çocuklar Toprakta Sanat Var" adlı ilk resim ve son resim çalışmaları, çocuk resimlerinde çözümleme yöntemleri kullanılarak üç uzman tarafından analiz edilmiştir.

BULGULAR

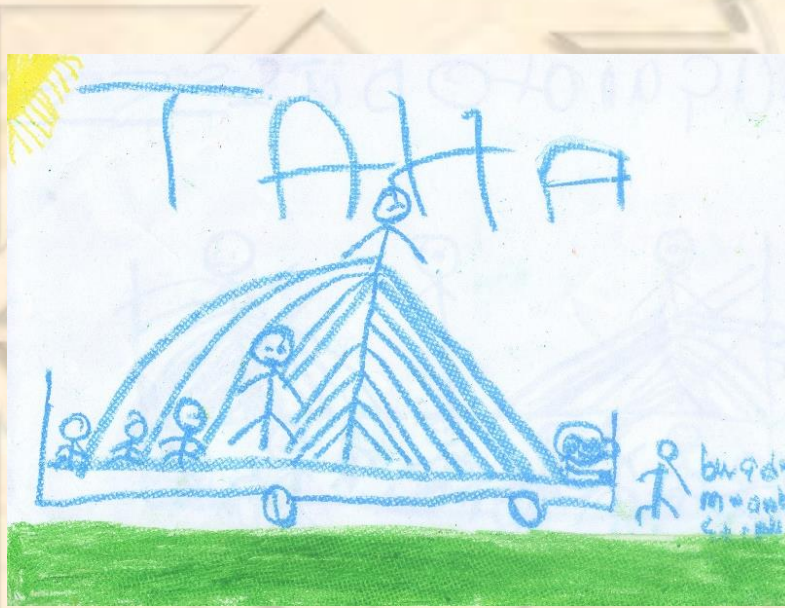
Çocukların görsel ve plastik dil kullanımları kategorisinde yer alan; bilinçaltının işlevi, bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisi, şematizm ve idealizm kullanılması ile çevresel faktörlerin yansımaları kodlarına ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

1. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Bilinçaltının İşlevi

Araştırmada Açık Havada Eğitim (AHE) temelli sanat eğitimi ve doğa okulu çerçevesinde programlanan etkinlikler sonucunda çocuğun kullandığı görsel ve plastik dilin dinamiğini oluşturan alt yapının yani bilinçaltının işlevi kodu oluşturulmuştur. Bilinç, kişinin kendisini, ailesini ve çevresini algılamasını ve anlamlandırmasını sağlayan zihinsel yetenektir. Kişisel bilinçaltı unutulmuş ve bastırılmış anıları, arzuları ve fantezileri temsil eder. Kişisel bilinçaltının daha derinlerinde kişi tarafından algılanamayan ve bilinmeyen, atalarından genetik miras olarak intikal eden kodlar ve bu kodları temsil eden arketipler bulunmaktadır (Çankırılı, 2015, s. 111).

Küçük yaşlardan itibaren kullanılagelen ve sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyası ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu bağlamda çocuğun benmerkezci bakış açısından uzaklaştığını, geniş bir çevrenin üyesi olduğunun farkına vardığını resimleri yoluyla anlayabiliriz (Yavuzer, 2018, s.18). Aksi bir durum için de yine resimler çocuğun hem soyut hem de somut manada yaşamsal çevresi hakkında ipuçları vermektedir. Kalabalık ama duygusal iletişimi kısıtlı olan bir ailede bulunan çocuğun somut yaşamsal çevresinin aksine resimlerinde kendini yalnız çizmekte olduğu görülmektedir. Bu manada “Çocuk dinamik bir olgudur. Sanat onda bir düşünme dili şeklinde yansır. Çocuk dünyayı kendi algıladığı biçimde görür ve bunu kendi ifadeleri içinde yansıtmaya çalışır (Yavuzer, 2018, s.18).” Bu durum somut karşılığı olmayan birçok unsurun çocuğun çizgisel ifadesine yansımaları mümkün kılar.

Psikologlar çocukların duygu-durum düzeyindeki sorgulamalarında resmi önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar. White vd.’ e (2004, s.210) göre sanatı çocuklar için bir değerlendirme aracı olarak kullanmanın yararlarından biri çocukların düşüncelerinin ve hislerinin sansürlenmemiş tablosunu ortaya çıkarması diğeri ise hislerini ve duygularını sözlü olarak ifade etmek istemeyen çocuklar için sözsüz bir değerlendirme yöntemi olmasıdır.

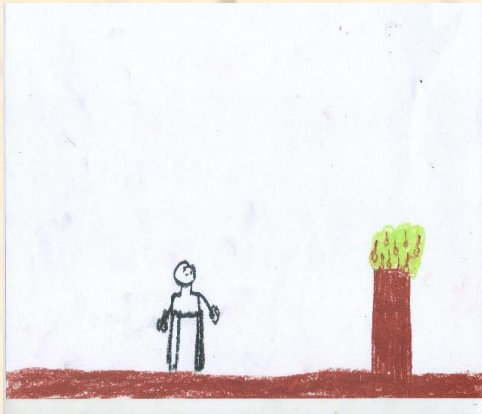
Resim.1.

Resim.1’de (12 yaş) çocuğun ilk resim çalışmasına yer verilmiştir. Resme çocuğun sanatsal gelişimindeki yaşı baz alınarak bakıldığında, yaşını tarif eden Gerçeklik Dönemi (9-12) özelliklerine ne kadar uzak olduğu görülmektedir. Yavuzer’e (2018, s. 65) göre; bu evrede çocuk, ayrıntıya ilgi duyarken, renkleri geliş güzel seçmek yerine gerçeğe uygun bir biçimde seçmeye başlamıştır. Fakat Resim.1’e bakıldığında genellikle yüzlerin önden görünmeleriyle birlikte ifadesiz ve boyutsuz çizimleri Şema Öncesi Dönem (5-6) yaş özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Bu resimde (Resim.1) kullanılan görsel ve plastik dil, *Kusursuz Anne Arketipi ve Bağımlı Kişilik* kuramını karşılamakta olduğu öngörülmektedir. Resmin konu başlığı *Çocuklar Toprakta Sanat Var* şeklinde belirtilmesine karşın, çocuk bir anne ve eteğinde çocukları resmetmiştir. Resmin sağında kalan tek figür ise babadır. Kusursuz anne (great mother) arketipi, çocukların derin hafızalarında, ana rahmindeki geçirdiği gizli izleri temsil etmektedir. Bu izler bütün çocuklarda aynı olup kolektif bilinçaltı tarafından temsil edilmektedir. Ana rahmindeki embriyo beslenme, korunma ve sevilme yönünden anneye muhtaçtır; onunla ortak (symbiotic) bir yaşam sürdürmektedir. Doğduktan sonra da anneye bağımlılığı devam etmektedir (Çankırılı, 2015, s. 112). Annesi hayatta olmayan bir çocuğun çizdiği bu resmi aracılıyla bilinçaltı izleklerine rastlanmaktadır.

Resim.2.

Resim.2.'de 11 yaşındaki bir katılımcının çalışması yer almaktadır. Bu çalışma da yine aynı konuda yapılması istenen bir ön resim çalışmasıdır. Kullanılan görsel ve plastik dildeki *Kusursuz Anne Arketipi* bu resimde de kendini göstermektedir. Fakat Resim.1.'den farklı olarak yansımıştır. “Kusursuz anne arketipi sadece iyi anneyi temsil etmez. Beslenme, korunma ve sevilme ihtiyaçları aksadığı zaman, bebek korkuya kapılır, yaşamının tehlikede olduğunu hisseder. İhmal edilen çocukta özgüven yitimi, karanlık ve ölüm korkusu ortaya çıkar (Çankırılı, 2015, s. 113).” Resim.2.'ye bakıldığında Resim.1.'deki gibi olmasa da yine gelişimsel dönemi özelliklerinin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Resmin kurgulandığı yerin oyun parkı olmasına karşın parkın boş olması, kadının yalnız olması, yüzüne ilişkin bir belirtecin kullanılmaması, çocuğun bilinçaltındaki *ihmal edilen çocukta özgüven yitimi* şeklinde okunmaktadır. Çankırılı'ya (2015, s. 249- 250) göre ev çizimlerinde insan figürlerine yer verilmemesi, aile çizimlerinde insan figürlerinin azlığı sosyal ilişkilerde çekingenliği, kendisini ifade etmede yetersizliği ve özgüven eksikliğini anlatmaktadır.

Resim.3.

Resim.4.

Resim.5.

Resim.3., Resim.4. ve Resim.5.'e bakıldığında konu başlığının “Çocuklar” ifadesinin çizim yapan çocuklardaki yansımalarının çoğul ifadeden uzak olması dikkat çekicidir. Normal şartlarda çocukların gelişimsel özellikleri bakımından dönemdeki figür ilişkileri kurmaları beklenmektedir. “Gerçeklik dönemi çocuk çizimlerinde tek figürlü çizimlerin yerini çoklu grup çizimleri almaya başlar. Çocukla birlikte aile üyeleri ve arkadaşları da resimde boy gösterir (Çankırılı, 2015, s. 194). Fakat proje hedef kitesindeki çocukların çoğunda yalnızlık ifadesi tek figür çizimi şeklinde kendini göstermektedir. Tamamı proje başlangıcından önceki ilk resimlerinden oluşan bu çizimlerde görsel ve plastik dilin kullanımındaki renk seçiminin de ayırt edici bir faktör olduğu düşünülmektedir. “Görsel düşüncenin baskın olduğu çocuklar, çizimlerinde renk seçimi yaparken dış etkenlerin (ışık, güneş, gölge, yansıma, vb.) görüntü üzerindeki etkisini, doğal görünümü temel almaktadır. Soyut düşünen çocuklar renk seçerken duygusal davranmakta, çevresiyle olan duygusal ilişkisini yansıtacak renkleri tercih etmektedir. Bu dönemin çocuk resimlerine baktığımızda hem görüntü hem renk seçimini değerlendirerek çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimi hakkında yorum yapmamız mümkün olabilir (Çankırılı, 2015, s. 198)”.

2. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Bilişsel ve Duyuşsal Arka Plan İlişkisi

Piaget'e göre (1953) , resim yapmak çocuk için simgesel bir oyundur. Çocuğun bu oyunda ortaya koyduğu şey onun duygusal ve düşünsel yaşamıyla ilgili imgeleridir. Çocuğun uyum sağlaması gereken toplumsal, nesnel gerçekler dünyası ile çelişkileri, istekleri, sevinç ve tedirginlikleriyle bir iç dünyası vardır. Birinciyi ortak anlatım aracı olan dil ile anlatabilen çocuk ikinciyi bu dil ile anlatamayabilir. Bu nedenle çocuğun çocuk sanatı olarak adlandırılan (ki kesinlikle sanat değildir) bu ilk kendiliğinden simgesel anlatımları çevreyi, toplumu kısaca nesnel gerçekleri, benimseme ile egonun dışavurumunun bir bileşkesinden başka bir şey değildir (Kırıçoğlu, 2005, s.56). Çocuk resimlerinde çocuğun, içsel dünyası kadar temas ettiği dış dünyanın algısına ilişkin ipuçlarını da yakalamak mümkündür. Akran ilişkileri de bunlardan biridir.

Resim.6.

Resim.7.

Yine ilk resim çalışmalarından biri olan Resim.6.'da çocuk, konu başlığından bağımsız olarak projenin pilot çalışmasından bir kareyi resmetmiştir. Arkadaşlarıyla olan birlikteliğini resmeden çocuk aslında olaya sadık kalmıştır fakat çizgisel aktarımı tamamen zihinsel realizme dayanmaktadır. Uyumsuz arkadaşına karşı gösterdiği tepki surat ifadesine yanmıştır. Bu şematizmin asıl görüntüsü Resim.7.'deki gibidir. "Çocuğun iç dünyasının anlaşılması iç çatışmalarının ortaya çıkarılması onun çok yönlü gelişiminde önemli bir etmendir. Bu yöntemle çocuk resimleri çocuğun tanınmasında, gelişmesinde ve ruh sağaltımında araçsal bir işleve sahiptir (Kırışoğlu, 2005, s. 56)". Çocuğun Resim.7.'deki görüntüden yaklaşık bir ay sonra tamamen farklı bir başlık altında resim çizilmesi istenmesine karşın bu durumu realize eden bir çizim vermesi duygusal etkinin yansımaları sunmaktadır. Burada ilk karşılaşmadaki çıplak gözle çekilen fotoğrafların beyindeki imajları ve duygusal devinim sonucunda görsel ve plastik dile de yansımaktadır. Kırışoğlu'na (2014, s. 25) göre; çocuklarda gördükleri nesnelere algılamaları, edindikleri imgeleri akıllarında tutmaları, nesnelere ilişkin kavram oluşturmaları, bu imgeleri, kavramları daha sonra hatırlamaları ve sonuçta elde ettikleri bu görsel bilgileri resim düzlemine aktarmaları bir gelişim ve değişim çizgisi izler.

Resim.8.

Resim.9.

Resim.8. ve Resim.9 aynı çocuğun çizimleridir. Resim.8. ilk resim çalışması iken, Resim.9. bir hafta sonra çizdiği son resim çalışmasıdır. Bu iki resme aralarındaki farklar bağlamında bakılacak olunursa; öncelikle resme renk girmiştir ve rengi en yoğun biçimde ifade eden gökkuşağı çizimidir. Araştırmalarını renk konusunda yoğunlaştıran uzmanlar, sıcak renkleri seçen çocukların çoğunlukla sevecen, uyumlu ve işbirliğine önem veren kişiler olduklarını, buna karşın soğuk renkleri seçen çocukların ise çekingen, uyumsuz ve güçlükle kontrol edilebilen çocuklar oldukları belirtmektedir (Yavuzer, 2018, s.52). Bir diğer önemli farklılık ise figüre eklenen kıyafet, ve bedenindeki eksik parçaların tamamlanışıdır. Projenin eğitim etkinliklerinin bir yansıması olarak çocuk şapka yerine kep takmıştır.

Aslında bu resimde çocuk tamamen kendini anlatmıştır. Yavuzer'e (2018, s. 53) göre çocuğun çizdiği ve boyadığı resimler onun kavramlarının duygularının ve çevre algılarının gözlemlendiği bir kaynaktan ibaret değildir, bunların aynı zamanda yetişkinlerin çocuğu daha iyi anlayabilmesi için birer araçtır. Bu resimlerde başka bir unsur da kaybolan saydamlıktır. Çocuğun çizdiği ikinci resimle hem bilişsel hem de duyuşsal açıdan sanatsal gelişim yaşına daha yakın bir duruma geldiği söylenebilir.

Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş) çocukların tamamen sansürsüz olarak ortaya koydukları resimlerde bir takım hileler yapmaya başladıkları soyut işlem dönemine girişi de ifade etmektedir. Fakat henüz gerçeklik yani zihinsel realitenin etkisi devam etmektedir. Burada baskın olan idealizmdir. Çocuk resminde iç dünyasına ait bilgileri farkında olmadan sızdırmasına karşın söz ya da sembollerle zoraki bir iyileştirme çabasına girmektedir (Bknz. Resim.12-13.).

Resim.10.

Resim.11.

Yukarıdaki ilk resim çalışması olarak çizilen resimlerde, içinde çocuk, toprak ve sanat kelimelerinin geçtiği bir konuyu resmetmeleri istenmesine karşın çocuklar evlerini ve yine yalnızca kendilerini çizmişlerdir. Resimlerde evleri kalın ve siyah kalemle kontur çizgileri kullanarak çizmişlerdir. “Çeşitli sebeplerle travmalar yaşayan çocuklar çizimlerinde genellikle siyah renkli kalemler kullanmaktadırlar. Siyah renk simya dilinde karanlık ve kaos demektir (Çankırılı, 2015, s. 215)”. Figür detaylarına bakıldığı zaman resimlerdeki her iki çocuğun da ayakları evin aksi yönüne bakarken, yüzleri eve dönük bakmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların figürlerde kolları ve elleri çizilmemiş olmaları ortak göstergeler taşımaktadır. Burada çocuğun suçlayıcı rolde olduğu düşünülmektedir. Çankırılı'ya (2015, s. 255) göre eller kollar bacaklar ve ayaklar gibi organların eksik ya da hiç çizilmemesi çocuğun kendisine güvenmediği, ailesinden destek görmediği ve kendini değersiz güçsüz hissettiğini göstermektedir. Ayırt edici nokta ise çocukların zihinsel realitelerini idealize etme çabasında kendini göstermektedir. Resim.10. için *seviyorum* ve *kalp* işaretinin çatıda dumanın çıktığı yere yerleştirilmesi, Resim.11. için ise çıkan dumanın yıldız şeklinde yükselmesi idealize etme çabasına dayanmaktadır.

Resim.12.

Resim.13.

Resim.12. ve Resim.13. projenin son resim çalışmalarındandır. Bu resimlerde kullanılan dilin farkı renkler ve objeler dolayısıyla değiştiği açık bir şekilde görülmektedir. Öncelikle kalın kontör çizgileri kalmış olup renk kendini hissettirmektedir. Fakat kesin olan bir şey vardır ki çocuk görsel göstergelerden kurtulamamaktadır. Proje etkinlik sürecinin ardından kendilerine verilen konu başlığı yine aynı olsa da bu çocuklarda temel sorunsal ev nesnesidir. Sadece idealize etme çabası ile evin fiziki şekil değişimleri görünmektedir. Resim.12.'deki eve bakılırsa sıcak renkler kullanılmış fakat evi temsil eden en önemli öge kapı ve baca çizilmemiştir. "Kapısı olmayan bir ev dış dünyaya kapalı, kendi içine kapanmış eşi dostu olmayan bir evdir (Çankırlı, 2015,s.271)". Resim.13.'te ise ev resmin sol alt köşesine ve yarım çizilmiştir. Resimde sol alt köşeye çizilen nesnelere kolektif bilinçaltını ifade etmektedir. Her iki resmin de ilk resimlerden en önemli farkı yalnız ve boşlukta çocuk görüntüsünün kalkmaya başlamış olmasıdır.

3. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Şematizm ve İdealizm

Çocuk resimlerinde uçan kuş, yağın yağmur, düşen yaprak, tüten baca, yüzen balık gibi görsel realizmin izleri görülse de zihinsel realizm daha ağır basmaktadır. Zihinsel realizmin iki özelliği vardır: Şematizm ve idealizm. Resmi basite indirgeyerek görüntüden ziyade nicelik ve niteliği ön plana çıkarmaya şematizm diyoruz. Çizimlerinde orantıya dikkat etmeksizin önem verdiği insanı ve nesneyi daha büyük, önemsizleri daha küçük çizmesi ve detaylar ekleyerek kendince resmi güzelleştirmeye çalışması da idealizmdir (Çankırlı, 2015, s. 149).

Çocuk resimlerindeki bir objenin sembolik anlamını bulabilmemiz için birçok yönden yaklaşmamız gerekmektedir. Kuş kullanımının özgürlüğün ifadesi olabileceği gibi çocuk zihinsel realizminde şematize edilmiş nedeni kolay çizilen bir şey olması gerçeği bile yatabileceği unutulmamalıdır. Çankırlı'ya (2015, s.103-104) göre; Kuş sembolünün araştırmasında olduğu gibi, çocuk çizimlerinde görülen insan, hayvan, ağaç, çiçek, ev ve diğer objelerin sembolik anlamlarını araştırmalı, çocuğun bilinçaltında hangi sembolün (arketipin) yattığı bulunmalıdır.

Resim.14.

Resim.14.' de şematize edilmiş bir resim görmekteyiz. Bu resimde çocuk, bacası tüten renkli bir ev ile kendini, annesini, kuşları ve ağacı çizmiştir. Evin çocuk için mutluluk ifadesi taşıyan bir yer olduğunu düşündüren bu resimde idealizmden olabildiğince uzak olduğu izlenmektedir. Hiçbir güzellik endişesi taşımayan resim zihinsel realizminden nüvelerini sunmaktadır. Resimdeki çocuğun uzuvlarının olmaması, kollar ve bacaklardaki eksiklerin yanı sıra ayaklarının yerle temasının olmaması da acizlik ve aidiyet duygusundan yoksunluk ifadesi taşımakta olduğu kanısını uyandırmaktadır. Bu resmin başka bir zihinsel realizm imgesi de annesinin arkası dönük ve yine uzuvlarının olmamasıdır. Bu resimde çocuk anneyi de çaresizlik ifadesiyle simgelemiştir. Sanatçının anlattığı şey nasıl kendi günlük duygulanımları olmayıp insanlığın hissettikleri hakkındaki bildikleri ise; çocuğun da anlattıkları kendisi değil, imgelerinin, duygularının ve düşünülerinin nesnel gerçekler halinde anlatımıdır. Bir başka deyimle çocuğun anlattıkları belirli renkler ve çizgiler aracılığıyla gördüğü, bildiği, öğrendiği, yaşantısına kattığı deneyimdir (Kırıçoğlu,2005,s.64).

Çocuklar iç dünyalarının yansımasını sundukları çizimlerinde bir takım görsel mesajlar kullanmaktadırlar. Bunu özel belirti ve işaretler aracılığıyla yapan çocuklar büyüklük, abartmalı çizgiler ya da eksik bırakılan çizgiler şeklinde ortaya koymaktadırlar. Çocukları mutsuz eden, duygusal hayatlarını tehdit eden, umutlarını kemiren olumsuz aile ortamı ve çevre şartları, kendileriyle baş edebilmesi zor görünmez canavarlar gibidir. Her türlü şiddetin, cinsel taciz ve istismarın yaygın olduğu ailelerde yaşayan çocuklar ağır ruhsal travmalar yaşamaktadır. Bu çocukların çizdiği resimlerde korkunç canavarlar, şiddet uygulayan anne babayı ve bilinçaltına bastırılmış korkuyu temsil etmektedir.(Kathy Malchiodi 98,s.4, Akt: Çankırılı, 2015, s. 198)

Resim.15.

Resim.15.'de kendini gösteren mecaz anlatısı 9 yaşındaki katılımcının resminde kardeşi, kendisi ve “Dev” olarak adlandırdığı babası yer almaktadır. Yine sanatsal gelişim özelliklerine göre oldukça geride bir örnek olarak değerlendiren bu ilk resim çalışmasında çocuk babasıyla olan problemlerini onu bir dev olarak göstermesi mecaz yolunu kullanmıştır. Çocuk ebeveynini baş edebilmesi zor bir canavarlar gibi göstermektedir. Bu resimde babanın dev şeklinde çizilmesi ile oluşturulan abartı da çocuğun içsel dünyasını sunmaktadır. Oysaki bu abartılı çizimlerde çocuğun gördüğü şey yoktur, kurguladığı şey vardır. Abartılı çizimler çocuğun hayal, yargı ve duygusal tepkilerinin sembolleşmiş halleridir.

4. Görsel ve Plastik Dil Kullanmada Çevresel Faktörlerin Yansıması

Sanat eğitimi, duygusal etki faktörlerinin yaşantısal olarak içselleştirilmesi ile öğrencilerin ortaya koydukları potansiyel sayesinde, yeteneklerini açığa çıkartmakta da bir kanal görevi görmektedir. Eğitim hedefleri doğrultusunda işbirliği, dayanışma, yaratıcılığı geliştirme, problem çözme gibi davranışların geliştirilmesinde öğrenen, öğreten ve öğrenme ortamı arasındaki etkileşimin devamını sağlayacak en iyi çalışma alanlarından birisi doğadır (Priest ve Gass, 1997; Coşkun, 2005: Akt. Özen, 2010, s. 28).

Bu çalışmanın katılımcılarının parçalanmış aile bireylerinden oluşması dolayısıyla iletişimsel problemler başat durumdadır. Gerek öz benlik algısıyla çocuğun kendisiyle olan ilişkisinde gerek akranlarıyla olan ilişkilerinde gerekse de çevreyle olan ilişkilerinde psiko-sosyal düzey belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla “Çocukların dış dünyayı algılama biçimleri zihinsel ve duygusal gelişimine paralel bir gelişme izlemektedir. Bu gerçekten hareketle çocukların çizimlerini “düşünme dili” olarak adlandırabiliriz (Çankırılı, 2015, s. 145)”. Bu bağlamda düşünme dilini kullanmasıyla çocuk, bireysel ve çevresel iletişimi başlatmış bulunmaktadır.

Resim.16.

Resim.17.

Resim.16. ve 17. aynı çocuğa ait çizimlerdir. İki resim arasında bir hafta süre bulunmaktadır. Bir haftalık süre zarfında değişen temel tutumlardan biri de akran ilişkileridir. Resmi çizen bir kız çocuğudur. Proje sürecine hazırlık çalışmalarında (pilot uygulamalar) çocukların cinsiyet ve içe kapalı tutum sergiledikleri gözlenmiştir. Çocukların aynı cinste temasları kısıtlı iken farklı cinste ise sözel, işitsel ve duyuşal boyutta tüm temasları reddetme şeklinde rapor edilmiştir. Buraya kadar ki anlatıdan sonra tekrar iki resmin karşılaştırılması yapıldığında; Resim.16.'daki tek figürün yerini Resim.17.'deki iki figür almıştır. Bu figürlerin detaylarına bakılırsa Resim.16.'da kendini merkeze alan kız çocuğu Resim.17.'de iki erkek akranını simetrik bir şekilde yerleştirmiştir. İletişimsel gelişim resme dahil olan konuşma balonlarıyla ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra simetrik güneş öğesindeki gülümseme ifadesi eşitlik güdüsünün yerleşmeye başladığının göstergesi sayılabilir. Kompozisyona yerleştirilen binanın yeşil renkte olması, bacasından çıkan dumanın kalp simgesi taşıması ve zemine yerleştirdiği balıklar görsel hafızanın yansımalarını sunmaktadır.

Resim.18.

Araştırmanın en başındaki resimlere kıyasla bir son resim çalışması olan Resim.18.'de görülen biçimsel, kurgusal ve renk ilişkisi gelinen noktada olumlu yönde gelişmeyi gözler önüne sunmaktadır. Kompozisyondaki çocukların resim dilinde her şeyin yolunda gittiğini simgeleyen simetrik nesnelere, iyi ilişkileri ifade eden sıcak renkler, figürlerin kağıda yerleştirilmesinde denge en belirgin unsurlardır. Bunun yanı sıra hep tek düze hareketsiz ve donuk çizilen figürlerin yerini nesneye temas eden ayakları yere basan bir figür almıştır. Sanatsal gelişimi yaşının gerisinde olmasına rağmen, idealize etme çabası güdülmeyerek el çizmiştir. Çocukların çoğunlukla aile bireylerini resme dahil etmeyi reddettiklerinin gözlenmesine karşın Resim.18.'de çocuk kardeşini de resme dahil etmiştir ve yüzlerinin birbirine dönük olması da akran ilişkilerinde olumlu anlamda yeni tutum inşasının bir kanıtı sayılabilir.

Çocukların görsel ve plastik dil kullanımlarında; bilinçaltının işlevi, bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisi, şematizm ve idealizm kullanılması ile çevresel faktörlerin yansımaları kodlarında anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Bu bağlamda çocukların Kusursuz Anne Arketipi'ni yaşadıklarına yönelik bilinçaltı verilerine rastlanmıştır. Birçoğunun annesinin hayatta olmaması dolayısıyla küçük yaşta bu kayıplar çocukların konudan bağımsız olarak anne temasını işlemelerine sebep olarak görülmektedir. Çocukların resimlerinde içsel dünyası kadar temas ettiği dış dünyanın algısındaki gelişime ilişkin ipuçları da yakalanmıştır. Akran ilişkileri de bunlardan biridir. Çocuklar bilişsel ve duyuşsal arka plan ilişkisini, figüratif çizimlerine yansıtılmışlardır.

Çocuklardaki cinsiyet ayrımına karşın karşı cinsi onaylama konusunda hissedilir düzeyde uyum sağlama gözlenirken bu tutum resimlere de yansımıştır. İlk resim ve son resim çalışmalarına açık bir şekilde yansıyan çizgisel, figüratif ve renksel faktörlerin yanı sıra idealize etme çabasına rağmen kendini gösteren bilinçaltı izlerine de rastlanmıştır. Buradaki temel nedenin çocukların sanatsal gelişim yaşları olan Gerçeklik Dönemi'ne geç kalmış olmalarıdır. Birçoğu sanatsal gelişim olarak Şema Öncesi dönemi yansıtan yetilere sahip olduğu saptanan bu çocukların, resimlerdeki sansürlü yansımaların nedenin de bu olduğu düşünülmektedir.

Projenin bu araştırmaya konu olan kısmıyla çocukların ilk resim çalışmalarında AHE temelli bu yaklaşımla tanışmadan çizimlerinde bütünüyle çevreye ve iletişime kapalı düşün dünyalarını yansıttıkları gözlenirken, son resim çalışmalarında bunun yerini çok figürlü kompozisyon kurgusu olan resimler almıştır. Bu farklılığın meydana gelmesi için sanat eğitimsel geleneksel bir eğitim dizgesi kullanılmak suretiyle çocuğa resim yapmak anlatılmamıştır. Buradaki temel faktör çocuğun temas ettiği çevresel faktörleri değiştirmek olmuştur. AHE temelli yaklaşımda hedef, çocuğun duvarların dışına çıkarak deneyimler yoluyla öğrenmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda çocuğun geçirdiği bu yaşantısal süreçte onu zorlayarak değil gönüllü katılımıyla işbirliğine yönlendirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla çocukta bütünün bir parçası olduğu farkındalığı geliştirmesiyle başarının da bir parçası olduğu fikrini pekiştirmektedir. Böylece özellikle çocuklarda yalnızlıkla birlikte gelişen yoksunluk duygusunda fark edilir düzeyde değişiklikler görmek olasıdır.

KAYNAKÇA:

- Çankırılı, A. (2015) *Çocuk Resimlerinin Dili*. (6. Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.
- Gilbertson, K., Bates T. and McLaughlin T. (2005). *Outdoor education: methods and strategies*. United States: Library Of Congress Cataloging-In-Publication Data.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (2. Baskı). (Çev: A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kırıçoğlu, O. T. (2005). *Sanatta eğitim görmek-öğrenmek-yaratmak*. Ankara: Pegem akademi
- Kırıçoğlu, O.T. (2014). *Sanat bir serüven*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kuyumcu, N. (2004). *Yaratıcı eğitim çalışmalarında bir araç: tiyatro ve canlandırma*. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 2. 261-271.
- Özen, G. (2010). *Maceraya dayalı açık alan eğitimlerinin yönetsel beceriler üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel yayıncılık.

Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuzer, H. (2018). *Resimleriyle Çocuk*. (20. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

White, C. R., Wallace, J., & Huffman, L. C. (2004): Use of Drawings to Identify Thought Impairment Among Students with Emotional and Behavioral Disorders: An Exploratory Study”, *Journal Of The Amercan Art Theraphy Associations*, vol: 21, no: 4: 210-218.

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	The Evaluation Of Bergama/İzmir In The Context Of Sustainable City And Urban Identity	
Corresponding Author	Dr. Demet GÜLHAN İller Bankası A.Ş. İzmir Bölge Müdürlüğü, Karabağlar-İzmir, demetg2007@gmail.com	ORCID NO: 0000-0003-4087-3378
Submission Date Admission Date	18/10/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	GÜLHAN,D (2018). The Evaluation of Bergama/İzmir in the Context of Sustainable City and Urban Identity /Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Bağlamında Bergama/İzmir Örneğinin Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 654-672	

Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Bağlamında Bergama/İzmir Örneğinin Değerlendirilmesi

ABSTRACT:

Bergama has been accepted as the one of the most important cultural heritage of the World. Therefore Bergama should be sustained with its all natural and cultural values forever.

Bergama's urban identity is composed of both environmental (beautiful nature, healthy natural sources, and fertile lands) and cultural components (multilayered cultures). However this city has been under the risk of losing its historical-cultural-natural values because of uncontrolled population growth, multi-story buildings, slum buildings, lack of perseveration knowledge etc.

In this article it is attempted to investigate the sustainability of Bergama with all its natural-cultural and historical values. In this context the city was examined according to its planning decisions and buildings from Antique Period to these days. By means of this analysis it is planned to develop some suggestions for the natural and cultural sustainability of the city.

KEYWORDS: Sustainability, Urban İdentity, Bergama

ÖZ:

Bergama sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile hem Türk hem de Dünya kültürü açısından sürdürülmesi gerekli önemli bir tarih, kültür ve turizm kenti olarak kabul edilmektedir.

Güzel doğası, şifalı doğal kaynakları, pek çok ürünün yetiştirilebildiği verimli topraklarından ötürü “çevre bileşenleri” ile tarihi- kültürel değerlerinden ötürü “beşeri-kültürel çevre bileşenleri” Bergama'yı kentsel kimliğe sahip sürdürülmesi gerekli önemli yerleşim yerlerinden biri haline getirmiştir. Ancak, Bergama'nın tarihsel-kültürel-doğal değerlere sahip kentsel kimliği; kontrolsüz nüfus artışı, çok katlı ya da gecekondular niteliğindeki yapılaşmalar, antik izlerin zamanla silinmesi, mekânsal bilinç yoksunluğu gibi pek çok nedene bağlı olarak, zarar görme ya da tamamen yok olma riski taşımaktadır. Bergama'nın sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri, mekânsal planlama kararları ve bu planlamaların kent üzerindeki etkileri bu çalışma kapsamında detaylı olarak irdelenmiş olup, Bergama'nın tarihsel süreç içinde oluşan kimliğinin ortaya çıkarılarak sürdürülebilmesi amacıyla çözüm önerileri geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: / Sürdürülebilirlik, Kentsel Kimlik, Bergama

Sürdürülebilir Kent Ve Kentsel Kimlik Bağlamında Bergama/İzmir Örneğinin Değerlendirilmesi

GİRİŞ

Bergama sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri bakımından hem Türk hem de Dünya kültürü açısından sürdürülmesi gerekli önemli bir tarih, kültür ve turizm kenti olarak kabul edilmektedir. Topografya ve doğal iklimlendirmeyi en uygun şekilde kullanan şehir yapısına sahip Bergama kenti analiz edildiğinde, çok katmanlı ve çok kültürlü tarihi bir yapı görülecektir. İnsanlık tarihinin yaklaşık 8.500 yıllık geçmişini bünyesinde barındıran yerleşim; Antik dönemden günümüze dek, kurulduğu alanda yaşamını sürdürmüş ve her medeniyetin kendi kültürü doğrultusunda inşa ettiği tarihi ve kültürel değerleriyle bugünkü önemine kavuşmuştur.

İlk yerleşmelerin görüldüğü yıllardan itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Bergama'nın, güzel doğası, şifalı doğal kaynakları, nitelikleri bakımından marka olabilecek pek çok ürünün yetiştirilebildiği verimli topraklarından ötürü "çevre bileşenleri" ile tarihi-kültürel değerlerinden ötürü "beşeri-kültürel çevre bileşenleri" yerleşimi kentsel kimliğe sahip sürdürülmesi gerekli önemli kentlerden biri haline getirmiştir. Ancak, Bergama'nın tarihsel-kültürel-doğal değerlere sahip kentsel kimliği; kontrolsüz nüfus artışı, çok katlı ya da gecekondulu niteliğindeki yapılaşmalar, antik izlerin zamanla silinmesi, mekânsal bilinç yoksunluğu gibi pek çok nedene bağlı olarak, zarar görme ya da tamamen yok olma riski taşımaktadır. 2014 yılında "Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı" olarak 999'uncu UNESCO Dünya Mirası olarak kayıt altına alınan Bergama'nın sahip olduğu kültürel ve doğal mirasın korunarak sürdürülmesi hem ülkemiz hem de dünya kültürel mirasının sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizin en fazla turist ağırlayan şehirlerinden biri olan Bergama'nın tarihi, kültürel, doğal zenginliklerinin korunarak sürdürülmesi hususu bu çalışmanın ana konusu olarak belirlenmiştir. Çalışma yöntemi olarak öncelikle kentin farklı kültürel katmanlarına ait basılı ve internet kaynakları üzerinden detaylı literatür taramaları yapılmış, Bergama Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ve Bergama UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Birimi ile çeşitli mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kentin kentsel kimliğinin varlığı-sürdürülebilirliği sorgulaması açısından teknik eğitim almış kişilere anketler sunulmuştur. Tüm bu çalışmalar ışığında, Bergama'nın tarihsel süreç içinde oluşan kimliğinin ortaya çıkarılarak sürdürülebilmesi amacıyla çözüm önerileri geliştirilmiş olup, bu önerilerinin sürdürülebilir kentsel kimlik sorunsalı yaşayan diğer kentlerde uygulanabilirliği tartışılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

"Kentleri sürdürülebilir kılan en temel nitelik onları barındırdıkları insan profili, kültür, tarih ve doğal karakteristikleri gibi mevcut değerleri ile koruyup gelecek nesillere iletebilme kapasiteleridir" varsayımı ile şekillenen bu makalede; ülkemiz kentlerinde yaşanan özgün kimlik noksanlığının ya da mevcut kimlik öğelerinin giderek yok olmasının nasıl önenebileceği Bergama kenti örnek alınmak kaydıyla temel araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Ekinci'nin (1992:40) de altını çizdiği üzere kentleri doğal, kültürel, tarihsel kimlikleriyle korumaya ve geliştirmeye yönelik çabalar, günümüzde artık yaşamsal bir görev haline gelmelidir.

Kentlerimizin çoğunda özgün "kentsel kimlik" öğeleri bulunmamaktadır. Önemli yatırım alanı olarak görülen kentlerimiz, kamusal aktörler, yerel ve küresel sermayenin talep ve beklentileri doğrultusunda sınırlı tanımlanmış müdahalelere maruz kalmaktadırlar. Fiziksel ve sosyo-ekonomik anlamda kentin gelişiminden sorumlu olan karar verme mekanizmalarının kentsel kimlik oluşumuna ve sürdürülebilirliğine etki edecek kararlar üretmesi, nüfus artışı, çarpık kentleşme ve yanlış planlama kararları sonucunda tarihsel yerleşimler kimliklerini giderek kaybetmektedirler.

Karadağ (2009:31-47) Park, Burgess, Mckenzie ve Sjoberg'in çalışmalarından analizler yaptığı makalesinde kentlerin doğuş ve gelişimini etkileyen ana etmenin uygun çevre koşullarının sunduğu avantajlar olduğundan bahseder. Bu avantajlar zamanla teknoloji ve sosyal örgütlenmeyi destekleyerek kentsel büyümeyi ve kent kimliğinin farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere kentsel yerleşim olgusu ve kent yerleşiminin gelişimi sürecinde etkili olan faktörler doğal çevre ve toplumsal/kültürel çevre olmak üzere ikili mekanizma olarak işlemektedirler. Doğal ve kültürel çevre koşulları arasındaki bu karşılıklı etkileşim, bireyin kendini bulunduğu ortamda (kentte) iyi hissetmesini, yerel, bölgesel ve ulusal gruplar içerisinde dengede kalmasını sağlarken sahip olduğu kültürel değerlerini de sürdürülebilir kılar (Karadağ, 2009:25).

1.1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KİMLİK

Latince “idem”(aynı) kökünden türetilen identité- identity kelimesinden gelen kimlik, toplumsal bir olgu ve mevcudiyetin temel tanımlayıcısıdır. Bir toplumda kimliğin gelişebilmesi için, diğer toplumların varlığına ihtiyaç duyulur. Kentsel kimlik de de benzer bir durum söz konusudur. Bir kente ait olan kimlikten bahsedebilmek için farklı kimliklere sahip diğer kentlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009b). Bu bağlamda kent kimliğini bir kenti başka kentlerden farklı kılan o kente ait anlam ve değerlerin toplamı olarak özetlemek mümkündür (<http://www.solencol.com/b10.htm>). Bu değerleri ölçmek ya da bütünüyle tanımlamak mümkün değildir. Çünkü kentsel kimlik; çok sayıda kavramsal koşul ve etkenin bir arada tarihsel süreç içerisinde geliştirdikleri kolektif bellekte oluşan “kentsel mekân” algılamalarıdır.

Ortaya çıkmaya başladıkları dönemden itibaren kentler, uygarlıkların geçmişten miras aldıkları tarihle, ona katılan kültürle, içinde yoğruldukları coğrafyayla biçimlenirler. Bu yüzden kentler, bu somut ortama, toplumsal hayata ve hayattaki ilişkilere ev sahipliği yaparken, diğer taraftan bu etkileşimle özelliklerini kent kimliğinden, kent profilinden ve kentin imgesinden almak suretiyle “karakteristiklerini” oluştururlar (İlgar, E.,2008:4-12).

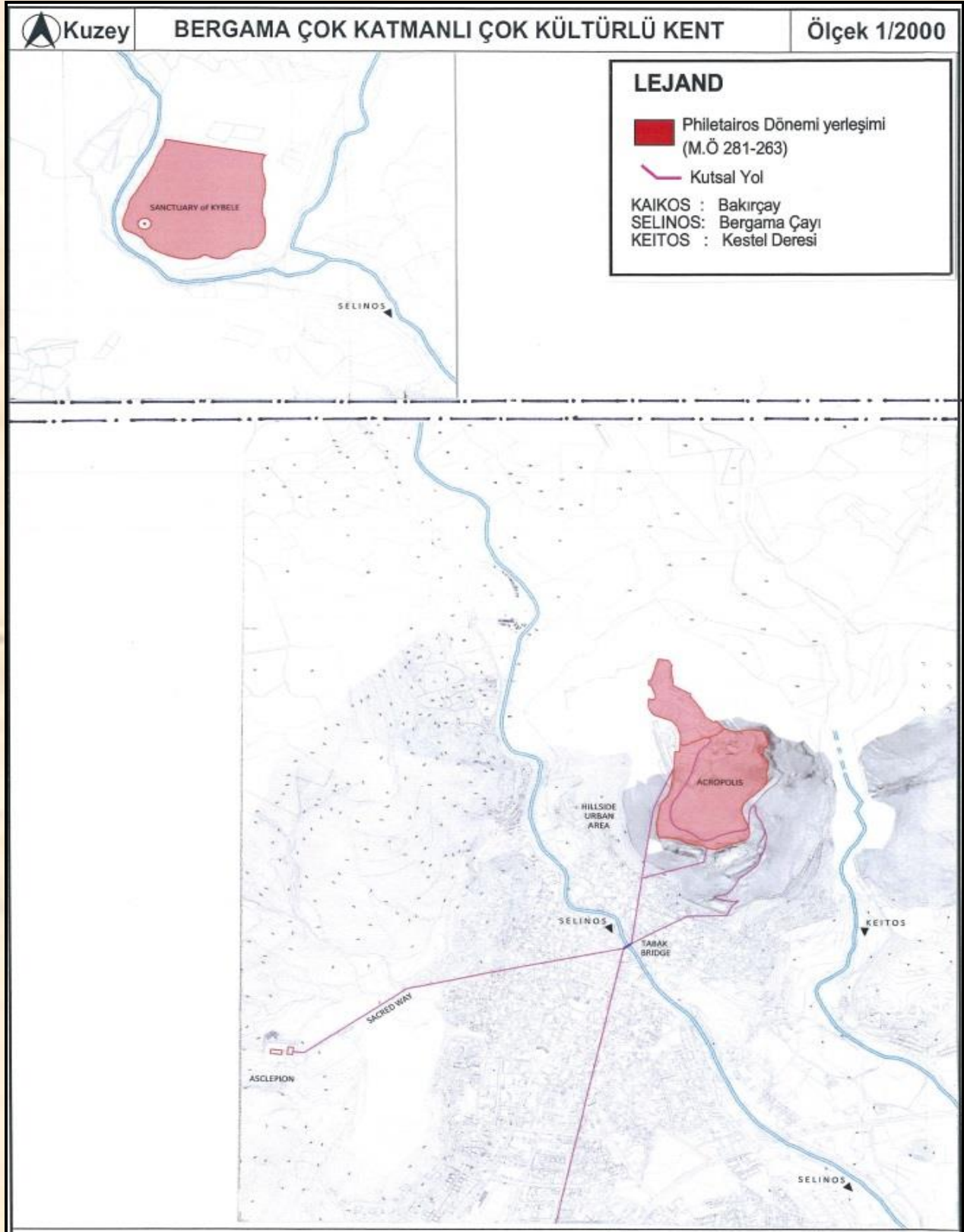
Kentlerin belli bir nüfus yoğunluğuna sahip ekonomik, sosyal ve kültürel tekâmül seviyesine ulaşmış, farklılıkları bünyesinde barındıran, teknik, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel konuları kapsayan yerleşmeler oldukları hatırlanacak olursa, bu yerleşmelerin kimliğini belirleyen öğeleri; “Çevre Bileşeni” olarak kabul edilen doğal ve insan yapısı çevre koşulları ile , “Beşeri ve Kültürel Çevre Bileşeni” olarak kabul edilen kentte yaşayan nüfus, kentleşme, mimarlık, kültürel etkinlikler ve karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkması kaçınılmazdır (Karadağ, A., ve Koçman A., 2007:3-16). Bu bağlamda, kentlere kimliğini veren öğeleri; (<http://www.solencol.com/b10.htm>)

- İyi tasarlanmış bir mekân,
- Doğa ile bütünleşmiş bir çevre,
- Korunmuş kültürel ve tarihi miras olarak özetlenmek mümkündür.

Her kentin kimliği, içinde bulunduğu kültürel yapı ve bölgeye bağlı olarak farklı değerlerin ön plana çıkması ile farklı şekillerde olmaktadır. Bir kentin bulunduğu coğrafyadan ötürü, farklı iklimsel ve fiziksel özelliklere sahip olması ya da başka bir kentin tarihi özellikleri ile ön plana çıkması o kentin kimlik elemanlarını büyük ölçüde etkiler. Buna karşın, bu kimlik biçimlenmesinde sadece fiziki faktörler değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik faktörlerde etkili olmaktadır. Kent kimliği dinamik ve sürekli gelişen bir yapı olduğundan, tarihin her döneminde, bir kent çatısı altında ortaya çıkan her sosyal yapının, sonuçta ister istemez o kentin fiziksel yapılanmasına yansımaları kaçınılmazdır (Nalkaya, S.,2006:39-43).

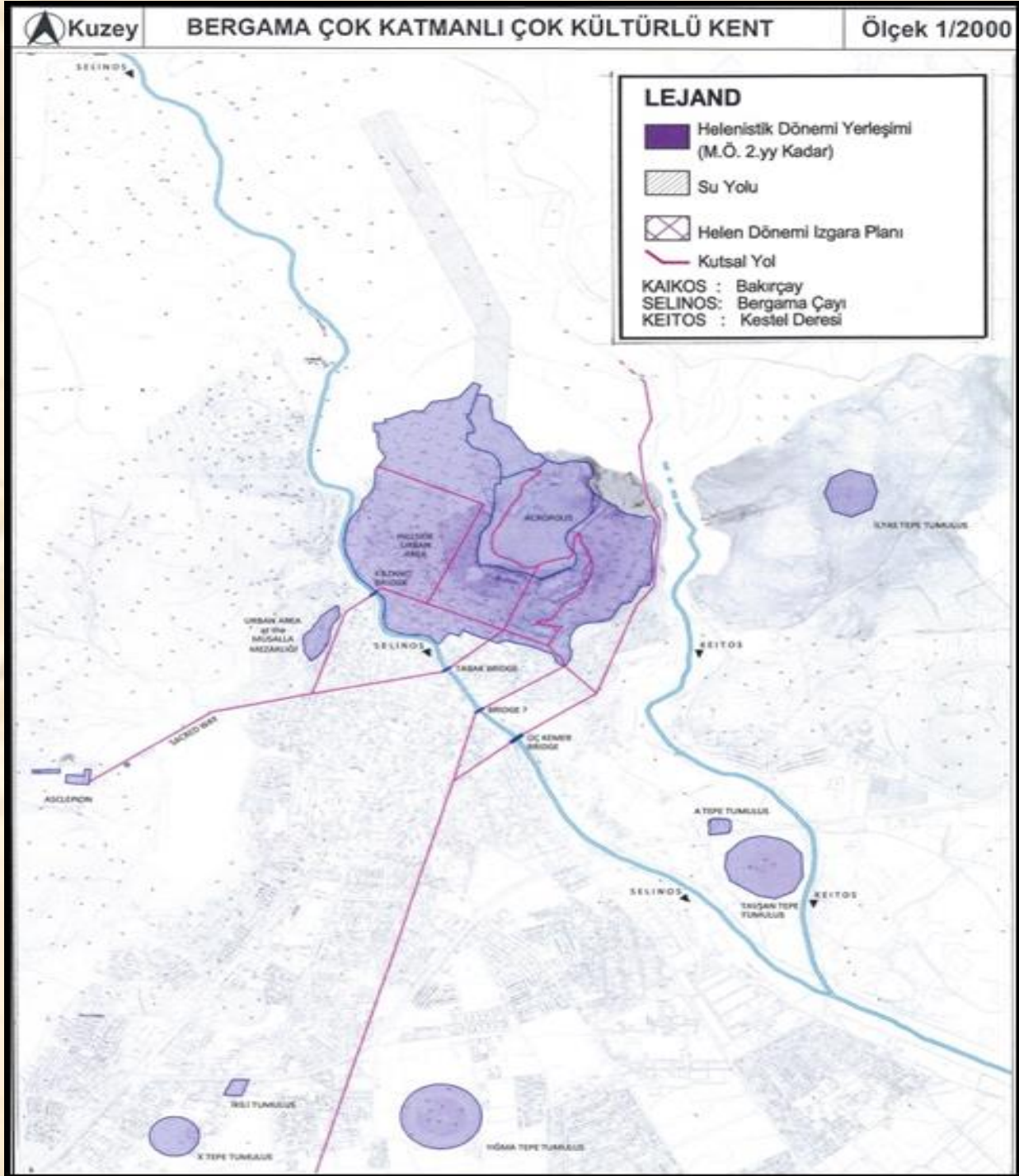
2. BERGAMA’NIN KİMLİK BİLEŞENLERİ

Bergama’nın “Çevre Bileşeni”ni belirleyen Akdeniz iklimi, kentte ve çevresinde çeşitli turizm sektörlerinin gelişmesi için uygun ortam hazırlar. Yerleşimin en önemli bitki örtüsü olan fıstık çamı ve pamuk bitkisi ise bilimsel muhafazası açısından evrensel değeri olan ilginç özellik ve güzelliklere sahip ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak bitki türleri olarak tespit edilmiştir. İklim ve bitki örtüsü Bergama’nın çevre bileşeni belirlerken, topografya ve doğal iklimlendirmeyi en uygun şekilde kullanan şehir yapısı ve olağanüstü kent mimarisi ise “Kültürel-Beşeri Çevre Bileşeni”ni oluşturur. Bergama’nın çok katmanlı “Kültürel-Beşeri Çevre Bileşeni”ni birinci katmanı milattan önce 7000’lere kadar gider. Kesin kuruluş tarihi bilinmemesine rağmen arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulara göre kent; Şekil 1 ‘de görüleceği üzere, M.Ö.7 ve 6. yüzyıllarda deniz seviyesinden yaklaşık 330 metre yükseklikte inşa edilmiş sur duvarlarının içinde kurulan küçük bir yerleşmedir (UNESCO World Heritage Center,2013:491).

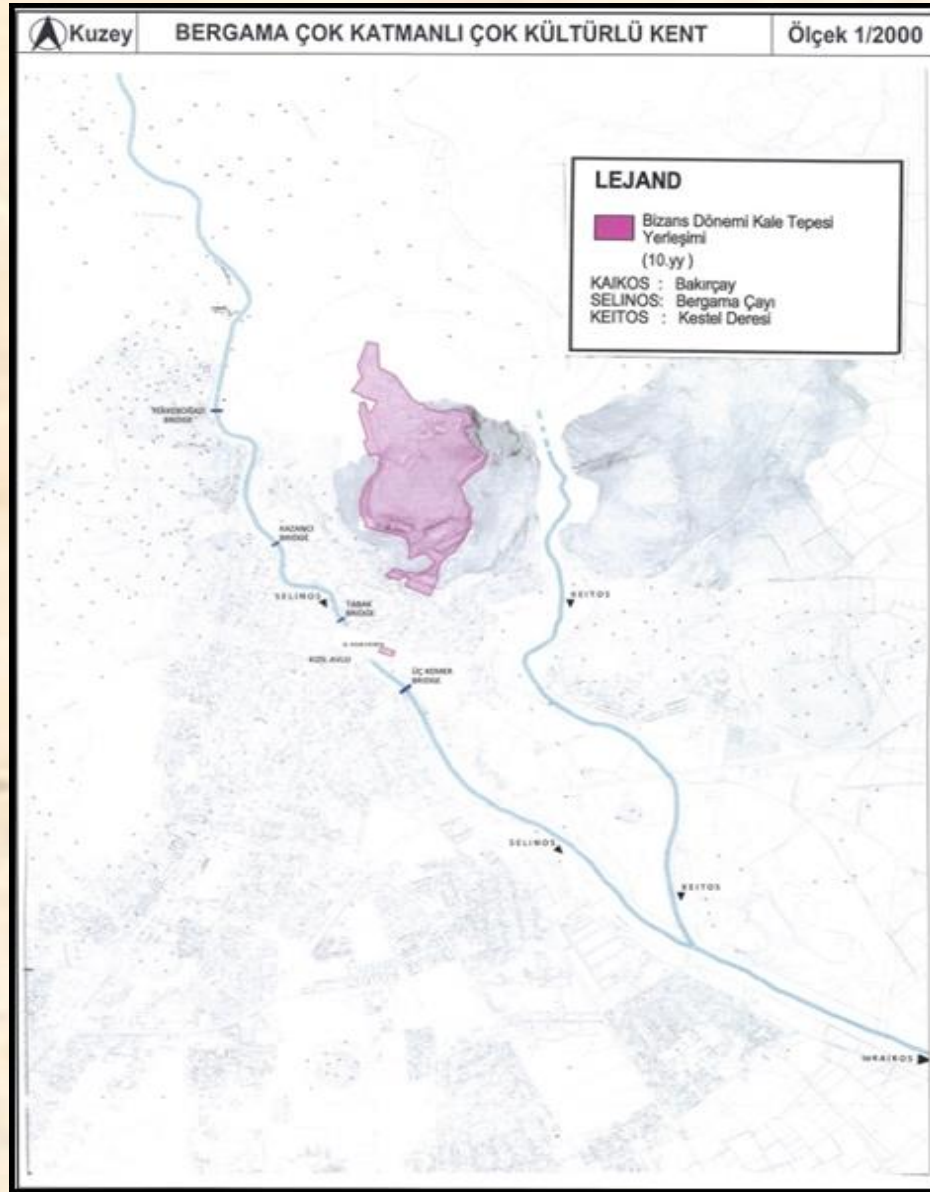

Şekil 1. Birinci Kültürel Katmanda Bergama Yerleşimi
(UNESCO World Heritage Center,2013:491)

İlk çağda sırasıyla Lidya, Frigya, Pers egemenliğinde kalan yerleşim, M.Ö. 334 yılında Makedonyalıların hükümdarlığına girmiştir. Bergama'nın ikinci kültürel katmanını oluşturan bu dönem "Helenistik Dönem" (M.Ö. 330-30) olarak adlandırılmaktadır. Helenistik Pergamon Krallığının başkenti olan antik Pergamon yerleşimi "Kale" (Akropolis) olarak adlandırılan denizden uzakta şehri ani baskınlardan korumaya elverişli andezitten, izole bir tepesi üzerinde yer almaktadır (UNESCO World Heritage Center,2013:491). Helenistik dönemde mimari açıdan en parlak zamanını yaşayan kent, Şekil 2'de görüleceği üzere dokusu açısından sur duvarları dışında kalan alanlarında izgara plana sahip tipik bir Helen kentidir.

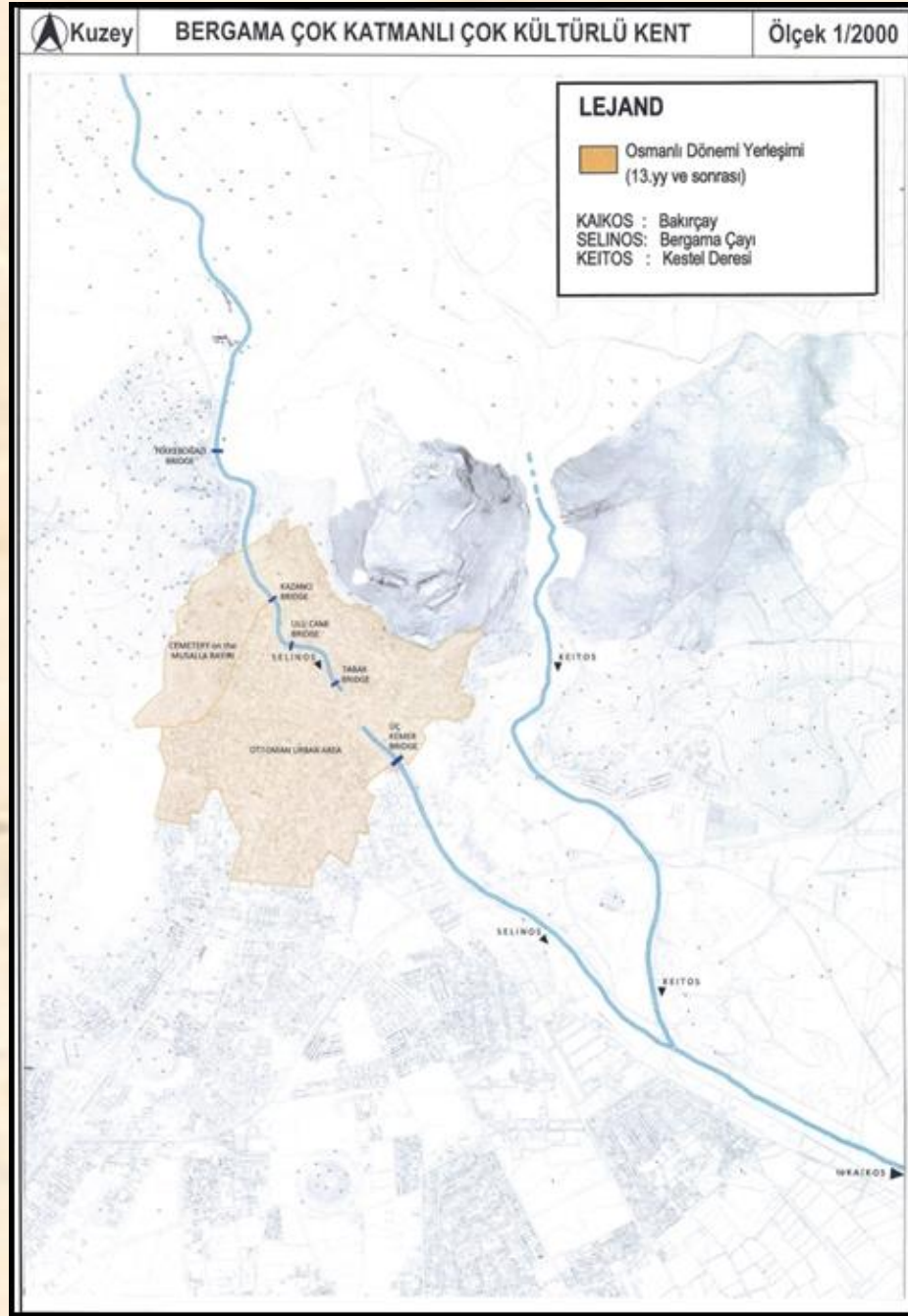
Şekil 2. Helenistik Dönem (UNESCO World Heritage Center,2013:492)

Şekil 4. Bizans Dönemi (UNESCO World Heritage Center,2013:494)

Kentin dördüncü kültürel katmanı Osmanlı Dönemine aittir. 1341'den itibaren Osmanlı egemenliğine giren kentin bu döneminde inşa edilen ve pek çoğu halen kullanılmakta olan pazaryerleri, hanlar, camiler, hamamlar ve sivil mimarlık örnekleri, kente günümüzdeki görünümünü kazandıran eserler olarak kabul edilmektedirler. Osmanlı Döneminde Roma ve Helen kent dokusu üzerinde Osmanlı kent dokusu gelişmeye başlamıştır (UNESCO World Heritage Center,2013:495). Birbiri üzerinde gelişen kent dokuları bir önceki kültürün izlerini zamanla azaltmış, kimi izler ise tamamen yok olmuştur (Gülhan, D.,2016:193).

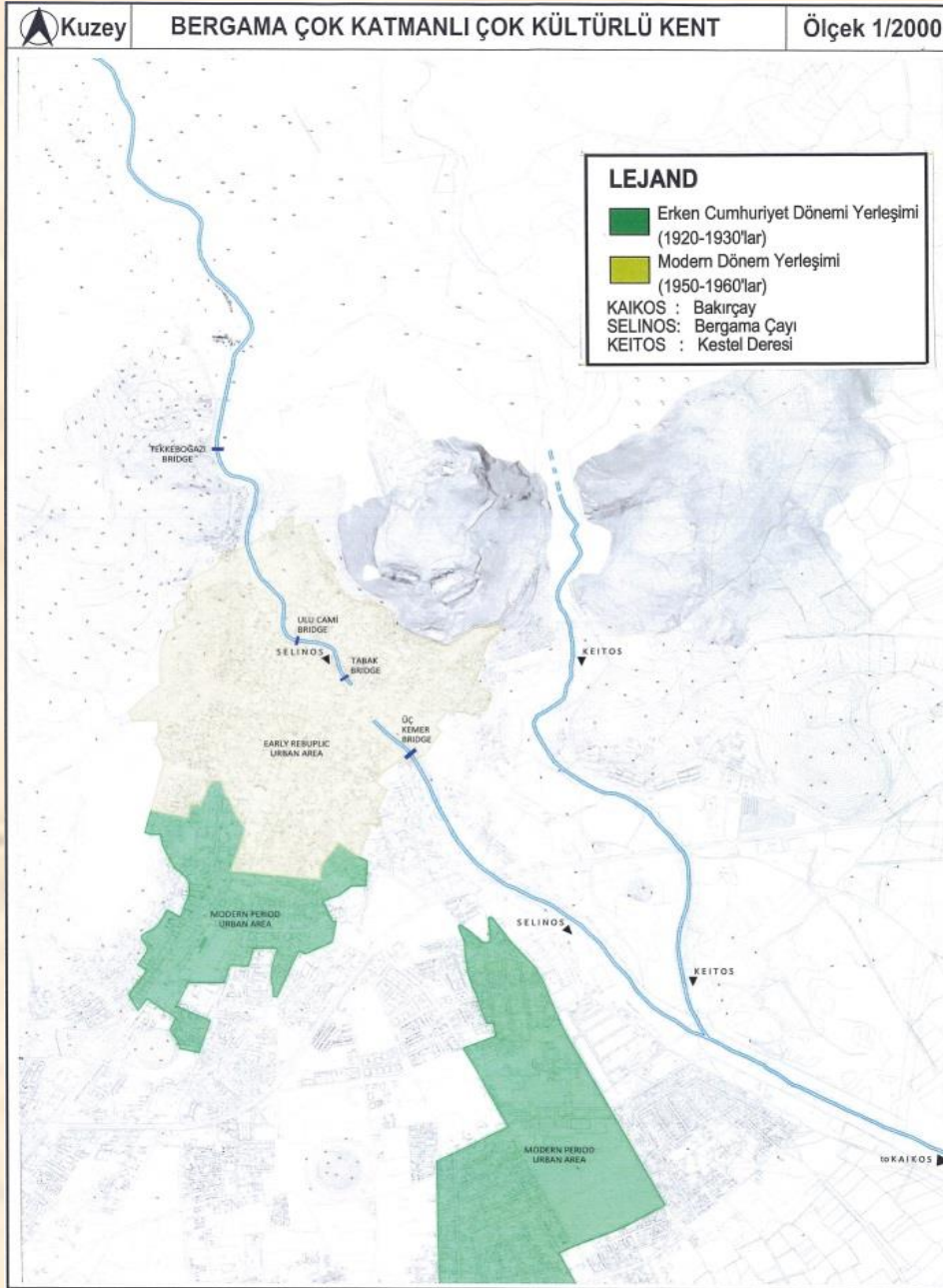
Osmanlı Döneminde Bergama, İmparatorluk örgütü birimlerine göre kaza kadılığı olarak büyümüş ve gelişmiştir (Eriş, E., 1979:43). Kale bu dönemde sığınak olarak kullanılmış, kent koruma amaçlı Akropol eteklerinden birkaç kez yukarıya çıkmış, ancak daha sonra barış ortamıyla tekrar ovaya inmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Osmanlı Dönemi (UNESCO World Heritage Center,2013:495)

19. yüzyıl sonlarında Aydın Vilayetinin İzmir Sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Bergama, 1864 yılında kaymakamlık olmuş, 1896'da ise yerleşimde belediye kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra da tarihsel ve kültürel kimliği ile dikkat çeken Bergama, Mustafa Kemal Atatürk'ün 13 Nisan 1934 tarihinde Bergama Halkevinin açılışında halka hitaben yaptığı konuşmasında; “dünyanın eşi bulunmaz asarı antikasına sahip bir yurt köyesi” olarak nitelendirilmiştir. Bergama, Cumhuriyet Döneminde İzmir'in ilçeleri arasında yerini almıştır (Şekil 6).

Uzun bir tarihsel süreçte içerisinde gelişen ve Bergama'nın kentsel kimlik oluşumunda etkin olan ve bu kültürel katmanlar ve anıtsal yapılar, yerleşimin çok katmanlı kültürel peyzaj olarak “UNESCO Dünya Mirası Listesine” dâhil olmasını sağlamıştır. Sadece ülkemizin değil, tüm dünyanın kültürel mirası olan bu değerlerin korunarak sürdürülmesi, hem ülke hem de dünya tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Şekil 6. Erken Cumhuriyet Dönemi (UNESCO World Heritage Center,2013:496)

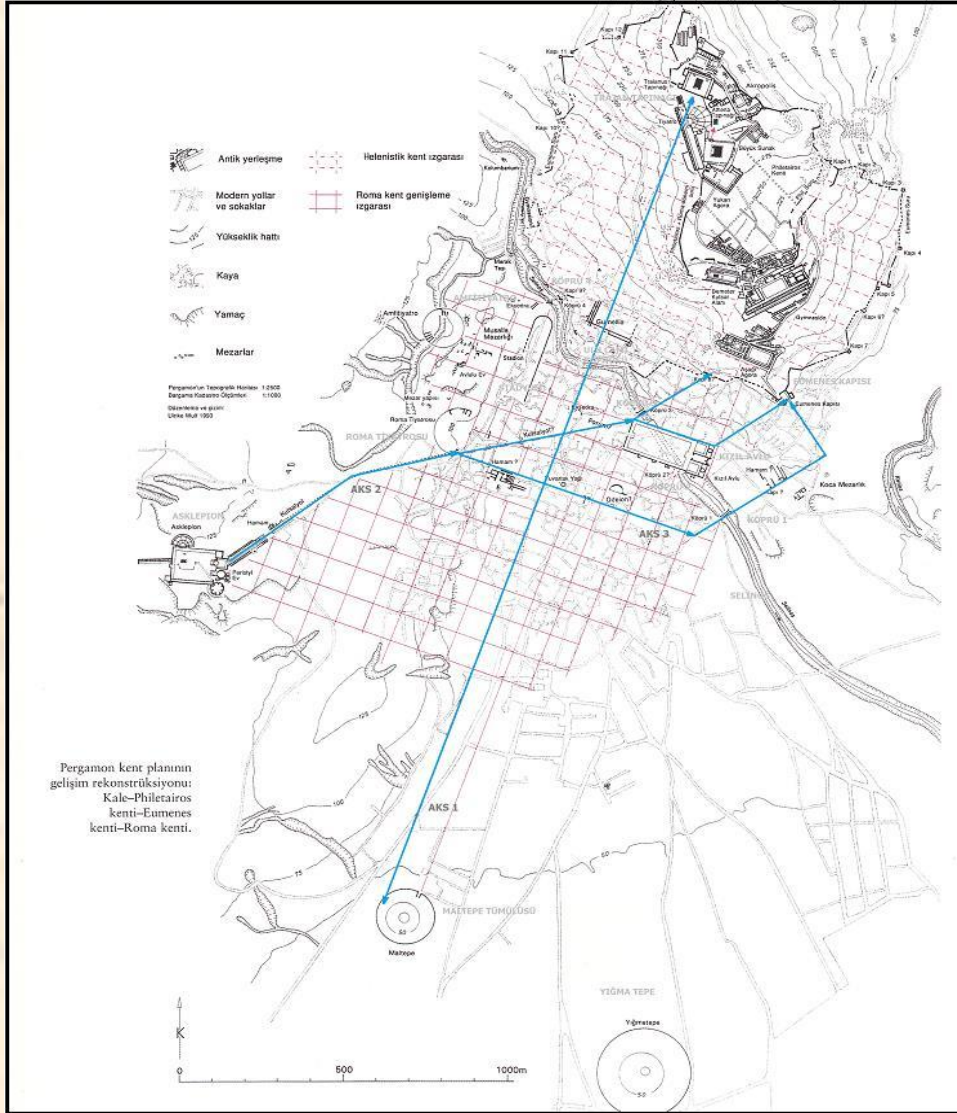
3. BERGAMA'NIN PLANLAMA DENEYİMİ VE KORUMA GEÇMİŞİ

Farklı kültürler, farklı sosyal ve idari yapılar, inançlar kentlerin yerleşim şekillerine yansiyarak kent örgütlenmesinde belirleyici rol oynarlar (Baç,S., 2012:24).Kentlerin gelişimi ve mekânsal yapılarının şekli, insan hareket alanları ve sokak konfigürasyonlarının yol açtığı güçlü yaya hareketlerinden kaynaklanan “organik” formlarda olabildiği gibi, mekânsal etkileri yoğun alanların ender olarak kullanıldığı, kamusal gücü temsil eden anıtsal yapıların ve meydanların üzerinden planlanmış “sembolik” formlarda da olmaktadır.

Sembolik tür temelde, sembol olarak ele alınan ve kamusal yapıları birbirine bağlayan ana eksenler üzerinden ifade edilmektedir. Sembolik kentlerin Anadolu'daki örneklerinden söz edilirken daha çok kentlerin Helenistik ve Roma dönemlerindeki yapısal strüktürleri tartışılmaktadır. Hippodamien yani ızgara planlı olarak tasarlanan bu kentlerde genel olarak tiyatro, meclis binası (Odeon), pazaryeri (Agora), büyük toplanma alanları (Forum), kutsal alanlar

(Tapınaklar), okullar (Gymnasion) ve stadyumlarla anıtsal kamusal yapılar birbirleriyle belirli bir düzende ızgara aks sistemi üzerine yerleştirilecek şekilde tasarlanmışlardır (Baç,S., 2012:24).

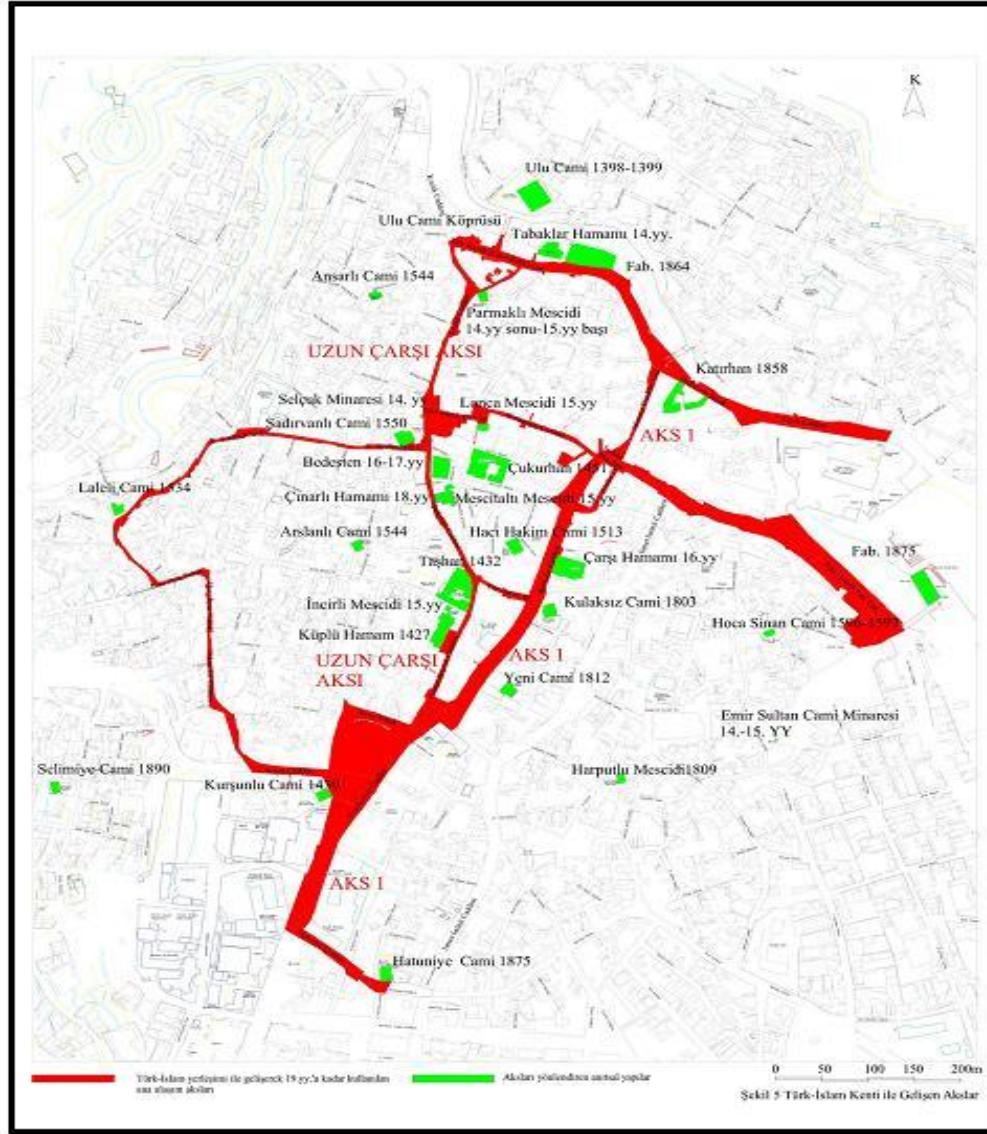
Bergama kent örgütlenmesinde hem “organik” hem de “sembolik” mekânsal yapı algılanabilmektedir. Yerleşimdeki sembolik kent örgütlenmesine ait ilk izler Akropol Tepesi, Asklepion Tapınağı ve büyüme alanı olarak planlanan Bergama Çayı'nın (Selinos) güneybatısındaki ovada oluşturulan alanların ana akslarla birbirlerine bağlandığı Helenistik Döneme aittir (Şekil 7).

Şekil 7. Bergama Yerleşimi Helen ve Roma Dönemi Grid Plan Sistemi ve Kent Aksları (Baç,S., 2012:30).

Tamamen sembolik değerlere göre şekillenen Helen ve Roma Dönemlerinin aksine Osmanlı Dönemi boyunca temel geometri eksikliği nedeniyle yerleşim, organik dokuda gelişmiştir. Bergama'nın Türklerin eline geçmesiyle gelişen farklı kimlik, kentin daha öncesine ait elemanların üzerinde gelişmeye başlamış, kendine özgü nitelikleriyle İslami öğeler ve Orta Asya Türk Uygarlığının izlerini taşıyan yeni bir sentez oluşmuştur. İslam kuralları altında farklı açılardan da önem kazanan (mahremiyet vb. nedenler) sokakların oluşması, Helen ve Roma Döneminde oluşan ızgara planların ve başlıca akslarının zaman içinde önemlerini yitirmesine neden olmuştur (Baç,S., 2012:27). Bergama'daki organik kentsel örgütlenme 18.yüzyıldan sonra geleneksel konutların oluşturulduğu mahallelerde başlar (Şekil 8). Bu mahallelerdeki oluşumun doğallığı ve konut parsellerindeki farklılıklardan dolayı oluşan sokak yapısı uzun düz

çizgisel hareketten uzak, birbirleriyle ilişkili zayıf, mekânsal derinliği yüksek, hesaplanmamış, amorf, sürprizli mekânlardan oluşmaktadır (Baç,S., 2012:28).

Şekil 8. Bergama Türk-İslam Kenti İle Gelişen Akslar (Baç,S., 2012:30).

19. yüzyıla gelindiğinde Bergama'da Batı etkisi ile gelişen yeni parsel ve konut örgütlenmesi görülmeye başlar. Bu dönemde yapı parselleri ve konutlar yan yana gelerek, sokağa cepheli çizgi oluşturacak şekilde bitişik nizam şeklinde yerleşmişlerdir. Birbiri üzerine gelişen ve bazen bir önceki oluşumun izlerini yok eden Bergama'nın dönemsel kent örgütlenmelerine ait bu izler (kentsel arkeolojik sit) ve tüm tarihsel-kültürel değerler, kentin en önemli beşeri-kültürel kimlik bileşenleridir. Doğal veya insan eliyle olan müdahalelere karşın bu güne kadar direnebilmiş olan bu izlerin ve değerlerin korunarak sürdürülmesi, Bergama'nın kentsel kimliği ile sürdürülmesinde en büyük katkıyı sağlayacaktır. Ancak ileri bölümlerde görüleceği üzere Bergama'nın kentsel kimlik öğeleri kimi zaman yanlış planlama kararlarıyla da yok edilmiştir.

3.1. BERGAMA'NIN UYGULAMA İMAR PLANLARI

Bergama'nın planlı döneme geçişi, 1944 yılının sonuna doğru kentin harita çalışmalarının başlatılmasıyla ivme kazanmış, buna bağlı olarak imar planının düzenlenebilmesi için "Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor"

hazırlanmıştır. Adı geçen raporda Bergama'nın şehircilik bakımından durumu irdelenmiş, tespit edilen sorunların çözümüne ilişkin sivil mimarlık yapılarının ve arkeolojik alanların korunup sürdürülmesi ve tamamlayıcı işlemler şeklinde çözüm önerileri geliştirilmiştir.

1940'lı yıllarda Bergama evleri, inşa tarzları bakımından yerli bir karakter taşımakta ve yerleşime eski Osmanlı-Türk şehirlerine mahsus bir özellik vermektedir. Bu nedenle eski evlerin yanında tamamen modern bir anlayışa göre dizayn edilecek konutlara, resmi ve genel binalara izin verilmemiş, bu bağlamda, eski yerleşimde yapılacak olan yeni yapılarda eski Osmanlı-Türk mimarisi karakterine uygunluk ve mevcut yapı stoku ile aynı saçak kotunda olma şartı getirilmiştir. Dahası, dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda tasarlanmış resmi ve genel yapıların yer alacağı gelişme ve yayılma alanlarında dahi, mevcut dokuyla uyum sağlayan ve kentin bütününe yansiyacak geleneksel bir Türk Şehri özelliğinin yaratılabilmesi hedeflenmiştir. Mevcut yapı stoku ile yeni yapılacak yapıların uyumlandırılması yönündeki bu çabalar aslında Bergama'nın kentsel kimliğinin sürdürülmesi yönünde o tarihlerde atılan önemli adımlar olarak değerlendirilebilir (Gülhan,D.,2016:210).

Bergama İmar Plan Raporunun, "İmar Planına Dâhil Edilmesi Gereken Hazırlıklar ve Tamamlayıcı İşler" bölümü incelendiğinde yerleşimin bir turizm kenti olarak gelişmesinin hedeflendiğini, ancak Bergama halkının kentlerine yabancılaşmaması için bazı önlemlerin alındığı görülecektir. Şöyle ki; Bergama'nın turizm gereklerine göre hazırlanması amacıyla, şehir içinde bazı turistik yollar açılması gerekmektedir. Yolların açılması güzergâh üzerinde kalan bazı konutların yıkılmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, yıkılan konutların yerine iyi tasarlanmış kullanışlı evler inşa edilebilmesi için, bir yapı kooperatifinin kurulması zorunlu görülmüştür. Bu kooperatif bir yandan evleri yıkılan Bergama halkının kısa sürede iskân edilmesini sağlarken, diğer taraftan gelişme ve yayılma yeri olarak planda gösterilecek arazinin arsa spekülasyonlarına konu olup elden ele geçmesini büyük alıcılar elinde toplanıp fiyatlarının yükselmesini önleyecektir. Kısaca özetlemek gerekirse 1944 yılında hazırlanan "Bergama İmar Planı Prensipleri Hakkındaki Rapor" ile Bergama yerleşiminin imarı, kenti ulusal/uluslararası turizme açmak yönünde oldukça sağlam esaslar üzerinde kurgulanmış ve yerel halkın kendi topraklarında iskân edilmesi sağlanarak, yerel kültürün korunması ve sürdürülebilmesi yönünde gerekli önlemlerin alınması hususunun altı çizilmiştir (Gülhan,D.,2016:212).

Erken Cumhuriyet Dönemine ait imar plan uygulamaları Bergama tarihsel kent dokusunu, 1960'lı yıllara kadar koruyabilmiştir. 1960'lardan sonra yerleşimde yer alan bazı cami, mescit, tarihi yapı ve ahşap evlerin yıkılması, bunların yerine betonarme konutların inşa edilmesi ile yeni bir süreç başlamıştır. Yanlış imar uygulamaları sonucunda yaşanan kayıplar, Bergama kenti imar planının 1979 yılında revize edilmesine neden olmuştur. Revize Plan raporunda 1960 sonrası yaşanan, hızlı yıkım ve betonlaşma süreci eleştirilmiş, Belediyesine arkeolojik alanlardaki sağlıksız yapılaşmayı önlemek ve gecekondulaşmayı durdurmak yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Bu olumlu koruma kararlarına karşın, Kültür Bakanlığınca 1980 sonrasında ülke genelindeki sit alanlarının sınırlarının daraltılması ve bazı yapıların tescilden düşürülmesi yönünde alınan karar, Bergama kentsel ve arkeolojik sit alanlarında yıkıcı sonuçlara neden olmuş, bu süreç zarfında bazı kültürel değerlerin yok olması önlenememiştir.

1989 yılında, Bergama 1/1000 ölçekli Revizyon İmar Planı ve 1/500 ölçekli Kütle Düzenleme Planlamaları hazırlanmıştır. 1989 tarihli planın raporunda: "Bergama'nın arkeolojik ve tarihsel dokusunun bir kültür mirası olarak kabullenildiği, korunmasını sağlamak, diğer taraftan bu tarihsel potansiyeli değerlendirmek amacıyla turizmi teşvik edici bir plan hazırlanmaya çalışıldığı" belirtilmektedir. (Tunçer, 2014:162). Ancak Raporda altı çizilen bu önemli karar ne yazık ki Uygulama İmar planına yansımamış, bu plan ile kentin Osmanlı Dönemi yok sayılarak dokuya aykırı yollar planlanmıştır (Tunçer,2014:162).

1989 tarihli plan kararları ve uygulamalarının Bergama'nın bugünkü kaotik görünüşünde etkisi büyüktür. Yaşanan bu kayıpların telafisi, yeni kayıpların önlenmesi amacı ile 2010 yılında 63 adet paftadan oluşan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Uygulama imar planları, 14.04.2010 tarih ve 10/28 sayılı Belediye Meclis Kararı ile onaylanmıştır.

3.2.BERGAMA'NIN KORUMA İMAR PLANLARI

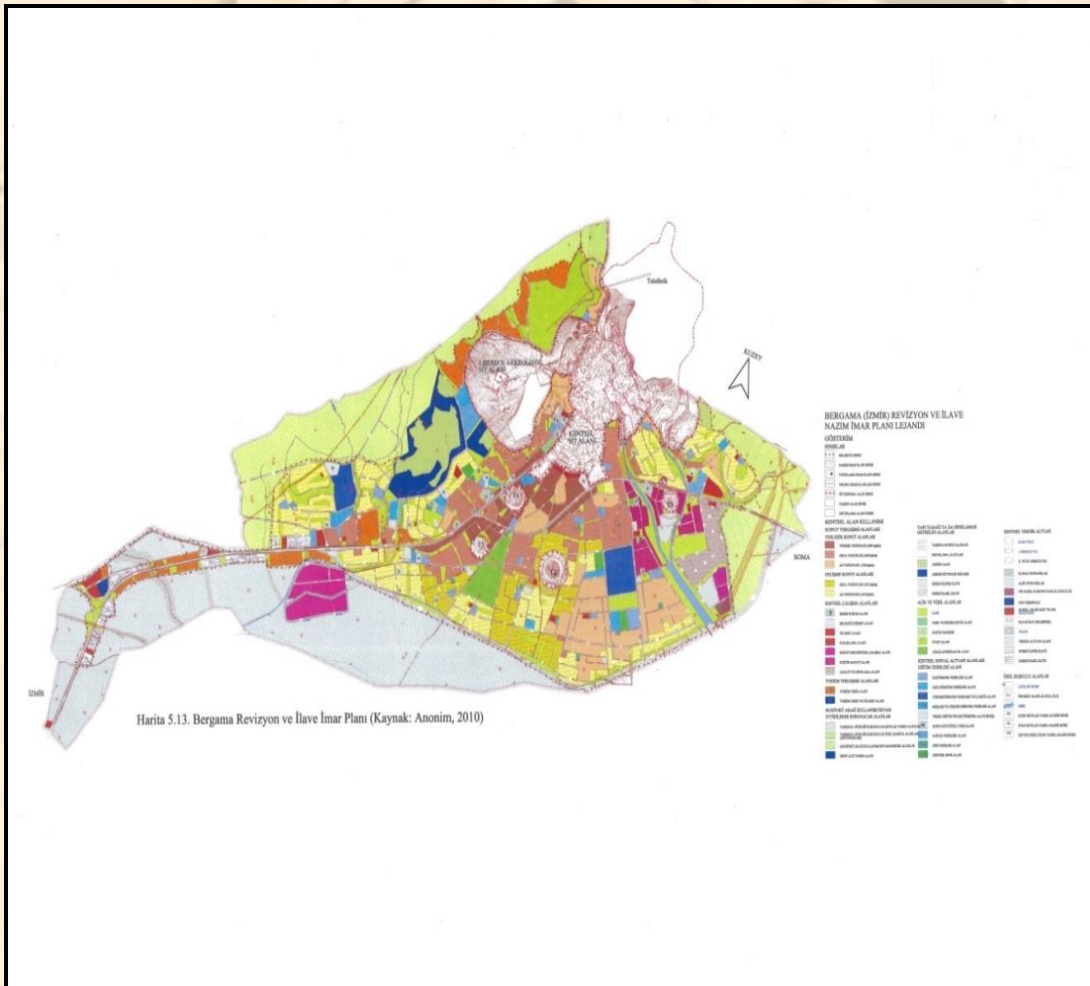
Bergama'nın kapsamlı ilk Koruma Amaçlı İmar Planlama süreci 1991 yılında, Koruma Kurulunun 22.02.1991 tarih ve 2724 sayılı kararı doğrultusunda başlatılmıştır. Bu karar doğrultusunda hazırlanan planlarda, 1984 yılında tespit edilen kentsel sit sınırları küçültülmüş, tarihi kent merkezi daraltılarak, Osmanlı ve Selçuklu Dönemine ait tarihi kent dokusu ve ticaret merkezinin bir kısmı kentsel sit alanı dışında bırakılmıştır (Tunçer,2014:135).

1991 yılında başlayan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planlama süreci, Planların ve Raporun yeniden ihale edilip, 04.07. 2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar geçen süreçte, özellikle Osmanlı Dönemine ait kent dokusunda yoğun kayıplar yaşanmıştır.

3.3. BERGAMA’NIN YÜRÜRLÜKTE OLAN UYGULAMA VE KORUMA İMAR PLANLARI

2010 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Bergama’nın 1/1000-1/5000 ölçekli Revizyon İlave Nazım İmar Planları ve Açıklama Raporu incelendiğinde tıpkı ilk imar planı kararlarında (1944) olduğu gibi kentin, “sit alanı” ve “yeni gelişme alanı” olarak iki ayrı bölgede irdelendiği görülecektir. Planlama kararları geliştirilirken mevcut doku, kadastral durum ve çalışmaya esas olan dokümanlardan gelen sınırlamalar ile birlikte, yerleşmenin projeksiyon döneminde gelişmesini yönlendirici kullanım önerileri de getirilmeye çalışılmıştır (Şekil 9).

Şekil 9’de görüleceği üzere kentin kuzey kesimi sit alanıdır. Bergama’nın merkezi kentsel ve III. derece arkeolojik sit, merkezi saracak biçimde batıdan kuzeydoğuya uzanan bölge ise I. derece arkeolojik sit alanıdır. Ayrıca yerleşim içerisinde beş ayrı bölgede I. derece arkeolojik sit alanları mevcuttur. Merkezi kapsayan kentsel ve arkeolojik sit alanları için koruma imar planı çalışmaları uygulama imar planı çalışmaları ile birlikte sürdürülmüş olan “Bergama Koruma İmar Planı” Belediye Meclisince 2012 yılında onaylanmıştır. Planlama çalışmasında koruma imar planı ile bütünlük sağlanması hedeflenmiş, bu nedenle Koruma Kurulu ile yapılan görüşmelerde koruma alanı sınırının ortasından geçen Kentsel Sit alanı adaların planlaması için gerekli kararlar Koruma Kuruluna bırakılmıştır.

Şekil 9. Bergama Revizyon İmar Planı-2010 (Anonim,2010)

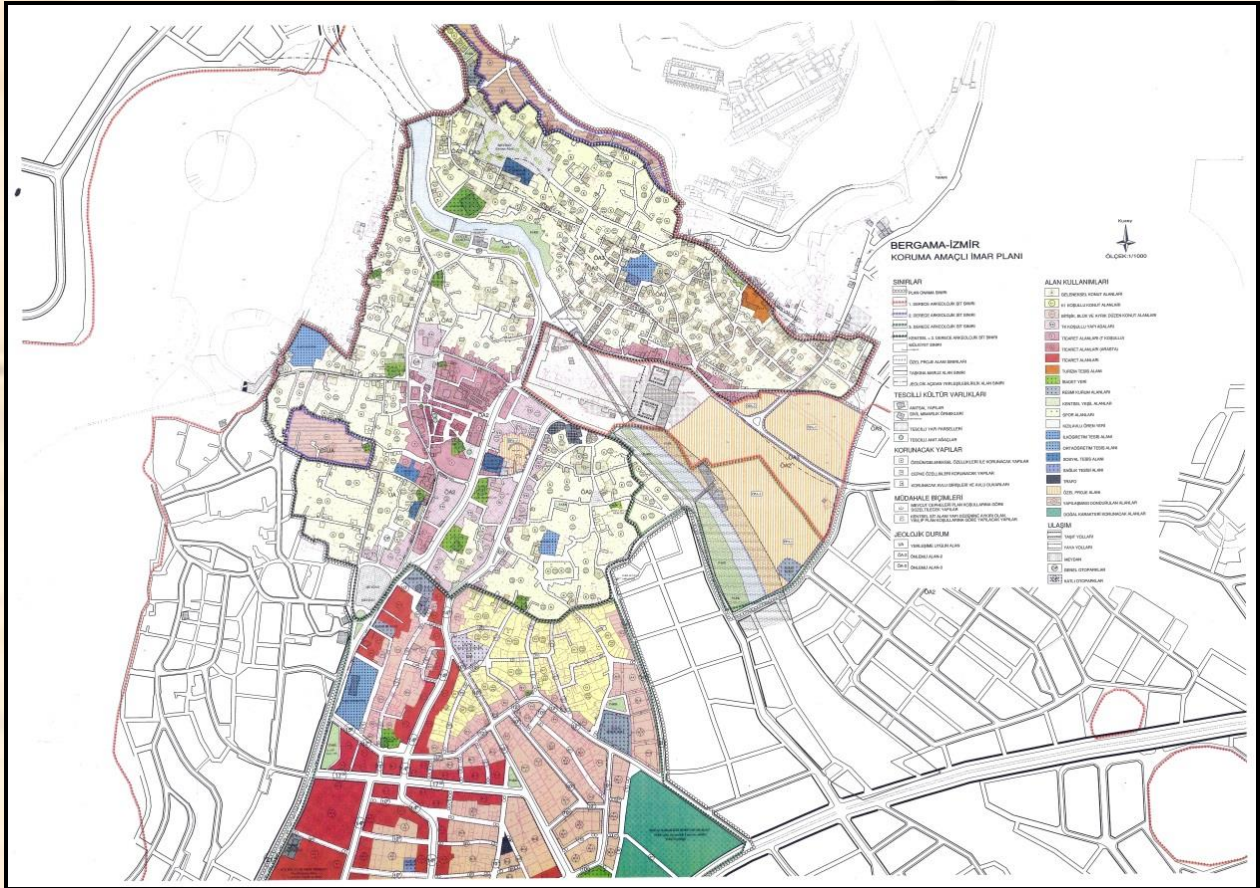
04.07.2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmasına konu olan Sit Alanları ve kapsadığı alanlar Şekil 10'da görülmektedir. Buna göre;

a. I. Derece Arkeolojik Sit Alanları: (Yaklaşık 343 hektar) Antik Pergamon Akropolisi, Antik Pergamon Nekropolü, Asklepeion Bölgesi ve Kızıl Avlu'yu kapsar.

b. Kentsel + III. Derece Arkeolojik Sit Alanı: (Yaklaşık 51 hektar) Bergama'nın 10 mahallesinin sınırları içine girmektedir.

c. II. Derece Arkeolojik Sit Alanları: (Yaklaşık 3 hektar) iki farklı bölgede bulunmaktadır. Bunlardan biri alanın kuzeyinde I. derece Arkeolojik Sit alanı ile Kentsel+ III. Derece Arkeolojik Sit alanı sınırı arasında kalan bölge, diğeri ise alanın güneybatı kesimindeki bölgedir.

d. III. Derece Arkeolojik Sit Alanları: (Yaklaşık 48 hektar) iki farklı bölgede bulunmaktadır. Bunlardan biri Kızıl Avlunun hemen güneyinde yer almaktadır. Diğeri de kentsel sit alanının güneyinde yer almaktadır.

Şekil 10. Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı-2012 (Anonim,2012)

Bergama'nın planlama sürecinin son etabı olan 1/1000-1/5000 ölçekli Revizyon İlave Nazım İmar Planları (2010) yerleşimin 10 yıllık projeksiyon içerisinde gelişiminin ana hatlarını belirlemektedir (2020 Projeksiyonu). Bu planların Bergama'nın kentsel kimliği ile sürdürülmesine olan katkısı aşağıda değerlendirmiştir:

- Kentin çevresinde yer alan ve bölgenin her türlü bitki çeşidini yetiştirmeye olanak sağlayan kıymetli tarım arazisinin bütünlüğünün korunarak "mutlak tarım alanı" olarak belirlenmesi, Bergama ovasının tarımsal niteliğinin sürdürülmesine önemli katkı sağlayacaktır.

- Mevcut tarihi değerler için koruyucu, geliştirici ve yönlendirici önlemlerin alınması, kentin tarihsel-kültürel-mimari kimliğini sürdürülebilir kılacaktır.
- Birbiri ile karşılıklı ilişki içerisinde bulunan önemli arazi kullanışlarını aynı yerde bulduran çözümlere giderek idari ve ticari merkezin bütünleşmesini sağlayan planlama yaklaşımı ile arazi kullanımında tasarruf sağlanacak yeni yapılaşma alanlarının açılması önlenecektir.
- Yerleşme içi ulaşım mesafelerinin motorize olmaya gerek duymayacak şekilde minimize edilmesi, taşıt trafiğinin kent dokusu üzerinde oluşturduğu baskıyı hafifletecektir.

Aynı kapsamda 2012 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı ve Plan Raporu “kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik kapsamında” incelenmiş ve aşağıdaki değerlendirilmeler yapılmıştır;

- İmar Planı ve Raporunda yerleşim alanı içinde yer alan geleneksel yapılar ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların alandaki mevcut turizm faaliyeti ile entegre edilmesi önerilmiştir. Bu durum tarihi kent merkezinin canlandırılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu amaçla, yapılara restoran, kafe, dükkân, pansiyon, müze gibi işlevler kazandırılması gerekmektedir. Tescilli yapılara fonksiyon verme ve ekonomik sürece dâhil etme kararı, bu yapıların terk edilmek suretiyle çöküntü alanlarına dönüşmesini önlemek açısından uygun görülebilir. Ancak yerel kültürle uyumuna bakılmadan, tarihi kent merkezindeki geleneksel yapıların fonksiyonlarının değiştirilmesi, Antalya Kaleiçi, İzmir Şirince örneklerinde görüldüğü üzere yerel halkı geleneksel yaşam tarzından uzaklaştırma riski taşımaktadır. Bu nedenle bu tür dönüşümlerde çok dikkatli davranılması gerekmektedir.
- Rapora göre, geleneksel yapıların turizm amaçlı kullanılması dışında yöreye özgü yerel üretim biçimlerinin desteklenmesi ve satışının yapılması gibi düzenlemeler turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Oldukça faydalı olacağı düşünülen bu yaklaşımla ayrıca parşömen yapımı, halıcılık gibi somut olmayan kültürel mirasın sürdürülmesine de katkı sağlanacağı düşünülmektedir.
- Raporda, Bergama’da tarihi dokuyu oluşturan geleneksel yapıların çağdaş konfor olanaklarına sahip olmaması, gereksinimlere yanıt verememesi nedeniyle bazı yapıların kullanılabilir duruma getirilmesi için değişikliklere ya da onarımlara ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmekte bu onarımların aslına uygun olarak yapılması hususunun altı çizilmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiş yapıların; bakım ve onarımı yapılırken tescilli yapıların tüm mimari öğelerinin aynen korunması, onarımın özgün malzemelerle yapılması, yapı tekniği ve yapı malzemelerinin sürdürülmesi gerekmektedir.
- Koruma İmar Planı incelendiğinde; planlama alanı içinde yer alan ve Koruma Kurulu Kararı ile tescil edilen anıtsal kültür varlıklarının ve sivil mimarlık örneklerinin korunması için geleneksel doku içinde ticaret işlevi üstlenmiş yapıların özgün işlevinde korunduğu, alanda yer alan konut yapılarında turizme yönelik işlev değişikliği yapıldığı görülecektir. Ancak, işlevsel değişiklikler daha önce de altı çizildiği üzere özenle yapılması gereken müdahalelerdir. Bu tür değişikliklere maruz kalan yapı alanlarındaki yaşam kültürünün tamamen yok olma riski, göz ardı edilmemelidir.
- Koruma amaçlı imar planı kapsamındaki sokaklar, Osmanlı Dönemi dokusunu oluşturan, dar ve hareketli sokak yapısına sahiptirler. Bu sokaklardan bir bölümü, zaman içinde genişletilmiş ve taşıt trafiğine uygun hale getirilmiştir. Plan kararları arasında yer alan değişime uğramış, genişletilmiş olan bölümler dışındaki özgün sokak dokusunun korunarak sürdürülmesi kararı uygun olarak değerlendirilmektedir.
- Plan kararları incelendiğinde, kentsel siti oluşturan anıtsal kültür varlıkları, sivil mimarlık örneği yapılar, avlu ve bahçeler, avlu duvarları, sokak döşemeleri, çeşmeler, ağaçlar vb. gibi unsurların bütüncül olarak korunmasının hedeflendiği, yanı sıra farklı dönemlere ait izlerin de özenle korunmasını sağlayacak kararlar geliştirildiği görülmüştür. Bergama kentini benzer kentsel sit alanlarından farklılaştıran, kentin sahip olduğu farklı dönemlere ait kültür katmanlarının izlerinin korunması ve sürdürülmesi, tekil yapı korumalarının yanı sıra, kentsel sit sınırları içindeki alanda bütüncül bir korumanın hedeflenmesi kentsel kimlik ile sürdürülebilirlik kapsamında olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir.
- Geleneksel doku içinde yapılacak yeni (öneri) yapılarda; her boş parsel için ya da yıkılıp yeniden yapı yapılacak parseller için, alan genelinde var olan ortalama geleneksel yapılaşma yoğunlukları, gerek parsel

şekli ve yönlenmesi ve gerekse sokak ile ilişkisi değerlendirilerek yeni yapılaşma önerileri geliştirilmiştir. Kentsel sit alanı içerisinde yapılacak yeni yapıların; parsel şekillenmeleri, cephe, gabari ve benzeri özellikleriyle mevcut dokuyla uyumlu olarak geliştirilmesi görsel süreklilik açısından olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, eskinin bütünüyle taklit edildiği yapılaşma yaklaşımından kesinlikle kaçınılmalıdır.

- Raporla göre, I. ve II. Derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde kalıp koruma kararı bulunmayan ve büyük bir bölümü mevzuata aykırı biçimde yapılmış olan yakın dönem yapılaşmalarının kontrollü bir biçimde kaldırılması gerekmektedir. Bu husus, arkeolojik alanların görünürliğünün artırılması ve toprak altında kalan bazı arkeolojik alanlarda kontrollü kazı imkânı sağlaması açısından önemlidir ve en kısa sürede uygulamaya geçirilmelidir.

4. ANKET ÇALIŞMASI VE SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3. Bölümde detaylı olarak bahsedildiği üzere Bergama'nın kentsel kimliğini belirleyen bina, topoğrafya, bitki örtüsü, maden ve benzeri kimlik öğeleri gerek doğal koşullar gerekse farklı dönemlerdeki yanlış planlama kararları sonucu büyük ölçüde zarar görmüş günümüzde geline son durumda ise bazı kimlik öğeleri tamamen yok olmuştur. Bu çalışma kapsamında hazırlanan ve toplamda 150 kişiye sunulan anketlerde hedef kitle olarak Bergama'yı en az bir kez ziyaret etmiş genelde teknik eğitime sahip (tekniker, teknisyen, mimar, mühendis, plancı, ekonomist, arkeolog, sanat tarihçi vb.) kişilere tercih edilmiştir. Anketin amacı kentin ziyaretçiler tarafından nasıl algılandığını, kentin bir kimliğinin olup olmadığını tespit etmeye çalışmak olup, var olan kentsel kimlik öğelerinin sürdürülmesine ilişkin sorularla ise ankete katılanlardan geleceğe yönelik çalışmalarla ilişki tutmaları hedeflenmiştir.

Temmuz- 2014 tarihinde başlanılmış olan anket çalışmaları, Eylül 2015 tarihinde tamamlanmıştır. Anket soruları "A-B-C-D" olmak üzere dört grupta toplanmış olup toplam 18 adet soru içermektedir.

A Grubu Sorular

Kişisel Bilgiler: Anket uygulanacak kişinin yaş, eğitim durumu ve mesleğinin belirlendiği A grubunda ikisi kapalı, biri açık uçlu olmak üzere toplam 3 soru yer almaktadır.

B Grubu Sorular

Kentin Algılanmasına Yönelik Sorular: Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam 5 sorunun yer aldığı B grubundaki sorularda amaç anket uygulanacak kişinin yaşadığı veya ziyaret ettiği kent hakkında edindiği izlenimleri belirlemektir.

C Grubu Sorular

Kentsel Kimliğin Belirlenmesine Yönelik Sorular: Dördü kapalı biri açık uçlu olmak üzere toplam 5 sorunun yer aldığı C grubu sorularda öncelikle yerleşimlerde farklı tarihsel dönemlerde yapılan eserler sıralanmak suretiyle bu eserlerin bilinirliği test edilmeye çalışılmıştır. Tarihi ve kültürel kimlik bileşenlerinin yanı sıra turizm, tarım, madencilik gibi farklı kimlik bileşenlerinin de olduğu bilinen Bergama ile ilgili olarak ankete katılanlara kentlerini en iyi tanımlayan özellik hangisidir sorusu ile en etkin çevre bileşeni tespit edilmeye çalışılmıştır. Açık uçlu olarak düzenlenen soru ile yerleşimlerin kentsel kimliğini oluşturan en önemli öğenin ne olduğunu tespit etme hususu anket yapılan kişiye bırakılmıştır.

D Grubu Sorular

Kentsel Kimliğin Sürdürülmesine Yönelik Sorular: İki kapalı dördü açık uçlu olmak üzere toplam 6 sorunun yer aldığı D grubu sorularda anket yapılan kişinin kent kimliğinin sürdürülmesine dair görüşleri öğrenilmek istenmiş bu bağlamda kent kimliğini olumlu/olumsuz etkileyen öğeler sorulmuştur. Eğer "karar verici" pozisyonunda olsalardı kentin hangi kimliği ile öne çıkmasını isterlerdi sorusunda tarihsel, turizm, tarımsal, zengin maden kaynakları kimlik belirleyici bileşen olarak sunulsa dahi yine de "diğer" seçeneği sunularak anket yapan olarak bizim ön görmediğimiz bir kimlik öğesinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anket sonuçları ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında Bergama'nın kentsel kimlikle sürdürülebilmesi kapsamında aşağıda belirlenen hususların önemli olduğu görülmüştür:

- i.** Bergama'nın en temel kimlik bileşenleri; Antik Bergama Kenti, tarihi Bergama yerleşimi-Bergama evleri ve tarımsal öğelerdir.
- ii.** Bergama'nın en önemli tarımsal kimlik öğeleri pamuk ve tütün üreticiliğidir. Yanı sıra fıstıkçanı ve domates yetiştiriciliği giderek önem kazanmaktadır.
- iii.** Pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olmasına rağmen tarihi dönem olarak Antik Dönem Bergama kent kimliğinde belirleyici olmuştur.
- iv.** Antik Dönemin kent kimliğinde belirleyici olması tarihi mirasta Antik Dönemi ait ön plana çıkarmaktadır. Bu kapsamda; Akropolis, Asklepion ve Zeus sunağı en bilinen kültürel miraslardır.
- v.** Bergama bir kültür-turizm ve tarım kentidir. Bunların yanı sıra zengin maden kaynakları, halıcılık-dokumacılık, jeotermal kaynaklar ve besicilik de kenti kimliğinde belirleyicidir.
- vi.** Bergama'nın tarih boyunca sahip olduğu kültürel, tarihsel özellikleri büyük ölçüde değişmiştir ve değişmeye devam etmektedir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında sosyo-ekonomik sorunlar çözülmesi ve mekânsal koruma bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- vii.** Bergama'nın ekonomik sorunlarının çözülebilmesi için; tarihsel kimliği ve turizm potansiyeli ön plana çıkarılmalı, tarımsal yapısı korunmalı, zengin maden yatakları ve jeotermal kaynakları daha etkin kullanılmalıdır. Bunların yanı sıra; kentin sanayisi güçlendirilmeli, doğa dostu enerji kaynaklarının (rüzgâr enerjisi ve jeotermal kaynaklar) kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- viii.** Bergama'nın UNESCO Dünya Kültür Mirası olduğu büyük oranda bilinmektedir. UNESCO Dünya Kültürel mirası olmanın Bergama'ya yeni imkânlar sağlayacağı mevcut kent mirasının korunacağı, daha çok koruma, sahip çıkma, tanıtım ve farkındalık etkisi yaratacağı düşünülmektedir. Ayrıca kente yapılan uluslararası desteklerin artacağı ön görülmektedir.

Tarih boyunca Bergama'nın kültürel kimliği ön planda tutulsa da; anket sonuçları dikkate alındığında aslında kentin tarımsal faaliyetleri, sanayisi ve ticareti ile Bakırçay havzasının önemli bir ilçesi olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yerleşimde doğal çevre bileşenlerinden tarım, madencilik ve doğal kaynakların sürdürülmesi gerekmektedir. Üreticilere sağlanacak tarımsal destek artırılarak başta geleneksel ürün pamuk olmak üzere, fıstıkçanı, domates ve zeytin üreticiliğinin üretim faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Bergama'nın yer altı zenginliklerinden olan perlit rezervleri, linyit, granit ve taşocakları, altın madenleri, doğal kaplıca suları ve su kaynaklarının sürdürülerek Bergama'da tarım dışında küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesine yön verilmelidir.

Bergama'da turizm teşvik edilerek bölgedeki butik otelcilik ve pansiyonculuğun geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu gelişim aynı zamanda tarihi kent dokusunun ve arkeolojik alanların korunmasında önemli parasal girdi sağlayacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu makalenin ana konusu olan kimlikli kentlerin sürdürülebilirliği hususu Bergama örneği üzerinden, eşsiz ve ayrıcalıklı coğrafyası ile dünyadaki pek çok ülkeden daha köklü tarihsel birikime sahip ülkemiz kentlerinin pek çoğunda önemli olmaktadır. Bu kentlerin birikimlerini artırarak sürdürülebilmeleri;

Sahip oldukları kent, mimarlık ve yaşam kültürleriyle beslenecek kimlikli bir çağdaşlığın sağlanması, geçmişin öğretilerinden faydalanılarak geleceğe yönelik kent politikalarının oluşturulması, tarihi sürece dayanan birikim, eğitim, üretim, yatırım birlikteliği sonucu; kentsel mekân bilincinin oluşturulması, demokratikleşme ve sivilleşme ile mümkündür.

Bu kapsamda;

- 1.Kimlikli kentleşmenin kaynağı olan tarihi doku ve mimariye sahip alanlarda standart imar planlanma anlayışından bağımsız “koruma amaçlı planlamanın” amaç, ilke ve hedeflerine uygun bir planlama yaklaşımı öngörülmelidir.
- 2.Tarihi doku ve mimari mirasın sürdürülmesinde itici güç olarak sosyo/ekonomik koşulların etkin olarak kullanılması önemlidir. Bu bağlamda yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı kültürel turizm ve eko-turizm yaygınlaştırılmalıdır.
- 3.Kentlerin dağınık ve düzensiz büyümelerinin en temel nedeni olarak düşünülen göçler, yerel ve bölgesel kalkınma modelleri geliştirmek suretiyle engellenmelidir. Kentlerin taşıma kapasitelerini dengeye ulaştıracak çözüm yolları geliştirilmelidir.
- 4.Kentlerde ve kent merkezlerinde tarihsel süreç içerisinde gelişen ortak yaşam kültürü ve kentlilik bilinci terk edilmemeli, aksine eski dokularının ve altyapılarının güçlendirilerek tarihsel ve mimari kimlikleri ile sürdürülmeleri sağlanmalı, mahallelik kültürü yaşatılmalıdır.
- 5.Tarihi semtler ve mahalleler korunmalı “yeterli doyumlukta iskân” edilmeden ve kullanılmadan yeni gelişme alanlarının açılmasına izin verilmemelidir. Kent dışında uydu kent olarak gelişen “kent kaçkını” kimliksiz semtlerin ve kentlerin üretilmesine son verilmelidir.
- 6.Tarihi kentlerimizde mevcut dokunun sahip olduğu sokak genişlikleri, gabari, kot, silüet, cephe sistemleri ve benzer veriler irdelenmeli, yeni yapılaşmalarda da bu verilerden faydalanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 2010. Bergama (İzmir) İmar Planı Açıklama Raporu, PLAR Planlama Yayıncılık Reklamcılık Turizm İnşaat Ticaret Ltd. Şti.
- ANONİM, 2012. Bergama (İzmir) Koruma İmar Planı Açıklama Raporu, Bergama Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü.
- BAÇ, S.,2012. “Tarihsel Bir Kentin Morfolojisi: Bergama Kent Örgütlenmesi” Ege Coğrafya Dergisi, 21/1(2012), İzmir.
- EKİNCİ, O.,(1992). “Kent Planlamasında ‘Kültürel Kimlik Sorunu’”, Ege Mimarlık Dergisi, 1992/2, sf:39-42.
- ERİŞ, E. 1979. Bergama Uygarlık Tarihi, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Tic.Koll. Şti.
- UNESCO World Heritage Center 2013. Pergamon and its Multilayered Cultural Landscape World Heritage Nomination Dossier, January 2013.
- GÜNVER, E. 2007. Bergama Kentinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Eğitim Üzerindeki Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Coğrafya Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans tezi, İzmir.
- GÜLHAN, D. 2016. Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- HOFFMANN, A. 2003. “Pergamon’daki Kızıl Avlu: Geleceğe Yönelik Perspektiflerle Ayrıntılı Bir Araştırma Tarihçesi”, Anadolu/Anatolia, Sayı 25, 2003.
- İLGAR, E.,(2008). “Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği”. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- KARADAĞ, A., KOÇMAN A.,(2007). “ Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği, Ege Coğrafya Dergisi, 2007, Sayı 16, Sf 3-16.

KARADAĞ, A., (2009). “ Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım”, Ege Coğrafya Dergisi, 2009, Sayı 18(1-2), Sf 31-47.

KENTLEŞME ŞURASI, (2009b). T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kentleşme Şurası 2009 Komisyon Raporları, Ankara, 04–07 Mayıs 2009.

NALKAYA, S.,(2006). “ Kentsel Dönüşüm ve Kent Kimliği”. Yapı Dergisi, Sayı:292, s:39-43.

TUNÇER, M., (2014). Tarihi Çevre Yok Olurken: Amasra, Bergama, Kaş, Uçhisar Örnekleri. Alter Yayınları.

PEKER, F. 1991. 1923–1933 Yılları Arasında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

INTERNET KAYNAKLARI

http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Basilica#/media/File:Red_Basilica_plan.svg

<http://www.ikiteker.org/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=60031>

<http://www.solencol.com/b10.htm>

Kent Akademisi

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Positivism, Chicago School of Urban Ecology and Urban Safety	
Corresponding Author	Orçun ÇOBANGİL Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, orcuncobangil@hotmail.com	
Submission Date Admission Date	20/09/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	COBANGIL, O., (2018). Pozitivizm, Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Kent Güvenliği , Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages: 673-682	

ORCID NO:

Pozitivizm, Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Kent Güvenliği

Orçun ÇOBANGİL¹

ÖZ:

Sosyal bilimlerdeki pozitivism akım ve bunun üzerine inşa edilen modernist yaklaşımlar, fen bilimlerinin kullandığı bilimsel metotların kullanılarak toplumsal sorunların tespitini ve kesin bir tedavisini öngörmüştür. Bu çalışmanın hipotezi de, kentsel güvenlik disiplininin teorik temellerinin pozitivist düşünüş üzerinden şekillendiğidir ve bu önerme, teorik devamlılık çerçevesinde belirli unsurlar üzerinden gösterilebilir. Ayrıca genel olarak bu çalışma ile kent güvenliği disiplininin teorik temellerine de ışık tutarak bu disiplinin tarihçesine ilişkin yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Kentsel sorunların tespiti ve çözümleriyle ilgilenen kent güvenliği disiplininin de kökeni Chicago Kent Ekolojisi Okulu'nun çalışmalarına dayanmaktadır ve bu Okul da ilgili sorunlarla uğraşırken Sosyoloji disiplininde ortaya çıkan pozitivist mantığı miras almış ve uygulamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, sosyolojide ortaya çıkan pozitivist geleneğin şekillenişini, akıma katkı veren düşünürler çerçevesinde ele almakta, pozitivist düşünüşün Chicago Okulu'na aktarılışını açıklamakta ve Chicago Okulu'nun kent güvenliğine yönelik çalışmalarını irdelemektedir. Bu irdeleme ile pozitivist bakış açısının toplumsal sorunların çözümüne nasıl tatbik edildiği de somut olarak gösterilmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Kent Güvenliği, Chicago Kent Ekolojisi Okulu, Pozitivizm, Kent Sosyolojisi

ABSTRACT:

The positivism in social sciences and the modernist approaches built on it predict the identification and definite treatment of social problems through the scientific methods used by natural sciences. The hypothesis of this study is that the theoretical foundations of the urban safety discipline are shaped by positivist thinking and this proposition can be shown through certain elements within the theoretical continuity. It is also aimed to contribute to the literature on the history of urban safety discipline by shedding light on the theoretical bases of the discipline in general. The root of urban safety discipline that deals with the detection and resolution of urban problems is based on the work of the Chicago School of Urban Ecology and this School inherited and practiced the positivist logic that emerged in the sociology discipline while dealing with related problems. Therefore, this study examines the shape of the positivist tradition emerging from sociology in the frame of scholars contributing to the trend, explain the transfer of positivist thinking to the Chicago School and examines the studies of Chicago School towards urban safety. It is also shown concretely how this positivist point of view is applied to the solution of social problems

KEYWORDS: Urban Security, Chicago School of Urban Ecology, Positivism, Urban Sociology

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, orcuncobangil@hotmail.com.
Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration

“Pozitivizm, Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Kent Güvenliği”

GİRİŞ:

Küreselleşme ve kentleşme süreçlerinin toplumsal organizasyon yapısında etkin faktörler olmasıyla birlikte, güvenlik olgusuna ilişkin sorunların baskın bir biçimde gündeme alındığı görülmektedir. Farklı insanlar, bölgeler ve ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artması olarak tanımlanabilecek küreselleşme (Giddens, 2013: 83-84) ile birlikte, ekonomik kalkınma, refah seviyelerinde artış ve demokrasi ve özgürlüklerin yayılmasının yanında, birçok tehdit unsuru da hem mekânsal hem de yaygın etkileri açısından yayılmaktadır (Davis, 2003: 1). Söz konusu güvenlik sorunlarının da özellikle kentsel mekana yansımaları güvenlik çalışmaları kapsamında dikkate alınmaya başlanmıştır. BM Habitat'ın 2007 tarihli Kent Güvenliğinin İyileştirilmesi başlıklı raporu, risk ve zarar görülebilirlik unsurlarının kentsel hayatın ayrılmaz parçaları haline geldiğini, suç/şiddet, trafik kazaları, konut güvenliği ve insan ve/veya doğal afet kaynaklı hasarların, özellikle de gettolarda, ve suç ve şiddet unsurlarıyla iç içe yaşayan milyonlarca insan düşünüldüğünde, insan hayatının sürdürülebilirliği konusunda önemli risk ve tehditler teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. (UN – Habitat, 2007: 10). 2016 itibarıyla dünya nüfusunun %54.2'sinin kentlerde yaşadığı (The World Bank, 2017) ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentli nüfusun %60'ının son beş yıl içinde en az bir kere suç mağduru olduğu (UN Habitat, 2017) göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletler'in 1994 tarihli İnsani Gelişmişlik Raporu'nda ortaya konan insan güvenliği odaklı yaklaşımların (UNDP, 1994: 22) ortaya konulmasında kentlerin güvenliğinin de büyük bir önem taşıdığı görülmektedir. Nitekim yukarıda bahsedilen 2007 tarihli BM Habitat Raporu da kent güvenliğini ele alan yaklaşımların insan güvenliği odaklı olması gerektiğinin altını çizmektedir (UN – Habitat, 2007: 7-9).

BM Habitat, kentlerde yaşanan suç ve şiddetin temel nedeni olarak, kentlerin sosyal içerici programlar oluşturmada başarısız olarak bazı grupların sosyoekonomik ve kültürel imkânlarından mahrum kalması kapsamında oluşan eşitsiz kentsel ortamları işaret etmiş ve bu sorunun çözümü için temel olarak aşağıdaki çözüm önerilerini sunmuştur (Vurgular tarafımıza aittir) (UN Habitat, 2017);

- Suç ve şiddetin azaltılması veya önlenmesine katkıda bulunabilecek çeşitli yerel grupların tespit edilmesi ve harekete geçirilmesi,
- İdeal olarak bir belediye başkanı liderliğinde bir yerel güvenlik ortaklığı veya koalisyonunun oluşturulması,
- Yerel güvenlik sorunlarını ölçmek, değerlendirmek ve anlamak,
- Yerel suç önleme stratejisi ile ayrıntılı eylem planının geliştirilmesi,
- Toplumsal uyumu ve katılımı geliştirerek suçu önleyecek girişimler yoluyla yerel stratejileri uygulamak
- Yerel yönetimler, adli kurumlar ve sivil toplum gibi kurumlar tarafından alınan kararlara kesişen bir nokta olarak güvenlik olgusunu da dahil ederek yerel katılımcı yaklaşımı kurumsallaştırmak.

Yaklaşık 90 yıl öncesine gidildiğinde ise, kent güvenliğine (toplumsal hayatın güvenliğinin kent ortamında araştırılmasına) ilişkin tanım ve yaklaşımların ilk defa, Chicago Kent Ekolojisi Okulu'nu başlattığı kabul edilen, W. I. Thomas ve Florina Znanicki'nin “Avrupa ve Amerika'da Polonyalı Köylü” başlıklı çalışmaları ile ortaya onulduğu görülmektedir (Cavan, 1983, 407). Bu çalışmada ele alınan toplumsal örgütsüzlük kavramının tanımını “bir mahallenin sorunlarını çözmeye becerisinden yoksun olması” olarak ifade edilmiştir (Padhy, 2006: 140) ve modern sosyolojide doğrudan kent güvenliğine ilişkin ilk tanımdır. Bu tanım; aile, okul, kilise vb. insanlar arası işbirliğini geliştiren toplumsal kurumların artık işlev göremediğini ifade etmektedir (Foster, 2007: 766). Chicago Okulu, Park ve Burgess'in gerçekleştirdikleri başta olmak üzere, daha sonraki çalışmalarında bu tanıma doğrudan kentsel uzama tatbik etmiş ve ampirik olarak, çeşitli kişi grupları ve suç türlerine göre analiz etmiş, olası çözüm yolları önermiştir.

Görüldüğü gibi hem geçmişteki hem de günümüzdeki kent güvenliğine yönelik olan yaklaşımlar, kent güvenliğini bozan ve suç doğuran unsurların nedenlerini mantıksal bir çerçevede tespit etmeyi ve önlemeyi, böylece kentsel ve genel olarak toplumsal ortama bir düzen getirtmeyi hedeflemektedir. İşte bu yaklaşım, sosyal bilimlerin tarihi içerisinde yer alan pozitivist akımın kent güvenliği literatürüne bıraktığı bir miras olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda bu çalışma, kent güvenliğini bir olgu olarak ilk defa inceleyen Chicago Okulu'na ortaya attığı, yukarıdaki Habitat çözüm önerilerinde vurgulandığı gibi günümüzde de hala kullanılan temaların pozitivist düşünüş çerçevesince nasıl gündeme getirildiğini, pozitivist tarihsel köklerinden başlayarak açıklayacak ve Chicago Okulu'nda bu pozitivist değerlendirme biçimini göstererek kent güvenliği disiplininin geçmişine yönelik bir ışık tutacaktır.²

1. Pozitivist Ekol ve Toplum Yapısına İlişkin Temel Değerlendirmeleri

Pozitivizm, en temel olarak, olguların deney ve gözlem metotları ve mantıksal analizler yoluyla ortaya çıkabileceğini savunan bir paradigmadır (Kaboub, 2008: 343). Farklı bilim dallarından temsilcileri bulunan pozitivist ekol, felsefi düzlemde; ampirik verilere dayalı teolojik ve metafizik bilgiyi dışlayan, güvenilir, geçerli ve kesin bilgiler ile doğayı kontrol etme, aynı zamanda da olabilecek durumları önceden kestirebilir gerekli müdahalelerde bulunarak toplumsal hayata hizmet etme hedefi taşıyan bir düşünüş sistemidir. (Freyer, 2015: 39-43). Pozitivist yaklaşımın üç temel özeliği, bilime olan güven, metafizik düşüncelere karşıtlık ve metodolojik açıdan bütünlük bir bilimsel anlayıştır (Murzi, 2010: 1). Giddens'in Sosyoloji Sözlüğü'nde ise terim, sosyolojik bir perspektiften, toplumsal dünyanın incelenmesinde doğa bilimlerinin yöntemlerinin kullanılması olarak tanımlanmış, bu yöntemler karşılaştırma, gözlem ve deney olarak sıralanmıştır (Giddens, 2008: 1070).

Pozitivizmin penceresinden sosyal bilimlerin inceleme alanına düşen toplumsal fenomenlerin incelenmesine dair görüşler, pozitivist kabullere dayalı olarak toplumu inceleme, değerlendirme ve gerekli düzenlemeleri yapma gücü elde etme hedeflerine dayalı olarak değerlendirilebilir. Yine de, tarihsel ve yönetsel açıdan pozitif sosyal bilimlerin kesin bir tanımını yapmanın zorluğuna değinen Ziliak, belki de pozitivist sosyal bilimlerin yaklaşımını ortaya koymanın en iyi yolunun, bu olgunun “ne olmadığına dair” irdeleme yapmasıyla ortaya çıkabileceği görüşündedir. (Ziliak, 2008: 387) Ona göre bu perspektiften bakıldığında, Platon ve Kant gibi spekülâtif metafizikçiler ve Rousseau, Rawls ve hatta pozitivist sosyal bilim

² Chicago Okulu'nun ortaya koyduğu kuramların tek dayanak noktası pozitivist değildir, özellikle Simmel ve Tonnies'in çalışmaları doğrudan Okul için etkili olmuştur (Giddens, 2013: 944-945). Yine de bu çalışmanın temel hedefi kentsel güvenliğin pozitivist gelenek içerisindeki kökenini Chicago Okulu çalışmaları bağlamında göstermek olduğu için, söz konusu düşünürlerin etkileri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

yaklaşımının belki de en önemli kurucusu olan Comte gibi ahlaki değerleri temel alan düşünürlerin aksine, pozitivist sosyal bilim akımı, nesnel, mantıksal, olgusal ve değer yargılarından arınmış bir sosyal bilim hedeflemektedir. Bu yaklaşım, toplumsal ve doğal bilimler arasında metodolojik bir ortaklığa işaret etmektedir. Nitekim Keat, pozitivist sosyal bilimler nosyonu için iki temel görev belirlemiştir; Sosyal bilimlerdeki olguları açıklamaya yönelik temel modellemelerin doğa bilimlerinin yöntemleri kullanılarak inşa edilmesi gereklidir ve pozitivist açıdan sosyal bilimin kendisi, sağladığı bilgi ve bu bilgiye ulaşma yolları bakımından özel bir kavrayış hakimdir (Keat, 1979: 78).

Pozitivizmin toplum yapısına ilişkin görüşlerini açıklamak için, Saint Simoun'un etkilerini de göz önünde bulundurarak, pozitivist sosyal bilimlerin düşünsel temellerini hazırlayan Auguste Comte'un konuya ilişkin görüşleri göz önüne alınıp, ardından Comte'un pozitivist sisteminden farklı biçimlerde de etkilenen Emile Durkheim ile Herbert Spencer'in pozitivist sosyal bilimlere yönelik görüşleri değerlendirilebilir. Hem Durkheim (Mercan, 2017: 138), hem de Spencer (Freyer, 2015: 65), Amerikan Sosyolojisi ve Chicago Okulu'nu doğrudan etkilemişlerdir ve Chicago Okulu, Durkheim'in düşünsel fikirlerinin kent ekolojisi ve kent sel suçlara ilişkin değerlendirmelerinde etkisi olmasını sağlamıştır.

1.1. August Comte: Toplumsal Düzen ve İlerlemede "Toplum Fizikinin" Rolü

Comte'un (1798-1857) düşünce dünyası, Fransız Devrimi sonrası kargaşalar ve sanayinin Fransa'da gelişmeye başlaması ile toplum yapısında değişikliklerin meydana gelmeye başladığı çalkantılı bir dönem içerisinde şekillenmiştir. (Giddens, 2013: 45) Comte, bu koşullar altında toplumsal yapıyı uygun bir biçimde biçimlendirebilip refahı arttıracak bilginin izinden gitmeye çalışmıştır. Ayrıca Aydınlanma Dönemi'nde doğa bilimlerindeki gelişmeler ve izledikleri metodolojinin bilimsel bilgiye ulaşmak ve doğa üzerinde hakimiyet sağlamakta kullanılmasında gösterilen gelişmeler de Durkheim'in pozitivist bakış açısını ortaya koyup bu birikimin toplumsal fenomenleri açıklamada kullanma amacının ortaya çıkmasında yol gösterici olmuştur. Özellikle Copernicus (1473-1543), Galileo (1564-1642), Descartes (1596-1650) ve Newton (1700-1789), bilimsel bilgiye erişebilmek için kullandıkları yöntemler ve sistematik sorgulayıcı yaklaşımları ile pozitivist anlayışı ortaya koyacak yaklaşımlara giden yolu hazırlamışlardır (Dharamsi ve Scott, 2009: 843). Ayrıca Comte'un fikirleri üzerinde doğrudan etkili olan ve pozitivist gelenek içinde anılması gereken Saint Simon (1760-1825) ortaya koyduğu ve daha sonra Comte tarafından tekrar ele alınacak olan üç hal kuramı ile toplumsal olguları anlayıp biçimlendirebilme kapsamında topluma ilişkin düşünceleri pozitif bir perspektiften yorumlamıştır. Ayrıca ahlaki düzen kavramını da pozitivist gelenek kapsamında değerlendirmiştir (Freyer, 2015: 46-50). Bu kapsamda toplumun ampirik verilere göre doğa bilimleri yöntemleriyle ele alınması ve ortaya konulan bu pozitivist yaklaşımın toplumdaki ahlaki düzeni sağlaması gerektiği temaları, Comte'un çalışmalarının en önemli başlıklarını oluşturacaktır.

Comte için pozitivism, en temel anlamıyla, gözlemlenmiş olgular üzerine teoriler tasarlamaya dayanmaktadır ve bu olgular arasındaki ilişki determinist bir yapı sergiler (Comte, 2015: 8-9, 33). Comte için pozitivism, olguları açıklamak için daha önce kullanılan teolojik ve metafizik açıklamaların üstünde gelen ve mutlak-en son aşamayı ifade etmektedir. Comte tarafından "Üç Hal Yasası" olarak adlandırılan bu duruma göre, teolojik açıklamada her olgu dine bağlı olarak genel geçer bir biçimde açıklamaya çalışılmaktaydı. Teolojik açıklamaların yetersiz gelmesi sonucu ortaya çıkan bir geçiş aşaması olan metafizik aşamada ise açıklamalar dinsel olmayan soyutlamalar (Doğa gibi) üzerinden yapılmıştı, yine de olguları açıklamada başarılı olamamıştı. (Comte, 2015: 17-19). Buna göre pozitivist aşama ise zihinsel ve ahlaki anarşiyi dağıtarak düzen ve ilerleme sağlaması amacıyla ulaşmasıyla teolojik ve metafizik açıklamalardan kesin bir şekilde üstün bir konumdadır (Comte, 2015: 253-257).

Comte'a göre, eğer toplumsal fenomenlerin de doğa bilimlerinin kullandığı pozitivist ilkelere göre açıklanabildiği gösterilirse, pozitivismin evrenselliği ve teolojik ve metafizik açıklamalar karşısındaki mutlak üstünlüğü kanıtlanmış olacaktır. Bu nedenle de toplum bilimi de diğer doğa bilimleri gibi pozitivist akımın içerisinde değerlendirilecektir (Comte, 2015: 43, 45-46). Sosyoloji biliminin kuruluşu da Comte'un bu pozitivist yaklaşımının sonucunda oluşmuştur. Comte, toplumsal fenomenleri pozitivist yaklaşımla değerlendiren bilimi ifade etmek için önceleri "toplum fizikisi" ifadesini kullanıyordu. Ama Comte'un rakipleri de bu ifadeyi kullandığı için, Comte pozitivist toplum bilimini "Sosyoloji" kelimesi ile ifade etmeye başlamıştır (Giddens, 20013: 45). Sosyoloji kelimesi Comte tarafından bütün sosyal bilimleri kapsayacak şekilde kullanılmıştır; ona göre bütün toplumsal yasalar sosyoloji disiplini altında incelenmelidir. Dolayısıyla Comte tarafından kullanılan "Sosyoloji" kelimesi, anlam olarak pozitivist uygulamaların toplumsal meseleler üzerinde tatbik edilmesini içermektedir (Freyer, 2015: 51).

Comte, bilimlerin kendisinden bir sonra geleni etkilediği bir bilimler hiyerarşisi de oluşturmuştur. Buna göre, sosyoloji en son oluşturulan ve en üstün bilim dalı olarak, kendisinden önce gelen biyoloji biliminin elde ettiği verilerden doğrudan yararlanmalıdır (Freyer, 2015: 53). Bilimler arasında pozitivist ortaklık içerisinde yer alan bu konumlandırılmalar da Comte'un pozitivist yaklaşımı diğer yaklaşımlar karşısında bütün bilimleri kapsayıcı üstün bir konuma yerleştirmesinin bir tezahürüdür. Comte'un biyoloji ve sosyoloji arasında kurmuş olduğu ilişkisellik, sonraki dönemlerdeki sosyoloji çalışmalarında ortaya çıkacak bir tema olacaktır.

Comte'un pozitivismi ele alışı üzerine, özellikle sonraki pozitivist yaklaşımları etkileme kapasitesi açısından değinilmesi gereken bir nokta, pozitivismin ahlakçı tepkiler üzerine odaklanmasıdır (Ritzer, 2014: 121). Yukarıda Comte tarafından pozitivismin temel amacının toplumda düzen ve ilerleme sağlarken zihinsel ve ahlaki anarşi ile mücadele etmesi gerektiği ifade edilmişti. Buna göre toplumsal sorunların ön koşulları, niteliği ve izlenecek yollar politik değil, ahlaki bir nitelik taşımaktadır (Comte, 2015: 260). Hatta ona göre pozitivist yaklaşımların önceki yaklaşımlar karşısındaki üstünlüğü, ahlaka yapmış olduğu vurgu üzerinden de gösterilebilir. Teolojik açıklamalar ahlaki düzeni muhafaza edemediği, metafizik açıklamalar ise ahlaki düzeni yıkmak istediği için, Comte tarafından pozitivismin yetersiz bulunmuştur (Comte, 2015: 274). Özellikle son çalışmalarında, ahlak teması Comte için o kadar önemli hale gelmiştir ki, onun düşüncesinde ahlaki ilkelerin pozitivismine yön göstermesi, pozitivismin ahlaki düzeni tesis etmek kapsamında anlam bulmasına yönelik fikirleri meydana gelmiştir. Comte tarafından daha sonra, en üstün sosyoloji biliminin de üstünde, sosyolojinin hizmet ettiği ve sosyolojik verileri kullanan bir "ahlak bilimi" kurulması gerektiği ifade edilmiştir (Ritzer, 2014: 123).

Comte'un ahlaki toplumsal düzen olarak ifade ettiği durum, birey ve toplum arasındaki ilişkilerin niteliğine dayanmaktadır. Comte, üç hal yasasını farklı toplumsallaşma biçimleri ve bilinç durumları arasındaki ilişki bağlamında ele almıştır (Freyer, 2015: 56-57). Yani pozitivist yaklaşımda kolektif bilinç, ahlaki açıdan ilerlemeyi teşvik etmektedir. Pozitivist aşamada, Comte tarafından bireyci değil, toplumsal dayanışma ve ahlak

temelli bit tinsel otorite olarak özgeci bir pozitivist yaklaşımın gerekli olduğu vurgulanmıştır (Ritzer, 2014: 120). Bu çerçevede ampirik verilere dayalı olarak incelenmesi gereken, tek tek bireylerden ziyade, kolektif bir yaklaşım kapsamında toplumun kendisidir (Comte, 2015: 287-293).

Comte, toplumsal hayatın temel birim olarak aileyi temel almıştır. Aile, bireylerin bencil yaklaşımlarının özgeci yaklaşımlara dönüştüğü, kişiliğin ve bilincin şekillendiği, diğer tüm toplumsal organizasyonların üzerine inşa edildiği bir kavram olarak ele alınır (De Walt, 2014). Comte'un aileyi temel almasının gerekçeleri, özgeci bireylerden oluşan toplumsal yapının dayanağı olan ahlaki temele ilişkin gereksinime duyduğu inanç ile birlikte temellendirilebilir.

1.2. Emile Durkheim ve Herbert Spencer: Comte ve Chicago Okulu Arasındaki Ara Bağlantılar

Durkheim (1858-1917), toplumsal fenomenlerin doğa bilimi yöntemleriyle araştırılması bağlamında, pozitivist gelenek içerisinde değerlendirilebilir (Ritzer, 2014: 221; Monivas, 2007: 19). Nitekim o, toplumsal fenomenleri araştırırken diğer bilimlerin metoduna göre çıkarsamalar yapmıştır (Örneğin, suç olgusunu incelerken "en aşağı düzeydeki" toplumlari analize katmayan toplum bilimcinin tek hücreli organizmaları göz önüne almayan biyoloğa benzetmesi (Durkheim, 2014: 99-100)). Durkheim de, kendini pozitivist gelenek içerisine yerleştirerek, Comte'un yaptığı gibi, toplumsal düzeni sağlamak adına toplumsal müdahaleye uygun bir düşünüş sistemi ortaya koymuştur (Coser, 1994: xiii). Hatta Durkheim'a göre, sosyoloji disiplinin sağladığı bilgi ile toplumsal sorunlar, doktorun hastasını tedavi ettiği gibi tedavi edilebilir hale gelmektedir (Mercan, 2017: 133-134). Sosyoloji disiplini, siyasal rejime bu bilgileri doğa bilimleri keskinliğinde sağlayacak ve bu bilgiler toplumsal düzenin inşası adına kullanılabilecektir.

Durkheim, Comte tarafından pozitivist bir yaklaşımla oluşturulmuş "Sosyoloji" fikrini doğrudan miras almıştır, dolayısıyla Comte'un onun üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Durkheim da Comte gibi, daha önceki siyaset felsefecileri gibi fikirler ve konseptler ile değil, duyularla bağlı olarak algılanan "şey"lerle ilgilenmiştir (Monivas, 2007: 19). Yine de Comte'un fikirlerinin tamamıyla takipçisi olduğu söylenemez. Durkheim'ın pozitivist gelenek içerisinde Comte'tan daha farklı yorumlama getirdiği konular, pozitivist geleneğin Chicago Okulu'na nasıl itikat ettiğinin çerçevesinin çizilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla pozitivistliğe ilişkin meseleler hakkında aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirtilmelidir.

Öncelikle hem Comte için hem Durkheim için "ahlak" ve "toplumsal düzen" temalarının, büyük önem taşıdığı belirtilmelidir. Her ikisi için de pozitivist sosyoloji bilgisi, toplumsal düzenin sağlanması için kullanılmalıdır. Doğa bilimlerinin insanlara hizmet ettiği gibi, sosyoloji de toplumsal düzeni sağlayarak insanlara hizmet edecektir. Durkheim, *Toplumsal İşbölümü*'nün kapanış cümleleri arasında, döneminin birinci ödevinin bir ahlak sistemi oluşturulması olduğunu belirtmektedir. Çünkü ona göre toplumda yaşanan hızlı dönüşümler ahlak sisteminde boşluk ve kuralsızlık yaratmaktadır (Durkheim, 2014: 464-465). Ayrıca ahlakın ve toplumsal düzenin kaynağı konusunda da Durkheim, Comte ile aynı açıklamaları takip etmektedir ve suç olgusunun tanımlanmasında bireylerden bağımsız bir kolektif bilincin rolüne vurgu yapmaktadır (Durkheim, 2014: 109). Durkheim'ın kolektif bilinç, suç, toplumsal değişim ve düzen gibi kavramlara olan yaklaşımı sırasında, mekanik ve organik toplumsal işbölümü türleri arasındaki geleneksel sınıflandırmasının etkilerini analiz ettiği de belirtilmelidir.

Durkheim, her ne kadar pozitivist geleneği takip etse de, bu açıdan Comte'u başarısız bulmaktadır (Giddens, 2013: 40). Örneğin, işbölümünün niteliğini anlayamaması konusunda Comte'u eleştirmiştir (Durkheim, 2014: 417), ama pozitivist yaklaşım açısından daha önemli bir eleştiri, bilimlerin kullandığı yöntemin evrenselliğine ilişkindir. Yukarıda belirtildiği gibi, Comte bütün bilimler için ortak bir pozitivist metod önerse de, Durkheim bunun mümkün olmadığını savunur. Çünkü metodlar zaten farklı bilimlerin niteliklerinden doğmaktadır, dolayısıyla Comte'un bu hedefinin gerçekleşmesi imkansızdır (Durkheim, 2014: 415).

Spencer (1820-1903) da kendini doğrudan pozitivist olarak tanımlamakta, ama onun pozitivistliğinin Comte'un pozitivist anlayışı ile aynı olmadığını da hemen eklemektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2017: 132). Spencer, temel olarak biyolojideki keşiflerin artması ile sosyolojiye daha fazla biyoloji (ve psikoloji) ilkesini dahil etme hedefi taşımıştır çünkü, topluluk ile vücut arasında bir benzerlik kurmuştur (Topluluğun zorunluluk dolayısıyla bir arada yaşama mücadelesinde olan hücre yığınları gibi görülmesi) ve Darwin'in evrim teorisinden etkilenmiştir (Freyer, 2015: 60-62). Spencer, biyoloji ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi üç açıdan önemli görmüştür: Öncelikle toplumu oluşturan temel birim insandır ve biyolojik kurallara tabidir, toplum yaşayan bir organizma gibidir ve organizmalarda olduğu gibi toplumsal yapılarda da en uyumlu olan hayatta kalır (Ritzer, 2014: 139). Görüldüğü gibi Spencer ile biyoloji biliminin ilkeleri pozitivist sosyoloji içinde hâkim olmaya başlamıştır.

Genel olarak Comte ve Spencer, pozitivistliğe ilişkin benzer temalarda çalışsalar da, detaylar konusunda farklılık göstermektedirler. Her ikisi de evrim ile ilgilenmiştir ama Comte fikirlerin evrimi ile ilgiliyken (Üç Hal Yasası), Spencer yapıların evrimi ile meşgul olmuştur. Comte tüm toplum için ahlaki bir yapı öngörmesine rağmen, Spencer daha çok bireysel düzeyde ahlak konusuna odaklanmıştır ve bireysel eylemler sonucunda doğduğunu belirtmiştir. Comte'un merkezi kontrol odaklı pozitivist toplumsal düzen anlayışına karşılık, Spencer bireysel özgürlüklere daha odaklıdır ve merkezi kontrolü onaylamamıştır (Ritzer ve Stepnisky, 2017: 134). Spencer'ın bu liberal bireyciliği ve genel olarak Sanayi Toplumu karşısında iyimserliği, onun Amerikan Sosyolojisi'ni (ve Chicago Okulu'nu) liberal bir düşünür olarak etkilemesini sağlamıştır (Freyer, 2015: 60-62).

2. Chicago Kent Ekolojisi Okulu ve Pozitif Temelleri ile Kent Güvenliğine Yönelik Değerlendirmeleri

Chicago Okulu ve genel olarak Amerikan Sosyolojisi, Avrupa'dan daha farklı şartlar altında kurulmuştur. Avrupa buhranlar ve krizlerle boğuşmaktayken, görece daha stabil koşullara sahip Amerika'da sosyoloji daha iyimser bir bakış açısına sahip olmuştur. Bu bakış açısında, topluma ilişkin bilgisinin elde edilmesi ile toplumsal düzenin sağlanacağına inanılır (Freyer, 2015: 195-200). Nitekim bu inanış, pozitivist bakış açısının doğrudan bir çıktısıdır.

Chicago Okulu'nun çalışmalarına geçmeden önce, Kentsel Ekoloji kuramlarının bu kentte ortaya çıkmasının nedenlerine de değinmek gerekir. Okulun araştırma nesnesi olan, teorilerini üzerine inşa ettiği Chicago kenti, özellikle 1930'larda iki Savaş arasındaki buhran yıllarını yaşıyordu ve alkol yasağı, medyanın etkisi, çeteleşme ve farklı etnik grupların kente göç etmesi gibi durumların etkisi altındaydı (Mercan, 2017: 134). Hızlı nüfus artışı (1830'da sadece 100 civarı bir nüfusa sahip olan Chicago'da bu sayı 1930'a 3.373.753 kişiye yükselmiştir) ve buna eşlik eden hızlı

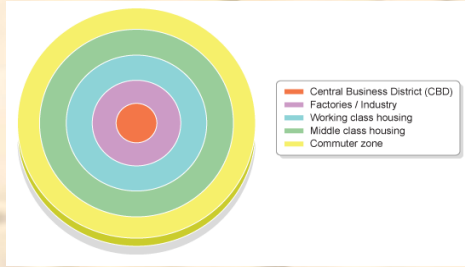
sanayileşme, demiryolu ulaşımının gelişmesi gibi faktörler de düşünüldüğünde, Chicago kentinin toplum araştırmacıları bir tür “laboratuvar” niteliği aldığı ortaya çıkmaktadır (Bal, 2015: 211).

Özellikle 1920 ve 1940 yılları arasında etkili olan Chicago Okulu, Robert Park (1866-1944), Ernest Burgess (1886-1966) ve Roderick Duncan McKenzie (1885-1940) tarafından geliştirilen kent ekolojisi ile Louis Wirth (1897-1952) tarafından getirilen yaşam biçimi olarak kentlilik adlarında iki temel yaklaşıma sahiptir (Giddens, 2013: 945). Bu bağlamda burada, kent güvenliği ve kentsel suç temalarına daha çok eğilmesi nedeniyle, kent ekolojisi yaklaşımı değerlendirilecektir.

Kent ekolojisi, kentsel hayatı ve kentsel ilişkileri “ekoloji” terimi ile açıklamaktadır. Ekoloji teriminin kullanılması ile Chicago Kent Ekolojisi Okulu, doğa bilimlerinin ortaya koyduğu bilgileri temel alan pozitivist sosyal bilim anlayışına bağlılığını ortaya koymaktadır. Zaten Park ve Burgess, sosyolojiyi doğa bilimlerinden farklı görmemektedirler (Arılı, 2015: 14). Ekoloji terimi ile, canlıların bir ortamda birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerinden bahsedilmektedir. Nasıl doğal çevrede canlı türleri birbirleriyle rekabet ve uyum mekanizmaları çerçevesine konumlanıyorsa ve denge durumu sağlanıyorsa ve eğer dışarıdan bir türün istilası ile denge durumu bozuluyor ve rekabet etme ve birbirinin yerlerini alma ile tekrar denge durumuna doğru gidilebiliyorsa, kent ekolojisine göre aynı tablo kentlerde de mahalle-bölge bazında farklı kentsel gruplar arasında yaşanmaktadır. Kentsel gruplar birbirleriyle rekabet etmekte ve avantajlı olan gruplar dezavantajlı gruplar aleyhine kentsel mekânda konumlanmaktadır (Giddens, 2013: 945-948; Bal, 2015: 208-209). Bu açıklamalar, özellikle Spencer’in biyolojik toplum açıklamalarını aklı getirmektedir.

Bahsedilen istila ve yerinden etme mekanizmaları, Okul üyeleri tarafından, farklı niteliklerine göre tanımlanmış kentsel bölgeler arasında gerçekleşen süreçler olarak ele alınmıştır. Örneğin, Şekil 1, Burgess’in bu yorumlamalarına ilişkin oluşturduğu kent bölümleri haritasını göstermektedir. Aşağıda görüleceği gibi, bu haritanın özellikle geçiş bölgesini gösteren halkası kent ekolojisi kuramcılarının kent güvenliğine ilişkin açıklamalarında temel bir rol oynayacaktır.

Şekil 1: Burgess’e Göre Kentin Bölümleri

(Turuncu alan merkezi iş mıntkasını, mor alan merkezi mıntka ile konut mıntkaları arasındaki geçiş bölgesini, mavi alan işçi sınıfının konutlarının bulunduğu alanı, yeşil alan orta sınıfların konut alanını sarı dış çeper ise zenginlerin ikamet ettiği banliyö alanını temsil etmektedir.)

Kaynak: BBC, (Tarih belirtilmemiş). *Urban models in MEDCs.* http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/urban_environments/urban_models_medcs_rev1.shtml. (03.01.20189).

Şekil-1’de gösterildiği gibi Burgess, kentin merkezine ana ticaret bölgesini yerleştirmiştir. Merkezini bitişikteki çeperinde, küçük imalathanelere dayanan geçiş bölgesi bulunmaktadır. Geçiş bölgesinin çevresinde ise, geçiş bölgesindeki bozulan alanlardan kaçmış işçilerin ikamet ettiği halka yer almaktadır. İşçi evleri halkasının arkasında üst sınıfların ikamet bölgeleri ve onun da dışında banliyö-uydu kentler bulunmaktadır. Burgess, buralardan kentin ticari iş merkezine ulaşım mesafesinin 40 dakikayı bulduğunu belirtmiştir. Tüm bu farklı grupların konumlanma süreçleri, bitki ekolojisindeki yayılma etkileri ve ardılık süreçleri yardımıyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu görsel, kent ekolojisi okulunun pozitivist bir mantıksallık içerisinde biyoloji biliminin bilgisinin kentsel mekana uyarlanmış halini göstermektedir. Yine de Burgess, bu yayılım süreçlerinin etkilerinin sadece fiziksel ve ticari anlamda değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenme düzeninin bozulmadan işleyebilmesi açısından incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Burgess, 2015: 92-95). Bu durumda Chicago Okulu’nun “kent” kavramına salt fiziksel olmaktan öte, toplumsal düzene ilişkin bir takım öğeler kattığını kestirebilmek mümkündür. Park tarafından kent, sadece kurumların değil, (Burada Park kurumları ile mekânın fiziksel unsuruna gönderme yapmaktadır.) aynı zamanda gelenek ve adetlerin oluşturduğu bütünlüğe dayanan bir örgütlenme biçimidir (Park, 2015a: 37, 40-41). Burada Park’ın kenti, pozitivist geleneğin toplumsal yapılanmaları açıklarken yaptığı gibi, “ahlaki” boyut ile ele aldığı görülmektedir. Yine de Park ve diğer kent ekologlarının ahlak kavramını ele alma biçimi, pozitivist geleneğin başlangıcındaki anlamından farklılıklar bulunmaktadır. En temel biçimiyle, daha önceki pozitivist sosyologların (Özellikle Comte ve Durkheim) kolektif bilince atıfla açıkladıkları ahlak durumu ve suç ile sapkınlık arasındaki örüntüler, Spencer’in yaptığı gibi, Kent Ekolojisi Okulu tarafından daha bireysel (veya bireyselle yakın mahalle gibi) bir düzeyde ve kır ve kent arasındaki mekânsal farklılıkların yarattığı etkiler bağlamında incelenmiştir.

Bu noktada “ahlak” kavramının üzerinde durarak, Durkheim ve Chicago Okulu’nun ahlaki ele alışı üzerindeki benzerlik ve farklılıkları irdelemek, pozitivist gelenekteki ahlak sosyolojisinin Chicago Okulu aracılığıyla kent güvenliğine yönelik ilk yaklaşımları nasıl etkilediğini gösterebilir. Öncelikle Durkheim için ahlak, eski kutsallık ve ona bağlı kuralların yerini toplumun kendisinin yer aldığı ve bireyin bu koşullarda topluma olan ilişkisinde açığa çıkmaktaydı. Ona göre, bireysel özgürlükler ve topluma karşı sorumluluklar, ahlak kuralları ile dengeleniyordu. Bu bağlamda organik işbölümünün olduğu toplumda en temel ahlak kuralı, bireylerin işbölümündeki rolleri kapsamında uzmanlık alanlarına uygun bir biçimde görev almalarıydı (Coenen-Hunter, 2013: 116). Bir başka deyişle, modern toplumu ve kenti ortaya çıkaran (veya kentin ortaya çıkardığı) organik işbölümünün sağlıklı bir biçimde ilerlemesi, ancak bireylerin salt bireysel özgürlüklerden ziyade, işbölümüne dayalı uzlaşma içinde hareket etmeleri ile mümkündü. Ancak Durkheim, işbölümünün modern toplumsal hayatın temeli olarak kentlerde gelişmesi sırasında dayanışmanın yanında yeni ahlaki düzensizliklerin ortaya çıktığını da belirtmiştir. İşbölümünün, toplumsal hayatın ahlaki temeli olarak yeteri kadar kurumsallaşmadığı yerler, bu ahlaki düzensizliklerin çıkış noktasıdır. Durkheim’in bu bakış açısı, Chicago Okulu’nu doğrudan etkilemiştir. (Saunders, 2013: 53-55). Aslında bu durum, hem Durkheim’in hem de Chicago Okulu’nun, insanı doğası gereği bencil ele aldığını; ancak ahlaki

bazı kuralları ile toplumsal düzenin sağlanabileceğini kabul ettiğini ima etmektedir. *Homo ecologicous*, bencil bir varlıktır, ancak uzlaşma ve ortak amaçlar etrafında sosyalleşebilir. Park'a göre kent ortamı, çıkarı peşindeki bireysel güçler ve Durkheim'in kolektif bilinç kavramının belirttiği üzere toplumsal işbölümüne yönelik güçler arasındaki gerilimle şekillenmektedir. Bundan hareketle Saunders, bireyleri biyotik düzeyde ele alan ilk yaklaşımında analiz biriminin "topluluk" terimi ile toplumsal güçleri ele alan yaklaşımda ise "toplum" terimi ile ifade edildiğini belirtmekte ve Chicago Okulu'nun topluluğu mu yoksa toplumu mu ele aldığı konusunda bazı tutarsızlıklarının olduğunu, ama nihayetinde Park tarafından ekolojik yaklaşımın sınırlarının, topluluk terimi ile çizildiğini ifade etmiştir. Burası, Okul'un Durkheim'in yaklaşımından ayrılmaya başladığı, daha ziyade Spencer ve onunla ilişkili evrim teorisi ve rekabet mekanizmalarına odaklandığı bir noktadır (Saunders, 2013:61-63).

Durkheim ve Chicago Okulu arasında işbölümünün sağlanması ve düzensizliklerin önlenmesinde ahlak kurallarının önemi konusunda ortaklık bulursa da, tam da ahlakın ele alınışı noktasında aralarında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, kent ekolojistlerinin ahlak, suç ve sapkınlık konularını Durkheim'dan daha bireysel düzlemde araştırmalarının nedeni, Durkheim'in düşüncesinde görünen toplumsal determinizmdir. Durkheim'a göre birey, ahlaki duyguların yaratıcısı olmadığı için, kendi başına ele alınıp incelenemez, araştırma nesnesi olamaz (Betton, 2011: 35). Her toplumun, kendi devamlılığı için *kendisinin* ürettiği belirli ahlak kuralları vardır. Oysa Chicago Okulu, suç ve sapkınlık bağlamında kent güvenliğini ele alırken, Spencer'in topluluk odaklı düşüncesinden de hareketle, bireyleri temel almıştır. Bu nedenle Okul, kentsel uzamdaki suç ve sapkınlığın ölçümünde nicel (kentsel alandaki suç tipleri, oranları ve bağlantıları, haritalandırmalar) ile nitel (suçluların yaşam koşulları) yaklaşımları beraber kullanmışlardır. (Robert, 2011: 804). Okul, alkoholizm, cinayet, intihar, psikoz durumları ve yoksulluk gibi vakalar Chicago haritasına işlenmiş ve böylece ne tip davranışların nerelerde yoğun olduğu tespit edilmiş (Cavan, 1983, 415), daha sonra da bunları pozitivist mirası içerisinde bahsedilen teorik arka plan ile yorumlamış, bu sorunların çözümüne yönelik yaklaşımlar ortaya koymuştur.

Pozitivist geleneğin doğrudan bir mirası olan ahlak ve toplumsal düzen temalarının Chicago Kent Ekolojisi tarafından ele alınış biçimlerinin incelenmesi, Okul tarafından kentteki suçla mücadelelerin bu temalar üzerinde inşa edilmesi nedeniyle önem taşımaktadır. Burada Park'ın "ahlaki bölge" terimini incelemek, Okulun bu alandaki yaklaşımını netleştirebilir. Park'a göre ahlaki bölge, kentsel nüfusun farklı ahlak tiplerine göre ayrılmış ile ortaya çıkan bölgelerdir. Farklı ahlak tipleri arasındaki geçişler, bir bölgenin ahlaki yapılanmasında suçlu davranışları, sapkın örüntüler yer almayor olsa bile, mizaç farklılıkları nedeniyle problemler ortaya çıkarabilir. Park, bu kapsamda bazı ahlaki bölgelerde suç ve sapkın davranış örüntülerinin hakim olmasının nedeni olarak, bu bölgelerde insan ayrımlıklarının kırsal kesimdeki gibi bastırılmayıp rahatça sergilenebilmesini göstermektedir. Park, dolayısıyla bu ahlaki bölgelerin "laboratuvar ortamında incelenir gibi" incelenmesi gerektiğini vurgulamakta, aynı zamanda bu ahlaki çöküntü etkilerinin kişisel zekâ ve mizaç ile olan bağlantısına da değinmektedir (Park, 2015a: 80-85). Yukarıda Kent Ekolojisi yaklaşımlarının ahlaki kolektif bilinç yerine bireysel ve mekânsal bağlamda incelenmesi ile kastedilen nokta budur.

Park için, Durkheimci bir bakış açısıyla, birincil grupların ve yerel bağımlılıkların çöküşü, kentte artan "ahlaksızlık" ve suçun en önemli gerekçeleri olarak görülmektedir. Bu ahlaksızlık ve suç ile bağlantılı olarak kentte ortaya çıkan toplumsal kriz durumları ve krizlerin psikolojik, siyasi ve ekonomik gerekçeleri de, Park tarafından kent yaşamına yönelik incelenmesi gereken konular arasında gösterilmektedir (Park, 2015a: 58-64). Peki, Park'ın açıkladığı gerekçelere dayalı olarak ortaya çıkan kentsel ahlaksızlık ve suç, kentsel mekandaki tezahürünü nasıl gerçekleştiriyordu ve bu sürecin mekânsal analizleri bilimsel bir metot ile yapılabilir miydi? Kent Ekolojisi kuramcılarını, pozitivist ilkeler (kentsel yayılım etkileri) çerçevesinde bu soruyu da yanıtlamaya çalışmışlardır ve durum tespitini ortaya koyduktan sonra, pozitivist sosyal bilim bir gereği olarak söz konusu sorunların çözülüp kentsel düzenin sağlanması için öneriler ortaya koymuşlardır.

Burgess, kentsel suçların ortaya çıkışı mekânsal yayılmasını "düzensiz örgütlenme" teması çerçevesinde incelemiştir. Ona göre, kentsel hareketlerin, kentteki örgütsel kapasitenin kaldırabileceğinden daha fazla, sağlıklı ve parçacıl bir yapıda olması, kentte örgütsel düzensizlik mefhumunu doğurur. Ama kentin her bölgesi aynı hareketlilik düzeyine sahip değildir, bazı bölgelerde, diğer bölgelere göre daha aşırı ve sağlıklı hareket akışları cereyan etmektedir. Bu nedenle kentin bölgelerinin hareketliliklerinin sayısal ölçümü yapılmalıdır. Doğum, ölüm, cinsiyet, yaş gibi demografik verilerin yanında, haberleşme verileri (Telefon etme sayısı), trafik verileri (Trafik yoğunluğu) ve arsa-kira değerleri gibi değerler de ele alınarak hareketlilik ölçümü yapılabilir. Görüldüğü gibi kent, mikroskop altındaymış gibi araştırma yöntemleri ile kontrollü ve kesin bir biçimde incelenmektedir. Burgess, yapılan çalışmalar ile, bu ölçümler sonucunda dengesiz hareketliliğin görüldüğü tespit edilen alanlarda çocuk suçluluğu-çocuk çeteleri, yoksulluk seviyeleri, boşanma oranlarının yüksek olduğunu tespit etmiş ve bu bölgeleri "ahlaksızlık alanları" olarak işaretlemiş, ayrıca bu ölçümlere göre düzensizlik seviyesinin örgütlenme seviyesini geçtiği, sağlıklı hareketliliğin yaşandığı alanların genel olarak "suç ve kötülük merkezi" olarak nitelendirdiği merkezin çevresinde yer alan geçiş bölgesinde (bkz. Şekil 1) yer aldığı tespit etmiştir. Bu bölgeler, buraya gelenlerin ahlaki öğeleri gözden çıkarmalarıyla ortaya çıkmış bir nevi çöküntü alanlarıdır (Burgess, 2015: 92-103). Geçiş bölgelerinde yaşanan istila süreçleri sonucunda buralardaki arsa değerleri değerini korumakta ama binaların kullanım değerleri, sosyal statüsü düşük nitelikli uğraşlar nedeniyle düşmektedir (McKenzie, 2015: 119-120).

Park, geçiş bölgelerindeki göç hareketliliklerinin, yani bireylerin bu bölgeye yerleşme ve bu bölgeden ayrılma hızlarının yüksek olması nedeniyle, bu bölgede ikamet edenlerin çevrelerine alışamaması sebebiyle toplumsal düzeni bozma potansiyelinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Hatta bu durum özellikle geçiş bölgelerindeki çocuk ve gençler arasında yer almaktadır. Bu nedenle Park, ahlaki kodların bireylere tatbik edilmesinde aileden çok (Comte için aile ön plandaydı) cemiyetler üzerinde durmuştur (Park, 2015b: 151-155). Tam bu noktada, kentsel suç sorunlarının çözümü de "mahalle"de aranmıştır. Çünkü mahalle, resmi örgütlenmede olmasa bile, mekânsal olarak en temel birimdir ve ahlaki tutumların yükseltilmesi için mahalleler temel alınmalıdır (Park, 2015a: 43-44, 46). Birincil ilişkilerin kopmasını yarattığı ahlaki çöküntüler, örgütsüzlüğün kentsel mekânda yarattığı problemler, yaşanan çeşitli kentsel suç olayları ve ilgili pek çok sorun alanı, mahalleye istikrarın kazandırılması ile çözülebilir nitelikte görülmüştür. Chicago Kentsel Ekolojinin bu sorunlara reçetesi, en temel olarak, mahalle kültürünün ön plana çıkarılması (Park, 2015b: 157) olarak ifade edilebilir. Böylece Okul, pozitivist sosyal bilim anlayışının talep ettiği son görevi de yerine getirmiş olmaktadır.

Mahalle-Yerleşim kültürü, geçiş bölgelerinde aşırı hareketlilik nedeniyle bir türlü gelişmemiştir ve bu durum kentteki suçların temel nedeni olarak öne sürülmüştür. Bu nedenle bu bölgede yaşayanların, "kalıcı" ilişkiler kurabilecekleri alanlara ihtiyaçları vardır. Örneğin Park, buralardaki çocuk çetelerin islahı ile ilgili olarak oyun parklarının, sadece eğlenmekten ziyade, bu fonksiyonu da yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir (Park, 2015b: 157). Temel olarak kentteki ahlaki değerlerin aşınmasına karşı mahallenin oturmuş bir yerleşim kültürü ile güvenlik subabı konumunda ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle mahalle bazında ahlaki yetkinliği sağlayacak tesislerin oluşturulması ile kentsel güvenliğin de sağlanacağı kabul edilmektedir.

Görüldüğü gibi Chicago Okulu kent ekolojistleri, teori geliştirmektense, doğrudan araştırma sahasına indikleri etnografik çalışmaları ile tanınmış; sapkınlık, çeteler, çeşitli suçlar, intihar, aile sorunları ve toplumsal kurumların işlevlerinin bozulmasına ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Yine de

topladıkları ampirik verilerle “Toplumsal Örgütsüzlük Teorisi”nin başlangıcını sağlamışlardır. (Short, 2002: 108). Toplumsal örgütsüzlük teorileri, Chicago Okulu’ndan itibaren, Amerikan Sosyolojisi’ni bir süre etkilemeye devam etmiştir. 1930-1960 yılları arasındaki dönemde Burgess’in öğrencilerinin (Thraster, Shaw³ ve McKay vs.) İkinci Chicago Okulu olarak suçluluk olgusuna ilişkin çalışmalarıyla ilk dönemdeki teorik mirası devam ettirdiği söylenebilir (Robert, 2011: 803). Her ne kadar bu tarihlerden sonra kent ekolojisi yaklaşımının kent sosyolojisi için “öldüğü” belirtilse de (Saunders, 2013: 75) Zukin, en azından 1980’lere kadar kent sosyolojisinde kent ekolojisi yaklaşımının hâkimiyetinin devam ettiğini daha sonra ona alternatif olarak ortaya çıkan Politik Ekonomik ve Kültürel yaklaşımların yeni kent sosyolojisinde hâkim olmaya başladığını belirtmiştir (Zukin 2011: 11). Ayrıca Lynn ve Strauss, 1961 tarihli “Büyük Amerikan Kentlerinin Yükselişi ve Çöküşü” adlı eseriyle Jane Jacobs’ın, kentlerin doğayla bütünlük bir biçimde olduğu ve insanların toplumsal ekolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı fikrine vurgu yapmışlar, literatürden örnekler de vererek onun kavramsallaştırmalarının kentsel ortamda güvenlik ve kent sağlığı gibi konuların araştırılmasında kullanıldığını göstermişlerdir (Lynn ve Straus, 2018: 74). Jacobs, temel olarak ABD’de 1960’larda uygulanan kentsel yenilenme projelerinin, “kenar mahalleleri” (slum) yıkarken kent sakinlerinin taleplerini dikkate almadığını ve bunun da geniş çaplı kentsel protestolara yol açtığını vurgulamıştır (Jayne ve Ward, 2017: 13).

Chicago Kent Ekolojisi Okulu’nun kent sosyolojisi açısından gözden düşmesinin nedenleri, bu akıma yöneltilen eleştirilerde görülmektedir. Aslında en temel olarak, Okul’a getirilen eleştirilerin pozitivistlere getirilen eleştirilerle bağlantılı olduğu görülmektedir. Öncelikle, Chicago Okulu’nun veri odaklı/nicel yaklaşımları öne çıkarması, bunun yanında nicel boyutu göz ardı emesi temel eleştiri noktası olmuştur. Okul’un karmaşık toplumsal gerçeklere ilişkin açıklamalarının aşırı indirgemeci olması, sınıfsal özellikleri de dikkate almaması getirilen diğer eleştiriler arasındadır (Serter, 2013: 73-74). Soja, Manuel Castells’in Henri Lefebvre’ye getirdiği eleştirilere değinirken, “Chicago Okulu teorisyenlerini “burjuva teorisyenleri” olarak adlandırdığını, teorilerini “ideolojik tuzak” olarak nitelendirdiği görülmektedir (Soja, 2017: 113, 136). Soja da, Chicago Okulu’nun tanımlayıcı genellemelerinin yanlış olmadığını belirtir. Ama ona göre “... bu genellemeler kentsel olanın düğünsellik, mekan ve iktidarın kesişiminden ileri gelen daha temel özgülüğü perdeler.” (Soja, 2017: 205).

21. Yüzyıl’a doğru gelindiğinde, kent sosyolojisinde birçok akımın ortaya çıktığı (Los Angeles Okulu, Kültürel çalışmalar, Postmodern ve Postyapısalcı teoriler vd.) görülmektedir ama yine de Chicago Okulu’nun ortaya koyduğu metodolojiler, hala akademideki ana akım çalışma metodolojileri arasında yer almaktadır (Jayne ve Ward, 2017: 6-14). Zukin, 1900’lerde olduğu gibi günümüzde de kent sosyolojisinin, daha farklı biçimlerde de olsa doğa bilimlerinden etkilendiğini belirtmektedir (Tablo 1) (Zukin, 2011: 15).

Tablo 1. Kent Sosyolojisine İlişkin Temel Varsayımlar⁴

1900’ler	2000’ler
Sabitlik	Hareketlilik
Denge	Asimetri
İnsan merkezli	İnsan + insan olmayan merkezli (Teknoloji, doğa)
Evrensel	Çeşitli
Otonom özneler	Bağımsız özneler
Etkileşim	Birlikte var olmak
Biyolojinin etkisi	Fiziğin etkisi
Tipoloji geliştirmek için kurumların ve grup davranışlarının çalışılması	Farklı gelişmelerin araştırılması için kurumların davranışların ve özelliklerinin çalışılması.

Kaynak: Zukin, 2011: 15.

Kent güvenliğine ilişkin teoriler ve uygulamalar bağlamında da Chicago okulunun etkisi, bahsedilen Sosyal Düzensizlik Teorileri aracılığıyla devam etmiştir. Bu teorilere bağlı olarak, veri girişlerine dayalı teknik modeller oluşturulmuş ve kentsel suçlarla mücadelede kullanılmaya başlanmıştır. Kentsel ortama ilişkin veriler, zengin toplumsal ve çevresel bilgi kaynaklarından alınıp depolanmakta, birçok farklı teknik türü ile işlenip kentsel suçların yer ve zaman ilişkin örüntülerinin çıkarılıp suç merkezlerinin önceden tespiti yapılmaya çalışılmaktadır (Zhao ve Tang, 2018: 8-9)⁵. Farklı tekniklere göre değişebilse de, kentsel güvenliğin sağlanmasına ilişkin teknik metotlar ve haritalarda hala çetelerin, gençlerin vs. yer aldığı ve kent ekolojisi yaklaşımının da belirttiği gibi çevresel faktörlerin kentsel suçlarla ilişkisi ön kabulü ile teknik modellerin yapıldığı görülmektedir. Aslında Chicago Okulu’nun pozitivist yaklaşımı güncel teknik modellerde tekrar etmektedir; ama bu sefer daha fazla teknik imkân ile hareket edilmektedir. Bu teknik modellerlere dayalı ve pozitivist olarak değerlendirilebilecek yaklaşımın, günümüzde kent güvenliğine ilişkin yaklaşımlarda hâkim onunda olduğu, BM Habitat raporlarında da görülebilmektedir. Örneğin çalışmanın başında anılan 2007 tarihli BM Habitat

³ Aynı zamanda 1934’de Chicago Area Project (CAP) Clifford R. Shaw tarafından 1934’te kurulmuştur ve hala aktiftir. CAP, Kent ekolojistlerinin kuramlarından hareketle, genç suçluların nedenlerini mahallelerin koşullarında aramıştır ve suçun önüne geçebilmek için mahalle yaşamına aktif katılım üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kuruluşunda 3 topluluktan komite ile çalışılmaktayken, 1960’larda bu sayı 80’lere ulaşmıştır (Wolcott ve Schlossman, 2005).

⁴ Tablo isimi kaynağa bulunmamaktadır, tarafımdan oluşturulmuştur

⁵ Suç oranı tespiti, suç sıcak noktaları (hotspots) belirleme, coğrafi bilgi sistemleri gibi farklı tekniklerin listesi ve haklarında detaylı bilgi için bkz. Zhao ve Tang, 2018: 4-8).

İnsan Yerleşimleri Üzerine Küresel Rapor: Kent Güvenliğinin İyileştirmesi başlıklı metinde, kentsel suçların önceden tespit edilebildiği, kim tarafından işlendiklerinden daha önemlisi, nerede işlendiklerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (UN Habitat, 2007: 49).

SONUÇ:

Chicago Kent Ekolojisi kuramları, güvenlik konusunu kentsel mekâna ilişkili olarak açıklama çabaları ile günümüzdeki kentsel güvenlik literatürünün de temelini oluşturmuştur. Chicago Okulu'nun kentteki suç olgusuna ilişkin yaklaşımların kökleri de tarihsel olarak pozitivist gelenek içerisinde bulunmaktadır ve bu çalışma bu köklerin izini sürerek genel olarak kent güvenliği disiplinin sunduğu bilgilerin tarihsel dayanaklarına ulaşmaya çalışmıştır. Pozitivizmin toplumsal fenomenleri doğa bilimlerinin, özellikle de biyolojinin metotlarıyla açıklayıp toplumsal düzen ve ahlak bağlamında sorunları tespit edip ortadan kaldırarak toplumsal ilerlemeyi sağlama süreci, Chicago Okulu tarafından da kentsel mekan üzerinde uygulanarak, kent ve kentsel güvenliğe ilişkin konular doğa bilimsel bir yaklaşım ve keskinlikle ele alınmaya çalışılmış ve tespit edilen sorunlar ortaya konulduktan sonra çözüm önerileri getirmiştir. Sorunlar ve getirilen çözümler de, pozitivist bir yaklaşımla toplumsal düzen çerçevesinde şekillendirilmiştir. Chicago Okulu'nun kullandığı mantıksal çerçevenin köklerinden birinin pozitivist yaklaşımlar olduğu hipotezi; doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanma, toplumsal düzene ve ahlaka ilişkin kaygılar gütmeye ve düzeni sağlamak için toplumu şekillendirme şeklinde gruplandırılabilir üç eksende gösterilmiştir.

Günümüzde Kent Güvenliği disiplininin çok daha farklı bir konumda olduğu, sadece Chicago Okulu'nun sunduğu alet kutusunun kent güvenliğine ilişkin problematik alanların çözümünde yetersiz geleceği bir gerçektir. Nitekim Okul, kenti ele alışındaki eksiklikler nedeniyle, özellikle eleştirel toplumsal teoriler tarafından daha sonra sayısız eleştirinin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler, genel olarak pozitivist yapılan eleştiriler kapsamında ortaya çıkmıştır (Kuru pozitivist mantığa yöneltilen eleştiriler ve analizlerde toplumsal sınıfların, kültürlerin ele alınmamış olmaması gibi). Ayrıca sadece tek bir kent (Chicago) üzerinden yapılan gözlemlerin genel geçer niteliği de, bilimsel açıdan ayrı bir sorun alanıdır. Ayrıca Chicago Okulu'nun kent ekolojisi terimi, günümüzde sosyolojik bir perspektiften ziyade ekoloji disiplini içerisinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre kentin, sosyolojik, ekonomik ve ekolojik perspektiflerinin birlikte ele alınması gerekmektedir (Sakelariya, 2013: 18). Bu yaklaşım, kenti sürdürülebilirlik ekseninde analiz etmektedir (Kent ekolojisi disiplinin yeni ekolojik perspektiften tanımlanmasına ilişkin bkz. Endlicher vd. 2007.) Kent ekolojisi ve kentlerde sürdürülebilirliğin sağlanmasına ilişkin bkz. Wu, 2014). Yine de doğrudan Chicago Okulu'nun ele aldığı kavramların dijital toplum çağında ele alındığı çalışmalar da yapılmaktadır (Örneğin bkz. Wahl-Jorgensen, 2016.) Türkiye'deki kent sosyolojisinin çalışmalarında başlangıç safhasında da Chicago Okulu'nun metodolojisinin etkili olduğu görülmektedir. Mübeccel Kıray, analizlerinde hem Chicago Okulu'nun kavramlarını kullanmış hem de yeni kavramlar oluşturarak kenti ele almıştır (Erkan, 2013: 148).⁶

Sonuç olarak getirilen eleştiriler ve kent sosyolojisi disipliniinde meydana gelen gelişmeler, Chicago Okulu'nun ortaya koyduğu bilgilerin değerini kaybettiği anlamına gelmemelidir. Kent güvenliği disiplini kapsamında ilk defa koyduğu terim ve yaklaşımlarla Chicago Okulu'nun bu disiplin içinde izlerini koruyacağı kuşkusuzdur.

KAYNAKÇA:

- Arlı, A. (2015). Takdim. *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (s. 7-30).Ankara: Heretik Yayınları.
- Bal, H. (2015) *Kent Sosyolojisi* (6.Basım). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- BBC, (Tarih belirtilmemiş). Urban models in MEDCs. http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/urban_environments/urban_models_medcs_rev1.shtml. (03.01.2018).
- Betton, E. (2011). Ahlaki Duygular. *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. (Hazırlayanlar: Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade). (s. 34-37) Çev. Bülent Arıbaş. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Burgess, E. W. (2015). Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş. *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (s. 89-104). Çev. Pınar Karababa Kayalığıl. Ankara: Heretik Yayınları.
- Cavan, R. S. (1983). The Chicago school of sociology, 1918-1933. *Urban life*, 11(4), 407-420.
- Coenen-Hunter, J. (2013). *Durkheim'ı Anlamak* Çev. Serra Akyüz. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Comte, A. (2015). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. Çev. Erkan Ataçay. Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- Coser, L.. (1994). Introduction. *Theoretical Traditions in the Social Sciences* (p. ix-xxiv) (Gen. Ed. Anthony Giddens). London: The MacMillian Press.
- Davis, L. E. (2003). *Globalization's Security Implications*. RAND Issue Paper: 1-8.
- De Walt, K. (2014). *The Educational Theory of Auguste Comte*. New Foundations. <http://www.newfoundations.com/GALLERY/Comte.html>. (03.01.2018)
- Dharamsi S. ve Scott I. (2009). Quantitative and Qualitative Research. *Canadian Family Physician* Vol. 55: 843-844.

⁶ Örneğin Kıray'ın İzmir'deki kentsel alan ve bölümlerinin tarihsel değişimini analiz ederken merkez mintakası ve çevresinin farklı fonksiyonlarını dikkate alarak gerçekleştirdiği analiz (Kıray, 2007: 40-56), Chicago Okulu'nun kavramsallaştırmasını anımsatmaktadır. Kıray'ın kendisinin doğrudan Chicago Okulu'nun yaklaşımlarını ele alış ve Türkiye'deki metropoliten kentler için yorumlaması için bkz. Kıray, 2007: 105-119.

- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İşbölümü*. (2.Basım) Çev. Prof. Dr. Ozan Ozankaya. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Endlicher, W., Langner, M., Hesse, M., Mieg, H. A., Kowarik, I., Hostert, P., ... & Wessolek, G. (2007). Urban ecology–Definitions and concepts. In *Shrinking Cities: Effects on Urban Ecology and Challenges for Urban Development* (Vol. 1, No. 16, pp. 1-16). Peter Lang Publishing Group in association with GSE Research.
- Erkan, N. E. (2013). Türkiye Şehir Çalışmaları Alanındaki Kavramlar. *Kent Sosyolojisi Çalışmaları*.(s. 139-176) (Der. Ö. Uğurl, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Foster, M. (2007). Urban Education in North America: Section Editor's Introduction. *International Handbook of Urban Education Part One*. (Eds. William T. Pink ve George W. Noblit). Hollanda: Springer.
- Freyer, H. (2015). *Sosyoloji Kuramları Tarihi* (3.Baskı). Çev. Tahir Çağatay. Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji* Çev. Hüseyin Özel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Jayne, M. ve Ward, K. (2017). A Twenty-first Century Introduction to Urban Theory. *Urban Theory New Critical Perspectives*. (s. 1-18). (Eds. Jayne, M. ve Ward, K). Oxon: Routledge.
- Kaboub, F. (2008). Positivist Paradigm. *Leong (Encyc)* -Vol -2 (Pat 2): 343.
- Keat, R. (1979). Positivism and Statistics in Social Science. *Demystifying Social Statistics* (s. 78-86). (Eds. J. Irvine, I. Miles and J. Evans). London: Pluto Press
- Kıray, M. B. (2007). *Kentleşme Yazıları*. 3. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lynn W. S. ve Straus, E. G. (2018). Ecology. *Defining the Urban: Interdisciplinary and Professional Perspectives* (Eds. Iossifova, D., Doll, C. N., & Gasparatos, A). (s. 73-83). Oxon: Routledge.
- Mercan, B. A. (2017). Yönetimsellik Bağlamında Kriminoloji ve Sosyal Politika Disiplinlerinin İlişkiselliği. *Toplum ve Bilim*. 140: 122-154.
- Mckenzie, R. D. (2015). İnsan Topluluklarının Çalışılmasında Ekolojik Yaklaşım. *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (s. 107-122). Çev. Pınar Karababa Kayalığıl. Ankara: Heretik Yayınları.
- Monivas, J. R. (2007). Science and Religion in The Sociology of Émile Durkheim. *European Journal of Science and Theology*, March 2007, Vol.3, No.1: 17-30.
- Murzi, M. (2010). Positivism. *Encyclopedia of Political Theory*, Mark Bevir (ed.), SAGE.
- Padhy, P. (2006). *Crime and criminology*. Gyan Publishing House.
- Park, R. E. (2015a). Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışının Araştırılması Üzerine Öneriler. *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (s. 37-85). Çev. Pınar Karababa Kayalığıl. Ankara: Heretik Yayınları.
- Park, R. E. (2015b). Topluluğun Örgütlenmesi ve Çocuk Suçları. *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. (s. 145-158). Çev. Pınar Karababa Kayalığıl. Ankara: Heretik Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. Çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayın Ltd.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J., (2017). *Classical Sociological Theory*. USA: Sage Publications.
- Robert, P. (2011). Toplumsal Düzensizlik. *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. (Hazırlayanlar: Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade). (s. 803-805). Çev. Bülent Arıbaş. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Sakelariava, L. (2013). Traditions and Modern Views in Urban Ecology. *Journal of Balkan Ecology*. 16. 17-23.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji*. Çev. Songül Doğru Getir. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67-76.
- Short, J. F. (2002). Criminology, the Chicago School, and sociological theory. *Crime, law and social change*, 37(2), 107-115.
- Soja, E W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar. Eleştirel Toplumsal Teoride Mekanın Yeniden İleri Sürülmesi*. Çev. Yunus Çetin. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- The World Bank,. (2017). *Urban population (% of total)* <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>. (03.01.2017).
- UNDP (1994). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press

UN- Habitat (2007). *Enhancing Urban Safety and Security*. London: Earthscan.

UN- Habitat (2017). *Safety* <https://unhabitat.org/urban-themes/safety/> (03.01.2017).

Wahl-Jorgensen, K. (2016). The Chicago School and Ecology: A reappraisal for the digital era. *American Behavioral Scientist*, 60(1), 8-23.

Wolcott D. ve Schlossman, S. (2005), *Chicago Area Project*. The Electronic Encyclopedia of Chicago. <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/239.html> (Erişim Tarihi: 17.12.2018).

Wu, J. (2014). Urban ecology and sustainability: The state-of-the-science and future directions. *Landscape and Urban Planning*, 125, 209-221.

Zhao, X. ve Tang, J. (2018). Crime in Urban Areas: A Data Mining Perspective. *SIGKDD Explorations*. Volume 20, Issue 1, 1-12.

Ziliak, S. (2008). *Positive Social Science*. *International Encyclopedia of The Social Sciences*, 2nd Edition (s. 387-389) (Ed. William A. Darity, Jr). Detroit: Macmillan Reference USA.

Zukin, S. (2011). Is there an urban sociology? Questions on a field and a vision. *Sociologica*, (3), 1-18.

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Tarihin Yaşayan Şahidi: Çiğ Gölü (Mesudiye, Ordu, Türkiye)	
Corresponding Author	Doç.Dr. Beyhan TAŞ, Burcu KARAKAYA Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü beyhantass@gmail.com ; beyhant@odu.edu.tr	
Submission Date Admission Date	06/11/2018 / 29/11/2018	
How to Cite	TAŞ, B., KARAKAYA, B. (2018). Tarihin Yaşayan Şahidi: Çiğ Gölü (Mesudiye, Ordu, Türkiye) /Makale Adı, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 683-691	

ORCID NO:
0000-0001-6421-2561

Tarihin Yaşayan Şahidi: Çiğ Gölü (Mesudiye, Ordu, Türkiye)

Doç. Dr. Beyhan TAŞ¹
Biyolog, MSc. Burcu KARAKAYA¹

ÖZ:

Çiğ Gölü Ordu ili Mesudiye ilçesi Dayılı Mahallesi sınırları içerisinde bulunur. Deniz seviyesinden 1562 m yükseltide bulunan Çiğ Gölü'nün ilçe merkezine uzaklığı 23 km'dir. Gölün bulunduğu sulak alan 2016 yılında "Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan" olarak tescillenmiştir. Tarihin sayfalarında kendine özel bir yer edinen Mesudiye ilçesinde gerçekleştirilen çalışmalarda 50'ye yakın tarihi yerleşim alanı tespit edilmiştir. Eskiden Milas/Hamidiye adlarıyla anılan Mesudiye sınırları içinde İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yaygın yerleşim alanlarının olduğu bildirilmiştir. Çiğ Gölü'nün kenarından geçen Handeresi Antik Kervan Yolu sayesinde Çiğ Gölü ibadet ve durak yeri olarak kullanılmıştır. Yüzeysel araştırmalarında burada bulunan sikke ve antika parçaların M.Ö. 370-322 yılları arasında hüküm sürmüş son Helenistik Pontos Krallığının son kralı Mithradates VI Eupator'a ait oldukları anlaşılmıştır. Bu çalışmada, yerelde de çok fazla tanınmayan Çiğ Gölü'nün taşıdığı ekolojik değerinin yanı sıra literatür değerlendirmelerinden elde edilen tarihi-kültürel değerinin tanıtılması amaçlanmıştır. Çalışmada, Çiğ Gölü ve çevresinin sahip olduğu kültürel ve doğal değerleri ile rekreasyonel aktiviteler için potansiyel durumu tespit edilip, yörenin sosyo-ekonomik gelişmesine katkı sağlaması umulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Antik Dönem, Karadeniz, Pontus, Göl, Mahalli Sulak Alan, Ekoturizm

Living Witness to History: Çiğ Lake (Mesudiye, Ordu, Turkey)

The Çiğ Lake is found in the boundaries of the Dayılı village in Mesudiye district of Ordu City. The lake where is located at 1526 m altitude of sea level is 23 km away from the city center. The wetland located on lake was registered as a wetland having local importance in 2016. In Mesudiye district, which has a special place in the pages of history, close to 50 historical settlements have been identified in the studies carried out. Thanks to the Handeresi Antique Caravan Road passing through the edge of the Lake, Çiğ Lake was used as a place of worship and stall. The coins and antique pieces found here belonged to Mithradates VI Eupator, the last king of the last Hellenistic Pontos Kingdom, which ruled between 370-322 B.C. In this study, it is aimed to introduce the ecological value of Lake Çiğ, which is not well known in the local area, as well as the historical-cultural value obtained from the literature evaluations. In this study, it is expected that the potential of cultural and natural values and recreational activities of the Çiğ Lake and its surroundings will be determined and contribute to the socio-economic development of the region.

KEYWORDS: Ancient Time, Black Sea, Pontus, Lake, Local Wetland, Ecotourism

¹ Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

“Tarihin Yaşayan Şahidi: Çiğ Gölü (Mesudiye, Ordu, Türkiye)”

1. GİRİŞ

Su, tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmesi için elzem olan bir maddedir. Hiçbir canlı su olmadan yaşamını sürdüremez. Su yaşamın temel yapıtaşdır. İlk canlının oluşumu, yaşamın sürdürülebilirliği ve medeniyetlerin kurulması da suya bağlıdır. Antik dönemlerden günümüze kadar insanların tarih boyunca su etrafında yerleştiği ve medeniyetlerin hep su havzalarında gelişmiş olduğu görülür. Sosyal, kültürel ve ekonomik ilerlemede kentlerin özellikle su kıyısında kurulması ile doğrudan ilişkisi vardır. Mezopotamya, Mısır, Hindistan, Anadolu buna örnek olarak verilebilir. Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgeyi kapsayan Mezopotamya’da Sümerler, Akadlar, Elamlar, Asurlar ve Babiller yaşamış ilk medeniyetlerdir. Günümüzde tüm Orta Avrupa’yı dolanarak gelen Tuna Nehri kıyılarındaki gelişmiş modern kentler de örnek verilebilir. Dolayısıyla tarih boyunca akarsular, göller ve deniz kıyıları insanlar için bir çekim merkezi olmuştur. Yine, antik kervan yollarının da mutlaka su ile ilişkisi görülmektedir. Dolayısıyla suyun medeniyetlerin oluşmasında çok önemli bir yeri vardır. Anadolu birbirinden farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış çok önemli bir coğrafyada bulunmaktadır. Arkeolojik çalışmalarla gün ışığına çıkmış ve günümüze kadar gelen antik dönemin kültürel mirasları dönemin sosyokültürel özelliklerini çok iyi ifade etmektedir.

Karadeniz Bölgesi erken dönemden itibaren Greklerin ilgisini çeken bir coğrafya olmuştur. M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren başlangıçta zorlandıkları bu coğrafyaya uyum sağlayarak söz sahibi olmuşlardır. Yapılan araştırmalarda bunu belgeleyen çok sayıda eser bırakmışlardır. Ancak, Karadeniz’in güneyi daha az araştırılmıştır. Bölgede yapılacak sistemli araştırmalar buradaki Greklerin konumları ve etkileri hakkında daha iyi bilgiler ortaya koyacaktır (Keleş, 2015).

Karadeniz Bölgesi’nin tarihsel geçmişi insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanır. Bölgenin jeopolitik ve stratejik konumu ve sahip olduğu zengin yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış olduğu görülür. Aynı zamanda, önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, doğu-batı, kuzey-güney yönünde hareket eden toplumların merkezinde yer alması stratejik konumunu derinleştirmiştir (Emir, 2012). Ordu ve ilçeleri zengin maden yataklarına sahiptir. En önemli demir yataklarının bir kısmı da Ordu’da bulunmaktadır. Mesudiye ilçesindeki Göllüyazı, Körüktepesi gibi erken dönem yerleşmelerinde maden rezervlerine rastlanmıştır (Koçak, 2006).

Tarihi ve arkeolojik alanlar geçmişin kültürel ve sosyal yapısını, alışkanlıklarını ve yaşam tarzını yansıttığı için dikkat çekici yerlerdir. İnsanoğlunun merakı ve öğrenme arzusu nedeniyle, tarihle ilişkili mekânlar rekreasyonel alanlar içerisinde özel bir yere sahiptir (Atabeyoğlu ve ark., 2017).

Bu çalışmada, antik çağlardaki önemli geçiş noktası üzerinde bulunan ve tarihten izler taşıyan Ordu ili Mesudiye ilçesinde bulunan Çiğ Gölü’nün tanıtılması amaçlanmıştır. Yerinde gözlemler ve literatür araştırmaları yapılarak gerçekleştirilen çalışmada, yörenin hem doğal hem de kültürel özellikler taşıması nedeniyle rekreasyonel ve ekoturizm potansiyelinin de ortaya konması amaçlar içinde yer alır. Çiğ Gölü, halen “Mahalli Sulak Alan” statüsünde korunan bir alandır.

2. ARAŞTIRMA ALANI

2.1. Antik Çağlarda Ordu ve Mesudiye

Helenistik Pontos Krallığının son kralı VI. Mithradates (M.Ö. 132-63) ilk çağın en önemli figürlerinden birisidir. Büyük Kral Mithradates/Mithradates Eupator döneminde yayılcı siyaseti sonucu devletin sınırları en geniş şeklini almıştır (Taşpınar, 2004) ve Pontos Krallığı en parlak ve en gösterişli dönemini yaşamıştır (Arslan, 2007). Kral VI. Mithradates’in Ordu topraklarında da şato ve kaleleri vardır. Bunlardan en önemlisi Kurul Kalesi’dir. Fatsa’daki Cingirt Kalesi, Mesudiye’deki Meletios ve Arıkmusa Kaleleri de bunlardan bazılarıdır. Kurul Kalesi’nde 2010 yılında başlayan arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda, 2016 yılında kalenin kapısında mermerden yapılmış Anadolu’nun Bereket Tanrıçası Kibebe heykeli açığa çıkarılmıştır. Böylece Ana Tanrıça’nın tarihsel serüvenine Karadeniz’den de bir örnek eklenmiştir. Bu aynı zamanda bilimsel açıdan da dikkat çekicidir. Prof. Dr. Yücel Şenyurt ve Dr. Atakan Akçay’ın bildirdiğine göre, Karadeniz’i İç Anadolu’ya bağlayan Melet Vadisi’nde 570 m yükseklikteki kayalıklar üzerinde yer alan, taş bedenli surlarla çevrelenmiş olan Kurul Kalesi Helenistik Pontos Krallığı’na (İ.Ö. 301-63) ait kale-kent modelini yansıtan bir yerleşimdir. Kurul Kalesi, sur duvarları ve bu surlar boyunca dizili askeri mekânları ile önemli bir garnizon kimliğinin yanında, Helenistik dönem kült uygulamalarını en canlı şekilde yansıtan mekân ve

buluntuları ile önemli bir dinsel fonksiyona da sahiptir. Elde edilen buluntular Kurul Kalesi'nin başta demir olmak üzere çeşitli madenler, orman ve deniz ürünleri gibi doğal kaynakları farklı bölgelere sevk eden ve ithal edilen ürünleri de depolayan idari ve ticari bir merkez niteliğinde olduğunu göstermektedir. Bugüne kadar ele geçen çok sayıda sikke ve diğer arkeolojik buluntular kaledeki en güçlü yerleşim evresinin Pontos Kralı VI. Mithradates dönemine ait olduğunu göstermektedir. Ancak, özellikle zirvedeki kült alanları çevresinde ele geçen daha erken tarihli sikkeler yerleşimin İ.Ö. 2. yüzyılın başlarına kadar indiğini kanıtlamaktadır (Şenyurt ve Akçay, 2016).

Eski Çağ toplulukları da günümüz insanı gibi hayatın her alanında gereksinim duyduğu ve asla vazgeçemediği suyun kutsal olduğuna inanmış, yaşamını ve yaşam alanını suyun etrafında veya hep suya ulaşabileceği bir coğrafyada sürdürmeye çalışmıştır (Akkurnaz, 2017). Yukarı Melet Irmağı Havzası'nda bulunan Mesudiye ilçesi sahip olduğu eşsiz doğal değerleri ve zenginlikleriyle birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış çok eski bir yerleşim yeridir. Antik yerleşim yerlerinin varlığı ve incelemeler neticesinde elde edilen buluntular bunu göstermektedir. Ordu'nun 114 km güneyinde yer alan Mesudiye ilçesinde Prof. Dr. Mehmet Özsait ve ekibi tarafından sistematik olarak yapılan yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen buluntuların, bölgenin en eski tarihini şimdilik M.Ö. 5000 yıllarından başladığını göstermektedir. Bölgede Kalkolitik Çağ'da başlayan yerleşimin izlerinin M.Ö. 3200-2700/2600 ve M.Ö. I. bin yılının ikinci çeyreğine tarihlenebilen yerleşmelerde yoğun olduğu görülmüştür. Yine, bölgede Helenistik ve Hitit Çağı buluntuları veren yerleşmeler de vardır. Kalkolitik Çağ'dan Roma Çağı'na kadar buluntular veren ve Melet Çayı vadisinin batısında yer alan bazı yerleşmeler Karga Tepesi, Karapınar I-II, Tepetarla, Maltepesi, Söğütözü, Ziraat Tepesi, Yazıtarla, Çukurçaayır, Hohurdan Tepesi, Kuzuluk Boğazı, Çiftliksarıca, Pilav Tepesi, Yayla Höyük'tür. Doğusunda yer alan yerleşmeler ise Harmanyeri Tepesi, Çamaşluoğlu Tepesi, Sayaca Tepesi, Nal Tepesi'dir. Bu yerleşmelerin tatlı suyun bol olduğu hatta yaz aylarında bile bolca aktığı Karapınar Suyu, Topdurak Deresi, Balıran Deresi, Melet Çayı ve çayın kaynaklarından gelen derelere çok yakın yerlere kurulduğu görülmektedir (Özsait, 1992).

Dayılı Yaylası ile Koyulhisar Yaylası arasında yapılan araştırmalarda, Dayılı Yaylası'nda tespit edilen Yayla Höyük'ün define kazıları sırasında son derece tahrip edildiği görülmüştür. Höyük yüzeyinde İlk Tunç Çağı-1 yerleşmesine ait keramikler toplanmış, bölgedeki höyüklerle aynı özellikleri taşıyan bu keramiklerin oldukça iyi bir kalite ve işçilik gösterdiği bildirilmiştir. Diğer yerleşmelerin olduğu gibi Yayla Höyük yerleşmesinin de bol su kaynaklarının hemen yanında yer aldığı belirtilmiştir (Özsait, 1993). Dayılı Yaylası ile Koyulhisar Yaylası arasında bulunan Çiğ Gölü'nün çevresinden de arkeolojik eserler toplandığı bildirilmektedir. Gölün çevresindeki yükseltilerde, höyük benzeri yerlerde kazılan çukur yerler dikkat çekmektedir. Bu durum bölgede hazinelerin talanını göstermektedir. Oysaki tüm kazı çalışmalarının izin alındıktan sonra yapılması ve alanın eski haline döndürülmesi zorunludur.

2.2. Mesudiye, Çiğ Gölü (Çiğ Göl)

Ordu iline uzaklığı 114 km olan Mesudiye ilçesi, 1180 km² yüzölçümü ile Ordu'nun en büyük, nüfusu açısından ise en küçük ilçesidir. İlçe; güneyinde Koyulhisar (Sivas), doğusunda Şebinkarahisar (Giresun), batısında Reşadiye (Tokat), kuzeyinde Ordu'nun Merkez, Ulubey, Gökçöy ve Kabadüz ilçeleriyle çevrilidir. Mesudiye ortalama yüksekliği 1 065 m olan dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Bu dağlık araziye Giresun Dağları'nın batı uzantıları ile Canik Dağları'nın doğu uzantıları biçimlendirir. Mesudiye topoğrafyasını şekillendiren en önemli kaynaklardan biri de Melet Irmağı'dır. Karagöl Dağı'nın güney yamaçlarından ilk kaynağını alan ve Ordu kentinin doğusunda Karadeniz'e kavuşuncaya kadar 165 km yol alan ırmak bölgenin en büyük akarsularındandır. Melet Irmağı Doğu Karadeniz ve Orta Karadeniz bölümleri arasında doğal sınır oluşturur (Başgelen, 2010).

Mesudiye ilçesi Karadeniz kıyısı ile İç Anadolu'yu (Ordu-Sivas) Harçbeli Geçidi (1940 m) ile bağlayan tarihi bir yol hattının doğusunda kurulmuştur. Toplam 57 köyü vardır. İlçe genelinde halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve ormancılıktır. 20. yüzyılda yapılan arkeolojik araştırmalar ilçenin çok eski bir yerleşim bölgesi olduğunu ortaya koymaktadır. Eskiden Milas/Hamidiye adıyla anılan Mesudiye sınırları içindeki eski yerleşim merkezlerinin varlığı dikkat çeker. Bunda en önemli etken madenciliktir. Yapılan çalışmalarda Mesudiye'nin birçok yerinde bakır, demir ve kurşun madenlerinin işletildiği belirtilmektedir. Bu nedenle Mesudiye İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yaygın yerleşim alanlarından biridir (Başgelen, 2010). Prof. Dr. Mehmet Özsait eşi Arkeolog Nesrin Özsait ile birlikte 1990-2003 yılları arasında Mesudiye'de yaptığı yüzey araştırmalarında; bölgenin Kalkolitik Çağ'dan itibaren İlk Tunç Çağı'nda, Demir Çağı'nda, Helenistik ve Roma Çağı'nda yoğun olarak yerleşimlere sahne olduğunu belirtmişlerdir (Özsait 1994, 2005). Bayhan ve Ekinci (2017) Ordu-Mesudiye istikametinde gerçekleştirdikleri araştırma ve incelemeler neticesinde, Anadolu'nun eski kervan yol ağına bağlı bir tali yol belirlemişlerdir. Bu yol, Ordu-Eskipazar-Dedeli

Köprüsü-Kale-i Bahaddin (Ulubey)-Elmaçukuru-Kızılın Köyü (Aşağı Kızılın ve Yukarı Kızılın)-Damarlı-Özlü Emirler-Gölköy-Mesudiye hattını Sivas'ın Suşehri'ne bağlayan güzergâhtır. Bu çalışma ile ilk defa ortaya çıkarılan bu tali yolun yörenin siyasi, kültürel ve doğal değerini ortaya koymaktadır. Mesudiye'de Melatios Kalesi, Faldaca Kalesi, Arukmusa Yerleşmesi, Eriçok Tepesi ve Kaleköy Kalesi 1. derece tarihi - arkeolojik SİT alanı olarak tescillenmiştir. Mesudiye Dayılı Köyü sınırları içinde bulunan ve etrafından çeşitli arkeolojik parçalar toplandığı bildirilen Çiğ Gölü ve sulak alanı ise "Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan" olarak tescillenmiştir.

2.2.1. Çiğ Gölü'nün Tarihi Önemi

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde yıllarca hüküm süren antik çağ toplulukları ile ilgili birçok esere ve kalıntıya günümüzde de rastlamak mümkündür. Sinop, Samsun ve Ordu illeri üzerindeki yüzey araştırmalarında keşfedilen höyüklerin M.Ö. 2000'li yıllarda terk edilmeye başlandığı görülmüştür. Bölgedeki bu höyüklerin tarihi yine M.Ö. 2000-1750'li yıllara dayandığı söylenmektedir. Çiğ Gölü'nün bağlı olduğu Mesudiye ilçesi çoğu kez imparator kervanlarına, amazonlara, Friglere ve birçok farklı millete meskenlik etmiştir. Tarihin sayfalarında kendine özel bir yer edinen ilçede gerçekleştirilen çalışmalar sayesinde tarihi yerleşim alanları tescillenmiştir (Özsait, 1994, 2005). Yöre, Kalkolitik Çağ'dan dönemlerine şahitlik etmiştir. Eskiden Milas adıyla anılan Mesudiye sınırları içindeki eski yerleşim merkezlerinin varlığı İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yaygın yerleşim alanlarından biri olduğunu göstermektedir (Başgelen, 2010).

Mesudiye ilçesine bağlı Dayılı Mahallesi (Köyü) ile ilgili geçmişten günümüze sözlü ve yazılı tarih kayıtları ile birçok veri elde edilmiştir. Ayrıca bulunan tarihi eserler de tarihi kayıtları destekler niteliktedir. Eserlerin bulunduğu mevkiler Çukurçayır Tümülüsü, İmamoğlu Gölü Tepe, Pilav Tepesi, Tederiğin Tepe ve Yayla Höyük'tür. Bu mevkilerdeki buluntuların İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait oldukları tespit edilmiştir (Özsait, 1994, 2005). Dayılı Köyü tarihin sayfalarında Taylu, Tayulu ve Tayalı olarak geçmektedir. Sümer (1999) kitabında Oğuz boyuna bağlı Taylu Oymağı'nın Sivas'tan Şark-ı Karahisar'a, şu an Dayılı Köyü'nün bulunduğu yöreye gelmiş olduklarını yazmıştır. Türkay (2001) yazdığı eserde Yörükler taifesine mensup Tayalı (Tayalu) topluluğunun Karahisar-ı Şarki Sancağı-Ordu kazasına yerleştiklerini belirtmiştir. Osmanlı tahrir defterlerinde de Dayılı Köyü "Taylu" olarak geçmiştir.

Tarihin yaşayan şahidi Çiğ Gölü, Mesudiye ilçesi Dayılı Mahallesi (Köyü) sınırları içindedir. Dayılı Köyü yayla yolu Çiğ Gölü'nün kenarından geçmektedir ve Handeresi Antik Kervan Yolu ile birleşmektedir. Yüzyıllardır kullanılan kervan yolu sayesinde Çiğ Gölü ibadet ve durak yeri olarak kullanılmıştır. Yerel halk tarafından bulunan sikke ve antika parçalar Çiğ Gölü'nün nice uygarlıklara yoldaşlık ettiğinin şahididir. Çiğ Gölü çevresinde bulunan bazı sikkelerin örnekleri (Karaduman, 2015) Şekil 1'de görülmektedir. Ele geçen sikkeler üzerinde yapılan çalışmalar sonucu sikkelerin M.Ö. 370-322 yılları arasında hüküm sürmüş Pontus Rum İmparatoru VI. Mithradates Eupator'a ait oldukları anlaşılmıştır. Sikkelerin günümüzde ortaya çıkış hikayesi oldukça ilgi çekicidir ve 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Yerel halkın anlattıkları ve araştırmalar sonucu, bulunan define pay edilmiş ve şehirli tüccarlar tarafından satın alınmıştır. Pek çok değerli ve tarihe ışık tutacak tarihi eser bu şekilde yok olup gitmiştir. Çiğ Gölü ve çevresi tarihi açıdan özel bir yere sahiptir. Tüm bu araştırmalar gösteriyor ki Çiğ Gölü'nde yapılacak arkeolojik çalışmaların neticesinde yeni verilere rastlanabilir (Karakaya, 2018).

Şekil 1. Çiğ Gölü'nde bulunan bazı sikke örnekleri (Karaduman, 2015).

2.2.2. Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan: Çiğ Gölü ve Sulak Alanı

Çiğ Gölü, Ordu-Sivas sınırına çok yakın bir lokalitede, Dayılı Yaylası ile Koyulhisar Yaylası arasında yer alır (Şekil 2). Ordu ili, Mesudiye ilçesi, Dayılı Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Çiğ Gölü Mahalli Sulak Alanı 2016 yılında tescillenmiştir. Ordu il merkezine yaklaşık 120 km uzakta olan alan, Mesudiye ilçe merkezinin 23 km güneybatısında, Dayılı Mahallesine ise yaklaşık 6 km mesafededir. Alanın büyüklüğü yaz aylarında 6.9525 ha, kış aylarında 10.6570 ha'dır.

Şekil 2. Gaga Gölü sulak alanının uydu görüntüsü.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin revize edilmesi sebebiyle, daha önce 6 hektar olarak tescillenen Çiğ Gölü sulak alan sınırı-tampon bölge alanı 09 Mayıs 2018 tarihinde Mahalli Sulak Alan Komisyonunca yapılan teknik değerlendirmeler neticesince 118.789 ha olarak genişletilmiştir. 1560–1578 rakımları arasında bulunan Çiğ Gölü Mahalli Sulak Alanı; kuzeyde Dayılı Köyü, güneyde Sarıkaya Köyü, batıda Çavdar Köyü ve Yeniaslan Köyü ile çevrilidir. Alanın merkez koordinatları Y: 393958 / X: 4470370'dir (Anonim, 2018; Karakaya, 2018).

Çiğ Gölü deniz seviyesinden 1562 m yükseltide bulunmaktadır. Suyu tatlı olan gölün yüzeyden bir geleğeni ve gideğeni yoktur (Şekil 3). Sığ göl özelliği taşıyan gölün maksimum derinliği 7 m civarındadır. Kıyı bölgesi yoğun su bitkileri ile çevrili olan gölün sulak alanında en yoğun hidrofit topluluğunu kamışlar (*Phragmites australis* (Cav.) Steud.) oluşturur. *Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla, *Persicaria amphibia* (L.) Delarbre, (Syn. *Polygonum amphibium* (L.)) gibi submers su bitkileri de göl kıyısında yaygındır. Gölde balık olarak *Cyprinus carpio* L. (sazan) yaşamaktadır. Çiğ Gölü sulak alanının doğu yamaçları Doğu Karadeniz göknarı (*Abies nordmanniana* Stev.) ve doğu kayını (*Fagus orientalis* Lipsky.) karışık ormanları ile çevrilidir. Göl Orta Karadeniz kuş göç yolu üzerinde bulunduğundan birçok göçmen kuşa ev sahipliği yapmaktadır. Sucul flora ve fauna için göl ve sulak alan çok önemli bir habitat oluştururken, yaban hayvanları da su ihtiyaçlarını gölden gidermektedir (Karakaya, 2018). Gölün çevresi de bitki biyoçeşitliliği açısından oldukça zengindir (Şekil 3).

Şekil 3. Çiğ Gölü Sulak Alanı ve çevresinin genel görünümü

2.2.3. Çiğ Gölü'nün Ekolojik Durumu

Çiğ Gölü ve bulunduğu bölge oldukça zengin bir ekosistem yapısına sahiptir. Yapılan araştırmalar sonucunda göl ekosistemi organik kirlilik bakımından orta düzeyde kirliliği tespit edilmiştir. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ne (SKKY, 2004) göre Çiğ Gölü'nde doğal koruma alanı ve rekreasyon için belirlenen ötrofikasyon riski sınır değerleri aşılmamıştır. Güncel trofik durumu mezo-ötrofik olarak belirlenmiştir (Karakaya, 2018).

Sulak alanlar ekolojik ve fonksiyonel olarak büyük öneme sahip yaşam alanlarıdır (Karakaya, 2018). Sığ göllere bağlı gelişen sulak alan ekosisteminin varlığı ve devamlılığını bu sistemde etken olan hidrolojik süreçler kontrol etmektedir. Söz konusu hidrolojik süreçlerin en önemlisini su seviye değişimi oluştururken, yağış, sıcaklık ve buharlaşma ise su seviye değişimini kontrol eden en önemli doğal hidrolojik süreçlerdir (Aydın ve ark., 2012). Bu süreçlere bağlı olarak

sığ göl ekosistemlerinde son yıllarda büyük değişimler gözlenmektedir. İç Anadolu'da yer alan Sultan Sazlığı, Seyfe Gölü, Ereğli Sazlıkları gibi pek çok sulak alan kurumuş, Eber, Akşehir, Kulu ve Tuz Gölü gibi pek çok sulak alan ise kuruma noktasına gelmiştir. Sulak alan ekosistemlerinde başarılı bir yönetim planlaması için sulak alanların hidrolojik davranışları, sistemin fiziksel yapısını temsil edecek şekilde anlaşılmalı ve ortaya konmalı, alanda suyun kullanımına sistemin hidrolojik yapısını bozmadan yani sistemin zarar görmeyeceği düzeyde izin verilmelidir (DKMP, 2013).

2.2.4. Çiğ Gölü'nün Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi

İnsanlar bazen ihtiyaç bazen de yeni motivasyonlar için seyahat etmişlerdir. Endüstri Devrimi ile birlikte bu seyahat nedenleri sosyal ve ekonomik gelişmeler sonucunda farklılaşarak yeni bir kitlesel kimlik oluşmasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da yaygınlaşan turizm faaliyetleri beraberinde bazı çevresel sorunları da getirmiştir (İbret ve Cansı, 2016; İsayeva ve Kasalak, 2016). Günümüzün en büyük sorunlarından çevre kirliliği, doğanın bozulması gibi çeşitli olumsuzluklar seyahat eden insanları çevre konusunda daha hassas olmaya sevk etmiştir.

Alternatif turizme olan ihtiyacın oluşmasında başta kitle turizminin yarattığı olumsuz etkiler gelmektedir. Ekoturizm kavramı doğal kaynaklara ve onların korunmasına vurgu yapan bir alternatif turizm türü olarak ortaya çıkmıştır (Kızırmak ve ark., 2015). Sürdürülebilirlik kavramı içerisinde, koruma altına alınmış bölgelerde on yıllardır uygulanmasına rağmen, ekoturizmin kitle turizmine karşı bir alternatif olarak kimlik kazanması ve turizmin bir türü olarak değerlendirilmesi ise oldukça yenidir (Weaver, 2001). Ekoturizm faaliyetlerinin gelişmesi doğa temelli bir turizm talebinin artışından kaynaklanmaktadır. Bölgesel kalkınma ve yöre halkı için iş imkanı sağlama gibi faydaları sebebiyle ekoturizm önemli bir olgudur. Ekoturizmin insanlara faydalı olabilmesi için bölgede yaşayan insanların fikir ve görüşleri önemlidir. Bölge halkının bakış açısı ekoturizmin gelişmesinde önemli bir faktördür. Turizm türleri açısından ekoturizm; yayla turizmi, kuş gözlemciliği, foto safari, yaban hayatı gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, bisiklet turizmi, balon turizmi, sualtı dalış, tarım ve çiftlik turizmi, av turizmi, botanik turizmi, mağara turizmi, trekking, dağcılık, akarsu turizmi, yamaç paraşütü ve atlı doğa yürüyüşü şeklinde sıralanabilir (Erdoğan, 2003). Bu faaliyetlerin birçoğu Çiğ Gölü çevresinde yapılabilir.

Korunan alan kavramı IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) tarafından; "Doğanın ve ilişkili ekosistem servisleri/hizmetleri ve kültürel değerlerin uzun vadeli korunması amacıyla açıkça tanımlanmış coğrafi sınırları olan, tanınmış, adanmışlık içeren ve yasal veya diğer etkin yöntemlerle yönetilen alandır" şeklinde tanımlanmıştır. Korunan alan olarak belirlenen yerlerde yürütülen ekoturizm faaliyetleri, herhangi bir yasal güvence altında bulunmama ile birlikte, bu tür alanlarda ekoturizm faaliyetlerine teşvik çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye'de korunan alan olarak ayrılan alanlar; kültürel, tarihi, estetik, arkeolojik, sosyal, biyolojik gibi değerlerden bir veya birkaçını kaynak değer olarak bünyesinde barındırmaktadır. Önemli kaynak değerlerine sahip bu alanlarda yürütülen faaliyetlerin kontrol ve denetiminin yapılması önem arz etmektedir. Yasal olarak koruma altında bulunan korunan alanlarda, yürütülen faaliyetlerin yasal dayanaktan yoksun olması başlıca sorunların ilk sırasında yer almaktadır. Ekoturizm faaliyetlerinin her ne kadar yöre halkına ve çevresel alanlara olumlu katkısı olduğu bilirse de iyi planlanmadığı takdirde, kitle turizmini aratmayacak derecede olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Ekoturizm destinasyonlarının yapıldığı hassas bölgelerde oluşacak en ufak bir hata, doğal kaynakların yok olmasına ve geri dönüşü olmayan zararlara yol açabilecektir. Çiğ Gölü Mahalli Sulak Alanı içinde ve çevresinde planlanacak olan faaliyetlerin göl ekosistemine ve çevresine zarar vermeyecek şekilde hazırlanması ve sürdürülebilir olması gerekir.

Tarihi açıdan öneminin yanı sıra, Mesudiye yöresi bitki biyoçeşitliliği açısından da dünya çapında tanınan ve araştırılan önemli bir çeşitliliğe sahiptir. Çünkü Karadeniz ile İç Anadolu arasında geçiş bölgesi olması nedeniyle sahilden farklı ve endemik türlere ev sahipliği yapmaktadır. Yayla turizmi için elverişli olan Mesudiye yöresinde tarihe şahitlik etmiş Çiğ Gölü de hem doğal güzelliği hem de yakınındaki tarih kokan mahalle ve köyleriyle dikkat çekmektedir. Çoğu büyük şehirlere göç etmiş, geride çok az nüfusun bulunduğu yörede halk tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Burada yapılacak olan alternatif turizm faaliyetleri yöre halkının sosyo-kültürel gelişimine ve ekonomisine büyük katkı sağlayabilir. Dayılı Mahallesi'ndeki ahşap, taş ve kerpiç evler restore edilerek bölgenin turizm açısından tanıtılması önem taşımaktadır. Köy-Çiğ Gölü sulak alanı bütünlük programıyla planlı-programlı hazırlanacak bir ekoturizm çalışması köylere geri dönüşü cazip hale getirebilir. Bu sayede yerel halkın sosyo-ekonomik olarak kalkınmasına katkı sağlanır. Yalnız, korunan alanların ekoturizme kazandırılarken iyi bir planlama yapılması gerekmektedir. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından 2016-2019 yılını kapsayan bir turizm eylem planı oluşturulmuş, ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. Bu eylem planına göre Çiğ Gölü ve çevresinde tabiat yürüyüşü, kuş gözlemi, foto safari, sportif olta balıkçılığı uygun görülmüştür. Bu eylem planını hayata geçirmek için gerekli ön çalışmalar yapılmıştır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mesudiye ve çevresinin doğal ve kültürel yapısı, doğa ve kültür turizminin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Bu değerleriyle bölge rekreasyonel faaliyetler ve ekoturizm kapsamında değerlendirilebilir bir potansiyele sahiptir. Mesudiye yaylalarında yapılan festivaller, doğayı ve bölge kültürünü bir arada turizme sunmakta ve turizmin gelişmesini sağlamaktadır. Çiğ Gölü Mahalli Sulak Alanı'nın içinde bulunduğu Dayılı Yaylası'nda yapılacak ekoturizm faaliyetleri tarihi Dayılı yerleşim alanının tanıtımına ve yörenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlayacaktır. Her ne kadar günümüzde defneciler tarafından oldukça tahrip edilmiş olan arazinin tarihi ile ilgili tanıtımlar yapılarak göl ve çevresi yerelden genele bölge değerine katkı verebilir. Çiğ Gölü Sulak Alanı çevresinde ileride planlanabilecek olan rekreasyonel aktiviteler için manzara hakim noktalara ahşap piknik masaları yerleştirilebilir, kuş gözlem istasyonları yapılabilir. Göl çevresi topoğrafyası hareketli olduğu için farklı kotlara yerleştirilme yapıp, trekking güzergahı merdivenlerle desteklenebilir. Alanda mevcut her hangi bir çevresel sorun bulunmamaktadır. Korunan ve doğal özelliklere sahip olan sulak alan çevresi yaz aylarında il dışından gelen yerel halkın ziyaret ettiği, balık avladığı, piknik yaptığı, hayvanlarını otlattığı bir alandır. Kentten kaynaklı gürültü, hava, su kirliliği, trafik gibi sorunlardan uzaktır. Alan için önemli olan bu doğal şekliyle sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır.

Alanın ilden uzak olması ulaşılabilirlik konusunda sıkıntı oluşturabilir. Ancak yakında bitmesi planlanan "Dere yolu" projesiyle Ordu-Mesudiye arasındaki ulaşım daha kolay olacaktır. Bu açıdan ulaşım özel araçla hem kısa sürecek hem de köye ulaşımında kolaylık sağlayacaktır. Bir alanın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin varlığı rekreasyonel alan potansiyelini gösterir. Dayılı ve Çiğ Gölü'nün sahip olduğu doğal ve kültürel nitelik ve niceliklerinin değerlendirilerek rekreasyonel aktiviteler için uygunluğunun tespit edilmesi gerekir. Bu amaçla, alanın değerlendirilmesi için potansiyeli belirlemek adına çalışmalar yapılmalıdır. Tüm bu özellikleri değerlendirildiğinde Çiğ Gölü'nün içinde bulunduğu alanın doğal ve kültürel kaynak değerleri yönünden önemli olduğu bir gerçektir. Alanın bilimsel, kültürel, ekoturizm ve rekreasyonel faaliyetler doğrultusunda kullanılabilirliğinin sağlanması kırsal kalkınmaya etki edecek, kültürel ve sosyo-ekonomik yapıya olumlu kazanımlar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA:

- Akkurnaz, S. (2017). Antik Dönemde Kentleşme Olgusu ve Suyun Rolü. 2. Uluslararası Su ve Sağlık Kongresi, Eds. D. Çamur, M. Topbaş & H. İter, 13-17 Şubat 2017, Antalya., 147-153.
- Anonim, (2018). *Ordu İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu*. T.C. Ordu Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, ÇED İzin ve Lisans Şube Müdürlüğü, Ordu.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayınevi.
- Atabeyoğlu, Ö, Beyli, K. N., & Argan, A. (2017). Karadeniz'in Arkeolojik Hazinesi Kurul Kalesi Rekreasyonel Alan Potansiyeli, Ordu. *Inonu University Journal of Arts and Design*, 7(16), 126-140.
- Aydın, H., Karakuş, H. & Meriç, B. T. (2012). Sulak Alan Yönetim Planlarında Hidroloji. Biyolojik Çeşitlilik Kongresi. 22-23 Mayıs 2012. Ankara.
- Başgelen, N. (2010). Tarihi ve Arkeolojisiyle Mesudiye. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bayhan, A. A. & Ekinci, İ. (2017). Geçmişten Günümüze Ordu-Milas (Mesudiye/Hamidiye) Yolu ve Bu Güzergâh Üzerindeki Bazı Eski Yapı Kalıntılarının Düşündürdükleri. II. Uluslararası Anadolu Uygurlukları Sempozyumu (Yollar ve Köprüler), 27-28 Nisan 2017, Çorum.
- DKMP, (2013). *Sulak Alanlar*. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Emir O. (2012). Eskiçağda Doğu Karadeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 13(13), 9-26.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*. Ankara: Erk Yayınları.
- İbret, B. Ü. & Cansı, E. (2016). Kanyon Turizmi ve Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöre: Küre Ersizlerdere-Karacehennem Kanyonu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 107-117.
- İsayeva, S. & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *Çatalhöyük: Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 183-200.
- Karaduman, A. (2015). *Bulutular ışığında Melet Havzası'nın (Ordu/Mesudiye) Tarihi ve Arkeolojik Değerleri*. Ordu: Mesudiye Belediyesi.
- Karakaya, B. (2018). *Çiğ Gölü (Mesudiye- Ordu)'nün Ekolojik Özelliklerinin İncelenmesi*. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ordu.
- Keleş, V. (2015). Sikkeler Işığında Karadeniz'de Grek Etkisi (Güney Bölge) - The Impact of Greece on the Black Sea Region in the Light of Numismatic Evidence. In: M. Işıklı & B. Can (Eds.), International Symposium on East Anatolia—South Caucasus Cultures: Proceedings, II, 4 / 2015, Cambridge.

- Kızıllırmak, İ., Çifçi, İ. & Kaya, F. (2015). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alternatif Konaklama İşletmelerinin Kullanılması: Yayla Evleri Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 99-109.
- Koçak, Ö. (2006). *Eskiçağ'da Orta Karadeniz Bölümü Madenciliği*. In B. D. Erciyas. E. Koparal. (Eds.) Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri 16-17 Nisan 2004, Ankara. İstanbul: Ege Yayınları, 1-38.
- Özsait, M. (1992). 1990 Yılında Ordu-Mesudiye Çevresinde Yapılan Yüzeysel Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 9*, Ankara: 357-376.
- Özsait, M. (1993). 1991 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzeysel Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 10*, Ankara: 311-330.
- Özsait, M. (1994). 1992 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzeysel Araştırmaları, *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: 285-300.
- Özsait, M. (2005). 2003 Yılı Amasya, Samsun ve Ordu İlleri Yüzeysel Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 12-2*, Ankara: 263-276.
- SKKY, (2004). *Su Kirliliği ve Kontrolü Yönetmeliği*. Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2004, Sayısı: 25687, Ankara.
- Sümer, F. (1999). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları. 5. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şenyurt, S. Y. & Akçay, A. (2016). Doğu Karadeniz'in Kibelesi. *Atlas Dergisi*, 283, 21-23.
- Taşpınar, A. (2004). *Rize Tarihi*. Rize: Rize Ticaret Borsası.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism as Mass Tourism: Contradiction or Reality? *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(2), 104-112.

Kent Akademisi

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	ORCID NO:
Title of Article	Effects Of Artificial Intelligence on Art	
Corresponding Author	Abdül TEKİN Milli Eğitim Bakanlığı Bilal Yapıcı Güzel Sanatlar Lisesi abdultekin@gmail.com	
Submission Date Admission Date	26/11/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	TEKİN, A., (2018). <i>Yapay Zekâ Kullanımının Sanata Etkileri</i> , Kent Akademisi, Volume, 11 (33), Issue 4, Pages,692-702	

Yapay Zeka Kullanımının Sanata Etkileri

Abdül TEKİN

Milli Eğitim Bakanlığı Bilal Yapıcı Güzel Sanatlar Lisesi abdultekin@gmail.com

ABSTRACT:

Recently, it has been stated that art history has come to an end in writing and that it will not even be included in art history by using classical narrative tools. A sale at the Christie auction house in London, England, has been brought to the agenda from different angles. An auction using artificial intelligence finds buyers at a price of \$ 432,500, and raises questions that contradict each other. The first question is, against a traditional method that comes with classical tools, namely paint, can this work, which is claimed to have been carried out by machine learning, be considered the continuation of past production? Considering the work of art, artist and buyer trio, is this an attempt by the scientific community to address art as a field of experience? Or is it an attempt to move the emotionally rebellious side of the art that has been seen as dangerous lately, to a different dimension with art machines, where success is abandoned from good to good in aesthetic sense and market conditions are becoming more difficult? These questions may be a precursor to many profound changes and innovations in the near future with different learning models. In this context, the research attempts to describe the process of art with technology, and in the light of this data, the possible effects of machines working with artificial intelligence on art were evaluated.

KEYWORDS : Artificial Intelligence, Painting, Photography, Machine Learning

ÖZ :

Son zamanlarda sıklıkla ifade edildiği üzere; sanat tarihi yazımında sona gelindiği ve hatta klasik anlatı araçlarını kullanarak sanat tarihinde yer alınmayacağı dile getirilmektedir. İngiltere Londra'daki Christie Müzayede Evinde gerçekleşen bir satış bu konuyu farklı açılardan gündeme taşınmıştır. Müzayedede yapay zekâ kullanılarak gerçekleştirilen bir eser 432.500 dolar gibi bir rakama alıcı bulurken, birbiri ile çelişen soruları akıllara getirmektedir. İlk soru klasik araçlarla, yani boya ile yapıla gelen geleneksel bir yöntemle karşı, makine öğrenmesi ile gerçekleştirildiği iddia edilen bu eser geçmiş üretimlerin devamı sayılabilir mi? Sanat eseri, sanatçı ve alımlayıcı üçlüsü düşünüldüğünde bu girişim bilim çevresinin bir deneyim sahası olarak sanatı ele alma girişimi midir? Yoksa iyiden iyiye estetik anlamda başarının terk edildiği ve gün geçtikçe içine kapanan piyasa koşullarının zorlaştığı şu son zamanlarda tehlikeli görülen sanatın duygusal isyancı yanını sanat makineleri ile farklı bir boyuta taşıma girişimi midir? Bu sorular farklı öğrenme modelleri ile yakın gelecekte pek çok köklü değişim ve yeniliğin gerçekleşeceğinin habercisi olabilir. Bu kapsamda araştırmada sanatın teknoloji ile geçirdiği süreci betimlemeye çalışılmış olup bu veriler ışığında yapay zekâ ile çalışan makinelerin sanata olası etkileri değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yapay Zekâ, Resim, Fotoğraf, Makine Öğrenmesi

“Yapay Zekâ Kullanımının Sanata Etkileri”

GİRİŞ:

Sanat var olduğu çağlar boyunca teknolojik gelişmelerin ve sosyolojik dönüşümlerin etkin bir biçimde tesiri altında kalmıştır. Sanat ve teknoloji ilişkisi her dönem farklı yorumlansa da genel itibari ile içerik, üretim ve algılamayı etkin biçimde dönüştürdüğü gözlenmiştir. Yapay zekâ alanında son zamanlarda gerçekleşen gelişmelerin artan teknoloji kullanımı ile oluşan yeniliklerin pazar, üretim ve tüketimin yaygınlaşmasında sanata etkileri bağlamında ele alınabilir. Teknik ilerleme ve değişen algılama biçimlerinin freskten yağlıboya, fotoğrafın icadından günümüz yapay zekâ uygulamalarına değin etkilerinin olduğu düşünülmektedir.

1.1. Görsel Sanatlarda Tempera Tekniğinin Yarattığı Dönüşüm

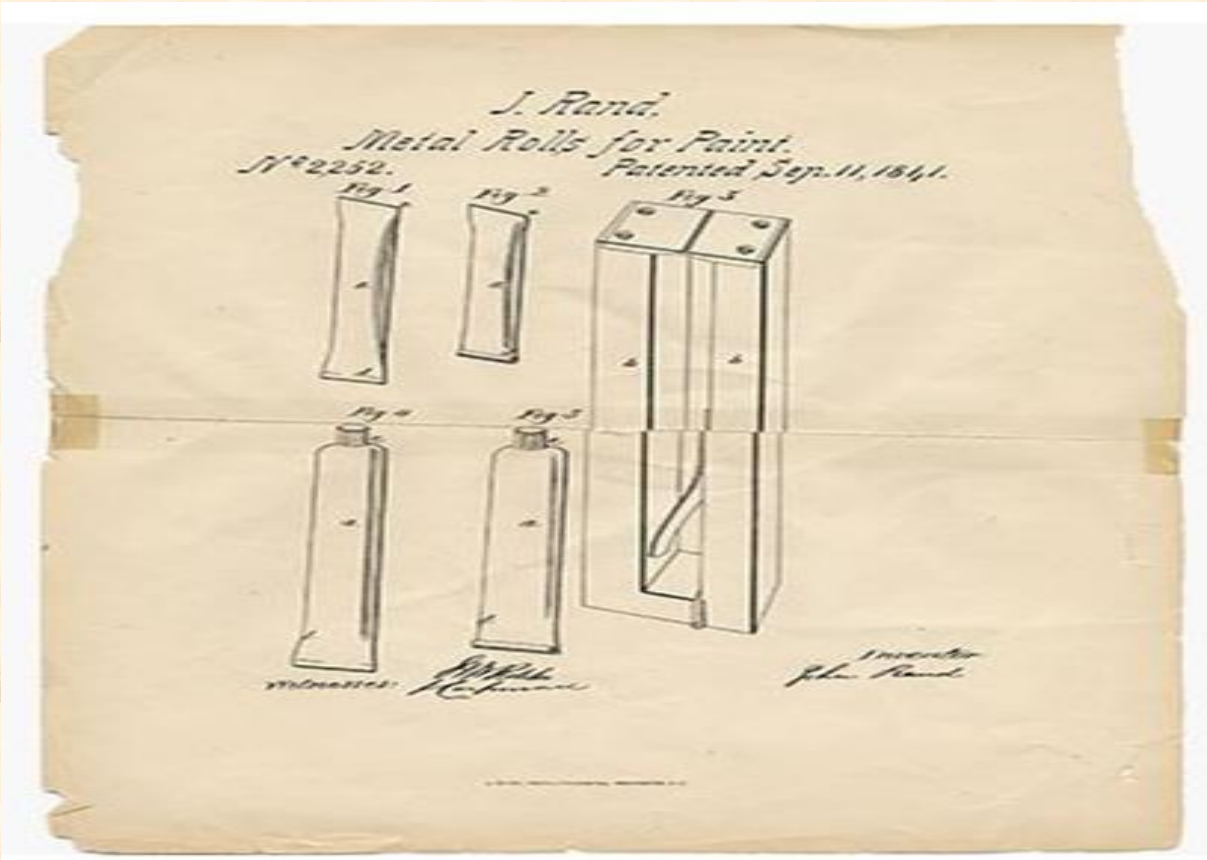
Geçmişten günümüze teknolojik gelişmelerin sanatla ilişkisi düşünüldüğünde, sanatın icrasında teknik yenilikler sanatın icrasını etkilemiştir. Resim sanatı adına bu gelişmelerin ilk ve en önemlisi Fresk tekniğinin bulunmasıdır. Islak duvara resim yapma olarak tanımlanabilecek Fresk tekniği kabaca, ıslak kireç sıvası üzerine pigmentler ile hazırlanan kireç karışımının bağlayıcı olarak kullanılması kirecin kuruyarak yapışması biçiminde uygulanmaktadır. Floransalı sanat tarihçisi Cennino Cennini'nin aktarımı ile kum, kireç ve su karışımı kaba bir sıva vurulur, üstüne kömür kalem ile desen çizilir ardından ana dış çizgiler ya koyu renk suluboya ile ya da yüzeye kazınarak belirginleştirildikten sonra bunlar, spoia olarak bilinen kırmızı aşıboyasıyla boyanır. En son kat olarak çekilen ince ve düzgün sıva astar niteliğindedir. Ve resmin yapılacağı yüzeyi oluşturur. (Rona, 1997, s. 630). Bu teknik sanatın algılanmasını ve sunumunu derinden etkilemiştir. Sanat mekanla bütünleşirken izleyici de eserle buluşmak için zorunlu bir yolculuğa çıkarmıştır. Bir diğer geleneksel resim tekniği de temperadır. Tempera tekniği “Pigmentle sıvı bir bağlayıcı karışımından elde edilen, suyla karışabilir boya, Orta Çağ yazarları bu terimi geniş anlamda, öğütülüp suyla karıştırıldıktan sonra bitkisel kökenli tutkalla yoğrularak bir macun haline getirilmiş her türlü boya için kullanmışlardır. Bu nedenle gerçek fresk dışında tüm tekniklere tempera denilmiştir” biçiminde tanımlanmaktadır (Eczacıbaşı, 1997, s. 1759). Tempera tekniği suyla inceltilebilir boya macun haline getirilmiş pigmentler ile yumurta sarısı ve incir gibi yapışkan malzemeler ile karıştırılması yolu ile elde edilmektedir. Bu teknik hem hızlı çalışmayı gerektirmesi hem de detaylara inmeye fazla imkân tanımaması sebebiyle zamanla yerini yağlı boya tekniğine bırakmıştır. Ancak boya elde etmede doğal yollar ile sağlanan gelişme ile birlikte farklı renk etkileri sosyal konuların aktarımında etkili bir araç olarak kullanılmıştır

Tempera tekniği gerek hazırlık gerek sunumunda karşılaşılan zorluklar nedeni ile sanatçıların ustalıklarını tam olarak ifadesine imkân sağlamadığı gerekçesi ile yerini yağlıboya tekniğine bırakmıştır. Yılmaz (2008)'e göre; yağlıboyanın sanatta belirgin bir etkisi olmuş ve çok eski çağlardan beri yapıla gelen tekniğin, yağ karışımı ile inceltilebilir katmanlar halinde uygulanması yoluyla bir yetkinliğin sunulduğu gözlenmiştir. Jan Van Eyck tarafından ilk önemli örnekleri verilen tekniğin önemi zamanla daha da artmıştır. Özellikle bu teknik ile son derece detaylı çalışmalar zamanla katman şeklinde uygulanabilmiştir. Bu tekniğin sağladığı kolaylıkların başında mekândan bağımsız biçimde beze uygulanan teknik ile tüketimini ve sahiplenilmesini doğurmuştur. Yağlıboya tekniği sanatçılara istedikleri zamanı kazandırmış ve daha detaylı çalışmalarına imkân sağlamıştır.

Sanattaki teknik ilerlemenin sanata etkisi düşünüldüğünde önemli sayılabilecek bir diğer gelişme ise yine 19. Yy. 'da yağlı boyaların metal tüpler içine taşınabilmesidir. Bu buluş saatlerce süren boya hazırlama sürecini kısaltmış, ayrıca boyanın saklanması ve taşınmasını kolaylaştırmıştır.

1.2. Yağlıboya Malzemelerinin Metal Tüplere Konulması İle Kazanılan Hareket Özgürlüğü

Yağlıboya ilk uygulandığı zamanlarda kullanılan malzemelerin taşınması oldukça zor ve hazırlanması zahmetli olmaktadır. Bu sebeple açık hava yerine sanatçılar genellikle atölyelerde çalışmışlardır. Boyaların hazırlanmasında önemli olan bir diğer faktör ise pigmentlerin zor bulunmasıydı. Örneğin pahalıya mal olan ultramarin mavi yerine kullanılan Prusya mavisi renk gamının ve uygulama bütçesinin hafiflemesine neden olmuştur. Ancak metal boya tüplerinin icadı ile sanatçılar bir anda hareket imkânı kazanarak açık havada çalışmalar üretmişlerdir. 1841 yılında Amerikalı ressam John G. Rand tarafından yağlı boya tüpleri icat edilmiştir. Bu icat aynı zamanda pateni de alınarak onaylanmıştır. (Bird, 2015, para.1). Teknik ilerleme sayesinde ressamlar daha etkileyici renk uygulamaları sunmuşlardır. Açık havada gerçekleştirilen bu çalışmalar sonucunda “Empresyonist” renk algısının gelişmesine vesile olmuştur.

Resim 1. 1841 yılında patenti alınan yağlı boya tüplerinin üretim aşamalarını gösteren şema.

(<https://www.christies.com/features/14-Art-Media-Paint-in-Tubes-5840-1.aspx> adresinden alındı.)

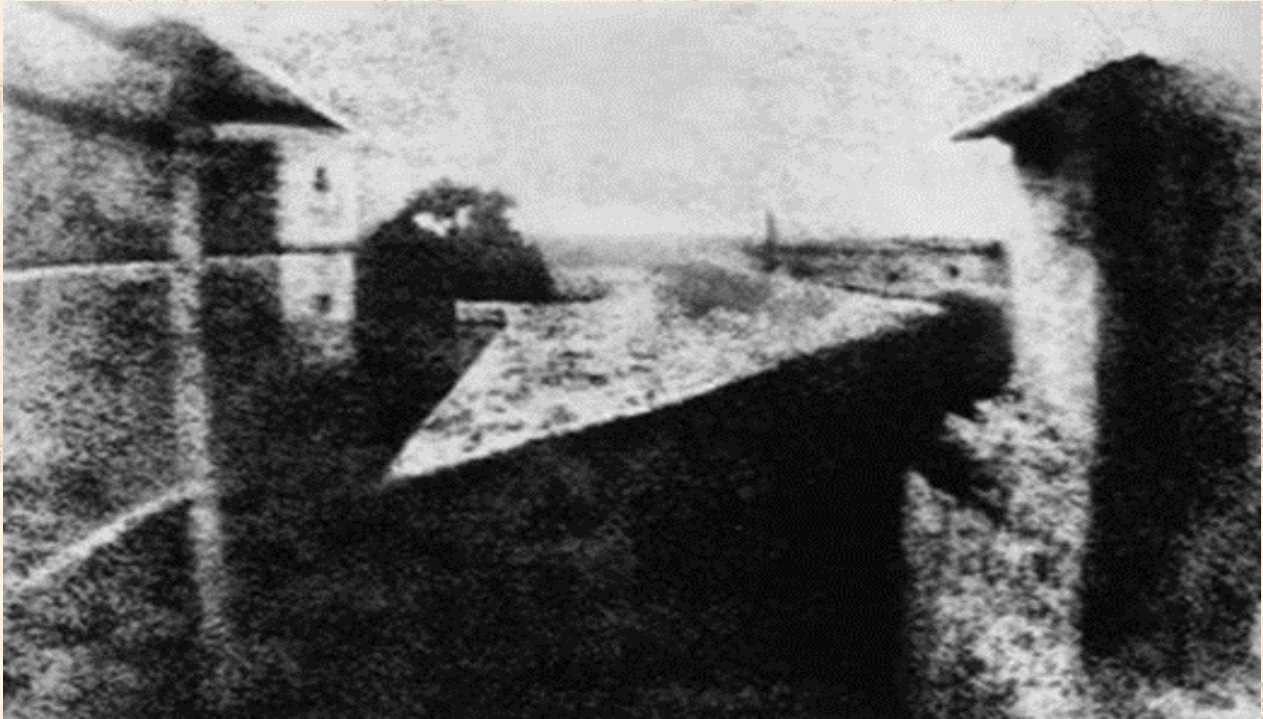
Tüm bu gelişmeler yalnızca resim sanatını ilgilendiriyor gibi görünmesinin yanında bu algı değişiminin aynı zamanda sanayi devrimi ile de ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bir algılama çabasını doğurarak “Empresyonist Algı” tanımlamasını doğurmuştur. Tunali (2008, s. 41)’de empresyonist algıyı tanımlarken anlık değişken görüntünün önemini Cloude Monet’in “Impression Soleil Levant” isimli tablosu ile örneklemektedir. Özellikle izlenimcilik ile başlayan bu algıyı açıklarken modern sanatın başlangıcı nitelmesini yapmaktadır. “Monet o halde doğaya baktığı zaman, real olan, gerçek olan şeyler değil, sürekli değişme içinde bulunan renk ve ışık impression’larının akışını görüyor ve süje-obje arasındaki bağ, doğrudan doğruya duyum, impression yoluyla kuruluyor” demektedir. Dönemin düşünsel yapısını

İzlenimciler sanattaki uygulamaları ile sorgulamışlardır. Sanatçılar algıda oluşan gerçeklik ve sanatsal gerçeklik arasındaki farkları sorgulamışlardır.

Sanatçıların renkler üzerinde yaşadıkları deneyimler gerçeklik ve değişmeyen sabit renk algısının dönüşümünü doğurmuştur. Yani gün ışığının farklı zaman ve açılardan gerçek zannettiğimiz renk algısını değiştirmesi bu akımın en önemli noktalarından biridir. Böylelikle bilim ve sanatta değişmez yargıların değişime ve tartışılmaya başlandığı ve resim sanatı açısından bakılacak olursa da değişmez renk kalıplarının yıkılarak yeniden tanımlandığı ve şartlara göre değişken bir algılama örüntüsünün doğduğu görülmüştür.

1.3. Fotoğrafın İcadı Sonrasında Resim Sanatında Meydana Gelen Kırılmalar

Fotoğraf, sanayi devrimi ile 19. Yy. keşifleri arasında resim sanatını en çok etkileyen gelişmelerden biridir. Görülen gerçekliğin tekrarı üzerine kurulan klasik anlatı dilinde bu buluş önemli değişikliklere neden olmuştur. Kısaca fotoğraf 1826 yılında Nicephore Niepce'in 26 saat süren bir uğraşı sonrasında, evinin penceresinden bir görüntü elde etmeyi kısmen başararak ilk örneğini vermiştir. Niepce'den sonra çalışmaları Louis Daguerre devralmıştır ve adına "Daguerreotype" dediği ilk fotoğraf makinesini üretmiştir. Bu icat 19 Ağustos 1839 tarihinde ise Fransız Bilimler Akademisi'nde tanıtılmış ve kabul görmüştür (Erturgut, 2018, para.5). Sanatta fotoğraf bir zaman sonra farklı amaçlarla kullanılsa da resim sanatında betimlemede bir değişikliğin yaşandığı gözlenmiştir.

Resim 2. Joseph Nicephore Niepce "İlk Fotoğraf" (<http://www.milliyet.com.tr/Tarihteki-ilk-fotograflar-molatik-2664/> adresinden alındı.)

Sanatta fotoğraf, başlarda yalnızca modellerin resmedilmesinde kullanılsa da zamanla sanatsal algılamada önemli değişikliklere yol açtığı iddia edilebilir. Sanatta fotoğraf kullanımına ilişkin İmançer, özellikle 19. Yy.ın sonlarında resim sanatının önde gelen bir çok isminin Ingres, Monet, Corot, Millet, Delacroix ve Courbet gibi isimlerin fotoğraftan yararlandıklarından bahsetmektedir. Fotoğrafın belgeleme ve çalışmalarda sağladığı kolaylıkları bu ressamların çalışmalarında uygulamışlardır. Ayrıca Millet gibi önemli sanatçıların zamanın önemli fotoğrafçılarından olan Nadar ve Cuvalier ile yakın ilişki içinde

olduğunu da belirtmektedir (İmançer, 2003). Bu yakınlaşmalar zamanla fotoğrafın anlatı imkanlarına ve teknik ilerlemesine de olanak sağlamıştır. Fotoğrafın resim sanatında teknik bazı kolaylıklar sağladığı bu durumda anlaşılmaktadır. Bunun yanında fotoğrafın o ana kadar pek de üzerinde durulmadığını düşündüğümüz bir diğer yanı ise bakma eylemi ile fotoğraflama anının ilişkisi üzerine kurulan bağıdır.

Sanatta fotoğrafın etkileri düşünüldüğünde yaşamımızdaki kapsam sınırlarını çizmenin zorluğuna rağmen özellikle bellek ve algıda yarattığı genişleme ile fotoğraf, yaşamımıza dolaysız katkı sağlamıştır. Sontag fotoğraflar ile gittikçe genişleyen algı dünyasını “Görüntü envanteri ilk kez 1839’ da oluşmaya başladı ve o zamandan beri hemen her şey fotoğraflanmış durumda (ya da bize öyle görünüyor). Fotoğraflayan gözün bu doymak bilmezliği, mağaraya -dünyamıza- hapsolmuşluğumuzun koşullarını değiştirmekte” biçiminde açıklamaktadır. Ayrıca “Fotoğraflar, bize yeni bir görsel şifre öğretmek suretiyle, bakılmaya değer olan şeyler ile kendimizde onları gözlemlene hakkını bulduğumuz şeylere ilişkin görüşlerimizi değiştirip genişletiyorlar” diyerek açıklamaktadır (Sontag, 2008, s. 1). Fotoğraf algı dünyasında belirgin biçimde dönüşümü tetiklemiş ve imgelerin yayılması yolu ile görme yargısı arasındaki ilişkinin dönüşümüne yol açmıştır.

Makinelerin sanatsal öğrenmeyi anlamaya olanak sağlayan derin öğrenme ağları ile sanatçıların algısını veri olarak sunmak yine bu gerçeklik çerçevesinde çizilen sınırlar içinde düşünmeyi gerektirmektedir. Bu noktada Berger “Fotoğrafçı, fotoğrafını çektiği olayı seçer. Bu seçime kültürel bir inşa gözüyle bakılabilir. Bu inşanın uzamı da fotoğrafçının fotoğraflamayı seçmediği şeyleri reddedişiyle belirlenmiştir. Bu inşa, onun gözlerinin önündeki olayı okuyuşudur. Fotoğrafçının fotoğraflanacak anı seçimini belirleyen, genellikle sezgisel ve hızlı olan bu okuyuştur” ifadesi ile farkını açıklar (Berger, 2011, s. 88). Fotoğraf çekme anında zihnin uyguladığı seçme ve gösterme eylemine odaklanmaktadır.

Programlanabilen öğrenme ağları ile gerçekleştirilen bu tür bir üretme sürecinin sonucunda ortaya çıkan işin sanatsal kapsama alınmasında benzer bazı deneyimlerin kurgulanabileceği düşünülebilir. Programlanan makine üretiminin sanatsal ürün sayılmasına yönelik bazı girişimlerin olası sonuçlarını değerlendirmek yerinde olacaktır.

2.1. Yapay Zekâ Araçları ve Gelecek Sanatına İlişkin Etkileri

Yapay Zekâ Araçlarının Tanımlanması

Sırasıyla sanatta teknik ilerlemenin, imkânların ve yeniliklerin sanatı derinden etkilediğine ilişkin yapılan değerlendirmenin ardından günümüzde insanlık yepyeni bir teknolojiyi deneyimliyor. Yapay zekâ uzunca bir süredir insanların yaşamına girmiş durumda ancak bugün bu konuyu daha da çok gündeme taşıyan nokta ise yapay zekâ ile birlikte ortaya atılan bir diğer tanım olan derin öğrenme kavramıdır. Aslında yapay zekanın olumlu taraflarını bir yana bırakılırsa makine öğrenmesi denen şeyin ne olduğu ile ilgili bazı soruların sorulması gerekmektedir. Bu soruların ilki makine öğrenmesi denilen şeyin yapısı tam olarak nedir? Ya da makineler aynı insanlar gibi öğrenip onlar gibi karar verme yetisine kavuşabilirler mi?

En başta tanımlanması gereken tanım yapay zekâ terimidir. Demircan (2018, para.2)’ye göre yapay zekânın oluşturulmasında insan zekânının düşünme becerilerinin kopyalandığı belirtilmektedir. Çok eski zamanlardan günümüze kendi kendine hareket eden makineler üretilmek istense de özellikle son elli yılda bu çalışmaların daha da hızlandığı gözlenmektedir. Yapay zekâ tanımlamasının Lewis (2014)’e göre ilk kez 1956 yılında Hannover New Hampshire, Dartmouth College’da yapıldığı kayda geçmiştir. Terimin kökenine ilişkin belli bir başlangıç noktası oluşturması adına bu tarih son derece önemlidir. Uz (2018)’e göre konunun temelde bilgisayar bilimi ile yakından ilişkilendiğini belirtirken; mevcut sınırların ötesinde, bu teknolojinin nihai hedefinin akıllı makineler üretmeye odaklandığını aktarmaktadır. Burada akıl ile anlatılmak istenen şey ise öğrenebilen, olayları neden ve sonuçları ile değerlendirmeye çabalayan, planlama yaparak karmaşık durumlara akılcı çözümler üretebilen bir yapı kast edilmektedir. Bu yapı gerçek durumların sonsuz ihtimalleri içinde mantıklı kararlar vermeye programlanmıştır. Karmaşık bilgi kaynakları arasından elde edilen bağlantıların anlamlandırılmasında bilişim mühendisleri tarafından yazılan

karmaşık algoritmalar kullanılmaktadır. En basitten karmaşık dizimlere doğru geliştirilen bu veriler işlenerek makine öğrenmesi denilen süreçler işletilmektedir. Bu teknoloji makine öğrenmelerinin en derin biçimde geliştirdiği sinirsel ağların kullanıldığını aktarmaktadır. Burada özellikle bu tanıma “Derin Öğrenme” adı verilmiştir. Bilimsel anlamda henüz yeterince hızlı ilerlemiyor olsa da makine öğrenmesi ile oluşan bu ağların yakın zamanda biz canlılar gibi sinirsel yapay zeka ağları oluşturabileceği belirtilmektedir (Uz, 2018). Bu tanımlama belirgin biçimde riskler taşımakta gibi görünüyor çünkü makinelerin yapay zekâ algoritmalarından türetilen ve programlayıcısından bağımsız hareket kabiliyeti taşıyacağı anlamına gelmektedir. Tabii ki burada bu süreç programlama uzmanları tarafından oluşturulan ağların üzerine inşaa edileceği düşünülse de sınırların ve yeteneklerin insansı sınırların çok üzerinde olacağı tahmin edilebilir.

Son yıllarda bu tartışmaların en can alıcı noktalarından birini yapay zekâ ile insan zekâsı arasındaki sınırların çizilmesine ilişkin muğlaklık almaktadır. Yani sınır ile kast edilen şey başlangıçta sonsuz sayıda ihtimaller üzerinde yapılan zorlu hesap işlemleri iken bugün en basit insansı karar verme becerilerinin daha çok önemsendiğidir. Bu duruma ilişkin Erözkan (2018)’e göre yapay zekânın yalnızca öğrenme ile gelişen yanını değil aynı zamanda zekâ diye tanımladığımız kavramın da sorgulanmasını önermektedir. Son zamanlarda özellikle makinelerin yapmakta zorlandığımız şeyleri çözmesi zekâ kapsamında ele alınırken, bugün artık yapay zekâ tanımlamasında farklı bir bakışa ihtiyaç duyduğumuz aşıkardır. Çünkü yapay zekâ yalnızca mevcut soruna hızlı çözümler önerme üzerinden işlemekte aynı zamanda insani yetilerin en temelleri hakkında da çözüm üretmeye başlamıştır. Burada kast edilen şeyi açıklamada yalnızca basit bir engeli aşmada bile mevcut çözümler içinde verileri analiz ederek hızlı biçimde çözüme ulaşma becerisi örnek olabilir. Yani basit bir ifade ile sonsuz ihtimaller içinden artık makineler bize en doğru olanı göstermesini istemiyoruz. İnsan olarak gücümüzün yetemeyeceği kadar zaman ve hıza sahip düşünme programlarına bizim adımıza düşünmelerini sağlamaya çalışıyoruz. Belki burada yapay zekâ araçlarının bazılarından örnekler vererek açıklamak daha yerinde olacaktır.

Yapay Zekâ Araçları ve Toplumsal Gelecek Beklentilerindeki Yol Açacağı Dönüşümler

Maliyet ve fayda bakımından bakıldığında bugünkü teknolojinin geliştirilebilir olması maddi destek olarak devamlılığın sağlanmasında önemlidir. Yapay zekâ kopyalanabilir ve taşınması kolaydır, ayrıca maliyet anlamında bakıldığında insan rakiplerine göre daha ucuz olduğu ortadadır. Makine ile verilen kararların yapısına bakıldığında her zaman daha mantıklı kararların verildiği gözlenmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar adım adım kayıt altına alındığı için belgelenmesi ve tekrar geri getirilmesi kolaydır (Gürbüz, 2018). Bu açıdan bakıldığında yapay zekânın vermiş olduğu artıların daha fazla olduğu ve yaşamımızda daha çok alanda karşımıza çıkacağı ortadadır. Ancak makineler insanların yerine günlük işlerin takibi dışında kullanılmak amacıyla bakıldığında işler değişmektedir. Özellikle yapay zekânın sanat alanına girmesi bu kolaylık ve gelişmenin dışında bir amacının olacağı da ortadadır.

2.2. Yapay Zekâ ve Christie Müzayede Evinde Gerçekleştirilen Satışın Etkileri

Yapay zekânın akıllı telefonlardan, araçların frenleme sistemlerine, iklimlendirmeden, sürücüsüz araçlara kadar birçok yeniliği hayatımıza taşıması önemlidir. Ancak günümüzde ortaya çıkan bazı gelişmeler bu durumun daha da farklı alanlara yansıtacağını ortaya koymaktadır. Tez (2018)’e göre, yapay zekânın kısa zaman önce sanat yapmaya yönelik gelişmeler ortaya koyduğu aktarılmaktadır. Adına “Aican” denilen bir program sayesinde özgün olduğu iddia edilen bazı sanat eserleri üretildi. Bu eserlerin Rutgers Üniversitesi’nde yürütülen çalışmalarda kendi kendine sanat eseri üretebilen bir makinenin geliştirildiği söylenmektedir. Ayrıca geliştirilen bu programda yenilikçi olmanın yanında temel sanatçı davranışlarının da analizi yapılarak mevcut insan beğenisinin ürünleri temel alınarak üretilmektedir.

Yapay zekâ ile sanat arasındaki birliktelikten hareket eden bir diğer proje ise Google tarafından geliştirilen “Deep Dream” programıdır. Temelde Google’ın görsel arama motorunda elde ettiği verileri kullanan bu yapıda yüklenen fotoğrafların Google tarafından geliştirilen bir yapay zekâ algoritması tarafından sanatsal

sayılabilecek bir içeriğe dönüşmesi sağlanmaktadır. Bu program hakkında Alex Rayner The Guardian’da Google tarafından geliştirilen yapay sinir ağları tarafından geliştirilen programın bazen iyi şeyler ortaya koyarken bazen de istenileni veremediğini belirtmektedir. Bu çalışmanın temelinde yapay zekâ kullanılarak var olan görsellerin üzerinden yeni birtakım görsellerin düzenlenmesi yer almaktadır. Rayner, programın ilk kez 2014 yılında Google Zürih Ofisinde geliştirilmeye başlandığını aktarmaktadır. Programın çalışması hakkında ise bulutların bazı şekillere benzemesinden yola çıktıklarını, örneğin bir bulutun kuşa benzemesinden hareketle üretilen görsellerin bazı özelliklerinin daha da vurgulanarak ortaya çıkarıldığını aktarmaktadır (Rayner, 2016). Ancak burada sanatsal olanın özellikleri ile bu verilerin temel alınıp alınmayacağı düşüncesi önem kazanmaktadır.

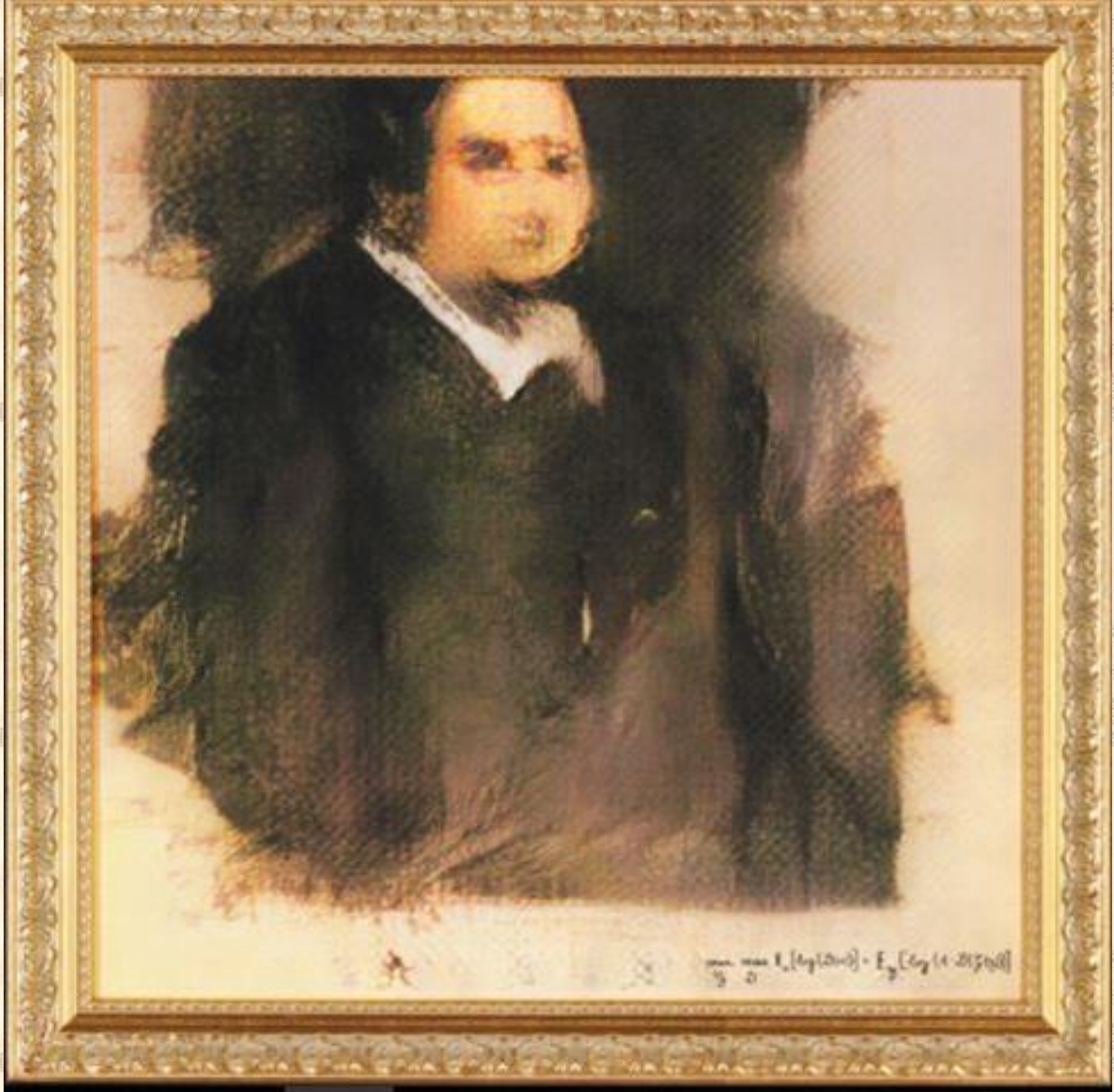
Resim 5: Google tarafından geliştirilen deep dream programı ürünü tablo

2.3. Christie Müzayede Evinde Gerçekleşen Satışın Taşındığı Anlam

Sanatsal yaratıcılığın insansı yanlarına öykünen makine zekâsının yapabilecekleri ne kadar özgün olacaktır? Özgün bir eser üretmek rastlantısal araçların tesadüfi birliktelikleri ile açıklanabilir mi? Tüm bu soruları akla getiren makine öğrenmeleri ile gerçekleşen sonuçların açıklanmasında yeterli olacak mıdır? Bu soruların cevapları gelecekte de sanatsal anlamda yapay zekâ konusunu gündemde tutacağını göstermektedir. Yakın gelecekte daha da önemli olacağı ortada olan bir diğer önemli gelişme de Christie Müzayede evinde gerçekleşen satıştır. Satış hakkında Aydınlık isimli haber sitesinde (<https://www.aydinlik.com.tr/sanatin-yapay-zeka-ile-imtihani-bilim-ve-teknoloji-agustos-2018-1>) yer alan bilgilere göre Christie Müzayede Evi’nin 2018 Ekim ayında gerçekleştirdiği müzayede de Yapay zekâ GAN tarafından üretilen bu eser “Edmond Belamy’nin Portresi” idi. Yapıtın algoritması Fransız sanat kolektifi Obvious tarafından geliştirilen bu programın yaratıcıları Paris’te kolektif biçimde çalışmaktadır (Sanatın Yapay Zekâ İle İmtihanı, 2018). Çağdaş sanatta buna benzer kolektif yapıtların üretildiği görüldü de sürecin makine öğrenmesi tarafından gerçekleşiyor olması ilgi çekicidir.

Ben Dickson’a göre Christie Müzayede Evi’nde gerçekleşen satış önemli kılan şey, önemli bir müzayede evinde satışa sunulan ve ilk defa bu derece yüksek bir rakama alıcı bulmuş olmasıdır. Dicksons yapay

zekânın yaratıcı süreçlerinin yerini alamayacağını iddia ettiği yazısında “AI (Yapay Zekâ) yapımı bir teknoloji medyasında yaygın olarak tartışılan bir olaydı ve bazıları bu gelişimin sanatçılar için bir tehdit oluşturduğunu öne sürdü. Bu derin öğrenmenin etkinliği ile ilgili tartışılabilen pek çok hikâyeden yapay zekânın insan yaratıcılığına eşdeğer bir yapıda olması ile ilgili konuyu tetikleyen sansasyonel başlıktan sadece birisidir. Yapay zekânın son birkaç haftada çıkan şarkı sözü yazması ve roman kurgulaması yönünde çıkan haberlerden sonra” demektedir. (Dicksons, 2018). Bu gelişmeler sanatsal yaratıcılığın makine öğrenilmesi arasında gelecekteki kaderi hakkına önemli temel oluşturacaktır.

Resim 4. “Edmond Belamy Portresi” Yapay Zekâ ile yapılan Christie’s Müzayede evinde satışı sunulan eser. (<https://www.livescience.com/63929-ai-created-painting-sells.html> adresinden alınmıştır.)

2.4. Yapay Zekâ Sanat Yapan Algoritma “GAN” Nasıl Çalışıyor?

Makine öğrenmesini ve ortaya koyduğu eserin nerede ve hangi sanatsal konumda ele alınabileceğinin yanında bu olayın nasıl gerçekleştiği de son derece önemlidir. Goodfellow makine öğrenmesi yani GAN’ı şu şekilde açıklıyor: “Generator, gerçek tablolara benzer tablolar yapmaya çalışan bir ‘kalpazan’ takımı iken, Discriminator ise gerçek ile sahteyi anlamaya çalışan ‘dedektif’ ekibine benzemektedir. (Bu durumda, ‘kalpazan’ Generator, orijinal veriyi asla göremez ‘Kalpazan’ Generator’ın gözleri bağlıdır, yalnızca ‘Dedektif’ Discriminator’ın kararlarını duyabilir.” (Sanatın Yapay Zekâ İle İmtihanı, 2018). Birbirinden bağımsız çalıştığı iddia edilen bu iki yapı bağımsız bir gözlem yeteneği sonucunda ortaya çıkacak ürüne karar verip ne kadar özgün ve bir geleneğin devamı olduğu konusunda hüküm vermektedir.

Şu ana kadar teknolojinin sanatla geçirdiği dönüşümün değerlendirilmesi ve bu gelişmelerin sanata etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle son zamanlarda gündeme gelen ve tartışmalara yol açan yapay zekâ konusu ile piyasada yenilik tarafında meydana gelebilecek etkileri sanatı yakın gelecekte dönüştürmesi muhtemeldir. Bu yapının ilgi çekiciliği yanında belki de en önemli yanlarından biri de gerçekleşen satış ve eserin bırakacağı muhtemel meydana gelen gelişmeler ile konuyu farklı bir bağlama taşımış görünmesidir. Sansasyonel biçimde duyurulan yapay zekâ tarafından üretilen ve sanat ürünü olduğu iddia edilen yapının yenilik olarak sunulması bu bakımdan son derece önemlidir.

Yapay zekânın binlerce resim birikimi ile oluşturduğu ağda topladığı verileri inceleyerek ortaya koyduğu ve beklentilerin çok üstünde gerçekleşen satışın, konuyla ilgilenen potansiyel araştırmacıları ve bilim insanlarının dikkatini çekeceği açıktır. Bu bağlamda satışın yakın gelecekte belki de sıradan bir olay haline gelmesi muhtemeldir

2.5. Yapay Zekâ Araçlarının Yakın Gelecekteki Sanata Olası Etkileri

Sanatta teknolojinin kullanımı ile yaşanmaya başlanan dönüşümler ile ilgili farklı beklentiler var olmaya devam etmektedir. Bu kapsamda yapay zekânın yaşamımıza yönelik etkilerini değerlendirmek gereklidir.

Yapay zekânın sınırları ve sanatta kullanımına yönelik yapılan çalışmalarda sıklıkla sorulan soruların başında nasıl öğrendiğimiz konusu gelmektedir. “İnsan beynindeki sinir ağları esas alınarak tasarlanan Derin Öğrenme Yapay Zekâ algoritmaları, son yıllarda kitle gözetimi yapan şirket ve hükümetlerin yatırımları ile gündelik hayatımızın hemen her alanına sızıyor. Yüksek miktarda veri toplayarak çalışan bu algoritmalar aynı zamanda bugün nasıl yönetildiğimizi de doğrudan etkiliyor” (Borusan Contemporary, 2018, para.1). Bu toplanan veriler ışığında estetik beklentilerin yönlendirilmesinde daha istatistiksel veri toplama ağları oluşturulmaktadır. Bu ağlar ise yakın gelecekte piyasa koşullarının belirlenmesinde etkili olacaktır. İngiltere Londra’daki Kraliyet Sanat Kolejinden Kevin Walker tarafından gerçekleştirilen bir araştırma son derece ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre yapay zekâ tarafından deneklere sunulan eserler ile sanatçılar tarafından yapılan resimler beğeniye sunuluyor ve makineler insanlardan daha iyi skorlar elde ediyorlar. Araştırmada en beğenilen resimlerin ortak özelliğini içerik bakımından zengin renk ve desenlerin olması dikkat çekici. Walker ayrıca yaratıcı makinelerin halihazırda galeriler için üretim yapmakta olduğunu da not düşüyor (Can, 2018, para. 12). Bu araştırmanın sonuçları arasında yer alan insan beğenisi hususu yakın geçmişe kadar sanatla ilişkimizi belirlediğini düşündüğümüz organizasyon ve düşünürlerin de makine öğrenmesi ile değişime uğrayacağı dahi iddia edilebilir.

Son olarak John Berger’in de belirttiği üzere “Kapitalist bir toplum, imgelere dayanan bir kültür gerektirir. Satın almayı hızlandırmak, sınıfsal, ırksal ve cinsel zedelenmeleri uyuşturmak için sonsuz miktarda eğlence sunmak zorundadır (Berger, 2011, s. 75). Bu durumun gerçekleşebilmesi için sonsuz sayıda yeniliğin ve

bilginin üretilmesi düzeninin korunması sürekli yenilenen birtakım huzursuzlukların doğurulması gereklidir.

SONUÇ:

Teknolojinin gelişmesi ile görsel sanatlar dünyasının belirgin bir değişim ve dönüşümle karşılaşacağı öngörülmektedir. Sanatsal beklentileri derinden etkileyen bu gelişmelerin yakın gelecekte toplumsal beğenileri yönlendirmede etkili olacağı da muhtemeldir. Tempera, fresk ve yağlıboya gibi teknik anlamda meydana gelen gelişmeler geçmişte görsel sanatlarda önemli sonuçlar doğurmuştur. Günümüzde makine öğrenmesi ve yapay zekâ kullanımının doğuracağı teknik dönüşümün etkileri çok yakın gelecekte gözlemlenebilecektir. Ancak burada özellikle gündeme alınan konu olan çalışmanın beklenilenin üstünde bir rakama pazarlanması ise daha çok tartışılacağı benziyor.

Sanatçılar yaratıcı süreçleri yaşarken toplumsal gerçeklerden, geleneklere ve kişilik özelliklerine kadar pek çok değişkenden etkilenmektedir. Bu durum sanatsal üretimlerini etkiliyorsa da eserin başarısının bu bağlamda farklı özellikler ile hala tamamıyla çözülmeyen dehanın sınırlarından beslendiği de açıktır. Yapay zekâ ile satış rakamı üzerinde başarıya ulaştığı düşünülse de olayın bu boyutta bir başarı kazanması sonrasında arka planda yer alan piyasa koşullarının beklentilerini karşılayıp karşılamayacağı da önemli bir sorun olarak görülmelidir. Bu anlamda toplumun estetik ihtiyaçlarının giderilmesindeki yapay zekânın etkileri bundan sonrası için önemli görülmelidir.

Özellikle sanatsal yaratmadan faydalandığı varsayılan toplumsal katmanlarla ilişkisi düşünüldüğünde farklı işlevler üzerinden sanat tarihi yalnızca rakamsal bir başarının yeterli olup olmayacağı da sorgulanacaktır. Özellikle iyiden iyiye çevremizi saran teknoloji ürünü yapay zekâ araçları ve makineler aracılığı ile insansı yaratma becerilerindeki en hassas noktalarda çalışan aygıtların sanatın özünde yer alan değerleri nasıl karşılanacağı da belirsizdir. Bu noktada piyasa koşullarında yenilik anlamında zorlu şartlarda iş üreten sanatçıların sanatsal üretme pratiklerinin ticari boyutta böylesi bir etki ile karşı karşıya kalması konunun önemini ortaya koymaktadır.

Son olarak bugün sanatçı olmaya niyetli öğrenme ağlarının ortaya koyduğu etkinin geleceğin tasavvurundaki dönüşümde önemli role sahip olacağı da muhtemeldir.

KAYNAKÇA:

Berger, J. (2011). *O Ana Adanmış*. (Y. Salman, & M. G. Sökmen, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Bir Başka Gör: *Öğrenen Makineler ve Sanat*. (2018, Mayıs 6). Borusan Contemporary Web Sitesi: https://www.borusancontemporary.com/tr/bir-baska-gor-ogrenen-makineler-ve-sanat_52 adresinden alındı

Bir Başka Kürasyon: *Yapay Zekâ ve Sanat*. (2017, Aralık 17). Borusan Contemporary: https://www.borusancontemporary.com/tr/bir-baska-kurasyon-yapay-zeka-ve-sanat_47 adresinden alındı

Bird, M. (2015, Temmuz 1). *A real squeeze: Paint in Tubes*. Christie's Web Sitesi: <https://www.christies.com/features/14-Art-Media-Paint-in-Tubes-5840-1.aspx> adresinden alındı

Can, M. (2018, Eylül 21). *"Yapay Zekâ Ressamlar" Sanatta Yeni Tarzlar Geliyor!* Rasyonalist web sitesi: <https://rasyonalist.org/yazi/yapay-zeka-ressamlar-sanatta-yeni-tarzlar-getiriyor/> adresinden alındı

Dicksons, B. (2018, Ekim 29). *Deep learning is not a replacement for human creativity, period. Bd Talks deep-learning-arts-music-literature:* <https://bdtechtalks.com/2018/10/29/deep-learning-arts-music-literature/> adresinden alındı

Eczacıbaşı. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (Cilt III). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Erözkan, U. (2018, aralık 4). *Yapay zekâ nedir?* Bilim ve Gelecek Web Sitesi: <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2018/12/04/yapay-zekâ-nedir-2/> adresinden alındı

Erturgut, M. (2018). *Fotoğrafın kısa tarihi.* Erturgut Sanat Merkezi Web Sitesi: <https://www.erturgutsanatmerkezi.com/fotografin-kisa-tarihi/> adresinden alındı

Gürbüz, O. (2018, Ekim 16). *Yapay Zekâ mı? Dogal Zekâ mi?* Major Scope Web Sitesi: <https://www.majorscope.com/yapay-zekâ-mi-dogal-zekâ-mi/> adresinden alındı.

İmançer, A. (2003). Fotoğraf sanat ilişkisi. Selçuk İletişim Dergisi, 3(1), 105-114.

Lewis, T. (2014, Aralık 4). *A Brief History of Artificial Intelligence.* Livescience Web Sitesi: <https://www.livescience.com/49007-history-of-artificial-intelligence.html> adresinden alındı

Rayner, A. (2016, Mart 28). *Can Google's Deep Dream become an art machine?* The Guardianweb sitesi: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/mar/28/google-deep-dream-art> adresinden alındı

Rona, Z. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (Cilt I). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Sanatın Yapay Zekâ İle İmtihanı. (2018, Ağustos 25). Aydınlik Web Sitesi Bilim ve Teknoloji: <https://www.aydinlik.com.tr/sanatin-yapay-zekâ-ile-imtihani-bilim-ve-teknoloji-agustos-2018-1> adresinden alındı

Sontag, S. (2008). Fotoğraf Üzerine. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Tez, A. (2018, Ekim). *Aican Adlı Yapay Zekâ Programı, Özgün Sanat Eserleri Yaratabiliyor.* Webteknolojiler Web Sitesi: <https://www.webteknolojiler.com/aican-adli-yapay-zekâ-programi-ozgun-sanat-eserleri-yaratabiliyor-h55451.html> adresinden alındı

Tunalı, İ. (2008). Felsefenin Işığında Modern Resim. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yılmaz, N. (2008, Mart 31). *Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisinde Duvar Resimleri.* Lebriz sanal dergi: <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=0&articleID=270> adresinden alındı.

Uz, A. O. (2018, Aralık 18). *Geliştiği İçin Sevinsek mi, Korksak mı Bilemediğimiz Yapay Zekâ Nedir?* Listelist Web Sitesi: <https://listelist.com/yapay-zekâ-nedir/> adresinden alındı.

Article Info	RESEARC ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	An Evaluation for Turkey in the Context of International Sustainable Urban Criteria	
Corresponding Author	Dr. Çiğdem TUĞAÇ Çevre ve Şehircilik Uzmanı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü İklim Değişikliğine Uyum Dairesi Başkanlığı, Yerel Uyum Planlaması Şb.Md., Ankara, Türkiye, cigdem.tugac@csb.gov.tr, cigdemtugac@gmail.com	
Submission Date Admission Date	28/11/2018 / 10/12/2018	
How to Cite	TUĞAÇ, Ç., (2018). Uluslararası Sürdürülebilir Kent Ölçütleri Bağlamında Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Kent Akademisi, Volume, 11 (36), Issue 4, Pages, 703-740	

ORCID NO:
0000-0002-2555-6641

Uluslararası Sürdürülebilir Kent Ölçütleri Bağlamında Türkiye İçin Bir Değerlendirme

Dr. Çiğdem TUĞAÇ¹

ABSTRACT:

Human activities are the basis of the ecological crisis in our age. As scientifically proven by the studies conducted by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), activities carried out by people, especially in urban areas, cause damage to natural resources and create pollution beyond the carrying capacity of the nature. Therefore, it is of great importance to focus on urban areas where human activities are concentrated in order to achieve the success of the efforts by the international community in the fight against environmental problems, especially for climate change. Sustainable urban criteria have been put forward by different countries, international associations and international organizations to ensure sustainable urban development. Despite they contain some common goals, the criteria for different sustainable urban evaluation systems are shaped according to the countries or organizations' priorities. In this study, evaluation of usability and contribution of the sustainable urban criteria while solving environmental problems in the urban areas was aimed. Within the scope of the study, 17 sustainable urban evaluation criteria sets were examined. In the evaluation made within the scope of the criteria sets; ensuring the integrated management of natural resources in the urban areas, using local energy resources, implementing the zero-waste approach, protecting local cultural values, creating smart transportation and infrastructure facilities and determining the policies and strategies for all these by taking local characteristics into consideration were defined as the common points. From the evaluation made in this study, it was obtained that the stated sustainable urban criteria sets, with taking into consideration of Turkey's environmental, economic social and cultural conditions, will provide important contribution to creating the national sustainable urban criteria set for Turkey.

¹ (Çevre ve Şehircilik Uzmanı) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü İklim Değişikliğine Uyum Dairesi Başkanlığı, Yerel Uyum Planlaması Şb.Md., Ankara, Türkiye, cigdem.tugac@csb.gov.tr
Environment and Urbanization Expert Ministry of Environment and Urbanization General Directorate of Environmental Management Climate Change Adaptation Department, Local Adaptation Planning Unit, Ankara, Turkey, cigdem.tugac@csb.gov.tr

KEYWORDS: Sustainability, The Urban Evaluation Criteria, Environment, Locality

ÖZ:

Çağımızda yaşanan ekolojik krizin temelinde insan faaliyetleri yatmaktadır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC*) tarafından yapılan çalışmalarla bilimsel olarak kanıtlandığı üzere insanların özellikle kentsel alanlarda gerçekleştirdiği faaliyetler, doğal kaynakların zarar görmesine ve doğanın taşıma kapasitesinin çok üzerinde kirletilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla iklim değişikliği başta olmak üzere çevresel problemlerle mücadelede uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen çalışmaların ve çabaların başarıya ulaşabilmesi için insan faaliyetlerinin yoğunlaştığı kentlere odaklanması büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir nitelikte kentsel gelişmeyi sağlamak doğrultusunda farklı ülkeler, uluslararası birlikler ve uluslararası örgütler tarafından sürdürülebilir kent ölçütleri ortaya konulmuştur. Ortak hedefler etrafında birleşseler de farklı sürdürülebilir kent ölçüt setleri, bu değerlendirme sistemlerinin tasarlandığı ülkelere ya da kuruluşların önceliklerine göre şekil almaktadır. Bu çalışma kapsamında, sürdürülebilirliği amaçlayan söz konusu yaklaşımların, Türkiye kentlerinde çevresel ve kentsel sorunların çözümünde kullanılabilirlikleri ve katkılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında 17 sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt seti incelenmiştir. Ölçüt setleri kapsamında yapılan değerlendirmede sürdürülebilir kentlere ulaşmada; kentlerde katılımcı bir yaklaşımla doğal kaynakların bütünlük yönetimlerinin sağlanmasının, yerel enerji kaynaklarının kullanılmasının, sıfır atık yaklaşımının hayata geçirilmesinin, yerel kültürel değerlerin korunmasının, akıllı ulaşım ve altyapı imkânlarının oluşturulmasının ve tüm bunlara yönelik politika ve stratejilerin yerel özellikler de dikkate alınarak tespit edilmesinin ortak unsurlar olarak ön plana çıktığı görülmüştür. Çalışma kapsamında yapılan değerlendirmede, söz konusu uluslararası sürdürülebilir kent ölçütlerinin, Türkiye'nin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarının göz önünde bulundurulması ile Türkiye için ulusal bir sürdürülebilir kent ölçüt setinin kurgulanmasına önemli katkı sağlayacakları sonucu elde edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Sürdürülebilirlik, Kent Değerlendirme Ölçütleri, Çevre, Yerellik

Uluslararası Sürdürülebilir Kent Ölçütleri Bağlamında Türkiye İçin Bir Değerlendirme

GİRİŞ:

20.yy'ın ikinci yarısından itibaren sanayileşme, enerji için fosil yakıt kullanımı ve kentleşme gibi insan faaliyetleri ve hızlı nüfus artışı sonucunda çevresel kaynaklar üzerinde daha önce olmadığı kadar büyük bir baskı gerçekleşmiş ve doğanın taşıma kapasitesinin üzerinde gerçekleşen söz konusu baskı sonucu ortaya çıkan çevresel sorunlar, uluslararası toplumun gündeminde önemli bir yere gelmiştir. Anılan sorunlar sadece çevresel boyutta değil ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda da etkilerini göstermektedir. Bu nedenle günümüzde iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunlarının temel sebebi olan insan faaliyetlerinin gerçekleştirildiği kentsel alanlara yoğunlaşılması artık önemli bir gerekliliktir. Sürdürülebilir kentlere ulaşmak doğrultusunda dünyada farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ülkelerce ve uluslararası kuruluşlarca geliştirilen sürdürülebilir kent ölçüt setleri, mevcut komşuluk çevrelerinde ve kentsel gelişme alanlarında sürdürülebilir nitelikte planlama ve tasarımın ne şekilde sağlanacağına ilişkin bir yol haritası ortaya koymayı amaçlamaktadırlar. Geline nokta kentleşme alanında geliştirilen bütün bu yaklaşımların vardığı ortak sonuç, geleneksel planlama anlayışının değiştirilmesi gerektiği olmuştur (Jabareen, 2006). Çünkü günümüz koşulları insanları enerji, su ve gıda güvenliği yönünden belirsizliklerin olduğu yeni bir çağa ulaştırmış durumdadır (Lehmann, 2010).

2018 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Raporunda dünyanın farklı bölgelerinde hızlı kentleşme yaşandığı ve kentlerde giderek artan nüfus karşısında herkes için yeterli altyapı ve edinilebilir konut temin edilmesinin ciddi bir güçlük olarak ortaya çıktığına değinilmiştir. Raporda belirtilen verilere göre;

- 2000-2014 yılları arasında küresel nüfus içinde gecekondü alanlarında yaşayanların oranı %28,4'den %22,8'e düşmüştür. Bununla birlikte gecekondü bölgelerinde yaşayan nüfus oranı artış göstermiş ve 807 milyon kişiden 883 milyon kişiye ulaşmıştır.
- BM tarafından 214 kentte yapılan araştırmaya göre, ortaya çıkan katı atıklarının tamamı değil, $\frac{3}{4}$ 'ü belediyeler tarafından toplanmaktadır.
- 2016 yılında dünya nüfusunun %91'i Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği hava kalitesi standartlarının altında ve güvenli seviyenin 2,5 katı daha kirli havayı solumaktadır. 2016 yılında yüksek seviyede hava kirliliğine bağlı olarak yaşamını yitirenlerin sayısının 4,2 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir.
- 1990 ile 2023 arasındaki dönemde alt ve orta gelir grubuna mensup ülkelerde ölümlerin %90'nın doğal afetlere bağlı olduğu rapor edilmiştir. Özellikle yerleşim alanlarının zarar görmesine neden olan afetlere bağlı etkilerde istatistiki olarak bir artış gözlemlenmektedir (2018 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Raporu, 2018).

Ayrıca küresel çapta kentsel alanlara bu yüzyılın sonuna dek her yıl 70 milyon yeni kentlinin eklenmesi beklenmektedir. Kentlerde yaşayan bu nüfusta toplumsal hassas grupların ve bunlar içinde de özellikle kent yoksullarının en olumsuz biçimde etkilenecek kesim olacağı öngörülmektedir (Urge Vorsatz, 2018)

Günümüzde sürdürülebilirlik bağlamında çevre ve iklim değişikliği alanında en güncel uluslararası dokümanlar olan, 2015 yılı Aralık ayında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 21. Taraflar Konferansı sonucunda kabul edilen Paris İklim Anlaşmasında ve 2016 yılında düzenlenen BM Habitat III Konferansı sonucunda kabul edilen Yeni Kentsel Gündem'de yerelin önemi ve kentlerin sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik faaliyetlerde aktif rol almasının gerekliliği vurgulanmıştır (BM Habitat III, 2016; UNFCCC-Paris Agreement, 2015). Söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kentlerin bir yol haritasına ihtiyaç duyacakları ortadadır.

Bu ihtiyaç doğrultusunda uluslararası alanda kentleşmeye sürdürülebilir çözümler öneren farklı yaklaşımların ve uygulamaların geliştirildiği görülmektedir. Söz konusu yaklaşımların temel prensipleri bir arada değerlendirildiğinde, bunların bir kısmının bütün dünyada uygulanabilecek genel ölçütlere sahipken, bazı ölçütlerin ise değerlendirme sisteminin geliştirildiği ülkeye ya da kuruluşun önceliklerine özgü nitelikte olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kentleşme bağlamında söz konusu yaklaşımların temel önermelerinin plancılar ve kent yöneticileri tarafından yerel koşulların süzgecinden geçirilerek sistemli bir şekilde ele alınarak adapte edilmeleri, bu alanda gerçekleştirilecek çalışmaların başarıya ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu esaslar doğrultusunda çalışmanın amacı, söz konusu sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinin Türkiye kentlerinde çevresel ve kentsel sorunların çözümünde ve kentlerin özgün niteliklerinin ortaya çıkartılmasında kullanılabilirliklerinin ve katkılarının değerlendirilmesidir.

Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamında araştırma yöntemi olarak, gerekli verilerin konuyla ilgili kaynaklardan toplanması ve bir arada değerlendirilerek yorumlanması metodu tercih edilmiştir. Sürdürülebilir kentleşmenin değerlendirilmesi bağlamında dünyada kullanılan değerlendirme ölçüt setleri ve yaklaşımlar tespit edilerek, yanı sıra Türkiye'deki mevcut durum da analiz edilmiştir. Bu kapsamda sürdürülebilir kent değerlendirme sistemlerini ve ölçüt setlerini içeren ve bu alanda yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer veren çeşitli kitap, dergi, makale, rapor, internet yayını gibi araçlardan elde edilen bulgulardan çalışmada yararlanılmış ve bu yayınlar veri ve kaynak materyali olarak değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kentleşme ölçütlerini tespit eden ve bu ölçütleri başarılı bir biçimde uygulayan uluslararası örnekler incelenmiştir. Çalışmada söz konusu dokümanların ve bu çalışmalar sonucu ortaya konulan istatistikî verilerin değerlendirilmesinin yanı sıra, ulusal koşulların algılanabilmesi amacıyla yerel örnekler de ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, makalenin amacına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların tanımlanmasında ilişkisel araştırma modeli kullanılmış ve

uluslararası sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setleri ile Türkiye kentleri arasındaki ilişkinin kurgulanması hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda çalışmada öncelikle, sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinin oluşturulması gerekliliğini ortaya koyan ve bunların genel çerçevesini çizen uluslararası çalışmalar ele alınmıştır. Ardından uluslararası alanda farklı ülkeler, uluslararası örgütler ve birliklerce ortaya konulan ve yaygın uygulama alanı bulan 17 sürdürülebilir kent ölçüt seti incelenmiş ve çevresel, kültürel, ekonomik ve sosyal alandaki yaklaşımları ele alınmıştır. Son kısımda anılan ölçüt setlerinin Türkiye'deki kentlerde mevcut ve ortaya çıkması muhtemel sorunların çözümüne katkı sağlamak doğrultusunda kullanışlılıkları değerlendirilmiş ve bunlardan hareketle ulusal bir ölçüt setinde yer alması gereken temel unsurlar tespit edilmiştir. Çalışmanın Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

1. Sürdürülebilir Kentlere İlişkin Önemli Uluslararası Çalışmalar

Kentsel sürdürülebilirlik sadece çevre boyutu olan bir konu değildir. Konunun ekonomik, sosyal, kültürel, politik boyutları da söz konusudur. Bunun temel sebebi kentin bu boyutlara ilişkin öğelerin tamamını kapsayan yapısıdır (PeBBu, 2018). Kentlerde gerçekleştirilen faaliyetler pek çok önemli unsuru etkilemekte ve farklı stratejilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu stratejiler planlama ölçeğine, planlamanın kapsamına ve planlanacak alanın sorun ve olanaklarına göre tespit edilmeli; sürdürülebilir nitelikte kentler oluşturulurken tasarım bileşenlerine ve kentsel kullanımlara bütünlük bakılmalıdır (EC Avrupa, 2018). Sürdürülebilir bir kentsel mekânın oluşturulmasında ekonomik çözümler geliştirilmesi, donatılara erişimde ve kente dair sorumlulukların ve hakların paylaşılmasında eşitliğin sağlanması, kentsel alanda güvenlik unsurunun temin edilmesi, geliştirilen kentsel öğelerin ergonomik olması ve estetiğin sağlanması yanında kentsel yaşamın bir gereği olarak servislere erişimde yeterli hızın sağlanması önemli ilkeler olarak ortaya çıkmaktadır (Fidan, 2016). Sürdürülebilir kent planlamasının bugün ulaştığı noktaya gelmesinde önemli rol oynayan, bu çalışmanın odağı olan farklı sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinin geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koyan ve bunların genel çerçevesini çizen önde gelen uluslararası çalışmalar ve belgelerin sürdürülebilir kentleşmeye ilişkin genel kapsamlarına Tablo-1'de yer verilmiştir. Takip eden alt başlıklarda ise söz konusu çalışmalar ve belgelerle ilgili detaylı bilgi yer almaktadır.

Tablo-1: Sürdürülebilir Kent Ölçütlerinin Genel Çerçevesini Çizen Uluslararası Çalışmaların ve Belgelerin Kronolojisi ve Genel Kapsamları

YIL	ULUSLARARASI ÇALIŞMA/BELGE ADI	GENEL KAPSAMI
1933	Atina Anlaşması	Sürdürülebilir kentsel gelişmenin evrensel nitelikte temel ilkeleri tanımlanmıştır.
1987	BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Komisyonu Raporu)	Sürdürülebilir kalkınma tanımına yer verilerek; bu kavram üzerinden sürdürülebilir kentleşmeye atıfta bulunulmakta ve çözüm önerileri ortaya konulmaktadır.
1992	Avrupa Kentsel Şartı	Kentsel ortamda kentlilerin sağlanması gereken hakları belirtilmektedir.
1992	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı) ve Gündem 21	Sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal, çevresel ve idari boyutlarının bir arada ele alınmasının önemi üzerinde durularak; Konferans sonucunda kabul edilen önemli belgelerden biri olan Gündem 21 kapsamında sürdürülebilir kentsel gelişmenin temel nitelikleri belirtilmektedir.

1994	Aalborg Şartı	Yerel Gündem 21 ve bu bağlamda Avrupa'daki yerel yönetimlerin gerçekleştirmesi gereken eylemleri ve iş birliklerini tanımlamaktadır.
1996	Habitat II Konferansı-İstanbul Deklarasyonu	Yerleşim ve konut temaları üzerinden sürdürülebilir kentleşmenin önemi vurgulanmaktadır.
2000-2015	Binyıl Kalkınma Hedefleri	2000 yılından 2015 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmayı izlemeyi mümkün kılacak 8 hedef tanımlanmıştır.
2015-2030	Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)	2015 yılında Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini alan SKH, başta “Sürdürülebilir Şehirler ve Yaşam Alanları (Hedef-11)” olmak üzere birbiriyle ilişkili 17 hedefi kapsamaktadır.
2016	Habitat III Konferansı-Yeni Kentsel Gündem	Hızla artan kentsel nüfus karşısında kentlerde sürdürülebilirliği sağlamanın önemi üzerinde durulmakta ve buna yönelik stratejiler tanımlanmaktadır.

1.1. Atina Anlaşması

Sürdürülebilir nitelikte kentsel gelişmenin temel ilkelerinin belirlendiği erken dönemde en önemli uluslararası belge 1933 yılında Atina’da toplanan Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne-CIAM*) tarafından ortaya konulan Atina Anlaşması’dır. Anlaşma, 1941 yılında Alman işgali altında bulunan Paris’te yayımlanmıştır. Kent planlamasının temel unsurlarının belirlendiği belgede kentsel ortama insan odaklı bir yaklaşım söz konusudur. Atina Anlaşması barınma hakkı kavramının ilk kez yer aldığı belgedir. Anlaşma ile kentsel çevreye evrensel bir düzen getirilmesi hedeflenmiştir (Ertan, 2008; Mutlu, 2002). Anlaşmada;

- Şehir ve bölge,
- Konaklama,
- Boş zaman,
- İş,
- Dolaşım,
- Şehrin tarihsel mirası,

başlıklarında toplam 70 maddede şehirlerin öncelikle çözüm getirilmesi gereken sorun alanları tanımlanarak; öneriler ifade edilmiştir (Le Courbusier, 2009).

1.2. BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu (Brundtland Komisyonu Raporu) (1987)

Brundtland Komisyonu Raporu olarak da bilinen 1987 tarihli BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu Ortak Geleceğimiz Raporu (*Our Common Future Report*), BM 42. Genel Kurulu’na sunulmuştur. Raporla sürdürülebilir kalkınma, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım sürdürülebilir kalkınmanın çevresel olduğu kadar ekonomik ve toplumsal boyutlarının da olduğunu vurgulamakta ve bunların bütünsel bir biçimde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir (Tübitak.gov.tr, 2018; Kılıç, 2006: 83).

Raporla kentsel konulara ayrı bir bölüm ayrılmıştır. Rapor kapsamında sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinden sürdürülebilir kentleşmeye atıfta bulunmaktadır ve nüfus artışı, yoksulluk gibi unsurların kentsel yaşam kalitesini düşürmesi ve kentsel yayılma gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Raporun çözüm önerisi yerel yönetimlerin güçlendirilerek, enerji etkinliğinin sağlanması ve bunlar yanında dengeli bir nüfus miktarını temin edecek politikaların tespit edilmesidir. Bu sayede doğal kaynakların korunması ve verimli kullanılması mümkün olabilecektir. Rapor kapsamında ortaya konulan bu çözüm önerilerinin

temelde sürdürülebilir kentleşme kavramına işaret ettiği görülmektedir (un.org, 2013; Mengi ve Algan, 2003: 20; Tosun, 2009: 2).

1.3. Avrupa Kentsel Şartı

Avrupa Kentsel Şartı, 17-19 Mart 1992 tarihleri arasında Avrupa Konseyi'nin Strazburg'daki 27.Oturumunda kabul edilmiştir (Karar No: 234 ve Eki). Şart Avrupa Konseyi'nin temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrısı doğrultusunda, kentsel gelişmenin niteliksel özelliklerini ve yaşam kalitesine ilişkin hususları içermesi bakımından önemlidir (Karasu, 2008, Ertan, 2008; Pektaş ve Akın, 2010). Şartta özellikle yurttaşların karar alma süreçlerine katılımı vurgulanmaktadır. Söz konusu Şartın başında 20 Maddelik Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu yer almaktadır (Şentürk, 2008; Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, 1992). Deklarasyonda kentlilerin sağlıklı bir kentsel ortamda yaşama hakkı üzerinde önemle durulurken, kente ilişkin kararlara da katılma hakları olduğu belirtilmiştir. Buna göre ideal bir kent kişinin güvende ve sağlıklı olduğu ve haklarını tam olarak kullanabildiği bir ortamı tanımlamaktadır (Keleş, 1994; Keleş ve Mengi, 2013). İdeal bir kentte kentlilerin sağlanması beklenen hakları aşağıdaki 20 başlık altında özetlenmiştir:

1. Emniyetin sağlanması ve kentsel suçların önlenmesi,
2. Sağlıklı çevre,
3. İş olanakları,
4. Barınma hakkı,
5. Ulaşım olanakları,
6. Sağlık hizmetleri,
7. Spor olanakları,
8. Kültürel faaliyetler,
9. Kültürel etkileşim ve kaynaşma,
10. Nitelikli mimari ve fiziksel mekân,
11. Uyumlu işlevler,
12. Katılım hakkı,
13. Ekonomik gelişme,
14. Sürdürülebilir kalkınma,
15. Erişilebilir nitelikte mal ve hizmetler,
16. Doğal kaynakların korunması,
17. Bireysel bütünlüğün sağlanması,
18. Yerel yönetimler arası iş birliği,
19. Mali mekanizmalar,
20. Eşitlik (Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, 1992).

1.4. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı) ve Gündem 21

Sürdürülebilir kentleşme yolunda bir diğer önemli aşama 1992 yılında Rio de Janeiro kentinde BM tarafından düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. 178 devletin temsil edildiği konferansta sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal, çevresel ve idari boyutlarının bütünlük bir biçimde ele alınmasının önemi üzerinde durularak; sürdürülebilir nitelikte olmayan tüketim ve üretim biçimleri ve çevrenin korunması kapsamında hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası toplumun rolü tartışılmıştır (un.org, 2013). Konferans sonunda 5 önemli belge kabul edilmiştir. Bunlar:

1. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
2. Rio Deklarasyonu
3. Gündem 21
4. Ormanlık Prensipleri
5. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'dir (Yıldırım ve Öner, 2003: 12; Uzman ve Arar, 2001).

1992 yılında gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı) sonucu kabul edilen Gündem 21 belgesi, BM sisteminde yer alan devletlerin ve uluslararası kuruluşların küresel, ulusal ve yerel ölçekte uygulayabileceği kapsamlı bir eylem planıdır. Sürdürülebilir kentsel gelişmenin ana hatlarını çizen erken dönem bir yaklaşımdır. 4 ana bölümden oluşmaktadır ve her bölüm, bu bölümün hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olan eylemlerin de bir listesini içermektedir. Söz konusu bölümler aşağıdaki maddelerde özetlenmiştir:

1. Sosyal ve ekonomik boyutlar (yoksullukla mücadele, sağlık hizmetlerinin sağlanması ve sürdürülebilir yerleşimler)
2. Gelişme kaynaklarının korunması ve yönetimi (atmosferik koruma, ormansızlaşmayla mücadele, hassas doğal unsurların ve biyoçeşitliliğin korunması, kirlilik kontrolü ve radyoaktif atıkların ve bio-teknolojinin yönetimi)
3. Çocuklar, gençler, kadınlar, sivil toplum kuruluşları, yerel otoriteler, yerel özel sektör ve çalışanlar ile yerel toplulukların ve çiftçilerin oluşturduğu paydaş gruplarının güçlendirilmesi (bu gruplara yönelik yasal altyapının oluşturulması ve hak ve sorumlulukların tanımlanması)
4. Uygulama araçlarının geliştirilmesi (bilim, teknoloji transferi, eğitim, uluslararası kuruluşlar ve finans mekanizmaları) (Arar, 2002; sustainablecities.net, 2018).

1.5. Aalborg Şartı

1994 yılında 1. Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı sonucunda kabul edilen Aalborg Şartı, Yerel Gündem 21 ve bu bağlamda Avrupa'daki yerel yönetimlerin gerçekleştirmesi gereken eylemleri ve iş birliklerini tanımlayan belge olması bakımından önemlidir. Bu Şart aracılığıyla kent yönetimleri kendi eylem planlarını hazırlamayı da taahhüt etmişlerdir (Aalborg Şartı, 2018). Aalborg Şartı 2004 yılında 4. Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansında tekrar ele alınarak, Aalborg10+ adı altında Avrupa'dan 620 yerel yönetimin katılımıyla, sürdürülebilir kentleşme kavramının gerçeğe dönüştürülmesi için 10 temel ilkenin ortaya konulması sağlanmıştır. Bu doğrultuda Aalborg 10+'ı kabul eden yerel yönetimlerin, gönüllük esasına dayalı olarak ilk 1 yıl içinde temel bir çevresel gözden geçirme yapmaları ve ilk 2 yıllık süre içinde paydaşlarla iş birliği ve görüş alışverişi içinde hedeflere dönük eylemlerini tanımlamaları ve bu hedeflere ulaşma başarısını izlemeleri karara bağlanmıştır. Söz konusu 10 ilke şunlardır:

1. Yönetişim,
2. Sürdürülebilirlik için yerel yönetim,
3. Doğal ortak malların korunması ve eşit erişim,
4. Sorumlu tüketim ve yaşam tarzı seçimleri,
5. Planlama ve tasarımın stratejik rolü ve çevresel, sosyal, ekonomik, sıhhi ve kültürel boyutlara olan etkisi gözetilerek kamu yararını sağlamak doğrultusunda gerçekleştirilmesi,
6. Daha iyi ulaşım ve daha az trafik,
7. Sağlığa dönük yerel eylem,
8. Canlı ve sürdürülebilir yerel ekonomi,
9. Sosyal eşitlik ve adalet,
10. Sürdürülebilir gelişme ve iklimin korunmasında yerelden küresel ölçeğe sorumlu davranılması (Aalborgplus10+, 2018)

1.5. Habitat II Konferansı-İstanbul Deklarasyonu

1972 yılında Stockholm'de düzenlenen BM Çevre Konferansı'nda insan yerleşimlerine ilişkin bir konferansın düzenlenmesi hususunda tavsiye kararı ortaya konulmuştur. Bunun üzerine 1976'da Vancouver'da Habitat-I Konferansı gerçekleştirilerek, hemen ardından 1978 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (*United Nations Human Settlements Programme-UNCHS*), yaygın bilinen adıyla UN-Habitat kurulmuştur. Habitat-I Konferansında konut, yerleşme ve kentleşme sorunları küresel ölçekte ele alınarak; devletlerin rolleri ve insan yerleşimlerinin koşullarının iyileştirilmesinde uluslararası

iş birliği üzerinde durulduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmalar istenilen desteği bulamamıştır. Bunun en büyük nedeni o dönemde dünya nüfusunun büyük oranda kırsal nitelikli alanlarda yaşıyor olması ve kentsel sorunların henüz bugünkü kadar ön plana çıkmamış olmasıdır. (Ertan, 2008; mfa.gov.tr, 2018). Ancak 1996 yılında Türkiye’de İstanbul’da düzenlenen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı’nın (Habitat II) teması yerleşim ve konut olmuş ve ilk Konferanstan farklı olarak Habitat II’de devletlerden ziyade, sivil toplum kuruluşlarının önemine değinilmiş ve Konferans sonucunda açıklanan İstanbul Deklarasyonu’nda sürdürülebilir kentleşmenin önemine vurgu yapılmıştır (Kuban, 2014, ÇŞB-Habitat, 2018; Ertan, 2008; Karakuzulu, 2010).

1.6. Binyıl Kalkınma Hedefleri

2000 yılında New York’ta BM Binyıl Zirvesinde dünya liderleri bir araya gelmiş ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması başta olmak üzere, Zirvede tespit edilen ve Binyıl Kalkınma Hedefleri olarak da bilinen 8 hedef doğrultusunda 2015 yılına dek iş birliği yapmayı taahhüt etmişlerdir. Söz konusu 8 hedef şunlardır:

1. Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
2. Küresel çapta temel eğitimin sağlanması,
3. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi,
4. Çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi,
5. Anne adaylarının sağlığının geliştirilmesi,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi,
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
8. Kalkınma için küresel iş birliğinin geliştirilmesi (Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2018).

Bu sekiz hedef, her bir ülke için 2015 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma konusunda kaydedilecek ilerlemeyi izlemeyi ve değerlendirmeyi mümkün kılacak biçimde kurgulanmıştır.

1.7. Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

25-27 Eylül 2015 New York’taki BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. 2015 yılından itibaren Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini almış olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğu ortadan kaldırmak, dünyanın korunması ve refahın sağlanması için harekete geçilmesi çağrısını içermektedir (surdurulebiliralkinma.gov.tr, 2018). Söz konusu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri şu temel konuları içermektedir:

- 1- Yoksulluğa son verilmesi,
- 2- Açlığa son verilmesi,
- 3- Sağlıklı bireyler,
- 4- Nitelikli eğitim,
- 5- Toplumsal cinsiyet eşitliği,
- 6- Temiz su ve sıhhi koşullar,
- 7- Erişilebilirlik ve temiz enerji,
- 8- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme,
- 9- Sanayi, yenilikçilik ve altyapı,
- 10- Eşitsizliklerin azaltılması,
- 11- Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları,
- 12- Sorumlu tüketim ve üretim,
- 13- İklim eylemi,
- 14- Sudaki yaşam,
- 15- Karasal yaşam,
- 16- Barış, adalet ve güçlü kurumlar
- 17- Hedefler için ortaklıklar, başlıklarını taşımaktadır (kureselhedefler.org, 2018).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında 11. Hedef, bu çalışmanın odağı olan “Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları” ile ilgilidir. Bu hedef diğer hedeflerle ilişkisi içinde alt hedefler içermektedir. Alt hedefler kentlerin ve her türlü insan yerleşimlerinin dirençli ve sürdürülebilir kılınmasına ilişkin olarak 2030 yılına kadar yeterli ve güvenli konutun ve temel hizmetlere erişimin sağlanmasını kapsamaktadır. Bunlar yanında kentlerde toplu taşıma hizmetlerinin geliştirilmesini ve kentlerde karar verme süreçlerine tüm paydaşların katılımını içermekte ve sürdürülebilir yerleşmelerin planlanması hususunda kapasitenin geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Kültürel ve doğal mirasın korunmasını ve bunun yanı sıra afetlerden etkilenen ve zarar gören kişi sayısının azaltılmasını da hedeflemektedir. Yerleşmelerde atık yönetiminin sağlanması ve hava kalitesinin temin edilmesine yönelik tedbirlerin alınmasını da içeren alt hedefler, toplumsal hassas gruplar başta olmak üzere kentsel ortak alanlara eşit erişimin sağlanması gerekliliğinin altını çizmektedir (BM SKH11-Sürdürülebilir Şehirler ve Yaşam Alanları, 2018)

1.8. Habitat III Konferansı-Yeni Kentsel Gündem

17-20 Ekim 2016 tarihleri arasında Ekvatorun Kito kentinde düzenlenen Konut ve Sürdürülebilir Kent Gelişimi-HABİTAT III Konferansında kabul edilen Yeni Kentsel Gündemin 44. Maddesinde:”Kent formunun, altyapının ve bina tasarımının kaynak etkinliğinin önemli belirleyicileri olduğunu göz önüne alarak; enerji etkinliği, yenilenebilir enerji kaynaklarını, duyarlılığı, üretkenliği, çevre korumayı ve kent ekonomisinde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ediyoruz” (BM Habitat III, 2016) ifadesi yer almaktadır.

Söz konusu belge incelendiğinde ağırlıklı olarak; kentsel alanda fosil yakıt kullanımının azaltılması ve enerji etkin planlama ve tasarım yaklaşımlarının gerçekleştirilmesinin vurgulandığı, bunların yanı sıra kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması yönünde gerekli desteğin ve altyapının sağlanması gerektiğine ilişkin ifadelerin yer aldığı görülmektedir (BM Habitat III, 2016). Belgede de ifade edildiği gibi; 2050’ye gelindiğinde kentlerde yaşayan nüfus yaklaşık iki katına çıkacak ve bu durum konut sağlama, altyapı, temel hizmetler ve istihdam başta olmak üzere çeşitli boyutlarda ciddi sürdürülebilirlik sorunlarını ortaya çıkartacaktır (BM Habitat III, 2016).

Görüldüğü gibi uluslararası alanda özellikle BM tarafından gerçekleştirilen pek çok çalışmada ve diğer uluslararası belgelerde, sürdürülebilir kentlerin geliştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. IPCC tarafından hazırlıkları sürdürülen 6. Değerlendirme Raporu kapsamında “İklim Değişikliği Bilimi ve Kentler Özel Raporu’nun hazırlanma nedeni de uluslararası alanda sürdürülebilirlik-kent ilişkisinin net bir biçimde anlaşılmasıdır (IPCC Cities and Climate Change Science, 2018).

2. Sürdürülebilir Kent Değerlendirme Ölçüt Setleri

Sürdürülebilir kentlere ilişkin uluslararası çalışmaların sağladığı birikimler, dünyada farklı sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinin tanımlanmasına neden olmuştur. Bunların başlıcaları Tablo-2’de gösterilmektedir.

Tablo-2: Sürdürülebilir Kent Değerlendirme Ölçüt Setleri

Uluslararası Örgütlerce Ortaya Konulan Ölçüt Setleri	1. Avrupa Birliği (AB) kapsamında; • Avrupa Çevre Ajansı Kent Metabolizması Çerçevesi• AB Eko-Kent• Avrupa Komisyonu Yeşil Başkent Ödülü• Avrupa Komisyonu Yeşil Yaprak Ödülü• Avrupa Vakfı Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri2. Birleşmiş Milletler Kent Göstergeleri Rehberi3. Dünya Bankası Eco2 Kentleri İnisiyatifi4. OECD-Kompakt Kent
Uluslararası Enstitü ve Birliklerce Ortaya Konulan Ölçüt Setleri	5. Kent Ekosistemi Avrupa6. Kent Mavi Planı

	7. Sürdürülebilir Kentler İçin Referans Çerçeve 8. Sürdürülebilirlik İçin Ölçüt Seti Yaklaşımı 9. Yavaş Kentler (<i>Citta Slow</i>)
Ülkeler Tarafından Ortaya Konulan Ulusal Ölçüt Setleri	10. Çin Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi (Çin) 11. ELITE Kent Ölçütleri (Çin) 12. STAR Topluluk Derecelendirme Sistemi (ABD)
Diğer Kuruluşlarca Ortaya Konulan Ölçüt Setleri	13. Siemens Avrupa Yeşil Kent İndeksi

Söz konusu ölçüt setleri, kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesini sağlayan veya sürdürülebilir bir kentin sağlanması gereken temel unsurların neler olduğunu ortaya koyan niteliklerde hazırlanmıştır. Sürdürülebilir kentleşmede her yere uygulanabilecek genel geçer bir yaklaşım söz konusu değildir. Ölçüt setlerinde, üretildikleri yere ve bu yerin öncelikleri ve temel ihtiyaçlarına göre farklılaşmalar gözlemlenmektedir. Bununla birlikte ölçüt setleri arasında ortak yaklaşımlar bulmak da mümkündür (sustainablecities.net, 2012)

Sürdürülebilir bir kentsel çevrenin oluşturulması politikaların, altyapının, sosyo-ekonomik faktörlerin, kaynak kullanımının ve bunlar gibi diğer süreçlerin kent metabolizması içindeki yerinin ölçülebilmesiyle söz konusu olabilecek bir hedeftir. Kentin bir ölçüt seti ve göstergeler içinde şekillendirilmesinin sadece sürdürülebilirliği sağlamaya değil, aynı zamanda şehir plancılar, yerel yönetimler ve karar vericiler için de farklı fikirlerin geliştirilmesi, hâlihazırda gerçekleştirilen eylemlerin uygunluğunun değerlendirilmesi doğrultusunda da faydalar sağlayacağı görülmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda Tablo-2’de belirtilen önde gelen sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinin detaylarına yer verilmektedir.

2.1. Uluslararası Örgütlerce Ortaya Konulan Ölçüt Setleri

2.1.1. Avrupa Çevre Ajansı Kent Metabolizması Çerçevesi (AB)

Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) tarafından kent metabolizmasının hesaplanmasına dayalı bir ölçüt sistemi oluşturularak, kentlerin metabolik akışının performansının artırılıp artırılmayacağı hususu değerlendirilmiştir. Ölçüt seti kapsamında 15 ölçüt belirlenerek, Avrupa kentlerinde kent metabolizmasının düşük maliyetlerle ölçülmesi hedeflenmiştir. Söz konusu yaklaşım farklı ölçekteki kentlerde kullanılabilir. Değerlendirme sisteminin uygulanması esnasında temel güçlük, uygun formatta verilerin hazır bulunmasının gerekli olmasıdır (EEA, 2018). Söz konusu yaklaşım kapsamında göz önünde bulundurulmuş ölçütler Tablo-3’te gösterilmiştir.

Tablo-3: AÇA Kent Metabolizması Çerçevesi Ölçütleri (EEA, 2018)

Ölçüt
1. Kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
2. Üretim etkinliği (CO ₂)
3. Kayıt altındaki araçlar
4. Ulaştırma enerji etkinliği
5. Toplu taşıma ağı
6. Arazi kullanım etkinliği
7. Enerji tüketimi etkinliği
8. Su tüketimi etkinliği
9. Atık yoğunluğu
10. Geri dönüşüm
11. Kentsel alan miktarı
12. Yeşil alanlara erişim

13. PM10 Konsantrasyonu
14. NO ₂ Konsantrasyonu
15. İşsizlik

2.1.2. Eko-Kent (AB)

Sürdürülebilir kent değerlendirme ölçüt setlerinden bir diğeri olan Eko-kent yaklaşımı AB tarafından 2002-2005 yılları arasında yürütülen “*Urban Developments Towards Appropriate Structures for Sustainable Transp2ort*” projesi kapsamında ortaya konulmuştur. Böyle bir ölçüt setinin oluşturulmasının temel sebebi Avrupa’da yaşayan nüfusun %80’inin kentlerde yaşıyor olması olarak gösterilmiştir. AB Eko-Kent yaklaşımı raporunda AB’nin amacının; “sürdürülebilir yerleşimlerin geliştirilmesi doğrultusunda çok merkezli, dengeli bir kent sisteminin sağlandığı, kaynak etkin yerleşim deseninin desteklendiği ve kentsel yayılımının önüne geçildiği bir kentsel ortamı sağlamak” olduğu ifade edilmiştir (Ecocity Final Report, 2001). Eko-kent yaklaşımında ölçütler 6 ana başlık altında ele alınmaktadır (Tablo-4).

Tablo-4: AB Eko-kent Ölçütleri (Ecocity -Book2, 2008)

1-Bölgesel ve Kentsel Kapsam   • Doğal çevrenin, tüm bileşenleri ile birlikte korunması ve iklim bilgisinin planlamaya dâhil edilmesi.• Çok merkezli bir yapı içinde, kompakt ve ulaşım odaklı bir kentsel yapı oluşturulması.• Kültürel mirasın korunması, yeniden canlandırılması.
2- Kent yapısı   • Mevcut kentsel alanın ve mevcut binaların yeniden kullanımının artırılmasıyla yeni açılacak yerleşim alanlarına ve binalara talebin azaltılması.• Bina, bölge ve komşuluk çevresi ölçeğinde karma kullanımların mümkün kılınması.• Kent dokusuyla, doğal elemanların ve döngüleri bütünleştirilmesi.• Gürültü ve hava kirliliğinin azaltılması.
3- Ulaştırma   • Zaman ve mekân olarak aktiviteler arasındaki mesafenin kısaltılması ve yolculuk talebinin azaltılması.• Komşuluk içi ulaşımda yaya ve bisiklet yollarına öncelik verilmesi.• Komşuluk ölçeğinde ve bunlar arasında toplu taşımaya erişim önceliğinin sağlanması.• Özel araçla yolculuk miktar ve hızının azaltılması.
4- Enerji ve materyal akışı   • Kentsel yapıların enerji etkinliğinin en üst düzeyde sağlanması.• Enerji tedarikinde yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi.• Birincil su tüketiminin azaltılması.• Üretilen ve çöpe giden atığın hacminin azaltılması.• Çevre dostu ve zehirli olmayan yapı materyallerinin kullanılması.
5- Sosyo-ekonomi   • Dengeli bir sosyal yapı için sosyal çeşitliliğin desteklenmesi.• Girişimcilerin kente çekilmesi için teşvikler sağlanması.• Uygun işgücü kaynaklarının kullanılması.
6- Süreçler   • Bütünleşik planlama• Kentli katılımı

Görüldüğü gibi AB yaklaşımının karakteristikleri yüksek yoğunluklu, karma alan kullanımlı ve yaya-odaklı bir gelişmedir. Eko-kent ölçütleri kapsamında konunun çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarının bir arada ele alındığı görülmektedir. (Ecocity Final Report, 2001; Ecocity-Book2, 2008).

2.1.3. Avrupa Komisyonu Avrupa Yeşil Başkent Ödülü (AB)

Avrupa Komisyonu tarafından ilki 2010 yılında verilen ve o tarihten bu yana yıllık olarak AB'ye üye veya aday olan ülkelerden tek bir Avrupa kentine verilen ödül, çevrenin korunmasına yönelik kısa ve uzun dönem taahhütleri ve stratejileri olan ve bunları başarılı bir biçimde gerçekleştirmeye dönük uygulamaları olan kentlere verilmektedir (Şekil-1). Bu ödülün bir diğer ön koşulu da ödüle aday kentin en az 100.000 kişilik nüfusa sahip olmasıdır. Nüfus konusunda bir üst sınır bulunmamaktadır. Ancak yukarıda sayılan ülkelerin, nüfusu 100.000'yi bulan bir kentinin bulunmaması halinde en fazla nüfusa sahip kenti de bu ödül için başvurabilmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından 'kent' olmak "bir kent konseyi tarafından veya seçilmiş bir başka organ tarafından yönetilme" şartına bağlanmıştır (European Green Capital Award, 2018). Aday kentlerin değerlendirilmesinde 12 ölçüte dayalı bir değerlendirme gerçekleştirilmektedir. Bu ölçütler kentsel çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayan Tablo-5'teki unsurlardan oluşmaktadır ve bunların bütünlük bir biçimde ele alınmaları ve bu unsurlara ilişkin süreçlere bütün paydaşların katılımının sağlanması göz önünde bulundurulmaktadır (European Green Capital, 2013).

Tablo-5: Avrupa Yeşil Başkent Ödülü Ölçütleri (European Green Capital, 2013)

ÖLÇÜTLER
1. İklim Değişikliği: Azaltım
2. İklim Değişikliği: Uyum
3. Sürdürülebilir Kent Hareketliliği
4. Sürdürülebilir Alan Kullanımı
5. Doğa ve Biyoçeşitlilik
6. Hava Kalitesi
7. Gürültü
8. Atık
9. Su
10. Yeşil Büyüme ve Eko-yenilik
11. Enerji performansı
12. Yönetişim

Tablodaki ölçütler kapsamında iletilecek dosyanın kentin mevcut durumunu tanımlaması, geriye dönük olarak 5-10 yıllık süreçte kentte bu alanlarda yapılan çalışmaları içermesi, bu ölçütlere dönük olarak kısa ve uzun vadede yapılacak çalışmaların neler olduğunun belirtilmesi ve bütün bu bilgilerin belgelendirilmesi talep edilmektedir. Bu ölçütlere ilişkin aday kentler tarafından iletilen başvuru dosyaları Uzmanlar Paneli tarafından teknik değerlendirmeye alınarak, jüri tarafından seçim gerçekleştirilmektedir (European Green Capital, 2013).

2.1.4. Avrupa Komisyonu Avrupa Yeşil Yaprak Ödülü (AB)

Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen ve Avrupa Yeşil Başkent Ödülü'nün başarılı uygulamalarının ardından 2015 yılından itibaren verilmeye başlanan ödülün temel farkı, küçük kentler için geliştirilmiş olmasıdır. Avrupa Yeşil Başkent Ödülünün aksine nüfusu 20.000-100.000 arasında değişen kentler bu ödüle başvurabilmektedir. Aday ülkelerin sürdürülebilir kentleşme bağlamında değerlendirmeye alındığı ölçüt seti 6 kategoriden oluşmaktadır (European Green Capital, 2013).

Tablo-6: Avrupa Yeşil Yaprak Ödülü Ölçütleri (European Green Capital, 2013)

ÖLÇÜTLER
1. İklim Değişikliği ve Enerji Performansı,
2. Sürdürülebilir kentsel hareketlilik,
3. Doğa, biyoçeşitlilik ve alan kullanımı,
4. Hava Kalitesi ve gürültü,
5. Atık ve Döngüsel Ekonomi,
6. Su

Her iki Avrupa Komisyonu ödülü için de ortak kural, aynı anda iki ödüle birden başvurulamaması ve ödüllerden birini kazanmış olan bir kentin 10 yıl süreyle yeniden başvuru yapamamasıdır. (EC Avrupa, 2018; European Green Capital, 2013).

2.1.5. Avrupa Vakfı Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri (AB)

Avrupa Vakfı tarafından Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri, Aalborg Şartı'nda yer alan taahhütlere dayalı olarak geliştirilmiştir. Şartta ifade edilen politikalar çerçevesinde her bir ölçüt büyük önem taşımaktadır. Seçilen ölçütlerin kentsel sürdürülebilirlik bağlamında olabilecek tüm konu kapsamlarını içermesi sağlanmıştır. Bu ölçüt sisteminin “Özgün Sürdürülebilirlik (*Unique Sustainability*)” kategorisi içerdiği görülmektedir. Bunun anlamı belli sürdürülebilirlik pratiklerinin belli bir kente özgü olmasıdır (Mega ve Petersen, 1998). Yaklaşımın temel aldığı ölçütler ve göstergeler Tablo-7’de gösterilmiştir.

Tablo-7: Avrupa Vakfı Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri (Mega ve Petersen, 1998)

ÖLÇÜT	GÖSTERGE
Küresel iklim	Salınan toplam sera gazı miktarı ve halonlar
Hava kalitesi	Yıl içerisinde trafiğin durma noktasına geldiği gün sayısı
Asitlenme	Hektar başına SO ₂ , NO ₂ ve NH ₃ depolama
Ekosistem zehirlenmesi	Ortama bırakılan cıva, radyoaktif maddeler, bakır, dioksin gibi maddelerin oranı, bunların miktarı ve doğada kalma süreleri
Kentsel hareketlilik/temiz ulaşım	Özel araçla ve toplu taşıma ile yapılan toplam yolculuk miktarı ve bunların uzunlukları (yıllık olarak ve kişi sayısı olarak)
Atık yönetimi	Yıllık kişi başına üretilen her tür atık miktarı (hafriyat atığı, evsel kullanım, sanayi atıkları vb.)
Enerji tüketimi	Evsel kullanım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde ve kamusal alanlarda kullanıma bağlı olarak kişi başına harcanan ton petrol eşdeğeri enerji
Su tüketimi	Yıllık kişi başı su tüketimi (ton m ³) (Toplam su miktarından yeşil alanların sulanması için geri dönüşüm yoluyla geri kazanılan suyun miktarı çıkartılacaktır)
Rahatsız edici unsurlar	Gürültü, koku ve görsel kirlilikten etkilenen nüfus oranı
Sosyal adalet	Yoksulluktan, işsizlikten, eğitim yetersizliğinden, bilgiye erişememekten mustarip nüfus oranı
Konut kalitesi	Konut sahibi olmayan veya düşük kaliteli konutlarda yaşayan nüfus oranı
Kent güvenliği	Suçlardan ve trafik kazalarından etkilenen nüfus oranı
Kentin ekonomik sürdürülebilirliği	Toplam bireysel gelirlerden kentin finansal açığının, çevre harcamalarının ve yıllık olarak vatandaşların ortaya çıkarttığı kirlilik zararının çıkartılmasıyla elde edilen oran
Açık ve yeşil alanlar ve tarihsel miras	Geliştirilmesi gereken açık ve yeşil alanlar ve tarihsel miras
Kentli katılımı	Yerel seçimlere katılan kişi sayısı veya kent kalitesinin artırılmasına dönük faaliyetlere aktif olarak katılan kişi sayısı
Özgün sürdürülebilirlik	Bu başlığı kentin kendisi tanımlayacaktır- bu ölçütün kente özgü ve kentin kendi çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğine dönük olarak tespit edilmesi gereklidir.

2.1.6. Birleşmiş Milletler Kent Göstergeleri Rehberi

BM İnsan Yerleşimleri Programı (UN Habitat) tarafından 2004 yılında geliştirilen Kent Göstergeleri Rehberi, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik üzerine odaklanmıştır. Bu göstergeler Binyıl Kalınma Hedeflerine ve Habitat Gündemine ilişkin küresel gelişmelerin takip edilmesi için ortaya konulmuştur (Urban Indicators Guidelines, 2004).

Dünya çapında 200'den fazla kentte gerçekleştirilen çalışmalarla oluşturulan gösterge veri tabanında Tablo-8'de gösterilen 5 ana başlıkta değerlendirme yapma imkânı söz konusudur. Göstergelerin oluşturulmasında temel olarak 2 kaynaktan yararlandırıldığı ifade edilmektedir. Bunlardan ilki resmi nüfus sayımlarından elde edilen veriler, ikincisi ise diğer çalışmalardan örneğin; uluslararası kuruluşların ya da sivil toplum kuruluşlarının yapmış olduğu çalışmalardan elde edilen veriler olarak belirtilmiştir (Urban Indicators Guidelines, 2004).

Tablo-8: Habitat Sürdürülebilir Kent Göstergeleri (Urban Indicators Guidelines, 2004)

HABİTAT GÜNDEMİ HEDEFİ	GÖSTERGE
1. Barınma	
Yeterli konut hakkının desteklenmesi	- Temel gösterge 1: Sabit yapılar - Temel gösterge 2: Aşırı kalabalık - Kontrol listesi 1: Yeterli konut hakkı - Genel gösterge: Ev ve kira bedellerinin gelire oranı
Mülkiyet hakkının güvenliğini sağlanması	- Temel gösterge 3: Mülkiyet hakkı - Genel gösterge 2: Resmi izinli yapılaşma - Genel gösterge 3: Mahkeme kararıyla tahliye
Kredilere eşit erişim	- Kontrol listesi 2: Konut finansmanı
Araziye eşit erişim	- Genel gösterge 4: Arazi fiyatlarının gelire oranı
Temel servislere erişimin desteklenmesi	- Temel gösterge 4: Güvenli suya erişim - Temel gösterge 5: Gelişmiş arıtıma erişim - Temel gösterge 6: Servislere bağlı olma
2. Sosyal Gelişme ve Yoksullukla mücadele	
Güvenli ve sağlıklı yaşam için eşit imkânların sağlanması	- Temel gösterge 7: 5 yaş altı ölüm oranı - Temel gösterge 8: Cinayetler - Kontrol listesi 3: Kentteki şiddet olayları - Genel gösterge 5: HIV görülme sıklığı
Sosyal bütünleşmenin ve dezavantajlı grupların desteklenmesi	- Temel gösterge 9: Yoksul hane halkı
İnsan yerleşimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması	- Temel gösterge 10: Okuryazarlık oranı - Kontrol listesi 4: Kadınların toplumsal yaşama katılımı - Genel gösterge 6: Eğitim katılım oranı - Genel gösterge 7: Kadın meclis üyeleri
3. Çevre Yönetimi	
Coğrafi olarak dengeli yerleşimlerin desteklenmesi	- Temel gösterge 11: Kentsel nüfus artışı - Temel gösterge 12: Planlı yerleşimler
Etkin bir biçimde su arz ve talebinin yönetilmesi	- Temel gösterge 13: Suyun fiyatı - Genel gösterge 8: Su tüketimi
Kentteki kirliliğin azaltılması	- Temel gösterge 14: Atık su arıtımı - Temel gösterge 15: Katı atık depolama - Genel gösterge 9: Düzenli katı atık toplama
Afetlerin önlenmesi ve yerleşimlerin tekrar inşa edilmesi	- Kontrol listesi 5: Afet önleme ve azaltım araçları - Genel gösterge 10: Afet bölgelerindeki evler
Etkin ve çevre duyarlı ulaşım sistemleri	- Temel gösterge 16: Yolculuk süresi - Genel gösterge 11: Ulaşım türleri
Yerel Çevresel Planların ve Yerel Gündem 21'in	- Kontrol listesi 6: Yerel Çevresel Planlar

hazırlanması ve uygulanması doğrultusunda mekanizmaların desteklenmesi	
4. Ekonomik Gelişme	
Küçük ve mikro ölçekli girişimleri özellikle de kadınlar tarafından geliştirilenlerin güçlendirilmesi	- Temel gösterge 17: Resmi olmayan çalışanlar
Kamu-özel ortaklığının ve istihdam olanaklarının desteklenmesi	- Temel gösterge 18: Kent üretimi - Temel gösterge 19: İşsizlik
5. Yönetişim	
Âdem-i merkeziyetin desteklenmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi	- Temel gösterge 20: Yerel yönetim gelirleri - Kontrol listesi 7: Âdem-i merkeziyet
Sivil katılımı desteklenmesi	- Kontrol listesi 8: Kentli katılımı - Genel gösterge 12: Seçmen katılımı - Genel gösterge 13: Sivil kuruluşlar
Kent, kasaba ve büyükşehirlerde şeffaf, hesap verilebilir nitelikte etkin yönetişimin sağlanması	- Kontrol listesi 9: Hesap verilebilirlik

2.1.7. Dünya Bankası Eco2 Kentleri İnisyatifi

Eco2 kentleri, sürdürülebilir kentlere ulaşmak doğrultusunda Dünya Bankası'nın "Kent ve Yerel Yönetimler Stratejisi"nin bir parçası olarak ortaya konulmuştur. Amacı, kentlerin gelişiminde ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliğin bir arada sağlanmasıdır. Dünya Bankası tarafından, söz konusu yaklaşım ile yerel kaynaklardan yerel yönetimlerin öncülük ettiği yeni teknolojiler aracılığıyla en etkin biçimde yararlanılan, bunlara ilişkin politikaların uzun dönemli olarak geliştirildiği, katılımcı bir yönetişim anlayışının benimsendiği, geliştirilen ve uygulanan politikaların sonuçlarının izlendiği, sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsendiği, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanıldığı, atık yönetiminin sağlandığı ve toplumsal bütünleşmenin tesis edildiği bir kentsel sistemin ortaya konulmak istenildiği ifade edilmektedir (World Bank- The Eco2 Cities, 2012). Yaklaşımın temel prensipleri ve ölçütleri ise Tablo-9'daki gibidir.

Tablo-9: Dünya Bankası Eco2 Kent İnisyatifi Ölçütleri (World Bank- The Eco2 Cities, 2012)

PRENSİP	ÖLÇÜT
Kent odaklı yaklaşımın geliştirilmesi	Kente ilişkin uygun kararların verilmesi ve bu kararların sonuçlarının takip edilmesi doğrultusunda gelişme planlarının hazırlanması Yerel ekolojik varlıkların sağlık ve refah üzerine etkilerinin tespit edilmesi Yerel yönetimlerin gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde destek alabilecekleri eylem odaklı ağlara dâhil olması Kentlerin Eco2 yaklaşımındaki unsurları gerçekleştirmelerini sağlamak doğrultusunda finansal, idari ve teknik olarak kapasitelerinin güçlendirilmesini sağlamaya yönelik bir karar destek sisteminin geliştirilmiş olması.
Katılımcı bir anlayış ile tasarım ve karar verme süreçlerinde geniş bir platformun sağlanması	Hizmet sağlayıcı olarak, tüm kent organlarının dâhil olduğu, kentteki tüm paydaşların sürece dâhil olduğu bir platformun varlığı, Kent yönetimi ve paydaşlarca paylaşılan uzun dönemli planlama çerçevesi

Tek-sistem yaklaşımı	Bütünleşik altyapı sistemleri tasarımı ve yönetimi Koordineli mekânsal gelişme Bütünleşik uygulamalar
Sürdürülebilirliği ve dirençliliği destekler nitelikte bir yatırım çerçevesi	Tüm yatırımlarda yaşam döngüsü analizin yapılması Tüm kapital değerlerin korunması ve geliştirilmesine eşit derecede önem verilmesi Tüm risk türlerini önleyici tedbirlerin geliştirilmesi

2.1.8. OECD-Kompakt Kent

2009-2011 arasında OECD tarafından, kuruluşun yeşil büyüme yaklaşımını destekler nitelikte tasarlanan “Kompakt Kent Politikaları: Karşılaştırmalı Değerlendirme” adlı proje yürütülmüş ve projenin raporu 2012 yılında yayımlanmıştır. Raporda söz konusu Kompakt Kent yaklaşımının temel ilkeleri açıklanmaktadır (OECD, 2016). OECD sisteminin temelinde iklim değişikliği vardır ve sera gazı salımlarının azaltılması, kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması doğrultusunda etkin önlemlerin alınması ve ölçütlerin belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. OECD Raporunda söz konusu Kompakt Kent yaklaşımının sağlayacağı ekonomik faydalara da değinilmektedir (OECD, 2016). Bu kapsamda 6 alt grup altında 18 ölçüt tespit edilmiştir. Bu 18 ölçüt Tablo-10’da ifade edilen 2 ana kategorinin altında yer almaktadır.

Tablo-10: OECD Kompakt Kent Ölçütleri (OECD, 2016)

A. KOMPAKTLIKLA İLGİLİ ÖLÇÜTLER
a. Yoğun ve yakın gelişme deseni 1. Nüfusun ve kompakt kentin büyüklüğünün tanımlanması 2. Kentsel alanda nüfus yoğunluğu ve kentsel alanın kullanımı 3. Kentsel alanın mevcut kullanımı 4. Etkin bina kullanımı 5. Kompakt kentlerde bina biçimleri ve açık alanlar 6. Yolculuk mesafesi 7. Kentsel yapılaşmış alan miktarı
b. Toplu taşıma sistemiyle ilişkili kentsel alanlar 8. Toplu taşıma sistemi kullanılan yolculuklar 9. Toplu taşıma sistemine yakınlık
c. Yerel servislere ve işe erişim 10. İş ve konutun yakınlığı 11. Yerel servislerin ve konutun yakınlığı 12. Yerel servislere ve işe yakınlık 13. Yaya ve bisikletle ulaşım
B. KOMPAKT KENT POLİTİKALARININ ETKİLERİYLE İLGİLİ ÖLÇÜTLER
d. Çevresel etkiler 14. Kamusal açık ve yeşil alanlar, tarım ve biyoçeşitliliğin korunması 15. Ulaşımında enerji kullanımı 16. Enerji kullanımının azaltılması ve yerel enerji üretimi
e. Sosyal etkiler 17. Satın alınabilir konut
f. Ekonomik etkiler 18. Kamu servisleri

OECD'nin yaklaşımında kentlerde nüfusun ve yerleşmenin yoğun olduğu alanların net sınırlarının belirlenmesi gereği vurgulanmakta ve kent çevresindeki kırsal alanlara genişlemek suretiyle yeni yerleşim yerleri açılmasının yerine, mevcut yerleşim dokusundaki kullanılmayan veya atıl kalmış alanların yeniden kullanıma sokulmasına önem verildiği görülmektedir. Söz konusu yaklaşımda ayrıca işyeri-konut mesafesinin yakın olması gerektiği vurgulanmaktadır. İyi geliştirilmiş bir toplu taşıma ağı ile yolculukta geçen sürenin azaltılabileceği ve bunun işgücü veriminin artırılması yanında, fosil yakıt tüketimini de düşürücü etki oluşturulacağı belirtilmektedir (OECD, 2016).

2.2. Uluslararası Enstitü ve Birliklerce Ortaya Konulan Ölçüt Setleri

2.2.1. Kent Ekosistemi Avrupa

2007 yılında *AmbienteItalia* Araştırma Enstitüsü tarafından 32 Avrupa kentinin sürdürülebilirliğinin değerlendirildiği bir rapor hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, büyük Avrupa kentlerinde kentsel çevrenin bütünleşik olarak değerlendirilmesi ve bunun yanında yerel sorumlulukların, kapasite ve ihtiyaçların tespit edilmesidir. Raporun hazırlandığı tarihte söz konusu kentlere ilişkin güncel veriler kullanılmıştır. Veri sürecine kentler aktif katılım sağlayarak, veri kalitesini de kontrol etmişlerdir. Yapılan değerlendirmede çevresel sürdürülebilirlik kapsamında temel konu iklim değişikliği olarak tespit edilmiştir. Raporda kentlerin çevresel performanslarının sosyal ve ekonomik karakteristikleriyle bir arada ele alınmasına çalışılmıştır. Değerlendirmede ölçüt seti olarak Aalborg Taahhütleri temel alınarak (bu sayede taahhütlerin izlenmesi de sağlanmıştır), 6 ölçüt teması altında 25 gösterge (Tablo-11) tespit edilmiştir (dexia.com, 2007).

Tablo-11: Kent Ekosistemi Avrupa Ölçüt ve Göstergeleri (dexia.com, 2007)

ÖLÇÜT	GÖSTERGE
Doğal ortak mallar ve toplum sağlığı için gerçekleştirilen yerel eylemler	1. Hava kalitesi: PM10 konsantrasyonu 2. Hava kalitesi: NO ₂ konsantrasyonu 3. Gürültü haritası ve gürültü azaltım planı 4. Yerel su tüketimi 5. Su arıtma tesisinin hizmet ettiği nüfus oranı
Sorumlu tüketim ve yaşam biçimi seçimleri	6. Elektrik tüketim çeşitliliği 7. Üretilen belediye katı atık miktarı 8. Ayrıştırmaya bağlı olarak proses edilen belediye atığı 9. Yeşil ihale süreçleri ve satın alma
Planlama, tasarım, daha iyi hareketlilik ve daha az trafik	10. Kentsel alanda toplu taşıma ile taşınan yolcu sayısı 11. Kentsel alandaki metro ve tramvay hatları 12. Resmi araç sayısı 13. Döngü yolları ve mevcut hatlar 14. kamusal yeşil alanlara erişim
Yerelden küresele: Enerji ve İklim değişikliği	15. Enerji dengesinin kurulması ve CO ₂ azaltım hedefi ortaya konulması 16. Kamu binalarında güneş enerjisi 17. Bölge ısıtma sistemlerine bağlı vatandaşlar 18. İklim ve enerji koruma politikaları
Sürdürülebilir Yerel ekonomi ve Sosyal eşitlik, adalet ve bütünleşme	19. Yaş ve yaşlı nüfus bağımlılığı 20. Kadın işgücü oranı 21. Yüksek düzey eğitim almış nüfus oranı

Sürdürülebilirlik ve Yönetişim bağlamında yerel yönetim	22. Yönetimlerin EMAS ve ISO 14001 sertifikasyonu 23. Gündem 21'in uygulanma oranı 24. Kent seçimlerinde çevrimiçi seçim imkânı 25. Kadın olan kent temsilcileri

Bu ana ölçütler ve göstergeler ışığında nüfusu 150.000 ile 2 milyon kişiyi aşan kentler değerlendirilebilmiştir. Bu ise ölçüt setinin farklı ölçekli kentlere uygulanabilirliği ile ilgilidir (EC Avrupa, 2018).

2.2.2. Kent Mavi Planı

Kent Mavi Planı *Waternet Amsterdam* ve KWR Su Döngüsü Araştırma Enstitüsü tarafından oluşturulmuş olan ve bir kentin özellikle su kaynakları bakımından sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesine yönelik olarak, 25 kentsel su döngüsü ölçütünü 7 kategori (su kalitesi, temel su servisleri, atıksu arıtımı, altyapı, atık, iklim değişikliğine uyum ve yönetim) altında ele alan bir sistemdir (KWR, 2018). Söz konusu 25 ölçüt Tablo-12'deki gibidir:

Tablo-12: Kent Mavi Planı Ölçütleri (KWR, 2018)

ANA KATEGORİ	ÖLÇÜT
Temel su servisleri	İçme suyuna erişim
	Su etkinliği
	Su sistemi kaçakları
	Arıtıma erişim
	Enerjinin korunması
	İçme suyu tüketimi
	Ortalama yaş
	Operasyon maliyetlerinde geri kazanımlar
Su kalitesi	İçme suyu kalitesi
	Yeraltı suyu kalitesi
	Besleyici maddelerin korunması
Atık	Katı atık biriktirme
	Katı atıktan enerji kazanımı
	Katı atık geri dönüşümü
	Kanalizasyondan çöp geri dönüşümü
Atıksu arıtımı	Atık su arıtımında enerji etkinliği
	İkincil atık su arıtımı
	Üçüncül atık Su Arıtımı
	Yağmur suyu biriktirme
İklim değişikliğine uyum	İklim uyumu ölçütleri
	İklim dayanıklı binalar
	Cazibe noktası olma
	Yeşil alanlar
Yönetişim	Yönetim ve Eylem Planları
	Halk katılımı

Özellikle Avrupa başta olmak üzere 27 ülkede 45 kentte uygulanan yaklaşımda, su yönetimi konusunda yerel yönetimler, Mavi Kent İndeksi (*Blue City Index-BCI*) puanlamasına göre 0'dan 10'a kadar puanlamaya tabi tutulmaktadır ve kentsel su döngüsü bu kapsamda analiz edilmektedir (KWR, 2018).

2.2.3. Sürdürülebilir Kentler İçin Referans Çerçeve

Avrupa kentlerinde sürdürülebilirliğe ilişkin olarak geliştirilen bir diğer ölçüt setidir. 2007 yılında kabul edilen Leipzig Şartı ve Sürdürülebilir Avrupa Kentleri vizyonunun hedeflerini sağlamak ve Avrupa'daki küçük, orta ve büyük ölçekli kentlerin bütünlük gelişimini desteklemek vizyonu doğrultusunda Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi, Fransız Konut ve Sürdürülebilir Evler Bakanlığı ve diğer kuruluşların öncülüğünde gerçekleştirilen bir girişimdir ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanmasını desteklemektedir. Ölçüt setinin rahat kullanımını sağlamak doğrultusunda web tabanlı bir yazılım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda belli bir nüfus şartı bulunmamaktadır, farklı büyüklükteki Avrupa kentlerinin değerlendirilmesine uygun yapıda tasarlanmıştır. Yazılıma girilen bilgiler doğrultusunda her kentin özgün şartlarına göre değerlendirilmesi, sürdürülebilirlik bağlamında amaçlarıyla uyumlu çözümler üretilmesi ve gerçekleştirilecek olan bir projenin olası etkilerinin ortaya konulması mümkün olmaktadır (RFSC, 2018).

Sürdürülebilir kentler için referans çerçeve kapsamında geliştirilen ölçüt kategorileri ekonomi, çevre ve sosyal olmak üzere 3 ana kategori altındaki 14 ölçütten oluşmaktadır (Tablo-13).

Tablo-13: Sürdürülebilir Kentler İçin Referans Çerçeve Yaklaşımı Ölçütleri (EC Europa, 2018)

ANA KATEGORİ	ÖLÇÜTLER
Ekonomi	İşsizlik oranları/meslekler
	Ekonomik büyüme
Çevre	Yeşil alanlar
	Sera gazı salımlarının azaltılması, enerji etkinliği
	Hareketlilik
	Su kalitesi/temini
	Hava kalitesi
Sosyal	Atık/yeniden kullanım/geri dönüşüm
	Eksiksiz komşuluk çevresi/kompakt kent
	Konut üretimi
	Kamusal alanların kalitesi
	Eğitim
	Temizlik hizmetleri
	Sağlık

2.2.4. Sürdürülebilirlik İçin Ölçüt Seti Yaklaşımı

Uluslararası Sürdürülebilir Kentler Birliği tarafından geliştirilen ölçüt seti oldukça farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Temel metodolojisi nüfus, coğrafi büyüklük, bölgesel temsil gücü ve sürdürülebilirlik planlarındaki durumuna bakılarak kentlerin seçilmesidir. Bu ölçütler açısından yeterli temsil gücüne sahip küçük, orta veya büyük ölçekli kentler değerlendirilmek üzere seçilebilmektedir. Değerlendirme ölçütlerine bağlı olarak kent için bir sürdürülebilirlik raporu ortaya konulmaktadır. Böylelikle kentlerin birbirleriyle karşılaştırılması da mümkün olmaktadır. Bu aşamada eğer 5 veya daha fazla kent 1 ya da daha fazla ortak ölçüte sahip olursa bu ölçüt seti için seçilmektedir. Bu yaklaşımın ekonomi, çevre ve sosyal başlıkları altındaki ölçütleri ve göstergeleri Tablo-14'de verilmiştir.

Tablo-14: Sürdürülebilirlik İçin Ölçüt Seti Yaklaşımı Ölçütleri (sustainablecities.net, 2012)

ÖLÇÜT ANA KATEGORİSİ	GÖSTERGE
EKONOMİ	
İşsizlik Oranları/Meslekler	İşsizlik oranları
	Yerel ekonomide yeşil mesleklerin yüzdesi
Ekonomik Büyüme	İş gücünün ortalama eğitim süresi
	Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla oranı
	Yıllık Gayri Safi Milli Hâsıla oranı
	İhracat net büyüme oranı
	Yabancı doğrudan yatırımlar
ÇEVRE	
Yeşil Alanlar	Korunan alanların toplam kentsel alandaki yüzdesi
	Kentsel alan ve nüfus büyüklüğü ile ilişkili olarak kentteki ağaçlık alanlar
Sera Gazlarının Azaltımı/Enerji Etkinliği	Kent başına ve kişi başına düşen sera gazı toplam miktarı
	Kentte tüketilen enerji içinde yenilenebilir enerjinin payı
Hareketlilik	Ulaşım türleri ve kullanım yüzdeleri (özel araç, toplu taşıma, bisikletler, yayalar gibi)
	Ortalama harcanan zaman ve maliyet
Su Kalitesi/Temini	Mevcut su miktarı
	Su kalitesi indeksi/puanı
	Yeterli ve güvenli içme suyuna erişen nüfusun oranı
Hava Kalitesi	PM10 parçacıklı madde düzeyi
	PM2.5 parçacıklı madde düzeyi
Atık/Yeniden Kullanım/Geri Dönüşüm	Geri dönüşüm oranı
	Üretilen katı atığın hacmi
SOSYAL	
Eksiksiz Komşuluk Çevresi/Kompakt Kent	Kısa mesafede ulaşılabilecek yerel ve komşuluk servisleri
	Suç oranları
Konut Üretimi	Gelir dağılımı ve eşitsizlikler
	Erişilebilir konut oranı
Kamusal Alanların Kalitesi	Hane halkı tipleri
	İyi durumdaki yol oranı
Eğitim	Kentsel alan ve nüfus büyüklüğü ile ilişkili olarak kentteki yeşil alanlar
	Çevre eğitimi programı olan okulların oranı
Temizlik Hizmetleri	Yetişkin okuryazarlığı oranı
	Nüfusun suya ve altyapıya erişim oranı
Sağlık	Ölüm oranı/beklenen yaşam süresi
	Sağlık hizmetlerine erişebilen nüfus oranı

2.2.5.Yavaş Kentler

Kentsel sürdürülebilirliğin sağlanmasını amaçlayan kent yaklaşımlarından bir diğeri de Yavaş Kentler'dir (*Citta Slow*). Dünya çapında 30 ülkede 236 kentin bu unvanı almak için 72 ölçütü sağladığı yaklaşımda, Türkiye'den de 15 kent Yavaş Kent ölçütlerini sağlamıştır (*Citta Slow-Türkiye, 2018*). Bu yaklaşımın temeli, 1999 yılında *Greve in Chianti* Belediye Başkanı Paolo Saturni tarafından atılmıştır. Temel

vizyonu, kentlerin kendi özgün kalkınma yöntemlerini geliştirmeleri olan Yavaş Kent sisteminde, nüfusu 50.000 kişinin altında yer alan kentlerde yaşam kalitesinin sağlanacağı hızla yerleşimlerin oluşturulması, bu kentlerde geleneklere sahip çıkılması, altyapı sorunlarının olmaması yanında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını esastır (Citta Slow-Türkiye, 2018). Yavaş kent ölçütleri Tablo-15'te özetlenmektedir:

Tablo-15: Yavaş Kent Değerlendirme Ölçütleri (Citta Slow Türkiye, 2018)

ÖLÇÜT	GÖSTERGE
1. Çevre Politikaları	- Temiz hava parametrelerini sağlama,- Temiz su parametrelerini sağlama,- İçme suyu tüketiminin ulusal tüketimle mukayese edilmesi,- Katı atıkların ayrıştırılarak toplanması,- Kompostun desteklenmesi,- Atıksu arıtma tesisinin bulunması,- Binalarda ve kamusal alanlarda enerji tasarrufu,- Kamunun yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji temini,- Görsel kirlilik ve trafik kaynaklı gürültü kirliliğinin önlenmesi,- Kamusal ışık kirliliğinin azaltılması,- Hane başına düşen elektrik tüketimi,- Biyoçeşitliliğin korunması.
2. Altyapı politikaları	- Bisiklet yollarıyla kamu binalarına erişim,- Km bazında araç ve bisiklet yollarının karşılaştırılması,- Toplu taşıma duraklarında bisiklet parkı imkânı,- Eko ulaşım planlaması- Engellilere yönelik düzenlemeler,- Aileler ve anne adaylarına yönelik düzenlemeler,- Ulaşılabilir sağlık hizmetleri,- Malların sürdürülebilir dağıtımı,- Şehir dışına yolculuk eden kentli sayısı
3. Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları	- Kişisel-kamusal dirençli, sürdürülebilir kent planlaması- Kente ait değerlerin iyileştirilmesi- Sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi,- Kentsel yaşanabilirliğin artırılması,- Marjinal alanların kullanıma sokulması,- Kentliye ve turistlere yönelik çevrimiçi hizmetler,- Sürdürülebilir mimari için destek sağlanması,- Kent çapında internet hizmeti,- Kirleticilerin izlenmesi,- Sosyal altyapının desteklenmesi,- Yerel ürünlerin desteklenmesi,- Yeşil alanlarda kullanılan beton miktarı
4. Tarımsal, Turistik Esnaf ve Sanatçılara Dair Politikalar	- Agroekolojinin geliştirilmesi,- Esnaf ve zanaatkar ürünlerinin korunması,- Kırsal bölgenin hizmetlere erişiminin artırılması,- Kamuya ait restoranlarda mümkünse organik ürün kullanımı,- Yerel ve geleneksel kültürel etkinliklerin korunması,- Otel kapasitelerinin artırılması,

	- Tarımda GDO kullanımının yasaklanması,
5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim için Planlar	- Esnafın ve operatörlerin farkındalığını artırma - Yavaş güzergâhlar, - Katılım sürecinin aktifleştirilmesi, - Yavaş kent eğitimleri düzenlenmesi, - Yavaş kentle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşları, - Yavaş kent logosunun internet sayfasında ve yazışmalarda başlıklı kâğıt üzerinde kullanımı
6. Sosyal Uyum	- Her türlü ayrımcılığın önlenmesi, - Engelli kişilerin bütünleşmesi, - Genç neslin istihdamı, - Yoksulluk, - Farklı kültürlerin bütünleşmesi, - Belediyenin kamu konut yatırımı, - Politikaya katılım
7. Ortaklıklar	- Yavaş yemek aktiviteleri, - Doğal ve geleneksel gıdaların desteklenmesi, - İş birliği ve eşleştirme projeleri

2.3. Ülkeler Tarafından Ortaya Konulan Ulusal Ölçüt Setleri

2.3.1. Çin Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi

2011 yılında Kent Araştırmaları Çin Topluluğu'nun Tsingua Üniversitesi ve Kolombiya Üniversitesi ile yaptığı iş birliği sonucunda Çin kentleri için özel olarak geliştirilmiştir. Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi çalışmalarını 4 başlık kapsamında yürüten Çin Kent İnisyatifinin (*The Urban China Initiative-UCI*) ortaya koyduğu başlıklar: çözümler, yetenek, diyalog ve örnek alanlar olarak belirtilmektedir (UCI, 2018). Çözümler kapsamında Çin kentlerinde yaşanan sorunlara yanıt geliştirmek hedeflenirken; yetenek kısmı kapsamında gerek yerel gerekse dünya çapında yenilikçi çözümler ele alınmaktadır. Diyalogun geliştirilmesi kapsamında Çin'de her ölçekteki yöneticinin iletişiminin artırılması ve örnek alanlar başlığı altında ise pilot alanlar kapsamında çalışmalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda 2014 yılında UCI tarafından Çin Kent Veri Tabanı kurulmuştur. 2017 yılında yayımlanan 2016 Kent Sürdürülebilirlik İndeksinde temel ihtiyaçlar, kaynak etkinliği, çevresel temizlik, yapılı çevre ve sürdürülebilirlik taahhüdü başlıklarında 5 ana kategori altında yer alan 23 ölçüte göre, farklı ölçekte 185 kentin 2014-2016 yılları arasındaki sürdürülebilirlik seviyeleri tespit edilmiştir (UCI, 2018). Çin Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi yaklaşımına göre kentsel sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde ele alınan ana kategori ve ölçütler Tablo-16'da gösterilmektedir.

Tablo-16: UCI Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi Ölçütleri (EC Avrupa, 2018)

ANA KATEGORİ	ÖLÇÜT
Temel ihtiyaçlar	• Suya erişim oranı• Yaşam alanı• Doktor sayısı• Öğrenci-öğretmen sayısı
Kaynak etkinliği	• Elektrik tüketimi• Eysel su kullanımı• Endüstriyel su geri dönüşümü

	• Ağır sanayi
Çevre temizliği	• SO_x, NO_x, PM₁₀ konsantrasyonu• Endüstriyel SO₂ boşaltımı• Atıksu Arıtım Oranı• Evsel Atığın Toplanması
Yapılı çevre	• Kent yoğunluğu• Kamu taşımacılığı
Sürdürülebilirlik taahhüdü	• Çevre uzmanlarının sayısı• Çevre fonları

2.3.2. ELITE Kent Ölçütleri (Çin)

Çin için düşük karbonlu eko-kentlerin geliştirilmesi ve karbondioksit başta olmak üzere diğer sera gazı salımlarının sınırlandırılmasında, bir kentin nasıl değerlendirileceğinin belirlenebilmesi için ELITE kent ölçütleri 2012 yılında geliştirilmiştir. Bu kapsamda 8 ana kategoride 33 temel gösterge değerlendirilmektedir. Söz konusu ölçütler, özellikle yerel yönetimler için düşük karbonlu bir kenti sağlama ve buna yönelik gelişimi takip etme konusunda kolaylık sağlamak doğrultusunda *excel* tabanlı veri girişini mümkün kılacak biçimde tasarlanmıştır (Zhou vd., 2015). Söz konusu yaklaşımın değerlendirmeye aldığı ana ölçüt kategorileri ve göstergeler Tablo-17’de özetlenmektedir.

Tablo-17: ELITE Kent Ölçüt ve Göstergeleri (Zhou vd., 2015)

ÖLÇÜT	GÖSTERGE
Enerji ve iklim	- Karbon yoğunluğu- Enerji yoğunluğu- Bina enerji kullanımı/Karbon- Temiz ve yenilenebilir enerji- Ulaşımında kullanılan enerji/karbon- Enerji ve iklim değişikliği politikası- Toplam enerjinin dağılımı/ sektörel karbon dağılımı/karbon
Su kalitesi, temini ve bakımı	- Su tüketimi yoğunluğu- Su kalitesi- Atık su arıtma bağlantısı ve oranı- Taşıma kapasitesi cinsinden su temini- Suyu erişim- Diğer su politikası yaklaşımları
Hava kalitesi	- PM10 Konsantrasyonu- NO_x konsantrasyonu ve toplam salım miktarı- Diğer salım tipleri ve çoklu hava kirletici konsantrasyonları, hava kalitesi göstergeleri, SO₂ konsantrasyonu ve salımı, O₃ konsantrasyonu ve salımı
Atık	- Su üretimi yoğunluğu- Atık bertaraf-geri dönüşüm- Atık bertaraf-çöp sahasından döndürülenler
Ulaşım	- Ulaşım imkânları ve altyapısı- Ulaşım imkânlarına erişim- Politikalar, diğer, hava ulaşımı
Ekonomik sağlık	- İstihdam- Yeşil veya yenilikçi sektörler- Yaşam maliyeti

	- GSMH ve gelir- Borç, yatırım düzeyi, devlet finansmanı, çevresel yönetim, kaynak üretimi
Arazi kullanımı ve kent formu	- Kamu yeşil alanları- Nüfus yoğunluğu- Biyoçeşitlilik- Diğer, korunan alanlar, yerleşik alanlar, ormancılık, politikalar, akıllı gelişme indeksi, ekolojik ayak izi, tarım alanları.
Nüfus ve sosyal sağlık	- Sağlık- Eğitim- Kamu, STK ve akademik katılım- Estetik- Ortak faaliyetlerde kent liderliği- Risk ve suçlar, eşitlik, diğer, gürültü

2.3.3. STAR Topluluk Derecelendirme Sistemi (Amerika Birleşik Devletleri)

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yerleşmeler için geliştirilmiş bir sistemdir. Söz konusu değerlendirme sistemi 2008- 2012 yılları arasında kapsamlı bir uzman danışma süreci ile geliştirilmiştir. Amerikalı uzmanlarca iletilen görüşlerin, yerel yönetimlerce uygulanabilir nitelikte olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi oluşturulan Yönetim Kurulu yapmıştır. Sistemin tanıtımının yapıldığı 2012 yılında, 8 Teknik Danışma Komitesi, 21 üyeli bir Teknik İstişare grubu ile desteklenmiştir. STAR sistemine ilişkin bir değişiklik önerisi, öncelikle bu Danışma Grubundan geçmekte ve daha sonra kabul edilmek üzere Yönetim Kurulu'na iletilmektedir (STAR, 2016). Değerlendirme sistemi kapsamında yerleşmelerin sürdürülebilirlik düzeylerini ölçmede kullanılan ölçütler; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ele almaktadır (EC Avrupa, 2018). Metodoloji değerlendirildiğinde insan odaklı olduğu ve örneğin; atık yönetimi gibi konuları daha sığ bir biçimde ele aldığı görülmektedir. STAR Sistemi kapsamında ele alınan amaçlar ve değerlendirme ölçütleri Tablo-18'de özetlenmektedir.

Tablo-18: STAR Topluluk Derecelendirme Sistemi Ölçütleri (STAR, 2016)

Yapılı Çevre	İklim ve Enerji	Ekonomi ve Meslekler	Eğitim, Sanat ve Toplum	Eşitlik ve Güçlendirme	Yaşam ve güvenlik	Doğal sistemler	Buluş ve Süreçler
Ortam gürültüsü ve ışığı	İklim uyumu	İş imkânları ve kalkınma	Sanat ve kültür	Halk katılımı	Aktif yaşam	Yeşil altyapı	En iyi uygulamalar ve süreçler
Topluluk su sistemi	Sera gazı azaltımı	Yeşil market gelişimi	Topluluğun bütünleşmesi	İnsan ve kentli hakları	Toplum sağlığı	Biyoçeşitlilik	Örnek performanslar
Kompakt ve eksiksiz topluluk	Yeşil enerji tedariki	Yerel ekonomi	Eğitim imkânları ve katılım	Çevresel adalet	Acil durum yönetimi	Doğal kaynakların korunması	Yerel buluşlar
Erişilebilir konut	Enerji etkinliği	Kaliteli işler ve ücretler	Tarihi koruma	Erişilebilir servisler	Gıdaya erişim ve beslenme	Dış mekân hava kalitesi	İyi yönetim
Arazi geri kazanımı ve dolgusu	Su etkinliği	Hedeflenen endüstri gelişimi	Sosyal ve kültürel çeşitlilik	İnsani servisler	Sağlık sistemleri	Doğadaki su	
Kamu park alanları	Yerel yönetim ve Sera gazı-kaynak ayak izi	İş gücünün hazır bulunuşluluğu	Topluluğun yaş dağılımı	Yoksulluğun önlenmesi	Zararın azaltılması	Çalışılan araziler	
Ulaşım seçenekleri	Atık miktarının azaltılması				Güvenli toplum		

Her bir amaç alanı STAR sistemi üzerinde 100 üzerinden ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu puanlamanın ardından o kentin sürdürülebilirliğine ilişkin değerlendirme, STAR Topluluğu Sertifikasının karşılığı olan puan ile yapılmaktadır. Buna göre;

1. 3 Yıldızlı Topluluk sertifikası 250-449 puan (Sürdürülebilir liderlik konumunda topluluk)
2. 4 Yıldızlı Topluluk sertifikası 450-649 puan (Ulusal düzeyde seçkin topluluk)
3. 5 Yıldızlı Topluluk sertifikası 650+puan (Ulusal sürdürülebilirliğe ulaşmada en üst seviyede topluluk) olarak sınıflandırılmaktadır (STAR, 2018).

2.4. Diğer Kuruluşlarca Ortaya Konulan Ölçüt Setleri

2.4.1. Siemens Avrupa Yeşil Kent İndeksi

Siemens'in Avrupa Yeşil Kent İndeksi, aralarında İstanbul'un da bulunduğu 30 büyük Avrupa kentinin (Şekil-2) çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiği ve kentlerin birbirleriyle karşılaştırılmasına olanak sağlayan bir ölçüt setidir (Tablo-19). Siemens'in Ekonomist Akıl Birimi idaresinde kentleri karşılaştırmak için kullanılan ve uzmanlar grubu tarafından geliştirilen ölçüt kategorisi sayısı 8'dir (Siemens, 2018).

Şekil-2: Siemens Avrupa Yeşil Kent İndeksi Kapsamında Değerlendirilen Kentler (Siemens, 2018)

Tablo-19: Siemens Avrupa Yeşil Kent İndeksi Ölçütler ve Göstergeler (Siemens, 2018)

ÖLÇÜTLER KATEGORİLERİ VE GÖSTERGELERİ
1. CO ₂ salımları (kişi başına düşen salımlar, CO ₂ salımlarının sektörel dağılımı)
2. Enerji (kentte kullanılan enerji kaynakları, sınır ısıtması, elektrikli ve hibrit araç kullanımı)
3. Binalar (bina tipleri, binalarda kullanılan enerji tipleri, enerji etkin bina standartları)
4. Ulaşım (ulaşım türleri, politika, teknoloji)
5. Su (su verimliliği, kişi başına düşen su miktarı, su kullanımının ölçülmesi)
6. Atık ve Alan Kullanımı (atık türleri, geri dönüşüm, atıktan enerji elde edimi)
7. Hava Kalitesi (nitrojen dioksit, ozon, parçacıklı madde, sülfür dioksit, temiz hava politikası)
8. Çevresel Yönetişim (yeşil eylem planı, yeşil yönetim, yeşil politikaya paydaş katılımı)

Ölçüt seçiminde temel olarak enerji ve CO₂ salımının ön planda tutulduğu görülmektedir. Ölçütler genel olarak; kentin mevcut performansının ortaya konulduğu niceliksel ölçütler ve kentlerin sürdürülebilirlik pratiklerinin ortaya konulduğu niteliksel ölçütler olarak 2 kısım halinde ele alınmaktadır (Siemens, 2018).

2.5. Sürdürülebilir Kent Ölçüt Setlerinin Bir Arada Değerlendirilmesi

Yukarıdaki başlıklarda farklı ölçüt setlerinin içerikleri hakkında bilgi verilmiştir. Sürdürülebilir kentsel gelişmeye ilişkin metodolojiler ve ölçüt setleri şüphesiz bu başlıklar altında ele alınanlar ile sınırlı değildir. Çalışma kapsamında yaygın uygulama alanı bulan, önde gelen yaklaşımlar ele alınmıştır. Çalışmada ele alınan söz konusu 17 ölçüt setinin, bu setlerin incelenmesi sonucu tespit edilen 16 başlık altında gruplanan önemli ölçütleri içerip içermediğine bağlı olarak bir arada değerlendirilmesi yapılmış ve Tablo-20 oluşturulmuştur.

Esasen buradaki temel konu, bir kentin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde hangi ölçüt setinin kullanılacağına belirlenmesinde kentin özelliklerine ve yaşanılan ülkenin ekonomik, sosyal ve çevresel yapısına uygun olanının seçilmesine önem verilmesidir. Değerlendirme için ölçüt seti seçiminde;

- Gereksinim duyulacak verilerin var olması, verilerin kaliteli ve güncel olması,
- Uygulanmak istenilen ölçüt setinin varılmak istenilen amaca uygunluğu,
- Seçilecek ölçütlerin belirli amaçlara dönük karşılaştırmaları mümkün kılması,
- Yaklaşımların kolay anlaşılır ve uygulanabilir olması,
- Yerel otoriteler tarafından uygulanabilir nitelikte faaliyetler içermesi,
- Yerel sorunların çözümüne odaklanması,
- Ölçülebilir nitelikte göstergeler içermesi gibi unsurlar da önemli rol oynamaktadır (Williams vd., 2012).

Tablo 20: Uluslararası Sürdürülebilir Kent Ölçüt Setlerinin İçerdikleri Unsurlar Bakımından Bir Arada Değerlendirilmesi

ÖLÇÜT TÜRÜ	ÖLÇÜT SETİ ADI	Kentsel ekonomik etkinlikler (yeşil büyüme, GSMH, kentsel üretim miktarı, istihdam)	Ulaşım sektörü (araç sayısı, toplu taşıma, yaya ve bisiklet yolları, kentsel hareketlilik)	Kentsel güvenlik (kentsel suçlar, trafik kazaları, cinayetler, afet risk yönetimi)	Konut sektörü (konut üretimi, kalitesi, finansman olanakları, konut hakkı)	Enerji sektörü (enerji türleri, enerji kullanım miktarı ve etkinliği, yenilenebilir enerji)	Atık sektörü (atık miktarı, geri dönüşüm, döngüsel ekonomi)	Su yönetimi (etkin su kullanımı, su tüketimi, geri kazanım)	Arazi kullanımı (sürdürülebilir kentsel alan, karma kullanımlar, arazi fiyatları)	Hava yönetimi (hava kirliliği, PM10, NO2 konsantrasyonları)	Rahatsız edici unsurlar (gürültü kirliliği, koku, görsel kirlilik)	Kültürel mirasın korunması (tarihi değerler, koruma-kullanma dengesi, estetik)	İdari boyut (yönetişim, kentli katılımı, Yerel Gündem 21)	Sosyal yapı (sosyal adalet, toplumsal bütünleşme, sosyal çeşitlilik, sağlık, eğitim vb.)	İklim değişikliği (sera gazı emisyonları, azaltım ve uyum önlemleri)	Çevre koruma (doğa ve biyoçeşitliliğin korunması, kentsel açık ve yeşil alanlar)	Özgül sürdürülebilirlik ölçütü (kentlin öne çıkan özelliğine bağlı olarak seçilen ölçüt)	
	AÇA Kent Metabolizması Çerçevesi																	
	AB Eko-Kent																	
	Avrupa Komisyonu Yeşil Başkent Ödülü																	
	Avrupa Komisyonu Yeşil Yaprak Ödülü																	
	Avrupa Vakfı Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri																	
	BM Kent Göstergeleri Rehberi																	
	Dünya Bankası Eco2 Kentleri İnisiyatifi																	
	OECD Kompakt Kent																	
	Kent Ekosistemi Avrupa																	
	Kent Mavi Planı																	
	Sürdürülebilir Kentler İçin Referans Çerçeve																	
	Sürdürülebilirlik İçin Ölçüt Seti Yaklaşımı																	
	Yavaş Kentler																	
	Çin Kentsel Sürdürülebilirlik İndeksi																	
	ELITE Kent Ölçütleri																	
	STAR Topluluk Derecelendirme Sistemi																	
	Siemens Avrupa Yeşil Kent İndeksi																	

Ölçüt setlerinin incelenmesinden de görüldüğü gibi, farklı ülkelerce ve kuruluşlarca üretilen yaklaşımların odaklarına aldıkları konular ve geliştirilme amaçlarına bağlı olarak ölçüt setlerinde yer verilen unsurlar farklılıklar gösterse bile temelde yerelliğin ön plana alındığı, doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesine önem verildiği, planlama ve tasarımda iklim ve topografya bilgisinin göz önüne alındığı ve iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarını azaltmaya dönük yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve toplu taşıma odaklı ulaşım gibi stratejilerin geliştirildiği görülmektedir.

Bu aşamada vurgulanması gereken bir diğer önemli konu da kentsel sürdürülebilirliği değerlendirmek üzere ölçüt seti seçimi yapıldıktan veya yerel unsurlar göz önünde bulundurularak yeni bir ölçüt seti kurgulandıktan sonra bunların her ölçekteki plana ve politikalara yansıtılması ve uygulanmalarının takibinin yapılmasıdır. Kentlerin sürdürülebilirlik doğrultusunda takip etmeyi uygun bulduğu değerlendirme yönteminde gelişme sağlayıp sağlayamadığını tespit etmesi bakımından niteliksel olduğu kadar niceliksel ölçütleri de göz önünde bulundurmaları elzemdir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için temel gereksinim, kente ilişkin verilerin doğru ve kapsamlı bir şekilde elde edilmesinden geçmektedir. Veriler kadar, bu verileri kullanarak ölçüt setini uygulayabilecek beşeri sermayenin ve teknik, bilimsel ve idari kapasitenin de var olması önemlidir. Ortaya konulan ölçütler doğrultusunda sürdürülebilir bir kente ulaşmanın yolu karar alma süreçlerinde ve uygulamalarda kentteki bütün paydaşların katılımını mümkün kılan bir yönetim ortamının sağlanmasından geçmektedir (EC Avrupa, 2018).

3. Sürdürülebilir Kent Ölçüt Setlerinin Türkiye’de Kullanılabilirlikleri

Türkiye Dünya Bankası sınıflandırmasına göre üst-orta gelir grubunda gelişmekte olan bir ülke olarak yer almaktadır (INDC-Türkiye, 2015). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye nüfusu 2023 yılında 84,247,088 kişi olacaktır. Nüfus 2050 yılına kadar 93,475,575 kişiye ulaşacaktır. Bugünkü eğilimlerin devam etmesi halinde söz konusu nüfusun yaklaşık %90’ının kentlerde yaşayacağı öngörülebilir (TÜİK, 2018). Gelişmekte olan bir ülke olmasının yanında nüfus artışının da söz konusu olması, Türkiye’de kentsel gelişmenin ve büyümenin olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Öte yandan söz konusu kentsel gelişmenin sürdürülebilir nitelikte olması, kaynakların korunması ve onlardan etkin bir biçimde yararlanılması açısından da elzem bir husustur.

Türkiye için sürdürülebilir kentleşmeye ilişkin yukarıdaki başlıklarda açıklanan değerlendirme ölçüt setleri önerilerine benzer bir çalışma gerçekleştirilmesinde oldukça erken bir evrede olduğu ifade edilebilir. Türkiye’nin henüz ulusal bir sürdürülebilir kent ölçüt seti olmasa da yukarıdaki başlıklarda açıklanan sürdürülebilir kent ölçütleri doğrultusunda ulusal ve yerel ölçekte çalışmaların söz konusu olduğu görülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından tüm kentler için yol haritası niteliğinde olacak ulusal sürdürülebilir kent ölçüt seti geliştirme çalışmaları devam etmektedir (ÇSB-Şehir 2023, 2018). Ayrıca İller Bankası tarafından Dünya Bankası ile iş birliği içinde yürütülen Sürdürülebilir Şehirler Projesi kapsamında 8 Büyükşehir Belediyesinde kentsel altyapı, ulaşım ve enerji verimliliği konularında yatırımlar yapılmaktadır (İller Bankası, 2017).

Bunların yanı sıra, Türkiye’de sürdürülebilir nitelikte, enerjiyi verimli kullanan ve iklim değişikliğine dayanıklı kentlerin elde edilmesine yönelik olarak uluslararası sürdürülebilir kent ölçütlerini sağlayarak Yavaş Kent (*Citta Slow*) markasını alan kentler (Seferihisar, Akyaka, Gökçeada, Halfeti, Perşembe, Şavşat, Taraklı, Uzundere, Vize, Yalvaç, Yenipazar); kentli katılımı ve iyi uygulamalar yönünden liderlik vizyonuyla sürdürülebilir kentlere ulaşmak doğrultusunda Belediye Başkanları Sözleşmesi’ni (*Covenant of Mayors*) imzalayan yerel yönetimler (Kadıköy, Bornova, Seferihisar, Eskişehir) vardır. Büyükşehirlerden iklim değişikliğine dayanıklı, enerji etkin ve sürdürülebilir kentlere ulaşmak doğrultusunda Yerel İklim Değişikliği Eylem Planlarını hazırlamış öncü kentler de (Bursa, Gaziantep gibi) bulunmaktadır. Bu tip çalışmaların Türkiye’deki bütün kentler tarafından gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Ancak anılan çalışmaların farklılaşan kapsam ve metodolojileri, ulusal bir değerlendirmeyi de mümkün kılacak bir biçimde karşılaştırılmalarına imkân tanımamaktadır.

Başta iklim değişikliği olmak üzere içinde bulunduğumuz çevresel, ekonomik ve sosyal koşulların gittikçe güçleşen şartları, Türkiye'ye özgü bir sürdürülebilir kent ölçüt setinin ivedilikle ortaya konulmasının gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Türkiye'deki kentlerde önceki başlıklar altında özetlenen sürdürülebilir kent ölçütlerinin temel prensipleri; ülke koşulları da dikkate alınarak hayata geçirilmelidir. Türkiye kentleri için uluslararası sürdürülebilir kent ölçüt setleri kapsamında ifade edilen unsurlardan yola çıkılarak, ancak bu unsurların Türkiye'nin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel özellikleri süzgecinden geçirilmesiyle ulusal bir sürdürülebilir kent ölçüt setinin tanımlanması uygun olacaktır.

Böyle ulusal bir yaklaşımın geliştirilmesi kent yöneticileri için bir yol haritası sağlayacağı gibi, aynı zamanda da ulusal politika geliştirme süreçlerinde kentlerin birbirlerine göre kıyaslanmalarını da bilimsel ve objektif bir temele dayandıracaktır. Uluslararası sürdürülebilir kent ölçüt setlerinin değerlendirilmesiyle, Türkiye için ulusal bir ölçüt setinde yer verilmesi gereken öğeler, aşağıdaki alt başlıklarda hem hâlihazırda yürütülen çalışmalar hem de yapılması gerekli olan çalışmalar bağlamında ele alınmıştır.

3.1. Enerji Etkinliği

Enerji verimliliği konusu içinde bulunduğumuz çağda önemi giderek artan bir konu başlığını oluşturmaktadır. Dünyadaki eğilime bakıldığında yerel ve yenilenebilir nitelikteki enerji kaynaklarının kullanımına dönük bir eğilim göze çarpmaktadır (IRENA, 2018). Türkiye ekonomisi ithal enerji kaynaklarına bağımlı bir ülkedir ve 2012 yılı itibariyle birincil enerji tüketiminin %90'ı ağırlıklı kısmı ithal edilmekte olan fosil yakıtlara dayalıdır. Söz konusu bağımlılığın azaltılması yanında, kentsel ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması doğrultusunda başlıca alternatif yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasıdır (Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi, 2016). Türkiye'de farklı kentlerin farklı yenilenebilir enerji potansiyelleri söz konusudur. Sürdürülebilir kentleşme bağlamında bu potansiyelin harekete geçirilmesi elzemdir. Enerji açısından tüketici konumundaki kentlerden, kendi enerjisini kendi üreten sürdürülebilir kentlere geçişte yerel yenilenebilir enerji türünün tespit edilerek geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de 2017 yılında ihalesi yapılan Konya'daki 1000 MW'lık güneş enerjisi santrali bu çalışmalara iyi bir örnektir (resmigazete.gov.tr, 2016).

3.2. İklim Değişikliği: Azaltım ve Uyum

IPCC Değerlendirme Raporlarına göre Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz mikro iklim bölgesi, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenen bölgelerden biridir (ipcc.ch, 2018). Bu bakımdan iklim değişikliği konusu önemle ele alınarak ulusal sürdürülebilir değerlendirme ölçütleri kapsamında öncelikle yer almalıdır. Kentlerde sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik tedbirler alınarak, iklim değişikliğinin mevcut etkilerine yönelik uyum faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2018 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin teklifte iklim değişikliği önemli bir parametre olarak, İmar Kanununda yerleşim yerlerinin planlaması yapılırken göz önünde bulundurulmak üzere yerini almıştır (TBMM-Komisyonlar, 2018). Ayrıca, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hazırlama çalışmalarına, son yıllarda sel ve taşkın gibi afetlerin sıklıkla yaşandığı Karadeniz Bölgesi'nden başlanmış durumdadır (cevko.org.tr, 2018).

3.3. Atık Yönetimi

Türkiye'de kentlerde atık yönetiminin sağlanması konusunda da ciddi yatırımlar gerçekleştirildiği görülmektedir. Özellikle AB-IPA fonlarından yararlanılarak atık su arıtma ve katı atıkların ortadan kaldırılmasına yönelik projeler yürütülmektedir. Ancak kentlerimizde atıklar ayrıştırılarak toplanmamaktadır. Bu yöndeki çabalar oldukça az sayıda kalmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen Sıfır Atık projesinin Türkiye kentlerinde sürdürülebilir kentleşmeyi destekleyici yönde geliştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının önemi ortadadır (ÇŞB-Sıfır Atık, 2018). Bu ve benzeri

çalışmaların başarısı ise şüphesiz üreticilerin olduğu kadar tüketicilerin de alışkanlıklarında köklü bir değişimi gerekli kılmaktadır.

3.4. Su Yönetimi

Benzeri bir bilinç değişikliğinin su kaynaklarının kullanımı bağlamında da sağlanması gereklidir. Türkiye, *Falkenmark* sınıflandırmasına göre kişi başına düşen 1519 m³'lük kullanılabilir yıllık su miktarına göre “su stresi yaşayan” bir ülkedir (Birpınar ve Tuğaç, 2018). Türkiye'nin konumu itibariyle özellikle su kıtlığına bağlı güvenlik sorunlarının yaşanabileceği bir coğrafyada olması, suyun etkin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu konuda (Mülga) Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından İklim Değişikliğini Su Kaynaklarına Etkisi Projesi yürütülmüştür ve sonuç raporunda bu hususlar önemle vurgulanmıştır (OSB, 2016).

3.5. Hava Yönetimi

Türkiye'de hava kalitesinin sağlanması ve geliştirilmesine ilişkin olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği, Büyük Yakma Tesisleri Yönetmeliği ve 2010/14 sayılı Hava Kirliliğinin Kontrolü ve Önlenmesine ilişkin Genelge yayımlanmıştır. Söz konusu mevzuatın kapsadığı standart değerlerin bilimsel çalışmalar doğrultusunda süreç içinde güncellenmesi kentlerin sürdürülebilirliği ve iklim değişikliğine dayanıklılığı açısından daha etkin sonuçlara erişmesini mümkün kılacaktır (ÇŞB-Yönetmelikler, 2018).

3.6. Kentsel Sürdürülebilir Alan Kullanımı ve Kentsel Dönüşüm

Türkiye kentlerinde kompakt bir gelişme deseni takip edilerek, kentsel yayılmanın önüne geçilmesi ve kentsel alanda atıl konumda bulunan alanların öncelikle ele alınarak, değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye'de sürdürülebilir kentleşme bağlamında kentsel dönüşüm faaliyetlerinde gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek uygulamalarda tip proje yaklaşımının ivedilikle terkedilmesi gerekmektedir. Hazırlanacak kent planları ve tasarımlarda mutlak suretle yerel unsurlar, kentlerimizin özgün fiziksel, iklimsel, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları dikkate alınmalıdır. Özellikle mimari tasarım aşamasında ısıtma ve soğutma sistemlerinin aşırı kullanımını gerektirmeyen yerel iklim koşullarıyla uyumlu ve yerel malzemenin kullanıldığı sürdürülebilir nitelikli yapılaşma sağlanmalıdır. Yerel malzeme kullanımı farklı bir yerden malzeme taşınması esnasında fosil yakıt tüketimine bağlı olarak artacak sera gazı salımını önleyeceği gibi, kent kimliğini koruyan özgün mekânların oluşturulmasına da hizmet edecektir.

3.7. Kültürel Değerlerin Korunması

Türkiye'de kentsel dönüşüm faaliyetlerinde kentlerdeki zengin kültürel ve tarihi mirasın korunarak, gelecek kuşaklara aktarılmasında koruma-kullanma dengesi içinde farklı fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılmaları önemli bir ölçüt olmalıdır. Kentsel dönüşüm ve kentsel koruma faaliyetlerinin bir arada yürütülmesi sürdürülebilir kentlere ulaşmak doğrultusunda esas unsurlardan biridir.

3.8. Erişilebilir Konut ve Toplumsal Bütünleşme

Kentlerin kompakt bir gelişme deseni içinde, uluslararası örneklerdeki adıyla komşuluk ünitesi yaklaşımı, yerel kültüre uygun adıyla mahalle yaklaşımıyla geliştirilmesi önemli bir diğer husustur. Mahalle birimleri/komşuluk üniteleri içinde farklı kullanıcı tiplerinin birbiriyle bir arada yaşamasına imkân veren, satın alınabilir nitelikte farklı konut tiplerinin yer alması sosyal bütünleşmeyi destekleyecektir.

3.9. Kentsel Yönetişim

Yerel yönetimlerin kentsel sürdürülebilirlik konusundaki rolü ve işlevi oldukça önemlidir. Ulusal nitelikte sürdürülebilir kent ölçüt seti kapsamında kentsel yönetişim ve kente ilişkin kararlara kentli katılımı konusu önemle ele alınmalıdır. Kentsel sürdürülebilirlik konusunda dünyada gerçekleştirilen iyi uygulamalar yakından takip edilmeli ve uluslararası birliklere ülke ve kent düzeyinde katılım sağlanmalıdır. Bunlar yanında yerel kapasitenin geliştirilmesi ve çabaların başarıya ulaşmasını desteklemek yönünde yerel yönetimlere gerekli finansal ve yasal olanaklar sağlanmalıdır.

3.10. Ulaşım Planlaması

Türkiye’de ulaşım sektörünün ulusal toplam emisyonlar içindeki payı %15 civarındadır. Bu ise yaklaşık 69,0 Mton CO₂-eşd.’lik sera gazı emisyon miktarına denk gelmekte olup, enerji sektörü içindeki payı %22 dolayındadır (Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi, 2016). Kentlerde komşuluk ünitesi yapısı içinde gündelik ihtiyaçlara dönük karma kullanımları içeren alt merkezlerin yürüme mesafesinde yer alması araç kullanımına bağlı fosil yakıt tüketiminin azaltılmasını sağlayacaktır. Söz konusu komşulukların birbirine iyi geliştirilmiş ve alternatif yakıt türlerini kullanan toplu taşıma sistemleriyle bağlanmış olması yanında, komşuluk üniteleri içinde yaya ve bisiklet yollarının da iyi bir biçimde kurgulanması da üzerinde önemle durulması gereken bir diğer husustur. Türkiye’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 3 Kasım 2015 tarih ve 29521 sayılı Resmi Gazete’de Şehir İçi Yollarda Bisiklet Yolları, Bisiklet İstasyonları ve Park Yerleri Tasarımına ve Yapımına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Tasarımda uyulması istenilen Türk Standartları Enstitüsü değerleri de Yönetmelik kapsamında yer almaktadır. Şehir İçi Bisiklet Yolları Kılavuzu da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır (csb.gov.tr, 2017).

3.11. Kent Tarımı Uygulamaları ve Kentsel Biyoçeşitliliğin Korunması

Yerel türlerin yetiştirilmesiyle kurulacak olan yerel gıda pazarlarının yaygınlaştırılması ve beraberinde yürütülecek kent tarımı uygulamaları uzak noktalardan gıda taşımacılığı sonucu ortaya çıkan sera gazı salımlarını da önemli ölçüde azaltacak bir unsurdur.

Türkiye kentlerinde yürütülecek olan çalışmalarda, yukarıda açıklanan farklı uluslararası sürdürülebilir kent ölçüt setlerinde önemle vurgulandığı gibi kentsel açık ve yeşil alan düzenlemelerinde yerel türlerin seçilmesi ve oluşturulacak peyzaj düzenlemeleri aracılığıyla kentsel sürdürülebilirliği sağlamak doğrultusunda yutak kapasitesinin artırılması, yağmur suyu yakalama sistemlerinin geliştirilmesi ve sel ve taşkın afetlerine tedbir almak amacıyla fazla suyun drene edilmesini mümkün kılacak yeşil alan düzenlemelerinin sağlanması önemlidir. Hava koridorlarının oluşturulması ve peyzaj devamlılığının sağlanması gibi uygulamalar aracılığı ile kır-kent etkileşiminin sağlanması ve kentsel biyoçeşitlilik analizi yapılarak doğal unsurların korunması, ulusal sürdürülebilir kent ölçüt setinde yerini almalıdır.

SONUÇ

Dünya, kentlerin ve çevresel koşulların çok hızlı bir biçimde değiştii şartları yaşamaktadır. Karşılaşılan aşırı hava olayları ve afetler, kaynakların sürdürülebilir yönetimi konusunda doğanın bize önemli bir uyarısı niteliğindedir. İklim değişikliği başta olmak üzere pek çok çevresel sorunun temelinde kentlerde gerçekleştirilen insan faaliyetleri olduğu başta IPCC olmak üzere pek çok bilimsel çalışmayla kanıtlanmış durumdadır. Bu nedenle sürdürülebilirliğe ilişkin çalışmaların kentler odağı alınarak geliştirilmesi gerekli olmuştur. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren hızla kalabalıklaşan ve sınırsızca büyüyen kentlerde ortaya çıkan çevresel, ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm bulmak amacıyla sürdürülebilir kent ölçüt setlerinin ortaya konulduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir bir kentin temel özellikleri doğal kaynaklara en zararın verildiğinin emin olunması yanında, uzun erimli ekonomik gelişmeyi mümkün kılması, kentin kendisini enerji ve materyal açısından kararlı bir sistem dâhilinde idame ettirebilmesi ve vatandaşlarının refahını sağlamasıdır (Siemens.co.uk, 2018). Bu sayede atık, su, enerji yönetiminin bütünleşik bir biçimde sağlanması, ekolojik ayak izinin azaltılması ve yerel unsurların korunması mümkün olabilmektedir (Özcan, 2012). Sürdürülebilir kent ölçütleri, kentlerin farklılaşan kaynaklarından, farklı metabolik süreçlerinden ve nüfus yapılarından ortaya çıkan çeşitlilikleri, kentsel sürdürülebilirliğe ulaşmak doğrultusunda rasyonel politika geliştirme ve karar verme süreçlerinde değerlendirmelerine olanak sağlayan yol haritaları olarak işlev görmektedir. Ancak bu kapsamda doğru ölçütlerin tespit edilmesi de oldukça önemlidir.

Çalışma kapsamında ele alınan 17 sürdürülebilir kent ölçüt seti incelendiğinde bunların geliştirildiği ülkenin koşullarına özgü veya yaklaşım sistemini geliştiren uluslararası örgütün odağına aldığı temel konulara yönelik unsurlar içerdiği ve bu unsurları ön plana çıkardığı görülmektedir. Çalışmada başlangıçta belirtilen amaç doğrultusunda yapılan değerlendirmede, söz konusu yaklaşımların doğrudan Türkiye kentlerine uygulanması yerine; Türkiye’nin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları da göz önüne alınarak; sürdürülebilir kent değerlendirme yaklaşımlarının ülke koşullarına uyan ölçütlerinin ve prensiplerinin tespit edilmesi ve geliştirilmesiyle, Türkiye için ulusal bir sürdürülebilir kent ölçüt setinin üretilmesine önemli katkı sağlayacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda da detayları açıklandığı gibi Türkiye’de ulusal nitelikte bir sürdürülebilir kent ölçüt seti olmasa da gerek ulusal gerek yerel ölçekte sürdürülebilir kentleşme bağlamında hâlihazırda yürütülen önemli çalışmalar ve projeler mevcuttur. Bu çalışmaların ve projelerin geliştirilmesiyle Türkiye kentlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak doğrultusunda uluslararası yaklaşımlardan yola çıkılarak hazırlanacak ulusal bir değerlendirme sisteminin ortaya konulması, günümüz koşullarında artık bir gerekliliktir. Böyle bir sürdürülebilir kent ölçüt setinin ortaya konulması kadar, bunun uygulanmasına imkân sağlayacak finansal ve yasal şartlar da yerel yönetimler için sağlanmalıdır. Ulusal değerlendirme sisteminin başarısı aynı zamanda kurumlar arası iş birliğine, kurumsal kapasitelerin ve kentlilerin farkındalıklarının geliştirilmesine bağlıdır. Çalışmayı BM Eski Genel Sekreteri Ban Ki-moon’un sözleriyle bitirmek yerinde olacaktır “Yeni güçlüklerle karşılaştığımız dünyamızda, kaynaklar giderek daha fazla oranda sınırlı hale gelmektedir. Sürdürülebilir bir gelişme bizim kendimizi düzeltmemiz için en iyi şanstır.”

KAYNAKÇA

Aalborg Şartı (1994)

http://www.sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Aalborg_Commitments/Aalborg_Commitments_English.pdf, (erişim: 22.02.2018)

Aalborg10+, <http://www.aalborgplus10.dk/> (erişim: 22.02.2018)

Arar, A., A. (2002), Yerel Gündem 21, <http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> (06.10.2018)

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi,
<http://mimarlarodasiankara.org/?id=964> (erişim: 22.02.2018)

BM-Binyıl Kalkınma Hedefleri <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (erişim: 22.02.2018)

BM-HABİTAT III, (2016), Outcome Document of the UN Conference on Housing and Sustainable Urban Development,
<https://www2.habitat3.org/bitcache/99d99fbd0824de50214e99f864459d8081a9be00?vid=591155&disposition=inline&op=view>, (erişim: 15.05.2018)

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) (2018),
<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa> (erişim: 15.05.2018)

Birpınar, M. ve Tuğaç, Ç. (2018), “Impacts of Climate Change on Water Resources of Turkey”, 4th International Conference on Water Resources and Wetlands, Romanian Limnogeographical Association, Tulcea-Romania.

BM-Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Yaşam Alanları,
<http://www.kureselhedefler.org/hedefler/surdurulebilir-sehir-ve-yasam-alanlari/> (erişim: 22.02.2018)

ÇEVKO.org, İkinci 100 Günlük Eylem Planında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tarafından Hayata Geçirilecek Çalışmalar,
http://www.cevko.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=702:ikinci-100-gunluk-eylem-planinda-cevre-ve-sehircilik-bakanligi-tarafindan-hayata-gecirilecek-calismalar&catid=11&lang=tr&Itemid=131 (erişim: 22.12.2018)

Citta Slow-Türkiye, <http://cittaslowturkiye.org/#cittaslow> (erişim: 22.02.2018)

ÇŞB-Bisiklet Yolu (2017),
http://webdosya.csb.gov.tr/db/meslekihizmetler/editorosya/%C3%85_ehir%20%C3%84%C2%B0%C3%83%C2%A7i%20Bisiklet%20Yollar%C3%84%C2%B1%20K%C3%84%C2%B1lavuzu.pdf (erişim: 22.11.2018)

ÇŞB-Habitat, <https://habitat.csb.gov.tr/> (erişim: 23.06.2018)

ÇŞB-Şehir 2023, <http://csb.gov.tr/sehir-2023-te-erkilet-icin-adimlar-atildi-bakanlik-faaliyetleri-23139> (erişim: 22.08.2018)

ÇŞB-Sıfır Atık (2018), <http://sifiratik.gov.tr/>, (erişim: 22.11.2018)

ÇŞB- Yönetmelikler, <http://www.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/veriakis.pdf>, (erişim: 22.11.2018)

- EC Europa (2018), Indicators for Sustainable Cities Report, In-depth Report 12. Produced for the European Commission DG Environment by the Science Communication Unit, UWE, Bristol. http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/indicators_for_sustainable_cities_IR12_en.pdf (erişim: 21.05.2018)
- ECOCITY Final Report (2001), http://www.rma.at/sites/new.rma.at/files/ECOCITY%20%20_%20Final%20Report.pdf, (17.02.2018)
- ECOCITY Book 2: How to Make it Happen (2008), http://www.gea21.com/_media/proyectos/ecocity/ecocity_book_2.pdf (17.01.2018)
- EEA (2018), Urban Metabolism Framework, <http://www.eea.europa.eu/> (erişim: 22.08.2018)
- Ertan, 2008, “Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği”, Muğla Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), 20, 1-22.
- European Green Capital (2013), http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2013/02/EGCA_2021_Will_Your_City_Brochure.pdf (erişim: 22.08.2018)
- European Green Capital Award (2018), http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/applying-for-the-award/eligibility_check/ (erişim: 22.08.2018)
- Fidan, A. (2016), “2.Bölüm: Kentsel Yaşamda Sürdürülebilirliğin İlkeleri”, Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik, Şehir Düşünce Merkezi, Esenler Belediyesi, Şehir Yayınları No: 11: 51-80, İstanbul.
- INDC-TR (2015), https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Turkey/1/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf (erişim: 16.02.2018)
- IPCC Cities and Climate Change Science Conference, <http://www.ipcc.ch/meetings/cities/>, (erişim 25.05.2018)
- IRENA (2018), Renewable Energy Statistics 2018, <https://www.irena.org/publications/2018/Jul/Renewable-Energy-Statistics-2018> (erişim: 22.12.2018)
- Jabareen Y. R., (2006), “Sustainable Urban Forms”, Journal of Planning Education and Research, 26: 38-56.
- Karasu, M., A. (2008), “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, TBB Dergisi, 78(2008): 37-52.
- Karakuzulu, Zerrin, (2010), “Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği”, TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2010- Bildiri Kitabı, 397-406.
- Keleş, R.(1994). Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler. Prof. Dr. Yılmaz Günel’a Armağan, 49(3-4): 275-281.
- Keleş, A. ve Mengi, R. (2013), Avrupa Birliği’nin Bölge Politikaları, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kılıç, S., (2006), “Yeni Toplumsal Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2): 81-101.

- Kuban, B. (2014), Yerel Seçimler İçin Sürdürülebilir Kentler Şartı, <http://ekoik.com/yerel-secimler-icin-su%CC%88ru%CC%88ru%CC%88lebilir-kentler-sarti-yeni-bir-sey-soylemek-mu%CC%88mku%CC%88n-mu%CC%88/> (erişim: 16.02.2018)
- Küresel Hedefler (2018), <http://www.kureselhedefler.org/> (erişim: 16.10.2018)
- KWR (2018), City Blueprint, <https://www.kwrwater.nl/en/tools-producten/city-blueprint/> (erişim: 16.10.2018)
- Le Courbusier (2009), Atina Anlaşması (Çev. Ayda Yörükkan), İstanbul: YKY.
- Lehmann S., (2010), “Green Urbanism: Formulating a Series of Holistic Principles”, SAPIENS, <http://sapiens.revues.org/1057>, (erişim: 05.05.2018)
- Mega, V. ve Peterson, J. (1998), Urban Sustainability Indicators, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/1998/07/en/1/ef9807en.pdf (erişim: 16.10.2018)
- Mengi, A., Algan, N., (2003), Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mutlu, A. (2002), “Kent Hakları bakımından Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Türkiye”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 11(3), s. 33-58.
- OECD, (2016), Compact City Policies: A Comparative Assessment, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/urban-rural-and-regionaldevelopment/compact-city-policies_9789264167865-en#.WRMoIdLyjMw, (erişim: 14.05.2018)
- OSB (2016), İklim değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi Projesi, <http://iklim.ormansu.gov.tr/> (erişim: 14.05.2018)
- Özcan K. (2012), “Sürdürülebilir Kentsel Gelişme”, Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Melih Ersoy (Ed.), İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- PeBBu, (2017), Compact City, http://www.reading.ac.uk/PeBBu/state_of_art/urban_approaches/compact_city/compact_city.htm (erişim: 14.05.2018)
- Pektaş, E. K. & Akın, F.(2010) “Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak Katılım Hakkı ve Türkiye”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, B.Duru (Çev.), 12(2), 23-49.
- Resmi Gazete (2016), Karapınar Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı (Yeka) Yurt İçinde Üretim Karşılığı Tahsisi (YÜKT) Yarışma İlanı <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2016/10/20161020.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2016/10/20161020-4.htm> (erişim: 14.02.2018)
- RFSC (2018), The Reference Framework for Sustainable Cities, <http://rfsc.eu/> (erişim: 14.05.2018)
- Siemens (2018), European Green City Index, https://www.siemens.com/entry/cc/features/greencityindex_international/all/en/pdf/report_en.pdf (erişim: 14.05.2018)

- Siemens.co.uk (2018), What is Urban Sustainability?
https://www.siemens.co.uk/education/pool/teachers/crystal/downloads/what_is_urban_sustainability_v1.pdf, (erişim: 14.05.2018)
- STAR (2016), STAR Community Rating System, http://www.starcommunities.org/wp-content/uploads/2016/10/STARV2_RatingSystem_Final1.pdf (erişim: 14.05.2018)
- Sustainable Cities (2012), Indicators for Sustainability: How Cities Are Monitoring And Evaluating Their Success, <https://sustainablecities.net/wp-content/uploads/2015/10/indicators-for-sustainability-intl-case-studies-final.pdf> (erişim: 21.11.2018)
- Sürdürülebilir Kalkınma <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2017/05/esenler.pdf> (erişim: 21.11.2018)
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Raporu (2018), <http://sdgactioncampaign.org/wp-content/uploads/2018/06/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2018.pdf> (erişim: 21.11.2018)
- Şentürk, H. (2008) Belediyeler İçin Kent Hukuku ve Kentli Hakları Rehberi, <http://www.ihd.org.tr/index.php/makaleler-mainmenu-125/937-kentli-haklarinin-kavramsal-temeller.html/> (erişim: 14.05.2018)
- TBMM-Komisyonlar, 3194 Sayılı İmar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, https://komisyon.tbmm.gov.tr/tasari_teklif.php?pKomKod=9&pDonem=26&pIslem=1 (erişim: 21.11.2018)
- Tosun Karakurt, E., (2009), “Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri, Paradoks”, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Sayı 5.
- Tübitak.gov.tr, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Tematik Paneli https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/CSK_son_surum.pdf (04.12.2018)
- Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi, https://www.csb.gov.tr/db/destek/editorodosa/Turkiye_Iklim_Degisikligi_Altinci_Ulusal_Bildirimi.pdf (17.06.2016)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (erişim: 14.05.2018)
- UCI (2018), Urban China Initiative, <http://www.urbanchinainitiative.org/en/about/index.html> (erişim: 14.05.2018)
- UN.org (2013), Chapter-III: Toward Sustainable Cities, World Economic and Social Survey 2013, http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_current/wess2013/Chapter3.pdf (erişim: 31.12.2018)
- UNFCCC- Paris Agreement (2015), http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf (erişim: 14.05.2018)
- Urban Ecosystem-Europa (2007), http://www.dexia.com/EN/journalist/press_releases/Documents/20080201_urban_ecosystem_UK.pdf (erişim: 14.05.2018)

- Urban Indicators Guidelines (2004), <https://unhabitat.org/urban-indicators-guidelines-monitoring-the-habitat-agenda-and-the-millennium-development-goals> (erişim: 14.05.2018)
- Urge-Vorsatz D. (2018) Resilient Cities, 1,5 Degree Global Warming, Working Group III, <https://www.slideshare.net/ipcc-media/resilient-cities-and-15c-climate-change> (erişim: 21.11.2018)
- Uzmen, R., Arar, A., (2001), 21. Yüzyılda Enerji Kullanımı ve İklim Değişikliği, Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/21_-yuzyilda-enerji-kullanimi-ve-iklim-decisiklici.tr.mfa, (31.12.2018)
- Williams, C., Zhou, N., He, G., Levine, M. (2012), “Measuring in All the Right Places: Themes in International Municipal Eco-City Index Systems”, Conference Paper, ACEE Summer Study on Energy Efficiency in Buildings, <https://acee.org/files/proceedings/2012/data/papers/0193-000365.pdf#page=1> (erişim: 21.11.2018)
- World Bank (2012), The Eco2 Cities, http://siteresources.worldbank.org/INTURBANDEVELOPMENT/Resources/336387-1270074782769/Eco2_Cities_Guide-web.pdf (erişim: 20.01.2018)
- Yıldırım, U., Öner, Ş., (2003), “Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye’ye Yansımaları: GAP’ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 12 (4).
- Zhou N., He G., Williams C., Fridley D., (2015), “ELITE Cities: A Low-carbon Eco-city Evaluation Tool for China”, Ecological Indicators, 48 (2015): 448-456.

Kent Akademisi

KENT AKADEMİSİ

Journal of Urban Culture and Management | Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi

ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA SERVICES

Karadeniz Yazarlar ve Şairler Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Writers and Poets Association Publishing

Adres: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

For article submit: bilgi@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 | **Corporate GSM:** +90532 486 45 03

www.kentakademisi.com | <http://dergipark.gov.tr/kent>